

ИЛУСТРОВАНЕ ХРОНИКЕ

II коло

2. књига

Уредник: РАДОВАН БЛАГОЈЕВИЋ

†

Уметничко-графичка опрема: МИЛОШ ЋИРИЋ

Технички уредник: МИЛАН ШКРБИЋ

ЉУБИВОЈЕ ПАЈОВИЋ
ДУШАН УЗЕЛАЦ
МИЛОВАН ЦЕЛЕБЦИЋ

СРЕМСКИ ФРОНТ 1944–1945

БЕОГРАДСКИ ИЗДАВАЧКО-ГРАФИЧКИ
ЗАВОД, БЕОГРАД 1979.

Стручни рецензенти:

МИЛУТИН МОРАЧА
генерал-пуковник

ПЕТАР ВИШЊИЋ
пуковник

У току рада на овој књизи, 22. августа 1977. године, умро је
ДУШАН УЗЕЈАЦ, пуковник ЈНА, један од њених аутора.

Скице урадили:

С-РБОЉУБ ПАСТОР
ДРАГИША ЂОШИЋ
МИРКО БОЈАНИЋ

Израда фотографија:

НАТАЛИЈА МАТИЋ
ЈАНКО МАРИЧИЋ

На омоту: Пројект Споменика побједи и палим борцима на
сремском фронту, рад кипара ДУШАНА ЏАМОЊЕ.

Снимио: РАДОЈЕ М. КАВЕЏИЋ.

ПРЕДГОВОР

„Наше ослобођење је наше дјело. Та непоколебљива ријешеност наших људи да сами извојују своју слободу била је најважнија гаранција наше независности и самосталности. То нам је, такође, донијело висок углед савезника и положај равноправног партнера у антихитлеровској коалицији...

Народи Југославије поносни су што су у народноослободилачком рату дали највећи могући допринос историјској побједи над фашизмом и стварању нове, социјалистичке заједнице народа и народности Југославије"

ТИТО

Књига *Сремски фронт 1944—1945.* први је обимнији рад на реконструкцији и обради ратних напора Народноослободилачке војске Југославије на северном делу нашег стратегијског фронта у завршној периоду другог светског рата.

У хроници су детаљно и објективно описане борбе 1. пролетерског и 12. ударног корпуса у Срему и 1. армије на сремском фронту од ослобођења Београда, октобра 1944, до пробоја сремског фронта 4. априла 1945, када је Југословенска армија водила завршне операције за коначно ослобођење земље

Сем обраде борби поменутих јединица, аутори су у потребном обиму описали и борбе других јединица 2. армије у источној Босни и 3. армије на Драви у Барањи, као и борбе 6. и 10. ударног корпуса кад су ови садејствовали са 3. и 1. армијом у борбама Славонији и у пробоју сремског фронта.

У књизи су такође обрађене борбе јединица Црвене армије и 1. бугарске армије када су с нашим јединицама учествовале у борбама у Срему.

Аутори су у овој хроници, мање или више детаљно, обрадили и борбена дејства непријатељске снаге — немачког Вермахта и квислиншких војних формација. На тај начин аутори су приказали не само сложеност борби у Срему и на сремском фронту на суседним нашим фронтима и у позадини непријатељског фронта, већ и бројну и техничку снагу наших непријатеља.

Реконструкције борби у Срему и на сремском фронту изискивале су изузетно напоран и обиман истраживачки рад аутора ове хронике. Јер, треба је дати аутентичан приказ вишемесечних борби у Срему и на сремском фронту и указати на изванредан значај ових борби за обе ратујуће стране. Мислимо да су аутори успешно обавили оба задатка.

Из хронике се може закључити да је за Немку сремски фронт био, у периоду од ослобођења Београда до операција Југословенске армије за коначно ослобођење земље, најосетљивији део њиховог источнег брамбеног фронта у Југославији. Ово се објашњава

чињеницом што је Народноослободилачка војска Југославије ослобођењем Београда и великог дела Србије довела у веома тежак положај немачку Групу армија „Е“, чије су се јединице налазиле у Македонији и на Косову, у западним деловима Србије и у Црној Гори и били присиљени да се пробијају и повлаче много тежим и дужим комуникацијским правцима у захвату река Ибра, Лима, Западне Мораве, Дрине и Босне, при чему су трпеле велике губитке од наших јединица. Задатак немачке одбране у Срему и на сремском фронту састојао се, пре свега, у томе да поменути снагама обезбеди извлачење кроз Босну северно од Саве. Због тога су се Немци упорно борили за сваки метар сремске равнице користећи своје богато искуство стечено у многим борбама у другом светском рату на равничарском земљишту. Поред веома добро изграђене и вођене позиционе одбране са непрекидним рововима, саобраћајницама, осматрачницама, дрвено-земљаним бункерима, са мноштвом минских поља постављених испред својих линија одбране, са прецизном организацијом система ватре — Немци су сремски фронт према потреби ојачавали новим јединицама, прелазили у снажне противнападе и до краја били упорни и одлучни у одбрани подручја Брчко — Винковци — Вуковар.

За Народноослободилачку војску борбе у Срему имале су изузетан значај. После ослобођења Београда настављена су наша офанзивна дејства како би се у Београду обезбедили сигурни услови за рад највиших органа народне власти, Врховног штаба и других институција и нормализовао свеукупни живот и рад у нашем главном граду и како би се народ Срема што пре ослободио фашистичког окупатора и квислинга.

Аутори хронике веома су детаљно обрадили борбе наших јединица у Срему, прегалаштво, упорност и иницијативу бораца, старешина и штабова, што је обезбедило извршење задатка. Већ почетком децембра 1944. године, то јест за нешто више од месец дана борби за ослобођење Београда, већи део Срема је био ослобођен.

Из описа борби у Срему могу се сагледати њихове основне карактеристике. Наиме, наше дивизије и корпуси тада су први пут водили фронталне борбе великих размера у равници, наилазећи на линије савремене немачке одбране, којој су одговарали кишно време у новембру и децембру 1944. и расквашена сремска поља. Први пут у рату наше јединице су иако наилазиле на безброј непријатељских минских поља, на којима су пали многи борци. Били су то нови и сложени услови борбе и за наше искусне борце и за командни кадар, а за младе борце, који су у великом броју пришли нашим дивизијама после ослобођења Београда, биле су то прве борбе.

Оштрина и сложеност борбених дејстава особито су се испојиле децембра 1944, када је 1. пролетерски корпус настојао да изврши пробој немачких линија одбране Винковаца и Вуковара. Из описа ових борби у хронички читалац може закључити да су оне, по интензитету и обостраним губицима, биле до тада најтеже борбе наших јединица на сремском фронту.

Одлучност непријатеља да се одбрани на сремском фронту, могућност да ојача снаге одбране и концентрише јаке снаге којима је почетком и средином јануара 1945. изводио снажне противнападе,

о чему нас аутори хронике детаљно упознају, потврдили су реалност процена Штаба 1. армије да је за пробој утврђене зоне на сремском фронту потребно више наших снага, а посебно оклопних јединица и авијације.

Период затишја на сремском фронту, од краја јануара до априла 1945, јединице 1. армије интензивно су користиле за војну и политичку обуку целокупног свог састава, а посебно младих бораца и старешина. Желећи да превасходно обраде борбена дејства, аутори хронике вероватно нису имали довољно простора за још ширу обраду веома интензивне и изузетно корисне тромесечне припреме пешадијских, инжењеријских, артиљеријских, минобацачких и извиђачких јединица 1. армије. Ваља рећи да су ова наша ратна искуства и данас поучна за даљу разраду наше концепције општеномског одбрамбеног рата. Интензивне борбене припреме јединица 1. армије обезбедиле су успешно извођење веома тешке и сложене сремске операције, а посебно њеног дела — пробоја утврђене зоне непријатеља на сремском фронту, који су аутори хронике прецизно и ваљано обрадили.

Иако су предмет књиге искључиво војна дејства у Срему и на сремском фронту, писци хронике су речју и фотографијом дали доста података о народу Срема и других наших крајева, о органима народне власти, о друштвено-политичким организацијама и њиховом доприносу борби и победи над непријатељем.

Вредност илустроване хронике *Сремски фронт 1944—1945.* употпуњује велики број имена погинулих бораца и старешина и избор многих ратних фотографија од којих се већина објављује први пут, чиме је хроника добила посебну документарну вредност и веродостојност.

Због обимности описа борбених дејстава писци хронике нису могли да у хроничку унесу и активност органа народне власти, друштвено-политичких организација и народа, команди и јединица у смештају, лечењу и нези рањених бораца и у обезбеђењу јединица храном, одећом и обућом. То би захтевало посебан и обиман рад.

Посматрана у целини, илустрована хроника *Сремски фронт 1944—1945.* даје прегледно и за читаоце разумљиву слику напора наших јединица, штабова и команди, партијских, скојевских и фронтонских организација, органа народне власти и народа ка том делу нашег ратишта у њиховим вишемесечним борбама како би се непријатељу нанели што већи губици и наши ратни напори на сремском фронту, као и на другим фронтонима и у позадини непријатеља, прерасли у победоносни ход Југословенске армије у завршним операцијама за коначно ослобођење земље.

Најзад, Београдски издавачко-графички завод заслужује признање што је у своју едицију „Илустроване хронике уврстио и књигу *Сремски фронт 1944—1945.* и тиме наставио свој раније започети посао објављивања дела с темама из раније и најновије историје ослободилачких ратова наших народа.

Београд, 19. XII 1978.

МИЛУТИН МОРАЧА
генерал-пуковник

ПРЕГЛЕД СИТУАЦИЈЕ КРАЈЕМ ЛЕТА И ПОЧЕТКОМ ЈЕСЕНИ 1944.

Савезничке армије антифашистичке коалиције биле су крајем септембра и почетком октобра 1944. у стратегијској офанзиви ва свим ратиштима: европском, паџифичком и далекоисточном (осим у Кини).

Резултати које су савезници тада постигли и апсолутна надмоћност на копну, у ваздуху и на морима створили су услове за победу антихитлеровске коалиције над нацистичком Немачком и фашистичким Јапаном.

На највећем и најважнијем ратишту другог светског рата — европском, Црвена армија је носила главни терет рата,

У лето 1944. јединице Црвене армије на совјетско-немачком фронту отпочеле су далекосежне операције, које у војном и политичком погледу спадају међу најважније догађаје у другом светском рату.

Прелазећи постепено у офанзиву од 9. јуна до 20. августа 1944. с крупним оружаним формацијама — фронтovima, Црвена армија је до половине октобра ослободила до тада још неослобођену територију СССР-а, осим мањих делова северних поларних области и Прибалтика и први пут, после почетка другог светског рата, избила на немачку границу у Источној Пруској. Поред тога, њене јединице су извршиле продор на пољску државну територију, избивши пред Варшаву, и на чехословачку државну границу.

Продирући преко Румуније, јединице Црвене армије су достигле мађарску источну границу, продрле на мађарску територију и отпочеле дејства према Будимпешти и Блатном језеру.

У међувремену су на јужном крилу совјетско-немачког фронта јединице 3. украјинског фронта Црвене армије прешле Дунав 8. септембра и продрле у Бугарску, пошто јој је СССР претходно, 5. септембра, објавио рат.

Као последица ових успеха, дотадашњи савезници хитлеровске Немачке — Румунија, Финска и Бугарска — иступили су из рата.

У Румунији је, после продора совјетских јединица на њеу територију, 23. августа 1944. под вођством Комунистичке партије Румуније, дошло до оружаног устанка у Букурешту, када је збачена с власти фашистичка влада Антонескуа, а већ сутрадан, 24. августа, Румунија је објавила рат Немачкој.

Финска је иступила из рата 4. септембра 1944. после избијања јединица Црвене армије на њено тло, док је у Бугарској 9. септембра извршен преврат — збачена је монархофашистичка влада и успостављена влада отечественофронтоске Бугарске, која је одмах прекинула све односе с нацистичком Немачком и објавила јој рат.

Скоро истовремено с почетком летње офанзиве јединица Црвене армије на совјетско-немачком фронту, западни савезници су, нешто раније, 6. јуна 1944, отворили дуго очекивани други фронт искрцавањем знатних снага у Нормандији, у северној Француској, а нешто касније — 15. августа — и у јужној Француској. Сталним појачавањем инвазионих снага за твадни савезници су успели да до 25. августа изврше продор до Сене, ослободе Париз, главни град Француске, после пуне четири године окупације и тиме окончају битку за Нормандију.

Након спајања Северних инвазионих снага са Јужном инвазионом групацијом 11. септембра код Сомбернона, створен је јединствен западни фронт, па су тада савезничке армије удруженим снагама продужиле напредовање према западној немачкој граници. До половине октобра 1944. западни савезници су ослободили целокупну Белгију, продрли у Холандију, ослободили највећи део североисточне Француске и Луксембурга и отпочели дејства на немачкој државној граници ради продора у богату Рурску област, од виталног значаја за Немачку.

За то време на једном другом ратишту — у Италији, ситуација је била нешто друкчија. Савезници су на овом ратишту напредовали веома споро, па су тек крајем августа успели да пробију немачке од-

брамбене ооложаје, тзв. *Готску линију*, овладају њеним већим делом и да до половине октобра избију северно од линије Римини — Фиренца — Пистоја — Вијаређо, угрожавајући непосредно Равену и Болоњу.

СИТУАЦИЈА НА БАЛКАНСКОМ РАТИШТУ

Балкан је (непрестано био у жижи интересовања Хитлера и немачке Врховне команде оружаних снага (Вермахта). Преко Балкана воде важне комуникације које су повезивале Трећи Рајх с Блиским истоком. Поред тога, Балкан је представљао важну стратегијску област како за немачку ратну привреду, тако и за дејства на источном фронту. На Балкану је за ратну привреду Трећег Рајха обезбеђивано 50% нафте и нафтних деривата, 100% хрома, 60% боксита, 29% антимона и 21% бакра, па је стога ово подручје било од ванредног значаја за ратни потенцијал нацистичке Немачке.

Од шест балканских и суседних држава, три су биле немачки савезници (Бугарска, Мађарска и Румунија), док су Албанија, Грчка и Југославија биле окупиране.

На територији окупираних држава на Балкану налазили су се јаки ослободилачки покрети, од којих је југословеноки народноослободилачки покрет, са својом оружаном и револуционарном снагом — Народноослободилачком војском и партизанским одредима Југославије, био најјачи и најопаонији по плановима Трећег Рајха.

Средином октобра 1944. на југословенском ратишту борило се против окупатора и домаћих квислиншких и контр'ареволуционарних формација 18 корпуса Народноослободилачке војске Југославије са 50 дивизија и око 500.000 наоружаних бораца.

Ове снаге су тада везивале за себе 6 немачких корпуса са 19 комплетних дивизија, 24 пешадијска и полицијска пука, поред већег броја самосталних и полицијских јединица, затим усташко-домобранске, недићевске, четничке и друге квислиншке формације — укупно око 1,1 милион људи под оружјем.

Средином октобра јединице НОВЈ дејствовале су у следећем рапореду: у Македонији 15, 16. и Брегалничко-струмички корпус, у Црној Гори и Херцеговини 2. корпус, у Босни 3. и 5. корпус, у Хрватској 4, 6, 8, 10. и 11. корпус и у Словенији 7. и 9. корпус, док је Корпус народне одбране Југославије са својим јединицама дејствовао широм земље.

У Србији, пак, где је врховни командант НОВ и ПОЈ маршал Југославије Јосип Броз Тито током лета 1944. пребацио тежиште дејстава јединица НОВЈ, јер је Србију сматрао „врло важним фактором за завршетак ослободилачке борбе“, борили су се оредином октобра 1944. Прва армијска група (1. пролетерски и 12. корпус) и 13. и 14. корпус НОВЈ — укупно 17 дивизија са око 100.000 војскара.

Оцењујући стратегијску важност Србије за веће даљих операција за коначно ослобођење земље, врховни командант НОВ и ПОЈ маршал Тито одлетео је авионом 19. септембра у Москву, где је постигнут споразум о заједничком учешћу јединица Црвене

армије и НОВЈ у ослобођењу источних крајева Југославије и Београда.

Совјетска агенција ТАСС објавила је у вези с тим 28. септембра 1944. саопштење у коме се, поред осталог, каже:

„Пре неколико дана совјетска команда — имајући у виду интересе развијања борбених операција против немачких и мађарских трупа у Мађарској — обратила се Националном комитету ослобођења Југославије и Врховном штабу НОВ и ПОЈ с молбом да даду пристанак на привремени улазак совјетских трупа на југослованску територију која се граничи с Мађарском . . . совјетска команда саопштила је том приликом да ће совјетске трупе, пошто изврше овоје оперативне задатке, бити повучене из Југославије.“

На основу тог споразума, прве совјетске јединице из састава 3. украјинског фронта (командант маршал Фјодор Иванович Толбухин) прешле су југословенску границу на Дунаву код Кладова 22. септембра 1944, а нешто касније и према Неготину и Зајечару и отпочеле дејства према предвиђеном плану заједно с јединицама 14. корпуса НОВЈ.

Четрнаестог октобра 1944. Прва армијска група (командант генерал-лајтнант Пеко Дапчевић, политички комесар пуковник Мијалко Тодоровић), извршавајући историјске директиве Врховног команданта од 19. и 28. августа и 9. октобра 1944. за ослобођење Србије и Београда, нашла се, после тешких дотадашњих борби, на непосредним прилазима главног града Јутславије, на линији Велики Мокри Луг — Бањица — Кнежевац — Макиш, да би заједно с јединицама Црвене армије с те линије прешла у одлучујући напад за његово коначно ослобођење.

ОСЛОБОЂЕЊЕ БЕОГРАДА

Непосредно пре почетка напада командант 1. армијске групе издао је заповест 14. октобра 1944, у којој је, између осталог, стајало:

„После спајања са совјетским трупама и заједничког чишћења непријатељских упоришта од Тополе до Београда наше јединице се налазе заједно са совјетским механизованим корпусом иа прилазима херојског главног града наше отаџбине. Наш корпус (1. пролетерски) и јединице 12. корпуса добиле су задатак да заједно са мотомеханизованим јединицама корпуса совјетске армије ликвидирају немачке окупаторске трупе и њихове помагаче у Београду. Ми данас извршавамо историјску задаћу у овом рату тиме што главни град наше отаџбине ослобађамо од њемачко-фашистичког ropства и недићевско-четничке издаје и враћамо га свом народу и отаџбини.“

Потом су се 6 дивизија 1. армијске групе, у садејству с ојачаним 4. гардијским механизованим корпусом Црвене армије (командант генерал-лајтнант тенковских трупа Владимир Иванович Жданов), сручиле као лавина у поподневним часовима 14. октобра 1944. према Београду, изводећи главни удар општим правцем Бањички вис — Аутокоманда — Славија — Калемегдан, а помоћни — правцем Топчидер — Чукарица — Главна железничка станица.

Маршал Тито у свом радном кабинету на о. Вису. Маршал је боравио на Вису од 8. јуна до 19. септембра 1944, када је одлетео на разговоре у Москву. По повратку из Москве 28. септембра задржао се у Крајови (у Румунији) до 9. октобра одакле је прешао у Вршац, где је остао све до ослобођења Београда. (Војни музеј у Београду)

На главном правцу удара нападале су три дивизије 1. пролетерског корпуса (5. ударна, 1. и 6. пролетерска дивизија „Никола Тесла“) са ојачаним 4. гардијским механизованим корпусом, док је на помоћном правцу дејствовао 12. корпус са 11, 16. и 28. ударном дивизијом.

Дејства ових јединица снажно је подржавала авијација совјетске 17. ваздухопловне армије (командант генерал-пуковник Владимир-Александрович Судец).

Борбе које су потом настале биле су веома тешке и оштре, јер је непријатељ Београд претворио у врло брањено упориште, које је, не без разлога, назвао „тврђава Београд“. Најзад, после седам дана борби, 20. октобра 1944. у преподневним часовима, после 42 месеца сурове окупације ослобођен је град који се цело време рата није никад предао. За ослобођење Београда положили су своје животе 2.953 бораца НОВЈ и 976 бораца Црвене армије, не рачунајући бројне рањенике две савезничке војске.

У борбама за Београд истакли су се пожртвовањем и храброшћу и сами Београђани. Они су иомегали борцима у гурању топова, ношењу рањеника, а многи од њих, са отетим или скривеним оружјем, изашли су на улице, прикључивали се јединицама и борили у првим редовима, све док Београд није био ослобођен. Потом су хиљаде Београђана ступили добровољно у јединице 1. армијске групе. Слободарски Београд је на тај начин исказивао свој патриотизам и приврженост ослободилачком покрету и револуцији народа и народности Југославије.

Грађани главног града Југославије нису заборавили ни на погинуле борце и руководиоце Црвене армије, који су се херојски борили за његово ослобођење, управо онако како су се борили и за сваки свој град. Многи од њих су превалили пут од Стаљинграда до Београда да би, изгарајући у борби, оставили своје животе у Београду, гинући смрћу јунака. Београђани

Командант 1. армијске групе генерал-лајтнант Пеко Дапчевић (из ратне штампе)

су им се достојно одужили на једино могући начин — свечано су сахрањени заједно с борцима НОВЈ на лепо уређеном Спомен-гробљу ослободилаца Београда, које се налази у данашњој Рузвелтовој улици. Ту су, такође, сахрањени совјетски борци погинули у Мађарској, којима су умирући изразили жељу да буду сахрањени у Београду, за чије су се ослобођење претходно борили, у граду који их је топло и братски примио.

Командант 1. армијске групе генерал-лајтнант Пеко Дапчевић, по ослобођењу Београда, упутио је врховном команданту НОВ и ПОЈ маршалу Титу депешу следеће садржине:

„Вашу историјску заповест смо извршили: ослободили смо престоницу Демократске Федеративне Југославије. Борећи се раме уз раме с јединицама херојске Црвене армије, наши борци осветили су се немачким бандитима за све њихове злочине над Београдом, осветили су шести април, Бањицу и Јајинце.

Ми смо спремни за јуриш на Земун. С нама је братска Црвена армија. Наша парола је: За домовину и за Тита!“

22. УИ1.

Јављајте овакви дан ујутро мјесто за спуштање материјала «Сигнале мијењајте на десет дана» Јавите координате аердрома за евакуацију Ц. Рањеника. /1-»-37/

/* ВЈШ,

Одобравам пребивање II Кролетерске бригаде у саставу 21» дивизије, Проблем попуне што пре решите» Свугдје сами мобилизације, Покедане више одлака од тога терена» Васа и Карко заузели Чајетину и Краљке Воде, Нападају Палисад» Одбијене интервенције од Добруна и % била» Воже се пробија ка Баош, Коча јавља концентрацију код Леоковца Нашу директиву Примите од Кочв» /1-9

26 ЛШ,

Загон олову А од овам ватри» Са земље морзе 0 /Олга/ из ваздуха Р /Раде/, Тачно преизирати датум чекања на појединим мјестима?» Бар један дан унапред следеће мјесто. Сигнале не мењати без нашег зинт. Проко Горшкова и Коче регулишите снабдијвања. /2-64/ ДД

За Каћу - Усвојени су твоји предлози у погледу VI бригаде као и секретара дивизионог комитета» /3-27/

За команданта I Корпуса постављамо Генерал - лајтнанта Пеку Дапчевића, који ће истовремено командовати и групом дивизија. /1-35

28 ЈШ. "

Дајемо вам напомене за шире разматрање ситуације. Претстоји повлачење Аугара из Србије. Може се скоро очекивати остварење веза са Русима, на нашим источним границама» Настаје деморализација код четника и недовољна» Немци ће бити заузети на све стране» Брзо ће се развијати догађаји, што захтјева ваш бржи рад и маневреност трупа» Крварење и губљење времена око неког утврђеног градића није рентабилно. За нас је важно добити позиције ка тврени, у колико шире у толико би биле боље. Сада је битно овладати оперативном гредом Рудник-Суворор-Скопска Планина-Цер, из разлога разбијања основних четничко-недовољних снага, бржег надзирања ка Шумадији и Београду, добијања оигурних ослободилаца за наше трупе, отварања услова за нову мобилизацију, добијања војничког и политичког ефекта» Можда већ од сада треба потражити начин да се лаке уларгт јединице убаце у шумадијску и београдску оперативну зону, ради развлачења непријатељске ПШЕВ и стварања мобилизацијских центара, Груписање и задржавање јаквих снага на Западној Морави опано је и нерентабилно. Тај гркљан је вакан за непријатеља и он ће га кестосто бранити. Дакле, на сектору Рудник-Суворор-Повлен у прво време треба избити бар са 3 дивизије, па се постепено ширити ка истоку и западу уводећи нове снаге које ће долазити са Зуга. Прелоком ка» се веру порушити пругу и видјети непријатељску реакцију. Лекић ће касније стићи и он ће поћи директно на свој сектор. Слажем се са варим правцем кретања три снага» Остајемо при мишљењу да преко Западне Мораве, источно од Чачка, треба упутити покретне и добро војене бриге, да би се непријатељ развукао на ширем простору». Наравно ми вам оставишмо одрешене руке да радите према вашој оцјени ситуације у духу ове наше директиве. На Црну Балкану налази се још шест немачких дивизија» ДД. /6-85, 7-116, 8-119, 9-120/

Ми замишљамо овакав рапоред ваших снага\$ - 1.- Ђоко и Жарко остали би на сектору вишеградака пруга - Златибор - Драгачево.

2.- Прва, пета и седамнаеста треба да овладају гредом Суворор - Рудник - Скопска Планина»

3.- Двадесет прва српска последије заједничког марша са вашим снагама до Суворор - Рудника убацила би се под бригадима у Шумадију и ка Комају.

Факсимил директиве врховног команданта НОВ и ПОЈ маршала Тита од 28. августа 1944. упућене команданту 1. пролетерског корпуса генерал-лајтнанту Пеку Дапчевићу (Архив Војноисторијског института)

Одајући признање херојској борби јединица НОВЈ и Црвене армије за ослобођење главног града Југославије Београда, врховни командант НОВ и ПОЈ маршал Југославије Јосип Броз Тито издао је заповест 20. октобра 1944. којом је „за ванредно јунаштво и упорност у борби за ослобођење Београда" изразио своју захвалност и признање борцима, командирима, командантима и политичким комесарима 1. пролетерске, 5. ударне, 6. пролетерске, 11, 16, 21, 28. и 36. ударне дивизије.

ТИТОВА ДИРЕКТИВА ЗА ДЕЈСТВА У СРЕМУ

Сутрадан, 21. октобра 1944, маршал Тито је упутио Штабу 1. армијске групе директиву за дејства у Срему следеће садржине:

„Прва и 6. дивизија треба да остану привремено у Београду. Двадесет прва, 11. и 36. дивизија треба

да дејствују у правцу Земуна. Шеснаеста треба дејствовати на Обреновац са појачаном артиљеријом и нешто тенкова. Двадесет осма треба да форсира Саву више Обреновца. Пета треба да се пребаци код Панчева и посједне леву обалу Дунава од Земуна до ушћа реке Тисе. После заузимања Земуна, 5. дивизију поново пребаци на десну обалу Дунава код Београда и онда ће се са 5, 11, 36. и 28. дивизијом чистити територија до линије Нови Сад — Ириг — Рума — Јарак на Сави. При заузећу Руме и других отпорних тачака непријатеља на овој линији могу вам садејствовати сремске бригаде које се налазе на сектору Фрушке горе. Овај план је договорен са командовањем Црвене армије и наше снаге представљају лево крило трупама Црвене армије које ће бити на сектору Нови Сад и даље према Мађарској."

Овим планом Врховни командант је решио основна питања даљих дејстава на сремском фронту, као и садејства НОВЈ и Црвене армије, и по њему ће се, уз мање измене, поступати скоро све до краја 1944, а посебно у вези с учешћем совјетског 68. стрељачког корпуса на сремском фронту на правцу Илок — Сотин — Вуковар — Осијек, што је касније договорено на састанку од 17. до 20. новембра 1944. у ослобођеном Београду између маршала Тита и маршала Толбухина, команданта 3. украјинског фронта Црвене армије.

ОСЛОБОЂЕЊЕ ЗЕМУНА И БЕЖАНИЈЕ

Двадесетог октобра 1944, по заузимању Савског моста и прелаку југословенских и совјетских јединица на леву обалу Саве, отпочела је борба за ослобођење Земуна и Бежаније.

Након повлачења из Београда, разбијени остаци одбране Београда прихваћени су од немачких јединица које су на линији Земун — Бежанијска коса организовале прихватни положај за извлачење заосталих група које су се повлачиле из Београда. Костур немачке одбране у ширем рејону Земуна чинио је 750. пук 118. ловачке дивизије, док се на Бежанијској коси налазила Борбена група „Фон Трота", названа по имену команданта 3. батаљона 893. пука 264. пешадијске дивизије. У групи се, поред 3. батаљона, налазила и 3. батерија 505. СС артиљеријског дивизиона 5. СС брдског армијског корпуса, као и неке друге мање јединице.

Обе непријатељске групације подржавала је Артиљеријска група „Земун", док су се у Батајници налазили делови Оклопногренадирског јуришног дивизиона 2. оклопне армије спремни за прихват и подршку.

Југословенске и совјетске јединице које су 20. пре подне прешле преко Савског моста на Старо сајмиште, наступале су у три колоне:

— 13. пролетерска бригада „Раде Кончар", под командом мајора Милана Жежеља и политичког комесара мајора Ивана Денца, наступала је дуж десне обале Дунава према Земуну;

— два пука совјетске 73. гардијске стрељачке дивизије, под командом генерал-мајора Семјона Антоновича Козака, наступала су лево од 13. проле-

Командант 4. гардијског механизованог корпуса Црвене армије генерал-лајтнант Владимир Иванович Жданов (у средини) одаје пошту црвеноармејцима палим у борбама за ослобођење Београда (Војни музеј у Београду)

терске бригаде у захвату Земунског пута (данашњег Булевар Лењина);

— 22. српска (космајска) бригада (командант Радослав Маричић Каплар, политички комесар Радован Гаковић), и 1. личка бригада (командант Дмитар Заклан, политички комесар Јовица Грковић), 6. пролетерске дивизије наступале су лево од совјетске 73. гардијске дивизије према Бежанији.

По преласку ових јединица преко Саве отпочеле су тешке борбе, а нарочито према Бежанији. Немци су упорно бранили Бежанијску косу, јер су желели тим правцем да извуку ојачани 5. СС полицијски пук јачине од око 1.300 људи, под командом Валтера Цимермана, који се није успео извући са Чукарице, па је тек следеће ноћи (20/21. октобра 1944) требало да се, преко Аде Циганлије, повуче на Бежанијску косу, у чему су и успели користећи гумене чамце и скеле, али су при томе претрпели и сами знатне губитке: извукло се само око 800 војника из читавог пука. Немци су ову групу називали и Борбеном групом

Група грађана у уличним борбама за ослобођење свог родног града Београда (Војни музеј у Београду)

„Цимерман“. То је била последња немачка јединица (група) која се извукла из Београда.

Борбе 20. октобра, на прилазима Земуна и Бежаније, због тога су биле веома оштре. Немци су цео дан засипали јаком артиљеријском ватром борце НОВЈ и Црвене армије, па чак, у једном налету, и авијацијом. Али, како су се око подне појавили совјетски авиони, немачки су били брзо присиљени да се повуку.

У извештају Штаба 6. пролетерске дивизије од 21. октобра 1944. Штабу 1. пролетерског корпуса је писало:

„Непријатељ врло упоран. Данас је неколико пута вршио контранападе на наше лијево крило. Бори се до задњег метка. На правцу Тринаесте (наше десно крило) вршио је два пута напад.“

Штаб 6. пролетерске дивизије (командант пуковник Ђока Јованић, политички комесар потпуковник Никица Пеиновић) одлучио је да са 1. личком бригадом и 22. српском (космајском) бригадом изврши на-

пад на Бежанију, док је 2. личка бригада (командант Драган Ракић, политички комесар Бранко Дамјановић, а касније Милан Павичић) прешла на леву обалу Саве преко Савског моста ноћу 20/21. октобра, као други ешелон дивизије.

Пошто је непријатељ пружао веома живав отпор, Совјети су 21. октобра убацили у борбу и 13. моторизовану гардијску бригаду, делом у борби за Бежанијску косу, а делом за Земун. У току целе ноћи 21/22. октобра водиле су се веома жестоке борбе за Земун, Бежанију и Бежанијску косу. Око поноћи 21/22. октобра ослобођене су Бежанија (осим цркве и школе) и Бежанијска коса (осим главног венца).

У тим борбама 1. личка бригада је имала 15 мртвих и 68 рањених. Међу погинулим био је и политички комесар 2. батаљона првоборац Јово Чопић, који је прешао дуги борбени пут са својом бригадом, од кршне Лике до Београда, да би храбро погинуо, на челу свог батаљона, у борбама за Бежанију. Ту је, такође, погинуо и заменик политичког комесара 3. батаљона Младен Штетић.

Командант 1. армијске групе НОВЈ генерал-лајтнант Пеко Дапчевић и политички комесар пуковник Мијалко Тодоровић одају последњу пошту црвеноармејцима палим за ослобођење Београда (Војни музеј у Београду)

Курири 1. пролетерског корпуса у ослобођеном Београду (фототека „Народне армије“)

У јутарњим часовима 22. октобра 1944, југословенске и совјетске јединице су кренуле поново у напад уз подршку тенкова и успеле да ослободе Земун и у потпуности овладају Бежанијском косом.

У Земуну је, након тога, као посадна јединица, остала 13. пролетерска бригада, која је за ослобођење тог места имала 16 погинулих и 98 рањених. За команданта града Земуна постављен је њен командант мајор Милан Жежељ, док је за политичког комесара, у споразуму с партијском организацијом, одређен Бранко Пешић.

Борбом за ослобођење Земуна и Бежаније дејства су пренета у источни Срем.

СТРАТЕГИЈСКИ ЗНАЧАЈ СРЕМА И СРЕМСКОГ ФРОНТА

Од памтивека је Срем по своме географском положају у међуречју Дунава и Саве био мета разних поробљивача чији су походи ишли било на исток, било на запад. Ретко је који рат протутњао Европом

Командант совјетске 73. гардијске стрељачке дивизије генерал-мајор Семјон Антонович Козак, двоструки херој Совјетског Савеза и народни херој Југославије

а да његови путеви нису водили преко Срема. Газиле су га и палиле римске легије, војске Византије, Атилине, гепидске и аварске хорде, франачки и крсташки легиони, војске Мађарске, Бугарске и Турске и армије Аустро-Угарске Империје.

Сремска Митровица, називана од Римљана Сирмиум, била је једна од престоница огромног Римског Царства.

Срем је био поприште ратних дејстава и у првом светском рату, када је српска војска, после пораза аустроугарских армија, пренела своје операције на сремско тло. У другом светском рату Срем је био снажно жариште устанка од 1941, па све до завршетка рата, тј. до пробоја сремског фронта и коначно ослобођења земље.

Према попису становништва из 1931, у Срему је живело 316.444 житеља од којих 185.600 Срба, 48.000 Хрвата, 40.000 припадника немачке народносне групе (фолксдојчера), 13.200 Мађара, 14.600 Чеха и Словака и 15.044 припадника осталих народа и народности. Тај се број, највероватније, сразмерно повећао за око 15% до 1941. године.

У Краљевини Југославији није било мање области са тако хетерогеним саставом становништва, као што је био случај у Срему. Управо због таквог састава

Александер Лер за време суђења. Заробљен је 15. маја 1945. Суђено му је, као ратном злочинцу, од стране Војног суда у Београду од 5. до 17. фебруара 1947. Одговарао је за почињене злочине које су његове јединице починиле у окупираној Југославији за време док је он био командант Југоистока, а посебно зато што је у својству команданта немачке 4. ваздухопловне флоте, у априлском рату, издао наређење, по налогу његовог наредбодавца рајхсмаршала Хермана Геринга, врховног команданта немачког ваздухопловства (Луфтвафе), да се бомбардује Београд, који је још 3. априла 1941. проглашен отвореним градом. Том приликом је догинуло око 3 2.000 лица, десетак хиљада је рањено, док су потпуно уништене 672 зграде, јако оштећене 1.601, а делимично 6.829 зграда и других објеката.

Рајхсмаршал Херман Геринг (с ;руком на челу) за време суђења пред Међународним војним судом у Нирнбергу. Осуђен је, као ратни злочинац, 1. октобра 1946. на смрт вешањем, али се, највероватније, уз помоћ са стране, да би избегао пресуду, отровао у затвору 15. октобра. Десно од њега је Хитлеров заменик (до 1941) Рудолф Хес, осуђен је на доживотну робију; још ;увек се налази на издржавању казне, у затвору Шпандау, код Берлина (из албума потпуковника Милована Целебџића)

Распоред Групе армија „Е“ у Грчкој и Албанији пре повлачења

становништва успешан развој оружаног устанка у Срему имао је изванредан значај за развој народно-ослободилачког покрета не само у Војводини него и шире. До октобра 1944. од бораца из Срема је било формирано 11 војвођанских бригада. Сви покушаји Немаца да униште тако снажно жариште НОП-а на том малом простору нису имали успеха. Сремски партизани су одолевали свим офанзивама и стално успевали да се одрже у својим питомим селима и Фрушкогорским и Босутским шумама. Народ Срема и сремски борци срасли су у једну нераскидиву целину коју никакве силе нису могле уништити.

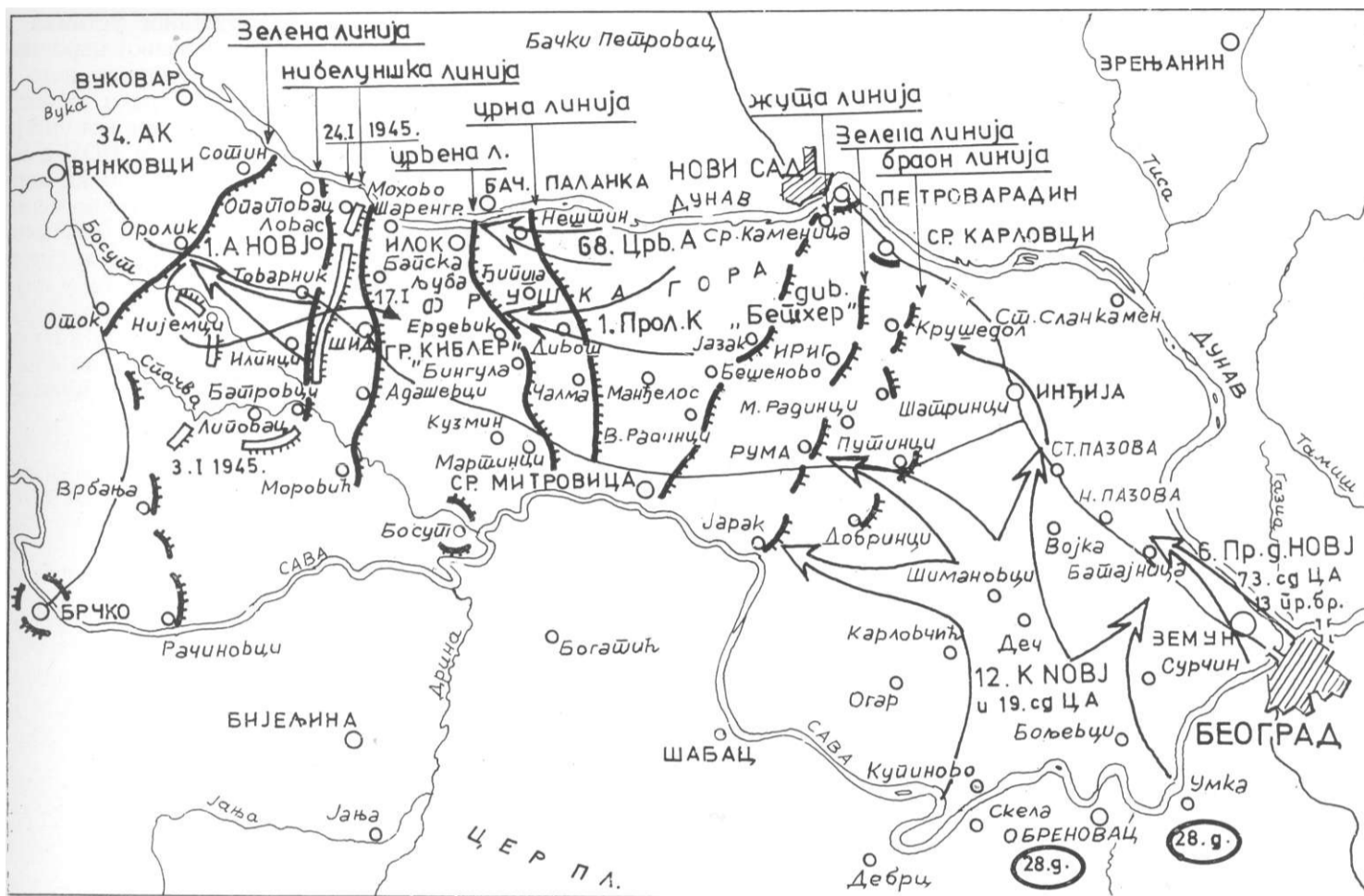
Што су се јединице НОВЈ и Црвене армије више приближавале Београду, то је за обе стране све више добијао на значају простор између Саве и Дунава, тј. Срем.

Још пре пада Београда немачка Врховна команда је оценила да се нова линија одбране може организovati једино на Дунаву у Срему и на Дрини и тако отклонити испадање из савезништва још само два преостала квислиншка режима у Европи: Павелићеве НДХ и фашистичке Мађарске и несметано обезбеди повлачење Групе армија „Е“.

У Мађарској је половином октобра регент Миклош Хорти затражио примирје код влада СССР-а, САД и Велике Британије, али су Немци брзо интервенисали: притворили су Хортија, а нову владу је

Овако је изгледало повлачење немачких јединица кроз Санџак и Босну (из албума потпуковника Милована Џелебџића)

Седам немачких одбрамбених линија у Срему

образовао вођа фашистичке организације „Стрелаци крстови“ Ференц Салаши. Тјав развој догађаја приморао је Немце да ангажују јаче снаге у овом простору, толико важном за даље вођење рата.

Због важних комуникација које воде у правцу Славонског Брода и Загреба, Срем је могао да буде важан операцијски правац за офанзивне операције НОВЈ и Црвене армије после пада Београда. Због тога је Срем, у коме је већ постојало јако партизанско жариште, дошао у први план немачког стратегијског фронта на југоистоку Европе.

Посебно место у немачким плановима заузимао је Срем до краја 1944, због повлачења немачке Групе армија „Е“ из Македоније, Србије и Црне Горе.

Група армија „Е“ (командант генерал-пуковник Александер Лер) била је врло снажна немачка групација на Балкану и налазила се непосредно под командом команданта Југоистока (који је истовремено био и командант Групе армија „Ф“) генерал-фелдмаршала Максимилијана фон Вајкса. Група је била дислоцирана у Грчкој и на грчким острвима у Јонском, Егејском и Средоземном мору, са седиштем у Солуну. Основни задатак ове групе је био да обезбеди истурени бок немачких снага на југоистоку и спречи евентуално савезничко искрцавање на томе подручју.

Групу армија „Е“ сачињавале су следеће јединице:

- Команда источног Егеја и Родоса (командант оклопних јединица Клеман) с Јуришном дивизијом „Родос“ и 967. тврђавском бригадом „Лерос“;
- Команда Тврђаве „Крит“ (командант генерал пешадије Фридрих Вилхелм Милер) са 22. пешадијском и 133. тврђавском дивизијом;
- 68. армијски корпус (командант генерал авијације Хелмут Фелми), са седиштем у Атини. У саставу корпуса налазиле су се 41. тврђавска дивизија (крајем 1944. преименована у пешадијску), 117. ловачка и 11. ваздухопловна пољска дивизија;
- 22. брдски армијски корпус (командант генерал брдских трупа Хуберт Ланц), са седиштем у Јањини. У саставу корпуса налазиле су се 104. ловачка дивизија, 966. тврђавска бригада „Шпителер“, 1017. тврђавска бригада „Јегер“ и Борбена група „Штојерер“;
- 91. армијски корпус (командант генерал-лајтант Вернер фон Ердмансдорф), са седиштем у Солуну. Корпусу су биле потчињене 4. СС полицијска оклопногренадирска дивизија, 969. тврђавска бригада, Бригада „Еберлајн“ (639. пук за осигурање и 81. ландесшицен пук), 963. тврђавска бригада „Клоц“, бугарска 9. пешадијска дивизија и више других јединица батаљонског састава;

— Команда авијације, на челу с генералом авијације Финком, са око 12.000 људи и 19. противавионском артиљеријском дивизијом;

— Адмирал Егеја вицеадмирал Ланге са око 33.000 морнара.

У Групи армија „Е” налазило се укупно око 350.000 људи и 19.000 коња.

Када је Хитлер крајем августа 1944. донео одлуку о напуштању Грчке због настале ситуације у Румунији, превирања у Бугарској и продора јединица Црвене армије на територију Румуније и према Бугарској, прве јединице Групе армија „Е” — 4. СС и 117. дивизија и делови 133. и Јуришне дивизије „Родос” — почеле су с пребацивањем у шири рејон Београда и у Банат. Нешто касније, почетком октобра 1944. главнина Групе армија „Е” почела је да напушта Грчку и да се повлачи преко Македоније и Србије према Дрини, док су јединице 21. брдског армијског корпуса (181. и 297. пешадијска дивизија), које су у међувремену потчињене Групи армија „Е”, отпочеле са извлачењем из Албаније и Црне Горе ка југоисточној Босни.

На повлачење немачких јединица из Грчке, врховни командант НОВ и ПОЈ маршал Тито је реаговао одмах упућујући 1. септембра 1944. директиву свим јединицама, штабовима и командама широм Југославије, у којој се каже:

„Положај Нијемаца у земљи је врло тежак. Њихове снаге које се из Грчке и Албаније повлаче преко Македоније и Србије дјелимично су дезорганизоване. Због разорених пруга углавном се повлаче цестама. Очекује се даље повлачење ка северу.

Од свих јединица тражим максимално развијање иницијативе и офанзивног полета, све јаче уништавање комуникација, заузимање важних чворова, градова и других упоришта. Од вас тражим да не дозволите Нијемцима да се организовано извуку и изнесу оружје из наше земље.”

Борбе које су потом вођене с јединицама Групе армија „Е” и 2. оклопне армије биле су врло тешке и оштре. Маса непријатељских војника од око 400.000 људи грчевито се борила у свом повлачењу кроз Македонију, Црну Гору Косово и Метохију и западну Србију долином Ибра и Западне Мораве, као и преко Санцака ка Дрини и Вишеграду и даље према добијеним задацима, било у Срем, било у Подравину или, пак, преко Драве и јужну Мађарску.

Од наведених јединица Групе армија „Е” — 11, 22, 41. и 117. дивизија, као и делови Јуришне дивизије „Родос” и више других јединица батаљонског састава (од којих један тенковски), бориле су се на сремском фронту, као и 18. СС брдски полицијски пук из састава полицијских снага у Грчкој под командом СС-групенфирера и генерал-лајтнанта полиције Валтера Шимане.

У другој половини октобра 1944, када је већ био пресечен правац за повлачење немачких јединица Скопље — Ниш — Београд, Група армија „Е” била је приморана, услед дејстава југословенско-совјетско-бугарских јединица, да се повлачи правцем Скопље — Косовска Митровица — Краљево — Чачак — Ужице — Вишеград, тј. долином Ибра и Западне Мораве, као и преко Санцака правцем Рашка — Нови

Пазар — Пријепоље — Вишеград. Тада су према долинама поменутих река из североисточне и источне Србије биле набачене и знатне немачке снаге из источне Србије, међу којима су се налазили и остаци немачке 7. СС дивизије „Принц Еуген”, разбијене средином октобра код Ниша. Тако су се око 20. октобра 1944. према долинама Ибра и Западне Мораве налазиле у повлачењу 7, 11, 22, 104. и 117. дивизија (од ове последње дивизије део снага се налазио у саставу Корпусне групе „Фон Штетнер”), као и делови 181. и 297. дивизије и више других самосталних јединица.

Због тога је Срем заузимао посебно место у немачким плановима, да би се обезбедило, као што је већ речено, извлачење ових снага преко Дрине, од којих је један део касније ангажован у Барањи и на сремском фронту, а други у источној Босни или у Мађарској.

Стога је Команда Југоистока, као најстарија немачка команда на Балкану, одлучила да се у Срему организује чврст и стабилан фронт са ослонцем на положаје чија је изградња отпочела још у другој половини септембра 1944.

Сремски фронт је био заједничко име и појам како за штабове НОВЈ, тако и за немачке команде. За НОВЈ сремски фронт је био део општег југословенског фронта, као дела стратегијског савезничког фронта око нацистичке Немачке, док је за немачке оружане снаге то био фронт на који се наслањао њихов источни фронт.

Сремски фронт су наметнуле немачке команде НОВЈ, грчевито се борећи за сваки од седам одбрамбених положаја који су се простирали оријентирно од Руме до Вуковара и Винковаца, на дубини од око 100 км, у својим настојањима да обезбеде извлачење јединица Групе армија „Е” и спрече продор НОВЈ и једно време совјетских јединица према Осиеку и Загребу. Због тога је на сремском фронту био стално присутан офанзиван дух НОВЈ, насупрот дефанзивним дејствима немачких јединица.

По своме географском положају, сремски фронт је био на споју немачких група армија „Југ” и „Ф”. И не само што је био на споју већ се налазио и на тежишту одбране Групе армија „Ф”, која је обезбеђивала јужни бок немачких армија на источном фронту и повезивала источни фронт с немачким фронтом у Италији.

Сремски фронт је, осим тога, обезбеђивао стратегијски саобраћајни објекат Славонски Брод, као и главну саобраћајну артерију — магистралу Винковци — Славонски Брод — Загреб, одакле су се рачвали важни железнички правци према Трећем Рајху и Италији.

Поред тога, сремски фронт је био од особито политичког значаја, јер је обезбеђивао источне границе Павелићеве НДХ, чије су се квислиншке оружане формације налазиле у јесен 1944. у распадању.

Немачке команде су на сваки начин покушавале да после пада Београда онемогуће продор југословенских и совјетских јединица према Загребу, економском и политичком центру Хрватске. Загреб је дуго времена био присутан у свим немачким проценама и плановима као могући објекат напада југословенско-совјетских снага у њиховим дејствима кроз Срем и

Славонију, или у дејствима Црвене армије кроз јужну Мађарску у садејству с јединицама НОВЈ из Далмације.

Немци су због тога на сваки начин покушавали да спасу ову вештачки створену марионетску творевину, јер су били свесни пре свега чињенице да би се њеним потпуним распадом довеле у врло тешку ситуацију њихове оружане снаге на фронтима у јужној Мађарској, Југославији и Италији (Групе армија „Југ“, „Ф“ и „Ц“)- Због тога је у Срему за све време борби било и најкрупније обострано груписање снага.

СЕДАМ НЕМАЧКИХ ОДБРАМБЕНИХ ЛИНИЈА У СРЕМУ

Схватајући опасност од убацивања у Срем јачих снага НОВЈ и Црвене армије и могућност потпуног раздвајања немачких групација у Југославији и Мађарској (Групе армија „Ф“ од Групе армија „Југ“), Немци су отпочели у Срему са изградњом низа одбрамбених положаја (линија) који су повезивали Дунав са Савом, односно Босутом на простору између Руме и Винковаца. Линије су добиле шифроване називе: *Браон*, *Зелена*, *Жута*, *Црна*, *Црвена*, *Нибелуншка* и поново *Зелена линија*, рачунајући од истока према западу.

Генерал-лајтнант Коста Нађ, командант Главног штаба НОВ и ПО Војводине

Командант Армијске групе „Србија“ и војноуправни командант Југоистока генерал-пешадије Ханс Густав Фелбер с начелником штаба генерал-мајором Куртом Ритером фов Гајтнером (десно)

Изградња првих положаја почела је 24. септембра по наређењу Команде 2. оклопне армије (командант генерал артиљерије Максимилијан де Ангелис), чији се штаб у то време налазио у Нуштару, западно од Вуковара. У планирању и изградњи утврђења и упоришта ангажоване су инжењеријске јединице 2. оклопне армије, фолксдојчери и цивилно становништво.

Почетком октобра 1944. формирана је Дивизијз „Бетхер“, која је отпочела изградњу положаја тзв. *Браон линије*, на којој је требало да прихвати борбу против јединица НОВЈ које су наступале кроз Срем, од Земуна према Руми и даље на запад.

Браон линија је била прва, на брзину утврђена линија, по систему међусобно одвојених упоришта, и налазила се иза немачких прихватних положаја на линији Бољевци — Сурчин — Батајница.

Услед брзог развоја догађаја, ова линија до краја није довршена. Само су испред насељених места ископани ровови. Организована по групном систему и с брањеним међупросторима пешадијском и артиљеријском ватром, *Браон линија* се протезала од Добринаца, преко Путинаца, ка Шатринцима и Крушедолу

Зелена линија је била први јачи и утврђенији немачки положај који се протезао линијом Јарак — поток Кудош — Рума — поток Јеленче — Ириг — Врдник, при чему је тежиште немачке одбране билс на одсеку Јарак — Рума, с главним чвором отпора и упориштем у Руми.

Жута линија била је трећи немачки одбрамбени положај који се протезао од Сремске Митровице преко Великих Радица, на Бенешево, Јазак и даље према Сремској Каменици с тежипггем код Сремске Митровице, утврђене као упориште.

Црна линија била је по реду четврти одбрамбени положај коме су Немци поклањали посебну пажњу,

Пуковник Аћим Груловић, командант Главног штаба НОВ и НО Војводине (до октобра 1944) с групом пионира и (у доњем десном углу) Станком Веселинов (из албума породице Груловић^А

Протезао се правцем Лаћарак — Манђелоски поток — Чалма — Дивош — Ђипша — Нештин на Дунаву.

Тежиште одбране на овој линији налазило се у центру на одсеку Лаћарак — Чалма.

Црвена линија налазила се непосредно иза *Црне линије* и протезала* се од Мартинаца, преко Ердевика, Љубе до Илока. То је била прва одбрамбена линија која је повезивала Дунав и Саву с доњим током Дрине. *Црвена линија* је била изузетно важан положај с тежиштем одбране код Ердевика. На овом одбрамбеном положају заустављене су касније офанзивне операције јединица 1. пролетерског и 12. корпуса НОВЈ које су без прекида трајале три недеље — од 20. октобра до 10. новембра 1944.

Позади *Црвене линије* био је уређен најбрањенији немачки одбрамбени положај — тзв. *Нибелушка линија*. То је био шести по реду узастопни одбрамбени положај на коме је требало да Немци дају одсудну одбрану. На овој линији, која се протезала, у два реда, од Босуца до Дунава, Немци су имали врло утврђене одбрамбене положаје по целој дужини фронта, као и по дубини. Главна одбрамбена линија протезала се од Адашеваца, преко Шида на Мохово, док се други одбрамбени положај налазио на линији Батровци — Илинци — Товарник — Ловас — Опатовца. Оба одбрамбена положаја била су местимично повезана преградним положајима.

Зелена линија је била последњи одбрамбени положај у Срему и протезао се линијом Оток — Оролик — Берак — Сотин. Села Врбања, Дреновци и Рачиновци била су уређена као самостална упоришта за заштиту железничке пруге Брчко — Винковци, на делу од Брчког према Отоку.

Три последња немачка одбрамбена положаја *Црвена*, *Нибелушка* и *Зелена линија* били су од посебне важности. Ти положаји не само што су спречавали продор у Славонији и, посебно, према важним саобраћајним чворовима Винковцима и Славонском Броду већ су ослоњем на Дунав онемогућавали и сва-

Командант Корпусне групе „Фон Штетнер“ генерал-лајтнант Валтер Штетнер. Погинуо је 18. октобра 1944. при пробоју из обруча његових јединица јужно од Београда према Шапцу (из албума потпуковника Милована Целебџића)

ку пловидбу овом веома важном воденом саобраћајном артеријом.

Део десна обала Дунава (од Илока до Вуковара) коју су држали Немци у Срему, по свом топографском склопу, знатно надвишава леву обалу што је пружало могућност потпуне контроле дунавског пловног пута и спречавање сваке пловидбе овом реком.

Држањем десне обале и минирањем Дунава био је спречен сваки саобраћај Дунавом узводно према Вуковару, Апатину, Батини и Мохачу, чиме је у знатној мери отежано снабдевање јединица Црвене армије на будимпештанском правцу. Због тога су

Болничарке пружају прву помоћ рањеном борцу Морнаричке чете Главног штаба НОВ и ПО Војводине на положају код Нештина, септембра 1944 (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

Делови Морнаричке чете Главног штаба НОВ и ПО Војводине на обали Дунава у рејону Нештина (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

јединице Црвене армије морале користити обилазни пловни пут Тисом и Великим каналом, који спаја Тису и Дунав код Новог Бечеја.

Међутим, тај пут је имао великих недостатака због мале пропусне моћи и плитког газа канала, па је морао да буде продубљиван на појединим местима да би се омогућио пролаз мањим бродовима, полуглисерама, миноловцима и оклопним чамцима. Тежи бродови Дунавске ратне флотиле Црвене армије, као што су били монитори и шлепови, уопште нису могли бити пребачени на фронт према Будимпешти. То је јако отежавало снабдевање трупа Црвене армије и

Заробљени немачки официри у Грабовцима (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

неопходну подршку Дунавске ратне флотиле трупама које су се бориле на Дунаву. Немци су схватили огромни значај држања дела дунавске обале и грчевито су настојали да је задрже у својим рукама. Тако је тих тридесетак километара дунавске обале у Срему у немачким плановима добило стратегијски значај, па су Немци због тога и тако упорно бранили те положаје, са ослоном на Дунав.

Поред тога, држањем ових положаја омогућавано је и извлачење јединица Група армија „Е“ из Македоније, Србије и Црне Горе, о чему је већ било речи.

Ипак утврђивање свих поменутих одбрамбених положаја у Срему није ишло без потешкоћа по немачко командовање. Све комуникације, а посебно магистрални путеви Београд — Винковци и Инђија — Нови Сад, као и сва упоришта на њима, били су главна мета дејстава сремских бригада. Поред тога, у летњим месецима сремске јединице су чиниле све да онемогуће окупатору убирање летине и одношење жита у Рајх. Због тога су широм Срема горели снопови жита и житна поља.

СИТУАЦИЈА У СРЕМУ УОЧИ УСПОСТАВЉАЊА СРЕМСКОГ ФРОНТА

Крајем лета и почетком јесени 1944. јединице Главног штаба НОВ и ПО Војводине развиле су врло живу борбену активност у Срему што је приморало непријатеља да држи знатне снаге на том подручју, како би обезбедио главне путне комуникације које су биле стална мета напада јединица Сремске оперативне зоне Главног штаба НОВ и ПО Војводине. Непри-

јатељ је у то време имао у Срему на располагању око 25.000 војника.

Тако су се у Срему налазиле јединице: 1, 2. и 3. СС полицијски добровољачки пук „Хрватска“, 606. пук за осигурање, седам противавионских артиљеријских дивизиона 20. противавионске артиљеријске дивизије (ова дивизија је касније, у нишкој и београдској операцији, скоро у потпуности уништена), Пук за обезбеђење транспорта, Железнички наставни батаљон, бројне ваздухопловне јединице у Земуну, као и фолксдојчерске јединице Домовинске страже.

Од усташко-домобранских јединица на подручју Срема били су 2. докнадни здруг (допунска бригада), 3. ловачки здруг, 7. посадни здруг (бивши Сремски здруг), 3. ловачки здруг, Прометни здруг (Саобраћајна бригада), три жељезничко-стражарске бојне (батаљона) зване жестра-бојне, два топничка склопа (дивизиона), две усташке бојне, Дочастничка школа техничких чета (Подофицирска техничка школа) и делови 4. оружничке пуковније (жандармеријског пука).

Све те јединице (осим немачких ваздухопловних јединица) биле су потчињене Команди Срема, као најстаријој немачкој команди у Срему. Та команда формирана је марта 1944. по наређењу Команде 2. оклопне армије. Седиште Команде Срема се налазило у Руми, на челу с генерал-лајтнантом Шварцнекером. Он је до 17. септембра 1944. био непосредно потчињен опуномоћенику рајхсфирера СС за Хрватску Константину Камерхоферу, а од 17. септембра — Команди 2. оклопне армије.

Основни задатак ове команде је био да изврши пацификацију Срема, обезбеди најважније путне и железничке комуникације и саобраћајне чворове и осигура убирање летине и пребацивање у Рајх.

Група војних и политичких руководиоца 6. и 10. војвођанске бригаде с чланом Окружног комитета КПЈ за источни Срем Миланом Степановићем Матрозом у ослобођеном Грабовцу (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

Чланови Главног штаба НОВ и ПО Војводине: Нела Лупуровић-Шешеринац, шеф шифрантског одсека, Милан Јовановић, секретар штаба, пуковник Аћим Груловић, командант, мајор Димитрије Шешеринац, начелник Обавештајног одељења и Никола Ђурђевић, секретар Обавештајног одељења (из албума пуковника Димитрија Шешеринца)

Како су се операције НОВЈ и Црвене армије за ослобођење Београда ближиле крају, сремски простор је све више добијао у значају, као будуће оперативно-стратегичко подручје немачке Команде Југоистока, па је на том простору требало да се изврши прихват јединица које су се повлачиле из Београда, Баната, Бачке и Барање, као и преко Шапца, Сремске Митровице и Обреновца на Сави. Тако је преко Панчевачког моста само од 4. до 6. октобра пребачено: 18.416 тона материјала, 19.786 војних и 7.436 грађанских лица, 4.282 моторна возила, 861 запрежно возило, 363 топа, 3.152 коња, 1.552 грла стоке и разог другог материјала и све то — и људство и материјал — пребачено је добрим делом преко Београда у Срем.

Из Београда се такође повукло око 20.000 војника, док су се код Шапца пребацили 23. октобра 1944. остаци Корпусне групе „Фон Штетнер“ (око 12.000 војника), која је десеткована у београдској операцији.

Борци 11. војвођанске бригаде на маршу (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

Ова група, пошто није могла да се пробије преко Београда, одбачена је од главног града и под борбом, с тешким губицима, повлачила се преко Лазаревца, Степојевца и Обреновца према Шапцу, где је прихваћена од немачких и квислиншких јединица на шабачком мостобрану, који су Немци називали мостобран „Југ“.

Да би обезбедили прихват својих трупа, Немци су чврсто држали мостове на Дунаву код Панчева и Новог Сада и на Сави код Сремске Митровице и Шапца, као и бројне скелске прелазе преко Саве и Дунава за чије су обезбеђење почетком октобра ангажовали делове новоформиране Дивизије „Бетхер“ и Дивизије „Бранденбург“.

Дивизија „Бетхер“, названа по презимену њеног команданта генерал-лајтнанта Карла Бетхера, према извештају Команде Југоистока од 9. октобра 1944, у своме саставу је имала делове 9. СС брдског армијског корпуса, Јуришну бригаду „Фон Рудно“, делове 4. пука „Бранденбург“, јединице 1. и 3. СС полицијског добровољачког пука „Хрватска“ и 4. дивизион 13. СС дивизије „Ханцар“. Командно место дивизије тада се налазило у Руми. Почетком октобра 1944. у састав дивизије ушли су: 750. пук 118. ловачке дивизије с три батаљона, једна батерија из 505. СС артиљеријског дивизиона 5. СС брдског армијског корпуса, Противтенковска чета 118. ловачке дивизије, 3. чета 118. инжињеријског батаљона, 606. пук за осигурање са 811. и 812. ландесшицен батаљоном, 6. усташки батаљон, домобранска 7. посадна бригада, 1. батаљон 5. ловачког пука, једна усташка батерија и 64. усташки тенковски вод. Како су се борбе за ослобођење Београда ближиле крају, бројно стање Дивизије „Бетхер“ било је све јаче јер су у њен са-

став пристизале нове јединице, тако да је Дивизија формирала четири борбене групе: „Линденблат“, „Цимерман“, „Цирнгибл“ и „Залевски“ — укупно јачине преко 15.000 војника без усташко-домобранских и фолксдојчерских јединица.

Као једну од првих мера дивизија је, 11. октобра 1944, предузела обезбеђење десне обале Дунава од Сланкамена до Сремских Карловаца са 750. пуком 118. ловачке дивизије, док је Оклопногренадирски батаљон извучен из састава Јуришне бригаде „Фон Рудно“ (у чијем су се саставу још налазили Јуришни гренадирски пук „Сарториус“ и 1. батаљон 4. пука Дивизије „Бранденбург“) и пребачен из Старе Пазове, као дивизијска резерва, у рејон Руме.

Тринаестог октобра дивизији је потчињена и Борбена група „Јунгенфелд“, названа по презимену пуковника Јунгенфелда, штабског официра за противтенковску одбрану Армијске групе „Србија“. Група је била распоређена на линији Деч — Карловчић, да би потом била упућена у Борбену групу „Цимерман“, која се тада борила у рејону Чукарице. Дан касније, 14. октобра, Борбена група „Линденблат“ је преузела обезбеђење мостобрана у ширем рејону Шапца (мостобран „Југ“). У ствари, овај мостобран је обухватао два прелаза преко реке Саве — један код Шапца и други у његовој непосредној близини, код Кленка, где преко реке прелази железничка пруга која, преко Шапца, повезује Лозницу са Румом и Сремском Митровицом.

За одбрану прелаза биле су ангажоване две чете 750. пука, две чете полиције, једна чета 30. ваздухопловног батаљона, 3. батаљон 5. СС полицијског пука, 3. пук Српског добровољачког корпуса, 1. чета 812. ландесшицен батаљона, 1 вод тенкова 12. тенковског батаљона и делови 509. СС противтенковског дивизи-

зиона 9. СС брдског армијског корпуса укупно око 3.000 војника.

Поред поменутих јединица, у Срему су се тада налазили и бројни штабови и команде, као:

— Штаб Армијске групе „Србија“ с генералом Хансом Густавом Фелбером на челу налазио се у Нуштару, западно од Винковаца. Фелберу су до 27. октобра 1944, када је расформирана Армијска група „Србија“, биле потчињене све немачке јединице у Срему, док је сама Група била потчињена 2. оклопној армији, а ова — Команди Југоистока, односно Команди Групе армија „Ф“.

— Штаб 68. армијског корпуса на челу с генералом авијације Хелмутом Фелмијем. Штаб је дошао из Грчке и сместио се у Острову, код Вуковара. Фелми је, по раеформирању Армијске групе „Србија“, преузео команду над свим немачким и квислиншким јединицама које су дејствовале на сремском фронту, као и немачким јединицама узводно Дунавом до Баје, у Мађарској.

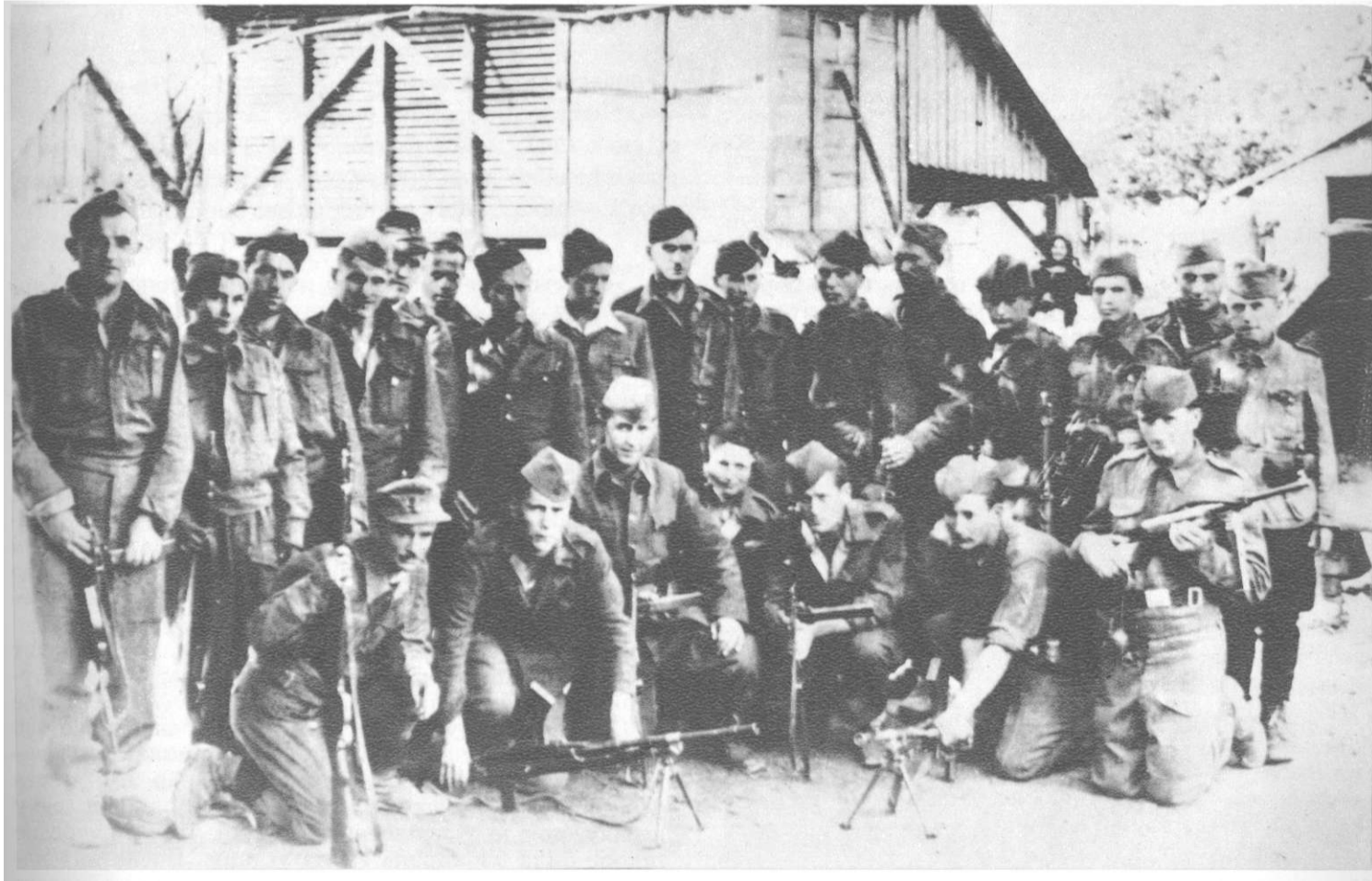
— Штаб Дивизије „Бранденбург“ с командантом генерал-лајтнантом Килвајном налазио се у Дарди, код Осиека, док се Штаб Дивизије „Бетхер“ налазио у Вогњу.

— Дивизијски штаб за нарочиту употребу „Штефан“, на челу с командантом генерал-лајтнантом Фридрихом Штефаном и командантом одбране Тврђаве „Београд“ до њеног пада, налазио се, после предаје свих јединица Дивизији „Бетхер“, у Шиду, док се Штаб 118. ловачке дивизије на челу с генерал-лајтнантом Хубертусом Ламејом налазио у Илачи, западно од Товарника.

— У Кузмину су се краће време налазили штабови 1. брдске и 117. ловачке дивизије на челу с генерал-лајтнантом Аугустом Витманом, док се Команда Срема са својим командантом генерал-лајтнантом Шварцнекером налазила у Винковцима.

На тај начин је Срем крајем септембра и у октобру био, у правом смислу речи, преплављен непријатељским јединицама, штабовима и командама, али све то није могло у то време да спречи сремске бригаде у њиховим успешним дејствима на непријатељске комуникације и упоришта у Срему.

У то време од сремских јединица, под непосредном командом Главног штаба НОВ и ПО Војводине, за чијег је команданта 25. септембра 1944. одређен генерал-лајтнант Коста Нађ, дотадашњи командант 3. ударног корпуса НОВЈ (до тада је командант био пуковник Аћим Груловић), налазиле су се 6, 7, 8,

Вод Пратеће чете Главног штаба НОВ и ПО Војводине у данима формирања 11. војвођанске бригаде, у Манђелосу (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

Седма војвођанска бригада на маршу између Беочина и Каменице (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

9, 10. и 11. војвођанска бригада са око 6.000 бораца. Те бригаде су у Срему, у другој половини септембра, дејствовале по директиви Главног штаба НОВ и ПО Војводине од 17. септембра 1944.

Тако су у другој половини септембра и у вези с том директивом, нападана непријатељска упоришта у Купинову, Гргуревцима, Прогару, Бољевцима, Нештину, рушене комуникације између Петроварадина и Добриловаца, Руме и Врдника, Земуна и Винковаца, Руме и Кленка, те нападан непријатељ у Грабовцима и Хртковцима, док је Морнаричка чета 11. војвођанске бригаде (командант Бошко Ћирић, политички комесар Живан Скакун Ђена) потопили три шлепа натоварена камењем код Велике аде ради затварања Дунава. Сличан је задатак добила да изврши и код Черевихког пруда.

Због великог броја заробљених непријатељских војника тада су, по наређењу Главног штаба НОВ и ПО Војводине од 21. септембра 1944, формиран заробљенички логори при командама Босутског и Фрушкогорског војног подручја.

Потом је Главни штаб НОВ и ПО Војводине, 27. септембра 1944, наредио штабовима 7. и 11. бригаде да са својим јединицама ликвидирају непријатељска упоришта у Шаренграду и Илоку,

Ове задатке бригаде су извршиле успешно. Упориште у Шаренграду је заузео Јуришни батаљон 11. бригаде у нападу који је извршио 28. септембра у 6.30 часова ујутро. Непријатељ је пружао снажан отпор у Ватрогасном дому, одакле је истеран убацавањем ручних и противтенковских бомби са даљине од само шест метара. Непријатељ је, на тај начин, био приморан да напусти зграду и покушао је да побегне чамцима низ Дунав према Илоку. Међутим, у заседи се налазила 2. чета Јуришног батаљона, која је ватром из пушкомитраљеза и пушака успела да уништи ову посаду, потапањем чамаца, па што није убијено у чамцима, удавило се у Дунаву после њиховог превртања.

Упориште Илок напала је 7. бригада (командант Милан Јешић Ибра, политички комесар Лазар Љубинковић Саша) дан касније, 29. септембра, такође у 6.30 часова ујутро. Упориште је бранило око 400 Немаца, и усташа, који нису могли одолети силовином јуришу Војвођана, тако да су до 9.30 часова сабијени у блок зграда: цркву, школу и још једну зграду, док је у изолованој згради Пољопривредне школе била блокирана група усташа. После тога настале су веома оштре борбе, па су се борци бригаде морали повући око 200 метара од утврђеног блока зграда због нестанка муниције, док је група у Пољо-

привредној школи ликвидирана на тај начин што је зграда запаљена (већи део непријатељске посаде је изгинуо).

Покушај непријатеља да му се помогне споља од Сота и Ердевика такође није успео, услед успешне одбране 2. и 4. батаљона, који су обезбеђивали напад главнине бригаде на Илок. Борбе око утврђеног блока су се продужиле још пуна два дана, тако да су јединице 7. бригаде одустале од даљих напада, после 36 часова борбе, 30. септембра у 16 часова, јер је непријатељ у међувремену добио појачање од око 2.300 војника.

За војне тих тоодневних борби убијено је 127 непријатељских војника и 4 официра, док је заробљено 65 војника и заплене велике количине наоружања и опреме (250 пушака и око 170 кола ратног плена).

Губици бригаде су износили 15 погинулих, 50 рањених и 9 несталих. Међу погинулима налазио се и политички комесар 1. чете 4. батаљона Владимир Јевсејенко.

Истовремено су остале бригаде успешно нападале комуникације, а то се продужило и у октобру с обзиром на врло јак прилив Немаца из Босне и Херцеговине и Хрватске у источни Срем. Онеспособљавањем комуникација од стране јединица Главног штаба НОВ и ПО Војводине, као и Главног штаба НОВ и ПО Хрватске у долини Саве, знатно је успорено пребацивање немачких снага за ојачање немачке одбране у ширем рејону београдског мостобрана.

Због такве ситуације у Срему и приближавања фронта, Команда 2. оклопне армије прогласила је Срем 14. октобра 1944. борбеном зоном. Тога дана је издала и наређење за евакуацију свих фолксдојчера из источног Срема, све до линије ушће Дрине — Ердевик — Илок — Бачка Паланка — Кула.

ЕВАКУАЦИЈА ФОЛКСДОЈЧЕРА ИЗ СРЕМА

Према попису становништва из 1931. године, на целој територији Југославије живело је 537.711 припадника немачке народносне групе (фолксдојчери). Од наведеног броја, на територији Босне и Хрватске живело је 142.108, (у Срему око 40.000), у Барањи 15.899, Бачкој 173.158, Банату 120.546, Београду 8.000 и у осталим крајевима 15.000 фолксдојчера. Сви су се они, још пре почетка другог светског рата, у огромној већини, определили за нацистичку идеологију и циљеве политике Хитлерове Немачке, па су у априлском рату представљали пету колону окупљени око њихове организације „Културбунд“. Након окупације Југославије, фолксдојчери су били главни ослонац немачких окупационих власти, а од фолксдојчера из Војводине и дела румунског Баната формирана је позната по злу 7. СС брдска добровољачка дивизија „Принц Еуген“, као и бројне друге полицијске јединице.

СС-обергрупенфирер и генерал-лајтнант полиције Вернер Лоренц, главни руководилац Централног фолксдојчерског Зфедера Трећег Рајха (лево), и СС-фолксгрупенфирер Бранимир Алтгајер. После рата Алтгајера су југословенским властима изручили савезници, а затим је, као ратни злочинац, осуђен на смрт (из албума потпуковника Милована Целебџића)

Немачки војници пљачкају стоку у Срему (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

Фолксдојчери спроводе ухапшене раднике у срезу земунском (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

На челу свих фолксдојчера за време рата у тзв. НДХ био је капетан бивше југословенске војске (до 1926) фолксгрупенфирер Бранимир Алтгајер, познат по славољубљу и свирепости. (Крајем рата заробили су га Енглези и изручили југословенским властима, које су му судиле као ратном злочинцу.)

Док се налазио на власти, Алтгајер је издејствовао да фолксдојчери у Срему и другим крајевима под Павлићевом влашћу, практично, врше сву окупациону власт.

Међутим, када се у јесен 1944. нагло погоршала војно-политичка ситуација на Балкану и када су се јединице НОВЈ и Црвене армије почеле приближавати Београду, у редовима фолксдојчера настала је паника. Немачка влада је донела одлуку да се сви фолксдојчери иселе у Рајх. Према саопштењу немачке Врховне команде Вермахта, Хитлер је одобрио да се из Баната, Срема, Славоније и Босанске крајине исели око 250.000 фолксдојчера.

За евакуацију фолксдојчера из тзв. Независне Државе Хрватске биле су одређене три зоне. За сваку зону је био формиран посебан штаб за евакуацију.

Штаб за евакуацију др Клаусена, са седиштем у Нуштару, обухватао је простор омеђен границама Моровић — Адашеви — Шид — Ловас — Опатовац — Дунав — Даљ — Ернестиново — Винковци — Жупања.

Штаб за евакуацију потпуковника Кизева, са седиштем у Винковцима, обухватао је простор у границама Ернестиново — Винковци — Жупања — Јаруге — Стриживојно — Стари Микановци — Семелци (сва места искључно).

Штаб за евакуацију СС обергрупефирера и опшимоћешка рајхсфирера СС за Хрватску Кошташица Камерхофера, са седиштем у Осијеку, обухватао је простор у границама западно од линије Даљ — Ернестиново — Семелци — Стари Микановци — Стриживојно — Јаруге.

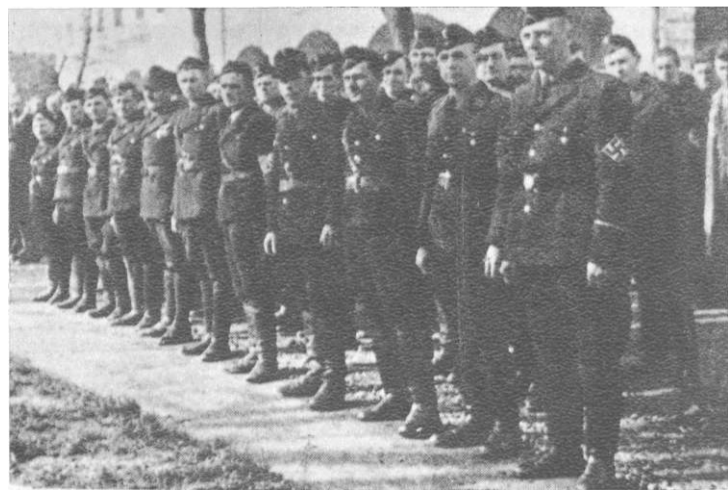
Исељавање фолксдојчера је била врло мучна операција како за Рајх, тако још више за њих саме јер су морали да напусте своја огњишта и имовину и да се препусте неизвесној судбини избеглица. Судбина коју је Трећи Рајх наметнуо милионима људи у Европи сада је погодила ове његове поданике. Зато је и сама операција исељавања добила симболичан назив операција „Невоља домовине“.

Евакуација фолксдојчера је почела половином октобра — најпре из источног Срема, а затим из рејона Винковаца и Осијека. До 7. новембра је евакуисано око 90.000 лица. Тако је, на пример, из Мартинаца евакуисано 3.000, Кузмина 2.000, Ердевика 5.000, а из Љубе 2.000 фолксдојчера.

Евакуацију из Срема источно од линије Ердевик — Илок вршио је Штаб за евакуацију потпуковника Кизева. За обезбеђење евакуације Кизев је имао на располагању две чете и Помоћни штаб за евакуацију „Исток“, са седиштем у Руми. Нешто касније, 20. октобра, командно место Кизева се преместило у Шид, а 29. октобра у Винковце. Када је 12. корпус НОВЈ продрио у Срем и ослободио Руму, евакуацију је преузео на себе Оперативни штаб команданта Срема.

Упоредо са евакуацијом фолксдојчера вршена је евакуација, у ствари пљачка, материјалних добара из села где су они живели. Евакуацију материјалних добара вршиле су фолксдојчерске дирекције „Допос“ и „Аграриа“.

Ради боље организације пљачке у евакуацију су се укључили и власти НДХ, чији су представници помагали немачком команданту Срема генерал-лајтанту Шварцнекеру. Тако је, према немачким извештајима, у току новембра и децембра 1944. у Трећи Рајх упућено 76.722 тоне пшенице, 9.590 тона јечма, 1.563 тоне ражи, 5.758 тона зоби, 568 тона кукуруза (више нису могли да поберу), 248 тона кромпира, 1.137 тона пасуља и 3.919 тона других житарица — укупно 9.950 вагона пољопривредних производа, што одговара једној композицији дужине од око 100 километара.

Сремски фолксдојчери у униформи тзв. Немачке момчади (Беззше МаппзсхаЛ)

УСПОСТАВЉАЊЕ СРЕМСКОГ ФРОНТА И БОРБЕ У СРЕМУ ДО КРАЈА 1944.

Поред тога, у Рајх је пребачено 11.569 грла говеда, 12.936 свиња, 3.740 оваца, 386 коза, 6 вагона перади, 2.339 тона сунцокрета, 125 тона шећера, 3 вагона оружја и друге убојне опреме, 56 тона одеће и обуће, 4 тоне коже, 13 вагона пољских машина, 250 тона гумених производа из Борова, 623 тоне разне друге робе (сапуна, детерџената, папира, шпиритуса, уља, масти и др). Само кроз железничку станицу Бинковце 6/7. новембра 1944. прошло је 1.428 вагона разне робе, опљачкане у Срему.

На тај начин, завршено је поглавље из живота људи који су живели и уживали сва права грађана Југославије, али који су та права злоупотребили против народа и народности Југославије, стављајући се у службу Трећег Рајха.

Ступајући у оружане формације хитлеровске Немачке, а пре свега у злогласну 7. СС дивизију „Принц Еуген“, као и многобројне полицијске јединице — добровољачке батаљоне и пукове, фолксдојчери су починили безброј злочина чиме су сами себи онемогућили право да и даље живе равноправно са свим осталим народима и народностима на југословенском тлу.

Свесни злочина које су починили и издаје коју су извршили, фолксдојчери су морали да напусте своја огњишта и потраже уточиште у Трећем Рајху, где су добили неславан статус ратних избеглица.

После повлачења из Земуна и Бежаније, немачке јединице под командом генерал-лајтнанта Фридриха Штефана повукле су се на линију река Сава — Попинци — Војка — Нова Пазова, где их је прихватила Дивизија „Бетхер“.

Плашећи се брзог продирања јединица НОВЈ и Црвене армије кроз Срем, Команда 2. оклопне армије наредила је да се Борбена група „Штефан“ повуче на линију Нова Пазова — Војка — Шимановци — Карловчић са седиштем у Старој Пазови, док је Дивизија „Бетхер“ 22/23. октобра запосела десну обалу Дунава на линији Стара Пазова — Нови Карловци — Крчедин — Петроварадин, а одатле узводно, према Вуковару и Апатину, десну обалу Дунава држале су јединице Дивизије „Бранденбург“.

На тај начин, ове немачке формације развукле су се на широком фронту између Дунава и Саве, с покретним и истуреним деловима у претпољу за вођење маневарске одбране до посудања одбрамбених положаја по дубини.

У међувремену је у Вуковару, Острову и Нуштару завршавано формирање Команде 68. армијског корпуса, која је требало да преузме команду над свим немачким јединицама у Срему и на десној обали Дунава према Апатину и Баји.

У исто време, у немачкој Команди Југоистока грозничаво се радило на процени ситуације и намерама даљих дејстава 1. армијске групе и јединица Црвене армије. Петнаест зондерфирера из Обавеш-

Командант 12. корпуса генерал-мајор Данило Лекић Шпанац (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

тајног одељења Команде Југоистока, са знањем свих балканских и других језика, било је запослено на превођењу саслушања заробљеника и обради заплених докумената и радио-прислушном службом ухваћених депеша, док су сви остали обавештајни и контраобавештајни органи Команде Југоистока стављени у акцију.

Тако су 21. октобра 1944. у Ратном дневнику немачке Команде Југоистока били забележени следећи подаци:

„Код Београда је питање шта ће непријатељ да уради после заузимања града. Било би непријатно ако би пресекао цеп у Срему.“

Немци су овде, очигледно, мислили на форсирање Дунава код Новог Сада од стране совјетских јединица и код Обреновца од стране југословенских јединица и о њиховим дејствима у позадини немачке групације код Земуна и Бежаније.

ОСЛОБОЂЕЊЕ ИСТОЧНОГ СРЕМА

Још док су вођене борбе испред Земуна и Бежаније, Штаб 1. пролетерског корпуса је увече 20. октобра 1944. наредио Штабу 12. корпуса (командант генерал-мајор Данило Лекић Шпанац, политички комесар пуковник Стефан Митровић), који се налазио под његовом командом, да пређе Саву код Обреновца и Умке ради садејства са 6. пролетерском дивизијом НОВЈ и 73. гардијском дивизијом Црвене армије у овладавању Земуном и Бежанијом, а затим да продужи с надирањем кроз Срем.

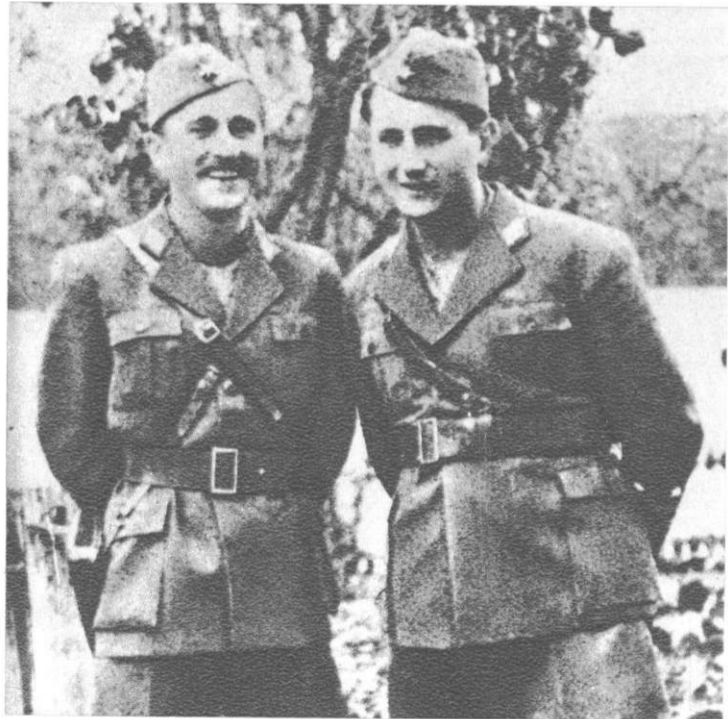
Међутим, док је заповест Штаба 1. пролетерског корпуса била на путу ка 12. корпусу, овај је водио тешке борбе са остацима Корпусне групе „Фон Штет-

нер“, која је, разбијена под Авалом од стране југословенских и совјетских јединица, покушавала да се делом снага код Обреновца и делом код села Скеле пребаци у Срем. Тако је 12. корпус био спречен да поступи по заповести Штаба 1. пролетерског корпуса. Тек када су завршене борбе против остатака непријатељске групе, која се, одбачена од Обреновца, пробијала према мостобрану „Југ“ (код Шапца), Штаб 12. корпуса је могао да приђе реализацији постављених задатака од стране команданта 1. пролетерског корпуса генерал-лајтнанта Пека Дапчевића.

Непосредно пре прелажења Саве, јединице 12. корпуса налазиле су се на простору Умка — Стублине — Грабовац — Скела — Обреновац, с тим што се 36. дивизија налазила на простору Умка — Барич — Забреж, 11. дивизија у рејону Јасенак — Мислођин — Дражевац, 16. дивизија на простору Скела — Бргуљце — Грабовац, а 28. дивизија у рејону Обреновац — Стублине. Совјетска 19. стрељачка дивизија, с врло јаком артиљеријском групом, налазила се распоређена на одсеку Умка — Обреновац.

Након прикупљања јединица 12. корпуса на концентрацијској просторији, Штаб 12. корпуса је 21. октобра у 17.15 часова издао заповест потчињеним јединицама за прелазак преко Саве, на одсеку Умка — Обреновац, и дејства у источном Срему, и то:

— 16. дивизији (командант потпуковник Марко Перичин Каменар, политички комесар потпуковник Пашко Ромац), ојачаној 117. противтенковским и 563. минобачачким пуком Црвене армије, да пређе реку Саву код Скеле, са општим задатком да продире правцем Купиново — Ашања — Деч — Војка — Стара Пазова, повезујући се са 10. војвођанском бригадом Сремске оперативне зоне коју ставља под своју команду, и да, по избијању на линију Ашања —

Потпуковник Ђуро Кладарин, политички комесар и потпуковник Радојица Ненезић, командант 28. дивизије НОВЈ

Пуковник Роман Машбебир Палаткин, командант 19. дивизије Црвене армије

Деч, упути потребне снаге према Прхову, а главнином продужи према Старој Пазови, овлада овим местом и пресече комуникацију Земун — Рума — Нови Сад;

— 36. дивизији (командант потпуковник Радослав Јовић Мишко, политички комесар мајор Богдан Вујошевић), ојачаној 374. противтенковским, 140. минобацачким и 221. хаубичким пуком Црвене армије, да пређе Саву код Умке и надире општим правцем Јаково — Сурчин — Добановци, а, по овладавању простором Сурчин — Добановци, оријентише своје снаге према Земуну и садејствује с јединицама 6. пролетерске и совјетске 73. гардијске дивизије у овладавању Земуну;

— 11. дивизији (командант пуковник Милош Шиљековић, политички комесар пуковник Блажо Ђуричић) да пређе Саву у другом ешелону, позади 36. дивизије, и да по овладавању простором Сурчин — Добановци од стране јединица 36. дивизије, продужи с надирањем правцем Добановци — Батајница ради овладавања Бежанијском косом и Новом Пазовом, одакле ће делом снага садејствовати с 16. дивизијом у заузимању Старе Пазове, а делом снага да наступа према Земуну повезујући се с 36. дивизијом;

— 28. дивизији (командант потпуковник Радојица Ненезић, политички комесар потпуковник Ђуро Кладарин) да остане на простору Обреновац — Умка као општа резерва 12. корпуса, с тим да две бригаде држи спреме за интервенцију у Срему, а једном бригадом да обезбеђује совјетске артиљеријске јединице на простору Умка — Обреновац — Скела;

19. дивизији Црвене армије (командант пуковник Р. М. Палаткин), према заједничком споразуму њеног штаба и Штаба 12. корпуса, да пређе Саву код Бољевца и потом надире правцем Бечмен — Добановци — Угриновци. Међутим, због развоја ситуације на линији Земун — Бежанија и крилних дејстава јединица 12. корпуса (16. и 36. дивизије), ова совјетска јединица, практично, није учествовала у борбама за источни Срем.

Прелажење јединица 12. корпуса преко Саве почело је 21/22. октобра и завршено је у вечерњим часовима 22. октобра 1944. Прелажење Саве и даља дејства у Срему јединица 12. корпуса вршени су под паролом „Напред за ослобођење Војводине“.

Прелазак преко Саве извршен је преко новоподигнутих понтонских мостова, као и коришћењем скела и чамаца, али због малих капацитета прелажење је трајало скоро пуна 24 часа, без додиром с непријатељским јединицама.

У међувремену, ради садејства с јединицама 12. корпуса, Штаб 1. пролетерског корпуса наредио је 6. пролетерској дивизији да се повеже с корпусним јединицама које су надирале ка Земуну. Истовремено је 7. бригада Сремске оперативне зоне извршила напад на Сремску Каменицу и заузела је у поподневним часовима 21. октобра 1944.

По извршеном прелажењу Саве јединице 12. корпуса НОВЈ и совјетске 19. дивизије отпочеле су 22.

Штаб 11. ударне дивизије (слева надесно): пуковник Блажо Ђуричић, политички комесар дивизије, Боса Цветић, члан Политичког одељења, пуковник Милош Шиљековић, командант дивизије, и мајор Милош Пајковић, заменик политичког комесара дивизије (из албума Драгоја Лукића)

Јерусалимски велики муфтија Хамин Ел Хусеини обилази једну јединицу немачке 13. СС дивизије „Ханџар“ (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

Рајхсфирер СС Хајнрих Химлер, министар унутрашњих послова нацистичке Немачке и главни руководиоца СС-а. Отрвао се приликом пада у британско заробљеништво 23. маја 1945 (из албума потпуковника Милована Целебџића)

октобра наступање на север без додира с непријатељем. Јер, чим су обавештени о преласку јединица НОВЈ и Црвене армије преко Саве на одсеку Умка — Обреновац, Немци су, плашећи се одсецања у тзв. „Сремском цепу“, брзо напустили Земун и Стару Пазову и повукли се даље на запад.

Већ у току 23. октобра, уз мања спорадична дејства, јединице 12. корпуса успеле су да ослободе знатан део источног Срема, избијајући током дана на линију Стара Пазова — Буђановци ослободивши том приликом велики број насељених места (села) — Купиново, Ашања, Бољевци, Јаково, Петровчић, Карловчић — и извршили продор према Старој Пазови и Руми.

Тога дана под команду 12. корпуса стављена је и 6. пролетерска дивизија, која је потом остала распоређена на простору Стара Пазова — Инђија — Голубинци све до 30. октобра, као други ешелон 12. корпуса.

Истог дана 7. бригада ослободила је Петроварадин, Сремске Карловце, Чортановце и Бешку. У Петроварадину су заплена два брдска топа, 4 митраљеза и око 600 пушака.

Штаб 12. корпуса је тога дана наредио јединицама да продуже гоњење непријатеља правцем Стара Пазова — Инђија — Рума — Сремска Митровица, и то:

16. дивизији да заузме Буђановце и свим снагама нападне и ослободи Руму, коју је непријатељ претворио у врло јако упориште, а уколико не успе да у покрету заузме Руму, тада да овлада линијом Жирово — Добринци — Петровци и затвори правце који од Руме и Сремске Митровице, преко Прхова, воде ка Земуну. Под команду Штаба 16. дивизије стављена је и 10. бригада Сремске оперативне зоне (командант Јован Матић Пишта, политички комесар Светозар Николић Браца), која је дејствовала на правцу наступања дивизије;

36. дивизији да, у садејству са 6. пролетерском дивизијом, очисти од непријатеља простор Голубинци — Инђија, делом снага до продире правцем Сланкамен — Бешка — Сремски Карловци затварајући правце од Новог Сада према Инђији, а делом снага дејствује на правцу Ириг — Рума, бочно од правца север — југ, а уколико Рума не буде заузета, главнина треба да се постави на линији Шатринци — Добродол — Путинци — Петровци, ослонцем на десно крило 16. дивизије, са задатком да спречи продор непријатеља од Руме и Новог Сада према Старој Пазови;

11. дивизији да се прикупи на простору — Прхово — Буђановци — Пећинци — Добринци, да затвори излазне правце из Шапца у Срем и буде спремна да, заједно са 16. дивизијом, нападне Руму.

Уколико Рума не би била заузета, Штаб 12. корпуса је предвидео да се 11. дивизија постави на лево крило 16. дивизије на каналу Јарчина од Жировца до Јарка, а да 28. дивизија ослободи Шабац и да у рејону Мачве служи као општа резерва Корпуса.

За подршку 16. дивизије придат је 117. противтенковски пук, а за подршку 36. дивизије — 374. противтенковски пук Црвене армије.

Деветнаеста дивизија, као и остале артиљеријске јединице, распоређена је у ширем рејону Земуна,

где се налазила и 73. дивизија, са задатком да у случају потребе бране непосредне прилазе Београду и спрече продор непријатеља на правцу Рума — Земун — Београд.

У међувремену Немци су успели у приличној мери да среде своје редове, реорганизују јединице и припреме их за одбрамбена дејства, ослоном на узастопне већ раније припремљене одбрамбене положаје: *Браон*, *Зелену* и *Жуту линију*.

Дивизија „Бетхер“ у току 23/24. октобра преузела је све јединице новоформираног Дивизијског штаба „Штефан“ за нарочиту употребу, па је тиме и завршено формирање ове на брзину створене немачке дивизије. У Дивизији „Бетхер“ образоване су четири врло јаке борбене групе: „Линденблат“, „Цимерман“, „Цирнгигл“, и „Залевски“, тако да је дивизија у свом саставу имала преко 15.000 војника, не рачунајући усташко-домобранске јединице и фолксдојчерске јединице Домовинске страже, као и општу резерву 2. оклопне армије у Срему — Оклопногренадирски јуришни дивизион.

Дивизија „Бетхер“ је са слабијим снагама: Баталјоном „Центнер“, 562. ландесшицен баталјоном, 1. полицијским наставним баталјоном и деловима 812. баталјона за осигурање запосела одсек Крушедол — Шатринци — Путинци — Добринци, тј. *Браон линију*, док је на одбрамбеним положајима који су се протезали правцем Врдник — Ириг — поток Јеленце — Рума — поток Кудош — Јарак и које су Немци називали *Зеленом линијом*, задржала главнину својих снага. Истовремено је 606. пук за осигурање, као општа резерва дивизије, запосео 23/24. октобра 1944. трећи одбрамбени положај, тј. *Жуту линију*, на одсеку Прњавор — Велики Радинци — Сремска Митровица.

Према томе, јединице 12. корпуса очекивале су тешке борбе са искусним и добро наоружаним непријатељем, који је био спреман да се на утврђеним положајима туче одлучно и упорно.

Немачка Врховна команда Вермахта захтевала је од Команде Југоистока да се положаји у Срему, између Дунава и Саве, морају бранити по сваку цену.

Команда Југоистока је стога све расположиве снаге које је могла прикупити бацила на овај фронт. Тако је остатке Корпусне групе „Фон Штетенер“, која се код Шапца пребацила у Срем, одмах убацила на фронт: делом у Срем, а делом на доњи ток Дрине.

Пошто су обе дивизије из Корпусне групе „Фон Штетенер“, 1. брдска и 117. ловачка, при пробоју из обруча остале без целокупног тешког наоружања, Команда Југоистока је наредила да се разоружају непоуздани делови 13. СС брдске дивизије „Ханцар“ (командант Вафен СС-групенфирер Карл Густав Зауберцајг) и да се наоружа 1. брдска дивизија, која је до 24. октобра била прикупљена на простору Сремска Митровица — Глушци. Та операција названа је „Јесење лишће“. Тако су Немци у овој критичној ситуацији почели да разоружавају своје сопствене јединице.

У вези с том операцијом, у Ратном дневнику Команде Југоистока за 26. октобар било је записано:

„Разоружањем СС-Ханцар дивизије, којим се у оваквој форми сигурно неће сагласити рајхсфирер СС, морала се покрити прва потреба за оружјем 1. брдске дивизије. Истовремено завршена је гротеска, да је најбоље немачко оружје у рукама странаца који га предају непријатељу, али ни у ком случају неће да га користе за Немачку. Скупа заблуда!“

И Химлер је, наравно, наредио да се одузето оружје од 13. СС дивизије „Ханцар“ врати, а 1. брдска дивизија попуни оружјем примљеним из Рајха што је и учињено. Дивизија је одмах потом, 24. октобра 1944, упућена преко Сремске Раче у долину Дрине ради успостављања фронта на Дрини од Зворника до Бијељине, што је она, под борбом, заједно с деловима 117. ловачке дивизије и учинила.

Што се тиче конфликта који је избио између Команде Југоистока и рајхсфирера СС Химлера у вези с разоружањем 13. СС дивизије „Ханцар“, он је отклоњен телеграмом Команде Југоистока од 4. новембра 1944. у коме је командант Југоистока генерал-фелдмаршал фон Вајкс известио Химлера, петог човека на лествицама нацистичке хијерархије, о подударности гледишта у основним тачкама, и да ће се питање разоружања решити „према његовим назо-рима“.

Поступајући по заповести Штаба 12. корпуса од 23. октобра 1944. године, 36. и 6. пролетерска дивизија ушле су, уз мање борбе, у Стару Пазову 23/24. октобра, а 24. октобра у Инђију.

У међувремену је и 16. дивизија, после заузимања Шимановаца 23. октобра од стране 1. војвођанске (командант Жика Стојшић, политички комесар Јован Штоковац Џоја), продужила наступање преко Попинаца ка Путинцима, које је, уз подршку артиљерије, 1. бригада заузела око 12 часова 24. октобра и протерала непријатеља у правцу Руме. Међутим, непријатељ је извршио врло снажан противнапад истога дана и успео да поново заузме Путинце. Даље његово напредовање било је заустављено после веома жестоких борби које је водила 1. бригада. Истовремено док је 1. бригада водила борбе око Путинаца, 4. војвођанска бригада (в.д. команданта Ђуро Војводић, политички комесар Илија Јовановић) покушала је у току 23/24. октобра да заузме Добринце, које је било утврђено као упориште и са Путинцима представљало чвор немачке одбране на каналу Јарчини, односно немачкој одбрамбеној *Браон линији*. Сви покушаји 4. бригаде настављени у току дана да се заузму Добринци остали су без успеха, као и покушај 10. бригаде да заузме железничку постају Јарчину. На тај начин, непријатељ је, и поред два врло снажна напада 16. дивизије уз подршку совјетске артиљерије, чврсто држао у својим рукама одбрамбене положаје на каналу Јарчини, који су, у ствари, представљали спољни одбрамбени појас Руме.

У току 24. октобра Новосадски НОП одред ушао је у Нови Сад без отпора, док је 11. дивизија заузела Буђановце и у резерви корпуса припремала се за дејства према Сремској Митровици. Истога дана 28. дивизија је ослободила Шабац.

Дванаести корпус је 24. октобра избио пред линију Шатринци — Путинци — Добринци — Буђа-

Улазак јединица 28. ударне дивизије у Шабац

новци, да би већ сутрадан отпочео борбе за Руму и Сремску Митровицу. На овој линији Немци су пружали веома жилав отпор. Међутим, јединице 12. корпуса избиле су на ту линију и ослободиле источни Срем.

Поводом ослобођења источног Срема и главног града Војводине Новог Сада, Главни народноослободилачки одбор и Главни штаб НОВ и ПО Војводине (командант генерал-лајтнант Коста Нађ, политички комесар ЈБуба Момчиловић) издали су 24. октобра 1944. проглас у коме се, између осталог, каже:

„У дивној сарадњи са братском, словенском Црвеном армијом, јуначка Народноослободилачка војска Маршала Тита приводи крају ослобођење читаве наше Војводине. Банат је доживео своје ослобођење од швапских робовладалаца. Бачка се ослободила од терора бахатих Хортијевих перјара, а дивни слободарски Срем ускоро ће потпуно одахнути од зверских немачко-ушашких налета који су требали да му отму извојеване тековине. Слободан је наш дивни, историјски Нови Сад, колевка наших српских културних и слободарских традиција, васкрсао је наш град-мученик, главни град наше поносне Војводине. Слободан је Земун јуначки град који је толико дао за Народноослободилачку борбу. На Фрушкој гори се већ одавно вије застава наше Народноослободилачке борбе и дижући се изнад равне Војводине, она гледа како се из славне борбе наших народа рађа слободна Војводина у Федеративној Демократској Југославији...

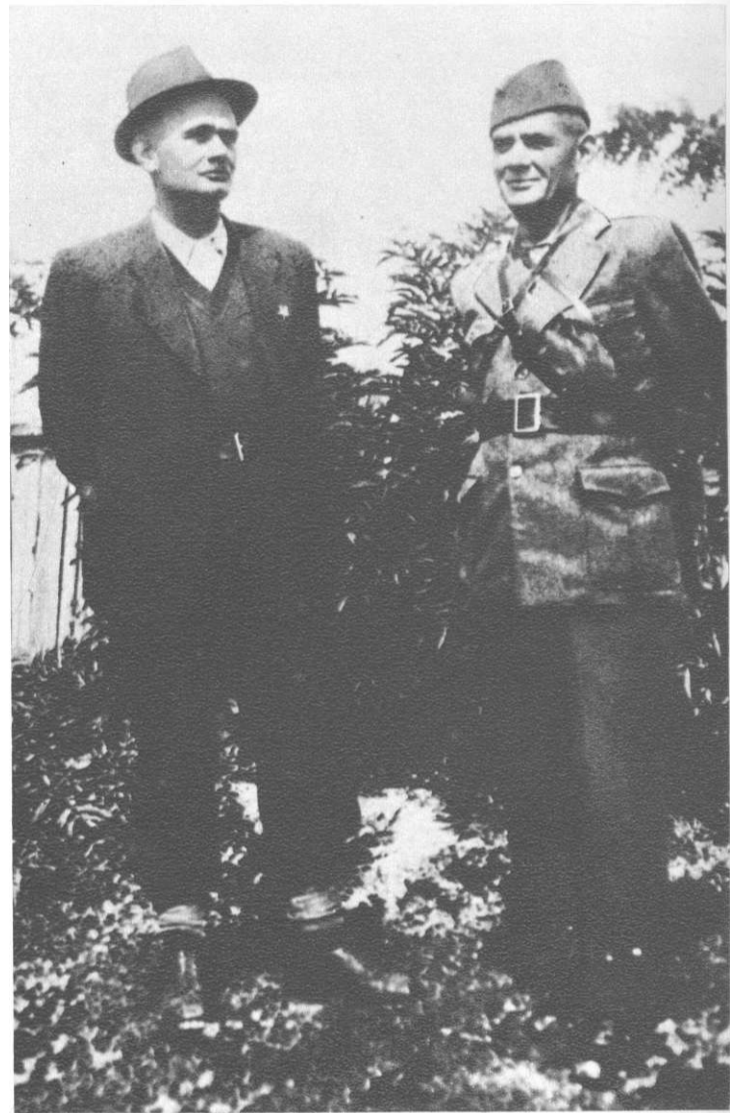
НАРОДИ ЈУНАЧКОГ СРЕМА!

Срце војвођанског устанка, Срем, с правом је постао јуначко срце Војводине. Устанак није прво букнуо у Срему. Банат је био први. Но кад је устанак најбољих синова и кћери Баната био угушен у крви, а народ застрашен терором, дигао се народ Срема, и устанак је постепено захватио сав Срем. Мушкарци, жене, омладина, деца — све се то једнодушно ставило у службу свете Народноослободилачке борбе. Ушашко-четничка зверства и лажна српска и хрватска пропаганда нису успели да спрече стварање јединства српског и хрватског народа Срема; напротив, то јединство је победило у величанственом плебситу народа...

Срем може да се поноси, частан међу народима Југославије, заслужан да му се име спомиње и истиче за углед."

Пратећи покрете совјетских трупа кроз Банат и Бачку и одлазак 4. гардијског механизованог корпуса из Београда на север, Команда Југоистока је закључила да ће совјетска офанзивна дејства бити уперена према Будимпешти, а не јужно од Дунава, тј. кроз Срем. У вези с тим, у Ратном дневнику ове немачке команде за 24. октобар 1944. је написано:

„На источном фронту Команде 2. оклопне армије Рус није потискивао наше снаге, па може да буде вероватно да је повукао трупе из рејона Београда према северу. Отуда се не може сигурно рачунати на напад главним снагама према Срему."

Два брата — стара револуционара: Никола Груловић, председник Главног народноослободилачког одбора Војводине, члан КПЈ од 1919. и командант и политички комесар пука Црвене армије у октобарској револуцији, и пуковник Аћим Груловић, командант Главног штаба НОВ и ПО Војводине, члан КПЈ од 1919. (из албума породице Груловић)

У међувремену је у Срему дошло до већих покрета немачких јединица у позадини фронта, које су се под притиском и ударима јединица НОВЈ и Дрвене армије повукле преко мостобрана код Шапца и Бачке Паланке у рејон Сремске Митровице и Руме, односно Вуковара. Тако су се 1. брдска дивизија и делови 117. ловачке дивизије ујурбано припремали за пребацивање у долину Дрине, преко Сремске Раче, ради успостављања фронта на доњем току Дрине, 92. моторизована гренадирска бригада премештала се из рејона јужно од Руме на простор код Товарника, док се Јуришни пук „Родос“ прикупљао у рејону Вуковара ради уласка у састав Дивизије „Бранденбург“. На тај начин се, поред немачких трупа на фронту, налазило и око 15.000 немачких војника у позадини фронта.

Штаб Дивизије „Бетхер“ је 24. октобра 1944. издао заповест потчињеним јединицама за поселање

Гардијски минобацачи („каћуше“) у дејству на сремском фронту (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

Зелене линије, односно одбрану Руме, на линији Врдник — Ириг — поток Јеленце — Рума — поток Кудош — Јарак.

Распоред Дивизије „Бетхер“ на тим одбрамбеним положајима био је следећи:

Борбена група „Линденблат“ (3. батаљон 893. пука 264. пешадијске дивизије, делови 264. инжењеријског батаљона, 30. ваздухопловни батаљон, 606. пук за осигурање и две батерије 505. СС артиљеријског дивизиона 5. СС брдског армијског корпуса), са командним местом у Шашинцима, добила је задатак да брани одсек јужна ивица Руме — Јарак.

Шестстотина шести пук за осигурање, као дивизијска резерва, извучен је на трећи одбрамбени положај (*Жуту линију*) на одсеку Прњавор — Велики Радинци — Сремска Митровица.

Борбена група „Цимерман“ (Гренадирски пук „Тврђава Београд“, 5. СС полицијски пук, 4. дивизион 509. СС артиљеријског пука 9. СС брдског армијског корпуса и једна батерија 505. СС артиљеријског дивизиона), са командним местом у западном делу Руме, имала је задатак да брани одсек јужна ивица Радинаца — Рума.

Борбена група „Цирнгил“ (750. пук 118. ловачке дивизије, 811. батаљон за осигурање и 3. дивизион 668. артиљеријског пука 118. ловачке дивизије), са командним местом у Киповима, имала је задатак да брани одсек Мали Радинци — Ириг.

Борбена група „Залевски“ (Батаљон „Црних кошуља“), Ваздухопловна инжењеријска чета и усташко-домобранске јединице на томе подручју), са командним местом у Ривици, имала је задатак да осигурава одсек Врдник — Ириг.

Дивизијска резерва (7. СС противтенковски дивизион и Група јуришних топова „Палета“) у упоришту у Руми, где се налазила и резерва 2. оклопне армије — Борбена група „Фон Рудно“ састава: Јуришни пук „Сарториус“ и Оклопногренадирски јуришни дивизион 2. оклопне армије.

Укупно бројно стање непријатељских снага, укључујући ту и усташко-домобранске и полицијске јединице, износило је око 25.000 војника, не рачунајући остатке разбијене Корпусне групе „Фон Штетнер“ и Борбене групе „Килвајн“ (делови Дивизије „Бранденбург“ и Јуришни пук „Родос“), који су се налазили у позадини фронта са преко 15.000 војника.

Насупрот овим непријатељским снагама налазио се 12. корпус НОВЈ са 36. дивизијом на десном крилу, 16. дивизијом у центру, 11. дивизијом на левом крилу, 6. пролетерском дивизијом у корпусној резерви и деловима Сремске оперативне зоне у позадини фронта (7. и 9. бригада).

Дејства 12. корпуса подржавали су два артиљеријска пука и један пук гардијских минобацача („каћуша“) Црвене армије. Те артиљеријске јединице

обезбеђивали су делови совјетске 236. стрељачке дивизије генерал-мајора Кулжиског, док су се 19. и 73. дивизија Црвене армије налазиле у ширем рејону Земуна, као резерва и за обезбеђење Земуна и Савског моста.

ОСЛОБОЂЕЊЕ РУМЕ

По завршетку успешних операција јединица НОВЈ и Црвене армије, 24. октобра 1944. ослобођен је источни Срем. Тога дана јединице 12. корпуса фронтално су избиле на канал Јарчину и поток Међеш и нашле се пред непријатељским упориштима у Иригу, Путинцима, Добринцима и Јарку, тј. у центру према немачким одбрамбеним положајима *Браон линије* (Путинци — Добринци) и на крилима према северном (Ириг) и јужном боку (Јарак) немачких одбрамбених положаја, које су Немци називали *Зеленол линијом*.

Избијањем јединица 12. корпуса пред поменуте немачке одбрамбене положаје, успостављен је сремски фронт — најкрвавији фронт у народноослободилачком рату и револуцији народа и народности Југославије.

У току 24/25. октобра 1944. јединице 12. корпуса имале су краћи предах ради сређивања и прегруписавања, да би 25. октобра у 12 часова прешле у напад за ослобођење Руме.

Штаб 12. корпуса није имао тачне податке о грписању непријатељских снага, нити о протезању њихових одбрамбених линија, па је у раним јутарњим часовима 25. октобра 1944. издао заповест потчињеним јединицама за разбијање непријатеља на каналу Јарчини и овладавање Румом и Сремском Митровицом, тј. да се нападну немачки одбрамбени положаји који су штитили Руму и Сремску Митровицу.

Према тој заповести, 36. дивизија је имала задатак да једном колоном наступа на Ириг, јако непријатељско упориште на јужним падинама Фрушке горе, с циљем да овлада њиме (на северном боку *Зелене линије*), а да другом јачом колоном, продире општим правцем Крушедол — Кипови, са задатком да обухвати Руму и напада град са севера и североистока.

Шеснаеста дивизија је добила задатак да наступа општим правцем Добринци — Рума ради разбијања непријатељевих снага на одсеку Путинци — Добринци, тј. на најутврђенијем делу непријатељеве *Браон линије*, а потом да продре према Руми и приступи њеној ликвидацији нападом с југа и југоистока.

Једанаеста дивизија је требало да продужи наступање општим правцем Буђановци — Јарак — Шапинци, са задатком да разбије непријатељске одбрамбене положаје на каналу Јарчини, а потом да наступа у две колоне: једном према комуникацији Рума — Сремска Митровица, а другом према Сремској Митровици.

Девета бригада Сремске оперативне зоне (командант Василије Крстић Вале, политички комесар Гавра Механчић Војко) добила је задатак да овлада Јазакком и Врдником, док се 10. бригада налазила привремено под командом 16. НОУ дивизије.

Командант 36. ударне дивизије потпуковник Радослав Јовић Мишко (из албума генерал-потпуковника авијације Радослава Јовића)

Шеста пролетерска дивизија налазила се у резерви, на простору Стара Пазова — Инђија — Голубинци.

Напад 11. и 16. дивизије подржавала су два дивизиона Црвене армије, од којих један дивизион гардијских минобацача („каћуша“), док је на правцу напада 36. дивизије (према Иригу) дејствовао један батаљон црвеноармејаца из састава 236. дивизије генерал-мајора Кулжиског, уз подршку врло јаке артиљеријске групе јачине једног топовског и једног хаубичког пука и једног дивизиона гардијских минобацача („каћуша“).

Почетак напада је био предвиђен за 25. октобар у 12 часова, уз претходну краћу артиљеријску припрему.

Тридесет шеста НОУ дивизија оријентисала је своју 3. бригаду (командант Никола Ђурашевић Нико, политички комесар Милорад Радуловић Миша) с једним батаљоном Црвене армије према Иригу, 5. бригаду (командант Павле Капичић Пајо, политички комесар Есад Церић) главнином према Руми, а једним батаљоном према Иригу, док је 6. бригаду (ко-

Командант 3. војвођанске бригаде Никола Ђурашевић Нико (из албума вицеадмирала Павла Капичића)

Штаб 2. војвођанске бригаде (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

мандант Ђуро Радош, политички комесар Миле Ђукановић) задржала као резерву на простору Крушедол — Прњавор.

Шеснаеста дивизија наредила је 1. бригади, ојачаној с два батаљона 2. бригаде (командант Сулејман Омеровић Цар, политички комесар Арсо Мијовић), да овлада непријатељским упориштем у Путинцима, а затим да продире према Руми и нападне је са севера. Четврта бригада је добила задатак да дејствује према Добринцима, а затим да продужи надирање према Руми и нападне је с југа, док је 10. бригада имала да напада општим правцем Буђановци — постаја Јарчина — Рума.

Штаб 11. дивизије, поступајући по заповести корпуса, наредио је 12. бригади (командант Мило Вученовић, политички комесар Жика Цвјетичанин) да напада правцем Шимановци — Прхово — Буђановци — Јарак, а потом, по заузимању упоришта у селу Јарку, продужи напад према Шашинцима док је 32. српска бригада (командант Анте Миоч, шпански борац, политички комесар Богдан Матијевић) добила задатак да наступа правцем Сремски Михаљевци — Буђановци — Шашинци. Пета бригада је добила задатак да се размести на простору Никинаца ради затварања правца који води из Шапца и да овлада упориштем непријатеља у Хртковцима.

На фронту напада 36. дивизије, њена 3. бригада, с батаљоном црвеноармејаца, отпочела је напад на Ириг у 18 часова 25. октобра 1944. Борба је била веома жестока јер је непријатељ настојао да по сваку цену задржи у својим рукама ово упориште на *Зеленој линији*. Међутим, његов отпор је сломљен и после петочасовне борбе, у 23 часа, Ириг је заузет. Тиме је леви бок Дивизије „Бетхер“ био откривен, а пут према Руми отворен са северне стране.

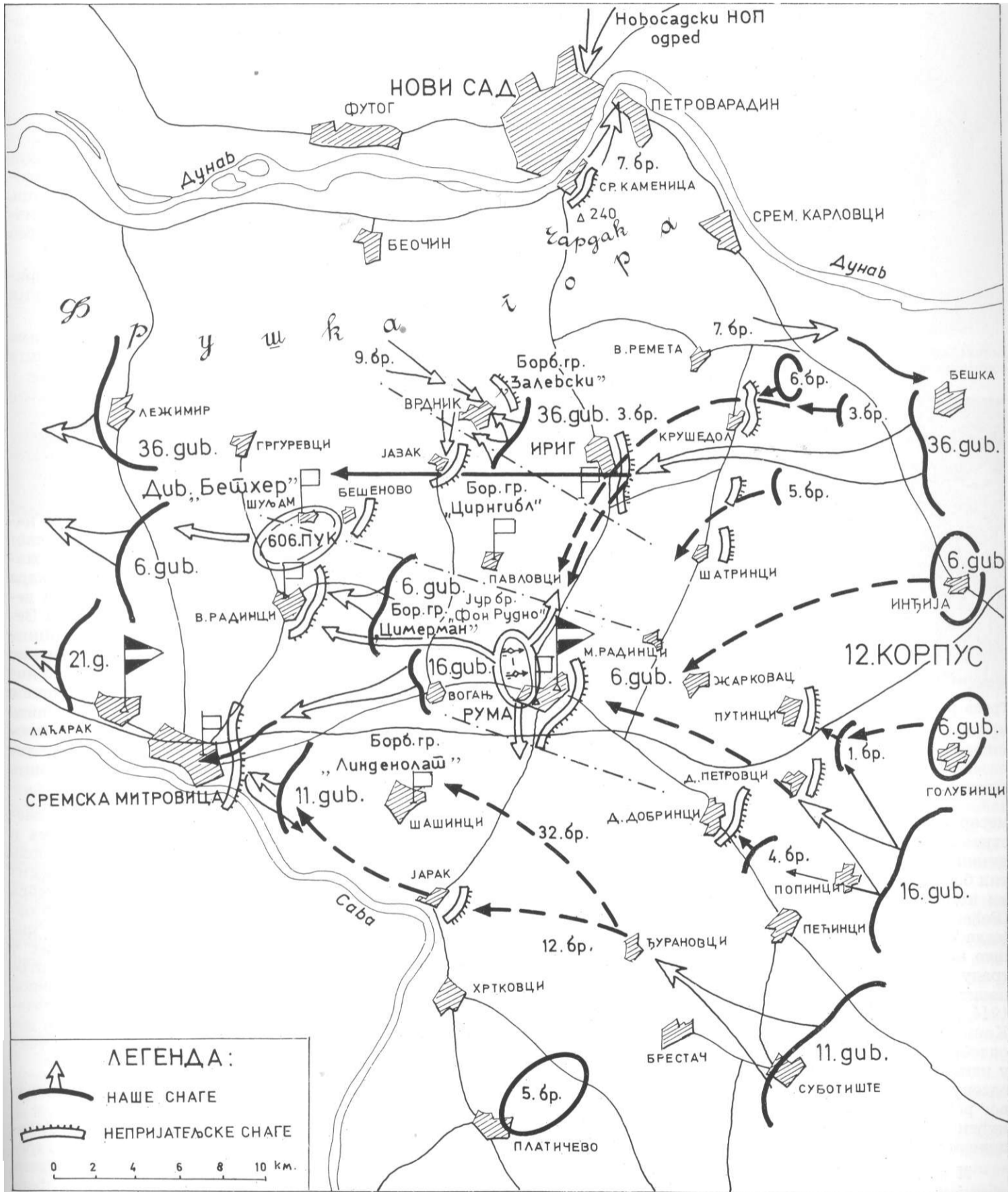
У исто време, у позадини непријатеља, 9. бригада Сремске оперативне зоне, која се привремено налазила под командом 36. дивизије, заузела је Јазак. У вези с тим, у Ратном дневнику Команде Југоистока, у касним вечерњим сатима, било је записано:

„Потврђена је претпоставка да руско тежиште дејстава није усмерено према Срему . . . Знатну улогу одиграће банде у Фрушкој гори које непрекидно угрожавају северно крило и леви бок Дивизије „Бетхер“ (Ириг и Јазак су изгубљени).“

После заузимања Ирига Штаб 36. дивизије оријентисао је 3. бригаду према Врднику, док је 5. и 6. бригади наредио да надиру правцем Ириг — Рума ради обухвата Руме са севера и да садејствују са 16. дивизијом у нападу на Руму.

У међувремену је и 9. бригада, пошто је заузела Јазак, оријентисана према Врднику.

У центру непријатељских одбрамбених положаја на *Браон линији*, на одсеку Путинци — Добринци, развиле су се веома жестоке борбе. Борбена група „Центнер“, подржавана дејством артиљерије Дивизије „Бетхер“ са *Зелене линије*, пружила је врло снажан отпор недовољно енергичном нападу 1, 2. и 4. бригаде 16. дивизије, па је и сама, пошто је одбила напад војвођанских бригада, прешла у противнапад. Командант 1. бригаде Жика Стојшић и политички ко-

Борбе за ослобођење Руме и Сремске Митровице

Борци војвођанских јединица у ослобођеној Руми (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

Група руководилаца 4. батаљона 5. крајишке бригаде

месар Јован Штоковац Џоја и сами су кренули у стрељачки строј да одбију противнапад немачких јединица, па су се приметиле жестоке борбе. У току тих борби погинуо је у стрељачком строју и политички комесар 2. војвођанске бригаде Арсо Мијовић. (Рођен у питомој Зетској долини, јужно од Подгорице (сада Титиград), Арсо је још као средњошколац пришао напредном покрету, а као студент права у Београду постао је још пре рата члан КПЈ. На дужност политичког комесара бригаде дошао је јула месеца 1944. после рањавања дотадашњег комесара Павла Капичића Паје, да би на тој дужности погинуо 25. октобра у Срему.) У исто време, 4. бригада је заостала у нападу на Добринце, па је цео терет борбе на томе одсеку примила на себе ојачана 1. бригада. Због таквог развоја ситуације Штаб 12. корпуса био је принуђен да обустави напад 16. дивизије, с тим да се понови у 18 часова после сређивања јединица.

И поновни напад у 18 часова почео је са артиљеријском припремом после које су јединице 16. дивизије прешле у напад. У силовитом јуришу 1. бригада је успела да заузме непријатељске положаје

испред Путинаца, продре у село и да га до 3 часа 26. октобра заузме. Падом Путинаца, које је с непријатељским упориштем у Добринцима представљало кичму непријатељске одбране на каналу Јарчини, односно *Браон линији*, омогућен је продор 1. бригади у позадину и бок непријатељских јединица које су браниле упориште у Добринцима.

У међувремену је 4. бригада безуспешно покушавала да овлада Добринцима, које су Немци жилаво бранили. Продором 1. бригаде у позадину непријатељске одбране на одсеку Путинци — Добринци, Немци су, плашећи се одсецања, напустили Добринце у зору 26. октобра, тако да је у то место ушла без отпора 4. бригада.

Падом Путинаца и Добринаца сломљена је непријатељска одбрана на каналу Јарчини и 16. дивизији је био отворен пут ка Руми.

За то време 11. дивизија је у вечерњим часовима напала 12. и 32. бригадом непријатељска упоришта у Хртковцима и Јарку и приметила оштре борбе с Борбеном групом „Линденблат“, која је бранила ова упоришта на десном крилу Дивизије „Бетхер“.

Шеста пролетерска дивизија је у међувремену добила наређење да са 1. и 3. личком и 22. српском бригадом изврши покрет према Земуну, док се 3. личка бригада налазила у Београду.

Штаб 1. пролетерског корпуса имао је тада намеру да извуче 6. пролетерску дивизију са сремског фронта ради одмора, сређивања, попуне и преоружања и убаци уместо ње 21. дивизију. Међутим, када се дивизија у поподневним часовима 25. октобра делом својих снага већ налазила на маршу према Земуну, због тешких борби које су водиле јединице 12. корпуса, Штаб 1. пролетерског корпуса изменио је своју одлуку и наредио Штабу 6. пролетерске дивизије да се упути према Руми како би узела учешће у борбама за Сремску Митровицу, јер је било очито да 12. корпус са своје три дивизије на фронту и деловима Црвене армије не би могао да постигне већи успех ако не би био ојачан. Због тога је нешто касније упућена и 21. дивизија.

У току 26. октобра на целој линији фронта настављале су се жестоке борбе с честим нападима и противнападима противничких снага. Тако су делови немачких борбених група „Цирнгилб“ и „Залевски“ покушали да у раним јутарњим часовима 26. октобра нападну јединице 36. дивизије у Иригу и поново овладају овим местом. Међутим, један батаљон 3. и два батаљона 6. војвођанске бригаде одбацили су их у противнападу према Ривици где су настављене оштре борбе. У Ириг је у међувремену пристигао дивизион гардијских минобацача „каћуша“ и још један батаљон 236. дивизије Црвене армије, тако да су сви покушаји непријатеља да поново овлада Иригом у току дана пропали.

У међувремену 9. бригада, у садејству с деловима 3. бригаде, успела је да заузме Врдник, док се 7. бригада Сремске оперативне зоне, по наређењу Главног штаба НОВ и ПО Војводине, повукла у Петроварадин и Нови Сад (до тада се налазила према Сремским Карловцима и Сремској Каменици) ради формирања 3. НОУ дивизије (касније преименована у 51. НОУ дивизију).

Делови 11. ударне дивизије НОВЈ пролазе кроз ослобођену Руму (из албума Драгоја Лукића)

Истовремено, на централном делу фронта 16. дивизија је продужила с нападом у правцу Руме и избила на око 2 км пред град, где је задржана јаком концентричном ватром из артиљеријских, минобачких и аутоматских оруђа Борбене групе „Цимерман“ и делова Борбене групе „Линденблат“ и Дивизије „Бетхер“. До 13 часова 16. дивизија је успела да заузме полазне положаје за напад на Руму и окружи град, у виду полукруга, са североисточне, источне и југоисточне стране.

Рума је до евакуације фолксдојчера у Рајх имала око 13.000 становника, од тога броја су 7.000 били фолксдојчери. Непосредно пред напад јединица НОВЈ на Руму, град је имао мање од 7.000 житеља. Иначе се Рума налази готово усред Срема и представљала је једну од његових најважнијих саобраћајних чворишта. У њој се уочи устанка 1941. налазила веома јака партијска организација с 15 чланова КПЈ и 56 чланова СКОЈ-а. Рума је тада била седиште Среског комитета КПЈ и СКОЈ-а. Из Руме је у партизанске одреде и војвођанске бригаде (које су се налазиле у источној Босни) отишло преко 320 бораца, од којих је преко стотину јуначки пало у борби с пушком у руци, док је деведесет троје изгубило животе у концентрационим логорима и затворима широм земље. За цело време окупације окупатор је спроводио суров терор над симпатизерима НОП-а. Преживели борци из Руме, у саставу дивизија 12. корпуса, пламтели су од жеље да са својим друговима што пре ослободе свој град.

Напад на Руму почео је у 14 часова 26. октобра. Међутим, борцима 16. дивизије није било лако да се приближе утврђеном граду, који је представљао стуб

немачке одбране на *Зеленој линији*. Јединице су се кретале веома споро, јер је земљиште било потпуно равно и откривено, па се морао чекати мрак, док је непријатељ немилеце проређивао редове 16. дивизије.

С падом мрака темпо напада се појачао, али је непријатељ и овог пута успео да одбије три узастопна јуриша 16. дивизије. Тако су јединице дивизије биле приморане да касно у ноћ због отпора непријатеља привремено прекину с даљим нападима ради краћег предаха и сређивања за продужење напада у зору 27. октобра, према наређењу Штаба 12. корпуса, издатом 26. октобра у 21 час за прелаз јединица у општи напад 27. октобра 1944. за ослобођење Руме.

За то време 11. дивизија успела је да заузме Хртковце и Јарак, на десном крилу Дивизије „Бетхер“, али је њен даљи напад заустављен на потоку Кудошу, који води од Врдника, преко Руме и обилази Јарак са западне стране до његовог ушћа у Саву. Поток Кудош је у свом доњем току био уређен као канал, па је представљао и већу вештачку препреку коју су Немци искористили при изградњи своје одбрамбене *Зелене линије*. Покушај 12. бригаде да поново пређе поток Кудош 26. октобра око 16 часова остао је безуспешан услед жестоког отпора Борбене групе „Линденблат“.

За време тих борби на потоку Кудошу борци једне совјетске противтенковске батерије која се налазила на источној страни канала Јарчине и подржавала напад 12. бригаде, видећи насталу ситуацију, кренули су кроз Јарак ка стрељачком строју бригаде како би непосредним гађањем прокрчили пут јединицама 11. дивизије. Немци су их приметили и осули

артиљеријску ватру уништивши при том два камиона са оруђима, док је командир батерије рањен, а два црвеноармејца су погинула.

Борци 12. и 32. бригаде су тада још жешће напали. Успели су да пређу поток, проширили продор у непријатељским одбрамбеним положајима и потом натерали непријатеља на повлачење према Шашинцима. У тим борбама погинуо је и политички комесар 32. бригаде Богдан Матијевић.

Међутим, непријатељ је код Шашинаца пружио жесток отпор, па је Штаб 11. дивизије донео одлуку да се напади привремено обуставе и приђе сређивању јединица, како би биле спремне да пређу у општи напад на непријатеља у зору 27. октобра 1944.

У међувремену, 6. пролетерска дивизија усиљеним маршем се приближавала Руми. Њена 1. бригада је тога дана стигла у Нову Пазову, 2. бригада је око 19 часова стигла у Инђију, док је 22. српска (космајска) бригада приспела у Голубинце. Остале јединице дивизије, 3. личка бригада и Брдски дивизион, налазиле су се у Београду, док се Штаб дивизије из Земунa преместио у Стару Пазову.

Сутрадан у зору, 27. октобра, продужене су борбе на Зеленој линији несмањеном жестином. На десном крилу 12. корпуса Немци су у противнападу успели да заузму Гргуревце, Јазак и Врдник, да привремено консолидују своју одбрану на левом крилу Дивизије „Бетхер“ и успоре надирање јединица 36. дивизије према Руми.

На главном правцу нанаша 12. корпуса 16. дивизија је у 3 часа ујутро 27. октобра прешла у незадржив, четврти и последњи јуриш на Руму, који је успео: дивизија је заузела ровове на периферији града, док је 11. дивизија избила у позадину борбеног распореда непријатеља заузевши Шашинце, па је непријатељ био приморан да напусти Руму и Вогањ, које су јединице 16. дивизије ослободиле до 10 часова 27. октобра. Тога дана Штаб 12. корпуса могао је да пошаље Штабу 1. пролетерског корпуса, који је још увек функционисао као Штаб 1. армијске групе, следећи извештај:

„Данае око 10 часова ослободили смо Руму и Вогањ. Непријатељ држи линију Сремска Митровица — Павловци — Ривица — Врдник.“

Наставља се гоњење непријатеља ка Сремској Митровици. Врши се напад на непријатеља на линији Павловци — Ривица — Врдник.“

У истом извештају Штаб 12. корпуса предложио је Штабу 1. пролетерског корпуса да гоњење непријатеља настави 6. пролетерска и 28. дивизија (која је тада обезбеђивала јужни бок 12. корпуса у ширем рејону Шапца), пошто је јединицама корпуса нестала муниција за нека аутоматска оружја, а, поред тога, јединице су биле и врло заморене. Међутим, Штаб 1. пролетерског корпуса није се сложио са овим предлогом 12. корпуса будући да тада у међуречју Дрине и Саве није било других јединица НОВЈ, па је 28. дивизија својим дејствима кроз Мачву обезбеђивала леви бок 12. корпуса. Зато је 12. корпусу наређено да продужи гоњење непријатеља 6, 11, 16. и 36. дивизијом и ојачањима совјетске 2. артиљеријске бригаде.

У борбама за Руму непријатељ је имао око 150 мртвих и рањених и 40 заробљених војника, док се међу погинулим борцима 16. дивизије налазио као што је већ речено и политички комесар 2. бригаде Арсо Мијовић (уместо њега је за политичког комесара бригаде одређен Јосип Кљајић).

РЕОРГАНИЗАЦИЈА НЕМАЧКОГ КОМАНДОВАЊА НА СРЕМСКОМ ФРОНТУ

У међувремену док су се јединице 12. корпуса припремале за напад на Сремску Митровицу, расформирана је (27. октобра 1944) Армијска група „Србија“, оперативна и војноуправна институција војноуправног команданта Југоистока генерала пешадије Ханса Густава Фелбера, који је тада стављен на располагање немачкој Врховној команди Копнене војске. На тај начин је престала да функционише још једна веома важна окупаторова команда која је дуго времена спроводила бруталан терор у Србији покушавајући, пре свега, да свирепим мерама угуши отпор српског народа.

Истовремено с расформирањем Армијске групе „Србија“, команду над немачким јединицама у долини Дрине, на сремском фронту и Дунавом до Баје примио је командант 68. армијског корпуса генерал авијације Хелмут Фелми, који је свој штаб преместио из Острова у Нуштар, код Винковаца.

Тог дана распоред немачких јединица под његовом командом био је следећи:

— у долини Дрине, од Зворника до њеног ушћа у Саву, налазила се 1. брдска дивизија с деловима 117. ловачке дивизије;

— на сремском фронту била је распоређена Дивизија „Бетхер“, ојачана знатним немачким резервама по дубини и с четири усташко-домобранске бригаде;

— дуж десне обале Дунава, од Илока до Батине, налазила се Дивизија „Бранденбург“;

— 31. СС дивизија „Ломбард“ обезбеђивала је десну обалу Дунава од Батине до Баје.

Поред тога, на дунавско-дравски одсек вршено је пребацивање и делова 13. СС дивизије „Ханцар“

Рањени борац у сеоској сремској кући (Војни музеј у Београду)

јачине једне борбене групе (ојачаног пука), док су се у ширем рејону Осијека налазиле полицијске и друге јединице за осигурање под непосредном командом Дивизијског штаба за нарочиту употребу „Штефан“.

На тај начин се под командом 68. армијског корпуса налазило око седам немачких дивизија не рачунајући бројне полицијске и усташко-домобранске јединице, које су биле потчињене у оперативном-тактичком смислу на подручју осигурања корпуса.

Штаб Дивизије „Бетхер“ је још 26. октобра 1944. издао заповест, којом је регулисао повлачење својих јединица на *Жуту линију* с главним чворовима одбране у Сремској Митровици и Великим Радинцима.

Том заповешћу је био предвиђен следећи распоред немачких јединица на трећем одбрамбеном положају — *Жутој линији*:

— Борбена група „Линденблат“ је добила задатак да упорно брани Сремску Митровицу, са командним местом у Казненом заводу (Сремскомитровачкој казниони);

— Борбена група „Цимерман“, са ослонцем на Борбену групу „Линденблат“, требало је да брани одсек с тежиштем код Великих Радинаца, где се налазило и командно место Групе;

— Борбена група „Цирнгибл“ је требало да брани одсек од Бешенева до Јазака, са командним местом у Шуљму и јачим резервама на левом крилу, према Фрушкој гори, ради заштите северног бока дивизије, који је био откривен.

Дивизија „Бетхер“ је за артиљеријско обезбеђење одбране на *Жутој линији* имала на располагању око три пука артиљерије: Артиљеријски пук „Београд“, 509. СС артиљеријски пук 9. СС брдског армијског корпуса, 505. СС артиљеријски дивизион 5. СС брдског армијског корпуса, 3. дивизион 264. артиљеријског пука и делове 668. артиљеријског пука 118. ловачке дивизије. Поред тога, дивизија је имала на располагању око 30 јуришних (самоходних) артиљеријских оруђа, рачунајући и самохотке из Оклопно-гренадирског јуришног дивизиона 2. оклопне армије и најмање 30 тенкова из састава 12. и 202. тенковског батаљона.

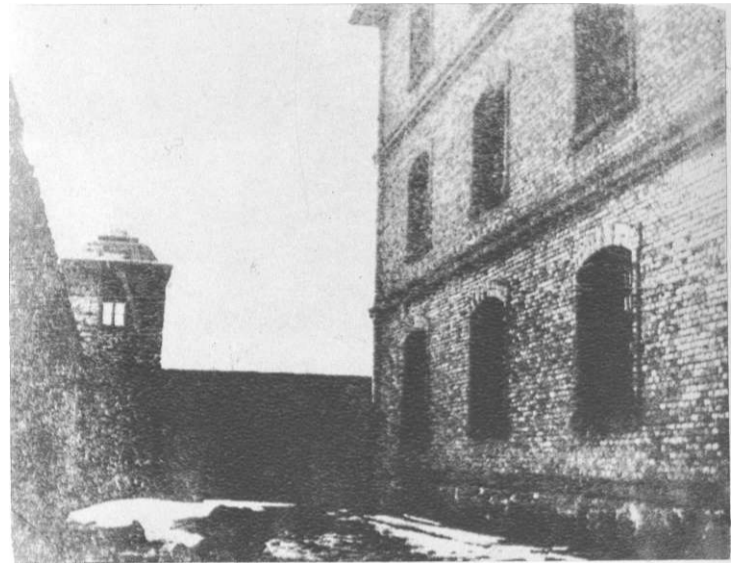
За противтенковску одбрану дивизија је имала на располагању најмање два противтенковска артиљеријска дивизиона, тако да се у Дивизији „Бетхер“ налазило око 300 артиљеријских цеви.

Командно место Дивизије „Бетхер“, у борби за *Жуту линију*, налазило се у селу Лаћарку, западно од Сремске Митровице.

БОРБЕ ЗА СРЕМСКУ МИТРОВИЦУ

Пошто се Штаб 1. пролетерског корпуса није сложио с предлогом Штаба 12. корпуса за даља дејства у Срему, борбе на сремском фронту, после ослобођења Руме, настављене су несмањеном жестином са 36. дивизијом на десном крилу, 16. дивизијом у центру и 11. дивизијом на левом крилу борбеног распореда Корпуса, с циљем да се ослободи Сремска Митровица, економски и политички центар Срема.

Сремска Митровица лежи на Сави и на главној друмској и железничкој комуникацији Београд — За-

Сремскомитровачка казниона (из ратне штампе)

греб. После Земуна била је најразвијеније индустријско место и најјачи раднички центар у Срему. Према попису становништва 1931. у Сремској Митровици се налазило више од 10.000 Срба, Хрвата, Словенаца и Црногораца, око 1.700 фолксдојчера и нешто припадника других народности. У Сремској Митровици се уочи рата налазило седиште ОК КПЈ и ОК СКОЈ-а за Срем. Око 500 Митровчана је учествовало у народноослободилачкој борби с пушком у руци, а преко 700 су жртве фашистичког терора. Сада, пред непосредно ослобођење овога града, после скоро 43 месеца сурове окупације, Немци су овај град утврдили до те мере да је представљао окосницу њихових одбрамбених положаја, које су они називали *Жутом линијом*.

Штаб 12. корпуса НОВЈ није предвиђао јачи отпор испред Сремске Митровице, рачунајући да ће непријатељ пружити снажан отпор у рејону Шида. Такве своје процене заснивао је на непотпуним обавештајним подацима које је примио од Главног штаба НОВ и ПО Војводине. Тако је у извештају Штаба 12. корпуса од 27. октобра 1944. Штабу 1. пролетерског корпуса, између осталог, писао:

„Добили смо обавештење, преко обавештајне службе Главног штаба за Војводину, да непријатељ поставља нову линију одбране од ушћа Дрине, реком Босутом на Шид, затим на Вуковар. Једна помоћна линија одбране постављена је од Шида на Илок“.

Непотпуни подаци о степену утврђивања Сремске Митровице, главног упоришта и чвора одбране на непријатељској *Жутој линији* и протезању непријатељских одбрамбених положаја на тој трећој линији непријатељске одбране у Срему, као и о бројном стању његових јединица, имали су за последицу да су се за Сремску Митровицу водиле веома тешке шестодневне борбе, уз обострано високе губитке.

Штаб 12. корпуса издао је заповест 27. октобра 1944. у 15.20 часова потчињеним јединицама за општи напад на Сремску Митровицу с циљем да се то место ослободи и што брже избије на линију Илок — Шид — Сремска Рача.

Брховни командант НОВ и ПОЈ маршал Тито на Бањици прима рапорт 27. октобра 1944. пре почетка дефилеа дела јединица које су учествовале у београдској операцији (Војни музеј у Београду)

Тридесет шеста дивизија добила је задатак да предузме напад на Врдник и Јазак и поново овлада овим местима, које је непријатељ у противнападу, у преподневним часовима 27. октобра, успео да заузме. По ослобођењу ових места 36. дивизија је требало да се постави на простор Јазак — Бешенево — Стејановци — Павловци ради сређивања и одмора.

Једанаеста дивизија, уз подршку 117. и 374. противтенковског пука, 152. хаубичког пука, 506. топовског пука далекометних топова и 87. гардијског минобаачког пука („каћуша“) Црвене армије, имала је задатак да у 21 час изврши напад на Сремску Митровицу и да је ослободи, уз претходну снажну артиљеријску припрему.

Шеснаеста дивизија је добила задатак да се размести на простору Рума — Вогањ с три бригаде ради обезбеђења Руме, док је 10. бригаду требало да упути у Велике Радинце, где би се ставила под команду 6. пролетерске дивизије „Никола Тесла“.

Шеста пролетерска дивизија налазила се у наступном маршу, и то с 1. личком бригадом на правцу Нова Пазова — Стара Пазова — Голубинци — Добринци — Рума, где је у вечерње часове 27. октобра стигла и 22. српска бригада од Голубинаца према Путинцима, добивши задатак у 20 часова да изврши марш према Великим Радинцима. Друга личка бригада налазила се на одмору у Инђији, где се сређивала и попуњавала муницијом, док је 3. (личка) бри-

гада с Брдским дивизионом тога дана (27. октобра) учествовала на смотри и дефилеу пред врховним командантом маршалом Титом на Бањици, у Београду.

Дивизија је добила задатак да по ослобођењу Сремске Митровице од стране 11. дивизије, с простора Рума — Велики Радинци, пређе у гоњење непријатеља правцем Рума — Велики Радинци — Манђелос — Чалма, пресече комуникацију Сремска Митровица — Илок и бочно дејствује на комуникацију Сремска Митровица — Шид ради што бржег избијања на линију Илок — Шид — Сремска Рача.

Дивизији је у томе смислу потчињена Сремска оперативна зона НОВЈ (командант мајор Петар Матић Дуле, политички комесар Стеван Јовичић) са 9. и 10. бригадом.

Штаб 12. корпуса није располагао тачним подацима о протезању *Жуте линије*. Најјаче непријатељско упориште на овој линији било је управо главни објекат напада 11. дивизије — Сремска Митровица. Међутим, ни Велики Радинци нису много заостајали у погледу утврђивања у центру распореда Дивизије „Бетхер“.

Штаб 12. корпуса је рачунао да ће се непријатељ, после пада Руме, налазити у општем повлачењу према Шиду и да ће се Сремска Митровица моћи заузети из покрета, без већег ангажовања снага. Корпус

Маршал Тито држи говор на Бањици по завршеном дефилеу ослободилаца Београда (Војни музеј у Београду)

је стога у први мах ангажовао само две дивизије у првом ешелону: 11. и 36. дивизију. Шеста пролетерска дивизија требала је тек да пристигне, а 16. дивизија налазила се у резерви корпуса у рејону Руме.

Да би ситуација била још тежа, Штаб 11. крајишке дивизије, која је требало да носи главни терет напада на Сремску Митровицу, примио је заповест за напад на то место тек у 20.30 часова, па је било немогуће да дивизија буде спремна за напад на Митровицу у 21 час, јер је требало да јединице превале око 15 км да би стигле на полазне положаје.

Штаб 11. дивизије је о томе обавестио Штаб корпуса у 21.40 часова и упознао га да је својим потчињеним јединицама издао наређење да изађу на полазне положаје за напад до 4 часа ујутро 28. октобра, и затражио је да артиљерија Црвене армије у то време почне артиљеријску припрему,

У међувремену Штаб 11. дивизије, који се тада налазио у Шашинцима, издао је 27. октобра 1944. у 20.35 часова заповест штабовима бригада за напад на Сремску Митровицу. У њој је било предвиђено следеће:

да 5. крајишка бригада (командант Душан Егић, политички комесар Јово Мишљеновић Поп) изврши напад на непријатељске положаје у рејону Сремске Митровице са северне стране на одсеку од железничке пруге Сремска Митровица — Рума до железничке

пруге Сремска Митровица — Славонски Брод, с тежњом да што пре продре између Лаћарка и Казненог завода у сам град и овлада његовим северним и западним делом;

да 12. крајишка бригада нападне град између главне пруге и Саве и, по могућности, убаци један батаљон северно од главне пруге, иза леђа непријатеља, и на тај начин овлада источним делом града;

да 32. српска бригада наступа из Вогња, преко Митровачких ливада, ка Лаћарачком пољу одакле би у батаљонским колонама напала село Лаћарак.

Због свега тога напад на *Жуту ливу* није могао бити извршен једновремено и са свим снагама корпуса. Напад је отпочео доста неорганизовано. Пета бригада је по пријему наређења Штаба 11. дивизије извршила усиљени марш правцем Хртковци — Јарак — Шашинци — Чигрин и око 3 часа ујутро извршила распоред јединица за напад на Сремску Митровицу. Наишавши на врло снажну и добро организовану одбрану иза канала испред Митровице, батаљони су били приковани за земљу. Исто се десило 12. и 32. бригади на каналу Чикаш, код Митровачких ливада.

Артиљеријска ватра совјетских дивизиона није била најпрецизнија: немачки положаји су били добро маскирани, па се на равном земљишту нису могли с пуним успехом гађати. Међутим, Крајишници нису

Командант Сремске оперативне зоне НОВЈ мајор Петар Матић Дуле (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

одустајали од напада и продужили су још жешће с јуришима. Први батаљон 12. бригаде, успео је да продре кроз немачке ровове и домогне се предграђа, упустивши се у жестоку борбу. Четврти батаљон 12. бригаде такође је успео да се пробије кроз ровове и, освајајући кућу по кућу, покушавао је да се пробије ка центру града. Када се разданило, непријатељ је извршио противнапад и оба батаљона су морала да се повуку на полазне положаје.

Пета бригада је била прикована испред канала Чикаш. Сви покушаји батаљона да се пробију преко потока, који је у своме доњем току био уређен као канал, били су осујећени противнападима Немаца. Само је 3. батаљон 5. бригаде, наступајући од Волеровог салаша, низ железничку пругу Рума — Сремска Митровица, успео да, крчећи пут бомбама, продре кроз непријатељску одбрану, на јуриш заузме железничку станицу и пробије се у центар града, где су га Немци опколили и сабили у блок кућа. Остали батаљони 5. бригаде морали су да се у свануће повуку.

Видевши да остали батаљони 5. бригаде нису успели да се пробију, Штаб 3. батаљона је наредио пробој из окружења. Водећи борбу прса у прса, батаљон је осам часова крчио себи пут бомбама пробија-

јући се на север ка Фрушкој гори. Крајишници нису познавали терен око Сремске Митровице. Једино што су знали то је да се даље на север налази Фрушка гора, која никада није била без партизана. Око подне батаљон се пробио из града у Митровачке ливаде и између Великих Радица и Манђелоса, у позадини немачког фронта, продро у Фрушку гору, где је ухватио везу с јединицама 36. дивизије и тек 30. октобра 1944. поново ушао у састав своје матичне, 5. бригаде.

Батаљони 12. бригаде повукли су се из града око 10 часова. Приликом повлачења пао је смртно рањен од парчади минобацачке гранате командант 4. батаљона Ђоко Бањац. Крајишници нису оставили свог команданта. Извукли су га из борбе, док су на све стране трештале гранате и косили митраљески рафали. Бањац је умро на рукама својих другова, служећи као пример неустрашивог борца и команданта.

За то време 32. бригада је била прикована на Вишњевци пустари испред канала Чикаша и није могла да учини ни корак напред на брисаном простору све до 1. новембра, чак ни ноћу, јер су Немци осветљавали простор испред својих ровова стотинама ракета, које су као муње парале небо, док је ватра из аутоматских оруђа стварала непробојан застор према њиховим положајима на каналу Чикашу.

Око подне 28. октобра Штаб 11. дивизије је сазнао да је 3. батаљон 5. бригаде остао опкољен у центру града, одакле је још увек допирала жестока паљба, што је указивало да се води огорчена борба.

Штаб 5. бригаде ни Штаб дивизије нису могли ништа да учине у тој ситуацији. Изићи на брисани простор значило је право самоубиство. Одлучено је да се чека ноћ и поново пређе у напад ради деблокаде опкољеног 3. батаљона, који је у то време у центру града водио борбу на живот и смрт и полако се већ пробијао на север према Фрушкој гори, што Штаб дивизије ни Штаб бригаде нису знали, јер с батаљоном није постојала никаква веза.

У сумрак 28. октобра, после краће артиљеријске припреме, бригада, с 1, 2. и 4. батаљоном, поново је прешла у напад у истом правцу. Борци су јуришали не обазирјући се на жртве, али су се Немци очајнички бранили.

Сви јуриши Крајишника да се помогне 3. батаљону, за који нису знали да се већ извукао у поподневним часовима у правцу Фрушке горе, остали су узалудни, па је Штаб 5. бригаде одлучио да се у акцију упуте и диверзантска група бригаде, која је експлозивом требало да прокрчи пут. Међутим, ни тај покушај није успео, па је одлучено да се изврши повлачење на полазне положаје. Губици бригаде су износили 16 погинулих, 15 несталих и 30 рањених.

У току повлачења минобацачка граната је ранила команданта бригаде Душана Егића, а смртно је погодила политичког комесара бригаде Јову Мишљеновића Попа. Родом из Главаца, код Оточца, још као богослов, приступио је напредном покрету и 1939. као ђак сарајевске богословије примљен је у СКОЈ. Средном 1941. ухапшен је од усташке полиције и отеран у Јасеновачки логор, одакле је побегао септембра 1942. и дошао на Козару, у редове 5. бригаде. У бригади је од борца, преко комесара чета и батаљона, доспео до положаја политичког комесара бригаде, на којој је дужности и погинуо. Њега је на дужности

Командант 11. ударне дивизије НОВЈ пуковник Милош Шилеговић с групом руководиоца (из албума Драгоја Лукића)

политичког комесара бригаде заменио Драго Стефановић Брацо.

Образлажући свој неуспех у нападу на Сремску Митровицу, Штаб 5. бригаде у своме извештају од 1. новембра 1944. Штабу 11. дивизије написао је и ово:

„Пошто се није знало да непријатељ држи канал испред Сремске Митровице — Радинци, стога наша три батаљона, који су имали задатак да нападну град са сјеверне стране, у свом наступању нису успели заобићи град и доћи на одређене им полазне положаје, тако да су у путу батаљони примили борбу са непријатељем који се налазио у каналу испред Сремске Митровице и Радинаца . . .

Разлог за неуспјех у овој акцији био је, што нисмо имали тачна обавјештења о распореду непријатеља, тј. о систему непријатељске одбране града, тако да су нам три батаљона наишла на непријатељска утврђења која нису предвиђена у добивеним подацима.“

За време док су се 28. октобра 1944. на главном правцу напада 12. корпуса према Сремској Митровици водиле веома оштре борбе, у центру његовог распореда, 6. пролетерска дивизија успостављала је борбени додир с непријатељем у рејону Великих Радинаца 2. личком и 22. српском бригадом.

Штаб 1. пролетерског корпуса, увиђајући неповољан развој ситуације на фронту, наредио је 28. октобра 1944. у 11.30 часова Штабу 12. корпуса да се формира Оперативна група дивизија (од 6. пролетерске и 21. дивизије) под командом Штаба 6. пролетерске дивизије, са задатком да одмах изврши продирање општим правцем Сремска Митровица — Шид — Винковци ради избијања на линију Шаренград — Шид — Босутске шуме, док је 12. корпусу такође наређено да одреди једну дивизију која ће офанзивно дејствовати десном обалом Дунава, повезујући се својим левим крилом са Оперативном групом дивизија.

Очигледно да се ова одлука Штаба 1. пролетерског корпуса заснивала, пре свега, на подацима о непријатељу добијеним од Штаба 12. корпуса, а ти подаци, као што се видело, нису били тачни.

Немци су тада имали најмање 30.000 људи на фронту и по дубини, и још пет одбрамбених положаја, било да су већ били изграђени или су се на њима изводили убрзани фортификацијски радови.

За извршење таквог задатка требало је више снага. Међутим, ни Немци нису тада имали тачну представу о намерама противника на сремском фронту. У вези с тим, у Ратном дневнику Команде Југоистока за 28. октобар 1944. записано је:

Група бораца 5. крајишке (козарске) бригаде (из албума Драгоја Лукића)

„У Срему је непријатељ пренео своја дејства на нашу главну одбрамбену линију. Обострана дејства ватром и локални напади непријатеља, могли би да пруже слику о јаком противнику са офанзивним намерама. Ово се не поклапа са обавештајним подацима на основу којих према нама стоји само један на брзину образовани руски одред“.

Према томе, не само да су штабови НОВЈ тада располагали с мало обавештајних података већ је сличан случај био и с немачким командама и јединицама.

У вези с таквом ситуацијом на централном делу сремског фронта, 6. пролетерска дивизија је тек увела у борбу две од четири своје бригаде (једна од тих бригада — 3. личка налазила се тек на маршу од Београда ка фронту), док се 21. дивизија 28. октобра такође пребацивала преко Саве на простор Бежанија — Сурчин и на тај начин је још увек била удаљена од фронта.

На десном крилу корпуса 36. дивизија водила је оштре борбе за Јазак и Врдник, које је успела тога дана да поново заузме. Нарочито су се жестоке борбе водиле око Врдника, где се непријатељ утврдио у манастиру Равници и Радничкој касини. У та два објекта, опкољена бетонским бункерима, непријатељ је давао жесток отпор. Врдник је за пет дана прелазно три пута из руке у руку док, најзад, 28. октобра коначно није ослобођен. Тако га је 24. октобра заузела 7. бригада Сремске оперативне зоне. Потом су

га Немци поново заузели у току 24/25. октобра, да би га 9. бригада повратила у своје руке 26. октобра. Међутим, Немци су већ сутрадан, 27. октобра, поново овладали Врдником, и на крају 9. бригада је то место ослободила 28. октобра 1944. Иначе, 9. бригада припадала је Сремској оперативној зони, али је у то време била потчињена 36. дивизији.

Умор је савладао непознатог борца на сремском фронту (фототека „Народна армија“)

За време док су се водиле оштре борбе око Сремске Митровице, старији Сремци вредно су поправљали пругу коју су немачке јединице порушиле специјалним машинама целом дужином од Београда према Сремској Митровици, што су чинили и према Загребу у току свог повлачења (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

У борбама за Врдник на челу 9. бригаде се налазио ковач из Врдника Василије Крстић Вале, који је тих дана водио бригаду у борбама за ослобођење свога родног места. Бригада је и сама претрпела осетне губитке, а међу погинулима налазили су се Бошко Сремац, командант 3. батаљона, отресити сељак из Илинаца. Његову смрт је осветио његов брат од стрица Драга, познатији под надимком Трка, који је ронећи сузе с митраљезом у рукама, у борби за Врдник, око једног бункера, сам побио десет Немаца. Јуначком смрћу је погинуо и Врдничанин Фрања Кошутих, политички комесар чете из исте бригаде и рударски радник.

ОСЛОБОЂЕЊЕ СРЕМСКЕ МИТРОВИЦЕ

После неуспелог напада 36. дивизије гребеном Фрушке горе ради овладавања линијом Лежимир — Гргуревци — Шуљам — Бешенево у вечерњим часовима 28. октобра, те демонстративног напада 2. личке бригаде на Велике Радинце и 11. дивизија на Сремску Митровицу, Штаб 12. корпуса је 29. октобра 1944. пришао прегруписавању јединица ради продужења напада на Сремску Митровицу. Тада је наредио 36. дивизији да са јединицама Сремске оперативне

зоне (9, 10, и 11. бригада) приступи чишћењу јужних падина Фрушке горе ради што бржег избијања на простор Ердевик — Стари Дивош, као и бочног дејства у правцу села Кукујеваца, садејствујући са 6. пролетерском дивизијом у заузимању Чалме.

Шеста пролетерска дивизија добила је задатак да у току 29/30. октобра ликвидира непријатељско упориште у Великим Радинцима, а потом да продужи у правцу Чалме, ради овладавања њоме и бочног дејства у правцу Кузмина, како би се пресекла одступница непријатељским јединицама које су се налазиле у Сремској Митровици.

Једанаеста дивизија је добила задатак да блокира Сремску Митровицу са источне стране, све док је не смене јединице 21. дивизије, које треба да предузму заузимање Сремске Митровице у садејству са 6. пролетерском дивизијом. Даље је требало да продужи гоњење непријатеља ка западу у садејству с врло јаким артиљеријским одредом Црвене армије, који је до тада подржавао напад 11. дивизије на Сремску Митровицу.

Шеснаеста дивизија је одређена као резерва с две бригаде у ширем рејону Руме, а једном бригадом требало је да обезбеђује артиљеријску групу Црвене армије.

32 „Космај“ Год. I, св. 2

Марш XXII космајке бригаде

Речи: Коста Миљковић Музика: Богдан Бабић

Tempo di marcia

Напред у борбу, циљ нам је близу,
Ланци већ сада пуцају крети,
И нека Бригада космајска сада
Поносно дигне свој дични стег.
Ура у борбу! Ура у борбу!
Победне химне нека јекне зов.

Крв наше браће светимо смело,
Плач мајке њине нека гони све,
Осветом страшном мачи нам блеште,
Победна химна нека буди све!
Ура у борбу! Ура у борбу!
Победне химне нека јекне зов!

Марш 22. српске (космајске) бригаде (из ратне штампе)

Поступајући по корпусној заповести, Штаб 36. дивизије оријентисао је 6. бригаду гребеном Фрушке горе према Лежириру и Старом Дивошу, 5. бригаду на одсек Бешенево — Стејановци, а јединице Сремске оперативне зоне које су стављене под њену команду — према Манђелосу, Гргуревцима и Бешеневу. Дејствујући на својим правцима, јединице 36. дивизије успеле су да 30. октобра заузму Стари Дивош, Гргуревце и Манђелос и на тај начин наткриле северни бок непријатеља. Тиме је читав немачки фронт на *Жутој линији* био угрожен, јер је бочним ударом са Фрушке горе у правцу Кузмина и Мартинаца, могло доћи до одсецања целе немачке Дивизије „Бетхер“.

Шеста пролетерска дивизија у току 29/30. октобра нападала је само с две бригаде у првом ешелону, и то: 22. српском бригадом од Бешенева према Радинцима, а 2. личком бригадом према Великим Радинцима. Њена 1. бригада налазила се као дивизијска резерва у Руми, док су се 3. личка бригада и Брдски дивизион налазили на маршу из рејона Пећинци — Добринци на простору Рума — Павловци.

Штаб 12. корпуса чим је примио извештај Штаба 36. дивизије о заузимању Старог Дивоша, Манђелоса и Гргуреваца, одмах је схватио да је наступио одлучујући тренутак за ослобођење Сремске Митровице и даље надирање ка западу. Зато је већ у поподневним часовима 30. октобра, не чекајући долазак 21. дивизије, чије се чело маршевске колоне тога дана налазило према Краљевцима, а зачеље у рејону Карловчића издао заповест за ослобођење Сремске Митровице и избијање на линију Шаренград — Шид — река Босут.

Тридесет шеста дивизија добила је задатак да у току дана, у 18 часова, нападне непријатељска упоришта у Шуљму и Бешеневу и по њиховом овладавању да наступа правцем Државна пустара — Грабовац — Бингула — Ердевик ради што бржег избијања на линију Илок — Јуба — Ердевик.

Шеста пролетерска дивизија требало је да из-

врши напад на Велике Радинце и да по његовом овладавању продужи надирање ка југозападу ради овладавања непријатељским упориштем у Лаћарку, те тако дејством у бок и позадину непријатељских снага у Сремској Митровици олакша заузимање Сремске Митровице од стране јединица 16. дивизије. Другом колоном (на помоћном правцу) требало је да наступа у правцу Чалме.

Шеснаеста дивизија, која се више од три дана, као корпусна резерва, сређивала и одмарала у ширем рејону Руме, добила је задатак да уништи непријатељски гарнизон у Сремској Митровици (Борбену групу „Линденблат“).

Једанаеста дивизија имала је задатак да се, по увођењу 16. дивизије у борбу 30. октобра 1944. у 21 час, прикупи иза дивизије као тактичка резерва и у случају потребе ојача напад 16. дивизије на непријатељски гарнизон у Митровици.

Истовремено је, по наређењу Штаба 1. пролетерског „корпуса, у састав Оперативне групе дивизија ушла и 36. дивизија. Група је имала задатак да што брже избије на линију Шаренград — Шид — Морвић.

У међувремену је интервенисала и немачка Врховна Команда Вермахта. Начелник Оперативног штаба Врховне команде Вермахта генерал-пуковник Алфред Јодл доставио је инструкције Команди Југоистока за дејства у Срему, захтевајући да се отпор на *Жутој* и *Црној линији* мора пружати што је могуће дуже, пошто се *Црвена линија*, тј. одбрамбени положаја на линији Мартинци — Ердевик — Визић — Илок, морала бранити по сваку цену.

Адолф Хитлер, вођа Трећег Рајха, Вилхелм Кајтел, генерал-фелдмаршал и начелник немачке Врховне команде Вермахта, и генерал-пуковник Алфред Јодл (из албума Милована Целебића)

Командант 16. ударне дивизије потпуковник Марко Перичин Камењар (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

Поступајући по наређењу Штаба 12. корпуса, 36. дивизија је прешла у напад 30. октобра у 18 часова на непријатељска упоришта у Шуљму и Бешенево, које је бранила Борбена група „Цирнгibl“. У нападу су узеле учешће и јединице Сремске оперативне зоне, које су се и даље налазиле под непосредном командом Штаба 36. дивизије. Међутим, непријатељ се веома жилаво бранио у тим упориштима. Трећа и 10. бригада отпочеле су директан напад на Бешенево 30. октобра у 19 часова, на село које је непријатељ утврдио као упориште са ископаним рововима са обе стране пута Прњавор — Бешенево и Бешенево — Велики Радинци и посебно утврђеним бешеневачким гробљем, на северној ивици села, према гребену Фрушке горе. Напад је био силовит и јединице НОВЈ успеле су да продру у село и потисну непријатеља ка западној ивици упоришта. Међутим, у јутарњим часовима 31. октобра непријатељу у Бешеневу пристигло је појачање из Шуљма, тако да су се јединице 3. и 10. бригаде морале повући на полазне положаје.

У исто време, 5. бригада 36. дивизије нападала је непријатељско упориште у Шуљму али је, иако је продрла до првих кућа, у противнападу одбачена на полазне положаје.

Тако се напад 36. дивизије 30/31. октобра завршио без успеха, лемећи се о чврсту одбрану противника, који је грчевито спречавао продор наших јединица у позадину *Жуте линије*.

Шеста пролетерска дивизија је увела у борбу за Велике Радинце три бригаде. На десном крилу дивизије дејствовала је 22. српска бригада, која је нападала на одсеку од Бешенева до Великих Радинаца, са задатком оеигурања десног бока 2. личке бригаде. По овладавању Великим Радинцима бригада је имала задатак да надире према Чалми, али је била прикована за поток Чикаш и није успела да изврши продор на главне одбрамбене положаје непријатеља.

Друга личка бригада нападала је на непријатељско упориште у Великим Радинцима, приметивши врло тешке борбе. У току 30/31. октобра смењивали су се јуриши и противјуриши, али је непријатељ одолевао свим нападима 2. бригаде. Борбена група „Цимерман“ упорно је бранила ово упориште, јер су Немци знали да би пад Великих Радинаца довео неминовно до пада Сремске Митровице, а тиме би и *Жута линија* била изгубљена. У овим борбама, од око 2.000 бораца у 2. личкој бригади, сваки други је испао из строја.

Говорећи касније о тим губицима и о борцима из Србије, Ђоко Јованић, командант 6. пролетерске дивизије је рекао:

Командант 21. ударне дивизије НОВЈ пуковник Милоје Милојевић, народни херој (из албума генерала Милоја Милојевића)

„На равним сремским пољима и огранцима Фрушке горе, Немци су имали организоване ватрене положаје, испред којих су биле густо постављене мине. На такве борбе ми нисмо били навикнути па смо претрпели огромне губитке. ...

У много чему, за овај наш вид ратовања у Срему, Србијанци су били чак и погоднији од Личана. Били су врло дисциплиновани и врло одговорни. Умели су да се привуку и да изненаде непријатеља. Никада нисмо имали проблема са младима из Србије. То су били борци који су се одмах уклопили у борбене традиције Шесте личке дивизије и који су такође помогли да њена застава буде толико чиста и неокаљана.“

Док су се водиле оштре борбе на десном крилу 12. корпуса и у центру, још жешће су борбе вођене на левом крилу борбеног распореда корпуса после почетка напада 16. дивизије 30. октобра у 21 час на Сремску Митровицу. Пошто је 16. дивизија у 17 часова сменила на полазним положајима 11. дивизију, која је до тада држала у блокади Сремску Митровицу, после неуспелих напада у протеклим данима, њена 1. и 4. бригада прешле су у напад у 21 час, док је 2. бригада задржана у резерви у Вогњу.

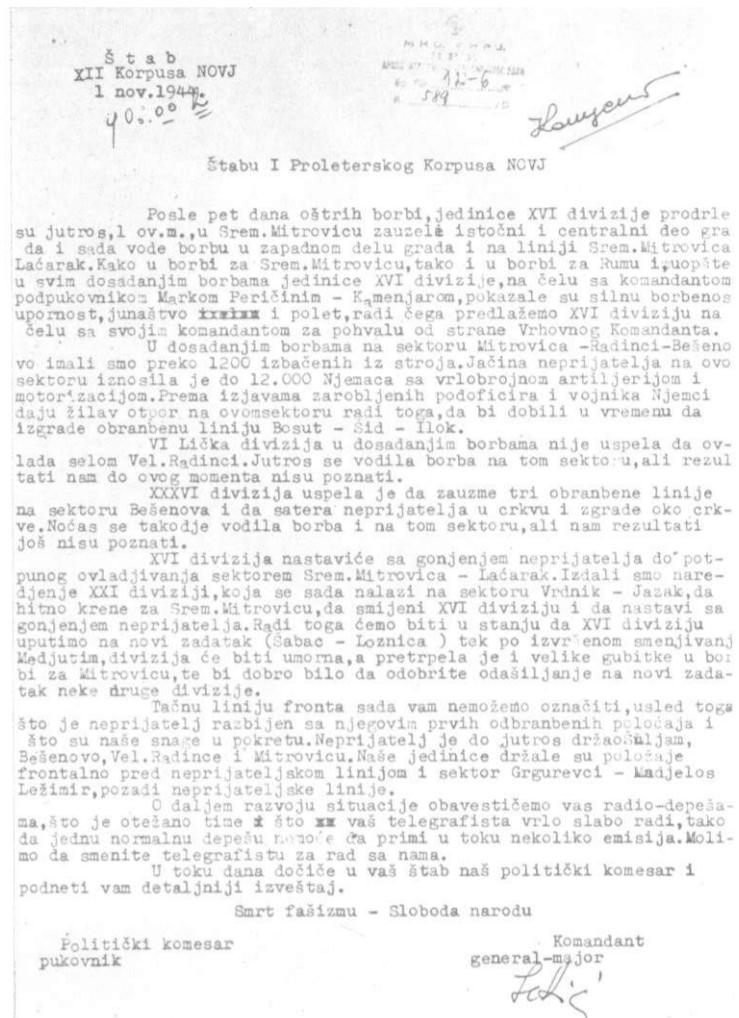
Четврта бригада је нападала општим правцем дуж железничке пруге, обухватајући град са североистока. Прва бригада је нападала са истока правцем Просек — Јалија — центар града. Њени делови су успели да заузму неке непријатељске ровове и да се дочепују првих кућа, али је непријатељ убацио у борбу свеже резерве и подржан снажном артиљеријском ватром одбацио делове 1. бригаде на полазне положаје. Затим су се смењивали јуриш за јуришем, али се све ломило пред првим непријатељским рововима и бункерима.

Штаб 12. корпуса је одлучио да, без обзира на отпор непријатеља, продужи напад и ликвидира непријатељски фронт испред Митровице. Напад је имао да се понови 31. октобра увече, с тим што би, уместо 16. дивизије, била уведена 21. дивизија. Шеснаеста дивизија требало је да се прикупи у рејону Кленка, одакле би се пребацила за Шабац, а затим обезбеђивала Дрину од Лознице до ушћа и десну обалу Саве од ушћа Дрине до Сремске Митровице. Међутим, догађаји су се развијали супротно од замисли Штаба 12. корпуса за ослобођење Сремске Митровице увођењем у борбу свеже и одморне 21. дивизије.

На десном крилу корпуса 36. дивизија је била прикована испред непријатељских положаја код Шуљама и Бешенова.

На сектору 6. пролетерске дивизије, на десном и левом крилу борбеног распореда дивизије, 22. српска, односно 1. личка бригада водиле су мање спорадичне борбе, док је 2. личка бригада 31. октобра у 19 часова извршила снажан напад на Велике Радинце. По трећи пут је ова бригада покушавала те вечери да овлада овим непријатељским упориштем уз артиљеријску подршку црвеноармејца, Брдског дивизиона 6. пролетерске дивизије и батерије тешких минобацача 3. личке бригаде.

У првом налету батаљони су заузели предње непријатељске ровове, али се главна одбрамбена линија није могла пробити, тако да је и тај напад остао без-

Факсимил извештаја Штаба 12. ударног корпуса о ослобођењу Сремске Митровице (Архив Војноисторијског института)

успешан. И ако је вршено неколико јуриша, Борбена група „Цимерман“ је одолевала свим нападима пролетера. После трећег јуриша, батаљони 2. личке бригаде су били приморани да се повуку уз осетне губитке. Због великих губитака 3. личка бригада (командант Лазо Радаковић, политички комесар Гојко Милекић), која се налазила као дивизијска резерва у Павловцима, извршила је покрет 3. октобра из Павловаца према Стејановцима, где је, у поноћним сатима, сменила 2. личку бригаду ради продужења напада на Велике Радинце у току 1. новембра 1944.

Међутим, на левом крилу корпуса дошло је до драматичног развоја догађаја. Док је Штаб 21. дивизије (командант пуковник Милоје Милојевић, политички комесар потпуковник Млађо Марин) издавао заповест својим бригадама да изврше покрет у правцу Сремске Митровице ради смене 16. дивизије, кроз јединице 16. дивизије је прострујала вест о одласку дивизије на подручје северозападне Србије. Ни борци, ни штабови се нису могли помирити с мишљу да не учествују у ослобођењу свога вољеног града за кога су толико већ крварили. Није се могао помирити с неуспехом ни Марко Перичин Камењар, командант 16. дивизије, ни политички комесар Пашко Ромац,

нити су то могли да дозволе остали руководиоци и борци ове прослављене војвођанске дивизије.

Не чекајући никакво наређење, обе бригаде (1. и 4), као један човек, прешле су у сумрак 31. октобра на јуриш. Борци и руководиоци — сви у првој борбеној линији — јурнули су у ровове. Нико их више није могао зауставити. У борби прса у прса пробили су фронт и заузимали део по део града, све док око подне 1. новембра 1944. Сремска Митровица није била ослобођена. То је била једна од највећих победа 16. дивизије у току народноослободилачког рата. Падом Митровице отворен је пут и осталим дивизијама корпуса за надирање ка западу, према следећем одбрамбеном положају непријатеља, који су Немци назвали *Црном линијом*.

Тога дана, 1. новембра, јединице 36. дивизије ослободиле су Шуљам и Бешеново, док је 6. пролетерска дивизија ослободила Велике Радинце.

Ослобођењем Манђелоса, Шуљма, Бешенова, Великих Радинаца и Сремске Митровице јединице 12. корпуса избиле су фронтално пред непријатељске одбрамбене положаје на четвртој линији одбране, тј. на *Црној линији*.

БОРБЕ У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ НОВЕМБРА 1944.

Команда немачког 68. армијског корпуса, чим су јединице 16. дивизије извршиле продор у Сремску Митровицу, одмах је предузела мере за извлачење главнине из осталих упоришта на *Жутој линији* и

повлачење на *Црну линију*, јер је била начисто с чињеницом да би даља упорна одбрана Шуљма, Бешенова и Великих Радинаца могла довести до одсецања знатних снага дивизије „Бетхер“ на том одсеку: борбених група „Цимерман“ и „Цирнгибл“. Извлачећи се под борбом, уз прихват 606. пука за осигурање, који се налазио на *Црној линији*, Дивизија „Бетхер“ 1. новембра 1944. навече извршила је следећи распоред својих снага:

— Борбена група „Линденблат“ запосела је одсек од Саве до око 2 км североисточно од Лаћарка, с тежиштем одбране у Лаћарку и командним местом у рејону југоисточно од Кузмина;

— Борбена група „Цимерман“ бранила је одсек лево од Борбене групе „Линденблат“ до цркве у Чалми с тежиштем одбране јужно од Чалме, где се налазило и командно место Групе;

— Борбена група „Цирнгибл“ бранила је одсек од Чалме до Ђипше с тежиштем код Чалме, где се на источној ивици села налазило и командно место групе;

— Дивизијска резерва (7. СС противтенковски артиљеријски дивизион, 118. оклопни јуришни артиљеријски дивизион и 1. батерије 509. СС противавионског артиљеријског дивизиона) била је распоређена у ширем рејону Кузмина, где се налазило и командно место Дивизије „Бетхер“;

— део петог немачког одбрамбеног положаја тзв. *Црвене линије*, запосео је 606. пук за осигурање по извршеном прихвату јединица које су се са *Жуте* повлачиле на *Црну линију*. Пук се распоредио на одсе-

Друга пролетерска бригада на маршу према Сремској Митровици (Народни музеј у Чачку)

Штаб 51. ударне дивизије с командантом дивизије потпуковником Срџом Савићем (у средини)

Борци 2. пролетерске бригаде у Срему (Народни музеј Чачку)

ку Кузмин — Ердевик, где се налазила и резерва 2. оклопне армије — Борбена група „Фон Рудно“.

Истовремено су Немци приступили прегруписавању својих снага и вршили припреме за реорганизацију командовања на сремском фронту. Тако су штабови 893. гренадирског пука 264. пешадијске дивизије и 668. артиљеријског пука 118. ловачке дивизије пребачени у Сотин, Борбена група „Фон Рудно“ у Љубу (од 3. новембра у Петрово Село), делови 1. пука Дивизије „Бранденбург“ (3. батаљон) у Илок, 118. противтенковски артиљеријски дивизион, 118. батаљон за везу, 118. инжињеријски батаљон и 668. артиљеријски пук 118. ловачке дивизије у Товарник, док се Штаб 20. противтенковске артиљеријске дивизије разместио у Харкњу.

Дивизијски штаб за нарочиту употребу „Штефан“ премештен је нешто касније у Осијек ради преузимања команде на томе сектору и успостављања реда, јер су се ту нашли многи припадници разбијених немачких јединица које су бежале под ударцима Црвене армије у Барањи.

У Команди Југоистока, на основу обавештајних података, дошли су до закључка да ће на сремском фронту дејствовати само јединице НОВЈ, па је у вези с тим у Ратном дневнику Команде Југоистока за 1. новембар било записано:

„У међуречју Саве и Дунава непријатељ се устремио према централном и левом одсеку Црне линије. Има разлога за претпоставку да су Руси овај сектор фронта препустили Титовим бандама, којима пружају помоћ једино у артиљерији.“

На тај начин су Немци распоређивали своје снаге по дубини и предузимали мере за консолидацију позадине сремског фронта од чијег је држања зависио и успех немачких јединица у првом борбеном ешелону.

Баш у то време и штабови НОВЈ су предузимали мере ради одржавања темпа наступања на сремском фронту и сталног притиска на непријатеља, који се налазио у повлачењу од једне до друге одбрамбене линије, као и даљег организацијског учвршћивања и јачања својих редова. Тако је Штаб 1. пролетерског корпуса наредио Штабу 21. дивизије да својим једи-

Командир 2. чете Диверзантског батаљона Главног штаба НОВ и ПО Војводине Тривун Витасовић Лебарник поред одра своје погинуле сестре Радинке, зване Лепињица (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

ницама (2. пролетерском и 4. и 5. српском бригадом) смени 16. дивизију 1. новембра 1944. на простору Сремске Митровице, док је Штаб 6. пролетерске дивизије истовремено наредио у јутарњим часовима 1. новембра 1944. Штабу 21. дивизије да, после смењивања 16. дивизије, настави с гоњењем непријатеља правцем Сремска Митровица — Лаћарак — Кузмин — Кукујевци — Шид. Тако су се непосредно на фронту налазиле 36. дивизија на десном крилу, 6. пролетерска дивизија у центру и 21. дивизија на левом крилу борбеног распореда корпуса, док су се 11. и 16. дивизија налазиле у резерви.

У међувремену се одустало од намере да се 16. дивизија упути у међуречје Дрине и Саве, па је уместо 16. упућена 28. дивизија, која је имала задатак да обезбеђује десну обалу Дрине, од Лознице до њеног ушћа у Саву.

Истовремено је и Главни штаб НОВ и ПО Војводине 1. новембра издао наређење за расформирање Сремске оперативне зоне и укључивање њене 7. и 8. бригаде у састав новоформиране 3. дивизије, која је касније — 13. новембра 1944 — по одлуци Врховног штаба НОВ и ПОЈ преименована у 51. дивизију (командант потпуковник Срета Савић, политички комесар потпуковник Ђуро Меденица) и тај назив је задржала до краја рата. Остале бригаде расформиране Сремске оперативне зоне биле су овако распоређене: 9. је повучена као посадна јединица у Нови Сад, 10. је остала у саставу 36. дивизије, док је 11. бригада добила задатак да обезбеђује леву обалу Дунава од Богојева до Бачке Паланке.

После ослобођења Сремске Митровице и пада *Жуте линије* у целини, у поподневним часовима 1. новембра 1944. на сремском фронту је било релативно мирно. На десном крилу 36. дивизија вршила је прегруписивање својих снага за продужење напада, уз локалне борбе с непријатељским заштитницама. Тако је 10. бригада заузела положај северно од Старе Бингуле, преко Пиштинца до манастира Кувеждина; 6. бригада је запосела положај од манастира Кувеждина, па преко цркве Свете Петковице, Шишатовца до јужно од Лежимира; 3. бригада се разместила у Бешенову ради сређивања и одмора, а 5. бригада се налазила у Јазку. На тај начин 36. дивизија се налазила распоређена на јужним огранцима Фрушке горе, наткриљујући непријатељска упоришта у Бингули, Чалми и Старом Дивошу кога је поново заузео при повлачењу са *Жуте* на *Црну линију*.

У центру распореда 12. корпуса, 6. пролетерска дивизија је с 1. и 3. личком и 22. српском бригадом водила мање борбе с непријатељем на одсеку западно од линије Манђелос — Вишњевци поља, док се 2. личка бригада налазила, као дивизијска резерва, у Павловцима.

Јужно од 6. пролетерске дивизије, Штаб 21. дивизије уводио је у борбу, у вечерњим часовима, своје јединице. Тога дана (1. новембра) јединице 21. дивизије су, у јутарњим часовима, извршиле марш с просторије Врдник — Јазак — Ривица и у поподневним сатима пристигле су на простор западно од Сремске Митровице, одакле су, у наступном маршу, извршиле

напад на непријатеља у Лаћарку. Друга пролетерска (командант Јбуиша Веселиновић, политички комесар Срећко Милошевић) и 4. српска бригада (командант Гаврило Војводић, политички комесар Неђо Богичевић) успеле су да заузму Лаћарак око 19 часова и продуже надирање према Мартинцима. Друга пролетерска бригада је заузела положаје северно, а 4. бригада јужно од друма Сремска Митровица — Шид, док се 5. српска бригада (командант Новак Перућица, политички комесар Димитрије Палигорић) налазила, као дивизијска резерва, у западном делу Сремске Митровице.

У тим борбама тешко је рањен и политички комесар 2. пролетерске бригаде Срећко Милошевић, па га је на дужности заменио Бранислав Јоксовић. Срећко је том приликом рањен у ногу, која је, због тежине ране, ампутирана у болници, у Београду. Међу погинулима налазили су се и Живорад Стојковић из Смедерева, Душан Богдановић, механичар из Београда, Живојин Арсић из Младеновца и Предраг Николић из села Шарана.

У међувремену, у позадини непријатеља вршећи диверзију на железничкој прузи Сремска Митровица, на непознатом месту, страдала је и диверзантска група Сремске оперативне зоне на челу с једним од највећих сремских јунака у народноослободилачком рату — Тривуном Тривом Витасовићем, звани Лебарник. Триво је био један од најпознатијих диверзаната у Срему и био је дуго времена командир 2. чете Диверзантског батаљона Главног Штаба НОВ и ПО Војводине. Цела Лебарникова породица учествовала је у НОР-у. Погинула су и његова два брата — Стева је убијен у Јасеновцу, а Ранко је погинуо као припадник НОВЈ. Његова сестра Радинка, коју су из милоште звали Лепињица, била је чувена сремска партизанка. Када је она погинула, 23. августа 1943, као борац 3. војвођанске бригаде, једна старица на њеној сахрани је замерила Лебарнику што није пустио сузу и, по народном обичају, запалио сестри свећу.

Лебарник, сељачки син из Лаћарка и пружни радник, тврд као челик, одговорио је старици: „Лебарник ће запалити својој сестри свећу какву још ни један брат својој сестри запалио није.“

Следеће ноћи је уништио транспортни воз пун непријатељских војника. Није дочекао да види слободан свој родни Лаћарак. Погинуо је највероватније око 1. новембра, на непознатом месту. За изузетну храброст, овај неустрашиви сремски диверзант је посмртно проглашен за народног хероја Југославије.

У току 2. новембра на десном крилу и центру борбеног распореда, вршено је прегруписивање јединица (по наређењу Штаба 12. корпуса), ради предузимања офанзивнијих дејстава, после краћег предах у току 1/2. новембра. Тако је 3. војвођанска бригада упућена са простора Бешеново — Шуљам (у овом селу се тада налазио Штаб 36. дивизије) према Нештину, на Дунаву, са задатком да ликвидира непријатељско упориште у Илоку. Бригада је тада потчињена 6. пролетерској дивизији, пошто су се и њене три бригаде (1. и 2. личка и 22. бригада) упутиле, та-

A/Шћ.

Минобацачка чета 1. батаљона 4. српске бригаде пребацује се на наредни положај (из албума потпуковника Гаврила Антића)

кође, на тај сектор према Ђипши са задатком да пре-секу комуникацију Илок — Ердевик — Шид и разбију непријатеља на тој линији.

На тај начин је 6. пролетерска дивизија преузела одсек од Нештина до Старе Бингуле. Јужно од 6. пролетерске дивизије дејствовала је 36. дивизија 10. бригадом на одсеку Стара Бингула — Пиштинац — манастир Кувеждин, 6. бригадом према Старом Дивошу и 5. бригадом на западној страни пута Лежмиру — Манђелос, тј. на положајима које је до тада држала 22. бригада. Трећа личка бригада налазила се западно од Манђелоса и стављена је под команду 36. дивизије, чији се штаб тада налазио у Лежмиру.

То регруписавање јединица 12. корпуса вршено је у току врло оштрих борби вођених с непријатељем који се бранио из својих упоришта у селима Визићу, Ђипши, Бингули, Старом Дивошу и Чалми, одакле је често вршио противнападе.

Тога дана, 2. новембра, расформирана је Дивизија „Бетхер“. Команду над немачким јединицама на сремском фронту преузела је 118. ловачка дивизија,

па су Немци активном одбраном обезбеђивали одговарајуће промене и регруписавање како по фронту, тако и по дубини њиховог распореда. Поред тога, генерал Тројш фон Бутлар-Бранденфелс, заменик начелника Оперативног штаба немачке Врховне команде Вермахта, пренео је и лично Хитлерово наређење да се *Цриа литија* мора држати и сматрати се главном одбрамбеном линијом на сремском фронту. Због тога су и губици 36. дивизије тога дана, а и наредних дана, били врло осетни.

Док су се 6. пролетерска и 36. дивизија регруписавале под борбом, на левом крилу распореда корпуса јединице 21. дивизије (2. пролетерска и 4. српска бригада) пред зору у 5 часова, уз подршку совјетске артиљерије и „каћуша“, прешле су у напад на непријатељске положаје западно од Лаћарка, тј. на Генерални канал; то је била врло јака вештачка препрека, јер је непријатељ утврдио обале бункерима и другим инжињеријским препрекама, а пре свега постављеним минским пољима испред канала која је штитио ватром аутоматских оруђа. Минска поља су тада била врло ефикасан елемент немачке одбране, пре свега због тога што јединице НОВЈ нису имале

у то време минерске јединице и борбена средства за проналажење и уклањање мина.

Обе бригаде, чије је бројно стање тада износило преко 4.000 бораца, нашле су се на брисаном простору. Борба је отпочела по мраку. Борци из првих редова привлачили су се непријатељу пузећи преко равног земљишта ка Генералном каналу. Непријатељ, чије су ракете парале небо, отворио је жестоку ватру, али су борци 2. пролетерске и 4. српске бригаде продужавали с нападом. У свануће борба је постала још жешћа. Борбена група „Линденблат“ грчевито је бранила сваки прилаз каналу и сама трпела велике губитке. Командант Југоистока генерал-фелдмаршал барон фон Вајкс је тога дана захтевао од својих војника да се *Црна линија* брани по сваку цену и да се може напустити само по његовом одобрењу, и то у случају „ако буде јасно да се не може спречити окружење“.

Јуриш за јуришем се смењивао, борци су долазили близу Канала, али су увек били одбијени. Нарочито тешке борбе су се водиле око бункера код железничког моста где је нападала 4. бригада. Совјетски артиљерци су непосредним гађањем из артиљеријских оруђа уништили бункер, а борци бригаде су потом овладали рушевинама и чврсто их држали у својим рукама и поред неколико непријатељских противјуриша. Око 9 часова сви даљи напади су обустављени услед великих губатака. У 2. пролетерској и 4. бригади за 4 часа борбе било је 31 мртав, 101 рањен и 9 контузованих бораца. Тако се завршио први јачи сукоб с непријатељем на сремском фронту јединица 21. дивизије.

Трећег новембра Штаб 1. пролетерског корпуса је, по наређењу Врховног штаба НОВ и ПОЈ, ради непосреднијег руковођења јединицама прешао из Београда у Руму. Задаци јединица 1. пролетерског и 12. корпуса били су и даље офанзивног карактера ради разбијања немачке одбране на *Црној линији* и овладавања Илоком и Шидом.

Тога дана, 3. новембра, јединице 12. корпуса налазиле су се развијене на сремском фронту на својим старим положајима од Дунава до Саве, спремне да извршен пробој непријатељских одбрамбених положаја, које су Немци називали *Црном линијом*.

У вези с добијеним задацима, од Штаба 12. корпуса, Штаб 6. пролетерске дивизије наредио је Оперативној групи дивизија да 3. новембра у 19 часова пређе на целом фронту у општи напад.

На десном крилу 6. пролетерске дивизије 3. војвођанска бригада је ушла у Нештин уз мање борбе и продужила према Илоку, где је испред села заузела положаје без додира с непријатељем.

У центру распореда и на левом крилу 6. пролетерске дивизије 2. личка и 22. српска бригада извршиле су напад на Ђипшу и заузеле је уз мање борбе, избијајући при том пред Визић, док се 1. личка бригада налазила у дивизијској резерви, у рејону источно од Ђипше.

У међувремену су јединице 36. дивизије покушале да овладају непријатељским упориштима у селима Бингули, Старом Дивошу и Чалми и тиме при-

Штаб 2. личке бригаде (слева надесно): Милан Павичић, политички комесар, Драган Ракић, командант, Јово Илинић, помоћник политичког комесара, и Јово Минић, ађутант бригаде (Војни музеј у Београду)

вуку на себе непријатељске снаге, како би омогућиле 6. пролетерској дивизији да избије на комуникацију Илок — Ердвик. Тако је 10. војвођанска бригада нападала на Бингулу, 5. и 6. војвођанска бригада на Стари Дивош, док је Чалму нападала 3. личка бригада. Међутим, напад није извршен једновремено, а ни артиљерија није коришћена. Због тога, а и слабевезе међу јединицама, напад је био неуспешан. Мада су се јединице, у току ноћи, успеле приближити непријатељским упориштима, пред зору су се ипак морале повући на полазне положаје. Губици дивизије су били осетни: 18 мртвих, 6 несталих и 108 рањених.

Јужно од 36. дивизије нападала је 21. дивизија, 2. пролетерском и 4. и 5. српском бригадом у првом ешелону, с циљем да пробије непријатељску одбрану на Генералном каналу и продужи продирање преко Мартинаца и Кузмина према Шиду. Међутим, иако је напад извршен ноћу, видљивост је, због месечине, била велика, па је непријатељ јаком аутоматском ватром одбијао све јурише јединица 21. дивизије на Генералном каналу, широком 20 — 30 м, а местимично и 50 м, с дубином воде 2 — 3 м.

Док је на десном крилу 2. пролетерска бригада, ојачана једним батаљоном 4. бригаде, узалудно покушавала да пробије непријатељску одбрану, слично је пролазила и 5. бригада, која је у 17 часова, два сата пре општег напада, сменила 4. бригаду на њеним додањим положајима јужно (лево) од комуникације Лаћарак — Шид према Сави. Један једини прелаз на Генералном каналу, на одсеку 5. бригаде, делови немачке Борбене групе „Линденблат“ су добро бранили, тако да су батаљони 5. бригаде били приморани да залегну и да се укопају на левој обали Канала. Сви покушаји 2. пролетерске и 4. бригаде да се пробије непријатељска одбрана и избије на коту 103, као глав-

Смиља Тодорић, радница из Чачка и борац од 1941, једна од референата санитета у 2. пролетерској бригади (Народни музеј у Чачку)

ни објекат напада, остали су и тога дана узалудни. Брисани простор се није могао савладати а још мање се могао извршити продор преко Канала, тако да су напади морали да буду обустављени.

Поред тога, 21. дивизија је била у врло тешкој ситуацији у погледу муниције. Наоружана претежно енглеским наоружањем, дивизија је скоро остала без муниције, коју није примала скоро пуна два месеца, тако да је знатно ослабила у ватреној моћи. Тако се у 2. пролетерској бригади налазио само један противтенковски топ с довољно муниције, док су четири минобацача енглеског порекла били тако рећи без мина. У 4. бригади се налазио само један минобацач с нешто мина, док су остала три минобацача енглеског порекла била без иједне мине и били су предати на чување Одсеку за наоружање у дивизији. Слично је било и у 5. бригади, која није имала ниједан тешки минобацач, јер су сва четири била без муниције и налазила су се ускладиштена.

Дивизија је такође била слабо одевена. Велики број бораца је био без обуће, а они који су је имали, газећи Генерални канал и расквашену сремску смоницу, скоро да су се налазили у истом положају.

Поред тога, дивизија је била неискусна за рововски рат, као што су уосталом биле и друге дивизије, које су се тада бориле на сремском фронту. Осим тога, 21. дивизија, попуњена младим борцима и недовољно искусним старешинским кадром, била је остала и без муниције, па се због тога налазила у неповољнијем положају. То је узрок што је ова дивизија за три дана борбе имала преко 160 избачених из строја. Тиме се бројно стање дивизије још више смањило, пошто је она и онако била бројно најмања дивизија 1. пролетерског корпуса на сремском фронту.

Због свега тога Штаб 21. дивизије је предлагао да се продор изврши преко Фрушке горе. На тај начин непријатељ би био приморан на повлачење са одбрамбених положаја према 21. дивизији, односно бар да смањи снаге, против којих, у тадашњој ситуацији, дивизија није могла успешно да се бори. Тако је у извештају Штаба 21. дивизије од 4. новембра 1944. Штабу 1. пролетерског корпуса, између осталог писало:

„Наше је мишљење да се непријатељ не може избацити из садашњих утврђења без издашније артиљеријске припреме и тенковских јединица, или да се јаке снаге баце преко Фрушке горе на Ердевик и дођу Кузмину са запада, где би се одсекле снаге на простору Мартинци. Даљи напад на канал са овим средствима и оваквом помоћи у артиљерији био би узалудан и могле би се дати само још веће жртве. Непријатељ се на овоме сектору припремао да ће добити ударе модерно наоружане војске, па су према томе његова средства, утврђења и снаге исувише јаке за наша средства. Уколико јединице VI Дивизије и делови 36-те преко Фрушке горе ка Кукујевцу не наиђу на јаче непријатељске снаге и избију до те линије, то ће свакако на себе навући снаге са канала и нама олакшати прелаз.“

О томе је Штаб 21. дивизије обавестио и Штаб 6. пролетерске дивизије, коме је дивизија била потчињена у оперативном погледу.

Штаб 1. пролетерског и 12. корпуса имали су већ у виду све те чињенице и предлоге Штаба 21. дивизије, па су због тога 6. пролетерска и 36. дивизија и биле оријентисане за дејства кроз Фрушку гору, како би се што пре и са мање жртава избило у позадину непријатељских снага које су се браниле на Генералном каналу.

У току 4. новембра 1944. на десном крилу 6. пролетерске дивизије 3. војвођанска бригада налазила се испред Илока (ка одсеку Пландиште — Лишњак), где је водила мање борбе без неких нарочитих резултата. Јужније од ње, 2. личка бригада је успела да заузме Визић, али је у свом даљем надирању заустављена северозападно од села. Прва личка бригада је тога дана водила мање борбе на положајима према Ердевику и Бингули, док је 22. српска бригада, после жестоких борби на одсеку Прогон — Матора шума, избила на коту 193, где је наишла на минска гхоља и врло јак отпор непријатеља, па је била приморана да се задржи на заузетим положајима уз губитке од 12 мртвих и 28 рањених бораца.

На фронту напада 36. дивизије 3. личка бригада, 5, 6. и 10. војвођанска бригада водиле су 4. новембра јаче борбе с непријатељем, који је, уз подршку арти-

љерије и 10 тенкова, вршио противнападе на положаје 36. дивизије, нарочито гхрама 3. личкој и 5. бригади. Међутим, сви ти непријатељски противнапади су одбијени уз сопствене губитке од 21 погинулог, 6 несталих, 72 рањена и 8 оглувелих бораца услед експлозија непријатељских граната.

Јужно од 36. дивизије јединице 21. дивизије извршиле су напад на непријатеља у 20 часова. Друга пролетерска бригада нападала је од Вујновића до Туцакова млина, 4. бригада улево до закључно са Лаћарком, док је 5. бригада нападала од Лаћарка до Саве. Бробе су биле оштре и вођене су уз подршку совјетске артиљерије и „каћуша“. Тако су само два батаљона 4. бригаде од 20 до 24 часа извршила седам јуриша на положаје непријатеља и избацивала Немце из првих ровова, али су их Немци у противјуришима враћали на полазне положаје. У појединим моментима размак између противничких стрељачких стројева износио је 150 — 300 м. Али и поред свих напора, напад ни овога пута није успео. Поново су се батаљони дивизије вратили на своје полазне положаје, уз жртве од 9 мртвих и 31 рањеног борца. Међу погинулима налазили су се и борци из 2. пролетерске бригаде: Тримо Франсоа Николас, Француз, родом из Елзаса — присилно мобилисан у немачку војску, који се предао у току ранијих борби и постао одличан борац и друг у бригади, те Милутин Митровић из Брадарице и Никола Марјан из Цетиња.

Пошто се фронталним нападима у току четири протекла дана нису могли постићи неки резултати, Штаб 6. пролетерске дивизије, у сагласности са Штабом 12. корпуса, у преподневним часовима 5. новембра донео је одлуку да се на непријатеља изврши обухватни напад с тим што би 6. пролетерска дивизија нападала правцем Визић — Љуба — Кукујевци — Шид, 36. дивизија би дејствовала на правцу Манђелос — Чалма — Бингула — Ердевик — Кукујевци, док је 21. дивизија добила задатак да напада правцем Лаћарак — Мартинци — Кузмин. Напад је требало да почне у 19 часова истог дана.

На десном крилу 3. војвођанска бригада је напала непријатеља на Божином и Радошком брду. Бригада је успела да овлада делом Радошког брда, док су Божино брдо делови немачке Борбене групе „Цирнгибл“ успели да одбране. Избијањем на линију Божино брдо — Радошко брдо, 3. бригада се нашла на два километра испред Илока, врло брањеног непријатељског упоришта на немачком петом одбрамбеном положају, који су Немци називали *Црвеном линијом*.

Јужно од 3. бригаде дејствовала је 2. личка бригада, која је тога дана — 5. новембра покушавала да ноћним нападом у 19 часова заузме брдо звано Придоље (тригонометар 279). Међутим, напад није успео. Први и 4. батаљон бригаде наишли су на врло јак отпор непријатеља и нагазне мине, па су се морали повући на полазне положаје према Визићу, уз губитке од 6 мртвих и 17 рањених.

Лево од 2. личке бригаде, у Маторој шуми, борбе је водила 22. бригада одбијајући противнападе непријатеља уз подршку артиљерије и минобацача, у садејству с 1. личком бригадом која је дејствовала јужније, на путу Визић — Ердевик. Прва бригада је у тим борбама имала 4 мртва и 23 рањена, док су обе

Два млада борца 2. пролетерске бригаде са старицом у Срему (Народни музеј у Чачку)

бригаде убиле у борби око 20 непријатељских војника и раниле око 30.

У центру распореда Оперативне групе дивизија нападала је 36. дивизија. На њеном десном крилу, садејствујући с 1. личком бригадом нападала је 10. бригада у правцу Бингуле. У врло оштрим борбама бригада је успела да изврши продор у ово непријатељско упориште на *Црвеној линији*, али је непријатељ у свануће 6. новембра, уз подршку артиљерије и тенкова, успео да врати 10. бригаду на полазне положаје.

Шеста бригада је нападала на Стари Дивош, избила пред село, али је и њу непријатељ у свануће 6. новембра, у противнападу, вратио на полазне положаје према манастиру Кужеждину и Шишатовцу.

На левом крилу 36. дивизије 5. бригада, у чијем се строју тога дана налазило 1.333 борца (од тога 105 жена), покушавала је да заузме Лежимирско брдо нападом у 23 часа, уз садејство 6. бригаде, која је нападала на Стари Дивош, и 3. личке бригаде, која је дејствовала према Чалми. Први, 3. и 5. батаљон и један батаљон 3. бригаде водили су борбу целу ноћ и успели да пређу цесту Лежимир — Манђелос и овладају првим непријатељским рововима. Међутим, непријатељ је, после осам часова борбе, око 7 часова

Пета војвођанска бригада на маршу (из албума вицеадмирала Павла Капичића)

ујутро 6. новембра, успео да у противнападу поново заузме изгубљене положаје и примора батаљоне 5. и 3. бригаде да се повуку на полазне положаје. У међувремену и главнина 3. бригаде покушавала је да овлада Чалмом, али без успеха.

Дивизија је у тим борбама имала 12 погинулих, 18 несталих и 66 рањених бораца, док је непријатељ имао преко 70 погинулих војника, према процени Штаба дивизије.

На левом крилу Оперативне групе дивизија, сви покушаји јединица 21. дивизије да пробију непријатељску одбрану на Манђелешком потоку и Генералном каналу, остали су без успеха, па је 2. пролетерска бригада повучена као дивизијска резерва у Сремску Митровицу, док је на положају остао само један њен батаљон.

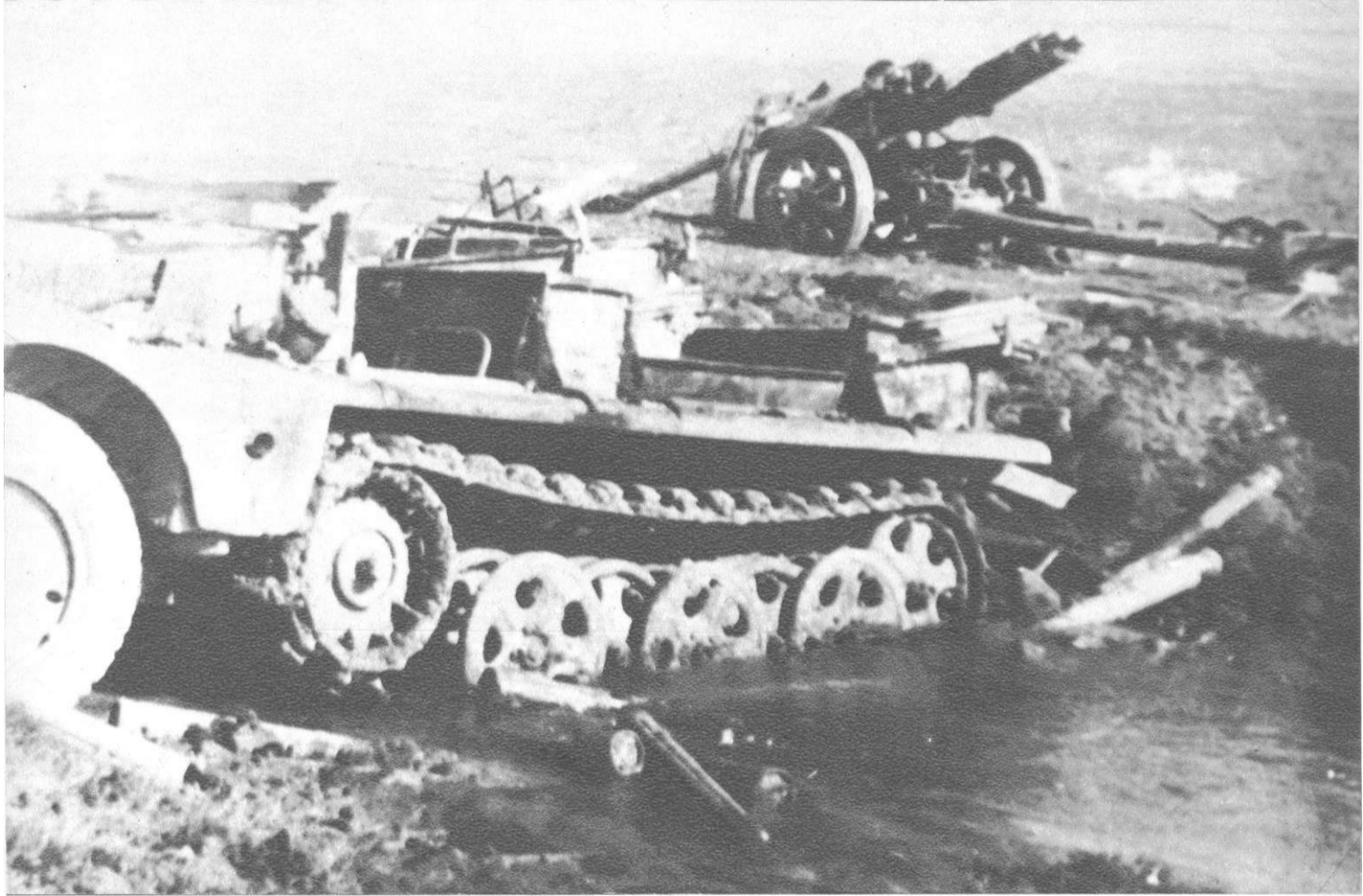
На тај начин, непријатељ је у току 5. новембра 1944. задржао своје положаје на линији Илок — Љуба — Ердевик — Бингула, тј. на северном делу *Црвене линије*, и од Старог Дивоша, преко Чалме, Манђелешког потока и Генералним каналом до Саве, тј. на јужном делу *Црне линије*. У ствари, заузимањем Нештина и избијањем пред Илок, те заузимањем Вишића, Ђипше и Старе Бингуле од стране јединица Оперативне групе дивизија, заузет је северни део непријатељских одбрамбених положаја, које је он називао *Црном линијом*. Тако је откривен се-

верни бок *Црне линије*, што је створило предуслове за напад на десно крило 118. ловачке дивизије, која је држала положаје од Дунава до Саве.

Међутим, непријатељска избочина у троуглу Бингула — Стари Дивош — Чалма претећи се укључавала у борбени распоред Оперативне групе дивизија и, у неку руку, висила је над Сремском Митровицом. Само два дана касније — 7. новембра 1944. непријатељ ће то вешто искористити за врло снажан противнапад према Манђелосу.

У току 6. новембра вођене су и даље борбе али с мањим интензитетом него претходног дана. На целој линији фронта није било значајнијих промена. Тако је на десном крилу 3. војвођанска бригада, подржавана дејством совјетске артиљерије, јачине једног пука, из рејона Бачке Паданке безуспешно покушавала да заузме Божино брдо, док је на свом левом крилу успела да изврши продор према Вуковом брду, јужно од Илока. Остале јединице 6. пролетерске дивизије водиле су мање борбе на положајима из претходног дана.

У центру распореда Оперативне групе дивизија јединице 36. дивизије у току дана водиле су мање борбе без нарочитих резултата. Слично је било и пред фронтом 21. дивизије, где је само 4. бригада била у ситуацији да, ангажујући све расположиве снаге, од-

Уништена немачка техника пред фронтом 6. пролетерске (личке) дивизије „Никола Тесла“ у ширем рејону Манђелоса (из албума генерал-пуковника Ђоке Јованића)

бије један врло јак противнапад непријатеља, који је успео да продре до на 40 м испред ровова бригаде на полазним положајима за напад. Међутим, тај противнапад је одбијен и бригада је задржала своје положаје.

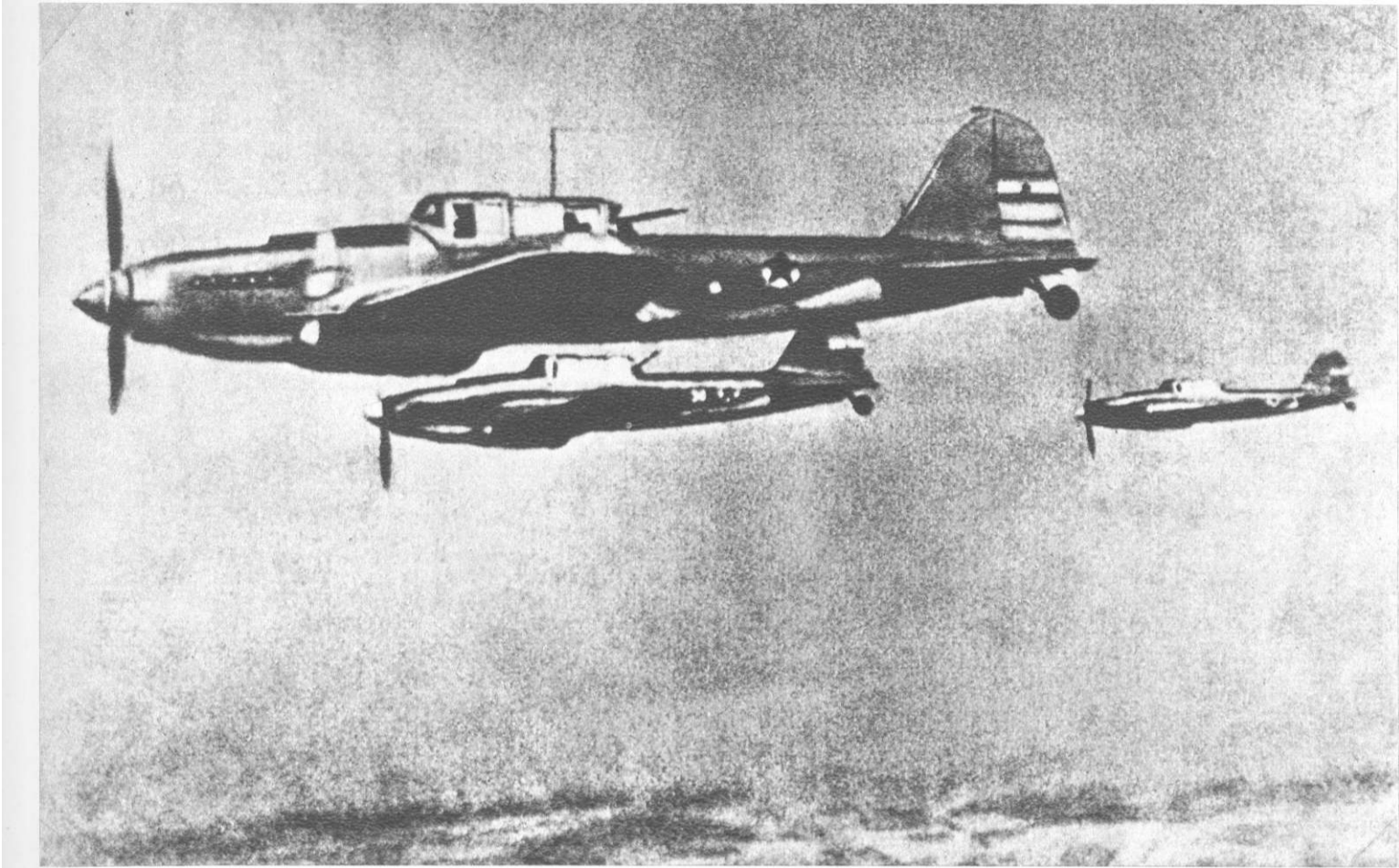
ПРОТИВНАПАД НЕМАЧКЕ 118. ДИВИЗИЈЕ КОД МАНЂЕЛОСА

У међувремену док су јединице Д. пролетерског и 12. корпуса успеле да продру кроз Фрушку гору, овладају северним делом непријатељске *Црне линије* и избију пред немачке одбрамбене положаје на *Црвеној линији*, на делу фронта Илок — Љуба — Ердвик — Бингула, Команда немачке 2. оклопне армије својом строго поверљивом депешом број 234 од 3. новембра 1944. известила је Команду Југоистока о пројекту операције „Борац до краја“. Ту операцију планирала је 118. ловачка дивизија с циљем да се изврши растерећење фронта услед сталног и врло јаког притиска јединица НОВЈ на њено лево крило, које је било угрожено, као и да се ухвати „живи језик“ како би се сазнале намере противника за даља дејства на сремском фронту и прикупе подаци о његовом

саставу и јачини. Поред тога, операција је требало да, у погодном моменту, омогући повлачење немачких јединица с дела *Црне линије*, који се још држао, на наредни, пети одбрамбени положај — *Црвену линију*. На тај начин, Немци су имали намеру да активном одбраном обезбеде несметано повлачење својих јединица на повољније положаје, с обзиром на то да су јединице НОВЈ које су се налазиле у Фрушкој гори озбиљно угрожавале десно крило 118. ловачке дивизије на одсеку Стари Дивош — Чалма — Манђелоски поток — Генерални канал — р. Сава.

Команда Југоистока је одобрила повлачење на *Црвену линију* под условом да је дата гаранција да ће се задржати *Црвена линија*, и да је остварена — како је јављено — операција „Борац до краја“ или, како су је Немци називали „Драуфгенгер“.

За ову операцију биле су привремено формиране две немачке борбене групе: Борбена група „Хагедорн“ (3. батаљон 750. ловачког пука, Чета јуришних топова 118. противтенковског артиљеријског дивизиона и Чета јуришних топова 7. СС противтенковског артиљеријског дивизиона) и Борбена група „Варвик“ (2. батаљон 750. ловачког пука, делови 191. јуришне артиљеријске бригаде и Тенковске чете Дивизије „Бранденбург“) — укупне јачине једног ојача-

Тројка јуришних бомбардера ИЈ1-2 („штурмовици" или, како су их Немци називали, „црна смрт") из састава совјетске Ваздухопловне групе „Витрук" (у оперативном погледу потчињене Врховном штабу НОВ и ПОЈ) напада на сремском фронту

ног пука пешадије и око 25 самоходних артиљеријских оруђа и 12 тенкова.

Немци су неопажено успели да привуку ове две борбене групе на њихове полазне положаје за напад у ширем рејону Чалме. У току 5/6. новембра 1944. немачке јединице су на фронту Оперативне групе дивизија вршиле врло снажне противнападе, делимично и уз подршку тенкова, и на тај начин вешто маскирале прршлачење свежих снага за извођење операције „Борац до краја" у правцу Манђелоса.

Борбена група „Хагедорн" запосела је полазне положаје за напад у југоисточном делу Чалме 7. новембра до 4 часа ујутро, док је Борбена група „Варвик" то учинила у северном делу Чалме у исто време. Те положаје Немци су запосели а да јединице 1. пролетерског и 12. корпуса уопште нису училе покрете непријатеља. Поред тога, Немци су за почетак напада одредили 7. новембар, јер су знали да ће добар део јединица НОВЈ учествовати у прослави 27. годишњице октобарске револуције и да ће у извесном смислу опасти и будност на фронту, као што је у ствари и било.

Седмога новембра, после краће артиљеријске припреме, борбене групе „Хагедорн" и „Варвик", уз

подршку 3. дивизиона 668. артиљеријског и 2. и 11. батерије 509. СС артиљеријског пука, у 5.15 часова пред свануће, прешле су у врло снажан напад у правцу Манђелоса, наносећи главни удар пред г^ронтом 5. војвођанске и 3. личке бригаде. Заметнуле су се врло крваве борбе, док је ромињала киша и помрчину чинила још већом. Ево како је описан тај напад Немаца на положаје 5. бригаде у њеном операцијском дневнику за 7. новембар 1944. године:

„7. XI. 1944. год. време облачно, положаји исти, састав бригаде без промена, на лицу 1.120 другова и 91 другарица, наоружање без промене.

У току ноћи нисмо вршили никакве нападе све до 4 сата ујутру, када је непријатељ почео да туче наше положаје артиљеријском и минобацачком ватром као и многобројном пешадијом потпомогнутом тенковима, извршио је напад поштб је претходно успео да са своја 4 тенка зађе нашим борцима за леђа и да се попне на бункере у којима су стајали наши борци. Несмотреношћу чете Трећег батаљона, која није реаговала ватром на непријатељске тенкове, наша два батаљона која су била на левом крилу, била су угрожена. Непријатељску пешадију разбили смо, али непријатељски тенкови натерали су наше борце

да се повуку. У том моменту настао је метеж код батаљона који су почели да се дезорганизовано повлаче, Везу је било немогуће успоставити како са III личком, тако и са VI војвођанском бригадом и настале су бреше између наших батаљона кроз које је почела да куља непријатељска моторизација. Овај моменат непријатељ није искористио како је требало — чињеница да смо разбили његову пешадију допринела је да наши губици не буду већи него што су могли бити. Немање противтенковског оружја на положају, нестанак минобацачке муниције Русима и слаба веза са руском артиљеријом допринело је да непријатељ освоји наше положаје и продре у село Манђелос.

Штабови батаљона испустили су своје јединице у томе моменту из својих руку, а поједини чланови штаба батаљона разишли су се да би своје људство сакупили пошто се није осетило присуство наших руководилаца. Положај је организован тек изнад потока Санча. У току овог напада наши губици износе 13 погинулих и 134 нестала.

Непријатељски губици су нам непознати.

Око 11 сати пре подне потпомогнути од руске авијације и артиљерије зауставили смо непријатеља и борба се водила под самим селом, после чега је непријатељ постао неактиван. Положаје смо држали иелу ноћ, све до 3 сата ујутро када смо смењени од IV војвођанске бригаде. У овој борби изгубили смо око 10 пушкомитраљеза. Муниције смо утрошили око 5.000 метака."

Истовремено Немци су напали источно од Чалме и положаје 3. личке бригаде. Међутим, бригада је држала чврсто положаје у својим рукама одбијајући напад непријатељске пешадије и тенкова из састава Борбене групе „Хагедорн". Једна совјетска противтенковска батерија, која се налазила на левом крилу 3. бригаде, на Лежимирској коси, изгинула је са целокупном посадом на својим положајима одбијајући напад немачких тенкова и при томе и сама уништила 4 тенка. С њом је заједно изгинуо читав вод 3. бригаде, који је обезбеђивао положај ове противтенковске батерије храбрих совјетских артиљераца. Међутим, 3. личка бригада није се могла дуго задржати на својим положајима због продора немачке Борбене групе „Варвик", преко положаја 5. бригаде, и избијања у њену позадину и бок, па се бригада морала повући преко потока Санча.

Падом Манђелоса створена је врло озбиљна ситуација, која је била утолико тежа, јер су Немци истовремено предузели напад на читавом фронту, тако да се створио утисак да је непријатељ прешао у општи напад, и то баш у време када је у Сремској Митровици новоизабрани Градски народноослободилачки одбор (изабран је 3. новембра) вршио припреме за прославу 27. годишњице октобарске револуције и ослобођења града.

Свечаност је почела ујутро 7. новембра дефилом 16. дивизије и 2. пролетерске бригаде, које су пролазиле улицама града у правцу Вашаришта (Житног трга), где је требало да се одржи заједнички митинг грађана и војске.

За време митинга почеле су да падају на град немачке гранате. Међутим, иако су гранате падале на сами Житни трг, маса се разишла тек на интервенцију руководиоца прославе, док су штабови 16.

Потпуковник Пашко Ромац, политички комесар 16. ударне дивизије НОВЈ држи говор поводом октобарске револуције на Житном тргу у ослобођеној Сремској Митровици (из албума Пашка Ромца, члана Савета федерације СФРЈ)

дивизије и 2. пролетерске бригаде добили наређења да се с јединицама хитно упуте на фронт. Ситуација код Манђелоса била је врло тешка. Пета бригада је потиснута ка Гргуревцима, а 3. бригада према Великим Радинцима.

На наређење Штаба 6. пролетерске дивизије да се 2. пролетерска бригада упуте према Манђелосу, где је на Манђелошком потоку требало да спречи продор Немаца према Великим Радинцима садејствујући с 3. личком бригадом, која је на правцу Манђелос — Велики Радинци тада водила тешке одбрамбене борбе с надмоћнијим противником, Штаб 21. дивизије је одговорио да 2. пролетерска бригада „као стуб дивизије стоји непосредно иза фронта да интервенише".

За то време док су се на десном крилу Оперативне групе дивизија, на линији Божића брдо — Вуково брдо — Радошко брдо — Визић — Бингула — Стари Дивош, водиле мање локалне борбе, а у центру се све више распламсавале, дотле је на левом крилу Оперативне групе дивизија, тј. на одсеку фронта који је држала 21. дивизија, непријатељ жестоко нападао. Нарочито су били извршени јаки напади на положаје 5. српске бригаде. Непријатељ је само у току 7. новембра извршио десет јуриша долазећи до пред саме ровове, чак на десет метара. Тада су се полазни положаји за напад 5. бригаде налазили наспрам Генералног канала, јужно од друма Лаћарак — Мартинци. Покушај непријатеља да пређе Канал је одбијен. Слично је било и на одсеку 4. бригаде, која се налазила на положајима наспрам Генералног канала, северно од друма Лаћарак — Мартинци, па према Манђелошком потоку, до Државне пустаре.

Због такве ситуације Штаб 21. дивизије је тражио да се 2. пролетерска бригада задржи као дивизијска резерва и за одбрану Сремске Митровице,

Минобачачко одељење 1. војвођанске бригаде (из албума генерала Жике Стојишића)

Народ из Сремске Митровице доноси дарове борцима на фронту (из ратне штампе)

предлажући да се на одсек Лежимир — Манђелос упути 16. дивизија.

На целом фронту од Лежимира, па преко Манђелоса до Лаћарка тога дана је било као у гротлу. Манђелос је у току 7. новембра три пута прелазео из руке у руку. Борба се водила за сваку кућу, за сваки ров и за свако узвишење. Немци су успели да се укљине код Манђелоса и озбиљно угрозе Сремску Митровицу. Тада је ступила у дејство и совјетска авијација из Ваздухопловне групе „Витрук“, под командом генерал-мајора Андреје Никифоровича Витрука. Јуришни авиони ИЛ-2 (звани „штурмовици“), који су Немци називали „црна смрт“, засипали су бомбама и ракетама предње моторизоване колоне непријатеља и успоравале његово напредовање.

Када је сила на напада на фронту 21. дивизије нешто ослабила, Штаб дивизије је, ради заштите свога северног бока, упутио 2. пролетерску бригаду

на Манђелоски поток за спречавање продора непријатеља јужно од Манђелоса.

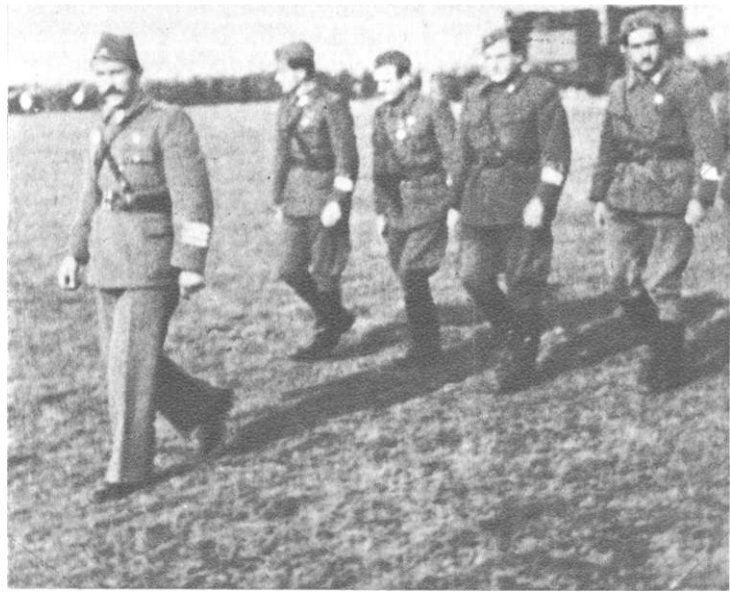
Истовремено је и 16. дивизија ступила у борбу. Њена 4. бригада заузела је положаје испред Великих Радинаца, док је 2. бригада истурила положаје северно од Сремске Митровице за одбрану града.

Борбе су се продужиле и у току ноћи, а у зору 8. новембра непријатељ се повукао на полазне положаје, док се главнина 118. ловачке дивизије већ извлачила на *Црвену линију*. У ствари, операција „Борац до краја“ имала је као главни циљ да се активном одбраном и привременим преласком у противнапад обезбеди извлачење главнине 118. ловачке дивизије на *Црвену линију*, што је немачким јединицама и пошло за руком.

ПРЕД ЦРВЕНОМ ЛИНИЈОМ

У целој овој операцији „Борац до краја“ немачке јединице су имале иницијативу у својим рукама, и, без обзира на тешке губитке, требало је да реализују своје планове, односно да извуку главнину 118. ловачке дивизије на новоприпремљене положаје, без притиска противника, где су имали да дају одсудну одбрану. У спровођењу свог плана ишли су толико далеко да су чак вршили и демонстративни прелаз преко Дрине, код Ковиљаче, где су дошли у сукоб с јединицама 28. дивизије, која је у то време обезбђивала фронт на Дрини.

У међувремену, док су се водиле тешке борбе код Манђелоса и на Генералном каналу, Штаб 118. ловачке дивизије издао је заповест (број 5) 7. новембра 1944. потчињеним јединицама за повлачење на *Црвену линију* на лозинку „Родриго“. Према тој заповести, повлачење је требало извршити у току 8/9. новембра, с почетком у 21 час. Свим борбеним

Командант 12. ударног корпуса генерал-мајор Данило Лекић у пратњи чланова Штаба 36. дивизије врши смотру јединица у Иригу (из албума вицеадмирала Павла Капичића)

Група одликованих жена-бораца 36. ударне дивизије (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

групама — „Линденблат“ „Цимерман“, „Цирнгибл“, „Ердман“, „Гернер“ и „Шмуцлер“ — стајала су на располагању само 24 часа.

У току 8. новембра ситуација на сремском фронту била је релативно мирна.

На десном крилу Оперативне групе дивизија, 3. војвођанска бригада, уз подршку совјетске артиљерије из Бачке Паланке, водила је локалне борбе на 2 км испред Илока.

Друга личка бригада, уз подршку једног артиљеријског пука Црвене армије који је тек пристигао на простор Нештин — Јабучје, покушавала је да се уклони у непријатељске одбрамбене положаје северозападно од Визића, али при томе није постигла неке значајније резултате. Бригада је у тим дејствима имала 22 мртва и 72 рањена борца. Космајска (22. српска) бригада налазила се на положајима у Маторој шуми и на источној ивици Визића, док је 1. личка бригада и даље држала старе положаје на друму Визић — Ердевик, према Шоркату, дуж потока Мохарач. Јужно од 1. личке бригаде, у току 8. новембра око 18 часова, 3. личка бригада, после њеног смењивања код Манђелоса од стране 4. бригаде 16. дивизије, упутила се из Лежимира према положајима 10. бригаде, коју је требало да смени, на њеном одсеку, који је држала према Бингули. Око 3 часа по поноћи 9. новембра 3. бригада је извршила смену 10. и 6. бригаде и запосела положаје на одсеку Стара Бингула — Шишатовач. Осмога новембра 3. бригада је поново ушла у састав своје матичне 6. пролетерске дивизије: до тада је била под командом 36. дивизије.

На фронту напада 36. дивизије такође је дошло до регруписавања у току 8/9. новембра 1944. и смене Јединица. Тако су 10. и 6. бригада смењене од 3. личке бригаде у току 8/9. новембра, па се обе бригаде ради сређивања и одмора упутиле — 10. бригада у Врдник, а 6. бригада у Шуљам. Пета бригада, коју је сменила 4. бригада 16. дивизије, упутила се у Бешеново ради сређивања и одмора, док се Штаб дивизије преместио из Свилоша у Шуљам. На тај начин 36. дивизија је извучена са фронта, осим њене 3. бригаде, која се на десном крилу 12. корпуса налазила у борбама према Илоку, у саставу 6. пролетерске дивизије.

На левом крилу борбеног распореда 12. корпуса јединице 21. дивизије извршиле су мања регруписавања извлачењем по два батаљона из 4. и 5. бригаде у Лаћарак ради одмора и сређивања.

У току 7/8. новембра у центру борбеног распореда 12. корпуса уведена је 16. дивизија. Њена 4. војвођанска бригада заузела је положаје на одсеку нешто источно од линије Лежимир — Манђелос, 1. војвођанска бригада јужно од Манђелоса до Државне пустаре, док је 2. војвођанска бригада распоређена као дивизијска резерва у Великим Радинцима.

У току дана 1. бригада је успела да заузме Манђелос, уз мањи отпор непријатеља.

На левом крилу борбеног распореда 12. корпуса налазила се 21. дивизија с три бригаде у првом ешелону: 2. пролетерском и 4. и 5. српском бригадом. Друга пролетерска бригада, наслањајући се својим десним крилом на леви бок 16. дивизије, држала је

Мали курир при Штабу 3. војвођанске бригаде (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

положаје од Државне пустаре до Вујновића млина на Манђелошком потоку. Од Вујновића млина наспрам Генералног канала до друма Лаћарак — Мартинци положаје је држала 4. бригада, а јужно од ње до реке Саве — 5. бригада. Тога дана је у Сремску Митровицу пристигла из Шапца и 31. српска бригада (командант Миодраг Нешић, политички комесар Момчило Вучековић), која је, по наређењу 1. пролетерског рсрпуса, ушла у састав 21. дивизије.

На тај начин на сремском фронту, наспрам дела непријатељске *Црвене* и *Црне линије* налазиле су се б. пролетерска и 16. и 21. дивизија, док су се 36. и 11. дивизија налазиле на одмору, сређивању и попуни: прва у ширем рејону Врдник — Бешеново — Шуљам, а друга — у ширем рејону Руме.

У заповести Штаба 6. пролетерске дивизије за 8. новембар 1944. потчињеним јединицама за организацију одбране писало је и ово:

„Послије вишедневних напада на непријатељске положаје на линији Ердевик — Илок, наша група бригада није успјела пробити се кроз непријатељску одбрану и извршити додјелени јој задатак.”

Међутим, јединице Дивизије бориле су се под врло неповољним условима, изложене невремену и смрзавању, без икаквих склоништа. Тако су 2. и 3. личка бригада скоро цело то време биле под ведрим небом, док је киша падала данима, а борбе нису престајале ниједног тренутка, за разлику од непријатеља који се налазио у солидно утврђеним положајима испред и у насељеним местима на одбрамбеним положајима *Црне* и *Црвене линије*. Ове две бригаде у последњим борбама имале су 77 погинулих и 226 рањених. Само 3. личка бригада у борбама за Манђелое имала је 15 погинулих, 54 рањена и десетак несталих бораца, више него што је икад имала у једној борби у току целог народноослободилачког рата, тј. од свога формирања.

У вези са ситуацијом на сремском фронту, у Групи армија „Е” за 8. новембар 1944. остало је записано:

„Ситуација код Фелмија се брижљиво прати. Тамо лежи највећа опасност за планско повлачење Групе армија „Е” ако се повлачење између Дунава и Саве ускоро не заустави”. А до заустављања је дошло пред *Црвеном линијом*, коју су Немци одлучили да бране по сваку цену, без обзира на жртве у људству и материјалу.

У току 9. новембра Немци су се организовано повукли на нове одбрамбене положаје, на *Црвеној линији* од Илока, преко Љубе, Ердевика и Кузмина до Саве. Јединице 12. корпуса ушле су, уз мање борбе,

Најмлађи одликовани борац 36. дивизије у загрљају команданта 12. ударног корпуса генерал-мајора Данила Лекића при предаји одликовања борцима и руководиоцима дивизије у Иригу, 29. новембра 1944. (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

Командант 12. ударног корпуса генерал-лајтнант Данило Лекић и командант 36. дивизије потпуковник Душан Вукасовић честитају у Иригу одликованим борцима и старешинама (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

у напуштена села Чалму, Стари Дивош, Лежимир и Бингулу.

Распоред и задаци немачких јединица су, према заповестима Штаба 118. ловачке дивизије бр. 5 и 8 од 7. и 9. новембра 1944, били следећи:

Борбена група „Линденблат“ (Штаб пука са водом везе, 3. батаљон 893. гренадирског пука 264. пешадијске дивизије, 812. батаљон за осигурање, 2. батаљон 1. полицијског добровољачког пука „Хрватска“ и 5. СС полицијски пук са командним местом у Кузмину) добила је задатак да брани одсек од р. Саве, источном ивицом Мартинаца до ушћа потока Баркут-Шидина у Генерални канал, с тежиштем на Мартинцима и Кузмину. Одбрану групе подржавао је 2. дивизион 264. артиљеријског пука са ватрених положаја западно од Кузмина.

Борбена група „Цирнгибл“ (750. ловачки пук 118. ловачке дивизије с приштапским јединицама. 18. СС брдски полицијски пук, Гренадирски пук „Тврђава Београд“ и 1. полицијски наставни батаљон са командним местом у Ердевику) требало је да организује одбрану на одсеку лево од Борбене групе „Линденблат“ потоком Баркут-Шидина до коте 216 (Шоркат), с тежиштем одбране испред Ердевика. Групу је подржавао 505. СС артиљеријски дивизион с простора Ердевик — Кукујевци.

Борбена група „Ердман“ (Штаб 893. гренадирског пука са Водом везе, 13. чета 893. гренадирског пука, 7. чета 891. гренадирског пука, 264. противтенковска чета, 2. батаљон 891. гренадирског пука са 6. четом 891, 12. четом 892. и 5. четом 893. гренадирског пука,

3. батаљон 892. гренадирског пука са 9, 10. и 11. четом и 1. четом 892. гренадирског пука и 1. чета 893. гренадирског пука — све из 264. пешадијске дивизије, са командним местом групе у Љуби) добила је задатак да брани одсек од к. 216 до к. 228 (Чолинац), с тежиштем одбране на правцу Визић — Љуба. Групу је подржавао 2. дивизион 668. артиљеријског пука са ватрених положаја из рејона западно од Љубе.

Борбена група „Цимерман“ (3. батаљон 1. пука Дивизије „Бранденбург“, делови истоимене дивизије код Шаренграда, 2. чета 893. гренадирског пука и Штаб мајора Лерка са командним местом у Илоку) добила је задатак да брани одсек од к. 228 до Дунава, с тежиштем на правцу Илок — Шаренград. Групу је подржавао домобрански 7. артиљеријски дивизион.

Борбена група „Тернер“ (Штаб групе, 3 чете 1. батаљона домобранског 8. ловачког пука, 2. чета Јуришног пука „Родос“ и Противтенковска чета 68. армијског корпуса (требало је да осигурава десну обалу Дунава од Шаренграда до Сотина, са ослонцем на Дивизију „Бранденбург“).

Под непосредном командом Штаба 118. ловачке дивизије, поред поменутих борбених група, налазили су се још Штаб 668. артиљеријског пука са Штабном батеријом и 2. дивизионом, 505. СС артиљеријски дивизион, 3. дивизион 264. артиљеријског пука, Штаб са 1. и 3. четом 118. инжињеријског батаљона, Штаб са 1. и 2. четом 118. батаљона за везу, Лака колона за везу 118. ловачке дивизије, 118. противтенковски артиљеријски дивизион, 118. противавионска чета двоцевних топова и два вода 505. СС противавионског

Командант 5. војвођанске бригаде Павле Капичић (четврти здесна улево), с члановима штаба бригаде, честита одликованим борцима и старешинама (из албума вицеадмирала Павла Капичића)

артиљеријског дивизиона четвороцевних топова — укупно око 20.000 војника у првој борбеној линији, око 200 артиљеријских и минобацачких цеви и око 40 — 50 тенкова и самоходних оруђа.

За артиљеријску подршку Дивизије формиране су две артиљеријске групе: Артиљеријска група „Шнел“ с 3. дивизионом 668. артиљеријског пука и 505. СС артиљеријским дивизионом и Артиљеријска

група „Зандер“ с 3. дивизионом 264. артиљеријског пука, 2. дивизионом 668. артиљеријског пука, 1. батеријом 1. дивизиона 668. артиљеријског пука и домобранским 7. артиљеријским дивизионом.

Борбена група „Шмуцлер“, као дивизијска резерва, налазила се у Бачинцима, док је 92. моторизована гренадирска бригада стављена на располагање 68. армијском корпусу, као армијска резерва.

Услед сталних киша, блата и хладноће јеђавала су обострана дејства и сводила се, углавном, на извиђачку делатност и локалне борбе од мањег значаја,

С повлачењем немачких јединица на *Црвену линију* дошло је до промене у командовању и извршено је прегруписивање јединица НОВЈ. Тако је 12. корпус 9/10. новембра почео са извлачењем својих јединица (36. дивизије, а нешто касније и 16. дивизије) у позадину фронта на заслужени одмор после непрекидних вишемесечних борби. Потом је извршено њихово пребацивање преко Дунава у шири рејон Новог Сада и Сомбора ради попуње, реорганизације, преоружања, одмора и припреме 16. и 36. дивизије за наредна дејства на дравско-дунавском фронту, док је 3. дивизија 12. корпуса (13. новембра 1944. преименована у 51. НОУ дивизију) већ била делом снага ангажована у бици на батинском мостобрану.

Штаб 1. пролетерског корпуса је 11. новембра 1944. преузео непосредну команду над Оперативном групом дивизија (6. пролетерском и 11. и 21. дивизи-

Командант 12. ударног корпуса генерал-мајор Данило Лекић с групом руководиоца 36. дивизије у Иригу (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

Прва војвођанска бригада за време преоружања у Сомбору (из албума генерала Жике Стојшића)

јом), којом је до тада командовао Штаб 12. корпуса. Док су се 1. пролетерска и 5. дивизија налазиле на одмору, попуни и преоружању у Београду и Земуну, 17. дивизија је у то време водила борбе на одвојеном сектору — на подручју Горњег Милановца и Кнића, а 28. дивизија се налазила на Дрини, од Зворника до њеног ушћа ради обезбеђења јужног бока јединица корпуса на сремском фронту.

Оперативна група дивизија, којом је тада командовао пуковник Ђоко Јованић, командант 6. пролетерске дивизије, постојала је до 14. новембра, када је укинута, а команду над њеним јединицама преузео је Штаб 1. пролетерског корпуса.

Распоред Оперативне групе дивизија 1. пролетерског корпуса 11. новембра је био следећи:

На десном крилу групе, на линији Нештин — Визић — Стара Бингула, налазила се 6. пролетерска дивизија с 1, 2. и 3. личком бригадом у првом ешелону и 22. српском (космајском) бригадом у резерви. Трећу војвођанску бригаду, која се налазила привремено у саставу дивизије сменила је 11/12. новембра 3. личка бригада на одсеку Божино брдо — Радошко брдо, па се бригада упутила у Беочин, у састав своје матичне 36. дивизије.

У центру распореда групе од Старе Бингуле до Међеш-пустаре налазила се 11. дивизија с 5. и 12. крајишком бригадом у првом ешелону и 32. српском (мачванском) бригадом у резерви. Дивизија је сменила 16. дивизију и преподневним часовима 11. новембра 1944.

Командант 16. ударне дивизије потпуковник Марко Перичин Камењар издаје наређења командантима 1, 2. и 4. бригаде за време преоружања јединица у Сомбору (из албума генерала Жике Стојшића)

Три плотуна

† ЕДУАРД АРАМБАШИЋ

У борбама за ослобођење Београда погинуо је 20 октобра 1944 године у Гарашаниновој улици, где је привремено и сахрањен, друг Едуард Арамбашкић, официр при штабу I батаљона.

На дан 8 децембра 1944 године, у присуству мајке, сестре, родбине и другова, његово је тело раскопано из травњака и пренесено на Партизанско гробље, где ће друг Еда са осталим хиљадама другова, чији су светли гробови посејани по целој нашој домовини, бити стражар крваву натопљене земље.

На гробљу се у име другова опростно са другом Едом друг Живорад Маниташевић, који је укратко изнео његов живот и рад за ову нашу херојску борбу. После тога говорно је политком Борисав Рашевић, који је истакао херојску борбу друга Еде кроз Срем и Србију, његову оданост и верност народу и борби.

На завршетку другови борци одали су последњу пошту своје другу, испаливши три плотуна тако снажна и сложна, као што су и сви другови сложни кад заједнички дају своје животе да очувају оно што су њихови нави другови створили.

† ВУКОСАВА ЧАКИЋ

Ступивши у наше редове добровољно, нудећи оно што је свакоме најсветлије: свој живот, другарица Вукосава Чакић је изјавила да полази да освети свога брата који је, као партизан, 1942 године погинуо од Хитлерових слугу и њихових жандарма. Жеља за осветом била је јача од смрти. Напустила је кућу и своје драге и пошла у свету борбу за слободу још неослобођених крајева наше домовине.

Била је храбра и, презирући смрт, летела је у прве редове да, под кишом куршума, извуче рањене другове. Вршећи свету дужност болничарке, пала је у борбама код Илока. Са положаја је пренета у Београд и у присуству оца, који је изгубио и њу последњу, сахрањена свечано. Сахрани су присуствовали и другови борци који су јој одали последњу пошту испаливши три плотуна из пушака.

Ж. Ман.

Вукосава Чакић

Припадали су 22. српској (космајској) бригади. Вукосава Чакић је погинула 11. новембра 1944. (из ратног листа „Космај“)

На левом крилу распореда групе од Међеш-пустаре, преко Камаришта и Изворца и источно од Мартинаца до Саве налазила се 21. дивизија с две бригаде у првом ешелону: 2. пролетерском и 31. српском бригадом и друге две бригаде: 4. и 5. српском бригадом у дивизијској резерви, у Лаћарку. Дејства 21. дивизије подржавали су 117. артиљеријски пук и један гардијски минобацачки дивизион „каћуша“ Црвене армије.

Половином новембра 1944, 1. пролетерски корпус је на сремском фронту имао под својом командом укупно око 20.000 бораца, што није било довољно за продужавање офанзивних акција с обзиром на изједначени однос снага, као и велики замор и хладноћу којој су били изложени слабо одевени борци на положајима. Јединице 1. пролетерског корпуса које су се налазиле на сремском фронту налазиле су се већ више месеци у непрекидним и тешким борбама и нису биле више способне за ма каква јача борбена дејства без, бар, краћег одмора и попуне.

Оцењујући стање Оперативне групе дивизија, Штаб 6. пролетерске дивизије у свом извештају упућеном 12. новембра 1944. Штабу 1. пролетерског корпуса овако је, између осталог, оценио стање Групе:

„Цијела VI Дивизија и главнина XXI Дивизије су на отвореном пољу, без крова над главом. Људство слабо обучено. Код XXI има случајева умирања од студени. Код VI је још горе.

Настојаћемо да непријатеља збацимо са ове линије, а тиме би јединице могле да се смјесте у куће. Уколико га не збацимо, мораћемо оставити мале снаге

према непријатељу, а главнину дивизије повући у села.”

Као што се види, ни у таквим околностима, које су објективно биле тада веома тешке, а посебно после одласка 16. и 36. дивизије 12. корпуса са фронта, офанзивни дух није напуштао ни штабове, ни јединице које су се у то време бориле на сремском фронту.

Оперативна група дивизија је, додуше, покушала да збаци тих дана непријатеља с његових положаја, али у томе није имала успеха.

Штаб 6. пролетерске дивизије тада није знао да је непријатељски одбрамбени положај назван *Цресном линијом*, пред којим су се налазиле јединице Оперативне групе дивизија, био веома утврђен положај, који је повезивао Саву с Дунавом и који се морао бранити по сваку цену. За његово овладавање је било потребно далеко више снага него што их је тада имао на располагању 1. пролетерски корпус.

Што се тиче смрзавања бораца, ситуација је код неких јединица била крајње драматична, промрзли борци су падали од изнемоглости, као што је био случај у 2. пролетерској бригади, где су у 4. батаљону 8/9. новембра промрзла два борца и убрзо после тога умрли.

У оперативном дневнику 4. српске бригаде за 9. новембар записано је:

„Киша није престајала. Око 20 часова почео је дувати врло хладан ветар и пролетале су ледене иглице. Борце, до коже мокре, пробијао је ледени ветар. Ровови су пуни воде. Склоништа нигде није било. Ноћ је била изванредно мрачна.”

Био је то почетак суровог рововског ратовања зими у сремској равници, ратовања које ће однети много младих живота.

Штаб 6. пролетерске дивизије је из тога извукао нека искуства, па је у наређењу од 12. новембра 1944. Штабу 11. дивизије писало и ово:

„Уколико будемо вршили напад, вршићемо га убудуће ујутро, или пред само јутро, искоришћавајући то, што ће непријатељски војници, који су за вријеме ноћи у рововима, пред зору неспособни за борбу, а прекинућемо са досадашњом праксом напада увечер.”

У међувремену и Немци су извршили реорганизацију командовања и прегруписавање својих јединица на сремском фронту, као и на фронту на реци Драви и у долини Дрине.

Неочекивано форсирање Дунава (за немачку команду и јединице) од стране совјетских и југословенских јединица 6/7. новембра 1944. код Апатина и 9. новембра код Батине, отворило је нови фронт у Барањи.

Увођењем следећих дана јаким снага Црвене армије и 51. дивизије 12. корпуса НОВЈ у битку за батински мостобран, Немцима је било јасно да у догледно време треба очекивати даљи продор совјетских и југословенских јединица према реци Драви и успостављање још једног фронта — дравског фронта.

Оперативно-стратегијски распоред и дејства великих оперативних јединица НОВЈ у Срему, Барањи, Славонији и североисточној Босни, као и дејства Црвене армије у Мађарској, присилили су немачку Врховну команду Вермахта да изврши одго-

Омладинке Срема су с песмом ишле на фронт да помогну борцима у утврђивању положаја (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

варајуће промене у груписању својих јединица и разграничењу командних односа између Групе армија „Југ“ у Мађарској и Команде Југоистока, односно Команде Групе армија „Ф“ у Југославији.

Суштина ових промена је била образовање стабилног фронта од Доњег Михољца на Драви до Зворника на Дрини, како би се створило време и простор за извлачење Групе армија „Е“ из Србије и Црне Горе на територију Срема, Славоније и источне Босне и затварање бреше у оперативном распореду 2. оклопне армије.

То је био дравски фронт од Вировитице до њеног ушћа у Дунав, фронт у Срему дуж Црвене линије и на реци Дрини од Зворника до њеног ушћа у Саву.

Команду над јединицама на том јединственом фронту преузео је, 12. новембра 1944. у 12 часова, генерал-лајтнант Јозеф Киблер, сурови и тврдоглави Прус, кога због тога ни сами Немци нису подносили, избегавајући ако је то било могуће, чак и сваку сарадњу са њим. Али, тада им је такав човек био потребан у Срему. Он је стао на чело новоформиране Корпусне групе „Киблер“, која је преузела команду над свим јединицама на поменутим секторима.

Киблеру су били потчињени:

— 1. брдска и делови 117. ловачке дивизије у долини Дрине, од Зворника до Бијељине;

— 118. ловачка дивизија на сремском фронту, од Мартинаца на Сави до Илока на Дунаву и узводно до Сотина;

— Дивизија за нарочиту употребу „Штефан“, Дунавом од Сотина, па реком Дравом од ушћа узводно до Доњег Михољца;

— Полицијско подручје осигурања „Југ“, на ширем простору Винковци — Ђаково, у позадини Корпусне групе „Киблер“;

— све усташко-домобранске јединице на томе подручју.

Главни задатак Корпусне групе „Киблер“ био је да се спречи даље продирање противничких снага кроз Срем и да се одржи отвореном комуникација Дрињача — Зворник — Бијељина — Брчко ради прихвата делова Групе армија „Е“, који су имали да се извлаче долином Дрине, преко Бијељине и Брчког, на север, преко Саве у Срем или према Драви у Подравини.

Команда 68. армијског корпуса, на челу се генералом авијације Фелмијем, премештена је у Мађар-

Командант Корпусне групе „Киблер“ генерал-лајтнант Јозеф Киблер. Изручен је после рата од стране савезника југословенским војним властима које су га 16. фебруара 1947. за почињене злочине његових јединица у Југославији осудиле на смрт (из албума потпуковника Милована Целебџића)

ску, где је преузела команду над свим немачким јединицама узводно Дунавом од ушћа Драве, до Баје, где је управо била отпочела совјетска офанзива у Мађарској.

Обе ове немачке формације — Корпусна група „Киблер“ и 68. армијски корпус — налазиле су се под командом 2. оклопне армије.

БИТКА ЗА БАТИНСКИ МОСТОВРАН

Док су јединице 1. пролетерског корпуса заустављене испред непријатељске одбрамбене *Црвене линије* на сремоком фронту, северно одатле на Дунаву, код Батине, отворио се нови фронт, тзв. батински мостобран.

Све до искрцавања јачих совјетских јединица у селу Батини, Немци су рачунали да ће главни совјетски удар уследити код Мохача и северније одатле, па су тамо груписали јаче снаге. Совјетска команда је то знала и баш зато је одлучила да завара Немце и форсира Дунав код Батине, малог села у Барањи,

које с војног гледишта није најповољније, јер је ускр и не може да прими веће снаге.

У време док је 2. украјински фронт (командаш маршал Родион Јаковљевич Малиновски) настављао операције према Будимпешти, 3. украјински фронт Црвене армије је имао задатак да форсира Дунав, код Батине и Апатина и, продором према Блатном језеру раздвоји немачку Групу армија „Југ“ у Мађарској од Групе армије „Ф“ у Југославији и тиме олакша 2. украјинском фронту заузимање Будимпеште.

У циљу извршења овог задатка привучен је 75. стрељачки корпус (командант генерал-мајор А. 3. Акименко), а нешто касније и 64. стрељачки корпус (командант генерал-мајор Ј. К. Кравцов) 57. армије. Од јединица НОВЈ ангажована је новоформирана 51. дивизија 12. корпуса (командант потпуковник Срет Савић, политички комесар потпуковник Ђуро Меденица). Да би завзрели Немце, Штаб 3. украјинског фронта и Главни штаб НОВ и ПО Војводине одлучили су да 51. дивизија запоседне Дунав од Мохача до ушћа Драве у Дунав и тако код Немаца створр утисак да на том делу Дунава нема совјетских снага. Тај поступак, по мишљењу совјетских војних стручњака, показао се оправданим. Немци су, стварно, извештавали да се на левој обали Дунава примећују Титове јединице, „али то не значи да се иза њих ш концентришу снаге Руса“.

О тим припремама и оперативном маскирању места прелаза, тадашњи командант Главног штаба НОВ и ПО Војводине Коста Нађ касније је говорио „Нико од војника, па ни од лаика не би могао помислити да се код Батине уопште може, војнички речено, форсирати Дунав, јер смо ми морали да пређемо у офанзиву са равнице и да нападнемо утврђења око Батине, која је на брегу и потпуно доминир; бачком равницом с друге стране Дунава.“

Међутим, форсирање је почело баш ту и мал(низводно Дунавом, код Апатина. Форсирање Дунав; отпочело је прво, на помоћном месту прелаза, западно од Апатина ноћу 6/7. новембра 1944. Једна ојачана чета 360. пука 74. дивизије Црвене армије успела је, малим гуменим чамцима, да се пребаци н десну обалу Дунава код Апатина, да би се потом, ч току дана и ноћи, пребацила још два батаљона, којх су успели да прошире мостобран на 2,5 км по фронт и око 3 км по дубини. Заједно с батаљонима 360. пук пребацили су се и извиђачки делови 51. дивизије. исто време, два батаљона 109. пука 74. дивизије форсирани су Дунав северозападно од Апатина и заузели мањи мостобран.

Појаву совјетско-југословенских јединица н овом месту непријатељ је схватио веома озбиљно. Одмах је интервенисао снагама јачине око два ојачана батаљона из састава Дивизије „Бранденбург“. Међу тим, напад непријатеља тим снагама, извршен 8. новембра, није успео, као ни у следећа два и наредни дана.

Форсирању Дунава главним снагама код Батин претходио је, ноћу 9/10. новембра, неопажен прелаз извиђачких делова 12. бригаде 51. дивизије НОВЈ и 233. дивизије Црвене армије (командант пу

Командант 2. украјинског фронта Црвене армије маршал Родион Јаковљевич Малиновски

ковник Т. Ј. Сидоренко), на два места — северно и јужно од Батине.

Десетог новембра Штаб 3. украјинског фронта је наредио да се за форсирање Дунава припреми 75. стрељачки корпус, док је 64. стрељачки корпус требало увести после овладавања мостобраном код Батине.

Тиме је почела битка за батински мостобран.

Немци су, у моменту форсирања Дунава од стране јединица Црвене армије и НОВЈ, имали на десној обали Дунава само две дивизије, и то Дивизију „Бранденбург“ (командант генерал-лајтнант Килвајн) од ушћа Драве до Батине и новоформирану 31. СС пешадијску дивизију „Ломбард“, ојачану мађарским јединицама, од Батине до Баје.

Борбу код Апатина, са искрцаним деловима 74. дивизије, прихватили су делови Дивизије „Бранденбург“. Међутим, у противнападу нису успели да потисну совјетске јединице, па су предузели хитне мере за довођење појачања: 92. моторизовану гренадирску бригаду и 3. дивизион 668. артиљеријског пука из састава артиљеријске групе „Шнел“ са сремског фронта а убрзали су и довођење 13. СС извиђачког батаљона из расформиране 13. СС дивизије „Ханцар“.

који је из источне Босне већ био у покрету према реци Драви.

Поред наведених јединица, у времену од 12. до 29. новембра, у састав немачког 68. армијског корпуса пребачено је са сремског фронта, из Корпусне групе „Киблер“, још двадесетак јединица четног, батаљонског (дивизионског) и пуковског састава, међу којима су се налазила и два артиљеријска дивизиона: 1. дивизион 668. артиљеријског пука и 505. СС артиљеријски дивизион, као и 1007. јуришни топовски (самоходни) артиљеријски дивизион и више других мањих јединица.

Немци су на тај начин свесно слабили фронт у Срему, јер су преко обавештајних канала сазнали да на сремском фронту у догледно време неће бити јачих дејстава, а са снагама које су остале на утврђеним одбрамбеним положајима *Црвене* и *Нибелуншке* *лиције* могли су да се успешно супротстављају 1. пролетерском корпусу, с обзиром на снаге којима је у то време располагао у Срему.

Истовремено је из Истре и североисточне Италије на батински мостобран упућена 44. рајхсгренадирска дивизија „Хох-унд Дојчмајстер“ (командант генерал-лајтнант Ханс Гинтер фон Рошт, док је немачка Врховна команда Вермахта извршила разграничења јединица за дејства у јужној Мађарској и

Командант 51. ударне дивизије потпуковник Сreto Савић, позади њега политички комесар 36. ударне дивизије мајор Богдан Вујошевић, а десно Марко Перичин Камењар, командант 16. ударне дивизије (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

Командант Главног штаба НОВ и ПО Војводине генерал-лајтнант Коста Нађ

поставила задатак Команди Југоистока у вези са ситуацијом у Барањи. Граница између Групе армија „Ф“ и Групе армија „Југ“ одређена је правцем Баја — Капошвар — западна обала Блатног језера, док је Команда Југоистока добила задатак да спречи даље покушаје прелаза јединица Црвене армије и НОВЈ преко Дунава и уништи искрчане снаге између Апатина и Батине.

У време док су прва немачка ојачања пристизала у непосредну близину фронта: 13. СС извиђачки батаљон у Дарду, а делови 44. рајхсгренадирске дивизије „Хох-унд Дојчмајстер“ у Печуј, 11. новембра, на главном месту прелаза код Батине, у току дана успели су да се пребаце на десну обалу Дунава два батаљона 12. бригаде 51. дивизије и два батаљона 703. пука 233. дивизије Црвене армије и да снажним ударима са севера и југа савладају отпор непријатеља и на јуриш заузму село Батину, важан тактички чвор у систему одбране непријатеља.

Потом су се на оба међусобно привремено раздвојена мостобрана код Апатина, односно код Батине развиле врло тешке и крваве вишедневне борбе које

су, најчешће, вођене прса у прса и захтевале знатно ангажовање снага.

Тако су Совјети до 16. новембра постепено убацили у борбу оба корпуса 57. армије (командант генерал-лајтнант Николај Александрович Гаген), 64. и 75. стрелачки корпус, док је 51. НОУ дивизија ангажовала 8. бригаду (командант Милан Корица Ковач, политички комесар Лазар ЈБубинковић Саша) у борбама код Апатина, а 7. бригаду (командант Милан Јешић Ибра, политички комесар Владимир Бранковић Гаца) и 12. бригаду — код Батине.

Нарочито тешке борбе вођене су код Батине. То мало село на десној обали Дунава постало је наједном кључ битке између противничких страна. Заузимањем Батике од стране совјетских и југословенских јединица значило је продор у Барању и избијање на Драву, а пре свега стварање пута за дејства у јужној Мађарској. Због тога су Немци грчевито бранили сваки педаљ земље, јер су били свесни чињенице да би губитком југословенског дела Барање и избијањем совјетско-југословенских јединица на Драву, озбиљно био угрожен јужни бок њихове Групе армија „Југ“. Стога су на тај део фронта убацивали и последње своје резерве доводећи их из северне Италије, Словеније и са сремског фронта.

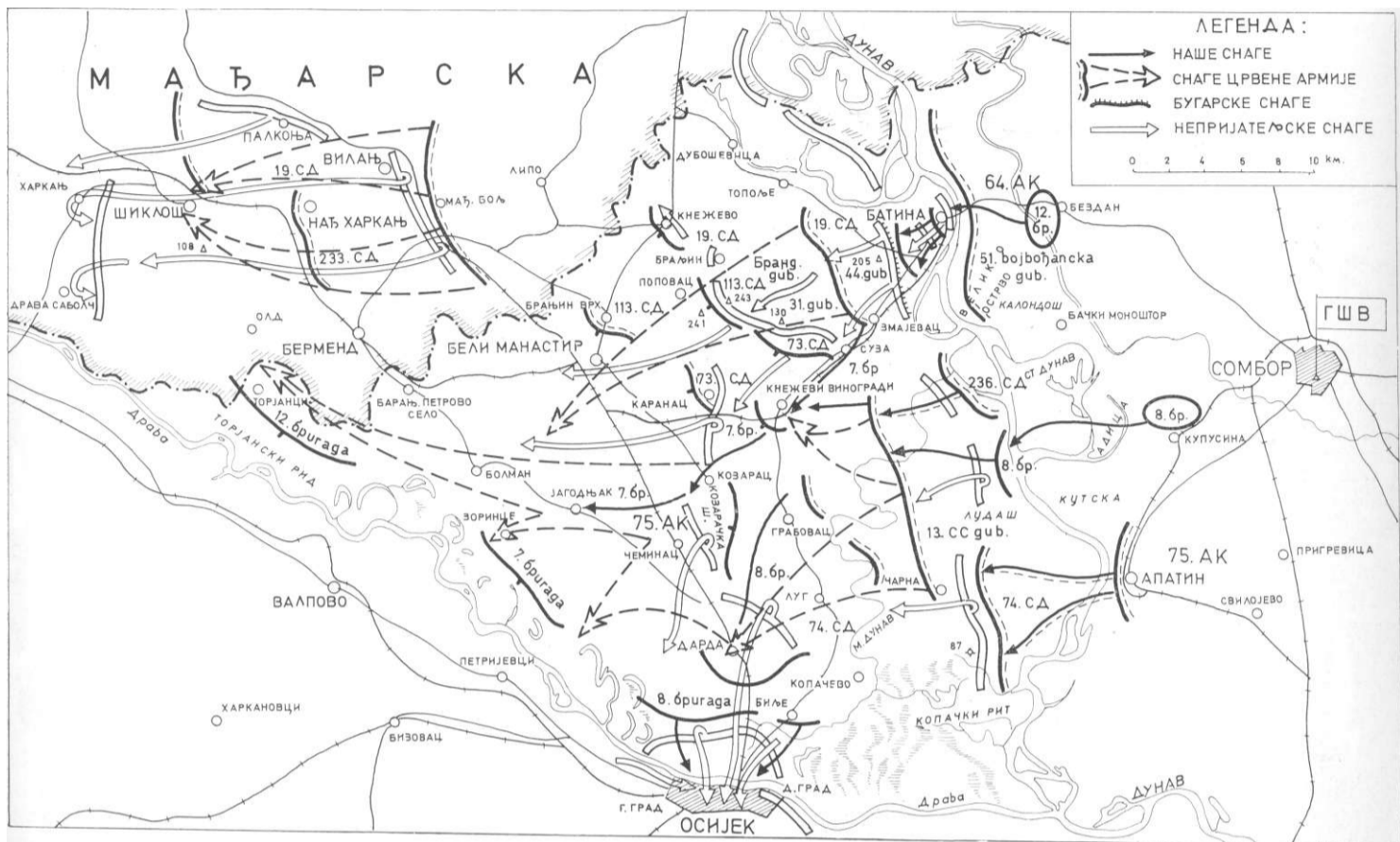
Посебно тешке борбе су се водиле у Батини око железничке станице и пирамиде (коте 169), коју су борци НОВЈ називали „крвавом котом“.

О тим борбама командант 12. бригаде Душан Дорњски Јоцика је касније писао:

„Непријатељ је нас имао као на длану и жестоко тукао из свих оружја. Гинули су наши борци чим би крочили у реку. Гинули су на средини Дунава, на другој обали пре него што би се докопали тла. Дунав је односио погинуле и рањене . . . Напред се није могло, а натраг није смело јер су тамо били Дунав и наређење . . .

Тешко је описати борбе за Батину . . . Наилазим на команданта 2. батаљона Петра Грубића, рањен је. Болничарка га извлачи и њу рававају . . . Али јавља ми командант 1. батаљона да према њиховим подацима надиру немачки тенкови . . . Руси почињу ватру по немачким тенковима, али они и даље надиру. Пишем наређење Штабу 1. батаљона да се положи по сваку цену мора одржати. Тенкови већ допиру до главне улице и баште код железничке станице, у немачким рукама је пола Батине. Штаб 2. батаљона преноси моје наређење четама: по сваку цену зауставити надирање тенкова. И команда 1. чете, која се нашла на удару тенкова, доноси трагичну одлуку. Њен командир Бата и политички комесар Љиљак са обичним бомбама у рукама скачу на немачке тенкове . . .

А сада о оној трагичној ноћи између 13. и 14. новембра, када је, чини ми се одлучена судбина Батинског мостобрана. Дванаеста бригада и два руска пука дошла су у тешку ситуацију. Стварно су нас потиснули дубоко, близу обале Дунава. Држали смо још неколико кућа у Батини и језичак земље, иза нас је био Дунав. Заједно с Русима бранили смо ово парче

Операције на батинском мостобрану

земље, упорно и огорчено, јер смо знали да од њега зависе наши животи и успех целе операције . . .

Тада се догодило да је командант 5. батаљона Мита Дудић преузео командовање и једним руским батаљоном. До овога је дошло после погибије цело-

Командант немачке 44. рајхсгренадирске дивизије „Хох-унд Дојчмајстер“ генерал-лајтнант Ханс Гинтер фон Рошт (други слева) с члановима штаба дивизије на батинском мостобрану (из албума потпуковника Милована Целебџића)

купне команде овог руског батаљона . . . И тада смо прешли на јуриш, на нож против Немаца. Те ноћи требало је да у наше руке падне железничка станица, али попустио је 4. батаљон. Немци су покушали да нам се забаци за леђа. Међутим, ми смо врло брзо затворили овај простор и наставили битку. Било је то гушање са непријатељем, гужва коју је тешко описати . . . Из 12. бригаде погинуло је 88 старешина, међу њима и командант 5. батаљона Божидар Симановић Баба.”

Политички комесар 12. бригаде Милан Баста (касније у завршним операцијама за ослобођење земље политички комесар 51. дивизије) овако је писао с тим борбама:

„У једном моменту спазих где се наш стрелачк/строј колеба и поче се повлачити према реци. Неки су чак угазили у воду и стојећи из својих пушакс и аутомата туку непријатеља који их гађа из једш групе кућа. Не могу да схватим да ће нас 2.000 бораца и исто толико црвеноармејаца сатерати у Дуна! и све нас уништити . . . Многа артиљеријска оруђс наша и совјетска разбијена су и око њих група мртвих бораца. У једном моменту командант бригаде Јаџика пошао је напред према непријатељу вичући „Зс мном другови, нема се куд назад“. Наш строј је нај пре стао и почео се прибирати, па почео кретати ч противнапад. Напред другови морамо их одбити. За праштале су бомбе. Полетесмо напред гурнути нај јачом снагом.

Командант совјетске 57. армије генерал-лајтнант Николај Александрович Гаген с члановима штаба и борачким саставом при штабу армије (Војни музеј у Београду)

Истовремено су снажно пиштећи полетеле гранате из „каћуша“. Уз громогласно руско „ура“ и југословенско „јуриш“, борци су поново овладали реком.“

Милан Јешић Ибро, командант 7. бригаде, овако се сећа тих догађаја:

Дванаеста бригада је у тим борбама претрпела осетне губитке. Према званичним подацима имала је 121 погинулог, 203 нестала и 289 рањених — укупно 613 бораца, од чега 88 руководилага. На тај начин више од четвртине бригаде је избачено из строја, па је бригада 15/16. новембра извучена из борбе, осим њеног 3. батаљона.

Продужујући с тим тешким борбама, Батина је поново цела заузета 19. новембра, а 21. новембра, по пристизању других ешелона 64. и 75. стрељачког корпуса Црвене армије, прешло се у одлучну офанзиву на оба мостобрана, код Батине и Апатина.

Порушена Батина (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

Марко Перичин Камењар, командант 16. ударне дивизије (У средини), лево мајор Милан Баста, политички комесар 12. војвођанске бригаде, десно Срето Савић, командант 51. ударне дивизије НОВЈ (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

У току 24. новембра јединице 7. и 8. бригаде 51. дивизије избиле су пред Кнежеве Винограде, где је дошло до њиховог спајања а тиме и до успостављања јединственог мостобрана у Барањи — батинског мостобрана.

Седма бригада је затим водила врло тешке борбе од 24. до 28. новембра око Кнежевих Винограда. То место је за то време три пута прелазило из руку у руку, да би, најзад, у 4 часа ујутро 27. новембра било коначно ослобођено.

Док је 7. бригада водила борбу око Кнежевих Винограда, 8. бригада је успела да у току 25/26. новембра све своје јединице код Апатина пребаци на десну обалу Дунава и отпочне врло тешке борбе за села Луг, Грабовац и Вардарац, које је успела да заузме 27. новембра. Након заузимања тих места 8. бригада је продужила с гоњењем непријатеља према Драви и у први сумрак 28. новембра ослободила Дарду. Истог дана 7. бригада је заузела Козарац. Продужујући с гоњењем разбијеног непријатеља, 7. бригада је 29. новембра чистила рејон Јагодњака од непријатеља, док је 8. војвођанска бригада избила на Драву и блокирала Осијек. У међувремену 12. бригада, одморена и попуњена, пристигла је 28. новембра у Змајевац и следећег дана се прикупила у рејону Кнежева ради чишћења терена од заосталих делова непријатеља.

Јединице Црвене армије су за то време оријентисале своје снаге према северозападном делу Барање и 29. новембра заузеле Печуј. Јединице 4. гардијске армије су ноћу 24/25. новембра форсирале Дунав код Мохача и 26. новембра заузеле овај град спојивши се са снагама 57. армије, чије су јединице, у то време, продирале према Печују.

Двадесет деветог новембра 1944. завршена је битка за батински мостобран избијањем совјетско-југословенских јединица на Драву и потпуним осло-

Јединице 51. ударне дивизије форсирају Дунав код Батине (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

бођењем југословенског дела Барање од фашистичких освајача.

Првога децембра 1944. Главни штаб НОВ и ПО Војводине наредио је 51. дивизији да запоседне леву обалу Драве од Торјанаца до њеног ушћа у Дунав.

На тај начин, завршена су дејства 51. дивизије у бици за батински мостобран, у којој је постигла значајан успех и стекла велико борбено искуство, али је претрпела и теже губитке: избачено је из строја 1.238 бораца и старешина, од чега је 271 погинуо, 850 рањено и 207 нестало.

Немци су, такође, претрпели тешке губитке. Дивизија „Бранденбург“ је у овим борбама спала на свега 130 војника, док се 31. СС дивизија „Ломбард“

Група бораца 1. батаљона 8. војвођанске бригаде непосредно пре форсирања Дунава са својим миљеником младим совјетским пиониром Жењом (у средини). Жењо је дошао у Југославију с борцима Црвене армије пошто су му у Украјини фашисти убили целу породицу. На питање „Куда ће?“, Жењо је увек одговарао: „В перјод на Берлин“ (Музеј социјалистичке револуције Војводине).

Батаљонски и четни руководиоци 4. батаљона 8. војвођанске бригаде са руководиоцима Црвене армије после форсирања Дунава код Казука (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

практично распала, па су остаци, поред драконских мера у току борби и масовних стрељања, по казни упућени пешице на простор Марибор — Цеље. Мађарске јединице су се углавном расуле.

За изванредне резултате постигнуте у овим борбама врховни командант НОВ и ПОЈ маршал Југославије Јосип Броз Тито је 4. децембра 1944. похвалио 51. дивизију овим речима:

„Изражавам своју захвалност борцима, подофицирима, официрима и политичким комесарима 51. дивизије који су показали изванредну храброст и упорност при ослобођењу Барање на челу са Штабом дивизије, командантом пуковником Сретом Савићем, политичким комесаром потпуковником Ђуром Меденицом и замеником команданта Ђуром Дулићем. Нарочиту похвалу заслужује Седма бригада ове дивизије на челу с командантом мајором Миланом Јешићем.

Раме уз раме с херојском Црвеном армијом млади борци Срема, Баната и Бачке борили су се несе-

Група бораца војвођанских и совјетских јединица после битке за Батину

бично за ослобођеше своје браће. Заједно са њима они ће гонити фашистичке окупаторе са других делова наше земље. Јединствена пожртвованост у борби против окупатора гаранција су наше потпуне побједе."

Истовремено је успешан завршетак борби за батински мостобран прослављен у Москви са 20 салви из 224 топа, чиме је одато признање совјетским и југословенским јединицама за херојску борбу на овом мостобрану, који је обезбедио даље продирање трупа 3. украјинског фронта Црвене армије кроз јужну Мађарску.

Војвођани су својом крвљу дали достојан прилог победи у овој значајној заједничкој бици против немачког и мађарског окупатора. На Батинском брежуљку подигнут је велелепни споменик у виду обелиска високог 75 м, испод кога су сахрањени совјетски и југословенски борци пали у овој славној бици. Тај споменик симболизује здружене напоре двеју братских армија у борби против фашистичких освајача.

ЗАТИШЈЕ НА СРЕМСКОМ ФРОНТУ

Док су се на батинском мостобрану водиле тешке и исцрпљујуће борбе, на сремском фронту су обострано вршена прегруписавања, попуна и реорганизација јединица, штабова и команди.

Средином новембра борбе на сремском фронту су почеле да јењавају. Осим демонстративних напада и локалне извиђачке делатности, других јачих окршаја није било. Покушај 5. крајишке бригаде да 13. новембра заузме Ердевик није успео, јер је то место, поред Илока и Мартинаца, тада било најбрањеније непријатељско упориште на *Црвеној линији*. Слично су прошле 5. и 31. бригада 21. дивизије при нападу на непријатељско упориште у Мартинцима.

Група дивизија 1. пролетерског корпуса (6. пролетерска и 11. и 21. дивизија) налазила се на линији Дунав — источно Илок — Визић — Матора шума — Лице пустара — западно Бингула — Циганска међа — Фламијин Двор — Међеш — Камариште — Изворац — Сава, где је приступила утврђивању положаја. По први пут у Срему је тада отпочео рововски живот за припаднике Корпуса, у рововима и склоништима пуним воде, чак и изнад колена. Тешко је било газити воду у рововима у хладним новембарским данима, када су прехладе и грип били исто толико озбиљан непријатељ, који је стотине бораца избацивао из строја. Осушене стабљике кукуруза (шаша), увезиване у снопове, полагане су дуж ровова и у склоништа, па је тако ублажена ситуација на подводном земљишту.

Настало је релативно затишје на фронту. Из Срема је повучена совјетска 19. дивизија и пребачена на батински мостобран, док је од совјетских јединица остао батаљон пешадије за обезбеђење једног дивизиона „каћуша", које су задржане на левом крилу распореда корпуса, иза борбеног поретка 21. дивизије, где се налазио и један јачи артиљеријски одред

У рововима на сремском фронту (Војни музеј у Београду)

Лист „Борбу“ радо су читали борци и старешине у рововима на сремском фронту

Црвене армије састављен од 117. артиљеријског пука и једне артиљеријске јединице, скоро исте јачине, из 1. гардијског утврђеног рејона. На фронту су остале само три дивизије 1. пролетерског корпуса (1, 11. и 21. дивизија), које су, због исцрпљености и малог бројног стања, биле неспособне да наставе офанзивне операције.

У таквим околностима, јединице 1. пролетерског корпуса свакодневно су вршиле мање демонстративне нападе на непријатељске положаје, спроводиле врло живу извиђачку делатност ради прикупљања података о непријатељу, за предстојећа офанзивна дејства изводиле обуку и развијале врло плодну партијско-политичку и културно-просветну активност. Штабови су настојали да живот у рововима учине што сносљивијим за борце и старешине, који су се тада, по први пут, ушанчили за један релативно дужи период, док је демонстративним нападима и извиђачком активношћу требало код јединица одржавати одговарајућу будност и напетост, како се борци и

јединице не би опустили и на тај начин умањили борбену готовост за предстојећа офанзивна дејства, која су планирана да се изведу почетком децембра 1944.

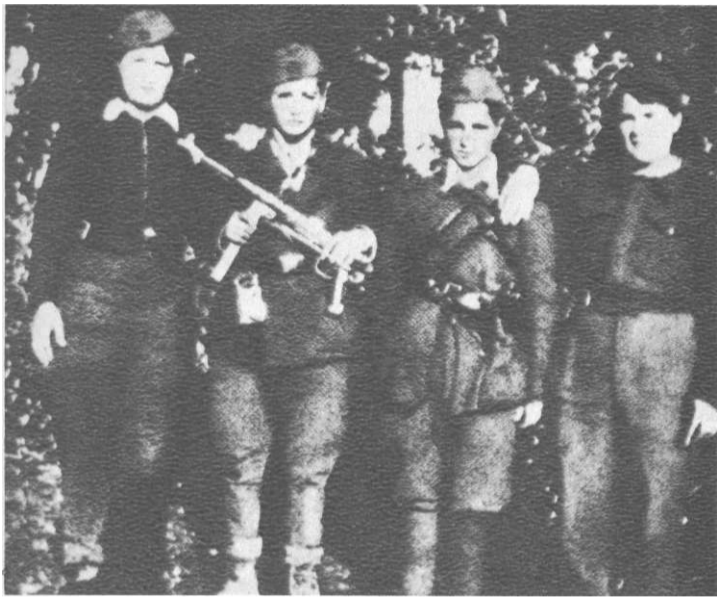
За време затишја, као и за време борби, санитарски органи су имали пуне руке посла, како би што брже оспособили реконвалесценте за предстојеће борбе. Рад санитарских органа у току свих претходних дејстава заслужио је сваку похвалу. Нарочито су се у тешкој ситуацији налазили четни, батаљонски и пуковски болничари и референти санитета у батаљонима. Њихова делатност у току борбе били су прави мали херојски подвизи, чак и више. Под кишом куршума из аутоматских оружја и у мору експлозија, болничари, од којих су добрим делом то биле жене-партизанке, извлачили су рањенике са бојишта. Требало је указати помоћ сваком рањеном борцу, а њих је било много. И не само то, болничари су морали улазити и у минска поља, свесни да и сами могу исто тако бити рањени или, најчешће, разнети. Али, они су храбро улазили у битку за живот рањених бораца НОВЈ. И многи од болничара остали су да леже на сремским пољима.

Ту, у Срему, органи санитета су полагали свој највећи, а можда и најтежи испит, и положили су га успешно, достојно оних санитарских органа који су храбро пали у бици на Неретви и Сутјесци при извлачењу и спасавању рањеника у тим врло тешким данима по јединице Врховног штаба НОВ и ПОЈ.

Поред бриге о рањеницима, санитарски органи су у периоду затишја имали пуне руке посла на ук-

Партизанска бурда (из ратне штампе)

Млађи курири и болничарке 6. пролетерске (личке) дивизије „Никола Тесла“ на сремском фронту (слева надесно: Милка Витас, Милан Ђунић (погинуо је на сремском фронту), Стево Танкосић и Милка Визић)

Командант 13. пролетерске бригаде „Раде Кончар“ мајор Марко Рапо с куририма штаба бригаде (из албума генерала Марка Рапе)

лањању вашљивости која се појавила у делу Јединица услед слабих хигијенских услова. Стара, добра партизанска бурад поново су ступила на сцену, па је и на том пољу добијена још једна и те како важна битка — спречена је појава пегавог тифуса ма у ком облику.

Ништа лакше није било ни куририма, који су под кишом метака разносили наређења и доносили извештаје.

За куририма нису заостајали ни везисти, чије су се линије често кидале услед експлозија граната, а они су их морали успостављати ко зна по који пут,

до првих борбених редова. Многе непреспаване ноћи су провели дежурајући на телефонским станицама, централама и линијама које су се често провлачиле и преко густих минских поља. Никома није било лако.

Сваки борац и сваки старешина, од успостављања сремског фронта па до првих дана затишја, дали су максимум од себе. Борећи се са искуснијим непријатељем, још увек боље наоружаним, опремљеним тенковима и самоходним оруђима, припадници НОВЈ и Артиљеријски одред Црвене армије, од 20. октобра до средине новембра, пробили су четири врло брањена и фортификацијски јако утврђена непријатељска одбрамбена положаја. Пробили су их својим грудима и нису дали непријатељу да предахне. То је био велики успех, достојан поштовања, и несебичан прилог борби чланица антихитлеровске коалиције.

У периоду затишја партијско-политички рад постао је садржајнији у јединицама и штабовима на свим степенима. Одржани су многобројни партијски и скојевски састанци на којима су детаљно анализирани резултати протеклих борби, залагање комуниста и скојеваца и рад штабова и команди. У протеклом периоду многи борци су се доказивали на бојном пољу у непрекидним борбама и својим јунаштвом и самопрегором заслужено постајали кандидати за пријем у чланство Комунистичке партије Југославије, или у чланство Савеза комунистичке омладине Југославије.

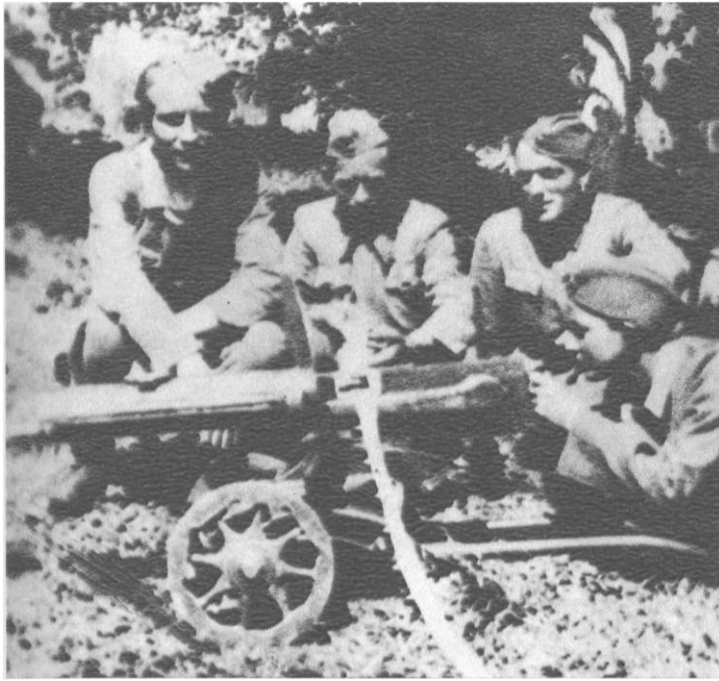
На четним и батаљонским војним састанцима актуелизиран је и политички рад. Прорађивана су актуелна политичка питања из земље и света и указивана борцима перспектива на победоносни завршетак рата, победу народне револуције и стварање федеративне државе равноправних народа и народности Југославије. Посебна пажња је посвећивана моралној и психолошкој припреми бораца за предстојећа дејства, истицањем бројних примера јунаштва из протеклих борби.

Вршена је и обука бораца на новом наоружању које је примано од Црвене армије, спровођена је борбена обука, а нарочито обука у савлађивању и откривању минских поља.

Нарочито је био развијен културно-просветни рад. Оживеле су рововске (цепне) новине; батаљонски и бригадни листови су постали садржајнији, јер су и борци имали слободног времена па су могли писати о својим доживљајима. У ровове су допремани дневни листови „Борба“ и „Политика“, који су читани на групним састанцима и у земуницама крај ватре.

Јединице које су се налазиле на одмору гледале су и филмове. Тако су борци 21. дивизије имали прилике да у Сремској Митровици гледају филм „Битка за Стаљинград“.

У позадини, културно-просветне екипе батаљона, бригада и дивизија давале су приредбе за грађанство и јединице. Свечано је прослављена и годишњица Другог заседања АВНОЈ-а, као и уручење Ордена народног хероја врховном команданту НОВ и ПОЈ маршалу Јосипу Броз у Титу.

Обука на тешком митраљеу, званом „максим“ (из албума потпуковника Саве Пузића)

Факсимил прве странице дивизијских листова 1. пролетерског корпуса (Архив Војноисторијског института)

Факсимил прве стране бригадних листова неких јединица на сремском фронту (Архив Војноисторијског института)

У јединицама је тада било и неписмених бораца, па је ово затишје искоришћено и за њихово писмењавање. Формирани су многобројни аналфабетски течајеви.

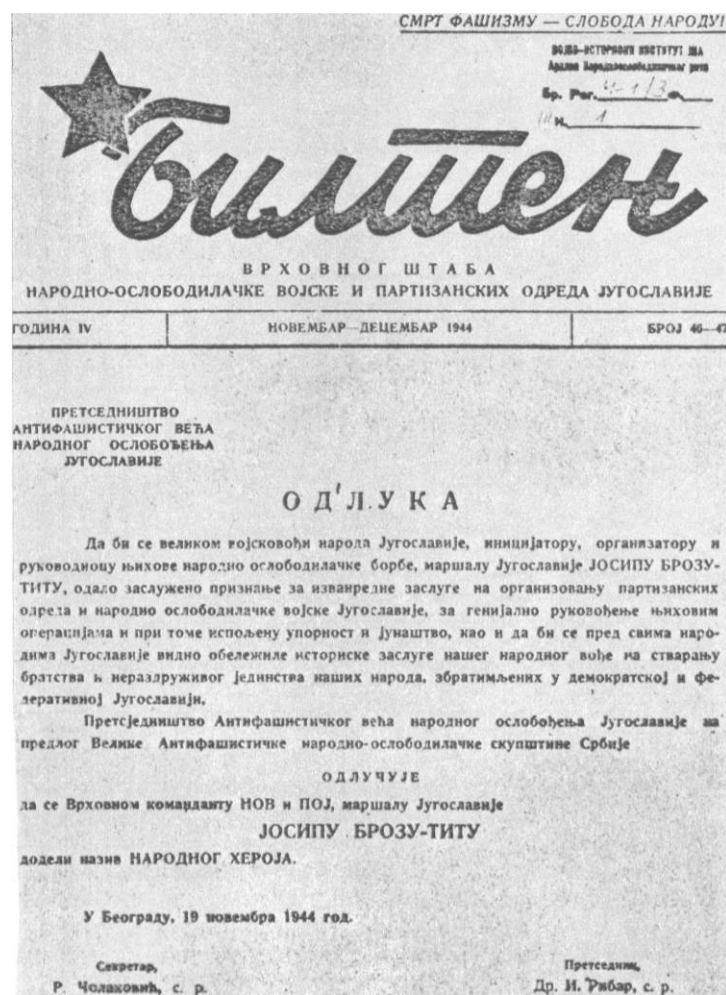
Крајем новембра и почетком децембра на сремском фронту је радила јединствена школа те врсте не само у Срему већ можда и у земљи — Пионирска школа 3. крајишке (пролетерске) бригаде. Ту школу су похађали најмлађи борци 3. бригаде, које су као децу прикупиле бригаде после дрварске операције, на свом путу од Дрвара до Пљеваља. Пролазећи кроз ратом опустошена и попаљена села и збогове, борци су наилазили на изнемоглу, прегладнелу и преплашену децу од седам до шеснаест година и одводили их са собом.

Међутим, и деца су се трудила да буду од користи: водила су коње, терала стоку, обављала курирске послове, помагала у кухињи око спремања и разношења хране, давала стражу, а одраслији су ишли и у патроле.

Када је Ваљево коначно ослобођено 18. септембра 1944, сва та деца су повучена из чета и за њих је организована школа у селу Боговађи, код Ваљева, где се на одмору налазила 3. крајишка бригада. У школи је тада било шеснаесторо деце, а за учитељицу су поставили другарицу Милеву Виторовић. Буквари, свеске, оловке су набављени у Ваљево. Учило се и пре и после подне, чак и за време борби које је бригада водила у београдској операцији. Деца су била тада већ одевена у пристојна одела, сашивена по мери и с титовкама с петокраком.

Тито — народни херот

Факсимил прве стране Билтена Врховног штаба НОВ и ПОЈ о додељивању назива Народни хероја маршалу Југославије Јосипу Броз Титу (Архив Војноисторијског института)

Школа је касније бројчано ојачала, јер су у њен састав узимана и деца из Србије без родитеља. Малишани не само да су се описмењавали већ су учили географију и историју. Као посебан предмет, проучавана су политичка збивања у земљи и свету. Проучавано је све — од радио-вести до историјских одлука АВНОЈ-а. Такође, није запостављен ни културно-просветни рад.

По одласку 3. крајишке бригаде на сремски фронт крајем новембра 1944. услови за рад Пионирске школе били су отежани. Сталне борбе у децембру и јака зима онемогућавале су рад ове јединствене школе, па је школа, чије се бројно стање тада већ било учетворостручило, пребачена у Бачку Паланку. Остала је њихова слика у једном од музеја у Београду и речи маршала Тита:

„Када одрасли људи одлазе у борбу онда је то њихова дужност према отаџбини и дуг према народу. Али кад деца од четрнаест, петнаест и шеснаест година полазе у борбу, знајући да у тој борби могу и погинути, онда је то и више од тога.“

Dve scene iz komada Đido

Две сцене из комада „Ђидо“ (из ратне штампе)

У периоду затишја, јединице које су се налазиле на одмору у позадини фронта, нису запоставиле ни помоћ народу и органима народне власти. Окупатор при своме повлачењу није успео све да опљачка. У Срему су остала поља необраног кукуруза. Немачки штабови за евакуацију, уз помоћ усташко-домобранских власти и фолксдојчера, нису имали времена да прикупе сву летину.

Тих октобарских и новембарских дана, хиљаде вагона, под заштитом окупатора, напустило је Срем са опљачканим пољопривредним добрима, одлазећи у правцу Трећег Рајха. Транспорт за транспортом је одлазио преко Винковаца и Осијека, док су само клипови сазрелог кукуруза остајали да пркосно висе на својим већ осушеним стабљикама, чекајући да буду

убрани рукама оних којима су и припадали. Тако је било и свуда, непосредно иза линије фронта.

Друга пролетерска бригада 21. дивизије, у сарадњи са органима народне власти, била је покретач такмичења у берби кукуруза, који је требало побрати са запуштених сремских поља пре него што зима учини своје.

Међутим, и поред свих напора које су јединице и органи народне власти чиниле на овоме плану, многа су поља остала необрана. Приближавао се 3. децембар 1944, када су јединице 1. пролетерског корпуса и Црвене армије предузеле општи напад за пробој непријатељске *Црвене литије* и продор према Винковцима и Вуковару.

Кратко затишје јединице су искористиле и за сређивање и попуњу својих редова. На место погинулих и рањених долазили су млади борци из Србије. Међутим, и то је било скопчано с тешкоћама. Људи су били потребни свуда: у ослобођеним градовима за рад у фабрикама и подизање ратом опустошене привреде, за сетву и бербу на пољима, за попуњу јединица не само у Срему већ и оних које су се формирале или се спремале за фронт.

Штаб 21. дивизије у своме допису од 21. новембра 1944. упућеном Главном штабу НОВ и ПО Србије писао је следеће:

„Наша дивизија се сада налази на Сремском фронту на сектору Сремске Митровице. Рат је рововски на сасвим равном и чистом терену. Борци и старешине су се снашли и привикли на нови тип борбе. Мада још недостаје пионирски алат, борци ипак успевају да на сваком заузетом кораку ископају ровове за стојећи став. Становање је углавном позади ровова у земуницама. Једном речи све је испод земљине површине.

Дивизија сада има у саставу II Пролетерску, 4, 5. и 31. српску бригаду. С обзиром да смо из Београда морали одмах кренути за Срем то нисмо стигли да мобилишемо ништа, те је тако наша дивизија најмалобројнија у корпусу. Дивизија прима кроз

Анафалетски течај у рововима 11. ударне дивизије (из албума Драгоја Лукића)

Слушаоци Пионирске школе 3. крајишке (пролетерске) бригаде са учитељицом Милевом Виторовић, родом из Сребрнице, борцем од 15. септембра 1941. Другарица Милева је и пре рата била учитељица у Ужицу, а сада живи као пензионер

у свом скромном дому у Добрачиној улици у Београд где је често посећују живи учесници Пионирске школе, дан већ одрасли грађани СФРЈ (из албума Милеве Виторови

Пропагандни плакат с позивом за бербу кукуруза на сремским пољима

кратко време (око 10 дана) совјетско наоружање биће нам потребан већи број људи да би могли прхватити примљено наоружање.

На терену Срема не можемо добити ништа, ј(се ту мобилише све за Војвођански корпус."

ХВАТАЊЕ „ЖИВОГ ЈЕЗИКА"

С периодом затишја на сремском фронту пресанули су и обавештајни подаци о непријатељу. Ј. тада, у офанзивним операцијама јединице 1. пролетерског и 12. корпуса заробљавале су непријатељске војнике и запленивале борбене документе. Међути када се прешло на рововски рат, сви ти извори < „пресушили", па су подаци о непријатељу били врло непотпуни. Непријатељ је иселио већим делом С1 непоуздано становништво из свих упоришта у складу својих одбрамбених положаја на Црвеној линији а делимично и на Нибелуничким положајима, док < везе с обавештајним органима у позадини биле врло слабе и несигурне, као и примљени обавештајни подаци.

Бомбаш 1. пролетерског корпуса на сремском фронту

Штаб 1. пролетерског корпуса, као и сви нижи штабови, налазио се тада у врло деликатној ситуацији у вези с проценом снага непријатеља и његових намера, а приближавао се дан када је требало да се пређе у општи напад за пробој непријатељске *Црвене литије*.

Због тога је Штаб 1. пролетерског корпуса наредио свим дивизијама на фронту, 6. пролетерској и 11. и 21. дивизији, да 23. новембра 1944. предузму дуж целог фронта изненадне нападе на непријатеља како би се по сваку цену заробио „живи језик“. Другог излаза није било, јер су се штабови НОВЈ у односу на Немце тада налазили у инфериорном положају. Наиме, немачке команде су још увек, не само тада већ и до краја рата, користиле радио-прислушну извиђачку службу. Слушајући радио-кореспонденцију јединица НОВЈ, а тиме и 1. пролетерског корпуса, Немци су могли из прве руке да сазнају за противничке намере.

Ту акцију хватања „живог језика“ спровеле су све дивизије које су се налазиле непосредно на фронту. Хватање се изводило под врло драматичним околностима, без већег успеха. Тако, у вези с тим, у извештају Обавештајног одсека 1. пролетерске дивизије од 26. новембра 1944. Штабу 1. пролетерског корпуса, између осталог, пише:

„Друга личка бригада покушавала је неколико пута да зароби непријатељског војника, али није успела.

Једно одељење у јачини од 8 другова упућено је преко Бачке Паланке да се пребаци у непријатељску позадину са задатком да зароби неког непријатељског војника. Исто се још није вратило.“

Наиме, 23. новембра 1944. Прва пролетерска дивизија, која се до тада налазила на одмору и сређивању у Београду, отпочела је с маршем из Београда према сремском фронту, где је 27. новембра пришла смењивању јединица 6. пролетерске дивизије, ради њеног одласка за Београд ради сређивања и попуне. У вези с тим, Штаб 6. пролетерске дивизије је прикупљене обавештајне податке предао Штабу 1. пролетерске дивизије, отуда у извештају Штаба 1. пролетерске дивизије и подаци о хватању „језика“ од стране 2. личке бригаде. Међутим, та група 2. личке бригаде упућена је да се преко Бачке Паланке и Дунава пребаци у позадину непријатеља, али се никада није вратила — група се или удавила у Дунаву, приликом пребацивања, или је изгинула при покушају да ухвати „живи језик“.

Једанаеста дивизија је такође покушавала да ухвати „живи језик“. У њеном извештају од 25. новембра 1944. Штабу 1. пролетерског корпуса стајало је:

„Тачне податке о непријатељским снагама, броју непријатељских јединица, нисмо могли установити,

Група бораца из Пратећег вода 1. пролетерске бригаде, у Батајници, пре одласка на фронт (фототека Народне армије)

јер нам није успјело заробити непријатељског војника. . .

Ноћу 23. и 24-ог о. мј. смо имали 25 избачених из строја, од тога око 13 људи изгубили су по једну ногу, а 5 нам је умрло. У тим борбама имао је и непријатељ губитака. Достављамо Вам и „солдбухе“ убијених непријатељских војника. Међу њима је и један четник, који није имао уза се никакав писмени докуменат.

Наша обавештајна служба и штабови бригада и даље покушавају да изврше постављени задатак“.

Тај „солдбух“ је, у ствари, војничка књижица коју су немачки војници носили са собом, често и као неку врсту реликвије. У њој су уписивани разни подаци, а између осталих и подаци о кретању у другим јединицама, па су сада те заплећене књижице могле послужити као извор за идентификовање непријатељских јединица на сремском фронту.

У другом извештају Штаба 11. дивизије од 26. новембра 1944. Штабу 1. пролетерског корпуса било је написано:

„Пре постављеног задатка од 1. корпуса пред нашу дивизију односно пред наша извиђачка одељења, II одељење дивизије је организовао засједу, у циљу хватања непријатељских војника. Покушаји су до

данас учињени пет пута, али из следећих разлога није било никаквих резултата:

- 1) Што непријатељ ноћу не излази из ровова.
- 2) Пред рововима се налазе минска поља и жичана ограда.

Мине су са електричним паљењем. . . Пршшком још једног покушаја успјели смо да се пробијемо у непријатељске ровове код Бингуле преко М. Бракут, успјели смо да бацимо бомбе али смо се морали повући; непријатељ је осуо на нас јаку ватру из минобацача. И даље тражимо најпогодније мјесто да би извршили задатак, и сваку ноћ вршимо покушаје.“

Штаб 11. дивизије у своме извештају од 1. децембра 1944. Штабу 1. пролетерског корпуса овако описује дејство ударних група 12. бригаде за хватање „живог језика“:

„23—XI—1944. год. Бригада је добила задатак да зароби једног немачког официра, подофицира или војника у циљу добијања тачних података о саставу и јачини непријатељских снага. Иста је формирала ударне групе које имају задатак да пробију непријатељске линије. Тачно у 22 часа групе су кренуле на задатак, прошли прву непријатељску линију тл дошли на 25 — 30 метара до друге, када их је непри-

У извиђачкој акцији на сремском фронту (из ратне штампе)

јатељ приметио, отворио ватру и електричним паљењем активирао раније постављене мине. Ове су групе, не обазујући се на непријатељску ватру као и на експлозију мина, енергично нападале непријатеља, али с обзиром на добру фортификацијску утврду и технички боље наоружаног непријатеља није им успјело потиснути непријатеља с положаја већ су се морале повући на своје старе положаје. Непријатељски губици: 4 мртва као и већи број рањених. Властити губици 3 мртва, 19 рањених и 2 нестала."

Сличан напад је извршила и 32. српска (мачванска) бригада. У акцију су кренула, чак, два батаљона 23. новембра у 1 час по поноћи, али је тај напад остао такође без успеха.

Исте покушаје учинила је и 1. пролетерска дивизија, шаљући обавештајне органе у позадину непријатеља. Међутим, ни они се нису успели пробити кроз густа минска поља. Друга пролетерска бригада 21. дивизије је успела да се пробије у позадину непријатељског распореда, али је због густе магле, мрака и дезоријентације морала да се врати на полазне положаје без успеха.

Међутим, у целој тој ситуацији и дејствима око хватања „живог језика", мора се признати да су извиђачки органи и борци који су учествовали у тим акцијама показали велику храброст. Није било ни мало лако подићи одбрамбеним положајима непријатеља с густо постављеним минским пољима и организовано прецизном ватром из аутоматских оружја, која су бранила прилазе минским пољима и другим фортификацијским препрекама (бодљикавој жици, жежевима, крстима и др.). Требало је прво то савладати, а затим упасти у непознато.

За време затишја у сремском фронту, оно што је најтеже падало у тим моментима биле су посете борцима на фронту, и поред изричите забране која је у то време постојала. Велики губици у јединицама НОВЈ нагонски су терали људе да посећују своје најближе у првој линији ровова. Родитељи, ближи рођаци или пријатељи долазили су да посете своје најближе с пуним торбама хране, топлим одећом и обућом. Многи од њих су затекли своје најдраже да леже

покопани у, тада, суровој сремској равници или на падинама Фрушке горе. Гинули су и јединци, гинули су и близанци, јер се браћа нису у борби хтела раздвајати један од другог. Сцене су биле дирљиве.

БОРЦИ СУ ГИНУЛИ ЈУНАЧКИ БЕЗ ЗАКЛЕТВЕ

Кратак предах у Срему искористиле су многе јединице за свечано полагање заклетве. Наиме, до тада скоро и није било времена за тај свечани чин. Први пролетерски корпус, од када је закорачио у Србију, готово да није имао предах, а у његове редове ступиле су хиљаде добровољаца из Шумадије и Београда, примајући пушку у руке, раме уз раме са старим борцима, ишли су из борбе у борбу. Када су јединице 6. пролетерске дивизије крајем новембра 1944. смењене на положајима од стране 1. пролетерске дивизије, 3. личка бригада се повукла на простор Сусек — Лежимир — Луг; ту је требало да се припреми за марш према Београду, ради одмора, попуње и пренаоружања. Бригада је искористила кратак предах у Сусеку и 25. новембра извршила заклинање бораца. Тога дана, око хиљаду бораца ове бригаде, изговарала је заклетву:

„Заклињем се чашћу свога народа да ћу у редовима Народноослободилачке војске вјерно служити своме народу борећи се против окупатора и свих домаћих издајника — непријатеља народне слободе и народних права. Заклињем се да ћу дисциплиновано и савесно вршити своје дужности и извршавати наредбе својих претпостављених. Кунем се да нећу испустити оружје из својих руку док наша земља не буде очишћена од окупатора, док народу не буду осигурана његова права и слобода.

Спреман сам примит сваку казну за прекршај ове моје заклетве.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Бригада је формирана 9. септембра 1942. у Могорићу, у Лици. Њен први командант био је Милан Купрешанин, а политички комесар Милан Баста. Сада је бригада била постројена пред својим командантом Лазом Радаковићем и политичким комесаром Гојком Милекићем. Они су борцима честитали тај свечани чин и евоцирали успомене на борбене традиције бригаде и њен славан пут од Лике до сремског фронта.

НЕДОУМИЦЕ У НЕМАЧКОЈ КОМАНДИ ЈУГОИСТОКА

За време затишја на сремском фронту половином новембра 1944, немачка Команда Југоистока у 2. оклопна армија налазиле су се у врло тешкој ситуацији. Форсирање Дунава код Батине и Апатина ој стране јединица НОВЈ и Црвене армије одјекнуло је као гром из ведрог неба. На сваком другом месту, самс не ту, Немци су очекивали искрцавање противника. Команда Југоистока се због тога почетком новембра нашла у великој недоумици, јер се прво није

знало у коме ће правцу бити усмерен главни правац напада Црвене армије, а друго — постојале су дилеме у вези са искрцавањем западних савезника у Истри, односно Далмацији.

С даљим развојем ситуације, Немци су дошли до закључка да нису „уочени знаци о непосредном нападу англо-америчких снага на далматинску обалу". Али је Команда Југоистока, ипак, остала резервисана, са „могућношћу касније заједничке операције са западне територије (Совјети) и из Италије, преко Јадрана (Англо-Американци) против територије западне Хрватске у циљу раздвајања Групе армија „Ф".

Такав закључак је, у ствари наметнула немачка Врховна команда Вермахта, па је 23. новембра 1944. наредила Команди Југоистока следеће:

„Команда Југоистока има задатак да брани Хрватску и спречи совјетски продор преко Дунава у богату област горивом, мазивом и бокситом југозападне Мађарске важне за живот и ратну привреду Рајха."

У тој својој директиви, немачка Врховна команда Вермахта пренела је и лично наређење Хитлерово у вези са дејством на југословенском ратишту с тежиштем на Сарајеву и Бањалуци а посебно за заштиту бокситне области, код Мостара.

Пошто је у то време Команда Југоистока још увек очекивала, као могућу варијанту, продор југословенско-совјетских јединица кроз Срем, односно кроз јужну Мађарску и преко Драве ка Загребу, то је наредила да се у Хрватској приступи изградњи и утврђивању одбрамбене линије, која би се протезала правцем Цриквеница — Огулин — Генералски Стол — Тушиловић — Карловац — Ломница — Дуго Село — Врбовац — Крижевци — Копривница. Ови положаји које су Немци назвали „Звонимировим положајима", требало је да се наслањају на немачке положаје који су се протезали северно од Вараждина према Блатном језеру, тзв. „Маргарете-положаје".

Крајем новембра у немачкој Команди Југоистока, без обзира на тешку ситуацију код батинског мостобрана и избијања југословенско-совјетских јединица на Драву, ипак је лакнуло. Служба Абвера Команде Југоистока дошла је 29. новембра 1944. до закључка о вероватноћи искрцавања савезника на Хрватско, односно Словеначко приморје. Тај закључак, записан у Ратном дневнику Команде Југоистока, гласио је:

„Истраживањем Групе за контраобавештајну службу по питању да ли се може очекивати повезивање једне англо-америчке операције са руским нападом главним снагама у западној Мађарској у циљу заузимања Бечке котлине, дошло се до закључка да у најскорије време не треба рачунати на англо-америчко искрцавање у рејон Истра — Трст."

Немцима је то било довољно, као што је већ раније речено, да наставе с пребацивањем на батински мостобран своје две дивизије: 44. и 71. дивизију (операција „Срећковић").

Што се тиче противничких намера на сремском фронту, Немци су 2. децембра, дан уочи општег напада 1. пролетерског корпуса НОВЈ и 68. стрељачког корпуса Црвене армије, добили једну врло важну обавештајну информацију од „специјалног извора"

Командант Југоистока (и уједно командант Групе армија „Ф") генерал-фелдмаршал Максимилијан барон фон Вајкс (из албума потпуковника Милована Целебичића)

и открили намере штабова и јединица НОВЈ и руских јединица на сремском фронту.

Наиме, на сремски фронт су доведене 1. пролетерска и 5. ударна дивизија ради учешћа, 3. децембра 1944, у пробоју непријатељских одбрамбених положаја *Црвене литије*. У ту сврху доведене су и 52. и 223. стрељачка дивизија 68. стрељачког корпуса Црвене армије, док је 28. дивизија форсирала реку Дрину, заузела Јању и Бијељину (за кратко време) и покушавала, у садејству с 38. дивизијом 3. корпуса НОВЈ, да продре на северозапад према Брчком.

БОРБЕ У ПОЗАДИНИ СРЕМСКОГ ФРОНТА

Док је на сремском фронту владало релативно затишје у другој половини новембра 1944, совјетске и југословенске јединице су избиле на Драву, ослободиле југословенски део Барање, заузеле Мохач и Печуј у Мађарској и продужиле надирање кроз јужну Мађарску према Блатном језеру.

За то време у Славонији и Подравини јединице 6. и 10. ударног корпуса Главног штаба НОВ и ПО Хрватске водиле су врло успешне борбе против немачких и квислиншких оружаних формација.

Пожешка и Даруварска котлина, те већи део Подравине са Славонском Пожегом, Даруваром, Пакрацом, Подравском Слатином, Вировитицом и више других места биле су ослобођене.

Почетком новембра 1944. Штаб 6. корпуса (командант пуковник Мате Јерковић, политички комесар пуковник Отмар Креачић), са 12. дивизијом (коман-

Руководиоци 6. ударног корпуса одају последњу почаст команданту 12. ударне дивизије Николи Демоњи, погинулом 6. септембра у борбама за ослобођење Славонске Пожеге

Пуковник Владо Јањић Цапо, политички комесар 6. корпуса до новембра 1944, генерал-лајтнант Иван Гошњак, командант Главног штаба НОВ и ПО Хрватске, и пуковник Мате Јерковић, командант 6. ударног корпуса

дант мајор Милан Станивуковић, политички комесар потпуковник Јосип Крајачић) и 40. дивизијом (командант пуковник Вељко Ковачевић, политички комесар Иван Вондрачек), добио је задатак да у позадини сремског фронта овлада Нашицама и низом других мањих упоришта у том рејону. Заузимањем овог чворног упоришта у источној Славонији, 6. кор-

пус би проширио слободну територију са које би могао да испољи ефикасније дејство на комуникацију Осијек — Доњи Михаљец и овлада већим бројем мањих упоришта у ширем рејону Осијека, као и да у даљим борбама садејствује с јединицама 1. пролетерског корпуса на сремском фронту.

Тако је у позадини сремског фронта, код Нашица, ситуација била крајње критична по Немце. Јединице 6. корпуса су 18. новембра 1944. блокирале Нашице и после два дана борби, 20. новембра успеле да продру у сам град, а до 22. новембра у потпуности сломиле спољну одбрану упоришта и сабиле Немце и усташе у Турковићев дворац.

Команда Корпусне групе „Киблер“ је у потпуности схватила значај Нашица за стабилност сремског, а посебно дравског фронта, јер су од тог места водили важни правци према Доњем Михаљцу и Осијеку, као и Винковцима преко Ђакова. Зато је командант групе генерал-лајтнант Киблер хитно интервенисас одвајањем снага са сремског фронта. Наиме, од 606. пука за осигурање и 1. полицијског добровољачког пука „Хрватска“ формирао је две јаке борбене групе: Источну и Западну и упутио их 24. новембра према Нашицама како би поново заузели то место и деблокирали 1. и 2. батаљон 2. полицијског добровољачког пука „Хрватска“.

У жестоким борбама које су потом настале, претрпевши врло тешке губитке, Немци су успели да продру у Нашице, пошто је Штаб 6. корпуса већ донес одлуку да се повуче из тога места. Према властитим извештајима, Немци су признали да су у тим борбама имали 151 погинулог, 405 рањених и 262 нестала војника — укупно 818 војника, подофицира и официра. Поред тога, јединице 6. корпуса су у борбама заплениле 25 митраљеза, 14 пушкомитраљеза, 7 аутомата 559 пушака, 9 минобацача, 372 ручне бомбе, 321.85С метака и 230 мина, док су уништиле 3 тенка и 1 оклопни аутомобил, а оштетиле 5 тенкова и 3 артиљеријска оруђа.

На тај начин, дејствима јединица 6. корпуса спречено је даље извлачење јачих снага са сремско!

Пуковник Вељко Ковачевић, командант 40. ударне дивизије с групом руководиоца

фронта и Драве према батинском мостобрану, јер је позадина Корпусне групе „Киблер“ на сремском фронту и на Драви била озбиљно угрожена дејстви-ма 6. корпуса.

Присуство снага 6. корпуса у позадини сремског фронта и 10. корпуса у Подравини везивало је знатне снаге непријатеља и омогућило успешнија дејства јединица 1. пролетерског корпуса и 68. корпуса Црвене армије у децембарској офанзиви, као и успостављање вировитичког мостобрана од стране јединица Главног штаба НОВ и ПО Војводине, које су се крајем новембра и почетком децембра развиле за борбу на левој обали Драве, успостављајући тиме дравски фронт.

ПРИПРЕМЕ ЗА ДЕЦЕМБАРСКУ ОФАНЗИВУ ЈЕДИНИЦА НОВЈ И ЦРВЕНЕ АРМИЈЕ НА СРЕМСКОМ ФРОНТУ

Врховни штаб НОВ и ПОЈ је оценио, у другој половини новембра 1944, да је дошао погодан моменат да се изврши пробој фронта у Срему, заузму важни саобраћајни чворови Винковци и Осијек и изврши спајање са снагама 6. и 10. корпуса у Славонији и Подравини, где су ови корпуси, у борби против непријатеља, већ бележили видне резултате. Поред тога, јединице 1. пролетерског корпуса офанзивним дејствима на сремском фронту требало је да ускладе дејства с јединицама 3. украјинског фронта у њиховим дејствима у будимпештанској операцији. У вези с тим, врховни командант НОВ и ПОЈ маршал Тито и командант 3. украјинског фронта маршал Толбухин, на састанку у Београду од 17. до 20. новембра 1944, утаничили су учешће у децембарској офанзиви јединица НОВЈ и Црвене армије.

Због тога је Врховни штаб наредио да се на сремском фронту изврши прегруписавање јединица 1. пролетерског корпуса, па је требало да 1. пролетерска и 5. дивизија, које су се више од месец дана налазиле на одмору у Београду, изврше покрет ка фронту, док је с фронта повучена 6. пролетерска дивизија, која се више месеци налазила у непрекидним и тешким борбама. Тако је до почетка офанзиве 3. децембра 1944. на сремском фронту требало да буду ангажоване четири дивизије 1. пролетерског корпуса: 1. пролетерска, 5, 11. и 21. дивизија и 1. коњичка бригада, док су друге две дивизије, 17. и 28, извучене из састава корпуса и стављене под непосредну команду Главног штаба НОВ и ПО Србије, да би 3. децембра 1944, по наређењу Врховног команданта, ушле у састав новоформиране Јужне оперативне групе дивизија за дејства у долини Дрине и североисточној Босни.

Пошто је постигнут споразум о учешћу 68. стрељачког корпуса 3. украјинског фронта у децембарској офанзиви на сремском фронту, као и Дунавске ратне флотиле, то је крајем новембра извршено привлачење корпусних јединица, које су се до тада бориле у долини Западне Мораве (у југозападној Србији) против јединица немачке Групе армија „Е“.

Задатак 68. корпуса, према постигнутом споразуму, био је да деблокира пловидбу Дунавом узводно од Илока до Вуковара и да обезбеди јужни бок 3,

Командант 3. украјинског фронта маршал Фјодор Иванович Толбухин

украјинског фронта за његова дејства северно од Драве.

Штаб 3. украјинског фронта је за те задатке ојачао 68. корпус јединицама 1. утврђеног рејона и 2. бригадом речних бродова Дунавске ратне флотиле.

План операција за децембарску офанзиву југословенских и совјетских јединица на сремском фронту заједнички су детаљно разрадили штабови 1. пролетерског и совјетског 68. стрељачког корпуса, чији је командант био генерал-мајор Николај Н. Шкодунович.

Планом је било предвиђено да ојачани 68. корпус Црвене армије изврши напад правцем Илок — Сотин — Вуковар — Осијек, тј. узводно дуж десне обале Дунава, док је 1. пролетерски корпус требало да дејствује фронтално с тежиштем на главном правцу напада Ердевик — Шид — Винковци — Ђаково — Нашице, садејствујући с једном дивизијом 68. корпуса у заузимању Осијека.

Исто тако, било је планирано да првог дана офанзиве (операције), 3. децембра 1944, југословенске и совјетске јединице избију на линију Опатовац — Ловас — Товарник — Мала Вашица — Адашевци. 4. децембра да овладају линијом Вуковар — Петровци — Стари Јанковци — Привлака — Оток — Врбања, 5. децембра да избију на линију Даљ — Бобота — Маркушица — Нови Микановци — Жупања, а 6. децембра да пређу у гоњење према Осијеку и Нашицама.

Командант 1. пролетерског корпуса генерал-лајтнант Пеко Дапчевић, с начелником штаба потпуковником Савом Дрљевићем, припрема операцију

За обезбеђење ове операције Врховни штаб НОВ и ПОЈ је ангажовао и јединице главних штабова Војводине и Хрватске.

Тако је Главни штаб НОВ и ПО Војводине, који је 28. новембра 1944. реорганизован и попуњен расформиранем 12. корпуса, добио задатак да са своје три дивизије (16, 36. и 51) дејствује преко Дунава и Драве у позадину и бок немачких јединица на сремском фронту, док је 6. корпус Главног штаба НОВ и ПО Хрватске имао задатак да, директним дејствима у позадини, садејствује с јединицама на сремском фронту и олакша њихово продирање у дубину непријатељског распореда.

За извршење горе поменутих задатака, 36. дивизија се поставила на левој обали Дунава од Бачке Паланке до Апатина, док је 51. дивизија, по завршетку борби за Барању, требало да се распореди узводно левом обалом Драве од њеног ушћа до старе југословенско-мађарске границе и блокира непријатеља са леве обале форсирањем Драве северозападно од Осијека, дејствима у његовој позадини. Шеснаеста дивизија имала је задатак да, ослањајући се на 51. дивизију лево и совјетске јединице десно, наступа правцем Бели Манастир — Беременд — Шиклош и поседне леву обалу Драве на одсеку Фелше Сент Мартон — Торјанци ради каснијих дејстава у Подравини.

Међутим, ни Штаб 1. пролетерског, ни Штаб совјетског 68. корпуса нису тада имали тачне податке о степену утврђености најбрањенијег немачког положаја у Срему — *Црвене линије*. С врло солидним израђеним рововима испред којих су се налазили густе редове бодљикаве жице и других жичаних препрека, као и минска поља, тај немачки одбрамбени положај, брањен снажном пешадијском, артиљеријском и минобацачком ватром, представљао је врло јаку препреку која се по дубини ослањала на два следећа узастопна одбрамбена положаја: *Нибелунишке положаје* и *Зелену линију*.

За пробој фронта, према разрађеном заједничком плану, 68. корпус је ангажовао 52. дивизију (ко-

мандант генерал-мајор Миљајев) у првом и 223. дивизију (командант пуковник Сагитов у другом ешелону, док је Штаб 1. пролетерског корпуса предвидео да у првом борбеном ешелону учествују 1, 11. и 2. дивизија, а у другом ешелону — 5. дивизија).

Совјетске и јединице НОВЈ добиле су следеће задатке:

— 52. дивизија Црвене армије, ојачана 10. батљоном 1. гардијског утврђеног рејона и 35. и 87. гардијским минобацачким пуком „каћуша“ и 419. и 521. артиљеријским пуком (са Штабом дивизије у Сусеку да надире десном обалом Дунава правцем Илок — Шаренград — Ловас — Вуковар, уз садејство 36. дивизија Главног штаба НОВ и ПО Војводине, чији је задатак био да, уз помоћ Дунавске ратне флотиле Црвене армије, изврши десант код Опатовца на Дунаву и дејствује у бок и позадину;

— 51. дивизија да врши притисак на непријатеља форсирањем Драве са обе стране Осијека;

— 1. пролетерска дивизија (1. пролетерска 3. крајишка, 8. црногорска, 13. пролетерска „Раде Кончар“, Бригада „Италија“ и Артиљеријска бригада), под командом генерал-мајора Васа Јовановића команданта и потпуковника Влада Шћекића, политичког комесара, да напада на десном крилу 1. пр-

Генерал-мајор Николај Николајевич Шкодунович, командант 68. стрељачког корпуса Црвене армије

Дефиле бораца 3. војвођанске бригаде у Бачкој Паланци крајем новембра 1944, непосредно пред десант код Опатовца (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

летерског корпуса општим правцем Визић — Товарник — Оролик — Винковци, с циљем да овлада Товарником и Шидом, а затим и Винковцима;

— 11. дивизија (5. и 12. крајишка и 32. српска бригада), подржана с два артиљеријска пука Црвене армије и Артиљеријском бригадом 5. ударне дивизије, да напада у центру распореда 1. пролетерског корпуса општим правцем Ердевик — Шид — Ђелетовци — Привлака, с циљем да прво овлада Ердевиком, Гибарцом, Бачинцима и Кукујевцима, затим, у садејству с 1. пролетерском дивизијом, да учествује у заузимању Винковаца, а потом да продужи дејства на правцу Ђаково — Нашице;

— 21. дивизија (2. пролетерска и 4, 5. и 31. српска бригада), ојачана Артиљеријском групом и 9. батаљоном 1. гардијског утврђеног рејона Црвене армије и 1. коњичком бригадом НОВЈ (командант Срећко Стојадиновић, политички комесар Карло Шуман), да напада на левом крилу 1. пролетерског корпуса општим правцем Кузмин — Адашевци — Нијемци — Оток — Жупања, с циљем да прво овлада Мартинцима, Кузмином, Адашевцима, Нијемцима и Отоком, а затим Жупањом;

— 36. дивизија (3, 5, 6. и 11. војвођанска бригада), под командом потпуковника Душана Вукасовића Диогена, команданта, и мајора Богдана Вујошевића,

политичког комесара, да обезбеђује леву обалу Дунава од Апатина до Бачке Паланке, са основним груписањем од ушћа Драве у Дунав до Бачке Паланке ради блокаде Илока и форсирања Дунава у позадину и бок непријатеља на сремском фронту, као и надзирања узводно десном обалом Дунава према Вуковару;

— 16. дивизија (1, 2. и 4. војвођанска бригада), под командом пуковника Марка Перичина Камењара, команданта, и потпуковника Милоша Пајковића, политичког комесара, да обезбеђује леву обалу Драве од Барча до границе Барање на Драви и, у погодном моменту, пређе на десну обалу Драве код Вировитице и са совјетским јединицама успостави вировитички мостобран, обезбеђујући на тај начин везу између јединица Црвене армије које су дејствовале у Мађарској и јединица НОВЈ у Славонији, тј. у позадини непријатељског фронта у Срему;

— 28. дивизија (17, 21. и 25. славонска бригада), под командом пуковника Радојице Ненезића, команданта, и Николе Роте, политичког комесара, да пре него што је ушла у састав Јужне оперативне групе дивизија, као побочница 1. пролетерског корпуса форсира Дрину, с циљем да прво овлада Бијељином и Јањом, а затим Брчком.

Према тако разрађеном плану, Штаб 1. пролетерског корпуса НОВЈ и 68. стрељачки корпус Црвене

армије предузели су мере за довођење, регруписавање и смену јединица на сремском фронту. Наређен је покрет 1. пролетерској и 5. дивизији ка фронту, као и јединицама 68. стрељачког корпуса које су се у новембру налазиле у борбама око Краљева.

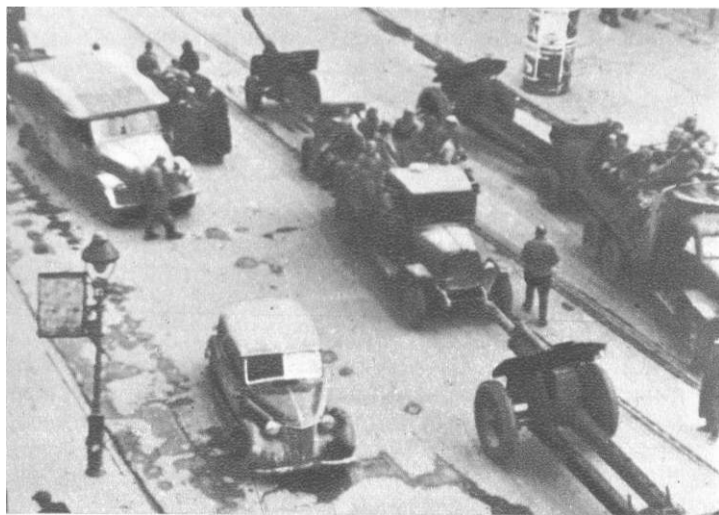
Прва пролетерска дивизија је 23. и 24. новембра пошла из Београда на марш у две колоне и петог дана, 27. новембра 1944, приступила је смени 6. пролетерске дивизије, на одсеку од Дунава, источно од Илока, па до Старе Бингуле.

Покрет из Београда ка фронту био је веома тежак, нарочито кроз Фрушку гору због расквашених путева, блата и суснежице, што је посебно ометало покрете артиљеријских јединица и коморе. Само за извлачење појединих артиљеријских оруђа на ватрене положаје, за које је у нормалним условима било потребно три пара коњске запреге, сада је употребљавано чак и по шест коњских и воловских запрега. Нарочито је било тешко извучити дивизијску артиљерију, односно топове калибра 76 мм, зване „зисови“, којима је дивизија била преоружана по добијању помоћи у лаком и тешком наоружању од Црвене армије у јесен 1944, док се муниција преносила на леђима.

Топли оброци, и поред крајњег напрезања интендантских органа, каснили су и по неколико часова, јер је кретање интендантуре, кола с коњском или воловском вучом, било толико отежано шумским путевима, да није био редак случај да се ручак спајао с вечером или доручак с ручком.

На неким правцима марш је био могућ једино колима с воловском вучом, али ни воловских запрега није било довољно. Поред тога, одећа и обућа код доброг дела бораца била је слаба. Али, упркос свим тим тешкоћама, морал је био на висини.

Тринаеста пролетерска бригада 1. пролетерске дивизије сменила је 26/27. новембра 2. личку бригаду 6. пролетерске дивизије на десном крилу распореда дивизије од Дунава до Визића, док је 8. бригада 1. пролетерске 27/28. новембра преузела одсек 1. лич-

Артиљеријске јединице Главног штаба НОВ и ПО Војводине у покрету према месту прелаза на Дунаву (из албума пуковника Димитрија Шешеринца)

Генерал-мајор Леонид Михаилович Миљајев, командант совјетске 52. стрељачке дивизије

ке бригаде 6. пролетерске дивизије од Визића до испред Старе Бингуле.

Артиљеријска бригада 1. пролетерске дивизије 26. новембра пред сумрак распоредила је Противтенковски дивизион и 1. батерију топова 76 мм западно од Нештина, док су се остали делови Артиљеријске бригаде пуна четири дана постављали на ватреним положајима, на простору Синкерек — Мостар — Велика кратина — Рудине.

У другој линији борбеног распореда 1. пролетерске дивизије налазила се 3. крајишка бригада, размештена у Сусеку, док је Бригада „Италија“ (Италијанска партизанска бригада) била распоређена на простору Луг — Свилош. Тешки артиљеријски дивизион с хаубичком моторизованом батеријом 122 мм био је постављен у рејону Сусека, а с две батерије топова 76 мм у рејону Луга.

Прва пролетерска бригада, као дивизијска резерва, била је размештена у рејону Банаштора.

Шеста пролетерска дивизија, после извршене смене, 27. новембра одмаршовала је у правцу Београда, где је стигла 1. децембра ради одмора, сређивања, попуне и преоружања.

Пета ударна дивизија (командант генерал-мајор Милутин Морача, политички комесар потпуковник Илија Матерић) са 1, 4. и 10. крајишком и 21. српском бригадом и Артиљеријском бригадом пристигла је на фронт до 2. децембра, на простору Сремска Митровица — Велики Радинци — Рума, где је задржана као корпусна резерва.

У међувремену је пристизао и 68. корпус Црвене армије са 52. дивизијом (око 7.000 бораца), док је 223. дивизија пристигла нешто касније.

Довођењем на сремски фронт 1. пролетерске и 5. дивизије са по 12.000 људи у свакој, 1. пролетерски корпус је знатно ојачао и био спреман за настављање офанзивних операција, у садејству са 68. корпусом Црвене армије. Наиме, 1. пролетерска и 5. дивизија за време једномесечног боравка у Београду попуниле су се до пуне ратне формације младим борцима из Србије, који су чинили више од 3/4 борачког састава тих дивизија. У међувремену, обе дивизије су комплетно попуњене совјетским лаким и тешким наоружањем.

Према споразуму који је маршал Југославије Јосип Броз Тито постигао са владом Совјетског Савеза у Москви крајем септембра 1944, Совјети су у октобру 1944. почели испоручивати ратну технику и оружје за наоружавање дванаест дивизија НОВЈ. Највећи део овог оружја и опреме примљен је после београдске операције.

По споразуму, НОВЈ је временом било испоручено: 96.515 пушака, 20.528 пиштоља, 68.423 лака и тешка митраљеза, 3.797 противтенковских пушака, 512 противавионских митраљеза, 3.364 минобацача разног калибра, 170 противавионских и 895 пољских артиљеријских оруђа разног калибра, 491 авион, 65 тенкова, 1.329 радио-станица, 11 болница и другог материјала. Тим наоружањем опремљене су јединице Главног штаба НОВ и ПО Војводине, односно 12. корпуса (16, 36. и 51. дивизија), 1. пролетерског корпуса (1. и 6. пролетерска и 5, 11. и 21. дивизија и три дивизије Јужне оперативне групе дивизија (23, 25. и 45), као и неке друге јединице.

До краја новембра наоружање су примиле скоро све три дивизије 12. корпуса и 1. и 5. дивизија 1. пролетерског корпуса, док су остале дивизије преоружане до краја 1944, односно до почетка пролећне офанзиве јединица 1, 2. и 3. армије ЈА.

Поред лаког наоружања (пушака, противтенковских пушака, лаких и средњих минобацача 42 и 82 мм, пушкомитраљеза и митраљеза), у свакој бригади 1. пролетерске и 5. дивизије налазиле су се противтенковска оруђа калибра 45 мм, и пуковски топови калибра 76 мм М. 27.

У артиљеријским бригадама налазила су се три артиљеријска дивизиона са по три батерије од по 4 артиљеријска оруђа у свакој. Први дивизион бригаде је био противтенковски дивизион наоружан топовима калибра 45 мм, други дивизион је био дивизион опремљен топовима калибра 76 мм М. 27 и трећи дивизион је у свом саставу имао минобацаче калибра 120 мм М. 38.

У свакој дивизији се, поред тога налазио и тешки дивизион од три батерије по 4 оруђа. Прве две батерије биле су наоружане топовима калибра 76 мм М. 42 (ЗИС-3) са коњском вучом, док је трећа бате-

Пуковник Ахмав Гајмугдинович Сагитов, командант совјетске 223. стрељачке дивизије

рија била моторизована хаубицама калибра 122 мм М. 38. У обе дивизије се налазио и по један противавионски артиљеријски дивизион са по 12 противавионских топова калибра 25 мм у сваком дивизиону.

Бригаде су такође реорганизоване, па су се у њиховом саставу, поред батаљона којих је било 4, осим 1. пролетерске бригаде, где се због традиције задржало 6 батаљона, налазила чета аутоматичара, чета извиђача, чета за везу, чета противавионских митраљеза с четири митраљеза калибра 20 мм и транспортна чета.

Батаљони су такође реорганизовани, па су се у њима, поред чета, налазили и самостални водови аутоматичара, вод извиђача, вод за везу и вод за снабдевање, док су митраљеске чете прерасле у чете пратећих оруђа с три вода: један митраљески (јачине 4 тешка митраљеза „максим“), други минобацачки (јачине 4 минобацача калибра 82 мм) и вод противтенковских пушака са 12 пушака калибра 20 мм.

На тај начин су обе дивизије, и 1. пролетерска и 5. дивизија, биле модерно опремљене и по формацији и наоружању одговарале су најсавременијим дивизијама тога времена. Међутим, њима је у то време недостајало искуство за вођење рововског рата, као и одећа и обућа.

У међувремену је и немачка Команда Југоистока предузимала извесне мере на реорганизацији својих јединица и командовања на сремском фронту. Про-

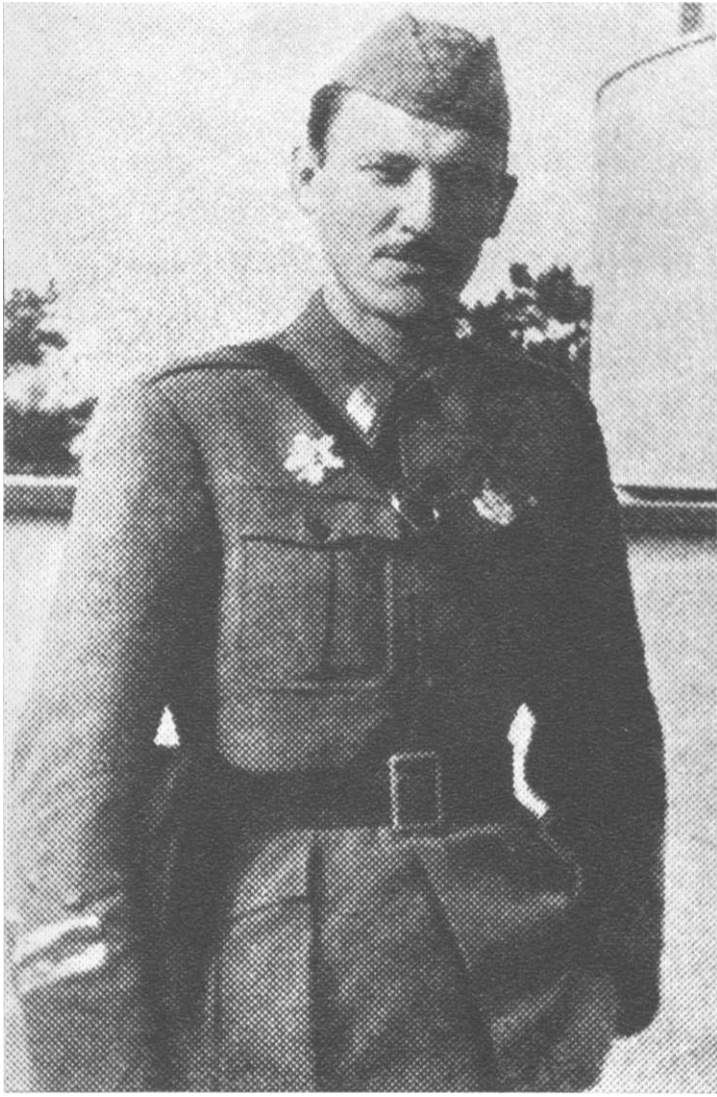
Укрцавање 1. крајишке бригаде 5. ударне дивизије за превозење ка сремском фронту (из албума пуковника Косте Зрилића)

дор јаких снага Црвене армије у јужну Мађарску ставио је Команду Југоистока пред врло тешке задатке. Командант 68. корпуса генерал-авијације Фелми није се најбоље снашао северно од Драве, па су његове јединице у бици за батински мостобран биле тешко потучене од совјетско-југословенских јединица. С обзиром на то, као и тешку ситуацију немачких јединица у јужној Мађарској уопште, неминуно се постављало питање реорганизације командовања на томе простору. Стога је немачка Врховна команда Вермахта, 2. децембра 1944, 2. оклопну армију ставила под команду Група армија „Југ“, док је Група армија „Е“ преузела команду над свим јединицама до Дунава и Драве, укључујући и јединице на дринском, сремском и дравском фронту, тј. Корпусну групу „Киблер“ која се до тада налазила под командом 2. оклопне армије.

Пошто су Немци упозорени од „специјалног извора“ о офанзивним намерама 1. пролетерског и 3. корпуса НОВЈ, као и 68. корпуса Црвене армије, генерал-лајтнант Киблер је 2. децембра 1944, једну за другом, упутио три депеше Групи армија „Е“, предлажући мере за дејства на сремском фронту и у његовој непосредној позадини. Киблер је, између

осталог, захтевао да се одобри повлачење, без борбе с *Црвене линије* и *Нибелуничких положаја* и да се борба прихвати на последњем, седмом немачком одбрамбеном положају у Срему, тј. на *Зеленој линији* Сотин — Оролик — Комлетинци — Оток. Он је сматрао да је фронт групе којом је командовао врло широк (износио је тада око 150 км) и да се на њему не може организовати успешна одбрана услед малих снага за ту толику ширину фронта. Стога је предложио да се фронт скрати и успостави на линији Сава узводно према Јамени — Јамена — Врбања — Оток — Комлетинци — Оролик — Сотин. Скраћивањем фронта, по Киблеровој замисли, економичније би се употребиле снаге и пружили повољнији услови на новим положајима за противтенковску одбрану; Немци су још увек рачунали на могућност употребе совјетских мотомеханизованих снага на сремском фронту. За овај маневар Корпусној групи „Киблер“ била су потребна четири дана.

Сви ови предлози команданта Корпусне групе „Киблер“ били су супротни директиви Групе армија „Е“ упућеној генералу Киблеру истога дана, 2. децембра, у 14.47 часова, према којој је група добила изричит задатак да брани и чврсто држи линију Дри-

Командант 5. ударне дивизије пуковник Милутин Морача пре унапређења у чин генерал-мајора 1. децембра 1944. (из ратне штампе)

на — Дунав — Драва на одсеку Љубовија — Сремска Рача — Илок — ушће Драве — Доњи Михаљац. То је категорички упућивало на држање *Црвене линије* у Срему, што је било у складу с Хитлеровим наређењима, наређењима немачке Врховне команде Вермахта и наређењем Команде Југоистока од 1. децембра 1944. да Група „Киблер“ безусловно држи фронт који осигурава 118. ловачка дивизија, као и фронт на Дунаву и Драви.

Команди Групе армија „Е“ није остало ништа друго, у вези с Киблеровим предлозима од 2. децембра 1944, већ да 3. децембра 1944. у 00.50 часова изда следеће наређење:

„Свако повлачење тетивног положаја Сава — Дрина (*Црвена линија*) морало би у овом тренутку да се негативно одрази на сва кретања Групе армија „Е“. Тиме би се још више довело у питање брже довођење снага за иначе недовољно осигурање фронта Дунав — Драва. Независно од тога да линија која је отуда предложена води уштеди снага, што ми не увиђамо, предлог се ипак мора одбити.“

ОФАНЗИВА ЈЕ ПОЧЕЛА

Штаб 1. пролетерског корпуса је издао заповест за напад 1. децембра 1944. У заповести је предвиђено да напад на непријатељске одбрамбене положаје, који су се протезали од Дунава, источно од Илока, па преко Ердевика, западно од Бингуле, потоком Баркут—Ширина и источно од Мартинаца до Саве, отпочне 3. децембра у 10 часова, после претходног кратког али врло снажног артиљеријског налета који је требало да траје 15 минута из свих артиљеријских оруђа и минобацача, као и аутоматских оружја по непријатељским рововима, док је артиљеријска припрема (укључујући и налет) требало да траје читаво два часа, од 8 до 10 часова.

Сва тешка оруђа требало је да буду на ватреним положајима 2. децембра до 16 часова.

Командно место 1. пролетерског корпуса за време напада требало је да се налази у западном делу Старе Бингуле.

Све јединице и штабови НОВЈ и Црвене армије приступили су непосредним припремама за напад веома савесно и са пуно одговорности. Брижљиво је извршено извиђање терена, на карте су уцртана места непријатељских бункера и аутоматских оруђа, као и минских поља. Борцима, а посебно митраљесцима и пушкомитраљесцима, одређивани су појединачни задаци.

Расквашена сремска равница претворила се у праву каљугу, па је свако кретање, чак и пешице, било отежано. Старешине су то врло добро уочиле, па су копањем приближица, примакли поједине ровове чак на 150—300 м од првих непријатељских одбрамбених положаја. Тиме се желела постићи сила удара при прелазу јединица на јуриш.

Штаб 36. дивизије је још у току 1. децембра издао наређење 3, 5. и 6. бригади за посудање положаја на левој обали Дунава, док је Главни штаб НОВ и ПО Војводине 11. бригаду ставио под команду 36. дивизије, чији се штаб налазио у Оцацима. Тако је 3. бригада добила задатак да поседне Дунав од Бачке Паланке до Плавне 5. бригада од Плавне (Кречарова) до Камаришћа, 6. бригада од Камаришћа до Зобишта, док је 11. бригада обезбеђивала Дунав од Бачке Паланке до Богојева.

Штаб 1. пролетерске дивизије издао је своју заповест 2. децембра 1944. у 5 часова.

За пробој непријатељских положаја на одсеку Клисина — Горње лице формиране су три нападне колоне, и то од 13. пролетерске на десном крилу, 3. крајишке у центру и 8. црногорске и Италијанске бригаде на левом крилу нападаног реда дивизије.

Десна колона — 13. пролетерска бригада (командант Марко Рапо, политички комесар Иван Денац) добила је задатак да изврши напад на правцу Клисина—Радошко брдо — Велико брдо — Моловин—Товарник, разбије непријатељску одбрану на том правцу и нападне Товарник са северне и западне стране.

Средња колона — 3. крајишка (пролетерска) бригада (командант Владо Бајић, политички комесар

Командант 36. дивизије пуковник Душан Вукасовић Диоген (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

Петар Лазаревић) требало је да напада правцем Визић — Придоље — Чуковац — Лиске — Брдо — Иноценц Двор — црква Света Петка — Товарник, са задатком да разбије непријатељску одбрану на поменутом правцу и у садејству с 13. пролетерском бригадом заузме Товарник.

Лева колона — 8. црногорска бригада (командант Саво Машковић, политички комесар Јокаш Брајовић) и Италијанска бригада (командант Ђузепе Марас, политички комесар Марио Гатани Тиндари) добила је задатак да нападне непријатеља на правцу Матора шума — Љуба — Прњавор — Шид, разбије непријатеља на правцу пробоја и заузме Шид.

Дејство дивизије подржавала је Артиљеријска бригада (командант Јанко Радуловић, политички комесар Спасоје Војиновић) са ватрених положаја у рејону Јабучје — Визић — Ђипша — Велика кратина и Тешки дивизион 1. пролетерске дивизије (коман-

дант Душан Шурлан, политички комесар Стево Бабић) с 1. и 2. батеријом из рејона Стара Бингула — Лице (шума) и 3. батеријом из рејона Нештина.

Прва пролетерска бригада задржана је у дивизијској резерви у Банаштору, с тим што је бригада имала задатак да 2/3. децембра изврши марш у правцу Синкерка, где је требало да стигне до почетка напада, тј. до 10 часова, како би била што ближе фронту.

У саставу леве колоне дејствовао је и 2. батаљон 1. гардијског утврђеног рејона Црвене армије, чији су инжењерци имали задатак да крче пут кроз минска поља.

По заузимању упоришта Шид и Товарник дивизија је имала задатак да наступа ка Винковцима, општим правцем Товарник — Илача — Чаковци — Берак — Свињаревци — Стари Јанковци — Церић — Нуштар.

Штаб 11. дивизије издао је наређење за пробој непријатељских одбрамбених положаја, такође, 2. децембра и предвидео да се пробој непријатељског фронта изврши на одсеку Љуба — Ердевик — Бингула — Фламијин Двор са све три бригаде у првом ешелону (5, 32. и 12) и задржаним мањим бригадним резервама.

Пета бригада добила је задатак да нападне непријатеља на десном крилу дивизије правцем Стара Бингула — Лице пустара — Калиле, пресече кому-

Потпуковник Саво Машковић, командант 8. црногорске бригаде

Командант Италијанске бригаде (Бригада „Италија“) мајор Ђузепе Марас (Ошберре Магаз), носилац Златне медаље (Medaglia d'oro) Републике Италије (из албума Ђузепе Мараса, Рим, Република Италија)

никацију Јбуба — Ердвик и, нападне непријатеља у Ердвику са северне и северозападне стране у садејству с 32. бригадом, а по заузимању Ердвика да ликвидира непријатељско упориште у Гибарцу; потом да продужи с продирањем правцем Шид — Товарник — Стари Јанковци и преко Привлаке наступа ка селима Андријашевци и Ретковци.

Тридесет друга бригада, налазећи се у центру распореда дивизије, имала је задатак да разбије одбрану непријатеља испред Ердвика и ово врло брањено упориште, у центру непријатељских одбрамбених положаја на *Црвеној линији*, нападне са источне и јужне стране и ликвидира га у садејству с 5. бригадом, а потом продужи наступање у правцу непријатељског упоришта у Бачинцима. По овладавању Бачинцима, бригада ће прећи у гоњење, насту-

пајући правцем Шид — Товарник — Стари Јанковци и, преко Привлаке, напасти непријатеља у Церни

Дванаеста бригада, на левом крилу распоредг дивизије, имала је задатак да разбије непријатељск одбрану на линији Кањев млин — Циганека међа — Слободинце, овлада непријатељским упориштем у с Кукујевци, потом пређе у гоњење правцем Шид — Товарник — Стари Јанковци, одакле наступа према Градишту са задатком да пресече комуникацију Винковци — Брчко.

Дејство 11. дивизије подржавали су два артиљеријска пука Црвене армије и Артиљеријска бригада Тешки дивизион 5. дивизије.

Штаб 21. дивизије издао је заповест за пробо непријатељских одбрамбених положаја 2. децембра 1944. у 13 часова. Предвиђено је да се пробој фронт; изврши на одсеку Фламијин Двор — Мартинци — Сава с четири бригаде у првом ешелону: 2. пролетерском, 4. 5. и 31. српском бригадом и 1. коњичком бригадом у резерви.

Друга пролетерска бригада имала је задатак да ослонцем на 12. бригаду 11. дивизије, изврши пробо непријатељских одбрамбених положаја на одсек; Фламијин Двор — Слободинце, а затим нападом с северне стране, у садејству с 4. бригадом, учествује у заузимању Кузмина. По заузимању Кузмина бригада је требало да пређе у гоњење непријатеља наступајући правцем Кукујевци — Бачинци — Адашеви — Мала Вашица — Илинци — Нијемци — Оток, одакле продира ка Жупањи, заузима је и пресече се десно у Градишту с 12. бригадом.

Четврта бригада (командант Стеван Адамовић политички комесар Неђо Богвић) добила је задатак да, у садејству с 2. пролетерском бригадом, нападне Кузмин, ликвидира ово веома брањено упориште, а затим, продужујући наступање према Отоку продира преко Чистина и Живачине према Бошњацима.

Пета бригада (командант Теодосије Парезановић политички комесар Димитрије Палигорић) је имала задатак да, у садејству с 31. бригадом, заузме упориште у Мартинцима и пређе у гоњење непријатеља према Отоку, где по заузимању овога места остаје у њему као дивизијска резерва.

Тридесет прва бригада је добила задатак да разбије непријатељску одбрану на одсеку измеђ пута Лаћарак — Мартинци и Саве, садејствује с 1. бригадом у заузимању Мартинаца, а потом продужује продирање и до ноћи избије на линију Моровић — Вишњићево (Грк) — Босут. У међувремену један ојачани батаљон требало је да се, по пребацивању преко Саве у Посавину, у рејон Бановог Брода; забаци поново у Срем и нападне из позадине непријатељска упоришта у Босуту, Вишњићеву (Грку) и по могућству, у Моровићу, и на тај начин садејствује са снагама 31. бригаде које су фронтално шипадале. Бригада је потом требало, по избијању на линију Моровић — Вишњићево (Грк) — Босут, пређе у гоњење преко Босутских шума у правцу Страшинаца и Јамене, а одатле према Гуњи и Дреновцима избијајући једним батаљоном у Рајево Село да смени 1. коњичку бригаду.

Прва коњичка бригада, као дивизијска резерва до почетка напада налази се у Сремској Митровици]

Прва коњичка бригада НОВЈ

а с почетком напада 3. децембра у 10 часова пребацује се у Лаћарак, одакле, по пробоју фронта и заузимања непријатељских упоришта у Мартинцима и Кузмину, прелази у гоњење непријатеља општим правцем Кукујевци — Бачинци — Адашевици — Мала Вашица, одакле продужава продирање правцем Батровци — Липовац и преко Босутских шума избија у Врбању а одатле, преко Дреноваца и Гуње, избија на Саву и затвара прелаз преко Саве код Брчког. По избијању 31. бригаде у Дреновце и Гуњу, 1. коњичка бригада се смешта у Посавске Подгајце одржавајући везу лево с 31, а десно с 4. бригадом шаљући коњичке патроле дуж Саве.

Пета дивизија је одређена у корпусну резерву на простору Сремска Митровица — Велики Радинци — Рума, са задатком да, по овлађивању комуникације Мартинци — Товарник, изврши покрет комуникацијом Сремска Митровица — Кукујевци — Шид — Товарник — Оролик ради напада, са истока и југа, на Винковце, врло брањено непријатељско упориште и у садејству с јединицама 1. пролетерске дивизије које ће нападати са севера и северозапада.

Шездесет осми стрељачки корпус Црвене армије имао је задатак да пробије непријатељску одбрану код Илока и продужи надирање узводно Дунавом и Дравом на правцу Илок — Шаренград — Мохово — Опатовац — Сотин — Вуковар — Даљ — Осиек ради заузимања Вуковара и Осиека и обезбеђења јужног бока 3. украјинског фронта Црвене армије.

На тај начин су све јединице 1. пролетерског и 68. корпуса, као и део јединица Главног штаба

НОВ и ПО Војводине, биле спремне за пробој непријатељске *Црвене линије* и наступање на запад ка Вуковару, Винковцима и Брчком.

Црвена линија је била најбројнији и најутврђенији и пети по реду немачки одбрамбени положај у Срему. Бранила га је ојачана 118. ловачка дивизија са око 20.000 војника и преко 200 топовских и минобацачких цеви, с многобројним минским пољима с десетинама хиљада мина и густим редовима бодљикаве жице истуреним испред првих ровова и упоришта.

На предњем крају *Црвене линије* налазила су се села Мартинци, Кузмин, Бингула, Ердевик, Љуба и Илок као врло јака упоришта, док се даљих девет насељених места налазило у простору између *Црвене линије* и *Нибелушких положаја*. Сва та места су била по своме географском положају распоређена у шахматском поретку, што је непријатељу пружало идеалне услове за организацију одбране.

Освануо је и 3. децембар. Време је било тмурно и хладно, а Фрушка гора обавијена густом маглом.

Те ноћи 2/3. децембра скоро нико на положају и у штабовима није заспао, у очекивању великог тренутка. На деловима фронта, где је удаљеност између ровова била велика, јединице су пред свитање изашле из својих заклона и приближиле се на најкраће одстојање од непријатељских положаја. Ту су, до свитања, ископале ровове за лежећи став и у њима остале лежећи до почетка јуриша.

У 10 часова ујутро, по завршетку артиљеријске припреме, фронт се усталасао на дужини од око

Командант 1. пролетерске дивизије генерал-мајор Васо Јовановић издаје наређење команданту 13. пролетерске бригаде „Раде Кончар“ Марку Рапи

30 км. Једно громогласно „ура“ проломило се из преко 15.000 грла бораца једанаест бригаа 1. пролетерског корпуса које су се налазиле у првом нападном ешелону. Борци су, искачући из ровова, у стрељачком строју прешли у јуриш на непријатељску *Црвену линију*.

Настао је прави пакао од ватре аутоматског оружја и експлозија нагазних и одскочних мина, ручних бомби и граната, које су трештале на све стране.

На десном крилу 52. дивизија 68. корпуса Црвене армије била је прикована пред Илоком од стране Борбене групе „Цимерман“. Сви напади у току дана 52. дивизије били су безуспешни. Немци су утврдили Илок, као упориште на Дунаву, многобројним минским пољима испред првих ровова и бранили га очајнички, јер су знали да би његовим падом био угрожен северни бок *Црвене линије*, а тиме и успешна одбрана на тим положајима у целини.

Тринаеста пролетерска бригада прешла је на јуриш на одсеку Клакоч — Чолинац с 1, 2. и 3. батаљоном у првој борбеној линији. У току дана само је 2. батаљон успео, у садејству с деловима 52. дивизије, да у силовитом јуришу овлада утврђењима на Радошком брду југоисточно од Илока, док су остала два батаљона, услед јаке непријатељске ватре, нарочито бочне ватре са косе Чуковац, остала прикована на јуришним положајима.

Трећа крајишка бригада, која је нападала лево од 13. бригаде, пред собом је имала брисани простор, на одсеку Придпоље — Прогон, западно од Визића. Непријатељ се нарочито утврдио на Придпољу одакле је пружао врло жесток отпор. Сви јуриши бригаде завршавали су се пред бодљикавом жицом и на минским пољима. За врло кратко време, у тим ју-

ришима било је доста мртвих и рањених. Стрељачки стројеви 3. бригаде застали су пред убитачном ватром Немаца, који су аутоматским оружјима тукли са Придпоља, Чуковца и Скандала. Јуриш бригаде је морао да буде обустављен. Батаљони су се вратили на јуришне положаје. Чекала се ноћ.

Осма црногорска и Италијанска бригада, у чијој су се редовима налазили Италијани-добровољци који су, после капитулације Италије септембра 1943, добровољно ступили у редове НОВЈ, прешли су у јуриш, на левом крилу нападног распореда 1. пролетерске дивизије. Обе бригаде су нападале непријатеља у шумовитом подручју Маторе шуме и Пољана југозападно од Визића. Тај терен, посејан густим минским пољима, бранила је врло јака немачка Борбена група „Ердман“.

Осма бригада је успела у току дана да дубље продре у Матору шуму и левим крилом избије испред линије Скандал — Шоркат, док је Италијанска бригада, која се налазила лево од 8. бригаде, успела да напредује у правцу шуме Пољана само 200—400 м у току дана. Продирући кроз Матору шуму и према Пољану, борци 8. и Италијанске бригаде наишли су на нагазне и потезне мине биле скривене у корову жбуњу и дрвећу. Било је и одскочних мина које су при активирању излетале из земље и експлодирале на висини од око 70 см. Оне су тешко рањавале велик број људи.

Црвеноармејци који су били придати бригадам 1. пролетерске дивизије за разминурање терена чинили су то под веома тешким условима. Били су изложени ватри пешадијског оружја и стална мет; немачких снајпера, који су, скривени у крошњама дрвећа, убијали све који су се приближавали минским пољима. Због тога је у току првог дана борбе само 1. пролетерска дивизија имала око 40 мртви; и 60 рањених. Многи од совјетских инжењераца нису успели да оставе за собом развијену белу траку која је означавала слободан пут кроз разминурано минско поље, јер су смртно рањени остали на минском пољу

Командант 8. црногорске бригаде потпуковник Раде Раичевић на осматрачници код Чаковаца (из фототеке „Борбе“)

Командант и политички комесар 1. пролетерске дивизије дошли су у жеку борбе у 8. бригаду, која је најдубље извршила продор у непријатељску одбрану. Експлозија мина и фијучи граната указивали су на то да се води тешка борба. Ту, на лицу места, тако рећи у стрељачком строју, командант и комесар дивизије пратили су борбу бригаде, чији је продор кроз шумско подручје у правцу Љубе обезбеђивао и успех целе дивизије.

Кад су командант и политички комесар 1. пролетерске дивизије напустили бригаду и упутили се у свој штаб, који се тога дана налазио у Ћипши, командант 8. бригаде Саво Машковић, прекаљени борац и предатни комуниста, пошао је у стрељачки строј да личним примером подстакне борце бригаде у нападу. Ту, у стрељачком строју, са аутоматом у рукама, Саво је пао смртно рањен. Тужна вест се пронела бригадом. Командант и политички комесар 1. пролетерске дивизије, обавештени о погибији команданта 8. бригаде Сава Машковића, вратили су се у Штаб бригаде и, у консултацији са члановима Штаба, за команданта бригаде одредили команданта ба-

таљона капетана Рада Раичевића. Саво је привремено сахрањен у селу Визићу.

Без обзира на губитак команданта, бригада је у току дана успела да избије нешто источније од линије Скандал — Шоркат.

Италијанска бригада, због мина, бодљикаве жице и јаке баражне ватре, није успела да продре дубље у шуми Пољана, па се задржала испред својих јуришних положаја.

Једанаеста дивизија нападала је према Ердевику.

Пета бригада 11. дивизије, налазећи се на десном крилу дивизије, нападала је на тежишном правцу дивизије Стара Бингула — Лице пустаре — Калиле, на одсеку између кота 184 и 104 у пољу Горње лице. Бригаду су подржавали два артиљеријска пука Црвене армије и Артиљеријска бригада 5. дивизије. Бригада је у првом налету успела после врло снажне артиљеријске припреме, да пробије непријатељску одбрану на потоку Мохарач, заузме Церје-пустару и шуму Велики Бакоњ и избије на безимени поток, северозападно од Ердевика према коси Бања, савлађујући многобројна минска поља.

У савлађивању тих препрека батаљони су се сналазили сваки на свој начин. Тако су борци 4. батаљона испред стрељачког строја натерали стадо оваца и чопор свиња, па је стока крчила пут кроз минска поља. Требало је сачувати људе колико год је могуће, а савлађивање минских поља, односно активирање мина, било је могуће само на тај начин.

Непријатељ се упорно бранио на безименом потоку, држећи чврсто у својим рукама брдо Кулина. У међувремену је успео да прикупи своје резерве и потисне 5. бригаду све до коте 134 на Церје-пустари, где је задржан. Међутим, Немци су обновили напад на ту коту са севера, запада и југа и борбом прса у прса потиснули јединице бригаде према потоку Мохарач, где их је задржала 5. бригада. У противнападу јединице бригаде су успеле да поново заузму помуну коту, али само за кратко време. Немци су се поново прикупили и у противјурису по други пут заузели коту 134, потискујући јединице бригаде преко потока Мохарач, на њене јуришне положаје. "У току тих борби губици бригаде су били осетни. Погинуло је 27 бораца, а рањено 114, док је бригада заробила 36 непријатељских војника, убила 80, а запленила 2 исправна и 5 неисправних артиљеријских оруђа, 2 тешка минобачача, 10 пушкомитраљеза и 2 камиона.

Тридесет друга бригада, под командом мајора Анте Мијоча, и Драге Стевановића, политичког комесара, у центру распореда 11. дивизије, извршила је фронтални напад у правцу Ердевика на одсеку Лице — Мали Бракут — Кањев млин. У првом налету бригада је успела да избаци непријатеља из привророва испред Ердевика, али је у свом напредовању ипак задржана, па се морала ушанчити.

Дванаеста бригада, на левом крилу нападаог распореда 11. дивизије, успела је да у јуришу истерг непријатеља из првих ровова на одсеку Кањев млин — Циганска међа, исече бодљикаву жицу и разминира минска поља испред друге линије ровова, ал даље није могла услед веома жилавог отпора непријатеља. Сви покушаји бригаде да се домогне и другог реда ровова остали су безуспешни, па су се једи-

Факсимил некролога посвећеног команданту 8. црногорске бригаде потпуковнику Саву Машковићу објављен у бригадном листу (Архив Војноисторијског института)

Раскомадана тела оваца на минским пољима (из албума Драгоја Лукића)

нице у току дана задржале у заузетим рововима на Баркут потоку.

Двадесет прва дивизија нападала је непријатеља од Циганске међе, дуж потока Баркут-Шидина, па преко Камаришта и Изворца, источно од Мартинаца до Саве на потпуно брисаном простору, као и 11. дивизија.

Друга пролетерска бригада, још пред зору, пре почетка јуриша, по мраку је подишла непријатељу ископавши при томе ровове за лежећи став, и у том положају дочекала је знак за јуриш. У силовитом јуришу непријатељ је избачен из првих ровова на одсеку Фламијин Двор — Слободинце и потиснут до Баркут-Шидина потока, али се даље није могло. Немци су на десној обали потока изградили бункере и поставили бодљикаву жицу и минска поља. Због брисаног простора и утврђених положаја, сви каснији покушаји остали су узалудни, па се бригада морала повући с брисаног простора на полазне положаје.

Јединице 1. пролетерског корпуса у децембарској офанзиви 1944. није могло да заустави ни блато, ни хладноћа (из листа 1. армије „За победу“)

Четврта бригада, која је нападала лево од 2. пролетерске бригаде, између Кузмина и Мартинаца, није успела да направи ниједан корак. Сви напади бригаде заустављени су испред првих ровова, али је минобацачком ватром уништено седам непријатељских бункера.

Пета бригада је нападала на најутврђенији сектор испред фронта 21. дивизије. Он је обухватао железничку станицу и цркву у селу Мартинаци. Поред ових објеката, били су јако утврђени и блокови кућа у самој селу испред којих су били ископани ровови са минским пољима и бодљикавом жицом у претпољу. Бригада је успела да продре до железничке станице, али је услед снажне ватре противника морала да се повуче. Штаб 5. бригаде је био приморан да у току дана изврши смену батаљона у првом борбеном реду и обустави даље јурише. Бригада је имала доста рањених, а нарочито од мина. Тако је на минском пољу без ноге остао и Драгољуб Веселиновић Витез, коме-сар чете у Омладинском батаљону.

Јуриш 31. бригаде завршио се, такође, пред бодљикавом жицом на источној ивици Мартинаца, па се бригада морала повући на полазне положаје. Продужени напади у току дана с мањим групама такође нису успели.

Дивизија је тога дана имала 25 мртвих и 85 рањених, од чега 65 теже.

Тако се завршио први дан напада 1. пролетерског корпуса. Изузев продора 8. црногорске бригаде, фронт је остао на истом месту. Да би се искористио почетни успех ове бригаде, која се уклонила у непријатељске одбрамбене положаје, Штаб 1. пролетерске дивизије, по наређењу Штаба 1. пролетерског корпуса, убацио је у борбу и 1. пролетерску бригаду између Италијанске и 5. крајишке бригаде. Бригада је имала задатак да ослободи десно крило 11. дивизије, тј. 5. бригаду, за даљи продор у дубину непријатељске одбране, с тим што је 1. пролетерска бригада требало да напада правцем Церје пустара — Велики Бакоњ. По овладавању шуме Велики Бакоњ, главнина бригаде је требало да дејствује према Љуби, док је мањим снагама из позадине требало да нападне непријатеља на линији Скандал — Шоркат и тиме садејствује с 8. бригадом у њеном продирању према Љуби, као и Италијанском бригадом према Шоркату.

Пета бригада је добила нови задатак да продира на правцу кота 162 (на јужној ивици шуме Велики Бакоњ) — кота северозападно од Ердевика — Блажевац (шума) и тако обухвати Ердевик са северне и северозападне стране.

Док су штабови 1. пролетерског корпуса тражили нова решења, припремало се изненађење за Немце — искрцавање 3. бригаде 36. дивизије и једног јачег одреда Црвене армије у позадину непријатеља, код Опатовца.

ДЕСАНТ КОД ОПАТОВЦА

Совјетски 68. корпус, иако подржан 2. бригадом речних бродова Дунавске ратне флотиле, није успео у току 3. децембра да учини ниједан корак напред. Сви његови напади су се завршавали пре-п положајима Борбене групе „Цимерман“, на источној ивици Илока.

У договору Штаба 68. корпуса Црвене армије, Дунавске ратне флотиле и Главног штаба НОВ и ПО Војводине, одлучено је да се један мешовити југословенско-совјетски одред искрца у позадину непријатеља, на десну обалу Дунава, између Опатовца и Мохова.

У сагласности с командантом 68. корпуса генерал-мајором Шкодуновичем, командант Дунавске ратне флотиле вицеадмирал Горшков одлучио је да десант искрца ноћу 3/4. децембра 1944.

За искрцавање је одређен одред од 9 оклопних чамаца, који је добио задатак да из Новог Сада пребаци Предњи одред десанта (305. самостални батаљон морнаричке пешадије с 320 људи и из Букине — 2. ешелон десанта 1. гардијског утврђеног рејона са 1.250 људи) и два батаљона 3. бригаде 36. дивизије са око 700 људи.

Артиљеријску подршку десанта обезбеђивао је одред од пет минобацачких чамаца, Артиљеријска група 68. корпуса, артиљерија 1. гардијског утврђеног рејона и артиљерија Пратећег обалског одреда (4 хаубице 122 мм).

Команду над тим снагама задржао је вицеадмирал Горшков, са командним меетом у Черевиху, где се налазио и Штаб 68. корпуса, док је за команданта искрцавања одређен командант 2. бригаде речних бродова капетан фрегате Аржавкин, а за команданта десанта — командант 305. самосталног батаљона морнаричке пешадије мајор Мартинов.

Ради очувања тајности покрета бродова Дунавске ратне флотиле у непосредним рејонима искрцавања одлучено је да се, на 30—40 минута пре пристизања десанта у одређена места, отвори артиљеријска ватра од стране артиљеријских јединица одређених за подршку десанта, како би се замаскирао шум бродских мотора и одстранила пажња непријатељских осматрача на десној обали Дунава.

Вожња од Черевиха до Опатовца трајала је пуних 6 часова, од 18.30 часова 3. децембра до 01.30 часова 4. децембра. Вожња је обављена потпуно неопажено захваљујући, пре свега, предузетим мерама маскирања и слабијој видљивости. Поред артиљеријске ватре, возило се само с једним упаљеним бродским мотором и под малим гасом, са нагибом на десни бок и одвођењем испусних гасова у воду.

Предњи одред десанта искрцан је 2 км низводно од Опатовца на окуци Дунава, између Опатовца и Мохова. Десант су штитили минобацачки чамци и артиљерија Пратећег обалског одреда за подршку, која је тукла Опатовца и рејон искрцавања и уништила непријатељску противдесантну одбрану. С почетком искрцавања артиљеријска ватра је пренета у дубину непријатељског распореда. До 4. децембра изјутра десантне југословенско-совјетске јединице успеле су да заузму мостобран ширине 3, а дубине 2 км и да до зоре искрцају 1.470 људи. Командант бригаде мајор Никола Ђурашевић Нико касније је о том искрцавању, између осталог, записао:

„Већ у првом таласу искрцавања имали смо тринаест погинулих и рањених војника. Око четири часа кренуо сам са политичким комесаром бригаде Мило-

Вицеадмирал Сергеј Георгијевич Горшков, командант Дунавске ратне флотиле Црвене армије

радом Радуловићем и његовим помоћником на десну обалу Дунава. Кад смо се искрцали са скеле, имали смо шта да видимо! . . . Овде се обала уздиже као стрми зид, висок око двадесет метара и тај „бедем“ на којем су се налазили Немци и усташе требало је савладати.”

У ствари, преко Дунава је прво прешла једна совјетска извиђачка чета, а за њом се отиснула 2. чета 4. батаљона, која је имала врло одговоран задатак. Требало је у првом налету да заузме непријатељске положаје на самој обали и одреди људе који ће помоћи совјетским артиљерцима да са својим топovima заузму борбени положај у саставу 2. чете, како би се могли супротставити евентуалном нападу немачких тенкова или јуришних артиљеријских (самоходних) оруђа. Чета је на месту искрцавања требало, прво, да савлада мочвару широку неколико стотина метара, меетимично дубоку и до једног метра, а потом читави земљани бедем који се уздицао на десној обали Дунава и до 20 м. Чета је то успешно обавила. Командир чете Марко Ћирић и политички комесар чете Јово Влаховић, јуришајући на челу чете, обезбедили су извршење задатка.

Одмах после 2. чете 4. батаљона, преко Дунава се пребацила и 1. чета 2. батаљона са совјетском ба-

Група бораца 3. војвођанске бригаде и црвеноармејаца у Оџацима, непосредно пред десант код Опатовца почетком децембра 1944. (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

Мајор Јован Вујошевић Лола, главни уредник листа „За победу“, интервјуише два борца 68. стрељачког корпуса Црвене армије на сремском фронту, за време обеда, у првој половини децембра 1944 (из албума пуковника Јована Вујошевића)

теријом противтенковских топова. Затим су се до ујутро пребацила оба батаљона (2. и 4) са свим својим снагама. Проширујући мостобран у току дана југословенско-совјетске јединице пребачене на десну обалу Дунава омогућиле су да се пребаци и остала два батаљона 3. војвођанске бригаде (1. и 3). Тада је одлучено да 2. и 4. батаљон 5. децембра изврше напад на Опатовца, а 1. и 3. батаљон на Мохово. Пропали су сви покушаји Немаца да искрцане југословенско-совјетске снаге на Дунав у поподневним часовима 4. децембра. Југословенско-совјетске јединице чврсто су држале мостобран у својим рукама и вршиле припрему за напад 5. децембра.

У исто време, вицеадмирал Горшков одлучио је да, уз помоћ 5 минобачачких чамаца, искрца мали одред од 52 борца из Чете морнаричке пешадије Пратећег обалског одреда у речно пристаниште, у Илоку. То је био врло ризикантан подухват.

Искрцавање на речном пристаништу у Илоку, као и код Опатовца, унело је забуну у редове непријатеља, али само за кратко време. Немци су убрзо прикупили резерве и са усташко-домобранским снагама предузели десетак јуриша на искрцане совјетско-југословенске снаге, настојећи да их набаце на Дунав и ту униште. Нарочито је био изложен нападима искрцани одред у Илоку. Иако није у потпуности извршио задатак, одред је везао знатне снаге непријатеља и борио се јуначки до последњег метка, све док се није спојио с деловима 52. стрељачке ди-

визије 4. децембра 1944. у 14 часова, када је 52. стрељачка дивизија продрла у Илок и заузела га. Тај мали, али храбри одред, имао је у тим борбама 26 погинулих и 19 рањених, док је неповређених остало само 7 бораца.

За то време, искрцани совјетско-југословенски одред код Опатовца ликвидирао је непријатеља између тог места и Мохова и обезбедио стварање мостобрана на који се пребацила совјетска артиљерија. На тај начин су створени веома повољни услови за заузимање Мохова, Опатовца и непријатељских упоришта на *Нибелупшким положајима*, као и пробој *Црвене линије*.

ПРОБОЈ ЦРВЕНЕ ЛИНИЈЕ

У исто време кад је 52. дивизија Црвене армије у 12 часова напала Илок и заузела га 4. децембра 1944. до 14 часова, јужно од ње нападала је 13. пролетерска бригада. Бригада је, после неуспелог ноћног напада 1. батаљона на Чолинац, најзад у зору 4. децембра успела да овлада тим брдом. А у току дана избила је на цесту Илок — Јбуба, на одсеку од Великог брда до Декана, где се задржала до јутарњих часова 5. децембра одбијајући противнападе непријатеља.

Трећа крајишка бригада, која је претходног дана застала на полазним положајима, пришла је, по наређењу Штаба бригаде, копању приближница. Све до мрака, под непријатељском ватром из аутоматских

Група руководилаца 2. батаљона 3. крајишке (пролетерске) бригаде снимљена новембра 1944, непосредно пред одлазак на сремски фронт (слева надесно): Ахмед Куленовић, водни делегат 2. чете 2. батаљона, Ђуран Ковачевић, командант 2. батаљона, Петар Грбић, командир 2. чете 2. батаљона, Душан Керкез, политички комесар 2. батаљона, и клечи Миле Лабус, заменик политичког комесара 2. чете 2. батаљона (фототека „Народне армије“)

Политички комесар Бригаде „Италија“ 1. пролетерске дивизије мајор Марио Гатани Тиндари и Срђан Вуковић, обавештајни официр бригаде (албум Ђузепе Мараса, Рим, Република Италија)

оруђа и минобацача, копали су приближнице према непријатељском првом рову. Нервоза се увлачила у борце, који су лежали на смрзнутој земљи. Штаб бригаде је одлучио да се пре зоре изврши општи напад на непријатеља.

Бригада је била чврсто решена да успе. Припремљене су и бомбашке групе. Ноћ је била мрачна. Нападало се у водним колонама, вод иза вода. Бригада је у силовитом јуришу, на одсеку Придоље — Прогон, пробила непријатељску одбрану и продужила гоњење непријатеља преко Чуковца и Лиске до косе Топовац северно од Јбубе, у његовом повлачењу према Шиду.

Осма и Италијанска бригада успеле су у току ноћи 3/4. децембра и у току дана 4. децембра да пробију одбрану непријатеља у Маторој шуми и Пољани и да га, после жестоких борби, потисну до пред саму Јбубу, где су задржане од непријатеља, који се упорно бранио на *Црвеној линији*.

Освојени бункер у Ердевику (из албума Драгоја Лукића)

Јужније од 8. и Италијанске бригаде, 4. децембра у 12.30 часова 1. пролетерска и 5. крајишка бригада извршиле су силовит удар према Ердевику, пробиле непријатељску одбрану на потоку Мохарач, а затим, продирући преко Церја и шуме Велики бакоњ, успеле да избију преко коса Бања и Милиндол у шуму Блажевац и заобилазним путем са запада изврше продор у Ердевик.

После извршене концентрације уз садејство 1. пролетерске бригаде 1. пролетерске дивизије 5. бригада је успела да потисне непријатеља са положаја и да заобилазним маневром са запада нападне Ердевик. По ликвидацији истог извршила је гоњење правцем Бачинци.

Маневром ове бригаде и ликвидацијом Ердевика, непријатељ је одступио и са положаја испред XII бригаде.

Заузимање Ердевика извршено је и уз садејство 32. српске бригаде.

На тај начин, овладавањем Ердевиком, у потпуности је разбијен одбрамбени систем непријатеља, у центру његове *Црвене линије*. То је омогућило 12. бригади да предузме гоњење непријатеља према Кукујевцима, док је 32. бригада застала у Ердевику ради краћег предаха и сређивања јединица, с обзиром на тешке дводневне борбе и осетне губитке.

Чим је пао Ердевик, генерал Киблер је упутио захтев Команди Групе армија „Е“ да се одобри одступање са *Црвене линије* на *Нибелушке положаје*, што је Команда Групе армија „Е“ и одобрила.

На јужном крилу 1. пролетерског корпуса, 21. дивизија је била прикована пред линијом непријатељских ровова који су се пружали дуж десне обале Баркут-Шидина потока, па северном ивицом Кузмина и Мартинаца, преко Изворца, источном ивицом Мартинаца до Саве. У току целог дана, јединице дивизије нису успеле да напредују ни један корак услед врло снажне одбране непријатеља, нарочито на десном крилу његовог распореда, у Кузмину и Мартинцима. Штаб 21. дивизије је, због тога, одлучио да изврши прегруписавање снага и маневар 2. пролетерском бригадом. Тако ју је извукао са фронта и

наредио да се код Сремске Митровице пребаци преко Саве и с леђа нападне Борбену групу „Линденблат“ у Мартинцима, коју у фронталним нападима јединице дивизије до тада нису успеле да потисну из првих ровова, и поред јаке артиљеријске подршке. Међутим, од тога се касније одустало, јер се није имало ни средстава за форсирање, а настала је и нова ситуација на фронту.

Пета бригада је добила задатак да смени 4. и 31. бригаду, јер је требало да се ове припреме за удар на Мартинце с фронта, када 2. пролетерска бригада избије у позадину непријатеља. Међутим, ова одлука Штаба 21. дивизије само је делимично реализована. Један батаљон 5. бригаде сменио је на положајима 4. бригаду, која се повукла у Лаћарак, док се 2. пролетерска бригада у току дана усиљеним маршем пребацила у Сремску Митровицу. Остале бригаде су остале и даље на својим првобитним положајима, јер је у међувремену уследило разбијање и пробој одбрамбених положаја непријатеља у центру и на левом крилу његовог распореда. Због тога се 4. бригада до 23 часа вратила на своје старе положаје, док је 2. пролетерска бригада задржана у Митровици.

Пошто су јединице 68. корпуса Црвене армије заузеле Илок, а 1. пролетерска и 11. дивизија извр-

Политички комесар 1. пролетерске дивизије потпуковник Благо Шћекић (из ратне штампе)

шале пробој непријатељске *Црвене линије* у центру распореда немачке ојачане 118. ловачке дивизије, Команда Југоистока је у касним вечерњим часовима 4. децембра 1944. доставила немачкој Врховној команди Вермахта следећи извештај:

„Корпусна група „Киблер“ добила је наређење да *Црвеној линији* напусти тамо, где буде из ње избачена упркос жилавој борби, и да се са одсеченим деловима тако пробија да би на *Нибелушкој линији* опет заузела положаје. *Нибелушку линију* сматра треба држати под свим околностима и по сваку цену.“

ПРОБОЈ НИБЕЛУШКЕ ЛИНИЈЕ

Процењујући развој ситуације на сремском фронту, после пробоја његових одбрамбених положаја на *Црвеној линији*, Штаб 1. пролетерског корпуса донео је одлуку да се пређе у општи напад и предузме гоњење непријатеља.

Петог децембра јединице 1. пролетерског и 68. корпуса прешле су у гоњење непријатеља. Немци су с крајњим напорима успевали да се организовано повлаче према *Нибелушкој линији*, трпећи при томе велике губитке у људству и материјалу.

Искрцани југословенско-совјетски десант у позадини сремског фронта, код Опатовца, успео је, у току 4/5. децембра, да заузме Мохово и Шаренград. Напад су извели 1. и 3. батаљон 3. војвођанске бригаде, у садејству с деловима совјетског десанта.

Напад на непријатељско упориште у Опатовцу почео је 5. децембра ујутро. Убрзо се разбуктала врло жестока борба за сваку кућу. Око 8 часова, у време када је борба за Опатовца достигла врхунац, непријатељу је упућена у помоћ Борбена група „Тернер“. Групи се супротставио 2. батаљон, док је 4. батаљон 3. бригаде и даље нападао Опатовца. У току борби за Опатовца дошло је до неспоразума између артиљерије и пешадије. Совјетски артиљерци, не знајући да су јединице 3. бригаде већ заузеле неке делове села, отворили су ватру на Опатовца и док је неспоразум због слабијег садејства отклоњен, бригада је имала 3 мртва и 43 рањена борца. Борба је продужена с несмањеном жестином. Поручник фрегате Лариков, командир чете 305. самосталног батаљона морнаричке пешадије, лично је допузао до једног бункера у Опатовцу, уништио га ручним бомбама и омогућио напредовање својој чети, а затим је ускочио у непријатељски ров и из аутомата убио непријатељског официра и 7 војника. Око подне Опатовца је био ослобођен.

Дефиле бораца 3. војвођанске бригаде у Бачкој Паланци крајем новембра 1944. непосредно пред десант код Опатоца (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

По заузимању Опатовца 3. бригада и Десантни одред Црвене армије продужили су с надирањем узводно Дунавом на правцу Опатовца — Сотин — Вуковар, а мањим снагама извршили напад у правцу Папугиног салаша ради преецања комуникације Сотин — Товарник. У току дана југословенске и совјетске јединице су напредовале око 3—4 км.

Док је Десантни одред дејствовао код Опатовца, 4. бригада 16. дивизије покушала је да форсира Драву код Осијека и успостави везу са јединицама 6. корпуса, али подухват није успео.

На десном крилу 1. пролетерске дивизије 13. пролетерска бригада је 5. децембра пресекала цесту Илок — Љуба и извршила дубок продор у правцу пута Сотин — Товарник, где је истога дана у подне избила пред Новак-Бапску у садејству с 3. крајишком бригадом. Бомбаши 3. батаљона 3. бригаде у ноћном нападу 5. децембра крчили су бомбама себи ПУГ у дубини непријатељеве одбране, заједно са осталим батаљонима у правцу Новак-Бапске. Четири сата је требало бомбашима бригаде да савладају три реда непријатељских ровова док су доспели пред Новак-Бапску, заједно с 13. пролетерском бригадом, и спуштали се низ западне падине Фрушке горе према Товарнику.

ОСЛОБОЂЕЊЕ ШИДА

Пошто су 1. пролетерска, 8. црногорска и Италијанска бригада дубоко продрле од Љубе и преко Провине главе ка Шиду, Штаб 1. пролетерске дивизије 5. децембра 1944. је издао заповест за напад на Шид 1. пролетерској, 8. и Италијанској бригади

Италијанска и 8. бригада требало је да нападају Шид са северне и североисточне стране, док је 1. пролетерска бригада добила задатак да изврши фронтални напад на Шид са источне стране. Истовремено је наређено и 11. дивизији да учествује у нападу на Шид са југоисточне и јужне стране. Тако је у нападу на ово врло брањено упориште, у центру прве линије непријатељских *Нибелутиких положаја*, требало да учествује шест бригада НОВЈ: 1. пролетерска, 8. и Италијанска бригада 1. пролетерске и 5, 12. и 32. бригада 11. дивизије.

Напад шест бригада 1. пролетерског корпуса на Шид, требало је да почне 5. децембра 1944. у 20 часова. До тог времена, 13. пролетерска и 3. крајишка бригада, у свом надирању од Љубе преко Моловина и Сота, избиле су источно од линије Новак — Бапска — Беркасово.

У исто време и јединице 1. пролетерске, 8. и Италијанске бригаде избиле су пред Шид.

Јужније од 1. пролетерске бригаде непријатеља је гонила 5. крајишка бригада, која је до 20 часова успела да овлада упориштима Бачинцима и Гибарцом, гонећи непријатеља од Ердевика према Шиду. У тродневним борбама, од 3. до 5. децембра, бригада је имала 27 мртвих и 114 рањених, док је у борби убила 80, а заробила 36 непријатељских војника.

Тридесет друга бригада, после учешћа у заузимању Ердевика 4. децембра, продужила је напад. У

Телефонисти 13. пролетерске бригаде „Раде Кончар“

садејству с 5. бригадом, учествовала је у заузимању Бачинаца и Гибарца и потом продужила према Шиду. Бригада је у тродневним борбама убила 55, а заробила 3 непријатељска војника, док су њени губици износили 26 погинулих и 122 рањена борца, већином од нагазних мина.

Дванаеста бригада, која је нападала на левом крилу борбеног распореда 11. дивизије, после заузимања Ердевика продужила је напад 5. децембра у правцу Шиде. У 6 часова ујутро ушла је с две колоне у Кукујевце, а потом, са осталим јединицама 11. дивизије, продужила надирање према Шиду, где је избила у вечерњим часовима.

Када је бригада с главнином гонила непријатеља ка Бачинцима, услед несмотрености 3. батаљона, који се као заштитница налазио на зачељу 12. крајишке бригаде, два камиона Немаца с једним топом, који су остали одсечени у рејону Кузмина, изненада су се пробили у Кукујевце и напали 3. батаљон. Немци су само за 10 минута пројурили селом и том приликом, у краткој борби, ранили команданта батаљона Вице Рунџа, а убили два борца.

У тродневним борбама, од 3. до 5. децембра, 12. бригада је имала 12 мртвих и 58 рањених, док су погинула 62, а заробљена 2 непријатељска војника.

У међувремену, на левом крилу 1. пролетерског корпуса 21. дивизија није ни завршила прегруписавање снага, а већ је дошло до повлачења непријатеља. Због дубоког продора 1. пролетерске и 11. дивизије на правцу Ердевик — Шид, Борбена група „Линденблат“ је била приморана да напусти своје одбрамбене положаје у Мартинцима и Кузмину и да приђе убрзаном повлачењу на следеће, шесте по реду одбрамбене положаје у Срему — *Нибелутишке положаје*.

Четврта бригада, у садејству с 2. пролетерском бригадом, која је у међувремену враћена на фронт, заузела је Мартинце и продужила напад у правцу Бачинаца, садејствујући с левокрилним јединицама 11. дивизије.

Петог децембра, око 2 часа после поноћи, Пета бригада напала је непријатељске заштитнице и прогонила их у правцу Кузмина, непријатељског упоришта које је у јутарњим часовима успела и да заузме, а потом је продужила напад у правцу Адашеваца, јужно од Шида, где је заустављена. Ово место је заузето тек по пристизању осталих јединица дивизије, око 22 часа увече 5. децембра, пре заузимања Шида.

У исто време 31. бригада, на левом крилу нападног поретка 21. дивизије, предузела је гоњење непријатеља и 5. децембра у поподневним часовима избила на линију Вишњићево (Грк) — Босут — Сремска Рача. У продужетку напада јединице 31. бригаде успеле су да до пада мрака заузму ова места, као и Моровић на Босуту.

У борбама тога дана, да би смањили губитке од многобројних вешто скривених минских поља, минери 21. дивизије су такође терали стоку пред собом, и тако откривали минска поља, а потом су вршили њихово разминирање уз помоћ инжењераца 9. батаљона 1. гардијског утврђеног рејона, који су били придати 21. дивизији.

У центру нападног распореда 1. пролетерског корпуса, јединице 1. пролетерске и 11. дивизије избиле су у вечерњим часовима пред Шид, врло брањено непријатељско упориште на првој линији *Ни-*

белутиких положаја. Тачно у 20 часова прешле су у силовит јуриш на непријатеља, који се очајнички бранио. Немци нису могли да одоле нападу јединица 1. пролетерске и 11. дивизије и Шид је ослобођен после врло оштре трочасовне борбе.

Командант Корпусне групе „Киблер“ генерал-лајтнант Јозеф Киблер, у свом извештају Команди Групе армија „Е“ написао је између осталог:

„3. 12. непријатељ на сремском фронту почео је велику офанзиву јаком артиљеријском ватром и уз подршку јуришних авиона, са тежиштем на Фрушкој гори.

На одсеку Ердевик — Илок успео је да се дубоко пробије и искрцаним снагама започео наткриљаване наших положаја ноћу 4. 12. источно од Опатовца, искористивши то за брзо разбијање нашег левог крила.

Од резерви Корпус је располагао са 118. извиђачким батаљоном и 5. четом 891. пука са 1 водом лаких противтенковских топова. На дунавском фронту хрватске јединице су почеле да беже, тако да су јединице, које су извршиле пробој, дочекиване тек на артиљеријским положајима. Због дубоког пробоја непријатеља на северном крилу 118. ловачке дивизије и опасности за дубоки леви бок код Опатовца, као и због великих наших губитака, изгледало је да ће

Штаб 1. пролетерске бригаде у Срему, децембра 1944; у средини политички комесар бригаде потпуковник Мирко Јовановић (из албума Бранке Јовановић)

бити разбијен фронт 118. ловачке дивизије, поготово што се није располагало резервама. Зато је 4. 12. у 13,10 часова упућен захтев да се одобри одступање 118. ловачке дивизије на утврђене *Нибелушке положаје*.

Држање тог положаја зависило је од тога да ли ће довољно јаке снаге 34. армијског корпуса стићи на време код Корпусне групе „Киблер“, пошто су иначе слабе сопствене снаге биле знатно разбијене, а резервама се није више располагало.

Делови 1. брдске дивизије (Команда Корпуса „Милер“) који су се налазили на одсеку јужно од Саве добили су наређења да усиљеним маршем достигну Брчко. Сопствене снаге нису биле у стању да скроз поседну *Нибелушку линију* (Адашевци — Шид — Ловас — Опатовца). Северни део те линије, код Опатовца, био је у рукама непријатеља. Он је заобишао Шид и Ловас и ноћу уочи 5. децембра присилио јужно крило *Нибелушке линије* да се повуче на линији Илинци — Товарник.“

Киблер је у овом извештају био врло реалан, јер се ситуација на сремском фронту у току 4. и 5. децембра 1944. у потпуности преокренула у корист јединица 1. пролетерског корпуса НОВЈ и 68. стрељачког корпуса Црвене армије.

Штаб 1. пролетерског корпуса, у вези с тим борбама, доставио је овакав извештај Врховном штабу НОВ и ПОЈ:

„После два дана тешких и упорних борби, савлађујући густа минска поља и дубоки систем пољских утврђења, наше јединице су пробиле непријатељску линију у Срему на сектору Визић — Мартинци и заузеле следећа насеља: Визић, Љубу, Сот, Ердевик, Мартинце, Кузмин, Кукујевце, Бачинце, Привину Главу, Беркасово, Гибарац, Босут, Вишњићево, Моровић и Адашевце. Непријатељ је претрпео следеће губитке: 1.130 мртвих и 46 заробљених. Заплењено: један тенк, 6 топова, 13 бацача, 76 пушкомитраљеза, 600 пушака, 1 аутомобил, 35 коњских кола и већа количина пушчане, бацачке и топовске муниције. Успешно је садејствовала наша авијација.“

Заузимањем Опатовца, Мохова, Новак-Бапске, Сота, Беркасова, Шида, Адашеваца и Моровића у ствари је заузета прва линија и део друге линије непријатељских *Нибелушких положаја*. Држао се још једино Ловас. Јединице 1. пролетерског корпуса, Главног штаба НОВ и ПО Војводине (3. бригада 36. дивизије) и 68. корпуса Црвене армије пред поноћ 5. децембра 1944. налазиле су се на линији Опатовца — источно Ловас — Шид — Адашевци — Моровић — Вишњићево (Грк) — Сремска Рача.

У тродневним борбама, од 3. до 5. децембра, јединице 1. пролетерског корпуса нанеле су непријатељу осетне губитке. У борбама је убијено и рањено око 1.200 непријатељских војника, док је заробљен 121. Међутим, и губици 1. пролетерског корпуса су били осетни. Погинуло је 189, а рањено 511 бораца, не рачунајући губитке 3. бригаде и 68. корпуса Црвене армије.

Први пролетерски корпус је у овим борбама дошао и до знатног плена: 12 топова, 2 тенка, око 100 пушкомитраљеза, више од 600 пушака, 13 минобацача и разног другог материјала.

Преношење рањеника код Ердевика (из албума Драгоја Лукића)

Заузимањем првих и дела основних положаја *Нибелушке линије* од стране јединица 1. пролетерског и 68. стрељачког корпуса пала су у воду сва наређења немачке Врховне команде Вермахта и Команде Југоистокб да се *Нибелушка линија* мора „у сваком случају и по сваку цену држати“. Обновљено наређење Команде Југоистока које је 5. децембра 1944. у 17.35 часова послао начелник штаба генерал-мајор Хајнц Гилденфелд Корпусној групи „Киблер“ гласило је:

„По наређењу команданта Југоистока скрећем пажњу да се *Нибелушка линија* мсра безусловно држати. Повлачење на *Зелену линију* уопште не долази у обзир.“

Истовремено је и Команди Групе армија „Е“ издато наређење да убрза покрет делова 34. армијског корпуса, које је требало хитно упутити, преко Бијелине и Брчког, за ојачање сремског фронта.

Међутим, све је већ било касно. *Нибелушки положаји* су били пробијени, и јединице 1. пролетерског корпуса и 68. стрељачког корпуса ништа више није могло задржати до следећих и последњих — седмих по реду — непријатељских одбрамбених положаја у Срему — *Зелене линије*, која се протезала од Сотина, преко Берака, Оролика и Комлетинаца до Отока.

ПРОДОР КА СОТИНУ, ОРОЛИКУ И ОТОКУ

Штаб 1. пролетерског корпуса још у преподневним часовима 5. децембра 1944. наредио је Штабу 5. дивизије, која се до тада налазила у корпусној резерви, да се што више приближи фронту. Штаб је имао намеру, сходно постојећем плану, да убаци у борбу свежу, попуњену и пренаоружану дивизију у борби на линији Оролик — Оток и тако одржи темпо напада у децембарској офанзиви према Вуковару, Винковцима и Брчком. Пета дивизија, до пријема наређења, налазила се распоређена, и то: Штаб дивизије с 1. бригадом и два батаљона 4. бригаде у Срем-

Потпуковник Илија Матерић, политички комесар 5. дивизије (из ратне штампе)

ској Митровици, друга два батаљона 4. бригаде налазила су се у Лаћарку, 10. бригада била је у Руми, док се 21. бригада налазила размештена у с. Вогањ.

По пријему наређења командант и политички комесар 5. дивизије наредили су 4. бригади да оба своја батаљона из Сремске Митровице пребаци у Лаћарак, а 10. и 21. бригади да изврше покрет из својих додањих рејона размештаја у правцу Сремске Митровице. Артиљеријска бригада подржавала је напад 11. дивизије на Шид и налазила се већ у рејону Гибарца, где се налазио и Тешки дивизион. Истога дана се и 1. бригада пребацила из Митровице у Мартинце. На тај начин 5. дивизија је у току 5. децембра извршила знатна померања својих јединица и приближила се фронту.

У току 6. децембра на десном крилу 1. пролетерског корпуса водиле су се веома тешке борбе. Трећа бригада 36. дивизије, Десантни одред и 52. дивизија 68. корпуса Црвене армије водили су жестоке борбе на 3—4 км западно од Опатовца с Борбеном групом „Тернер“, ојачаном 3. батаљоном 99. брдског ловачког пука 1. брдске дивизије (који је у међувремену пристигао с фронта на Дрини), 562. ландесшицен ба-

таљоном и 118. извиђачким батаљоном, као и деловима Борбене групе „Цимерман“ уз подршку тенкова и јуришних артиљеријских (самоходних) оруђа. Непријатељ је настојао да по сваку цену одржи у својим рукама друм Шид — Товарник — Сотин — Вуковар, па је у поподневним часовима предузео два врло јака противнапада из два правца — од Федверовог салаша и друмом од Сотина, док је за то време врло упорно у својим рукама држао Ловас.

Око 16 часова је дошло до врло критичне ситуације, нарочито код 3. батаљона 3. бригаде. Зато је одлучено да по један члан штаба бригаде оде у сваки батаљон. Командант бригаде мајор Никола Ђурашевић Нико упутио се на најкритичније место — у 3. батаљон. Немци су потиснули батаљоне бригаде и нашли се с тенковима на око 20—50 м од совјетских противтенковских топова, али артиљерци нису ни покушавали да одступе ниједан корак. У томе тренутку командант 3. батаљона Пера Јовановић с групом бораца, јачине око једне чете, прешао је у противнапад и приморао Немце на повлачење, али су они при томе уништили два противтенковска топа. Сви даљи покушаји југословенских и совјетских јединица да у току дана продру према Сотину и даље ка Вуковару остали су безуспешни.

Прва пролетерска дивизија, после заузимања Шида, прешла је у гоњење непријатеља према Товарнику. Трећа крајишка и 13. пролетерска бригада биле су у току дана 6. децембра пред Товарник. Штаб 1. пролетерске дивизије упутио је 1. пролетерску и Италијанску бригаду ради појачања за напад на Товарник, који је требао да отпочне у 20 часова, док је 8. бригада задржана као дивизијска резерва у Шиду.

Напад четири бригаде 1. пролетерске дивизије и једног батаљона 5. крајишке бригаде 11. дивизије био је силовит, али је непријатељ пружио врло живав отпор. Борило се за сваку кућу. Товарник, веће насељено место, Немци су утврдили као упориште. Он је представљао стуб немачке одбране у центру њиховог одбрамбеног распореда на другој линији *Нибелутиких положаја*, која се протезала правцем Батровци — Илинци — Товарник — Ловас — Опатовца. Борбе за Товарник водиле су се целу ноћ.

На левом крилу борбеног распореда 1. пролетерског корпуса у гоњење је прешла 21. дивизија. Међутим, наступање њених јединица умногоме су успоравали блато и непроходни путеви. Дуготрајне кише претвориле су сремску равницу у праву каљугу, нарочито у захвату реке Босута. Дивизија је у гоњењу учествовала, у ствари, на два правца раздвојена Босутом. Северно од Босута, на правцу Бачинци — Адашевци — Мала Вашица — Илинци — Нијемци — Комлетинци — Оток, дејствовала је Северна група бригада: 2. пролетерска, 4. и 5. бригада, док је јужно од Босута, узводно левом обалом Саве и кроз Босутске шуме нападала 31. бригада.

Друга пролетерска бригада, као десна колона Северне групе бригаде, услед врло блатњавих путева, продирала је врло споро у правцу Илинаца избијајући, до мрака 6. децембра, на линију Товарник — Илинци.

Четврта бригада, као средња колона, после заузимања Адашеваца, застала је на његовој западној

Минобачачко одељење на положају (из ратне штампе)

ивици и у борбу је убачена 1. коњичка бригада, која се до тада налазила у дивизијској резерви.

Прва коњичка бригада, као дивизијска резерва, кретала се у току 5. децембра за борбеним поретком Северне групе бригада на правцу Мартинци — Кузмин — Кукујевци — Бачинци — Гибарац, где је и зановила. Ујутро 6. децембра око 6 часова, 1. коњичка бригада је прошла кроз борбени поредак Северне групе бригада и упала у Мале Вашице, где је растерала групу Немаца и усташа и заузела село једним ескадроном. По заузимању Малих Вашица бригада се упутила према засеоку Градина, где је требало да се пребаци у Батровце и надире према Липовцу и даље према Врбањи, Дреновцима и Гуњи. Међутим, скела код Градине је била у квару, па су се у току дана на десну обалу Босута успели да пребаце само Штаб бригаде и 1. коњички дивизион, док се 2. коњички дивизион вратио у Малу Вашицу. Продирећи узводно десном обалом Босута, бригада је у току ноћи успела да заузме Липовац и протера делове 16. усташке бојне (батаљона), док је продирање кроз Босутеку шуме, у правцу Врбање, Дреноваца и Гуње, било онемогућено, јер су шуме биле поплављене па се због тога Штаб бригаде с 1. коњичким дивизионом вратио у Малу Вашицу.

Пета бригада, као лева колона, по заузимању Адашеваца, где је садејствовала с 4. бригадом, у току 6. децембра продужила је, преко Мале Вашице, у правцу Илинаца, које је заузела у касним вечерњим часовима, продужујући надирање према Отоку.

Тридесет прва бригада је надирала на посебном правцу, јужно од Босута, од Вишњићева (Грк), према

Страшинцима и Јамени, које је у току дана успела да заузме. Услед расквашеног и блатњавог терена и скоро немогућег покрета, бригада је застала у Страшинцима ради краћег предаха и сређивања јединица.

Пета дивизија, следећи први борбени ешелон 1. пролетерског корпуса, извршила је нова померања својих јединица ка фронту. Тако је 1. бригада прешла из Мартинаца у Бачинце, док су у Кукујевце прешле 4. бригада из Лаћарка и 21. бригада из Сремске Митровице. Десета крајишка бригада се померила из Сремске Митровице у Кузмин, док се Артиљеријска бригада с Тешким дивизионом преместила из Гибарца у Шид.

У касним вечерњим часовима 6. децембра 1944. јединице 1. пролетерског и 68. корпуса још увек су водиле борбе на *Нибелуничким положајима*, за његова упоришта у Ловасу и Товарнику. Непријатељ се у њима жилаво бранио покушавајући да омогући својим снагама да организују одбрану на седмим и последњим немачким одбрамбеним положајима у Срему, на *Зеленој линији*.

Око поноћи 6/7. децембра линија сремског фронта се протезала правцем Опатовац — Ловас — Товарник — Илинци — Липовац — Страшинци — Јамена. Падао је снег са кишом, а све јединице су се налазиле на положајима. Борци су се једва кретали на расквашеном земљишту, земља (смољница) се лепила и за онако дотрајалу обућу, док је одећа била натопљена водом, а студен пробијала до сржи костију. Око 10 часова непријатељ је уз подршку тенкова извршио врло снажан противнапад, јачи него претходног дана, с тежиштем на друму Сотин — Опатовац. Фронт се тада протезао на линији Дунав —

источно Сотин — Циглана — Пустара Липовац — Папугин салаш — Кенигсдорферов салаш — Крагино воће — источна ивица Ловаса и даље се око Ловаса повијао према Товарнику. Циљ непријатељског противнапада на његовом левом крилу је био да се уклињене јединице, 3. бригаде и делови 52. дивизије, потисну према Опатовцу и, на неки начин, успостави равнотежа снага на линији Опатовац — Ловас и тако отклони опасност од наткриљавања немачког левог бока на сремском фронту.

У току противнапада развиле су се врло жестоке борбе, нарочито на десном крилу 3. бригаде, где је непријатељ успео да потисне 3. батаљон за око 2 км према Тршчанику. Ту је непријатељ задржан упорном одбраном батаљона и трочасовном врло снажном артиљеријском ватром совјетских артиљераца, после чега је био приморан да обустави даље нападе.

На фронту напада 1. пролетерске дивизије у јутарњим часовима 7. децембра завршавала се борба за Товарник. Непријатељ је био приморан да се повуче. Око 7 часова Товарник су заузеле 1, 3, 13. и Италијанска бригада и један батаљон 5. бригаде 11. дивизије. Јединице 1. пролетерске дивизије у тим борбама

су имале осетне губитке. Међу погинулима налазили су се Лаза Латиновић Лазија, заменик политичког комесара 3. батаљона и Миле Латиновић, командант 5. батаљона 3. крајишке бригаде. Миле је, због изванредне храбрости у току рата, посмртно проглашен за народног хероја Југославије. Тада је погинуо и његов рођени брат Илија. Обојица првоборци, ратовали су више од три године заједно, да би напуштајући своје родно Бравско, код Босанског Петровца, прекинули своје животе у рововима Срема.

По заузимању Товарника, Штаб 1. пролетерске дивизије упутио је 1. и 3. бригаду у правцу Илаче са задатком да заузму то место, а потом продуже гоњење непријатеља у правцу Шидски Бановци — Оролик. Истовремено те Штаб дивизије наредио 13. пролетерској бригади да остане на друму Товарник — Сотин, са задатком да обезбеди Товарник од непријатељских снага које су се налазиле у Ловају. Италијанска бригада је добила задатак да гони непријатеља у правцу Томпојеваца, док је 8. бригада имала задатак да надире према Чаковцима (до тада се бригада налазила у дивизијској резерви).

Тиме је Штаб 1. пролетерске дивизије желео да обезбеди основну замисао операције — продор

Делови 13. пролетерске бригаде „Раде Кончар“ на пролазу кроз Товарник (из ратне штампе)

Миле Латиновић, командант 5. батаљона 3. крајишке (пролетерске) бригаде

према Вуковару и Винковцима. Наиме, упућивањем Италијанске бригаде према Томпојевцима и 8. бригаде према Чаковцима намера је била, да се, заузимањем ових места, угрози лево крило непријатеља, које је било истурено до Ловаса, и на тај начин обезбеди напредовање јединица 3. војвођанске бригаде и 68. корпуса Црвене армије на правцу Опатовац — Сотин — Вуковар.

Дејством 1. пролетерске и 3. крајишке бригаде на правцу Илача — Шидски Бановци — Оролик обезбеђивала су се дејства 1. пролетерског корпуса према врло важном непријатељском саобраћајном чвору — Винковцима, као и каснијим увођењем у борбу 5. дивизије, која се, као корпусна резерва, померала ка фронту следећи борбени поредак 1. пролетерске дивизије на њеном главном правцу напада, тј. према Оролику.

У току дана јединице 1. пролетерске дивизије успеле су да подиђу Томпојевцима, Чаковцима и Илачи. Избијање Италијанске бригаде пред Томпојевце и 8. бригаде пред Чаковце, приморало је Немце да у касним вечерњим часовима 7. децембра напусте Ловас, у кога су, после мањих борби, ушли делови 52. дивизије Црвене армије. Истовремено, 1. пролетерска и 3. крајишка бригада у вечерњим часовима су отпочеле напад на Илачу, коју су око поноћи заузеле

Штаб 1. пролетерске дивизије је касно навече 7. децембра издао заповест за разбијање непријатељске одбране на простору Оролик — Берак — Негославци — Свињаревци — Слаковци и продирање правцем Петровци — Нуштар.

Тако су бригаде добиле задатак: 8. црногорска да изврши продор из Чаковаца преко ж. ст. Грабово и нападне непријатеља у Негославцима; 3. крајишка да заузме Берак и потом продре на правцу Свињаревци — Петровци; 1. пролетерска да заузме Оролик, држећи улево везу с деснокрилним јединицама 11. дивизије, која се као корпусна резерва уводила у борбу; Италијанска бригада да смени 1. пролетерску бригаду, када ова заузме Оролик и Слаковце и продужи надирање ка Нуштару.

Артиљеријска бригада и Тешки дивизион 1. пролетерске дивизије имали су задатак да се по заузимању Шидских Бановаца поставе на простор Шидски Бановци — Завратнице — ж. ст. Белетовци ради артиљеријске подршке 1. пролетерске и 3. крајишке бригаде у сламању непријатељске одбране на одсеку Берак — Оролик.

Седмог децембра јединице 1. пролетерске дивизије у ствари су добиле задатак за напад на непријатељску *Зелену линију*, која се протезала на правцу Сотин — Берак — Оролик — Оток.

У дводневним борбама, 6. и 7. децембра, јединице 1. пролетерске дивизије заузеле су Товарник и Илачу и убиле и раниле, према сопственим проценама око 1.200 непријатељских војника, а заробиле 12, ~~Д~~ је заплењено 85 пушкомитраљеза и митраљеза, 8 камиона, 2 топа, а уништена су и два тенка. Истовремено је у дивизији погинуло 90, а рањено 278 бораца

Јужно од 1. пролетерске дивизије, 11. дивизије је у току 7. децембра постигла значајне резултате. Наиме, она је после заузимања Шида 5. децембра задржана у Шиду, као корпусна резерва, ради краћег предаха и сређивања јединица. Али је већ после два дана, 7. децембра, уведена у борбу. Тада је добио задатак да своје бригаде убаца између 1. пролетерске

Митраљезац 1. пролетерске бригаде на положају (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

Противавионско артиљеријско одељење на положају (из ратне штампе)

и 21. дивизије и нападне непријатеља на правцу Иванци — Ђелетовци — Привлака, садејствујући с јединицама 1. пролетерске дивизије у заузимању Илаче и Шидских Бановаца и делом својих снага, у нападу на Оролик.

Дванаеста крајишка бригада, као десна колона, рано изјутра је извршила покрет правцем Шид — Илинци — Нијемци — Ђелетовци. Успутно је садејствовала с јединицама 1. пролетерске дивизије у заузимању Илаче и нападу на Шидске Бановце. У свом наступању 12. бригада је заузела Ђелетовце и извршила напад на ж. ст. Ђелетовци, која се налазила на око 2 км северно од истоименог села. Напад су извршили 1. и 2. батаљон у 16.30 часова, док је 3. батаљон напао на непријатељево упориште у Оролику. Четврти батаљон бригаде је имао задатак да се постави према Шидским Бановцима и сачека непријатеља који се извлачио из тог упоришта под притиском 1. пролетерске и 3. крајишке бригаде 1. пролетерске дивизије.

Немци су ж. ст. Ђелетовци утврдили и опасали бункерима и бранили је јачом посадом ојачаном једном артиљеријском батеријом. У врло оштрој борби прса у прса, бригада је успела да разбије непријатеља и заплени четири топа. Немци су потом извршили два узастопна противнапада, али су оба пута били одбијени. Тек када су по трећи пут прешли на јуриш уз подршку два тенка, бригада је била приморана да се повуче према селу, док су Немци успели да поново задобију раније изгубљена артиљеријска оруђа. Та оруђа бригада није успела да извуче, јер су за три топа коњи били побијени, док за четврто оруђе, које

је било моторизовано, у стрељачком строју бригаде није било ни једног борца који би знао управљати моторним возилом. Чим су се поново домогли артиљеријских оруђа, Немци су се повукли у Оролик.

Пета крајишка бригада, као лева колона, прешла је у наступни марш 7. децембра 1944. око 9 часова, када је напустила Шид и, крећући се за борбеним поретком 21. дивизије, пристигла је око 18 часова истога дана у Нијемце, где је заноћила.

Тридесет друга српска бригада, у другом ешелону 11. дивизије, напустила је Шид 7. децембра око 10 часова. У наступном маршу примила је борбу код Илаче и пошто је одбацила непријатеља, продужила је надирање ка Винковачким Бановцима, где је стигла, без борбе, у вечерњим часовима и разместила се за одмор постављајући бочна обезбеђења према Шидским Бановцима.

На левом крилу распореда 1. пролетерског корпуса, 21. дивизија је главнином снага наступала правцем Илинци — Нијемци — Комлетинци — Оток. Дивизија је наступала у бригадним колонама. Као челна колона дивизије продирала је 5. бригада, а за њом су следиле 2. пролетерска и 4. бригада.

Пета бригада је, после напорног ноћног марша и мањих борби, око 6 часова избила пред Оток и отпочела борбе за ово веома брањено непријатељско упориште на десном крилу његовог борбеног распореда. Бригада је упала у село и заузела га, осим једног бункера. Али око подне непријатељ је прешао у врло јак противнапад деловима 118. ловачке дивизије и

тек новодоведене Борбене групе „Ајзеле“, у чијем су се саставу налазили 11. извиђачки батаљон и 1. дивизион из 11. артиљеријског пука 11. ваздухопловне пољске дивизије и 54. извиђачки батаљон 1. брдске дивизије.

Бригада је била изненађена жестином напада и почела се повлачити, уз осетне губитке. Настала је врло тешка ситуација и бригади је запретила опасност да буде одсечена, јер се била прилично уклонила у дубину непријатељског распореда. У том доста тешком положају благовремено је избила на фронт 2. пролетерска бригада, која је одмах, тако рећи из маршевског поретка, прешла у напад заједно с још једним батаљоном 4. бригаде, која се налазила у Комлетинцима.

Напад 2. пролетерске бригаде и делова 4. бригаде у бок осујетио је Немце у покушају да концентричним нападом с три стране опколе и униште 5. бригаду.

Покушај непријатеља да потом продре према Комлетинцима био је спречен, али и напад јединица 21. дивизије на Оток није успео.

Јужно од Босуца, као самостална нападна колона, дејствовала је 31. бригада, која је у току 7. децембра успела да заузме Сољане, али је у даљем наступу заустављена од новодовучених непријатељских снага на линији Врбања — Дреновци — Рачиновци.

Прва коњичка бригада, пошто је овладала десном обалом Босуца, на одсеку Липовац — Батровци, није могла да приступи извршењу постављеног задатка на правцу Врбања — Дреновци — Гуња, јер су Босутске шуме биле непроходне због поплава. Бригада се зато вратила у Малу Вашицу и продужила покрет преко Илинаца и Нијемаца до Комлетинаца, где је остала као дивизијска резерва до 12. децембра 1944.

Тога дана 21. дивизија, подржавана совјетском авијацијом која је тукла непријатељске колоне у одступању и циљеве у позадини, направила је дубок клин у непријатељевом распореду и у борби убила око 75, а ранила око 100 непријатељевих војника. Међутим, губици дивизије, због изненадног противнапада непријатеља код Отока, били су такође знатни: 47 погинулих, 104 рањена и 12 несталих бораца.

Седмога децембра линија фронта је била изломљена. Непријатељ се свуда налазио у повлачењу, вршећи повремено јаче противнападе, да би по сваку цену стабилизовао фронт на Зеленој линији. Тога дана водиле су се борбе испред Сотина, за Миклушевце, Томпојевце, Чаковце, Шидске Бановце, Оролик, Ђелетовце, Оток, Врбању, Дреновце и Рачиновце. Сва та места су била утврђена, као упоришта, и Немци су их бранили очајнички и последњим снагама. Имали су осетне губитке, што је код њих стварало деморализацију, па је командант Групе армија „Е“ генерал-пуковник Лер интервенисао 7. децембра следећим наређењем Корпусној групи „Киблер“:

„Свако узмицање или повлачење Корпусне групе „Киблер“ може да доведе само до даљег заоштравања ситуације између Саве и Драве. Према томе све намере и идеје које воде у том правцу и код старешина и код трупа најоштрије сузбијати. Према садашњој

Командант Групе армија „Е“ генерал-пуковник Александер Лер (из албума потпуковника Милована Целебџића)

ситуацији одлучујући значај лежи у отклањању угрожавања железничке пруге Брчко — Винковци и чишћења пута Оток — Комлетинци — Оролик, доцнији циљ: борбом да се поврати *Нибелушка линија*. У томе циљу биће што пре привучени и стављени на располагање: Борбена група „Даунер“ и делови 11. ваздухопловне пољске дивизије, који буду први стигли.“

Ово Лерово наређење одобрио је командант Југоистока генерал-фелдмаршал фон Вајкс, уз следећу допуну:

„Сагласан сам у потпуности с тамошњим борбеним задатком, поздрављам и противнападе који су поново изведени и тражим да се они чешће изводе. Они јединицама увек доносе осећање надмоћности.“

ДЕСАНТ НА ВУКОВАР

Док су јединице 1. пролетерског корпуса од 3. до 8. децембра 1944. напредовале више од 40 км на запад пробијајући два непријатељска одбрамбена положаја, дотле је 68. корпус Црвене армије с 3. војвођанском бригадом напредовао око 20 км. Немци су пружици веома живав отпор на правцу Илок — Сотин —

Еорци 5. војвођанске бригаде с командантом Павлом Капичићем Пајом (лево, у првом плану) за време кратког предаха на обуци непосредно пре форсирања Дунава (из албума вицеадмирала Павла Капичића)

Вуковар. Покушаји 68. корпуса Црвене армије да пробије непријатељске одбрамбене положаје код Сотина, услед упорне одбране Немаца, остали су без успеха. Због тога је командант 3. украјинског фронта маршал Толбухин наредио 7. децембра 1944. Штабу 68. корпуса и Дунавској ратној флотили да, у спорузуму с 1. пролетерским корпусом и Главним штабом НОВ и ПО Војводине, организује десант у позадини непријатељског фронта и пређе у напад 8. децембра на правцу Сотин — Вуковар, како би се спојио са снагама које је требало тога дана да се искрцају код Вуковара.

По том наређењу, 68. корпус је имао задатак да надире преко Сотина ка Вуковару, док је Дунавска ратна флотила добила задатак да у Вуковару искрца једну бригаду 36. дивизије и комбиновани одред совјетских јединица.

Непосредно пред искрцавање у Вуковару, Штаб 68. корпуса почео је са увођењем у борбу и своје друге — 223. стрељачке дивизије, која је 7. децембра убачена у борбу на правцу Товарник — Илача — Шидски Вановци — Чаковци — Негославци, са задатком да учествује у заузимању Вуковара.

Команда Дунавске ратне флотиле одлучила је да тај задатак изврши ноћу 7/8. децембра бродовима 2. бригаде речних бродова. За извршење задатка формиран су Одред за искрцавање, од 8 оклопних чамаца, под командом поручника бојног брода Савицког, који је уједно био и командант десанта, и Одред за артиљеријску подршку од оклопних и минобацачких чамаца под командом поручника бојног брода Никитина.

У предњи одред десанта одређен је 305. батаљон морнаричке пешадије (командант мајор Мартинов) с 302 војника, док је у састав другог ешелона ушла 5. бригада (командант Павле Капичић Пајо, политички комесар Есад Церић) 36. дивизије и 8. самостални артиљеријско-митраљески батаљон (командант потпуковник Маричев), 1. гардијског утврђеног рејона са укупно 1.332 војника.

Артиљеријску подршку десанта обезбеђивали су бродови 2. бригаде речних бродова, артиљерија 1. гардијског утврђеног рејона и Пратећи обалски артиљеријски одред Црвене армије.

Штаб 5. бригаде је још 6. децембра отпочео припреме јединица за десант.

Четврти батаљон се пребацио 6. децембра у окуку Дунава, северно од Вуковара, где се повезао са 4. четом 8. самосталног артиљеријско-митраљеског батаљона и, заједно с њом, припремао се за форсирање Дунава. Овај батаљон с 4. четом 8. батаљона Црвене армије требало је да се пребаци у другом таласу иза 305. самосталног батаљона морнаричке пешадије, који је имао задатак да избије код ушћа реке Вуке, а затим, по овладавању Вуковаром, да продире у правцу наступања јединица 68. корпуса Црвене армије. Задатак 4. батаљона је био да, после форсирања Дунава код ушћа Вуке, продире уз Дунав до линије кота 88 — Лужац — окука Вуке, где би се утврдио и спречавао евентуалан покушај непријатеља да продре од Осијека или Винковаца према Вуковару.

Трећи батаљон 5. бригаде требало је да до 17 часова 7. децембра избије у окуку Дунава, код Боровог рита, где би се повезао с 1. четом 8. батаљона Црвене армије и заједно с њом, по преласку 4. батаљона, у трећем таласу форсирао Дунав и запосео положаје од окуке Вуке до пута који води из Вуковара за Петровце.

Пети батаљон 5. бригаде требало је такође до 17 часова да избије у окуку Дунава. Ту би се повезао с 3. четом 8. батаљона Црвене армије, и по добијеном наређењу, форсирао Дунав на истом одсеку, а потом посео положај од пута Вуковар — Петровци до 305. самосталног батаљона морнаричке пешадије Црвене армије, са задатком да спречи продирање непријатељских снага на правцима који од Петроваца и Негославаца воде ка Вуковару.

Први батаљон 5. бригаде, с 2. четом 8. батаљона Црвене армије, предвиђен је као спшта резерва и требало је да се пребаци заједно са Штабом 5. бригаде у Вуковар.

Према проценама Штаба 5. бригаде, у Вуковару се налазило око 300 непријатељских војника, а у Борову око 100 војника, као и у Сотину. Међутим, те процене нису биле тачне, јер су се на одсеку Сотин — Вуковар налазиле непријатељске снаге јачине више од два ојачана пука. Тако су се само у ширем рејону Сотина налазиле немачка ојачана Борбена група „Тернер“ и делови Борбене групе „Цимерман“, док су Вуковар обезбеђивали 668. допунски батаљон 118. ловачке дивизије, 812. батаљон за осигурање, жандармерија и усташко-домобранске јединице.

Извођеше десантне операције 5. бригаде у Вуковару текло је, према операцијском дневнику Штаба 36. дивизије, овако:

„Исте ноћи, на сектору Вуковара пребацила се 5. бригада са 8. пешадијским батаљоном Црвене армије, помоћу руске речне флотиле на десну обалу Дунава и напала Вуковар. Пребацивање је почело у 23 часа, када се пребацила једна чета црвеноармејаца и наш један батаљон. При самом искрцавању непријатељ је приметио наше снаге и отворио на њих жестоку ватру. Наши су се врло брзо снашли, те у снажном налету протерали непријатеља са обале Дунава као и са цесте Трпиња — Вуковар од железничке пруге до моста на реци Вуке, те створили мостобран за пребацивање осталих батаљона. У току ноћи пребацила су се сва четири батаљона 5. бригаде и батаљон Црвене армије и овладали, после тешких уличних борби, делом Вуковара од фабрике „БАТА“ до железничке станице до реке Вуке и моста на цести Сотин — Вуковар преко реке Вуке.“

У току ноћи 5. бригада, 305. батаљон морнаричке пешадије и делови 8. самосталног артиљеријско-митраљеског батаљона проширили су мостобран на око 3 км, али је он био доста плитак, свега 200—300 м, што је непријатељу пружало повољне услове за његово уништење. На мостобрану је у току ноћи организована и противтенковска одбрана с 9 противтенковских оруђа, која су преко Дунава пренели црвеноармејци. Такође је пребачено 27 минобацача и 54 митраљеза, а укупно је искрцано 1.512 бораца.

И поред веома снажних напада 5. војвођанске бригаде и совјетских јединица, чији су борци јуначки јуришали, непријатељ је добро организованом одбраном на десној обали Вуке онемогућио све њихове покушаје да заузму мост.

Непријатељ је већ ујутро убацио у борбу појачања: 118. извиђачки батаљон и једну батерију јуришних топова. Ове јединице су напале југословенске и совјетске снаге од правца Сотина, док је са запада убачен Штаб 118. инжињеријског батаљона с 2. четом и један алармни батаљон. Развиле су се веома жестоке борбе с непријатељем, који је покушавао на сваки начин да ликвидира мостобран. У току тих борби, које су местимично вођене прса у прса, уништена су и 3 немачка самоходна оруђа.

Четврти и 5. батаљон 5. бригаде и совјетске јединице полако су себи крчиле пут ка центру града, где су дочекане врло јаком ватром противника. Слично су прошли и 1. и 3. батаљон 5. бригаде с две чете

Штаб 5. војвођанске бригаде осматра десну обалу Дунава пре форсирања. Командант бригаде Павле Капичић, трећи слева, од њега десно је политички комесар Есад Церих (из албума вицеадмирала Павла Капичића)

црвеноармејаца у свом надирању према Новом Вуковару. Развиле су се веома крваве борбе које су трајале цео дан. Непријатељ је само у току 8. децембра 29 пута јуришао на мостобран, али су сви ти јуриши одбијени уз обострано тешке губитке. Уопада мрака избачено је из строја осам непријатељских тенкова и самоходних оруђа.

Једна совјетска чета с групом бораца 5. бригаде успела је да продре дуж железничке пруге према Негославцима и да се укопа у Улици грофа Елца (сада Улица Бориса Кидрича). Ова група бораца издржала је најжешће нападе тенкова и самоходних оруђа и није одступила, већ се укопана у рововима јуначки борила бомбама, митраљезима и противтенковским пушкама. Чета поручника фрегате Ларикова борила се против немачких тенкова и самоходних оруђа само стрељачким наоружањем и ручним бомбама. Лариков је лично ручним бомбама уништио два немачка тенка и том приликом био рањен, али је остао у првим редовима до потпуног одбијања непријатељског јуриша.

У командама Југоистока, Групе армија „Е“ и Корпусне групе „Киблер“ тога дана, 8. децембра, радило се грозничаво и тражиле могућности за ликвидацију вуковарског мостобрана. Последње резерве са сремског фронта убачене у борбу за ликвидацију мостобрана трпеле су тешке губитке, док се из састава 118. ловачке није могла више да извуче ниједна друга јединица. Притисак 1. пролетерског и 68. корпуса на Зелу литију био је исувише јак да би се ма које друге снаге са сремског фронта могле издвојити и упутити према Вуковару. Последње извучене резер-

ве: 2. дивизион 668. артиљеријског пука, 2. батерија 118. противтенковског артиљеријског дивизиона и 2. чета 202. тенковског батаљона нису биле довољне да се противник на вуковарском мостобрану баци на Дунав и тиме отклони опасност у позадини сремског фронта. Зато је 8. децембра 1944. наређено пуковнику Даунеру, команданту 737. пука 117. ловачке дивизије, који је био на маршу од Винковаца према Осијеку, да најхитније скрене ка Вуковару. Тако су истога дана железничким транспортом у рејон Вуковара приспела два батаљона 737. пука, извучена са фронта на Дрини, као и 2. дивизион 670. артиљеријског пука 117. ловачке дивизије.

Од свих јединица формиране су две борбене групе: Борбена група „Исток“ и Борбена група „Запад“, са задатком да пређу у напад за ликвидацију мостобрана.

У току целог дана 8. децембра борбе су трајале несмањеном жестином. Командант 5. бригаде мајор Павле Капичић Пајо о томе је касније писао:

„До пада мрака избачено је из строја осам непријатељских тенкова.

Земља је била преорана непријатељским гранатама. Грмљавина топова, штектање митраљеза, пушчани пуцњи и прасак ручних бомби заглушивали су уши. Чинило нам се као да се и температура ваздуха повећала од жестоке ватре свих могућих оружја. Прамење ватре и дима обавијало је непријатељске тенкове, гранате њихових топова заривале су се у грудобране наших ровова.

Гледао сам са командног места како експлозија артиљеријске гранате разноси у ваздух читаво наше митраљеско гнездо. Међутим, одмах су други митраљесци запосели ову рупчагу. Слична једна експлозија, у близини командног места, разнела је совјетски противколски топ заједно с артиљерцима. Међутим, свега неколико минута касније заузела је исти ватрени положај посада другог топа и наставила да туче непријатељску пешадију и тенкове.

Група жена-бораца 5. војвођанске бригаде (из албума вицеадмирала Павла Капичића)

Командант 5. батаљона 5. војвођанске бригаде Здравко Мирчетић Цига и секретар СКОЈ-а батаљона Мила Продановић, погинула у борбама за болмански мостобран (из албума вицеадмирала Павла Капичића)

Наши и совјетски борци, као да су чврсто срасли са земљом, нису попуштали. На местима где је претила опасност да непријатељ пробије одбрамбени ланац прелазили су у противнападе. Смењивали су се јуриши. Ни маса покретног челика која је бљувала ватру није могла да поколеба наше борце. Чак су и рањеници са носила храбрили своје другове.

Такав кркљанац челика, ватре и људског меса не беху доживели ни најстарији борци. О томе је дао веома карактеристичну оцену командант совјетског 8. самосталног артиљеријско-митраљеског батаљона потпуковник Маричев. Нервозно ходајући по импровизованом командном месту, рекао ми је да се његов самостални батаљон прочуо по окршајима у борбама код Стаљинграда. Међутим, овако жестоку битку он није доживео ни код Стаљинграда.

И грађани овог дела Вуковара, чије су трошне куће једва одолевале ударцима жестоке битке, пружали су нам помоћ, нарочито нашим рањеницима. Доносили су платно, превијали рањенике. Причали су ми тога дана о храбрости девојчице из једне куће близу „Батине“ фабрике, која се провлачила испред на-

Пета војвођанска бригада у Барањи, децембра 1944. после борби код Вуковара. На челу колоне секретар СКОЈ-а бригаде Лепа Крњешевац (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

шег положаја и доносила податке о непријатељу. Једном речју, све је било уједињено ради пружања енергичног отпора — и наши борци, и црвеноармејци, и грађани Вуковара. То јединство, проткано борбеним одушевљењем и жељом да осветимо сваког нашег погинулог друга, беше страшно за непријатеља. Трпели смо, додуше, губитке, али су њихови били вишеструко већи."

О борбама 8. децембра, у извештају Команде Корпусне групе „Киблер“ Групи армија „Е“, између осталог, писало је и ово:

„Поред овог угрожавања бокова са југа из рејона Босуца, непријатељ је уочи 8. 12. образовао нови мостобран код Вуковара, те је претила опасност од поновног наткриљавања са севера. Непријатељ је том приликом ангажовао, осим 305. самосталног (десантног) пешадијског батаљона и 5. војвођанску бригаду, делове 52. руске стрељачке дивизије, као и 8. батаљон 1. гардијског утврђеног рејона.

Ради отклањања опасности у дубоком левом боку ангажовани су са истока последњи борбени делови (118. извиђачки батаљон и 1. батерија 191. бригаде јуришних топова), разголићујући фронт Сава — Ду-

нав, а са запада једина корпусна резерва — Штаб 264. инжењеријског батаљона и 2. чета ојачани алармним јединицама. Када је стигао Штаб 737. пука и 1. батаљон, образоване су борбене групе „Исток“ и „Запад“ под командом пуковника Даунера са задатком да 9. 12. што раније крену прикупљеним снагама да би одбацили и уништили непријатеља који се искрцавао преко Дунава."

У зору 9. децембра, око 6 часова, немачке борбене групе, после ураганске артиљеријске ватре прешле су у напад на целом фронту Вуковарског мостобрана. Надирући цестом од Борова и Сотина, непријатељ је покушавао по сваку цену да одсече браниоце од Дунава и уништи их у центру града. Како је дан одмицао, притисак непријатеља се све више појачавао. Око подне непријатељ је прешао у снажан напад од железничке пруге према станици. Ситуација је била критична. Немци су успели да се пробију с тенковима преко моста на Вуки и избију на пут Вуковар — Трпиња, док су мањи делови успели да се пребаце чамцем преко Вуке и забаци за леђа 5. бригаде. Командант бригаде мајор Капичић је у таквој ситуацији донео одлуку да уведе у борбу 5. батаљон, који се налазио у резерви, и да противнападом од-

баци непријатеља који је нападао дуж железничке пруге према станици.

Командант бригаде је, не чекајући команданта батаљона, који се тренутно није ту задесио, повео борце 5. батаљона између кућа у напад на непријатеља. Видевши свога команданта у стрељачком строју, борци су, у погнутом ставу, смело и јуначки наступали напред не обазирајући се на ураганску ватру противника. После краћег времена, појавио се испред батаљона његов командант Здравко Мирчетић Цига и замолио команданта бригаде да на челу батаљона настави с противнападом, сматрајући да је то његово место. Мирчетић је повео батаљон и силовитим јуришем разбио напад непријатеља. Међутим, то је био последњи јуриш храброг команданта 5. батаљона Здравка Мирчетића Циге — сагорео је у огњу паклене пешадијске и артиљеријске ватре непријатеља.

Тога дана је херојски погинуо и ађутант команданта 8. батаљона Црвене армије — подофицир, кога су звали Танк. Осми батаљон је остао без противтенковских оруђа. Скоро је цео избачен из строја. У моменту када се пред положајем 8. батаљона појавио немачки тенк, око команданта се налазила само културна екипа. Командант Маричев је позвао свога ађутанта, подофицира, и упитао га да ли жели да постане херој Совјетског Савеза.

— Да, друже потпуковниче — одговорио је Танк.

Тада му је потпуковник Маричев поставио задатак да уништи непријатељски тенк. Танк се убрзо наоружао свежњем ручних противтенковских бомби и војнички стао испред команданта:

— Разрешите, товаришч командир!

— Разрешају — одговорио је потпуковник Виктор Маричев.

Затим је пришао команданту, загрлио га, опростио се и од осталих старешина међу којима се налазио и мајор Капичић, командант 5. војвођанске бригаде, изашао напоље и више се није вратио. Чула се само једна снажна експлозија, а челична се грдосија зауставила у пламену пред рововима бранилаца мостобрана.

У току 9. децембра црвеноармејци су уништили 13 немачких тенкова и самоходних оруђа, али су при томе и сами изгубили свих 9 противтенковских топова. Послуга је гинула крај противтенковских оруђа, али није одступала.

Међутим, и поред снажног отпора југословенских и совјетских јединица, притисак непријатеља, далеко јачег у људству и техници, био је све јачи и јачи, тако да се врло тешко одолевало његовим сталним нападима уз подршку тенкова и самоходних оруђа. Поред тога, Немци су имали слободу маневра, док су јединице НОВЈ и Црвене армије биле ограничене на врло уском простору иза кога се тих дана налазила велика водена препрека — Дунав.

У таквој ситуацији, командант 3. украјинског фронта, маршал Толбухин, наредио је Штабу 68. корпуса да својом 52. и 223. дивизијом 10. децембра пређе у напад према Сотину, извршипродорпремаВуковару и споји се са опкољеним десантом на вуковарском мостобрану. Међутим, већ у поподневним часовима 9. децембра било је јасно да 68. корпус не може рачунати на успех, јер није располагао тенковима и с

Преживела група црвеноармејаца учесника борбе на вуковарском мостобрану (Народни музеј у Вуковару)

довољно артиљерије. С друге пак стране, Немци су на одсеку ж. ст. Грабово — Сотин имали веома јаке одбрамбене положаје, испред којих се налазило мочварно земљиште с многобројним минским пољима, које је бранила врло јака Борбена група „Тернер“.

Борбена група „Тернер“ била је тада јачине око два ојачана пука и у свом саставу имала: 79. пољски допунски батаљон и 3. батаљон 99. брдског ловачког пука 1. брдске дивизије, 562. ландесшицен батаљон, 2. батаљон 5. СС полицијског пука, 1. батаљон 893. гренадирског пука 264. пешадијске дивизије, СС батаљон „Бурвик“, Ваздухопловну алармну чету „Раб“ и делове 11. противтенковског артиљеријског дивизиона 11. ваздухопловне пољске дивизије, 118. противтенковског артиљеријског дивизиона и 118. инжињеријског батаљона 118. ловачке дивизије и 264. инжињеријског батаљона 264. пешадијске дивизије. Групу су подржавали тенкови и самоходна оруђа и артиљеријска група јачине око једног пука. Борбена група „Тернер“ је, у ствари, била мала дивизија наоружана тенковима и самоходним оруђима. С друге гхак стране, 68. стрељачки корпус с 3. војвођанском бригадом није имао на располагању ниједан тенк и ниједно самоходно оруђе.

Пошто су у међувремену југословенскеисовјетске јединице на мостобрану остале без противтенковских оруђа и с великим губицима, то је Команда Дунавске ратне флотиле предложила Команди 3. украјинског фронта да дозволи евакуацију десанта на леву обалу Дунава. Команда фронта је усвојила предлог и одлучила да се евакуација изврши 9/10. децембра 1944.

Пре повлачења, 9. децембра око 20 часова, батаљони 5. бригаде и Црвене армије још једном су прешли у напад да би замаскирали извлачење са мостобрана, а затим су преживелих 988 припадника десанта (од око 2.000 искрцаних) са 5 оклопних и 4 минобачка чамца отпочели, уз борбу, евакуацију мостобрана. Десетог децембра до 10 часова успели су да се пребаце на леву обалу Дунава скоро сви преживели борци.

Командант 5. бригаде мајор Капичић написао је о евакуацији мостобрана:

С дејствима 3. и 5. војвођанске бригаде 36. дивизије престале су борбе војвођанских јединица у Срему. Народ Војводине подигао је у спомен палих бораца војвођанских бригада овај споменик на Иришком венцу

„Прво су, по плану, превожене совјетске јединице. Ми смо обезбеђивали превоз. После тога су на ред дошле наше јединице. Пошто је за пребацивање у Бачку одређен мали број борбених чамаца, на тренутке сам помишљао како неће бити могуће да се превезу све наше јединице. Био сам свестан да ја морам остати на сремској обали, док се не превезе и последњи борац...

Са задовољством и поносом истичем једну чињеницу: и у тренуцима такве неизвесности није опао морал бораца и старешина моје бригаде. И поред одласка црвеноармејаца они су били решени да по сваку цену бране своје положаје. Никад не могу заборавити сусрет са командиром чете Стојаном Кнежевићем. Очекивао сам напад непријатеља са западног правца. Командир ми је са пуно самопоуздања и решености рекао да ниједан непријатељски војник неће проћи преко положаја — док је жив он, или било који његов борац. Његова храброст и самоувереност толико су мене одушевиле да сам му поклоним свој цепни сат.

— Да имам два ордена за храброст, рекао сам му, — дао бих ти један; пошто немам, дајем ти сат за успомену на овај догађај".

У Вуковару је тада остала само једна група бораца НОВЈ и Црвене армије и мањи број рањеника по вуковарским кућама, које њихове јединице нису успеле пронаћи.

Група која је остала у Вуковару била је забарикадирана и одсечена у Улици грофа Елца. Међутим, она је на крају ипак успела да се повуче у оближњу шуму Адицу, а одатле су их теренски радници спровели у састав 6. корпуса НОВЈ. Рањеници, који су остали по кућама, већим делом су спасени. Вуковарчани, а нарочито омладинци, успели су да прикрију добар део рањеника и на тај начин их спасу од дивљања фашиста и усташа.

Губици су били веома тешки. Само 5. бригада имала је 161 мртвог, 20 несталих и 308 рањених бораца, док су совјетске јединице биле преполовљене (527 војника и руководилаца избачено из строја и потопљена два оклопна чамца). Пета бригада је у борбама изгубила 53 пушкомитраљеза и 70 пушака, а убила је, у садејству с јединицама Црвене армије, 470 непријатељских војника и 22 заробила, уништила 21 тенк и самоходно оруђе и 3 топа.

У извештају Корпусне групе „Киблер", о току борби за Вуковарски мостобран, писало је:

„После жестоких борби разбијен је 10. 12. ујутро непријатељски мостобран Вуковар. Губици непријатеља: 248 избројано мртвих, 75 заробљених, међу којима 4 официра, 2 пребегла.

Плен: 9 противтенковских топова, 23 противтенковске пушке, 16 митраљеза, 100 пушкомитраљеза, 43 аутомата, 131 пушка, 2 топовњаче уништене."

У том извештају су дати подаци за укупне југословенске и совјетске губитке, али о својим губицима Корпусна група „Киблер" није ништа конкретно рекла. Међутим, у извештају немачке 118. ловачке дивизије се каже да је њен 668. допунски батаљон готово потпуно уништен.

На тај начин је завршена битка за вуковарски мостобран, која је трајала два дана и три ноћи уз непрекидне огорчене борбе без сна и одмора. Борци 5. војвођанске бригаде и Црвене армије успешно су

извршили постављени задатак. Међутим, то што се мостобран није одржао, није била њихова кривица, већ неуспех у нападу 68. корпуса Црвене армије. За време тих тешких борби за вуковарски мостобран, корпус није на време увео у борбу своју 223. дивизију. На тај начин је било немогуће да се на правцу Сотин — Вуковар постигне неки већи успех. Једна бројно слабија дивизија (52. дивизија са око 7.000 људи) и једна бригада (3. војвођанска) нису биле довољне да пробију непријатељске одбрамбене положаје на томе правцу.

БОРБЕ НА ЗЕЛЕНОЈ ЛИНИЈИ

Док су вођене борбе за вуковарски мостобран, јединице 1. пролетерског корпуса упорно су покушавале да се пробију ка Винковцима и Жупањи. На десном крилу распореда 1. пролетерског корпуса Италијанска бригада је успела да у току ноћи 8. децембра овлада Томпојевцима, док је 8. бригада заузела Чаковце. Обе бригаде су затим продужиле надирање на север и заузеле Миклушевце. Потом су продужиле с наступањем ка ж. ст. Грабово, али су задржане пред мочваром коју нису могле да савладају. У борбама код села и ж. ст. Грабово учествовали су и делови 68. корпуса Црвене армије.

Осма бригада је у овим борбама имала 21 мртвог и 52 рањена борца, међу којима и четних руководиоца.

Пошто је мочвара испред Грабова била непромостива препрека, инжењерци 68. корпуса приступили су изради прелаза под врло тешким условима, Нагазне и потезне мине расејане по целој мочвари и снажна ватра из немачких аутоматских оружја штитиле су ову природну препреку испред немачке одбрамбене *Зелене линије*. У току ноћи 8/9. децембра црвеноармејци су предузели поновни напад на ж. ст. Грабово, али су при том претрпели приличне губитке и били поново одбачени на полазне положаје.

На левом крилу 1. пролетерске дивизије 1. пролетерска и 3. крајишка бригада заузеле су у току 8. децембра Илачу и Шидске Бановце и продужиле напад према Оролику и Берку, где су заустављене пред непријатељским утврђеним положајима на *Зеленој линији* испред којих се налазио и густе ред минских поља.

У центру распореда 1. пролетерског корпуса и даље је дејствовала 11. дивизија. Њена 12. бригада с 2. и 4. батаљоном покушавала је 8. децембра да заузме Оролик, једно од кључних упоришта на *Зеленој линији*. Међутим, услед упорне одбране немачке Борбене групе „Линденблат", сви ти покушаји остали су тога дана узалудни. Додуше, један вод је продро до првих кућа, али остале снаге бригаде нису успеле да продру кроз непријатељске ровове, па је и овај вод касније одбачен противнападом непријатеља. Батаљони су након тога смењени од 1. бригаде 5. дивизије, која је тога дана уведена у борбу. Остали батаљони 12. бригаде (1. и 3.) нападали су непријатеља у Слаковцима, где су се налазили артиљеријски положаји 118. ловачке дивизије и 2 тенка. Ти напади су се завршили без већих резултата, па су се батаљони, услед надмоћности непријатеља, морали повући на полазне положаје.

Пета бригада 11. дивизије нападала је на Оток и Привлаку. Међутим, услед снажног отпора Борбене групе „Ајзеле“, бригада није могла да овлада непријатељским положајима. Њен 2. батаљон је упао у немачку заседу и претрпео тешке губитке. У међувремену док су 5. и 12. бригада водиле борбе, 32. бригада, као дивизијска резерва, извршила је покрет из Винковачких Бановаца у Комлетинце.

Двадесет прва дивизија дејствовала је на фронту с три бригаде у првом борбеном ешелону: 2. пролетерском и 4. и 31. српском бригадом, а с 5. српском бригадом у другом ешелону.

Друга и 4. бригада вршиле су притисак на Оток, али без већих резултата, јер су Немци успели да се већ на овом делу *Зелене линије* консолидују привлачењем свежих снага с фронта на Дрини, тј. Борбене групе „Ајзеле“.

Тридесет прва бригада, по заузимању Сољана, покушала је у току 8. децембра да овлада селима Врбања, Дреновци и Рачиновци, али у томе није постигла потпун успех. Њен 2. батаљон је успео да се пробије у Врбању, али је непријатељ извршио противнапад од правца Гуње и Дреноваца и приморао га на повлачење.

Трећи батаљон ове бригаде извршио је продор у село Дреновце и заузео га, осим цркве и општине, али се пред вече морао повући, јер је непријатељ добио појачања. Батаљон је у току борбе имао 9 мртвих, 11 рањених и 5 несталих.

Слично је прошао и 4. батаљон нападајући на Рачинце. Он је већ био избио на супротну страну села, када је непријатељ предузео противнапад од Гуње и вратио га на полазне положаје.

Прва коњичка бригада налазила се, као дивизијска резерва, у Комлетинцима, где се 8. децембра налазио и Штаб 21. дивизије.

Пета дивизија се налазила у корпусној резерви. Она је 7. децембра добила наређење од Штаба 1. пролетерског корпуса за дејства на одсеку Грабово — Оролик. У вези с тим, 1. крајишка бригада је извршила покрет 7. децембра правцем Бачинци — Шид — Беркасово — Оролик, где је пристигла у вечерње часове 8. децембра. Бригада је ту, на одсеку Слаковци — Оролик, сменила 2. и 4. батаљон 12. крајишке бригаде 11. дивизије и ступила у борбу потискујући непријатеља према железничкој прузи, али је ноћу 8/9. децембра у противнападу непријатеља враћена на полазне положаје.

Остале бригаде 5. дивизије приближиле су се фронту. Четврта бригада се пребацила из Кукујеваца у Адашевце, 10. крајишка бригада из Кузмина у Бачинце, а 21. српска бригада из Кукујеваца у Гибарац. Артиљеријска бригада, Тешки и Противтенковски дивизион сместили су се у Шид.

Корпусна група „Киблер“ је успела у току 8. децембра да консолидује положај 118. ловачке дивизије и да успостави нарушени борбени поредак из претходних дана, држећи на *Зеленој линији* села Оток, Привлаку, Слаковце, Оролик, Берак, Негославце и Сотин и ж. ст. Грабово.

Распоред 118. ловачке дивизије тада је био следећи:

Борбена група „Ајзеле“ бранила је одсек Оток — Привлака.

Борбена група „Ердман“ бранила је део *Зелене линије* северно од Отока према Оролику.

Борбена група „Линденблат“ бранила је упориште у Оролику, чвор одбране у центру борбеног распореда 118. ловачке дивизије.

Борбена група „Цимерман“ бранила је одсек од Берка до Негославаца, спречавајући покушаје противника да продру дуж железничке пруге према Вуковару.

Борбена група „Тернер“, јачине око два ојачана пука, бранила је одсек ж. ст. Грабово — село Грабово — Сотин и спречавала 68. стрељачки корпус Црвене армије да продре на правцу Сотин — Вуковар ради спајања са искрцаним десантом на вуковарском мостобрану.

Пошто је у борбама за вуковарски мостобран остала без резерви, Корпусна група „Киблер“ је повукла у резерву 118. извиђачки батаљон, 1. батерију 191. јуришне топовске (самоходне) бригаде, 1. и 3. чету 202. тенковског батаљона и 1. батерију 509. СС противавионског артиљеријског дивизиона и распоредила их на одсеку Стари Јанковци — Петровци у спремности за дејства према Вуковару, Сотину и Оролику.

Штаб 1. пролетерског корпуса послао је 8. децембра 1944. Врховном команданту НОВ и ПОЈ маршалу Титу следећу депешу:

„Настављајући напредовање, наше јединице ослободиле су следећа насеља: Илачу, Шидске Бановце, Томпојевце, Чаковце, Миклушевце и Ђелетовце. Непријатељ врши јаке противнападе на нашем лиjevом крилу. У овим борбама непријатељ је имао слиједеће губитке: 490 мртвих, 136 заробљених војника и официра. Уништена два тенка, заплијењено три топа, осам бацача, 16 митраљеза и п. митраљеза, више пушака, једна радио-станица, 5 камиона, један магацин нагазних мина, један магацин одеће и хране. Пеко“

Затим је код јединица 1. пролетерског корпуса извршено мање прегруписавање снага. Одморније бригаде смениле су на положајима оне јединице које су у претходном периоду носиле терет борбених дејстава.

Пета дивизија је уведена у борбу између Оролика и Босута и с 1. и 21. бригадом нападала је непријатеља на линији Оролик — Слаковци — Сремске Лазе, док су се 4. и 10. бригада налазиле у резерви. Артиљеријска бригада и Тешки дивизион налазили су се на ватреним положајима западно од Ђелетоваца, док је Противтенковски дивизион распоређен за противтенковску одбрану западно од Шидских Бановаца. Нешто касније, 11. децембра, уведена је у борбу и 4. бригада јужно од Оролика на западним ивицама шума Алмаш и Брадарице. У међувремену је 10. децембра, по наређењу Штаба 1. пролетерског корпуса, Штаб 5. дивизије убацио у позадину непријатеља своју Извиђачку чету, са задатком да прикупи податке о непријатељу у вези с предстојећим офанзивним операцијама.

Извиђачка чета је остала у позадини непријатеља пуних 45 дана, али није успела да пошаље ниједан извиђачки извештај, јер је у међувремену дошло до квара на радио-станици. У непријатељском осипу се јуначки борила, изложена свакодневним нападима непријатеља. Чета је успела да пређе линију фронта

Пушкомитраљесци 1. крајишке бригаде на сремском фронту
(из албума пуковника Косте Зрилића)

и да се врати у састав дивизије тек 22. јануара 1945. али је тада била већ формално уништена: од целе чете остало је само 20 преживелих бораца. Селаци из Сремских Лаза за цело то време дејства чете пружали су јој велику помоћ, негујући рањенике и скривајући преживеле борце. При томе су се излагали великој опасности да буду побијени од Немаца, а куће попаљене, јер су се Сремске Лазе налазиле непосредно уз линију фронта.

У међувремену Штаб 1. пролетерског корпуса и 68. корпус Црвене армије донели су заједнички одлуку да 14. децембра 1944. поново пређу у општи напад на целом фронту, с циљем да разбију одбрану непријатеља на линији Сотин — Грабово — Берак — Оролик — Оток, заузму Вуковар и Винковце, ликвидирају сремски фронт и пренесу борбе на тло Славоније.

Шездесет осми корпус требало је да напада на правцу Сотин — Вуковар, док је 1. пролетерски корпус главнином својих снага, 5. ударном и 1. пролетерском дивизијом, требало да напада на правцу Томпојевци — Негославци — Петровци — Нуштар — Винковци.

За извршење ове операције било је потребно да се изврши прегруписавање снага на целом фронту, а за то су 1. пролетерски и 68. корпус имали на располагању само два дана и две ноћи. У вези с тим, Штаб 1. пролетерског корпуса је 12. децембра 1944. издао заповест потчињеним дивизијама за дејства на правцу напада корпуса. Заповешћу је било предвиђено:

— да се 5. дивизија 13. децембра до 16 часова прикупи на простору Товарник — Гладнош пустара — Дудашев салаш — Злопоље, где је требало да смењени 223. дивизију 68. корпуса, а потом да 14. децембра у 8 часова пређе у напад и разбије непријатеља у ширем рејону Грабова, одакле би делом снага садејствовала с јединицама Црвене армије у заузимању Вуковара, а главнином продужила напад у правцу Острова, где је после избијања требало да пресече железничку пругу Осијек — Винковци;

— да 1. пролетерска дивизија са две бригаде блокира непријатеља према Берку, а главнином садејствује с 5. дивизијом у заузимању непријатељског упоришта у Грабову, а потом овлада непријатељским упориштима у Негославцима, Свињаревцима, Петровцима, Старим и Новим Јанковцима и продужи надирење према Винковцима;

М. Н. О. Ч. Н. П. И. В. ДАРНИСОБИНА
Бр. Пош. 2-111
485-4

ИЗВЕШТАЈ О АКЦИЈИ ИЗВИЈАЧКЕ ЧЕТЕ ШЕФА ОБ ОТОК
ОД 10.12.44. ДО 25.1.45. ГОД.

Извештавам да је дана 22.1.1945. год. стигла наша извиђачка чета, из позадине непријатеља, са винковачког сектора, која је била отишла на задатак још 10 децембра 1944 год.

Чета је на задатак отишла, рачунајући са командом чете, 39 другова. Одмах 11 децембра, када су се враћали са задатка који им је био опређен, били су отсечени од непријатеља, јер се линија фронта протезала после Вишовог преласка у непријатељску територију, иза њих. Покушали су да се пробоју, што није успело. Том приликом имали су једног мртвог и два рањена. Опет су се вратили у позадину непријатеља, али овога пута командир са још 3 друга био је отсечен од осталих и до данас се за њега ништа не зна.

Оба су рањеника спасена. Комесар чете и његов помоћник, са осталим друговима, њих око 35, након неуспелог покушаја да се пробију на јуриш, опет су се вратили у позадину непријатеља. У то је време непријатељ у позадини био врло активан и вршио стално претресе и генерална чишћења шума, јер је претпостављао да тамо после повлачења има партизана. Након дванаест дана опет су покушали пробој на непријатељску линију између Пактова и Славковаца, али ни тога пута нису успели, јер су наишли на непријатељске бункере. Овога је пута изгубила везу група од 4 друга. Комесар и његов помоћник, са још 18 другова опет су се вратили у позадину. На Лазичким становима су ухватили везу с нашим симпатизерима. Тамо су направили земунце, а крстарили по целом терену у циљу хватања везе, да би се пребацили назад. То су радили ноћу, док су дану били у земунцима. Непријатељ је крстарио свуда. Народ их је добро чувао, јер су са нашим народом ухватили везе. У прво су време патили од глади и зиме, међутим тога касније, због добрих веза, није било. У једној слами у близини Лазичких станова било је сакривено 7 наших другова. Непријатељски војници су ради плачке вршили претресе станова, са лавом, и тако су наишли и на њих седморицу. Случајно је један војник гурнуо штапом у сламу и тако их открио. Када су их приметили, непријатељи су осули ватру на сламу. Друг десетар Михајловић Живко, родом из Пиносава, искочио је из сламе међу Немце и том приликом убио 2 Немца и ранио пол врат немачког Лајтнанта, и тако кроз групу Немаца у јачини једног вола, до зуба наоружаних, успео је побећи комесару чете, који је био на другом салашу. Свој је приликом настала борба - 4 друга су погинула, а два су изгорела у слами, јер се нису могли живети. Том су приликом погинула и 2 друга из XXI бригаде, који су били у суседној кући, далеко око 20 метара. Они су били изашли да се прелају Немцима. Затим су Немци запалили један стан, где је било неколико наших другова. У запаљеној кући наши су се задржали на тањану до мрака, правећи пим да их непријатељ не пријети, и у ноћи су се извукли. После се наши извиђачи крили по шуми, у ђетовима дрва и земљи, док није прошло непријатељско чишћење. После су се опет вратили у своје ископане базе, по ноћи су слали патроле ради испитивања терена и непријатељских снага. Друг комесар Ђурђевић Маринко и Ромић Благо у цивилном одећу су олазили у Сремске Лазе и прикупљали храну, том приликом преко наших илегалних организација прикупљали су пола ке о непријатељу. Том приликом долазили су до самог Штаба немачке регименте, у центру села Лаза. Лично су разговарали са једним немачким лајтнантом. За то је време уништено колико се сигурно зна преко 40 непријатељских војника, од тога је мали број живих ухваћен и уништен. Међу убијеним био је и један немачки капетан и оберлајтнант, који су носили важна документа и архиву од Привлаке за Оток. У овој архиви били су подаци непријатељске обавештајне службе о нашим снагама и учртана линија наших положаја. Када су ова два непријатељска официра убијена, са нашим извиђачима били су још неколико другова са другом Бранком, и његови су курири прешли овамо са поштом, заједно са нашим извиђачима. Важна непријатељска архива, која говори о нашим линијама, положајима и снагама прелата је штабу VI личке дивизије, ради прелаје штабу Армије.

За време бављена наших извиђача у Лазачким становима и околини, од 40 дана, све се време морало провести дану по земунцима. У овоме је време извиђачка чета имала губитака, и то 6 мртвих, затим један је жив ухваћен - друг Момчило Морача. Он је вођен кроз село - није познато јели стрељан или је још жив. За командира друга Саву Радуловића, два војника и два делегата и још три друга, који су се отвојили - једни 11 децембра, други

Факсимил извештаја обавештајног официра 5. дивизије о дејствима Извиђачке чете у непријатељској позадини (Архив Војноисторијског института)

— да 11. дивизија, са Артиљеријским дивизионом 1. југословенске бригаде НОВЈ и једним батаљоном 1. гардијског утврђеног рејона Црвене армије, смени 13. децембра до 6 часова делове 5. и 1. пролетерске дивизије од Босуца до Берка, где је требало да врши сталан притисак на непријатељска упоришта у Оролику и Берку;

— да 21. дивизија, са 117. артиљеријским пуком Црвене армије, смени јединице 11. дивизије у току 12. децембра и затвори правце који од Привлаке и Отока воде према Босуцу, а потом да врши сталан притисак на непријатељска упоришта у Привлаци и Отоку и руши железничку пругу Брчко — Винковци, Совјетски 68. корпус задржао је и даље исти задатак: да са својим јединицама изврши пробој фронта на правцу Сотин — Вуковар — Осијек.

Напад је требало да почне 14. децембра 1944. у 8 часова после артиљеријске припреме, која је требало да траје 40 минута, тј. од 7.20 часова до почетка јуриша.

У међувремену је и немачка 118. ловачка дивизија консолидовала своје редове довођењем свежих снага с фронта на Дрини.

Тако су се, поред наведених јединица, у саставу борбених група „Ајзеле“ и „Тернер“, у дивизији налазиле и следеће снаге:

— у саставу Борбене групе „Цимерман“, полицијске и друге мање јединице јачине око 4 батаљона;

— у саставу Борбене групе „Линденблат“, 2. батаљон 750. пука 118. ловачке дивизије, 3. батаљон 893. гренадирског пука 264. пешадијске дивизије, 1. ваздухопловни батаљон за осигурање „Шифер“ без једне чете, 750. инжињеријска чета и 16. чета 750. пука;

— у саставу Борбене групе „Ердман“, 1. и 3. батаљон 5. СС полицијског пука, 2. батаљон 891. и 3. батаљон 892. гренадирског пука 264. пешадијске дивизије, 522. инжињеријски батаљон, 812. батаљон за осигурање, 3. чета 808. батаљона за осигурање, 14. чета 893. гренадирског пука и 264. моторизована противтенковска чета;

— у саставу артиљеријских група за подршку борбених група и дивизије као целине 1. дивизион 79. артиљеријског пука 1. брдске дивизије, 1. дивизион 11. артиљеријског пука 11. ваздухопловне пољске дивизије, 2. и 3. дивизион 670. артиљеријског пука 117. ловачке дивизије, 2. дивизион 668. артиљеријског пука 118. ловачке дивизије и 1. и 3. дивизион 264. артиљеријског пука 264. пешадијске дивизије;

— под непосредном командом Штаба 118. ловачке дивизије, 18. СС брдски полицијски пук с 3 батаљона, 288. ландесшицен батаљон, 555. мостовни инжињеријски батаљон, 118. батаљон за везу, 118. допунски батаљон и 522. инжињеријска чета.

Према томе, 118. ловачка дивизија имала је на Зеленој линији 22 батаљона различитог састава (пешадијских, допунских, полицијских, брдских, ландесшицен и за осигурање), 3 извиђачка батаљона, 4 инжињеријска батаљона, 8 артиљеријских дивизиона, 2 противтенковска дивизиона, 1 батаљон везе и 7 чета различитог састава. То су биле снаге далеко јаче него што их је имала једна ратна дивизија у то време. У саставу 118. ловачке дивизије, поред њеног матичног састава, налазили су се делови четири дру-

ге немачке дивизије: 1. брдске, 11. ваздухопловне пољске, 117. ловачке и 264. пешадијске дивизије, као и делови 5. СС и 9. брдског армијског корпуса и полицијских јединица на томе подручју. Дивизија је тада бројала више од 20.000 војника са преко 150 топовских цеви и око 20 самоходних оруђа (јуришних топова).

Непријатељ је, у ствари, имао на Зеленој линији више од две комплетне дивизије ратног састава, не рачунајући корпусне резерве непријатеља (делове 191 јуришне топовске бригаде и 202. тенковски батаљон са преко 30 тенкова и самоходних оруђа, као и друге јединице) и знатне усташко-домобранске снаге распоређене на фронту и ближој дубини до линије Вуковар — Винковци — Брчко (3. усташко-домобранску и делове 12. и 14. усташко-домобранске дивизије, као и више других усташко-домобранских јединица четног и батаљонског састава). Према томе, непријатељ је на предњем крају и ближој дубини имао око 40.000 војника, а још увек је могао да ангажује десетак хиљада војника, који су се у то време пребацивали пругом Брчко — Винковци — Осијек, на фронт на реци Драви, од Валпова до Осијека (11. ваздухопловна пољска дивизија), или су се уводили у борбу на сремском фронту (117. ловачка дивизија).

ОПШТИ НАПАД НА ЗЕЛЕНУ ЛИНИЈУ

Непосредно пред општи напад југословенских и совјетских јединица 14. децембра 1944. на сремском фронту, Немци су 12. децембра 1944. у 12 часова извршили смену команданата на дравском, сремском и дринском фронту. Генерал-лајтнант Јозеф Киблер предао је команду над Корпусном групом „Киблер“, која је истовремено и расформирана. Команду на дравском, сремском и дринском фронту преузео је Штаб 34. армијског корпуса. За команданта је привремено постављен генерал-лајтнант Хартвиг фон Лудвигер, командант 104. ловачке дивизије, али је већ 15. децембра ту дужност преузео дотадашњи командант 68. армијског корпуса генерал авијације Хелмут Фелми.

Генерал Киблер је упућен у Мађарску, где је требало да прими команду над 1. брдском дивизијом, која се налазила у саставу 2. оклопне армије. Фелми је приспео у Нуштар тек 15. децембра, када је у 14 часова преузео команду над 34. армијским корпусом од генерала Лудвигера, који га је на тој дужности заступао нешто више од три дана. Од Киблеровог штаба извршена је попуна Дивизијског штаба за нарочиту употребу „Штефан“, чији је командант генерал-лајтнант Штефан, до тада командант немачких јединица на дравском фронту, преузео 16. децембра команду над Командом позадинске области 34. армијског корпуса, са седиштем у Ђакову. Истовремено је 12. децембра 1944. Команда Срема упућена у састав 2. оклопне армије.

У међувремену јединице 1. пролетерског корпуса и 68. корпуса Црвене армије завршавале су с припремама и прегруписавањем снага за предстојећи напад.

У току ноћи 42/13. децембра 1944. Штаб совјетског 68. корпуса извукао је са одсека кота 110 — Грабово — ж. ст. Грабово своју 223. дивизију и пре-

На осматрачници Штаба 13. пролетерске бригаде „Раде Кончар“, код Миклушеваца, половином децембра 1944; трећи слева је мајор Марко Рапо, командант бригаде, а други слева је капетан Перо Трнинић, помоћник политичког комесара 3. крајишке (пролетерске) бригаде (из албума пуковника Пера Трнинића)

бацио је на фронт према непријатељском упоришту у Сотину, ради учешћа у нападу на правцу Сотин — Вуковар, у другом борбеном ешелону корпуса. Дивизију су на поменутом одсеку смениле јединице 5. и 1. пролетерске дивизије. Совјетска 52. дивизија, која је до тада нападала на поменутом правцу, остала је и даље у првом ешелону Корпуса, иако је у дотадашњим десетодневним непрекидним и тешким борбама била изморена и с већим губицима.

Трећа бригада 36. дивизије, која се привремено налазила под командом 68. корпуса, такође је извучена из борбе због преморености, већих губитака и нових задатака на левој обали реке Драве. Бригада је у борбеним дејствима у Срему од 1. до 15. децембра имала 71 погинулог, 7 несталих и 213 рањених бораца, док је непријатељу у исто време нанела тешке губитке. Она је 15. децембра пребачена преко Дунава у Бачку, где је поново ушла у састав своје матичне дивизије ради дејстава на дравском фронту у вези с наређењем Главног штаба НОВ и ПО Војводине од 14. децембра за дејства 16, 36. и 51. дивизије на левој обали Драве и на вировитичком мостобрану.

После извршене смене и прегруписавања јединица, совјетски 68. корпус је био спреман за напад 14. децембра 1944. у 8 часова на непријатељско упориште у Сотину.

Пета дивизија је у току 12/13. децембра извршила покрет својих јединица с дела фронта јужно од Оролика, као и резерви које су се налазиле на простору Товарник — Илача и пребацила се на простор Балешњак — Папугин салаш. На тој просторији јединице су почеле с краћим припремама ради учешћа у нападу 14. децембра на непријатељско врло браћено упориште у Грабову. Десета бригада је још у току 12/13. децембра извршила смјену делова совјетске 223. дивизије на одсеку кота 110 — Грабово и запосела полазне положаје за напад, које су до тада држали припадници 223. дивизије.

Артиљеријске јединице 5. дивизије добиле су наређење за прегруписавање 12. децембра у 17 часова и одмах приступиле извршењу задатка, тако да су већ око 24 часа биле у Товарнику. Ујутро 13. децембра у 4 часа, Тешки дивизион је извршио покрет према Сотину и заузео ватрене положаје на простору Дудашев салаш — кота 116. Артиљеријска бригада (командант Васо Бошковић, политички комесар Душко Адамовић) је напустила Товарник у 5 часова и у току дана се разместила на ватреним положајима на простору Балешњак — Ђордашев салаш — Злопоље, док је Противавионски дивизион задржао две батерије у Товарнику, а једну у Шиду.

На фронту 1. пролетерске дивизије, пре прегруписавања јединица за предстојећи напад, њена 8. бригада постигла је, у садејству с деловима совјетске 223. дивизије, значајан успех. Наиме, 11. децембра совјетски инжињерци су под борбом направили пешачко брвно преко мочваре испред ж. ст. Грабово, преко кога су се у току дана пребациле две чете 8. бригаде и један батаљон црвеноармејаца. Сутрадан је преко мочваре прешла цела бригада и том приликом у садејству са совјетским батаљоном, успела да заузме ж. ст. Грабово. Тако су створени повољни услови за даља дејства у правцу села Грабова и Негославаца. Губици дивизије у тим дводневним дејствима су били прилично високи: 42 погинула и 162 рањена борца, од којих већина из 8. црногорске бригаде.

Тринаестог децембра Штаб 1. пролетерске дивизије издао је заповест потчињеним јединицама за дејства према Вуковару и Винковцима. Према тој заповести, потчињене јединице су добиле следеће задатке:

— 13. пролетерска бригада, која се до тада налазила у резерви у Илачи, да изврши марш 13. децембра у 10 часова из Илаче до Миклушеваца, где је, северно од тога села, требало да преузме положаје од 8. бригаде на одсеку Папугин салаш — Кајшевац — ж. ст. Грабово и 14. децембра у 8 часова пређе у напад на правцу Грабово — Пустара Горњак — Павловићев салаш — Петровци, садејствујући 8. бригадом у заузимању Негославаца, а потом и Петроваца;

— 8. црногорска бригада да нападне непријатеља на одсеку фронта од ж. ст. Грабово до коте 108, пробије непријатељску одбрану и, у садејству с 13. пролетерском бригадом, овлада Негославцима, а потом продужи надирање ка Петровцима и заузме их у садејству с 3. крајишком и 13. пролетерском бригадом;

— 3. крајишка бригада, која се до тада налазила у резерви 1. пролетерске дивизије у Илачи, да 13. децембра изврши марш из Илаче до Томпојеваца крећући се иза маршевског поретка 13. пролетерске бригаде, а затим, пошто 13. и 8. бригада пробију непријатељске одбрамбене положаје, изврши усиљени марш према Негославцима и у заузимању тог упоришта садејствује с 8. бригадом, а по његовом овладавању продужи ка Петровцима;

— Италијанска бригада (Бригада „Италија“) да остане на дотадашњем сектору чврсто држећи положаје према Рерку од утрине. Старо село до коте 108 наслањујући се својим десним крилом на 8. бригаду, а левим на 5. бригаду 11. дивизије, вршећи сталан притисак на непријатељску Борбену групу „Ердман“, у настојању да непријатељске снаге везује за себе спречавајући да интервенишу на главном правцу напада 1. пролетерске дивизије, тј. према Негославцима и Петровцима;

— 1. пролетерска бригада, која се до тада с три батаљона налазила на положајима према Оролику, а с два батаљона у резерви, у Шидским Бановцима, да се у току 13/14. децембра прикупи у Шидским Бановцима и 14. децембра у 4 часа ујутро изврши покрет до Чаковаца где је требало да се смести као дивизијска резерва, а после пробоја непријатељских одбрамбених положаја од стране 8. бригаде, да наступа иза ње преко Негославаца, скрене на југ и заузме Свињареце, продужујући на запад и у садејству с

Командант 32. српске (мачванске) бригаде мајор Анте Мис (из фототеке „Борбе“)

јединицама 11. дивизије, учествује у заузимању Стрих Јанковаца;

— Артиљеријска бригада и Тешки дивизион I са ватрених положаја који су се налазили на шире простору Миклушевици — Чаковци — Спајинске ~~НЕ~~ врше артиљеријску подршку дивизије.

На тај начин, 1. пролетерска дивизија имала ; да изврши напад 14. децембра у 8 часова с три бригаде у првом борбеном реду и с две бригаде у друго ешелону, с полазним положајима за напад на линиј Папугин салаш — Штрауђов салаш — Стојановиће салаш — Пепељуга — Старо село.

Једанаеста дивизија приступила је извршен постављених задатака 12/13. децембра, када је прила прегруписавању јединица и посудању положаја с Старог села до Босуца преузимајући их од јединж 1. пролетерске и 5. дивизије. Непосредно пре прегруписавања, 11. децембра 1944, код Отока је погинуо командант 32. српске бригаде 11. ударне дивизије мајор Анте Миоч, шпански борац, родом из Ливна. Он је, после Саве Машковића, био други командант бригаде који је погинуо у децембарској офанзиви 1. пролетерског корпуса на сремском фронту. Пета бригада заузела је положаје наспра

Борац 5. дивизије на сремском фронту (Војни музеј у Београду)

шта у Оролику од утрине Старо село, преко поља Дубрава до моста на железничкој магистралаи Београд — Винковци — Загреб, јужно од Оролика, с циљем везивања непријатељских снага у Оролику (Борбене групе „Линденблат“), а после разбијања непријатељске одбране од стране јединица 1. пролетерске дивизије, да пређе у обухватни напад ради ликвидације упоришта Оролик и Берак и продужи надирање у правцу Старих и Нових Јанковаца и заузети их у садејству с јединицама 1. пролетерске дивизије.

Лево од 5. бригаде, од железничког моста до Босута, положаје је заузела 32. бригада, која је 13. децембра у 22 часа извршила покрет из Нијемаца и на западној ивици шума Алмаш и Брадарице сменила јединице 5. дивизије. Бригада је имала задатак да садејствује с 5. бригадом и јединицама 1. пролетерске дивизије у заузимању Старих и Нових Јанковаца.

Међутим, 14. децембра у 1 час 12. бригада је извршила покрет из Нијемаца за Ђелетовце и до зоре сменила јединице 32. бригаде преузимајући њене задатке, док се 32. бригада повукла, као дивизијска резерва, у Винковачке Бановце. Тада се Штаб 11. дивизије налазио у Шидским Бановцима, где се налазио у резерви и батаљон 1. гардијског утврђеног рејона Црвене армије.

На тај начин, 11. дивизија је у првом борбеном ешелону имала 5. и 12. бригаду, док су се 32. бригада и батаљон Црвене армије налазили у резерви спремни за појачање напада дивизије на правцу њених дејстава Оролик — Слаковци — Нови Јанковци.

На левом крилу борбеног распореда 1. пролетерског корпуса, тј. јужно од 11. дивизије, од реке Босута, наспрам непријатељског упоришта у Отоку до реке Спачве, дејствовала је 21. дивизија с две бригаде, док је њена 31. бригада дејствовала на одвојеном правцу јужно од Спачве до Саве. Четврта бригада се налазила на десном крилу дивизије и, ослономцем на 12. бригаду 11. дивизије, држала је положаје од Босута до пута Комлетинци — Оток. Лево од 4. бригаде положаје је држала 2. пролетерска бригада ојачана једним батаљоном 5. бригаде. Јединице 2. пролетерске бригаде налазиле су се распоређене код Иванетићевог салаша, који се налазио северно од шуме Јелац на левој обали реке Спачве.

Пета бригада, као дивизијска резерва, налазила се с два батаљона у Доњем Новом Селу, где се у резерви налазила и 1. коњичка бригада, а с једним батаљоном у Комлетинцима, док се Штаб дивизије налазио у Нијемцима. На простору Дуге ливаде — Господске њиве налазили су се ватрени положаји 117. артиљеријског пука Црвене армије.

Дивизија је на одсеку фронта од Босута до Саве имала задатке чисто одбрамбеног карактера, с тим што је требало да врши сталан притисак на непријатељска упоришта у Привлаки и Отоку, како би везала снаге непријатеља и онемогућила пребацивање његових појачања на главном правцу удара 1. пролетерског корпуса.

У међувремену док је дивизија завршавала с прегруписавањем снага и преузимањем положаја од 11. дивизије према Привлаци, Немци су на фронту 31. бригаде провалили насипе на левој обали Саве и изазвали поплаве у позадини бригаде, чије су се јединице тада налазиле наспрам непријатељских упоришта у Врбањи и Рачиновцима. Немци су тиме желели да учине потпуно непроходним широки простор између Босута и Саве и отклоне опасност од сталног угрожавања за њих тада веома важне железничке комуникације Брчко — Винковци — Вуковар — Осиек. У томе су и успели, јер је цео тај простор на јужном боку сремског фронта постао тада непроходан, делом због густих Босутских шума, без икаквих комуникација, а делом због изазване поплаве. Штаб 31. бригаде са својим јединицама био је тако рећи потпуно одсечен од своје позадине, па је донео одлуку да се јединице бригаде повуку у Липовац и Вишњићево (Грк). На ту меру Штаб бригаде се одлучио не само због поплаве и дубине воде од преко једног метра на простору преко 100 км², већ и због тога што је и ударна моћ бригаде била у приличној мери смањена услед преморености и слабо одевеног људства, од којих је већи број био без обуће, као и недостатка муниције и приличне изолованости бригаде од своје матичне дивизије. Извлачење бригаде из Сољана, Дреноваца, Страшинаца и Јамене, извршено је чамцима и у највећем реду до 16. децембра, када је бригада из Липовца и Вишњићева (Грк) прешла у Адашевце и Бачинце ради сређивања, попуне и одмора.

Борци 13. пролетерске бригаде „Раде Кончар“ крај ватре, код пустаре Грабово (Војни музеј у Београду)

Најзад је освојено и 14. децембар 1944. Све јединице совјетског 68. корпуса и 1. пролетерског корпуса предвиђене да учествују у пробоју непријатељске одбране на линији Сотин — Грабово — Берак — Оролик — Оток, већ су се до зоре налазиле на полазним положајима за напад. Тога дана 2 пука Црвене армије и 9 бригада 1. пролетерског корпуса у првом борбеном ешелону били су спремни да још једном покушају да пробију и овладају седмом и последњом непријатељском одбрамбеном линијом на сремском фронту, тзв. *Зеленом линијом*. Тачно у 7.20 часова отпочела је артиљеријска припрема напада из око 200 топовских цеви. Непријатељски први ровови били су обасипани артиљеријском ватром пуних 40 минута, а тада, у 8 часова, јединице су прешле у јуриш.

На десном крилу 52. дивизија 68. корпуса, ојачана деловима 223. дивизије и 1. гардијског утврђеног рејона и артиљеријом, и поред снажног напада, остала је прикована пред првим непријатељским рововима испред Сотина. Многобројна минска поља и друге препреке, као и снажна ватра из аутоматских и артиљеријских оруђа, онемогућили су сваки покушај црвеноармејаца да пробију непријатељску одбрану. Немачка борбена група „Тернер“, јачине једне дивизије, пружала је веома живаљив отпор. Поновила се ситуација из претходних дана, када су на Сотин нападале 52. дивизија и 3. војвођанска брига-

да. Поново су црвеноармејци и после више узастопних јуриша враћени на полазне положаје. Без тенкова и самоходних оруђа, на овом правцу је било тешко извршити продор. Тако је цео 14. децембар прошао у безуспешним нападима совјетских јединица.

На одсеку напада 5. дивизије 4. бригада (командант Вид Бодирожа, политички комесар Драго Ђукић) убачена је ноћу 13/14. децембра у борбени поредак дивизије на њеном левом крилу, тј. између њене 10 бригаде (командант Марко Срдих, политички комесар Владо Малбашић) и 13. пролетерске бригаде 1. пролетерске дивизије. Тако је 5. дивизија дочекала 14. децембар с две бригаде у првом борбеном ешелону. Обе бригаде су 14. децембра у 8 часова прешле на јуриш ради пробоја непријатељских одбрамбених положаја код Грабова и успеле су да заузму његове предстражне положаје. У даљем продирању ове бригаде су заустављене испред главних непријатељских одбрамбених положаја. Том приликом су 4. и 10. бригада биле изложене врло јакој бочној ватри из непријатељских упоришта у Сотину и Грабову, такс да су морале да залегну на потпуно брисаном простору и да приступе утврђивању како би се заштитиле од убитачне ватре, не само фронталне већ и бочне. Непријатељ је чврсто држао у својим рукама главну линију отпора која се протезала дуж комуникације која из Сотина води према Грабову.

Нада Соколовић, шеф санитета 3. батаљона, и Зора Петрић, шеф санитета 1. пролетерске бригаде (из албума пуковника Радована Пантића)

У току дана сви покушаји 4. и 10. бригаде да пробију непријатељске одбрамбене положаје остали су без успеха. Артиљеријске јединице 5. дивизије и 68. корпуса су потпуно подбациле. Наиме, артиљеријске старешине су погрешиле у процени протезања непријатељске главне одбрамбене линије (првог рова), па су уместо да туку непријатељску живу силу и технику у првом рову, у ствари тукли предстражне положаје које су Немци посели слабијим снагама. Због тога су 4. и 10. бригада врло брзо овладале тим положајима, али када су избиле испред комуникације Сотин — Грабово, где се протезала главна одбрамбена линија, биле су заустављене снажном и убитачном ватром. Поновљени напад у току ноћи 14/15. децембра такође се завршио безуспешно. У тим борбама 4. и 10. бригада имале су избачених из строја 279, од чега погинулих 42 борца.

Лево од 5. дивизије нападала је 1. пролетерска дивизија с три бригаде у првом борбеном ешелону: 13. пролетерском, 8. црногорском и Италијанском бригадом.

Тринаеста пролетерска бригада је у току јуриша успела да овлада већим делом Грабова. Међутим, непријатељ је у противнападу, уз подршку 4 тенка, успео поново да заузме Грабово и бригаду одбаци на полазне положаје.

Осма бригада је у свом првом налету успела да напредује дуж железничке пруге према Негославцима, али је убрзо била заустављена. Тако су обе бригаде биле, тако рећи, приковане на својим полазним положајима за напад, док је Италијанска бригада активним дејствима у правцу Берка држала непријатеља у блокади.

Тринаеста и 8. бригада поновиле су напад и у 16 часова, али су и том приликом, после почетног успеха, поново враћене на полазне положаје.

Пошто ова два дневна напада нису успела, Штаб 1. пролетерске дивизије, који се тада налазио у Миклушевцима, одлучио је да уведе у борбу и 1. пролетерску бригаду и у ноћном нападу 14. децембра по-

куша поново да пробије непријатељске одбрамбене положаје код Грабова. У 20 часова су поново кренуле на јуриш, али сада три бригаде: 13. пролетерска, 8. и 1. пролетерска бригада.

Тринаеста пролетерска бригада за овај ноћни напад увела је у борбу одморне 2. и 3. батаљон уместо 1. и 4. батаљона, које је повукла у бригадну резерву. Међутим, и овога пута бригада није успела у нападу услед упорне одбране непријатеља.

Нападајући с три батаљона у првој линији, 8. бригада је успела да пређе преко мочваре и заузме део железничке пруге око ж. ст. Грабово. Међутим, непријатељ је предузео јак противнапад и вратио батаљон 8. бригаде на полазне положаје.

Прва пролетерска бригада је убацила у напад у 20 часова само 1. батаљон, који је имао задатак да савлада мочвару код Бургеровог салаша и омогући прелаз осталим батаљонима бригаде. Мочвара је представљала врло јаку природну препреку и било је тешко газити због дубоке воде, глибовитог дна и високог растиња, као и многобројних минских препрека. Мочвара је имала облик звезде с четири крака који су се стицали на простору Бургеров салаш — ж. ст. Грабово. Један кривудасти крак се благо повијао према североистоку у правцу Сотина и он је, брањен аутоматском ватром немачких оруђа, пуних девет дана спречавао продор југословенских и совјетских јединица у правцу ж. ст. Грабово и села Грабова.

Други крак мочваре пружао се у правцу југоистока у дубини положаја јединица НОВЈ према Чаковцима и ометао је саобраћај и покрете јединица. Трећи крак се протезао у правцу југозапада од Бургеровог салаша према Свињаревцима, да би се потом повио у правцу југа, према Берку. И на крају, четврти крак се повијао од Бургеровог салаша према северозападу и пресецао је железничку пругу према Негославцима.

Први батаљон 1. пролетерске бригаде успео је после веома жилаве борбе, да пређе мочвару и омогући убацивање у борбу још два батаљона 1. пролетерске бригаде. Ове снаге су успеле да разбију непријатељску одбрану и, по цену од преко 100 бораца избачених из строја бригаде, избију на комуникацију Негославци — Оролик, на простору утрина Селишта и Батине. Међутим, због великог броја избачених бораца из строја и удаљености бригадног превижалишта које се налазило с друге стране мочваре, настала је врло критична ситуација за рањенике. Претила је опасност да се многи међу њима подаве у мочвари, ^{КО}ЈУ ^{СУ} " здрави борци једва савлађивали. У међувремену 8. бригада није успела у свом нападу, док је на левом крилу борбеног распореда 1. пролетерске дивизије Италијанска бригада била, тако рећи, потпуно неактивна и није успела да неутралише непријатељску ватру и привеже за себе непријатељске снаге у Берку, па је 1. пролетерска бригада била изложена врло јакој унакрсној бочној ватри. У таквој ситуацији Штаб 1. пролетерске бригаде одлучио је да повуче истурене делове и приступи спасавању рањеника, при чему се нарочито истакао 1. батаљон на челу с његовим командантом Војином Абрамовићем Војом. Тако је и поред великих губитака, 1. пролетерска бригада постигла само делимичан успех.

Последњи опроштај најближих другова и чланова Штаба 1. пролетерске бригаде с погинулом Зором Петрић 6. маја 1945, у близини Загреба (из албума пуковника Руди Крајине)

Око 1 час по поноћи 15. децембра све три бригаде (13, 8. и 1) поново су прешле у напад, али се и тај напад завршио безуспешно, јер је непријатељ у противјурису успео да их врати на полазне положаје. На тај начин, и на овом делу фронта напади три бригаде 1. пролетерске дивизије ломили су се пред немачким главним одбрамбеним положајима, услед веома жилавог отпора и већ консолидоване одбране противника.

За то време на јужном крилу 1. пролетерског корпуса било је релативно мирно. Једанаеста и 21. дивизија држале су додељене положаје и чекале исход борби на фронту напада совјетског 68. стрељачког корпуса и 5. крајишке и 1. пролетерске дивизије 1. пролетерског корпуса, па се и сва њихова борбена делатност, углавном, свела на извиђачка дејства.

Обновљени напади 68. корпуса Црвене армије и 5. и 1. пролетерске дивизије 1. пролетерског корпуса у току 15. децембра, такође, нису дали очекиване резултате, након чега су све јединице прешле у активну одбрану. Тога дана 5. и 1. пролетерска дивизија имале су 80 погинулих, 5 несталих и 281 рањеног борца.

СМЕНА И ПРЕГРУПИСАВАЊЕ ЈЕДИНИЦА НА СРЕМСКОМ ФРОНТУ

Први пролетерски корпус и совјетски 68. корпус, после дванаест дана тешких и крвавих борби, нису имали више снаге за озбиљније офанзивне подухвате. Та два корпуса, у том периоду, пробила су два врло утврђена и брањена непријатељска одбрамбена

положаја: *Црвену и Нибелунику линију* и напредовали 20 — 40 км у дубину непријатељског одбрамбеног распореда, избијајући 7. децембра пред последњи и седми по реду одбрамбени положај непријатеља на сремском фронту — *Зелецу линију*.

У току тих дејстава ослобођено је 39 већих насељених места, која је непријатељ, мање више, сва претворио у врло брањена и утврђена упоришта. Међу њима, као најзначајнија, истицала су се Ердевик, Мартинци, Кузмин, Шид, Товарник, Опатовац, Илок, Ловас, Илинци, Нијемци, Комлетинци, Шидски Бановци, Вишњићево (Грк), Моровић, Липовац и Дреновци.

У тим борбама 1. пролетерски корпус, укључујући и 36 дивизију, нанео је непријатељу тешке губитке. У борбама је убијено 3.513, а заробљено 525 непријатељских војника. Корпус је имао 1.555 погинулих, 113 несталих и 3.968 рањених бораца. Ови подаци најбоље говоре о жестини и тежини борби на сремском фронту.

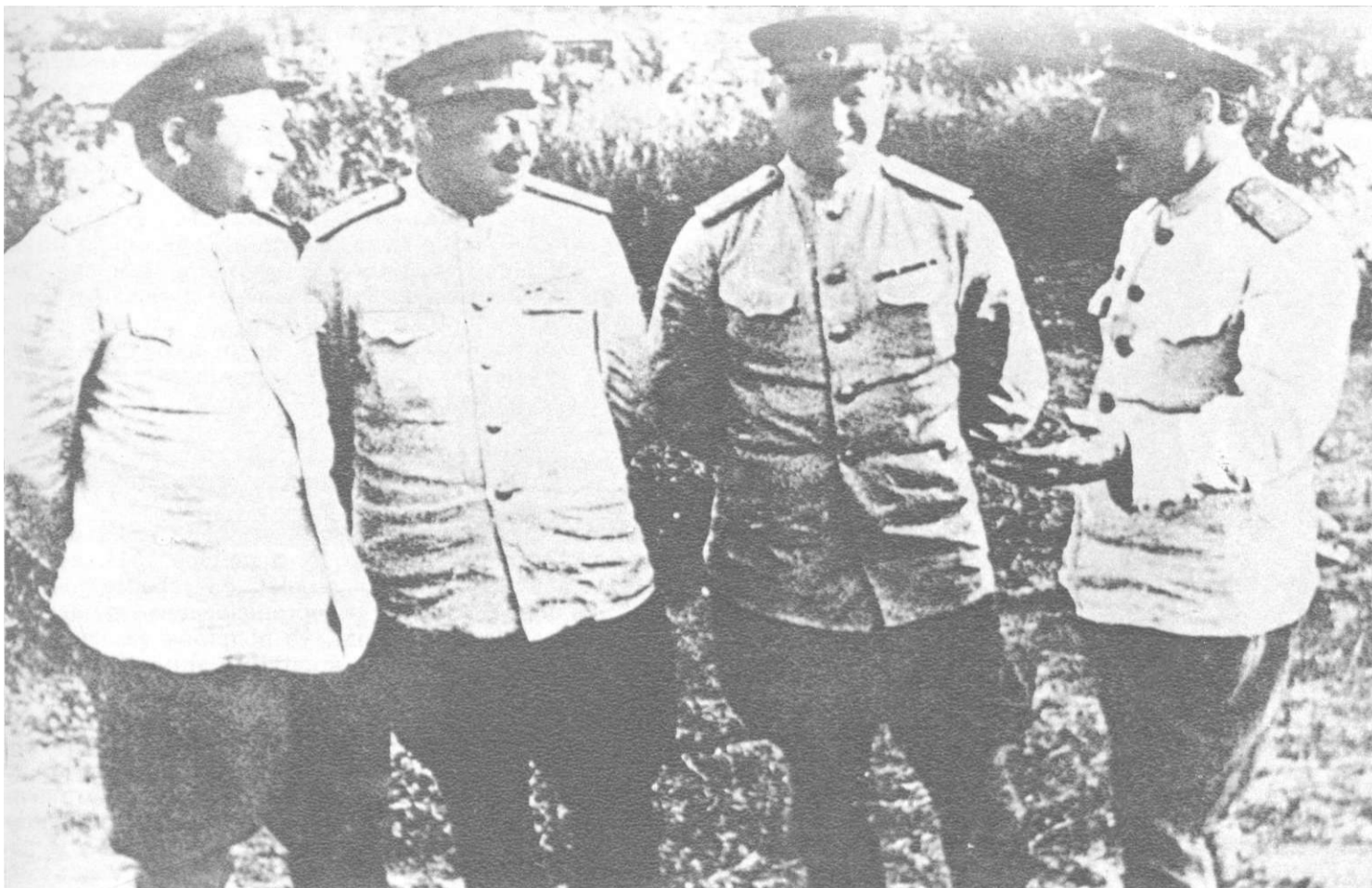
У вези с последњим борбама, Штаб 1. пролетерског корпуса доставио је 16. децембра 1944. Врховном штабу НОВ и ПОЈ депешу следеће садржине:

„И поред упорних и организованих напада од четрнаестог о. м. до данас, уз подршку све артиљерије, заједно са руским корпусом, нијесмо успјели пробити непријатељски систем одбране — иако смо на неким мјестима продирали до три километра, а на читавом фронту узели смо све предње ровове.

Непријатељски систем одбране организован је по дубини до Винковаца и потребно је много веће масирање артиљерије и технике за пробијање тога фронта, опет уз велике сопствене губитке. Доласком Буга-

Генерал-мајор Штерју Атанасов Виктор, помоћник команданта за политички рад 1. отечественофронтоске бугарске армије и члан Централног комитета Бугарске радничке партије (комуниста)

Штаб 3. украјинског фронта Црвене армије (слева надесно): генерал-мајор В. М. Лајок, члан штаба, маршал Ф. И. Толбухин, командант, генерал-лајтнант П. С. Желтов и генерал-чучковник С. С. Бирјузов, начелник штаба фронта

ра снаге се неће појачати, а техника ће се смањити. Ми смо сада постављени на сектор без и једног пута на правцу наших операција. У операцијама од 14. о. м. до данас непријатељ је имао 3200 мртвих и рањених на нашем сектору. Наши губици 1700 избачених из строја. Мишљења смо да би друг командант корпуса требао доћи код вас ради објашњења ситуације и наших предлога. Молимо одговор."

Сличне процене преовладале су и у Команди 3. украјинског фронта. Њен 68. корпус налазио се већ више месеци у непрекидним борбама и више није био способан да, без тенкова и самоходних оруђа, изврши пробој фронта на правцу Сотин — Вуковар — Осијек. Команда 3. украјинског фронта је због тога одлучила да извуче корпус са сремског фронта и да га попуњеног и одмореног употреби у саставу 4. гардијске армије у рејону Блатног језера.

На место 68. корпуса, Команда 3. украјинског фронта одлучила је, у споразуму с Врховним штабом НОВ и ПОЈ, да на сремском фронту уведе у борбу 1. бугарску армију (командант генерал Владимир Стој-

чев, помоћник команданта за политички рад Штерју Атанасов), која се налазила у формирању.

Прва бугарска армија је почела с прикупљањем већ крајем новембра и почетком децембра у источном Срему и на простору Нови Сад — Сомбор, где је пребачена пловним објектима Дунавске ратне флотиле Црвене армије.

Према постигнутом споразуму Врховног штаба НОВ и ПОЈ и Команде 3. украјинског фронта, 1. бугарска армија, која је у оперативном погледу била потчињена 3. украјинском фронту, требало је да поседне део сремског фронта на одсеку од Сотина, на Дунаву, до комуникације Товарник — Шидски Бановци — Оролик, тј. до главне железничке пруге, док су се јединице 1. пролетерског корпуса имале да рокирају улево, јужно од те пруге, на део сремског фронта без иједне јаче комуникације на операцијском правцу дејстава корпуса, о чему се говори у поменутој депеши команданта и политичког комесара 1. пролетерског корпуса.

Команда 3. украјинског фронта се надала да ће 1. бугарска армија са својих шест дивизија (3, 8, 10,

11, 12. и 16; ова последња је ушла у састав армије крајем децембра) и укупно 99.662 војника успети да изврши задатке које није претходно постигао 68. корпус Црвене армије с 1. гардијским утврђеним рејоном са око 20.000 војника. Међутим, Команда 3. украјинског фронта се у томе преварила, јер 1. бугарска армија, налазећи се тек у формирању и прикупљању, није тада била способна за јака борбена дејства, па је стога на сремском фронту и ангажовала само две своје делимично способне дивизије (3. и 8). Тако је цео терет наступајућих борби преузео на себе 1. пролетерски корпус, а посебно његова 5. и 21. дивизија.

Поступајући по наређењу Врховног штаба НОВ и ПОЈ, Штаб 1. пролетерског корпуса издао је 16. децембра 1944. наређење потчињеним штабовима дивизија за смену својих јединица од стране 1. бугарске армије. Смена је отпочела 18, а завршила се 19. децембра, док су јединице совјетског 68. корпуса смењене од бугарских јединица до 21. децембра 1944.

Пета дивизија смењена је 18/19. децембра од стране бугарске 3. дивизије на одсеку Грабово — ж. ст. Грабово. Претходно, 16. децембра, из састава 5. дивизије изашла је 21. српска бригада; уместо ње у састав ове дивизије, ушла је 1. југословенска бригада НОВЈ, која је формирана у СССР-у од југословенских грађана, 1. јуна 1944. Командант бригаде, по

њеном уласку у састав дивизије, био је Стево Микшић, а политички комесар Александар Крајачевић. Двадесет прва бригада је ушла у састав 21. дивизије.

По извршеној смени јединица 5. дивизије, њена 1. бригада (командант Цвијо Мазалица, политички комесар Петар Симурдић) 19. децембра се пребацила у Шидске Бановце ради сређивања и одмора, док се у Нијемцима сместили Штаб дивизије, 1. југословенска и 4. бригада, а у Подграђу — 10. бригада.

Прва пролетерска дивизија смењена је 18/19. децембра, па су се њене јединице у току 20. децембра разместили на простору Адашевци — Мала Вашица — Беркасово — Шид, тако да су се Штаб дивизије 13. пролетерска и Противавионски артиљеријски дивизион разместили у Шиду, 8. бригада у Малим Вашицама, Италијанска бригада у Беркасову, а 1. пролетерска и 3. крајишка бригада у Адашевцима. Артиљеријска бригада и Тешки дивизион 1. пролетерске дивизије привремено су придати 21. дивизији, пошто се 117. артиљеријски пук Црвене армије повукао с осталим јединицама совјетског 68. корпуса и 1. гардијског утврђеног рејона по извршеној смени од стране 1. бугарске армије. Артиљеријска бригада 21. дивизије у то време се још увек налазила у процесу формирања у Сремској Митровици, где је примала совјетско артиљеријско наоружање.

Факсимил прве стране дивизијског листа 5. дивизије у вези с доласком бугарских јединица на сремски фронт (Архив Војноисторијског института)

Командант 1. крајишке бригаде Цвијо Мазалица и заменик политичког комесара Коста Зрилић (лево) с куририма штаба бригаде (из албума пуковника Косте Зрилића)

У 11. дивизији извршена је смена само 5. бригаде, у току 19/20. децембра, од стране јединица бугарске 8. дивизије. После извршене смене бригада се пребацила у Нијемце, где је прешао и Штаб 21. дивизије с приштапским јединицама. Дванаеста бригада и даље је задржала старе положаје јужно од железничке пруге, наспрам Оролика, тј. на западним ивицама шума Алмаш и Брадарице до Босуца, док се 32. бригада налазила у Винковачким Бановцима на одмору и сређивању јединица.

Двадесет прва дивизија је задржала старе положаје, али је у међувремену дошло до промена у њеном формацијском саставу. Тако је 16. децембра, према одлуци Врховног штаба НОВ и ПОЈ, из њеног састава изашла 2. пролетерска бригада, која је тада поново упућена у састав своје матичне 2. пролетерске дивизије, док је уместо ње у састав дивизије ушла 21. бригада (командант Љубомир Јајчанин Бели, политички комесар Јово Роган), која се до тада налазила у саставу 5. дивизије. После извршених промена у формацијском саставу дивизије, 4. бригада је држала старе положаје од Босуца до пута Комлетинци — Оток, тј. до коте 84. Лево од 4. бригаде положаје 2.

Политички комесар 21. ударне дивизије потпуковник Млађо Марин опрашта се с борцима 2. пролетерске бригаде приликом њиховог одласка с фронта у састав матичне 2. пролетерске дивизије (из албума генерала Млађе Марина)

пролетерске бригаде сада је преузела 5. бригада, тј. од коте 84 до Иванетићевог салаша. Смена 2. пролетерске бригаде од стране 5. српске бригаде извршена је од 18. децембра, када је у 8 часова извршен и свечани испраћај 2. пролетерске бригаде.

Двадесет прва бригада, сада под командом 21. дивизије, разместила се у Комлетинцима, док се 31. бригада налазила у Адашевцима и Бачинцима на одмору, а 1. коњичка бригада, као дивизијска резерва, у Доњем Новом Селу. Штаб дивизије с приштапским деловима налазио се 20. децембра у Нијемцима.

ПРЕГРУПИСАВАЊЕ НЕМАЧКИХ ЈЕДИНИЦА

У исто време на сремском фронту су и Немци вршили прегруписавање и смену својих јединица. Придошла и попуњена 117. ловачка дивизија (командант генерал-лајтнант Аугуст Витман) сменила је 15. децембра 118. ловачку дивизију, а већ 16. децембра њен 749. пук извршио је снажан напад код Сотина у правцу 68. корпуса Црвене армије. Тај напад је одбијен и пук је био приморан, после већих губитака, да се повуче на полазне положаје.

Смењена 118. ловачка дивизија требало је, према првобитној намери Команде Југоистока, да се употреби на Драви. Међутим, немачка Врховна команда Вермахта је интервенисала, па је ова дивизија, због ситуације северно од Драве, упуњена у састав 2. оклопне армије у рејон Велике Кањиже, у Мађарској. До 10. јануара 1945. и последњи делови 118. ловачке дивизије прешли су југословенско-мађарску границу, северно од Вараждина, на путу у јужну Мађарску.

Смена јединица 68. корпуса Црвене армије и делова 1. пролетерског корпуса од стране 1. бугарске армије извршена је до 21. децембра, док су последње совјетске јединице напустиле сремски фронт до 25. децембра 1944. Одласком јединица Црвене армије 1. пролетерски корпус је посебно лишен подршке совјетске артиљерије, тако да су се на целом фронту 1. пролетерског корпуса сада налазили само две артиљеријске бригаде из састава 1. пролетерске и 5. дивизије, четири артиљеријска дивизиона (два тешка дивизиона из састава 1. пролетерске, односно 5. дивизије, један дивизион из 11. дивизије и Артиљеријски дивизион 1. југословенске бригаде) и по два противтенковска и противавионска артиљеријска дивизиона.

БОРБЕ КОД ОТОКА И ПРИВЛАКЕ

Док се завршавала смена и прегруписавање јединица на сремском фронту, Штаб 1. пролетерског корпуса издао је 20. децембра авизо-наређење, а 21. децембра и заповест за овладавање Отоком и Привлаком, веома јаким непријатељским упориштима на левом крилу борбеног распореда корпуса.

Према процени Штаба 1. пролетерског корпуса, Оток је бранило око 2.000 непријатељских војника, а исто толико и Привлаку. Ти подаци су били веома штурни и нетачни, јер су тај одсек фронта тада бра-

Свечани строј 1. пролетерске бригаде на прослави треће годишњице формирања, децембра 1944 (из књиге „Прва пролетерска од Београда до Загреба“)

нине далеко јаче снаге са знатним снагама у позадини, које су могле интервенисати у сваком моменту. Најмање два ојачана пука налазила су се на линији од Босута до Босутских шума, не рачунајући снаге (око 6.000 војника) којима је непријатељ располагао за заштиту железничке пруге Брчко — Винковци, на одсеку Врбања — Гуња.

Задатак 1. пролетерског корпуса је био да по овладавању Привлаком и Отоком избије на комуникацију Винковци — Славонски Брод и омогући јединицама 1. бугарске армије да пробију непријатељску одбрану на одсеку Сотин — Грабово, продру према Винковцима и заузму овај веома важан саобраћајни чвор непријатеља.

У нападу је садејствовала и авијација НОВЈ.

Према заповести Штаба 1. пролетерског корпуса од 21. децембра 1944, напад на Привлаку и Оток требало је да се изведе на следећи начин:

Једанаеста дивизија, као десна колона, имала је задатак да напада једном бригадом од шуме Брадарица левом обалом Босута до моста на Босуту, а пос-

ле овладавања истим, да садејствује с 5. дивизијом у заузимању Привлаке, где је касније, после заузимања тог места и Отока, требало да смени 5. дивизију и образује јак мостобран на Босуту, затварајући правце према Винковцима и Новим Јанковцима.

Пета дивизија, као средња колона, добила је задатак да с две бригаде напада од Босута до северног дела Отока, једном бригадом садејствујући с 21. дивизијом у нападу на Оток, а другом вршећи притисак према Привлаци. После овладавања Отоком, дивизија је требало да оријентише део снага према Привлаки, заузме је и продужи надирање главнином према комуникацији Винковци — Жупања, ка Церни.

Двадесет прва дивизија, као лева колона, требало је с две бригаде да нападне Оток са источне, југоисточне и јужне стране, а да деловима 5. бригаде избије на железничку пругу Брчко — Винковци, код Рајковаче, ради пресецања и рушења пруге и спречавања довођења непријатељских појачања из Брчког, а по заузимању Отока, продужи надирање ка Жупањи и Бошњацима.

У резерви корпуса налазила се 1. пролетерска дивизија распоређена на простору Адашевци — Мала Вашица — Шид — Беркасово.

Истовремено с нападом 1. пролетерског корпуса на Привлаку и Оток, 1. бугарска армија је требало да пређе у напад према Сотину и Оролику.

Напад је требало да почне општим јуришем 22. децембра у 8.50 часова.

Двадесет другог децембра све јединице су у одређено време прешле на јуриш дуж целог фронта.

Бугари су у борбу увели само две од шест дивизија, и то 3. дивизију на правцу према Сотину и Грабову и 8. дивизију према Берку и Оролику. Напад ових дивизија, међутим, био је млак и неодлучан па се све на нешто јачи испад на одсеку Сотин — Грабово. На томе се све завршило и поред снажне подршке 10 бродова 2. бригаде речних бродова Дунавске ратне флотиле Црвене армије, којом је од 14. децембра командовао контраадмирал Холостјаков, уместо његовог претходника вицеадмирала Горшкова, који је премештен за команданта ескадре Црноморске флоте.

Поред тога 1. бугарску армију подржавали су поред два совјетска артиљеријска пука и два дивизиона гардијских минобацача („каћуша“) и Пратећи обалски артиљеријски одред Дунавске ратне флотиле. Бродови 2. бригаде речних бродова капетана фрегате Аржавкина заузели су ватрене положаје 21. децембра до 24 часа, док су се осматрачнице за коректуру њихове ватре налазиле у борбеном поретку 1. бугарске армије. Међутим, све то није помогло 1. бугарској армији, чије јединице, осим мањег продора према Грабову, нису постигле значајнији успех у току 22. децембра.

Док је напад јединица 1. бугарске армије био неодлучан, дотле су се на фронту 1. пролетерског корпуса приметиле врло оштре борбе, које су по својој тежини биле једне од најжешћих које је овај корпус водио у децембарској офанзиви уопште.

Дванаеста бригада 11. дивизије прешла је у 8.50 часова на јуриш, на одсеку Брадарица — Дионица, али је заустављена јаком ватром противника.

Контраадмирал Георгиј Никитович Холостјаков, командант Дунавске ратне флоте Црвене армије

Четврта бригада 5. дивизије, пошто је сменила на положајима 21. бригаду, прешла је 22. децембра на јуриш, на одсеку Оздановчев стан — Рипача (шума), али је одбијена противнападом непријатеља. Сви даљи јуриши бригаде у току дана ломили су се пред непријатељевим главним одбрамбеним положајем, док је само један њен батаљон, савлађујући, уз велике губитке, минска поља, успео да се пробије у шуму Рипача.

Прва бригада 5. дивизије прешла је на јуриш с четири батаљона, међу којима се налазио и 5. (словеначки) батаљон формиран у Београду од Словенца-добровољаца који су били протерани 1941. у Србију. Водећи тешке борбе, батаљони 1. бригаде успели су да са северне стране продру до првих кућа у Отоку, где су задржани од делова Борбене групе „Ајзеле“, која се очајнички бранила.

Двадесет прва дивизија нападала је на крајњем левом крилу 1. пролетерског корпуса. Четврта бригада садејствовала је с 1. крајишком бригадом у нападу на Оток са источне стране према цркви и даље

ка пружи Привлака — Брчко. У првом налету 2. и 3. батаљон бригаде успели су да ликвидирају спољну одбрану непријатеља и упадну у прве куће, водећи жестоке борбе за сваку кућу и бункер, али их је непријатељ убрзо одбацио на полазне положаје. Потом су у борбу уведени 1. и 4. батаљон. Међутим, сви покушаји бригаде да се у току дана изврши продор у центар села остали су без успеха. Борбе су настављене на ивици села, док су се на бојишту под снегом црнели лешеве погинулих.

Љубимац 1. батаљона шеснаестогодишњи Спасоје Станковић Пинча, родом из Топлице, изгубио је око. Очна дупља му је била сва црна, крвава и — празна. Пинча клечећи, држао је око на длану, показивао га је као какав нађени предмет и говорио другу до себе: „Види, изгубио сам око . . . Мало даље, истога дана погинула су и два рођена брата Селинић. Тога дана погинуло је још много бораца, који су се јуначки борили са ушанченим и добро наоружаним непријатељом.

Двадесет прва бригада прешла је у напад с два батаљона у правцу циглане, у Отоку. У првом налету њени батаљони су успели да заузму циглану и неколико кућа у селу, а када је бригада покушала да продре према центру села, непријатељ је извршио противнапад одбацујући је на полазне положаје.

Пета бригада кренула је на јуриш с 1, 2. и 4. батаљоном јужно од Отока с циљем да обухвати ово упориште са западне стране и преко пруге и железничке станице продре према утрини Бранковци. Батаљони су успели у првом налету да овладају предстражним положајима, али даљи покушаји обухвата Отока са западне стране су пропали.

О жестини борбе најбоље говоре губици 21. дивизије која је тога дана имала 98 погинулих, 250 рањених и 45 контузованих. Бригаде су убиле око 100 непријатељских војника, а 22 заробиле.

У току 23. децембра, северно од железничке пруге, Бугари су вршили повремено нападе без неких већих резултата — и поред непрекидне подршке совјетске 2. бригаде речних бродова.

Једанаеста дивизија, нападајући такође недовољно енергично, није успела јер је дејствовала само једним батаљоном уместо целом бригадом на споју између 1. пролетерског корпуса и 1. бугарске армије ради везивања непријатељских снага на том делу фронта.

Пета дивизија наставила је нападе с три бригаде на непријатеља који се упорно бранио. Њена 4. бригада, и поред избијања кроз шуму Рипач на цесту Привлака — Оток, била је приморана да се повуче на полазне положаје. У дводневним борбама погинуло је 78, а рањено 223 борца и старешине. Међу погинулим налазио се и начелник Штаба бригаде капетан Марко Вукобрат, док тешко рањен командант батаљона Илија Баришић Илибаша, није преживео рану — умро је 24. децембра у болници, у Комлетинцима. Међу погинулим налазио се и већи број четних руководилаца. У 4. крајишкој бригади, једној од најбољих крајишких јединица, сада је било најмање Крајишника. Већину бораца чинили су младићи из Србије, који су јуначком борбом настављали борбене традиције ове прослављене јединице.

Прва крајишка бригада, после жестоке ноћне борбе успела је 1. батаљоном да избије на цесту При-

Кратак предак бораца 5. дивизије у рововима на сремском фронту (Војни музеј у Београду)

влака — Оток где су касније избили и остали батаљони бригаде. Међутим, непријатељ је извршио противнапад уз подршку тенкова и самоходних оруђа и приморао јединице бригаде на повлачење.

Десета крајишка бригада је добила задатак да се инфилтрира кроз шуму Рипач преко цесте у правцу шумарка званог Шумице, али је непријатељ вратио њене јединице на полазне положаје.

Пета дивизија је имала тога дана велике губитке: 106 погинулих и 330 рањених бораца, док је убијено само 40 непријатељских војника.

На левом крилу распореда корпуса 21. дивизија је, такође, водила тешке борбе.

Четврта српска бригада, и поред поновљених дневних и ноћних напада с три батаљона у првом борбеном ешелону, није успела да изврши продор у Оток услед врло упорне одбране непријатеља у овоме веома брањеном упоришту. Јуриши су се смењивали с противјуришима и све се завршавало на источној ивици села.

Двадесет прва српска бригада извршила је ноћни напад 2, 3. и 4. батаљоном и успела да продре до краја села с његове јужне стране, али циглану није могла да заузме услед упорне одбране непријатеља, промрзлости људства и слабог рада аутоматског оружја због велике хладноће. Услед великог броја слабо обувених и одевених бораца, не само у бригади већ и у Дивизији, Штаб 1. пролетерског корпуса наредио је Штабу дивизије да такве борце не употребљава у борби, већ да с њима изводи само обуку у позадини.

Пета српска бригада није успела да постигне неки значајнији успех и поред обухватног напада на Оток са северозападне стране, који су њени батаљони извршили у вечерњим сатима.

Тридесет прва српска бригада налазила се, као дивизијска резерва, у Нијемцима, где је формиран Комбиновани батаљон од бораца и старешина из свих батаљона који су били добро одевени и наоружани

аутоматским оружјем. Батаљон је у вечерњим часовима упућен према прузи Брчко — Винковци, на одсеку Оток — Врбања, са задатком да онемогући саобраћај на овој веома важној железничкој комуникацији и спречи непријатељу довођење појачања.

Прва коњичка бригада вршила је дубоко извиђање једним дивизионом у правцу Градишта, а другим дивизионом у правцу Жупање, док се Штаб бригаде налазио у Врањеви.

У току 24. децембра 11. дивизија је безуспешно нападала између железничке пруге и Босута 12. и 5. бригадом, али без резултата, тако да су се јединице задржале на полазним положајима, где су остале до краја борби за Оток и Привлаку, као што је био случај и с 1. бугарском армијом.

У току 24. децембра Немци су пред фронтом 5. и 21. дивизије увели свеже снаге, које су довели са југа, из долине Дрине и убацили у борбу на одсеку Привлака — Оток. Тако су успели да на томе делу сремског фронта привуку врло јаку Борбену групу „Бургемајстер“ (два батаљона 524. пука, један дивизион артиљерије и једна чета инжињерије из 297. пешадијске дивизије), 21. ловачки пут 11. ваздухопловне пољске дивизије и делове 7. СС противтенковског артиљеријског дивизиона 7. СС дивизије „Принц Еуген“. На тај начин су Немци на одсеку Привлака — Оток имали снаге јачине више од једне ојачане дивизије, рачунајући и Борбену групу „Ајзеле“, која се, заједно са усташко-домобранским јединицама, већ налазила на том делу фронта.

Појава Борбене групе „Бургемајстер“ од Привлаке према Отоку изазвала је колебање код 10. бригаде, па су се јединице повукле на старе положаје источно од друма Оток — Привлака. У међувремену је и 1. југословенска бригада сменила на положајима 4. крајишку бригаду, која се, као дивизијска резерва, распоредила у Комлетинцима. Тако је 24. децембра 5. дивизија имала у првом борбеном ешелону три бригаде: 1. југословенску бригаду на западној ивици шуме Рипача, 10. бригаду у рејону Оздановчевог салаша и 1. бригаду према североисточној ивици села Отока. Тога дана јединице 5. дивизије, уз подршку Артиљеријске бригаде и Тешког дивизиона, одбијале су нападе непријатеља нарочито од Шумица према Отоку.

У међувремену, 4, 21. и 5. српска бригада и делови 1. коњичке бригаде 21. дивизије нападали су непријатеља у Отоку, али без виднијих резултата. Комбиновани батаљон 4. бригаде напао је један непријатељски воз с појачањима упућеним из Врбање према Отоку и приморао непријатеља да се врати у Врбању. У то време 31. бригада, која се као дивизијска резерва налазила у Нијемцима, пребачена је у Доње Ново Село.

У наредним данима на фронту напада 1. бугарске армије, 11. и 21. дивизије није било већих промена. Бригаде ових дивизија, због недовољног ангажовања, нису макле са полазних положаја. Оне нису успеле да начну ни на једном месту главни одбрамбени положај непријатеља на Зеленој линији, а таио је било и на фронту 1. бугарске армије.

Насупрот овим дивизијама 1. пролетерског корпуса и 1. бугарске армије, 5. дивизија је носила главни терет борбе, јер су је Немци на њу обрушили са свим расположивим снагама на делу сремског фронта између Босута и Отока.

У зору 25. децембра Немци су успели да се инфилтрирају кроз борбени поредак 1. југословенске бригаде и без отпора избију у позадину 10. бригаде и на бок 3. батаљона 1. бригаде на правцу Шумице — Оздановчев салаш — северни део утрине Црито. Пошто су извршили напад с леђа, код 10. бригаде је међу борцима и нижим старешинама настао прави хаос. Немци су у првом налету успели да заробе један број бораца и два топа.

Командант и политички комесар бригаде с члановима Штаба бригаде, схвативши у каквој се ситуацији налази главнина бригаде чијих су пет чета биле на комуникацији према Привлаци, прикупили су приштапске јединице, ставили се на чело и прешли у противнапад. Када су борци 10. бригаде, који су одступали у паници, приметили да се чланови Штаба бригаде заједно с командантом и политичким комесаром налазе у стрељачком строју, прибали су се и отпочели противјурш на непријатеља у рејону Оздановчевог салаша. У борби прса у прса непријатељ је одбијен с великим губицима и том приликом је 10. бригада успела да поврати заробљене топове, али су Немци за време борби побили заробљену послугу.

Кривицу за овај догађај је искључиво сносила 1. југословенска бригада, чија је једна чета, на сиюју између ње и 10. крајишке бригаде, пропустила непријатеља пошто се повукла без борбе. То је омогућило Немцима да се забаци у позадину главнине 10. бригаде, нападну је с леђа, а 3. батаљон 1. крајишке бригаде нападну бочно.

Тога дана 5. дивизија је имала 82 погинула, 280 рањених и 13 несталих бораца, док је погинуло 347 и заробљено 8 непријатељских војника, а уништени 1 тенк и 1 топ.

На делу фронта 3. бугарске дивизије, Јуришна чета 29. пука састављена од комуниста и партизана, успела је да пробије одбрану непријатеља у рејону Грабово и на бајонет, борбом прса у прса, заузме то место, које је непријатељ дотле чврсто држао. Међутим, 24. пук, који је наступао истим правцем, био је врло неактиван, тако да су немачке јединице у противнападу опколиле Грабово и уништиле до последњег човека ову храбру чету бугарских комуниста и партизана.

Рањеници 21. ударне дивизије у Ђелетовцима (из албума пуковника Пера Трнинића)

Врховни командант Југословенске армије маршал Тито врши обилазак постројених јединица 1. бугарске армије по повратку из Аустрије у Бугарску јуна 1945; сасвим лево је командант армије генерал-лајтнант Владимир Стојчев

Тај пример Јуришне чете на делу фронта који су држале 3. и 8. дивизија 1. бугарске армије тих дана је био усамљен. И поред знатне подршке совјетске артиљерије и делова Дунавске ратне флотиле, обе бугарске дивизије нису постигле запаженије резултате у нападу на немачке одбрамбене положаје на *Зеленој линији*. Такав однос бугарских јединица према добијеним задацима омогућио је Немцима да против јединица 1. пролетерског корпуса ангажују све своје резерве и да се свом силином обруше на 5. и 21. дивизију на делу фронта од Привлаке до Отока, па су због тога и борбе од 22. до 28. децембра на том одсеку биле веома жестоке. Таквој ситуацији је у знатној мери допринела и неактивност 11. дивизије, која у том периоду такође није испунила постављене задатке.

У току 26. децембра Немци су на фронту 1. бугарске армије код Сотина извршили напад на положаје 3. бугарске дивизије са два ојачана пука. Уз подршку 15 тенкова и самоходних оруђа, успели су да пробију положаје источно од Сотина и угрозе Опатовац, где се налазио Штаб 3. бугарске дивизије.

Дивизион оклопних чамаца совјетске 2. бригаде речних бродова, под командом поручника фрегате

Калагурова, заједно са одредом минобацачких чамаца, подишао је у рејон Сотина и бочном ватром уништио, према совјетским подацима, око 800 Немаца и оштетио 5 тенкова. Тиме је ослабио напад непријатеља и омогућио Бугарима да консолидују своје јединице и поврате изгубљене позиције.

На осталим деловима фронта водиле су се само мање борбе. Немци су до 27. децембра успели у потпуности да поврате изгубљене положаје које су држали у својим рукама пре почетка напада 1. пролетерског корпуса 22. децембра 1944. На тај начин, јединице НОВЈ одбачене су источно од цесте Привлака — Оток, тј. на своје полазне положаје, као и од пруге Брчко — Винковци, на делу од Врбање до Отока. Упориште Оток поново се налазило у немачким рукама.

Поводом борби за Оток, Штаб 1. пролетерског корпуса је 26. децембра 1944. известио Врховног команданта следећом депешом:

„Непријатељ упорно и по сваку цену брани Оток. Довлачи већа појачања и моторизацију. До сада су се у борбама са нама испољили дјелови: Прве алпске, Сто седамнаесте, Сто осамнаесте и Двјеста шездесет четврте њемачке дивизије, поред усташких јединица.

Наши губици у мртвима, рањеним и смрзнутим износе до двије хиљаде, међу којима је знатан део руководиоца. непријатељу је избачено из строја око 2.500 војника и официра; заплијењено 25 аутоматских оруђа. Јединице смо морали повући источно од Отока."

Од поменутих сопствених губитака у 5. дивизији је било 315 погинулих, 1.078 рањених и 18 несталих, док је 21. дивизија имала 184 погинула, 536 рањених и 86 контузованих бораца, од тога је само у 21. српској бригади погинуло 124, рањено 239 и 10 контузованих бораца.

Борбама за Оток завршена је децембарска офанзива јединица 1. пролетерског корпуса. Његове јединице су за три недеље борби напредовале око 50 км на запад и при том извршиле пробој два врло брањена и утврђена одбрамбена положаја: *Црвене* и *Нибелушике* *лишије*.

После овог неуспеха и тешких борби 26. децембра 1944, профашистички и непријатељски елементи у редовима 1. бугарске армије искористили су то за непријатељску пропаганду, која је у неким јединицама добила и карактер побуне. Штаб 1. бугарске армије у целој ситуацији био је веома неодлучан. Он је известио Штаб 3. украјинског фронта да неуспехе у нападима 22. и 25. децембра треба тражити у неискуству бугарских јединица и затражио је да се напад понови 28. децембра 1944, што је маршал Толбухин и одобрио. Овога пута су Бугари напали с тежиштем на своје левом крилу распореда, тј. према Оролику.

Осму бугарску дивизију, која је нападала на главном правцу, подржавали су три артиљеријска пука и један дивизион гардијских минобацача „каћуша“, тако да је на одсеку пробоја било концентрисано око 200 артиљеријских оруђа. Али, и тај напад није дао никакве резултате: бугарски пукови уопште нису пробали положаје непријатеља и поред веома снажне артиљеријске подршке.

За време тог напада с југословенске стране садејствовале су 12. бригада 11. дивизије и 1. крајишка и 1. југословенска бригада 5. дивизије, али су и те три бригаде, услед исцрпљености, нападале недовољно борбено и малим снагама, па нису постигле ништа више од бугарских јединица.

СМЕНА 1. БУГАРСКЕ АРМИЈЕ

Неуспех у борбама 1. бугарске армије искористили су профашистички елементи у њеним редовима и дефетизам је захватио редове армије. Због тога је Команда 3. украјинског фронта одлучила да се 1. бугарска армија извуче са сремског фронта и пребаци у Мађарску. Од 1. бугарске армије доста се очекивало, јер је армија била бројно и технички јача од 68. стрелачког корпуса Црвене армије и 1. пролетерског корпуса НОВЈ.

Смена бугарских јединица извршена је последњих дана децембра 1944. и почетком 1945. Први пролетерски корпус, односно 1. армија НОВЈ преузела је тада, по први пут, цео фронт од Дунава до Саве.

Према наређењу Штаба корпуса од 31. децембра 1944, јединице су извршиле смену и овако запоселе одсеке фронта:

— 5. дивизија је 2. јануара 1945. у 5 часова извршила покрет на простор Томпојевци — Миклушевци — Опатовац — Товарник, сменивши у току 2/3. јануара јединице бугарске 3. пешадијске дивизије на одсеку Сотин — Грабово (до железничке пруге);

— 1. пролетерска дивизија је 1. јануара 1945. у 5 часова стигла на сектор Чаковци — Ђелетовци — Илача, сменивши у току дана 8. бугарску дивизију на одсеку Грабово — Оролик, као и делове 11. дивизије западно од Ђелетоваца;

— 21. дивизија је проширила свој дотадашњи одсек до реке Босута, запосевши део фронта од Босута до Отока;

— 11. дивизија је повучена у корпусну резерву на простор Илинци — Мала Вашица — Товарник, где је требало, после напорних борби, да се среди и попуни;

— 1. коњичка бригада добила је задатак да се са дотадашњег рејона размештаја пребаци у Адашевце, с циљем да упућује коњичке патроле и извиђачки простор Босутских шума, између Босута и Саве.

Свим јединицама је, такође, наређено да приступе фортификацијском уређењу положаја.

НА КРАЈУ ДЕЦЕМБРА 1944.

Сменом 1. бугарске армије крајем 1944. и почетком 1945. завршена су децембарска дејства 1. пролетерског корпуса. У децембарској офанзиви, која је трајала скоро пуне три недеље, 1. пролетерски корпус, у заједничким дејствима са 68. корпусом Црвене армије, постигао је значајне резултате.

Јединице 1. пролетерског корпуса су у тим дејствима заузеле 45 већих насељених места, од којих су шест, на подручју Жупање и Босутских шума, саме напустиле, због неповољног положаја и отежаног снабдевања јединица. У тим борбама јединице овог корпуса имале су тешке губитке, већим делом проузроковане на минским пољима непријатеља, али су и непријатељу задати тешки ударци. Тако су јединице 1. пролетерског корпуса у децембарским дејствима имале 1.999 погинулих, 5.491 рањеног и 117 несталих бораца, док су губици непријатеља, према сопственој процени, износили око 3.000 погинулих, око 5.000 рањених и 484 заробљена војника.

У исто време јединице 68. корпуса Црвене армије заузеле су 5 насељених места. Оне су за 18 дана дејстава напредовале преко 20 км на правцу Илок — Сотин, тј. дуж десне обале Дунава. Њихови губици нису познати, али су вероватно били високи, посебно у десантима код Опатовца и Вуковара, у којима су учествовале јединице 3. и 5. бригаде 36. дивизије, 1. гардијског утврђеног рејона и Дунавске ратне флотиле Црвене армије. У ове две десантне операције само ове две бригаде 36. дивизије имале су 393 погинула, 829 рањених и 47 несталих бораца, али су и непријатељу нанеле осетне губитке.

У децембарским дејствима значајан допринос борбама на сремском фронту дала је и Дунавска ратна флотила. Она је својом 2. бригадом речних бро-

Група бораца и руководилица 2. батаљона 4. српске бригаде на сремском фронту

дова, под командом капетана фрегате Аржавкина, са 16 оклопних чамаца, 3 монитора и 16 чамаца-миноловаца, подржавала на сремском фронту дејства 68. корпуса и 1. гардијског утврђеног рејона Црвене армије, 3. и 5. бригаду 36. дивизије Главног штаба НОВ и ПО Војводине и 1. бугарску армију.

Флоту је подржавао Пратећи обалски артиљеријски одред са 10 артиљеријских оруђа.

Другој бригади речних бродова, поред њених формацијских јединица, били су потчињени и један батаљон 83. самосталне бригаде морнаричке пешадије, 508. артиљеријска батерија с четири хаубице 122 мм и чета морнаричке пешадије из Пратећег обалског одреда подршке.

Друга бригада речних бродова с потчињеним јединицама претрпела је веома велике губитке. Само у борбама за вуковарски мостобран, имала је 527 војника избачених из строја, док су јој потопљена два оклопна чамца.

По завршетку борби код Отока и смене јединица 1. бугарске армије, јединице НОВЈ на сремском фронту су крајем 1944. и почетком 1945. прешле у одбрану и преузеле држање сремског фронта сопственим снагама све до његовог пробоја у априлу 1945.

Јединице 1. пролетерског корпуса, односно 1. армије НОВЈ, налазиле су се тада источно од немачких

положаја, а који су се протезали од Сотина, преко Грабова, Берка и Оролика до Отока, а одатле западно од железничке пруге Брчко—Винковци до реке Саве, тј. пред *Зеленом линијом*. Ту последњу одбрамбену линију у Срему, с малом дужином и не тако утврђену као претходне, Немци су упорно и по сваку цену држали, јер су знали да би њеним падом био отворен пут противнику у дубину НДХ, а пре свега према Загребу. Поред тога, био би пресечен пут за извлачење Групе армија „Е” долином Дрине и Босне у време када се њена главнина од седам дивизија налазила на повлачењу из дела југозападне Србије и Црне Горе за источну Босну.

Тако су се у другој половини децембра долином Дрине, од Љубовије према Бијељини, налазиле у повлачењу 11. ваздухопловна пољска и 7. СС дивизија „Принц Еуген” с више других јединица батаљонског и пуковског састава, док су се на подручју југоисточне Босне и северозападног дела Црне Горе налазиле у покрету 41, 104, 22, 297. и 181. дивизија са више тврђавских бригада, самосталних пукова и других јединица батаљонског састава. Све те јединице су имале задатак да поседну и ојачају дравски, сремски и дрински фронт с тежиштем дејстава на сремском фронту, на што су немачке команде свих степена у то време недвосмислено указивале у својим наређењима.

ДЕЈСТВА НА СУСЕДНИМ ФРОНТОВИМА

Крајем 1944. на Драви и Дрини и у североисточној Босни водиле су се, такође, врло оштре борбе с непријатељем који је на сваки начин покушавао да задржи у својим рукама десну обалу Драве, као и долину реке Дрине и Босне, а посебно упориште у Зворнику, Бијељини, Зеници, Добоју и Брчком.

Држањем фронта на реци Драви, Немци су спречавали продор југословенских и совјетских снага у позадину сремског фронта и ка Загребу, док је државне јаким упоришта у долини Дрињаче, Дрине и Босне омогућавало извлачење јаким снага немачке Групе армија „Е“ преко Саве у Срем и даље, преко Драве, ка Мађарској. Због тога је у директиви немачке Команде Југоистока од 7. децембра 1944. за вођење рата северно од Драве, између осталог, писало:

„Најпречи задатак Команде Југоистока јесте да, у вези с борбама северно од Драве, свој дубоки бок на Драви заштити што јачим снагама и спречи непријатељу продор на територију Славоније.“

Међутим, већ до почетка децембарске офанзиве јединице 6. и 10. корпуса НОВЈ ослободиле су велику територију у Подравини и Славонији: од Вировитице на исток до Мославине и на северозапад скоро до саме Копривнице, док се према југу ослобођена територија протезала све до главне железничке магистрале Загреб — Београд. Унутар тог простора налазили су се ослобођени градови Славонска Пожега, Пакрац и Дарувар, као и више других места у Даруварској и Пожешкој котлини. Крајем 1944. на подручју Славоније функционисао је 1 обласни, 5 окружних, 17 среских, 5 градских, 80 општинских и преко 700 сеоских народноослободилачких одбора.

БОРБЕ ЗА ВИРОВИТИЧКИ МОСТОБРАН

Та велика ослобођена територија у Подравини и Славонији пружала је реалне могућности да се искористи као мостобран на који су се могле пребацити

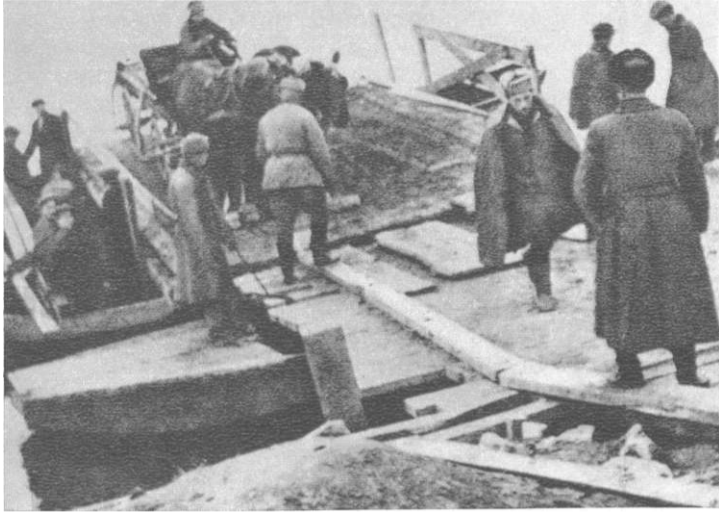
знатно јаче снаге, које би, поред осталог, могле угрозити позадину непријатељских снага на сремском фронту. На тај начин би се омогућило јединицама 1. пролетерског корпуса и совјетског 68. корпуса да у децембарској офанзиви продру у правцу Вуковара, Винковаца и Брчког.

Јединице 3. украјинског фронта Црвене армије, у свом надирању кроз јужну Мађарску, достигле су почетком децембра линију Блатно језеро — Нађатад — Барч. Пошто су заузеле Барч 6. децембра 1944. и ослободиле леву обалу Драве до тога места, створени су услови за повезивање совјетских снага с јединицама 6. и 10. корпуса у Подравини.

На основу споразума између Врховног штаба НОВ и ПОЈ и Команде 3. украјинског фронта о обезбеђењу левог крила фронта и даљим заједничким дејствима совјетских и југословенских снага, 8. децембра 1944. пребачен је један пук совјетске 233. стрељачке дивизије на десну обалу Драве. Пук је том

Борци 6. ударног корпуса на заплењеном немачком тенку у ослобођеном Дарувару (из албума генерала Вељка Ковачевића)

Црвеноармејци прелазе Драву код Барча скелама

Најбољи митраљесци 12. славонске бригаде 12. дивизије НОВЈ

приликом ушао у Вировитицу и распоредио се на простору Вировитица — Питомача.

Истог дана, 8. децембра, Главни штаб НОВ и ПО Војводине наредио је Штабу 16. дивизије да приступи пребацивању својих јединица преко Драве у Подравину с почетним задатком да заузме непријатељско упориште у селу Мославини, а затим да, преко Доњег Михољца, продужи надирање на исток дуж десне обале Драве.

Немци су преухитрени пребацивањем јединица Црвене армије и 16. дивизије преко Драве. Тако је створен дубоки џеп у позадини непријатеља, чега су се немачке команде нарочито бојале. Наиме, у то време јединице 6. корпуса оперисале су на простору између Осијека, Ђакова и Винковаца држећи чврсто у блокади Нашице и Ђаково. Између јединица 6. корпуса и 1. пролетерског корпуса налазио се само уски

коридор ширине око 30 км који су Немци упорно бранили.

Прве јединице 16. дивизије пребациле су се преко Драве на одсеку Залата — Чађавица, док је 51. дивизији наређено да форсира Драву у рејону Осијека.

Немачким командама је сада било јасно да би спајањем 1. пролетерског и 6. корпуса и јачањем вировитичког мостобрана цела Славонија била угрожена, а пут према Загребу отворен, те су бацили у борбу све своје расположиве снаге како би се то спречило, а што би омогућило извлачење крупних снага групе армија „Е“ из југозападне Србије и северозападног дела Црне Горе.

Немци су, с друге стране, врло будно пратили ове покрете јединица НОВЈ, процењујући њихове намере. Тако је у извештају Команде Југоистока од 10. децембра 1944. било написано:

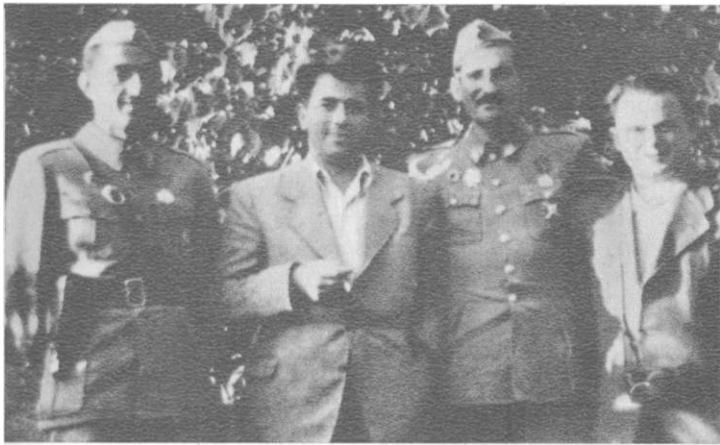
„Повећање активности банди на територији Срема и Славоније, за које се претпостављало у процени ситуације од 8. децембра 1944, сада је недвосмислено потврђено покретима Титових снага које су тако откривене. После тога оцртава се слика да Титов 6. корпус са 40. дивизијом напредује у рејон Винковаца, док се 12. дивизија пребацила на одсек Осијек — Доњи Михољца јужно од Драве, а да је сада 10. корпус отпочео покрет у рејон Вировитице. Садејство Титових снага с руским здруженим јединицама северно од Драве недвосмислено се, између осталог, доказује и прислушкивањем радиостаница руских ваздухопловних официра за везу.“

Команда Југоистока се нашла у недоумици. Њој тада уопште није била позната намера југословенских и совјетских јединица. Наиме, у Команди Југоистока су постојале две варијанте у процени ситуације. Према једној варијанти, циљ искрцавања југословенских и совјетских снага на десну обалу Драве био је удар према сремском фронту (што је било тачно), а према другој варијанти — Немци су сматрали да је циљ форсирање Драве од стране југословенских и совјетских јединица наношење удара на правцу Сисак — Загреб. Ова друга процена је дошла отуда што су Немци били опседнути мишљењем „да Тито жели да освоји Хрватску“.

Истовремено са искрцавањем 16. дивизије на десној обали Драве, сличну операцију је предузела и

Дувачки оркестар Рома из околине Београда у једној од јединица Главног штаба НОВ и ПО Војводине, у Мађарској децембра 1944 (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

Мајор Милош Павковић, новоодређени политички комесар 16. дивизије, Јован Веселинов Жарко, секретар ПК КПЈ за Војводину, пуковник Марко Перичин Камењар, командант 16. дивизије (из албума Пашка Ромца, члана Савета федерације СФРЈ)

Командант 12. ударне дивизије Милан Станивуковић (лево), народни херој

51. дивизија 9/10. децембра у рејону Осијека, 7. и 8. бригадом. Међутим, док је 16. дивизија делом јединица несметано прешла Драву и отпочела оштре борбе у ширем рејону Мославине, јединице 51. дивизије у томе нису успеле. И поред два врло драматична покушаја, 7. и 8. бригада нису успеле да се одрже на десној обали Драве.

Даљи покушаји форсирања Драве након тога су обустављени, па је 51. дивизија добила задатак да запоседне леву обалу реке од југословенско-мађарске границе до њеног ушћа у Дунав.

У међувремену, 16. дивизија је пребацила главнину својих снага преко Драве настављајући оштре борбе за овладавање Мославином и Виљевом. Међутим, сви покушаји јединица 16. дивизије да овладају тим упориштима остали су без успеха, па је од 14. до 22. децембра настало релативно затишје.

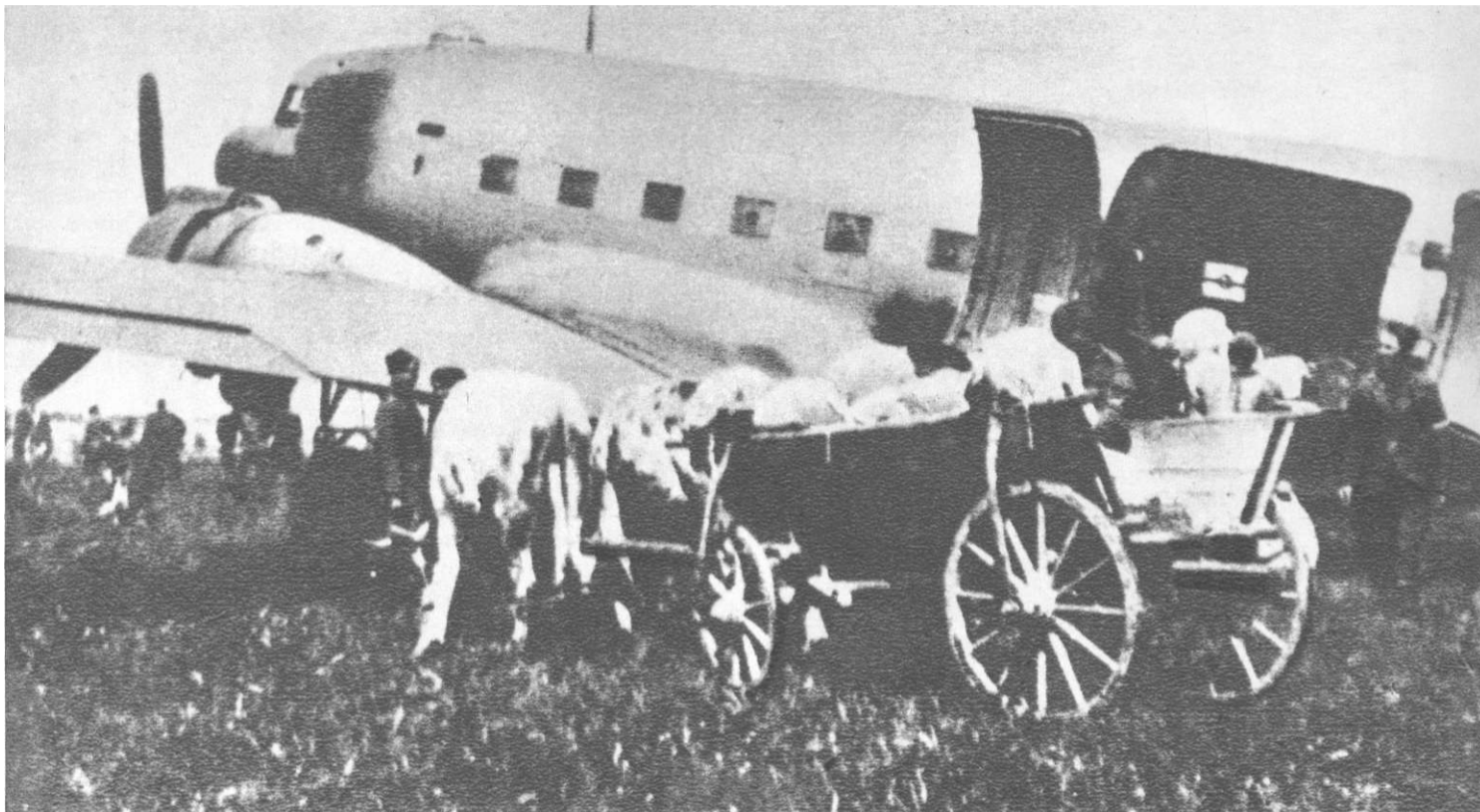
Потом су Немци 23. децембра 1944. предузели јачи напад полицијским јединицама и 15. усташким батаљоном на Осјечку бригаду 12. дивизије у правцу Левањске Вароши. У борбама које су трајале пет дана долазило је до врло оштрих сукоба али непријатељ није постигао значајнији успех. Последњег дана борби, 27. децембра, погинуо је и командант 12. дивизије Милан Станивуковић, који је касније посмртно проглашен за народног хероја Југославије.

Истовремено су Немци у рејону Копривнице привукли новоформирану Гренадирски пук „Енгелбрехт“, делове 1. козачке коњичке дивизије (командант генерал-лајтнант Хелмут фон Панвиц), Поглавников тјелесни здруг и усташки 20. јуришни пук, па су у времену од 20. до 28. децембра извршили напад на правцу Копривница — Вировитица и том приликом овладали селима Клоштаром и Питомачом.

Нарочито су биле жестоке борбе за Клоштар, који је бранила 32. загорска дивизија 10. корпуса. Немци су то место заузели у првом налету 20. децембра и том приликом је погинуло 106, рањено 83, а нестало 12 припадника дивизије. Међу погинулима налазио се и Стеван Дошен, командант 2. бригаде „Матија Губец“, док су рањени Иван Вулић, командант 1. бригаде „Браћа Радић“ и сва три команданта батаљона (командант 1. батаљона Мирко Тотовић, након два дана подлегао је ранама у вировитичкој болници), као и Стјепан Лачан, политички комесар 3. бригаде „Павлека Миховил Мишкина“ с два политичка комесара батаљона: комесаром 1. батаљона Јованом Хасаном и комесаром 2. батаљона Мирком Узуром.

Тако су се одвијала дејства на дравском фронту с циљем да се јединицама НОВЈ и Црвене армије, као и бугарским јединицама (за краће време), олакша пробој последњих непријатељских одбрамбених положаја у Срему.

Међутим, сви ти напади, укључујући и успостављање вировитичког мостобрана, нису се изводили с пуном силином и једновремено с дејствима јединица НОВЈ на сремском фронту, тако да борбе на вировитичком мостобрану нису могле да привуку немачке снаге са сремског фронта и да на тај начин омогуће продирање југословенских и совјетских снага из Срема у правцу Вуковара, Винковаца и Брчког. Због тога су Немци и успевали да отклоне опасност по стабилност сремског фронта.

Пребацивање рањеника авионима из рејона Дарувара за Београд (из албума генерала Вељка Ковачевића)

Командант 10. ударног корпуса генерал-мајор Владо Матетић на једној смотри загорских јединица (из албума генерала Владе Матетића)

Три оmlадинца из Оmlадинске чете 12. славонске бригаде

Јединице Главног штаба НОВ и ПО Војводине, 6. и 10. корпуса биле су развучене на широком фронту, па снаге које су нападале у правцу сремског фронта нису могле озбиљније да угрозе непријатеља и поремете његове планове. С друге стране, јединице 6. и 10. корпуса, поред офанзивних задатака, морале су да штите и велику слободну територију од изненадних и других акција непријатеља. Ипак, без обзира на све те околности, Немци су увиђали опасност која им је претила са вировитичког мостобрана и слободне територије у њиховој позадини, па су постепено привлачили нове снаге да би у одлучујућем моменту, када им се за то укаже прилика, приступили ликвидацији вировитичког мостобрана.

ДЕЈСТВА У ДОЛИНИ РЕКЕ ДРИНЕ КРАЈЕМ 1944. ГОДИНЕ

У североисточној Босни и у долини реке Дрине, ситуација у другој половини новембра и у децембру 1944. била је нешто другачија него на дравском и сремском фронту.

За један релативно дужи период на том простору није било оштријих борби. Немци су крајем окто-

бра 1944, после пораза 1. брдске и делова 117. ловачке дивизије код Београда, пребацили остатке ове две дивизије у долину Дрине, где су запоселе упоришта од Зворника до Бијељине. На том су се простору ове дивизије скоро до краја новембра попуњавале људством и наоружањем, после тешких губитака у београдској операцији.

Трећа немачка дивизија у источној Босни — 13. СС дивизија „Ханцар“ — после више пораза у сукобима с јединицама 3. корпуса НОВЈ, налазила се у потпуном расулу. Део њених јединица морао је да буде, стога, извучен из североисточне Босне и упућен према Драви (на батински мостобран), док је други део упућен према Загребу, а оно што је остало разбежало се или је било заробљено. Дивизија је престала да постоји.

Међутим, 3. корпус (командант пуковник Перо Косорић, политички комесар пуковник Дане Олбина својом 27. и 38. дивизијом држао је под контролом велико оперативно подручје — целу источну Босну са ослобођеним економским и политичким центром Тузлом, па није имао довољно снага да се оријентише и према долини Дрине, где се, у то време, на десној обали налазила као обезбеђење само 28. дивизија.

Крајем новембра и почетком децембра 1944. распламсала су се дејства и на Дрини, од Зворника до њеног ушћа. Немци су у томе били доведени у ситуацију да с тога простора хитно извлаче 1. брдску и 117. ловачку дивизију, због стања у Мађарској и дубоког продора совјетских и југословенских јединица северно од Драве после битке за батински мостобран, чиме је био угрожен десни бок немачке Групе армија „Југ“ у јужној Мађарској.

Због такве ситуације Немци су били приморани да ослабе фронт на Дрини остављајући само мање снаге у упоритима у Зворнику и Бијељини, што је пружило повољне услове за дејства 28. дивизије (командант потпуковник Радојица Ненезић, политички комесар потпуковник Блажо Мраковић) на томе сектору и нешто касније, почетком децембра, новоформиране Јужне оперативне групе дивизија НОВЈ.

Командант и политички комесар 28. ударне дивизије потпуковник Радојица Ненезић и Ђуро Кладарин (у средини) с командантима бригада и члановима штаба

Командант Јужне оперативне групе дивизија генерал-лајтнант Коча Поповић (из ратне штампе)

Уочавајући тај моменат на дринском фронту, Врховни штаб НОВ и ПОЈ наредио је главном штабу НОВ и ПО Србије да усмери дејства своје 28. дивизије према Бијељини и Брчком, у садејству 3. корпусом, и да се на тај начин олакшају дејства јединица НОВЈ и Црвене армије у децембарској офанзиви на сремском фронту.

Немци су због тога предузели хитне мере како би се поново успоставио фронт на Дрини, знајући да се држањем дринског фронта у својим рукама обезбеђује пре свега стабилност сремског и дравског фронта, као и извлачења главнине снага Групе армија „Е“ преко Дрине у источну Босну и даље, по потреби, у Срем, према Драви или у Мађарску. Због тога су већ крајем новембра 1944. упућене у долину Дрине немачке 11. ваздухопловна пољска (командант генерал-мајор Герхард Хенке) и 7. СС дивизија „Принц Еуген“ (командант СС-бригадефирер Ото Кум).

Врховни штаб је тада уочио да се без јаких снага на овом сектору неће моћи успешно супротставити тада бројно јачем непријатељу, па је 3. децембра 1944.

наредио Главном штабу НОВ и ПО Србије да од својих и придатих јединица формира Јужну оперативну групу дивизија (командант генерал-лајтнант Коча Поповић, политички комесар Блажо Ломпар) и да је упути за дејства у долини Дрине и североисточној Босни.

Штаб групе је формиран 7. децембра 1944. у Ваљево. У састав групе ушли су 14. корпус (23, 25, и 45. дивизија) под командом пуковника Радивоја Јовановића, команданта, и пуковника Ђуре Лончаревића, политичког комесара, и 17. и 28. дивизија главног штаба НОВ и ПО Србије.

Одмах после тога Врховни штаб је 12. децембра ургирао код Штаба Јужне оперативне групе дивизија да убрза покрет својих јединица према Дрини и спречи пребацивање непријатељских јединица на сремски фронт.

У вези с тим наређењем Врховног штаба, прве јединице Јужне оперативне групе дивизија (17. дивизија) отпочеле су пребацивање преко Дрине 15. децембра 1944.

До 18. децембра Јужна оперативна група дивизија имала је на левој обали Дрине пребачене две комплетне дивизије (17. и 28), док је одмах након пребацивања 17. дивизије (командант генерал-мајор Глигорије Мандић Глига, политички комесар потпуковник Миленко Стојаковић), 18. децембра отпочело

Политички комесар Јужне оперативне групе дивизија пуковник Блажо Ломпар (из ратне штампе)

прелажење преко Дрине и јединица 45. дивизије (командант потпуковник Раде Зорић, политички комесар потпуковник Саво Вукчевић), а до 29. децембра 1944, као последње су се пребацила 23. и 25. дивизија. До краја месеца свих пет дивизија Јужне оперативне групе налазиле су се на левој обали Дрине.

Дивизије ове групе су отпочињале борбе против немачких колона 7. СС дивизије „Принц Еуген” које су надирале од Зворника, онако како су завршавале с пребацивањем на леву обалу Дрине. Нарочито тешке борбе су водиле 17. и 45. дивизија.

У врло тешким борбама које су настале одмах по пребацивању преко реке првих јединица Јужне оперативне групе дивизија с немачким 7. СС „Принц Еуген” и 11. ваздухопловном пољском дивизијом, 17. и 45. дивизија НОВЈ су претрпеле тешке губитке. Само 17. дивизија је имала 215 погинулих, 720 рањених, 17 контузованих и 143 несталих бораца. Међу погинулима се налазио и мајор Владо Карановић, командант 15. мајевичке бригаде.

Дејствујући у децембру на своме операцијском простору јединице Јужне оперативне групе дивизија НОВЈ, и поред високих губитака, нису успеле да спрече извлачење немачке 11. ваздухопловне пољске и 7. СС дивизије „Принц Еуген” према сремском и дравском фронту, што ће бити одлучујуће за даља дејства између Драве, Дунава и Саве у јануару 1945.

Бранка Стефановић-Меденица, курир и љубимац бораца Јужне оперативне групе дивизије. Чедо, који је као десетогодишњи дечак ступио у НОВЈ октобра 1944. у Нишу, и Мира Војводић-Павичевић на обали Дрине, децембра 1944 (фототека „Народне армије”)

Обавештајни официр 2. крајишке бригаде 17. ударне дивизије капетан Душан Узелац (из албума породице Узелац)

Борећи се у долини Дрине јединице Јужне оперативне групе дивизија имале су од 15. до 31. децембра 567 погинулих, 1.570 рањених, 17 контузованих и 343 нестала борца, док је непријатељу, према сопственој процени, избачено из строја око 5.000 војника.

Док су 17. и 45. дивизија водиле жестоке борбе, примајући на себе главни терет борби, 28. дивизија дејствовала је западно од комуникације Јања — Бијељина. Она је у другој половини децембра повремено имала оштре борбе с немачким јединицама које су продирале од Зворника према Бијељини. У тим борбама тешке губитке је претрпела 21. бригада: за месец дана дејстава на Дрини, од 28. новембра до 28. децембра 1944, имала је 71 погинулог, 155 рањених и 53 нестала борца. Међу погинулима налазили су се и политички комесар бригаде мајор Бранко Купрешанин (погинуо 20. децембра), политички комесари чета Сулејман Мусић и Ђуро Ковијанић и командир чете Никола Буздун, док је рањено више других водних, четних и батаљонских руководиоца.

НА КРАЈУ РАТНЕ 1944.

Командант 7. СС дивизије „Принц Еуген“ СС-оберфирер Ото Кум (из албума потпуковника Милана Целебџића)

Остале две дивизије групе: — 23. дивизија (командант пуковник Миладин Ивановић, политички комесар потпуковник Војо Поповић) и 25. дивизија (командант мајор Урош Кукољ и политички комесар потпуковник Милојица Пантелић) — дејствовале су против четника Драже Михаиловића, и то 23. дивизија у ширем рејону Тузле према Озрену, а 25. дивизија на Мајевици.

148 У ратној 1944. години савезници су постигли крупне успехе који су били од одлучујућег значаја у борби против фашистичког Јапана и нацистичке Немачке. Јединице Црвене армије су успеле да до краја 1944. ослободе целу територију СССР-а, ост Курландије у Летонији, и да пренесу борбена дејства на територију Трећег Рајха, Пољске, Чехословачке и Мађарске. Линија совјетско-немачког фронта скратила се од 4.400 км крајем 1943. на око 2.200 км почетком 1945. године. У борбеним дејствима на совјетско-немачком фронту у 1944. уништено је више заробљено 126 немачких дивизија и 25 самосталних бригада, разбијена 361 немачка дивизија и 27 бригада од чега је расформирано 47 дивизија и 20 бригада. Укупно је рањено или погинуло у борби око 3 милиона, а заробљено око 1,6 милиона немачких војника. Тиме су створени реални предуслови на најважнијем европском ратишту за брз завршетак другог светског рата у Европи.

Западни савезници су на западном фронту такође, постигли значајне успехе. После искрцавања у северној Француској 6. јуна и у јужној Француској 15. августа 1944, западни савезници су успели да ослободе скоро целу Француску, Белгију и део Холандије и да код Ахена продру на територију Немачке. Од отварања другог фронта, савезници су у седмомесечним дејствима на западном фронту изbacили из строја око 1,1 милион немачких војника.

Западни савезници су до краја 1944. знатно повећали своје снаге на ратиштима Европе (укључујући и Италију), тако да су почетком 1945. имали на свим фронтовима око 3,6 милиона војника, од чега је на америчке снаге отпадало 2,7 милион војника.

ВЛАДИСЛАВ ВЕЛИЧАН, ОСНОВАЦ
ДНЕВНИХ ВЕСТИХ И ПОЛИТИКЕ
ДНЕВНИ ВЕСТИХ И ПОЛИТИКЕ
ДНЕВНИ ВЕСТИХ И ПОЛИТИКЕ
ДНЕВНИ ВЕСТИХ И ПОЛИТИКЕ
Директор: ВЛАДИСЛАВ ВЕЛИЧАН

ТЕЛЕФОНИ: Уредништво: 28-227 и 28-228; Администрација: 28-229; Штампарија: 28-226

БЕОГРАД, ЧЕТВРТАК 2. НОВЕМБАР 1944. Бр. 11803 - Година LXI

РУКОПИСИ СЕ НЕ ВРАЋАЈУ
ПРЕПЛАТА СЕ ЈАСАДА НЕ ПРИМА

ПОЛИТИКА
ПЕННАРЕВИЋА 31

Саопштење о разговорима између маршала Тита и Г. др Шубашића

Маршал Тито

1. новембра 1944 год. извршени су разговори између Националног комитета ослобођења Југославије под председничким начелом Југославије Јосипа Броза-Тита, у присуству чланова председништва АВНОЈ-а, и председника краљевске југословенске владе у Лондону др Ивана Шубашића.

Разговори који су вођени у веома складном и пријатељском тону извршени су се у оквиру интензитета саопштења.

(Политичка агенција Нова Југославија)

НА БЕРЛИН!

Милосој Ела Крејберг

У овом тренутку, када се у Берлину одвијају разговори између маршала Тита и Г. др Шубашића, у срцу сваког Југословина бујају жеље да се што пре дође до краја ратних дејстава.

Два дана пре него што је у Берлину дошло до разговора између маршала Тита и Г. др Шубашића, у срцу сваког Југословина бујају жеље да се што пре дође до краја ратних дејстава. У овом тренутку, када се у Берлину одвијају разговори између маршала Тита и Г. др Шубашића, у срцу сваког Југословина бујају жеље да се што пре дође до краја ратних дејстава.

У овом тренутку, када се у Берлину одвијају разговори између маршала Тита и Г. др Шубашића, у срцу сваког Југословина бујају жеље да се што пре дође до краја ратних дејстава. У овом тренутку, када се у Берлину одвијају разговори између маршала Тита и Г. др Шубашића, у срцу сваког Југословина бујају жеље да се што пре дође до краја ратних дејстава.

ИВАН МИЛУТИНОВИЋ

Национални комитет ослобођења Југославије са изашћу својих давања и одлука, одлучио је да се у Берлину одвијају разговори између маршала Тита и Г. др Шубашића.

У овом тренутку, када се у Берлину одвијају разговори између маршала Тита и Г. др Шубашића, у срцу сваког Југословина бујају жеље да се што пре дође до краја ратних дејстава. У овом тренутку, када се у Берлину одвијају разговори између маршала Тита и Г. др Шубашића, у срцу сваког Југословина бујају жеље да се што пре дође до краја ратних дејстава.

Генерал-потпуковник Иван Милутиновић

НАЈВАЖНИЈА ЛУКА НА ЕГЕЈСКОМ МОРУ, СОЛУН, ЈУЧЕ ЈЕ ОСЛОБОЂЕНА

Солун, 1. новембра. У овом тренутку, када се у Берлину одвијају разговори између маршала Тита и Г. др Шубашића, у срцу сваког Југословина бујају жеље да се што пре дође до краја ратних дејстава.

МАРШАЛ ТИТО У ПОСЕТИ РАЂЕНИЦИМА ИЗ ВЕЛИКЕ БИТКЕ ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ БЕОГРАДА

Маршал Тито посетио је Војну болницу на Делњем...

Хапшење војних криваца у Финској

Москва, 31. октобра. У овом тренутку, када се у Берлину одвијају разговори између маршала Тита и Г. др Шубашића, у срцу сваког Југословина бујају жеље да се што пре дође до краја ратних дејстава.

Саопштење о потписивању Београдског споразума Тито-Шубашић, 2. новембра 1944, објављено на првој страни „Политике“

Крајем децембра савезничке снаге су се налазиле на западном фронту пред немачким одбрамбеним положајима „Западног бедема“ („Зигфридова линија“). Линија фронта се протезала реком Рајном, преко Колмара (овде су Немци имали велики цеп на западној обали реке Рајне), источно од Стразбура, Сарбригена, преко Ардена, Ахена, Арнема, доњим током Мезе и Рајне до Северног мора.

Планирани продор савезника у јесен 1944. у област Рајне није реализован, због изузетно слабих метеоролошких услова. Немци су то искористили за предузимање велике операције у Арденима 16. децембра 1944, под именом „Стража на Рајни“, и једне мање у Алзасу 1. јануара 1945. под шифром „Северни ветар“.

Савезничке армије су се тада нашле у врло тешком положају, па је Црвена армија, да би олакшала њихов положај на западном фронту, прешла у уништавајући удар 12. јануара 1945. од Висле до Одре, а 13. јануара је отпочела и источнопруску операцију. Тако је пропао покушај нацистичког војно-политичког руководства да потуче савезничке армије на западном фронту, а да потом, пребацивањем знатних снага на источни фронт, нанесе Црвеној армији знатне губитке и тиме примора савезнике на склапање мира под повољним условима за Трећи Рајх.

У Италији су савезници крајем 1944. овладали већим делом немачких одбрамбених положаја на тзв. Готској линији и код Фаенце, избили у равницу Емилије и Ломбардије, отворивши пут за даља напредовања кроз северну Италију.

На Балкану су биле ослобођене Грчка и Албанија у новембру 1944, док су се у Југославији још увек водиле врло жестоке и оштре борбе, пошто је југословенско ратиште крајем 1944. било једино ратиште на Балкану.

До краја године јединице НОВЈ ослободиле су Македонију, Косово, Метохију, Србију (осим мањег дела Санџака), Војводину, Црну Гору и Далмацију.

Окупатор је, у ствари, држао само важније саобраћајнице које су од Јадранског мора водиле према Сави, као и магистралне правце Винковци — Славонски Брод — Загреб — Љубљана — Јесенице, Загреб — Марибор, Љубљана — Трст и још неке. На тај начин у непријатељевој позадини скоро 4/5 територије било је ослобођено.

Народноослободилачка војска Југославије, као самостална револуционарна оружана сила, успоставила је јединствен и врло солидан фронт који се протезао линијом вировитичког мостобрана, левом обалом Драве, од Чађавице до њеног ушћа, затим левом обалом Дунава до Бачког Новог Села, одатле је прелазео у Срем источно од непријатељских одбрамбених положаја на Зеленој линији, па долином Дрине, а онда источно од Сарајева, преко Мостара и западно од Задра према Лици, Горском котару и Хрватском приморју. Такав јединствени југословенски фронт у то време повезивао је совјетско-немачки фронт са савезничким фронтом, преко Јадрана, у Италији и представљао део општег савезничког фронта, који је чврсто стезао хитлеровску Немачку.

Тако су непосредно на фронту дејствовале 22 дивизије Главног штаба НОВ и ПО Војводине, 1. пролетерског корпуса, Јужне оперативне групе дивизија, 2. и 8. ударног корпуса, у позадини непри-

ТЕКСТ СПОРАЗУМА ИЗМЕЂУ МАРШАЛА ТИТА И Д-Р ИВАНА ШУБАШИЋА

Споразум постигнут између председника Националног комитета ослобођена Југославије маршала Јосипа Броза-Тита и председника краљевске владе д-р Ивана Шубашића, на дан 2 новембра 1944 године:

Стојећи на принципу државног континуитета Југославије са међународно-правног гледишта и на јасно израженој вољи свих народа Југославије у њиховој четворогодишњој борби за једну нову, на принципима демократије изграђену, независну и федеративну државну заједницу, желимо и настојимо да народна воља буде на сваком кораку и од сваке стране поштована, колико у погледу унутрашње државне организације, толико и у погледу облика владавине. И стога стојимо на становишту придржавати се темељних и општих начела о уставности, која је својствена свим истински демократским државама.

Пошто је Југославија призната у друштву Уједињених народа у свом старом облику, и као таква функционише, ми ћемо тако нашу земљу претстављати и даље у њиховом свету и свим актима спољне политике, док наша државна заједница, будућа демократска федеративна Југославија, не добије, слободном одлуком народа, свој дефинитивни облик владавине.

До тога часа, да би се избегло свако могуће заостравање односа у земљи, споразумели смо се да краљ Петар II не улази у земљу док народи о томе не донесу своју одлуку, а у његовој одсутности краљевску власт врши краљевско намесништво.

Краљевско намесништво поставља се уставним актом краља а на предлог краљевске владе, а по споразуму председника Националног комитета ослобођена Југославије Маршала Јосипа Броза-Тита са председником краљевске владе д-р Иваном Шубашићем. Краљевско намесништво полаже заклетву краљу, а влада полаже заклетву народу.

У споразуму између председника Националног комитета ослобођена Југославије Јосипа Броза-Тита и председника краљевске владе д-р Ивана Шубашића, а у

пуној сагласности са председништвом АВНОЈ-а, утврђује се следећи састав владе:

1) Председник; 2) Потпредседник; 3) Министар спољних послова; 4) Министар унутрашњих послова; 5) Министар народне одбране; 6) Министар правде; 7) Министар просвете; 8) Министар финансија; 9) Министар трговине и индустрије; 10) Министар саобраћаја; 11) Министар пошта, телеграфа и телефона; 12) Министар шума; 13) Министар рудника; 14) Министар пољопривреде; 15) Министар социјалне политике; 16) Министар народног здравља; 17) Министар грађевина; 18) Министар за обнову земље; 19) Министар за исхрану; 20) Министар за информације; 21) Министар за колонизацију; 22) Министар за конституанту; 23) Министар без портфеља за Србију; 24) Министар без портфеља за Хрватску; 25) Министар без портфеља за Словенију; 26) Министар без портфеља за Црну Гору; 27) Министар без портфеља за Македонију; 28) Министар без портфеља за Босну и Херцеговину.

Такав облик владавине у Југославији остаје до одлуке уставотворне скупштине, тј. до доношења коначног уставног уређења државе.

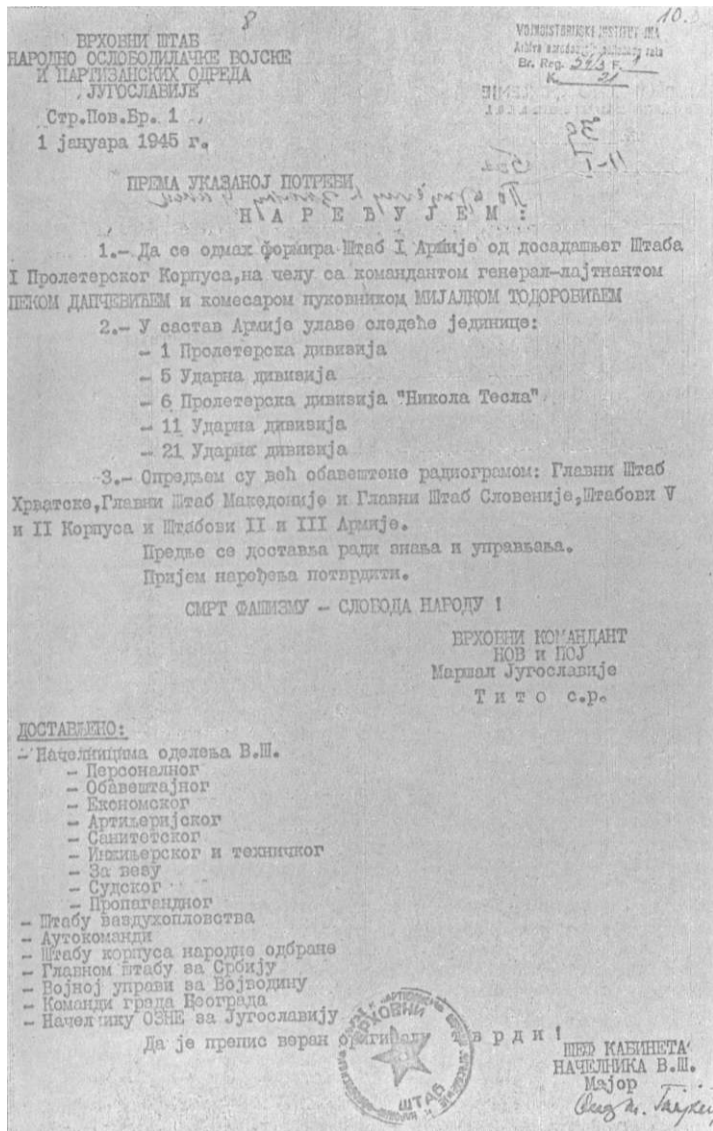
Нова влада објавиће декларацију, која ће садржавати основна начела демократских слобода и гаранције за њихово спровођење. Лична слобода, слобода од страха, слобода вероисповести и савести, слобода говора, штампе, збора и удруживања, нарочито ће бити наглашене и гарантиране, као и право власништва и приватно иницијативе. Сувереност народног индивидуалитета унутар државне заједнице биће у пуној равноправности поштована и чувана, како је то решено на другом заседању АВНОЈ-а. Свака штељаст једног народа над другим биће искључена.

Председник Националног комитета ослобођена Југославије,
Маршал Југославије,
ЈОСИП БРОЗ-ТИТО, с. р.
Председник краљевске владе,
Д-Р ИВАН ШУБАШИЋ, с. р.

Текст споразума Тито—Шубашић, 2. новембра 1944, објављен у „Борби“ 25. јануара 1945.

јатеља борило се 8 корпуса НОВЈ и 1 оперативна зона са 21 дивизијом и једном оперативном групом, док се 8 дивизија налазило у резерви Врховног штаба НОВ и ПОЈ или под командом главних штабова НОВ и ПО Македоније и Србије, не рачунајући 5 дивизија КНОЈ-а и две ваздухопловне дивизије.

Крајем 1944, поред значајних резултата које су постигле јединице НОВЈ, остварена је још једна велика политичка победа на дипломатском пољу у

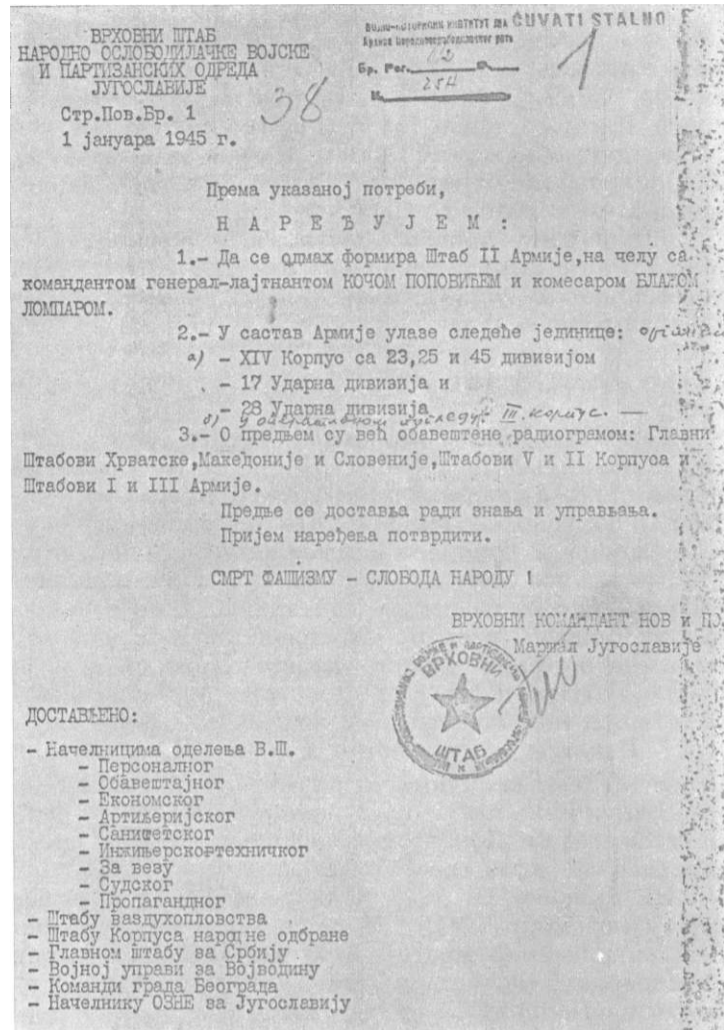

Факсимил наредбе врховног команданта НОВ и ПОЈ маршала Тита о формирању 1. армије НОВЈ (Архив Војноисторијског института)

Југославији: 2. новембра 1944. потписан је споразум Тито—Шубашић о образовању јединствене југословенске владе у Београду, преношењу краљевске власти на намеснике и забрани краљу Петру II да се врати у земљу док се о томе не изјасни народ на слободним и демократским изборима, проширени АВНОЈ је признат као Привремена народна скупштина.

ФОРМИРАЊЕ АРМИЈА НОВЈ

Крајем 1944. Народноослободилачка војска Југославије нарасла је са 39 дивизија и 350.000 војника, колико је имала средином 1944, на 58 дивизија и око 650.000 бораца под оружјем, што је представљало врло снажну оружану и револуционарну снагу на југословенском ратишту. У ствари, НОВЈ је тада држала део стратегијског савезничког фронта на споју између Црвене армије у Мађарској и савезника у Италији.

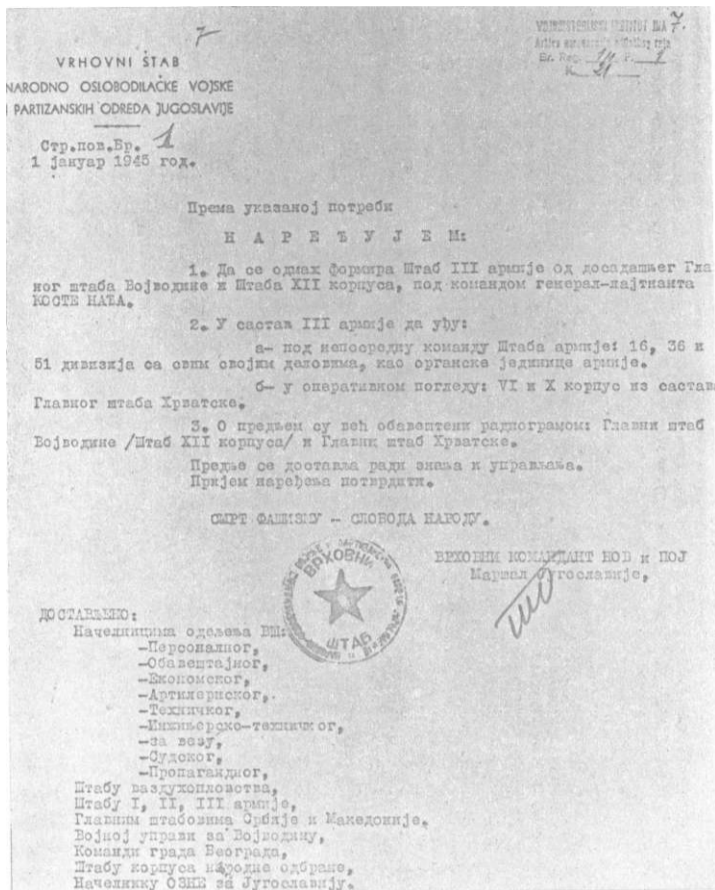
Факсимил наредбе врховног команданта НОВ и ПОЈ маршала Тита о формирању 2. армије НОВЈ (Архив Војноисторијског института)

Брзи развој НОВЈ, која је крајем 1944. прерасла у савремену и модерно опремљену армију и по свом бројном стању на европском ратишту стајала одмах иза совјетске, америчке и британске армије, и успостављање чврстих фронта на југословенском ратишту (дравског, сремског и дринског фронта) захтевали су формирање крупних војних формација здружених јединица способних за вођење већих одбрамбених и, пре свега, офанзивних операција.

Врховни командант НОВ и ПОЈ маршал Југославије Јосип Броз Тито је 1. јануара 1945. донео је још једну историјску одлуку — да се од преоружаних и савремено опремљених јединица на тежишту фронта у Југославији, тј. на Драви, у Срему и на Дрини, формирају три крупне оружане формације: 1, 2. и 3. армија НОВЈ.

Прва армија је формирана реорганизацијом 1. пролетерског корпуса. У њен састав су тада ушле 1, 6. пролетерска и 5, 11. и 21. ударна дивизија са укупно око 55.000 бораца. За команданта армије именован је генерал-лајтнант Пеко Дапчевић, а за политичког комесара пуковник Мијалко Тодоровић Плави.

Друга армија је формирана од Јужне оперативне групе дивизија. У њен састав су ушли 14. корпус

Факсимил наредбе врховног команданта НОВ и ПОЈ маршала Тита о формирању 3. армије НОВЈ (Архив Војноисторијског института)

(командант пуковник Радивоје Јовановић Брадоња, политички комесар пуковник Ђуро Лончаревић), са 23, 25. и 45. ударном дивизијом, и 17. и 28. ударна дивизија. Поред тога, у оперативном погледу, Штабу 2. армије је био потчињен 3. корпус (командант пуковник Пиро Косорић, политички комесар пуковник Блажо Ђуричић), са 27. и 38. дивизијом. Друга армија је с 3. корпусом, који је тада бројао око 11.000 људи, имала укупно око 74.000 бораца. За команданта армије именован је генерал-лајтнант Коча Поповић, а за вршиоца дужности политичког комесара пуковник Блажо Ломпар.

Трећа армија је формирана од јединица Главног штаба НОВ и ПО Војводине (16, 36. и 51. ударна дивизија са око 29.000 бораца), док су јој у оперативном погледу били потчињени 6. и 10. корпус без војнотериторијалних органа. Шести корпус (командант пуковник Мате Јерковић, политички комесар Отмар Креачић) у свом саставу је имао 12. и 40. дивизију, Источну групу НОП одреда и Посавски НОП одред, укупно око 15.000 бораца под оружјем. Десети корпус „Загребачки“ (командант генерал-мајор Владо Матетић, политички комесар пуковник Иван Шибл) у свом саставу је имао 32. и 33. дивизију и две групе НОП одреда: Источну и Западну са око 11.000 бораца под оружјем.

Трећа армија је тада, са свим потчињеним јединицама, имала око 55.000 бораца. За њеног команданта постављен је генерал-лајтнант Коста Нађ, дотадашњи командант Главног штаба НОВ и ПО Војводине, а за политичког комесара пуковник Бранко Петричевић.

Три команданта армија НОВЈ (слева надесно): Командант 2. армије генерал-лајтнант Коча Поповић, командант 1. армије генерал-лајтнант Пеко Дапчевић, и командант 3. армије генерал-лајтнант Коста Нађ

НЕМАЧКЕ ОФАНЗИВНЕ ОПЕРАЦИЈЕ НА СРЕМСКОМ ФРОНТУ У ЈАНУАРУ 1945.

Крајем 1944. Први пролетерски корпус, односно 1. армија НОВЈ преузела је сопственим снагама целу линију сремског фронта од Дунава до Саве, нашавши се тако сама на обезбеђењу левог (јужног) бока 3. украјинског фронта Црвене армије.

Команде Југоистока и Групе армија „Е“ нису се могле помирити с чињеницом да су у релативно кратком времену (током децембра) изгубиле већ поменути два одбрамбена положаја на сремском фронту, *Црвену* и *Нибелунишку линију*, од којих је овај последњи, са извесним корекцијама, пружао најповољније услове за обезбеђење извлачења главнине Групе армија „Е“ долинама река Дрине и Босне и за спречавање продора јединица НОВЈ кроз Срем у правцу Винковаца и Славонског Брода, као и угрожавање јужног бока немачке Групе армија „Југ“, која се борила у Мађарској, северно од Драве.

Зелена линија, на коју су немачке јединице биле приморане да се повуку у децембарским дејствима југословенских и совјетских јединица, није имала довољну дубину за заштиту комуникација и чворова, а пре свега пруге Брчко — Винковци — Осијек, чиме је било угрожено извлачење немачких јединица из долине Дрине на север. Ту су се немачки положаји, практично, наслањали на насипе ове веома важне железничке комуникације за одбрану дравског и сремског фронта. Исто тако, Немцима је сметао и дубок цеп створен у позадини фронта, тј. вировитички мостобран, на који су могле бити увек убачене јаче снаге НОВЈ и Црвене армије, које би ударом из позадине угрозиле целокупну немачку одбрану на југословенском ратишту.

Зато је Хитлер донео одлуку да се, пре почетка немачке велике противфанзиве у Мађарској, прво изврши противудар на сремском фронту и помери линија фронта на исток заузимањем *Нибелунишких положаја*, а потом да се ликвидира вировитички мостобран и рашчисти ситуација у позадини фронта на Драви.

Претходном операцијом требало је отклонити

непосредно угрожавање пруге Брчко — Винковци — Осијек, јер је она била од виталног значаја не само за сремски већ и за дравски фронт, и уопште за широку област у међуречју Драве, Дунава и Саве. Овом пругом Немци су пребацивали своје снаге из источне Босне у Срем и Славонију, па чак и у Мађарску, и снабдевали трупе у североисточној Босни.

Саобраћајни чвор Винковци био је од стратегијског значаја за целокупно подручје Југоистока. Стога је фронт требало померити на исток што даље од овог чвора и као прво, ослободити се притиска код Отока и Врбање.

НЕМАЧКИ ПРОТИВНАПАД КОД ОТОКА 3. ЈАНУАРА 1945.

Користећи се разним обавештајним информацијама, Команда 34. армијског корпуса издала је 26. децембра 1944. авизо-наређење Штабу 7. СС дивизије „Принц Еуген“ за припрему напада на правцу Оток — Комлетинци — Нијемци с циљем да се отклони опасност по железничку пругу Брчко — Винковци, која је јужно од Отока била често у прекиду услед дејстава 21. дивизије 1. армије НОВЈ.

За реализацију својих планова Немци су код Отока већ били убацили делове 11. ваздухопловне пољске дивизије (ојачани 21. ловачки пук) и Борбену групу „Бургемајстер“ (ојачани 524. гренадирски пук 297. пешадијске дивизије), док се 14. СС пук 7. СС дивизије „Принц Еуген“ у великој тајности пребацивао код Брчког преко Саве у правцу Отока. Тако се фронт постепено појачавао увођењем свежих немачких снага и стварали су се услови за реализацију планова Команде Југоистока на сремском фронту.

Коначна одлука Команде 34. армијског корпуса за напад на правцу Оток — Комлетинци — Нијемци уследила је 31. децембра 1944, када је одлучено да се противнападом у правцу положаја 21. дивизије пређе 3. јануара 1945.

У рововима 21. ударне дивизије на сремском фронту (Војни музеј у Београду)

Пошто су извршили темељне припреме (обојили у бела артиљеријска оруђа, возила и тенкове, сашили бела одела за први борбени ешелон и довели јединице у полазне рејоне за напад), Немци су били спремни да изненада нападну 21. дивизију, развучену на фронту дугом око 10 км, од Босута до Отока, за слабо заштићеним левим боком према Босутским шумама.

Налазећи се на одсеку Привлака — Оток — Доње Ново Село, 21. дивизија је пре почетка немачког противнапада имала следећи распоред:

— 4. српска бригада на десном крилу према Привлаци са ослоном десно на Босуту, а лево на 31. бригаду;

— 31. српска бригада делом снага у центру одбрамбеног положаја дивизије, а делом снага у југозападном делу Комлетинаца;

— 21. српска бригада на левом крилу борбеног распореда дивизије према Отоку и јужније ка путу који води према шуми Градини и Спачви;

— 5. српска бригада, као дивизијска резерва, у Доњем Новом Селу;

— 3 противтенковски дивизион Артиљеријске бригаде с новопримљеним совјетским оруђима (ка-

либра 45 мм) на положају, а остала два дивизиона, ради формирања у Сремској Митровици.

Немци су планирали да напад изведу 3. јануара 1945, с две врло јаке борбене групе: Борбеном групом „Бургемајстер“ и Борбеном групом 7. СС дивизије „Принц Еуген“ (у саставу ове групе налазили су се 14. СС пук 7. СС дивизија „Принц Еуген“ и делови 21. ловачког пука 11. ваздухопловне пољске дивизије, 11. ваздухопловног физиљерског — извиђачког батаљона, 1. ваздухопловног батаљона за осигурање и 1010. тврђавског пешадијског батаљона), као и већ постојећим јединицама на том одсеку фронта из састава Борбене групе „Ајзеле“.

Напад борбених група требало је да подржавају 202. тенковски батаљон, Јуришни (самоходни) артиљеријски дивизион „Скендербег“, 2. батерија 118. противтенковског артиљеријског дивизиона и 118. инжињеријски батаљон 118. ловачке дивизије. У овој групи, јачине једне ојачане дивизије, налазило се око 10.000 војника и око 30 тенкова и самоходних оруђа, док се други ешелон — 41. пешадијска дивизија (командант генерал-лајтнант Волфганг Хаузер) — налазио у пристизању. То су биле значајне снаге, које су тога момента имале иницијативу у својим рукама.

Такође је потребно истаћи да су се у саставу 41. пешадијске дивизије налазиле и добрим делом и кажњеничке јединице састављене од криминалаца и политичких осуђеника немачке националности.

У то време Срем је био завејан снегом, зима је била оштра. Борци 21. дивизије налазили су се у рововима и земуницама (први борбени ешелон), односно у Комлетинцима и Доњем Новом Селу (резерва).

Са зимом су дошле и друге тешкоће: земљиште је постало скоро свуда проходно за тенкове и самоходна оруђа непријатеља, што им је омогућавало да их употреби и ван комуникација. Због тога је Штаб 21. дивизије (који је у међувремену примио 7 топова 76 мм ЗИС-3 од 1. југословенске бригаде 5. дивизије и новоформираног 3. противтенковског дивизиона са совјетским топовима 45 мм и послугама без икаквог искуства за борбу против тенкова) извршио нови распоред артиљерије за противтенковску одбрану. Међутим, процена тенкоопасних праваца није била најсрећнија.

Пре мразева једино је тенкоопасни правац био Оток — Комлетинци — Нијемци, тј. дуж друма који је спајао ова места. Сваки покрет ван те комуникације, пре мразева, био је, услед великог блата и мочвара, немогућ. Са мразевима настала је сасвим друга ситуација, па се јединицама 21. дивизије могло прићи чак и с леђа, тј. преко Босутских шума, које су до мразева биле непроходне.

Преузимањем дела фронта (практично мостобрана на десној обали Босута) у току смене од 5. дивизије, фронт 21. дивизије се сад проширио у облику цепа и достигао ширину, уместо око 10 км до тада, 25 км по завршеној смени. То је задавало велике муке Штабу 21. дивизије, који тај проблем, као што ће догађаји показати, није најуспешније решио, а нарочито у противтенковској одбрани.

Штаб дивизије је ценио да су највероватнији правци напада непријатељских тенкова Оток — Комлетинци и Привлака — Комлетинци, па је највећи део противтенковских оруђа концентрисао у захвату друма између Отока и Комлетинаца на простору Криваче — Рипаче, док је мало пажње посветио северној ивици Босутских шума од Иванитићевог стана до Ђурђевићевог стана, где су Немци с тенковима управо ударили, провлачећи их неопажено кроз Босутске шуме.

Услед проходности земљишта у свим правцима, уочи немачког напада, искрсао је још један непредвиђен проблем, који се и те како одразио на борбе 21. дивизије 3. јануара 1945. У јединицама дивизије, уочи напада вршила се замена наоружања. Дивизија је до тада претежно била наоружана оружјем енглеског порекла, с којим је у последње време имала доста тешкоћа због недостатка муниције, што је умногоме умањивало њену борбену способност и ударну моћ. Уочи немачког изненадног напада, дивизија је примила совјетско пешадијско наоружање (пушке, аутомате, полуаутоматске пушке, противтенковске пушке, пушкомитраљезе, митраљезе и лаке минобацаче). Практично, борци су предали своје дотадашње оружје, а ново нису стигли ни да упознају, очисте и припреме за борбу.

У целој тој ситуацији подбацила је и обавештајна служба. Нико није уочио покрете тако крупних

немачких јединица, нити њихове припреме за напад иа 21. дивизију. Једини податак којим је располагао Штаб 21. дивизије био је тај да су Немци увече 2. јануара 1945. дошли у Привлаку с 10 камиона и нешто пешадије, али то није узето за озбиљно. То је описано и у Операцијском дневнику Штаба 1. армије, из којег се види да је непријатељ за 1. јануар 1945. не само бројно потцењен већ су и његове намере оцењене као дефанзивног карактера.

Пре него што су прешли у напад, Немци су извршили артиљеријску припрему у трајању од 1 часа, од 3.30 до 4.30 часова, дејствујући по ноћи дуж фронта и делом по Комлетинцима. У ствари, та ноћна артиљеријска припрема била је више психолошког карактера. Снажне експлозије граната и њихов одсјај у тамној ноћи који је личио на блесак муња, поред материјалног ефекта, требало је да изазову панику код бораца.

Још у току артиљеријске припреме Штаб 21. дивизије је упозорио јединице на могућност напада. Стога су штабови бригаде привукли резерве ближе положајима. Истовремено је Штаб дивизије известио Штаб 1. армије о могућности јачег напада на јединице дивизије и затражио да се једна бригада, из састава једне од њених најближих јединица, хитно упути за Нијемце, где би организовала одбрану и обезбедила мостобран на Босуту за прихват јединица дивизије у случају принудног повлачења.

Штаб 1. армије није одмах реаговао, рачунајући да ће снаге 21. дивизије, ојачане артиљеријом, бити довољне за обезбеђење својих положаја. Поред тога, Штаб 1. армије је ценио да се пред целим армијским распоредом налази само 7.000 непријатељских војника у првој линији.

Извиђачка чета 5. дивизије, која је још 10. децембра убачена у позадину непријатеља, уопште се није јављала и за њену судбину се није ништа знало све до 22. јануара, када је успела да се пробије кроз непријатељски распоред и уђе у састав своје матичне дивизије, али је до тада, тако рећи, била потпуно уништена: од целе чете остало је десетак бораца. Отуда ни Штаб 1. армије, ни штабови дивизија нису уопште имали преглед ситуације у позадини непријатеља, стога се нису ни знале његове намере.

Трећега јануара у 4.30 часова немачка пешадија, подржавана тенковима и самоходним оруђима, прешла је у напад на целом фронту, с тим што су главне немачке снаге биле усмерене на лево крило 21. дивизије, на одсек фронта који је држала 21. бригада.

Борбена група 7. СС дивизије „Принц Еуген“, извршивши бочни маневар преко спачванских шума, упала је у позадину 21. бригаде између Иванитићевог и Ђурђевићевог стана и, у садејству с тенковима и јуришним оруђима, формално прегазила њене положаје и уништила артиљеријска оруђа која су се налазила код Ђурђевићевог стана. Појава непријатеља иза леђа 21. бригаде унела је панику у редове бораца. Бригада је била приморана да се повлачи према Господским њивама.

Штаб 21. дивизије одмах је наредио 4. и 31. бригади да по сваку цену држе своје положаје (непријатељ је нападао ове бригаде мањим снагама да би их

ш

Извлачење рањеног друга из борбе (из ратне штампе)

везао за тај део фронта и лакше спровео маневар опкољавала и одсецања главнине 21. дивизије од њене позадине, а да по један батаљон поставе на јужном делу Комлетинаца за одбрану села.

Истовремено је наређено, у 6.20 часова, Штабу 5. бригаде да неангажованим јединицама (3. и 4. батаљоном), поседне ивицу Босутских шума и обезбеди бок дивизије. У међувремену је дошло до измене тог наређења због промене ситуације, па је Штабу бригаде наређено да тим батаљонима нападне чело непријатељске колоне која је наступала од Ђурђевићевог стана. У исто време, један батаљон 31. бригаде и 21. бригада требало је бочно да нападају непријатеља, који се делом снага устремио према Комлетинцима.

Прва српска бригада, поступајући по примљеном наређењу, упутила је 3. батаљон ивицом и кроз саме Босутске шуме са задатком да с југа нападне непријатеља у Ђурђевићевом стану, док је 4. батаљон тре-

бало да са источне стране нападне на Ђурђевићев стан, у садејству с 21. бригадом. Истовремено, једна чета 2. батаљона требало је да обезбеди Николићев стан, док је 1. батаљон добио задатак да поседне Келчићев, Божановићев и Крекманов стан. (То су, у ствари, били већи салаши на ивици Босутских шума и њиховим поседањем се обезбеђивао прилаз Нијемцима у Доњем Новом Селу са јужне, односно југозападне стране.) Две чете 2. батаљона остале су као резерва у Доњем Новом Селу.

Међутим, Немци су већ били дубоко продрли у позадину 21. српске бригаде и 3. и 4. батаљон, само што су изашли из Доњег Новог Села, сукобили су се с непријатељем северозападно од Доњег Новог Села, док 2. батаљон није ни успео да поседне Николићев стан. Ситуација је била критична. Намера Немаца је била очигледна — хтели су што пре да пресеку комуникацију Комлетинци — Нијемци и да избијањем на Босут, у рејону Широких њива, одсеку све три бригаде 21. дивизије, које су се налазиле у првом борбеном ешелону.

Борба је трајала читав час. Немци су успели да потисну 3. батаљон према Доњем Новом Селу, једно-временно избијајући с тенковима на цесту Комлетинци — Нијемци и тиме пресеку одступницу 4. батаљону и продужили према Нијемцима. Четврти батаљон се нашао у тешкој ситуацији. Био је приморан да потешким условима напусти канал, између Нијемаца и Комлетинаца, који је посео за одбрану и да се, у губитке, повуче према Нијемцима. Због такве ситуације Штаб 5. бригаде задржао је 1. батаљон, не упућујући га на првостављене задатке према салашима на ивици Босутских шума, разместивши га на западној ивици села у резерви, а према Келчићевом Божановићевом и Крекмановом стану упутио је сам једну чету.

Избивши с тенковима на друм Комлетинци — Нијемци, немачке јединице су делом пошле према Нијемцима, где су немачке претходнице потиснуле слабије снаге 5. бригаде и ушле у село. Само неколико минута раније, извукле су се из села комора и болница 21. дивизије.

Два противтенковска топа била су постављена на источној ивици Комлетинаца, код језера, да сачекају ове тенкове, како не би ушли у село и одсекли 21. бригаду, која се борила код Господских њива. Прз појави тенкова послуга из 1. југословенске бригаде испалила је две гранате, али су обе промашиле циљ. Док су артиљерци покушавали да поново отворе ватру, тенкови су их предухитрили и прецизном ватром уништили оба топа с послугом. Пут у село је на тај начин био отворен.

За све ово време борби, фронт су у потпуност држале 31. и 4. бригада. Међутим, када су немачки тенкови са истока продрли у Комлетинце, Штаб 21. дивизије наредио је јединицама које су се налазиле у јужном делу села да се извлаче ка његовом северном делу. Тада је у самом селу дошло до борбе с немачким тенковима и пешадијом која их је пратила. У међувремену су немачки тенкови избили у рејо Дугих ливада и с леђа напали 31. и 4. бригаду, док с јединице у Комлетинцима биле опкољене немачки тенковима. У јединицама је настала паника, командовање је било дезорганизовано и претила је опасност

да главнина 21. дивизије буде потпуно уништена. Три њене бригаде налазиле су се у рејону Широких њива уклештене између јаких немачких снага, које су покушавале да затворе обруч.

Штаб 21. дивизије донео је у таквој ситуацији исправну одлуку — да јединице напусте положаје и да се, под борбом, повлаче према мосту на Босуту, док је обезбеђење мостобрана постављено код Старог села. Извлачење јединица које су биле ван тенковског обруча текло је доста добро, јединице у обручу нашле су се у врло мучној ситуацији. Борци су јуришали на тенкове, падали као снопље, али су се у мањим групама и појединачно пробијали према Босуту.

Батерија топова с послугом из 1. југословенске бригаде, успела је да извуче батерију и да је доведе у рејон Широких њива, у близину места прелаза, тј. код моста. Међутим, уместо да заузме положај и окрену топове према немачким тенковима и тако заштити место прелаза, послуга је напустила топове и прешла реку Босут.

Мост је био и сувише малог капацитета да би се јединице 21. дивизије могле у реду повући. Зато је прелажење вршено и преко замрзнутог Босута, пошто су претходно ликвидирани немачки бункери на левој обали реке, у шуми Дионица. Али, лед свуда иије био једнаке дебљине, па су се многи борци подавили пропадајући кроз замрзнуту ледену површину дубоке реке. То су били најтежи часови 21. дивизије од њеног формирања.

Део јединица, не знајући ситуацију, упутио се према Нијемцима, али пошто се село налазило у немачким рукама, јединице су прелазиле Босут и овде, преко леда, између Нијемаца и Ђелетоваца, и како је која јединица успела да пређе на супротну обалу реке, одмах се распоређивала дуж њене обале и ватром штитила прелаз осталих група. Тако је главнина опкољених јединица у Комлетинцима успела да се пробије и 3. јануара 1945, до 12.30 часова, пређе на леву обалу Босута.

У међувремену се и 5. српска бригада налазила, такође, у незавидном положају. Пошто је непријатељ успео да овлада Нијемцима и мостом на Босуту, бригади је био пресечен најповољнији правац за одступање, па су батаљони бригаде били набачени на Босут према Подграђу. Остављајући јаче заштитнице према Нијемцима, где су вођене борбе све до 11 часова 3. јануара, као и 1. батаљон, који је упућен према Келчићевом и Божановићевом стану ради затварања правца који одатле води према Подграђу, бригада је успела да 3. јануара до 13 часова пребаци све јединице на леву обалу Босута, распоређујући 2. и 3. батаљон на левој обали Босута, 4. батаљон у јужном делу Подграђа с оријентацијом према Апшевцима и Липовцу, док је 1. батаљон задржан у резерви, без једне чете која је обезбеђивала мостобран на десној обали Босута. У тим борбама, од почетка немачког противнапада па до преласка Босута, бригада је имала 24 погинула, 56 рањених и 15 несталих, далеко мање него што су били губици јединица у првом борбеном ешелону.

Док су се на сектору 21. дивизије водиле драматичне борбе с надмоћнијим непријатељем, Штаб

1. пролетерске је из Шидских Бановаца упутио 1. пролетерску бригаду, ојачану артиљеријом, да усиљеним маршем избије у Винковачке Бановце с циљем да у противнападу заузме Нијемце и прихвати делове 21. дивизије који су се још увек налазили јужно од Босута.

На усиљеном маршу се налазила и 5. крајишка бригада 11. крајишке дивизије, која је била распоређена, као дивизијска резерва, у Илинцима.

Према Нијемцима је упућена и Артиљеријска бригада 1. пролетерске дивизије да ватром подржава 1. пролетерску и 5. крајишку бригаду у нападу на ово село ради задобијања мостобрана на десној обали реке. У нападу је требало да учествује и 5. српска бригада, док остале јединице 21. дивизије нису биле способне за офанзивна дејства. Без наоружања, с великим губицима, у приличној мери деморалисане и упаничене, промрзле и несређене, оне су једино могле да с леве обале Босута штите прелаз заосталих делова дивизије, који су се по групама и групама пребацивали преко замрзнуте реке у току целог 3. и у току ноћи 3/4. јануара 1945.

На Босут је прва пристигла 5. крајишка бригада, чије су јединице тако рећи претрчале пут од Илинаца до Нијемаца. Први и други батаљон 5. крајишке бригаде напали су из покрета немачке јединице на левој обали Босута и успели да заузму тај део села, овладају каменим мостом и део снага пребаце на десну обалу реке.

Скоро истовремено је пристигла и 1. пролетерска бригада, која је преко залеђеног Босута прешла у напад и овладала делом села на десној обали реке, док је 5. српска бригада с мостобрана код Подграђа гхокушавала да продре у правцу Доњег Новог Села.

Немци су се очајнички бранили и настојали су по сваку цену да задрже Нијемце у својим рукама, као Р1 да овладају каменим мостом на Босуту преко кога је ишла једина веза према Илинцима, Шидским Бановцима и Ђелетовцима.

У вечерњим чаевима 3. јануара 1945, Прва пролетерска бригада је успела да уз јаку подршку сопствене артиљерије пребаци преко моста још један батаљон, док је 5. крајишка бригада пребацила 3. и 4. батаљон низводно од Нијемаца са задатком да с југа нападну непријатеља у селу и покушају да успоставе везу с 5. српском бригадом.

У међувремену, 5. српска бригада је успела да продре до Доњег Новог Села, где је заустављена, док су 3. и 4. батаљон 5. крајишке бригаде успели да заузму неколико кућа на јужној ивици Нијемаца. Касније су Немци ојачали своју одбрану и, уз подршку тенкова, приморали пребачене делове 1. пролетерске бригаде да се повуку на леву обалу Босута. Минери су при повлачењу активирали мине, постављене мало пре тога, које су и лакше оштетиле мост и тако спречиле прелаз немачким тенковима на другу страну реке.

Док су се јединице 1. пролетерске бригаде повлачиле на леву обалу реке, 3. и 4. батаљон 5. крајишке бригаде и један батаљон 5. српске бригаде безуспешно су и даље покушавали да овладају селом с јужне стране. Водећи борбу 4. јануара до 10 часова, батаљони 5. крајишке и 5. српске бригаде били су приморани

Командант 6. пролетерске (личке) дивизије „Никола Тесла“ пуковник Ђоко Јованић приликом предаје одликовања старешинама и борцима за време боравка дивизије у Београду (из албума генерала Ђока Јованића)

од надмоћнијег непријатеља, који је уз подршку тенкова прешао у противнапад, да се повуку на леву обалу Босута и организују одбрану.

Штаб 1. армије, у вези с новонасталом ситуацијом, одмах је предузео мере за боље обезбеђење фронта који су држале његове јединице.

Убрзан је покрет 6. пролетерске дивизије која се од 27. новембра 1944. налазила у Београду на одмору, сређивању, преоружању и попуни, па је њено бројно стање износило сада око 16.000 бораца.

Дивизија се до Сремске Митровице пребацивала делом железницом, а делом пешице, тако да су њени предњи делови већ 3. јануара избили у Бачинце, док је 4. јануара 1945. приступила смени 21. дивизије.

Друга личка бригада је 4. јануара преузела фронт на Босуту од моста према Нијемцима и низводно према Ловретићевом стану, док је 1. личка бригада преузела фронт јужно од Подграђа, па левом обалом Босута, преко шуме Дубовица, на Апашевце до шуме Кабларовац, јужно од Илинаца.

Трећа личка бригада налазила се у покрету од Сремске Митровице према Илинцима, где је требало да се распореди као дивизијска резерва, док се 22. српска (космајска) бригада налазила на маршу од Мартинаца према Малој Вашици.

За то време јединице 21. дивизије извлачиле су се (осим 5. српске бригаде) у нове рејоне размештаја, где су имале да се среде и попуне после тешких губитака. Тако су се до 6. јануара 1945. године у Адашевцима сместили 4. и 21. бригада, 31. бригада у Гибарцу,

док је 5. бригада, пошто ју је у Подграђу и на мостобрану сменила 22. бригада, прешла у Бачинце, где се налазио Штаб 21. дивизије са осталим јединицама. (Нешто касније, 13. јануара 1945, донесена је одлука о расформирању 21. бригаде и од њених преосталих делова попуњене су 4. и 5. бригада.)

Док је 4. јануара завршавана смена јединица 21. дивизије на Босуту и 5. крајишке бригаде, која се повукла преко Илинаца за Беркасово, јединице 1. и 6. пролетерске дивизије, које су држале положаје на левој и мањим делом на десној обали Босута (према Подграђу), припремале су се за нови напад на непријатеља у Нијемцима.

У међувремену, 5. јануара, 3. крајишка бригада пребацила је преко Босута на десну обалу две чете наспрам шуме Брадарица, како би се домогле три топа 76 мм ЗИС-3 и 2 камиона, које су борци (послуга) из 1. југословенске бригаде оставили на Широким њивама 3. јануара при паничном бекству преко моста. Немци нису успели да извуку ова оруђа, јер су прилазе ка њима држале под јаком ватром јединице 1. пролетерске дивизије. Али, и Немци су држали прилазе под јаком ватром, па су се оруђа налазила на „ничјој земљи“. Међутим, ове две чете су ипак успеле да приђу оруђима и да их униште, док су камионе запалили и потом се обе вратиле на леву обалу Босута.

За то време, на сасвим супротном крају фронта на Босуту, 1. коњичка бригада, која је у међувремену потчињена 6. пролетерској дивизији, успела је да

једним дивизионом у двочасовној борби од 12 до 14 часова заузме Батровце и држи га све до 19 часова, када је упориште напуштено. Потом се цела коњичка бригада сместила у Моровић ради обезбеђења левог крила 6. пролетерска дивизија и извиђачке делатности у правцу Сољана, Строшинаца, Јамене, Сремске Раче и Вишњићева (Грк).

У току 5. јануара Немци су око 13 часова покушали да пређу на леву обалу Босута између села Нијемаца и Валеровог стана, али их је 1. пролетерска бригада вратила на десну обалу реке. Таквих покушаја било је и на фронту 2. личке бригаде, која је пустила Немце на блиско одстојање, а затим их јаком ватром натерала у бекство.

Одмах после тога, у 22 часа, 1. пролетерска и 2. личка бригада прешле су у силовит ноћни напад на непријатеља у Нијемцима и Доњем Новом Селу и успеле су, после двочасовне оштре борбе, да га одбаце према Комлетинцима уз садејство с 5. батаљоном 3. крајишке бригаде, заузевши Нијемце и Доње Ново Село. После тога силовитог напада 1. пролетерске, 2. личке и делова 3. бригаде, јединице НОВЈ успоставиле су фронт који се протезао скоро правом линијом од источне ивице шуме Дионица на Босуту, па на југ западно од Комлетинаца према шуми Градина, тј. Босутским шумама и одакле се у благом луку повијао на југоисток према Суботићевом стану на Босуту, југозападно од Подграђа. На тај начин јединице НОВЈ држале су мостобран ширине ваздушне линије око 10 км, и с највећом дужином око 8 км према Господским њивама, јужно од Комлетинаца.

На тој линији јединице 1. пролетерске смењене

су увече 6. јануара 1945. од стране јединица 6. пролетерске дивизије. Тиме су завршене тродневне крваве борбе на правцу Оток — Комлетинци — Нијемци, у којима су немачке јединице успеле да нанесу озбиљне губитке 1. армији, а посебно 21. дивизији. Немци су успели да отклоне опаеност по безбедност саобраћаја на врло виталној железничкој прузи Брчко — Винковци — Осијек, развију 41. пешадијску дивизију за борбу и створе предуслове за извођење удара 17. јануара 1945.

Двадесет прва дивизија привремено је избачена из строја и морала је бити извучена на простор Адашевци — Бачинци — Гибарац ради сређивања и попуне јединица за предстојеће задатке. За само један дан борби дивизија је 3. јануара 1945. имала 182 мртва, 308 рањених и 315 несталих војника (један мањи део се касније пробио кроз непријатељске линије и вратио у јединице). Изгубљено је 15 противтенковских топова (од којих је 7 уништено у борбама), 16 тешких митраљеза, 44 пушкомитраљеза, 8 лакших пушкомитраљеза, 77 стројница (аутомата), 20 противтенковских пушака, 23 немачка пушкомитраљеза („шарца“), 277 коња, 77 кола с материјалом, око 50 км кабла и разног другог материјала, док су Немци у овим борбама изгубили 6 тенкова.

Прва пролетерска бригада имала је 25 погинулих и 144 рањена борца, док је 5. крајишка бригада имала 26 погинулих, 72 рањена и 3 нестала борца.

Врховни командант је након тога, одредио нови Штаб 21. дивизије и за новог команданта поставио иотпуковника Владу Бајића, дотадашњег команданта 3. крајишке (пролетерске) бригаде, а за политичког

Политички комесар 6. пролетерске (личке) дивизије „Никола Тесла“ потпуковник Никица Пеиновић (други слева) са штабом Артиљеријске бригаде 6. дивизије и командантом артиљерије потпуковником Миланом Антончићем Велебитом (десно у шубари) за време формирања бригаде у Београду (из албума генерал-потпуковника Милана Антончића Велебита)

комесара — потпуковника Мирка Јовановића, до тада политичког комесара 1. пролетерске бригаде.

Крај борби на правцу Оток — Комлетинци — Нијемци 1. армија је дочекала с 5, 1. и 6. пролетерском дивизијом у првом ешелону. У резерви 1. армије налазиле су се 11. дивизија на простору Беркасово — Новак-Бапска — Сот и 21. дивизија у рејону Адашевци — Гибарац — Бачинци.

Прва коњичка бригада, потчињена 6. пролетерској дивизији, налазила се 7. јануара 1945. у Моровићу.

Немци су такође извршили прегруписивање својих снага, па су 4. пешадијску дивизију увели на одсек Подграђе — Комлетинци — Дионица — Оролик — Берак са распоредом:

Од Босута наспрам Подграђа (које су држале јединице 6. пролетерске дивизије), па западно од Доњег Новог Села, преко Комлетинаца и даље на север, на десној обали Босута према шуми Дионица налазио се 1232. гренадирски пук 41. пешадијске дивизије.

Преко шуме Дионица и утрине Ливаде закључно са Ороликом положаје је држао 1231. гренадирски пук 41. пешадијске дивизије.

Одсек Оролик — Берак (закључно) држао је 1230. гренадирски пук 41. пешадијске дивизије.

На одсеку од Берка до Сотина уведена је 117. ловачка дивизија, и то са 737. пуком од Берка до Негославаца, а са 749. пуком од Негославаца до Сотина.

У ширем рејону Винковаца налазио се Пук за снабдевање 41. пешадијске дивизије, док су се у Јанковцима налазили 141. извиђачки и 141. допунски батаљон, као дивизијска резерва, а у Мирковцима — позадински делови 41. пешадијске дивизије.

Тешки артиљеријски дивизион налазио се распоређен на ватреним положајима западно од Слаковаца, а Лаки артиљеријски дивизион 41. пешадијске дивизије налазио се северно од тог села.

Противтенковски артиљеријски дивизион 41. пешадијске дивизије био је по батеријама додељен гренадирским пуковима у првом борбеном ешелону и био је веома јаког састава.

Борбена група „Бургемајстер“, као корпусна резерва, била је распоређена у Отоку, уз истовремено обезбеђење према југу, тј. према шумском подручју између Босута и Саве.

КРАТКО ЗАТИШЈЕ НА ФРОНТУ

На сремском фронту је привремено настало затишје, уз обострану извиђачку и обавештајну делатност и интензивно извођење радова на фортификацијском уређењу положаја. Политички комесар 1. пролетерске дивизије Владо Шћекић, у својим каснијим сећањима рекао је о томе: „Сећам се да је један од основних партијских задатака у то време било — укопавање. Оно је било проблем у нашем начину ратовања. . . Требало је старешине и борце научити да се укопавају, убедити их да је то обавезно ако желимо да добијемо рат, ако хоћемо да сачувамо живу силу. . . Добро се сећам да смо тада држали партијске конференције и писали о томе у штампи, како би се схватило да укопавање није кукавичлук него баш

Земунца 5. крајишке (козарске) бригаде на сремском фронту (из албума Драгоја Лукића)

обрнуто — кукавичлук је ако излажеш себе непријатељу да те погоди тако да не можеш да покажеш своју храброст." Тих дана и касније била је основна парола на фронту: „Укопај се! Више зноја, мање крви!"

Штаб 1. армије је одмах, чим је стабилизовао фронт на левом крилу армијског распореда, предузео енергичне мере за стварање одбрамбених положаја по дубини армијског распореда како би се обезбедили од евентуалних офанзивних операција непријатеља. Поучен скупо плаћеним искуством 21. дивизије, Штаб 1. армије наредио је 8. јануара 1945. Штабу 11.

Факсимил прве странице листова 1, 2. и 3. армије и 1. пролетерског корпуса (Архив Војноисторијског института). Армијски листови су били снажно гласило у подизању борбеног морала јединица на сремском фронту.

Иети батаљон 1. пролетерске бригаде враћа се са обуке у Шидске Бановце (из албума пуковника Радована Пантелића)

дивизије да с две бригаде приступи изградњи другог армијског одбрамбеног положаја на линији Ловас — Матијевићев салаш и даље према железничкој прузи и Илинцима.

У ствари, други армијски одбрамбени положај налазио се западно од линије Ловас — Товарник — Илинци и требало је да затвори комуникације које воде од запада према истоку, тј. између Дунава и Босута према Шиду и Сремској Митровици и у позадину армијског распореда. Да би убрзао ове радове, Штаб 1. армије уредио је, у споразуму са органима народне власти, да се за њихово извођење употреби и цивилно становништво.

Тако је 5. дивизија порушила све мостове преко мочваре код Грабова и појачала извиђачку и обавештајну делатност. На тенкоопасним правцима постављене су противтенковске мине, а артиљеријске јединице су снабдевене муницијом.

Предузете су мере да се све старешине и борци упознају с карактеристикама непријатељских тенкова и самоходних оруђа, а посебно тенкова „тигар“ и „пантер“, као и јуришног оруђа „фердинанд“. Такође је поклоњена пажња упознавању сопственог новог наоружања, а нарочито артиљеријских оруђа, како би се код јединица повратило самопоуздање.

Нарочито је наглашавано садејство пешадије и артиљерије и велика улога пешадије у заштити борбеног поретка артиљеријских јединица, које су у последњим борбама остављане без пешадијске одбране.

Такође је указано на психолошку припрему бораца и штетне последице страха од тенкова и паничног повлачења. Као део пропагандног рада уведено је такмичење међу јединицама у постизању што бољих резултата у противтенковској борби. Заведена је стална приправност на ватреним положајима и непрекидно слање извиђачких патрола у правцу непријатеља.

Све ове мере имале су за циљ да се непријатељу онемогући постизање било каквог изненађења и да се ефикасност његових тенкова и јуришних (самоходних) оруђа сведе на најмању могућу меру, јер су они у досадашњим борбама играли једну од одлучујућих улога у крајњем исходу борбених дејстава и сламању отпора јединица НОВЈ.

Партијско-политички рад такође је био врло интензиван у том кратком периоду релативног затишја. Од великог значаја за партијско-политички рад у том периоду било је Писмо Централног комитета КПЈ од 14. јануара 1945. упућено свим националним пар-

тијским руководствомима, дивизијским комитетима и комесарима корпуса, армија и главних штабова.

Писмо ЦК КПЈ је опширно и јасно указало на задатке партијско-политичких органа у јединицама НОВЈ, на профиле партијских руководилаца и руководства и војних старешина на командним положајима и, посебно, на однос према младим борцима, који су својом борбом и храброшћу дали најбоље потврде о својој зрелости за пријем у редове КПЈ. Писмо је, такође, указало на значај неодложног и брзог стварања модерне војне организације, способне за употребу и садејство свих родова оружја, као и на потребу чврсте војничке дисциплине.

У вези с командним кадром у Писму се каже:

„Партијске организације треба нарочиту пажњу да посвете подизању командног кадра, развијању упорности и офанзивности. За командни кадар, а нарочито виших јединица, није довољан лични хероизам, него је нужно оспособити га да тако руководи јединицама да оне као цјелина извршавају постављене задатке. Не смије се дозволити да команданти долазе у ситуацију да морају личном храброшћу да надокнађују недостатке у командовању.“

По питању омасовљавања редова Партије у јединицама НОВЈ, писало је и ово:

„Стојећи пред задатком победоносног окончања рата и изградње наше нове државе, читава Партија мора смјело прићи омасовљавању својих редова, јер за то постоје сви објективни услови. Партијске орга-

низације у војсци, руководећи се потребом обезбеђења војно-политичког руководства, морају најодлучније ликвидирати секташтво, којег нажалост још има, у погледу примања нових чланова у Партију. Има случајева да се чак и стари борци, који су већ одавно показали оданост нашој борби и Партији, налазе још увијек ван Партије. Треба водити рачуна о томе да се на фронту најбрже и најбоље проверава оданост ствари народа и Партије, да на фронту сваког дана сазревају десетине и десетине нових бораца за Партију, да је војна организација најпогоднија за васпитање нових чланова Партије.“

Све те инструкције и разне друге мере партијско-политички и војни кадар прихватили су веома савесно и одговорно, као и целокупан борачки састав свих пет дивизија 1. армије.

У врло кратком периоду на фортификацијском плану дивизије првих ешелона израдиле су чак пет три реда ровова, и на тај начин су у инжињеријском смислу предузете врло ефикасне мере.

Међутим, у том периоду било је и борбених акција. Немци су неколико пута покушавали да пређу Босут на појединим местима, на одсеку 6. пролетерске (личке) дивизије, али су увек били одбијени. ствари то су били напади демонстративног и извиђачког карактера пред њихов главни удар на сремском фронту.

Ни јединице 1. армије нису мировале. Штаб 1 армије наредио је депешом 14. јануара 1945. Штабу 6

Артиљерци 6. пролетерске (личке) дивизије „Никола Тесла“ на положају (из албума генерала Ђока Јованића)

Штабови 2. и 3. батаљона 3. личке (пролетерске) бригаде (из албума генерал-мајора Рада Суше)

пролетерске дивизије да изврши напад на непријатеља, како би евентуално извукли батерију 1. југословенске бригаде коју су Немци заробили 3. јануара 1945. у рејону Ђурђевићевог стана.

Напад је почео истога дана у 21 час с два батаљона 2. и једним батаљоном 3. личке бригаде, уз претходну краћу артиљеријску припрему. У ноћном јуришу борци ове две пролетерске бригаде успели су да овладају предстражним положајима непријатеља и р^збаци га из првих ровова главних положаја на ширини фронта од око 1 км. Међутим, и поред свих напора нису успели да пронађу артиљеријска оруђа иако је борба трајала све до 3 часа ујутро 15. јануара 1945. Немци су их највероватније одвукли у дубину свога распореда.

У току тог ноћног напада у борби је погинуло 35 непријатељских војника и заплешен један митраљез и 5 пушака, док су губици овога комбинованог одреда 6. пролетерске дивизије износили 20 погинулих, 61 рањен и 1 нестали борац.

У извештају Штаба 6. пролетерске дивизије о тој акцији је написано:

„Акција је изведена по плану. Сналажење старјешина и бораца у борби је било добро. Борци, и ако у великој већини нови и неискусни, у борби су задовољили у потпуности и показали се неустрашиви у наступању. Сами борци тражили су да јуришају на цркву у Комлетинцима, која је била добро утврђена и посједнута непријатељем, наоружаним само аутоматским оруђем. Недостатак је што борци истрчавају једни пред друге, стварају непотребне гушће стројеве. Командни кадар: десетари, водници и командири, не користе се заклонима при командовању.“

Четрнаестог јануара 1945. одржана је и једна скромна свечаност у позадини фронта. Пета српска бригада 21. ударне дивизије прослављала је годишњицу свога формирања. На митингу у Бачинцима говорио је и командант дивизије потпуковник Благо Бајић, који је, сем осталог казао и ово:

„Ви сте у досадашњим борбама постигли велике успехе, учинили многа херојска дела. За њих вам је стигло признање од друга Тита и Председништва АВНОЈ-а. Стигла су вам одликовања, која ће поносно красити ваше груди и која ћете носити као подстрек за даља јуначка дела, ваша и ваших другова.“

Командант 6. пролетерске (личке) дивизије „Никола Тесла“ генерал-мајор Ђоко Јованић (из албума генерала Ђоке Јованића)

НЕМАЧКА ОПЕРАЦИЈА „ЗИМСКА ОЛУЈА“

После 6. јануара 1945. на сремском фронту је владао привидан мир. Ту и тамо мање акције демонстративног и извиђачког карактера реметиле су неуобичајену тишину на фронту. Штаб 1. армије и потчињени штабови предвиђали су могућност поновног већег напада непријатељских снага на сремском фронту, и одлучили да одбрамбене положаје бране по сваку цену.

Тако је, на пример, у наређењу Штаба 5. дивизије од 8. јануара 1945. потчињеним штабовима за одбрану положаја у случају непријатељске офанзиве, између осталог, писало:

„Наш фронт је врло важан и осетљив по непријатеља, а истовремено и за нас. Конкретно, у случају јаче непријатељске офанзиве, овај фронт је скопчан са директном одбраном врло важних саобраћајних центара, а посебно Београда.“

Међутим, док су Немци свој први успех у противнападу од 3. јануара 1945. искористили за увођење на фронт 41. пешадијске дивизије и прикупљање 7. СС дивизије „Принц Еуген“ у полазним рејонима за напад на левом крилу свога распореда, обавештајна служба у штабовима и јединицама 1. армије није тада располагала никаквим конкретним подацима о намерама непријатеља.

У наређењу Штаба 5. дивизије од 8. јануара 1945. за појачање будности јединица на положајима, између осталог писало је:

„Од Штаба I Пролетерског корпуса обавештени смо да се једна немачка тенковска дивизија налази у покрету према Сремском фронту, тј. према нама.“

Има доста вероватноће да непријатељ предузме јачу офанзиву на нашем фронту.“

Слично је писао и Штаб 1. пролетерске дивизије у своме наређењу потчињеним јединицама од 9. јануара 1945.

Међутим, није постојало довољно сарадње у размени обавештајних података са суседима, а ако је и било, обавештења су се споро преносила.

Врло карактеристично обавештење из тог периода, доставио је Штаб 17. дивизије Штабу 2. армије. Дивизија је у то време, 15. јануара 1945. дејствовала на сектору Брчког.

„Увече је непријатељ напустио своја упоришта на линији Челић — Пукиш и повукао се у Брчко. Непријатељско повлачење извршено је нагло и почело је увече у 17 часова.“

Командант 5. ударне дивизије генерал-мајор Милутин Морача (Војни музеј у Београду)

Разношење хране на сремском фронту у јединицама 1. пролетерске дивизије (из ратне штампе)

Немци су се повукли врло брзо остављајући извесне делове своје опреме на путу. На простору Челић — Пукиш оставили су телефонску линију. Већина немачке војске из Брчког прешла је Саву, док су у самом Брчком и непосредној околини налазе само белогардејци, зелени кадар, четници и мањи број Немаца".

Сви ови подаци у извештају односили су се на период од 12. до 15. јануара, тј. у време када се главнина 7. СС дивизије „Принц Еуген“ са сектора Бијељина — Брчко врло брижљиво пребацивала на сремски фронт и прикупљала се на простору између Вуковара, Петровца и Сотина за планирани удар 17. јануара 1945, али се тим подацима није поклањала довољна пажња. Једноставно се сматрало да су то нормална и рутинска дејства у периоду затишја, у време када је снег покрио Срем, а јака зима приморала борце да већи део времена проводе у заклонима и земуницама.

Штаб 1. армије је у то време процењивао да су намере непријатеља дефанзивног карактера. Тако су, на пример, на фронту 5. дивизије уочаване разне промене, али то ни у 5. дивизији, као ни у другим јединицама, није узимано за озбиљно. Командант 5.

дивизије генерал-мајор Милутин Морача је касније о томе писао:

„Упркос извесним груписањима, на фронту се није могло нарочито уочити да Немци спремају противфанзиву за сутрадан, за 17. јануар, поготово да ће напасти у време и на начин који нису били убицајени за њихов стил ратовања. Ми смо раније запленили један немачки извештај, у којем, вероватно, командант неке од немачких дивизија даје оцену о нашим снагама . . . Он је истакао да смо бројно јачи, да имамо доста наоружања . . .

Узгред смо стално настојали да дођемо до података из непријатељеве позадине и још првом половином децембра послали смо у предео Винковаца једну извиђачку чету с радио-станицом . . . Али настао је прекид с њом . . . Ипак доживећемо изненађење“.

РАСПОРЕД 1. АРМИЈЕ УОЧИ НЕМАЧКОГ НАПАДА

Уочи непријатељске нападне операције владала је велика хладноћа. Терен је био покривен дубоким белим покривачем. На положајима су се налазили дежурни батаљони, смештени у земуницама, док је

Командант артиљерије 6. пролетерске (личке) дивизије „Никола Тесла“ потпуковник Милан Антончић Велебит, у пратњи чланова штаба бригаде, обилази положаје артиљеријске бригаде (из албума генерала Милана Антончића)

главнина јединица била размештена у селима непосредно иза линије фронта.

Распоред јединица 1. армије уочи напада Немаца био је следећи:

На десном крилу борбеног распореда 1. армије налазила се 5. дивизија с три бригаде у првој линији и једном бригадом у дивизијској резерви.

На десном крилу распореда 5. дивизије налазила се 1. крајишка бригада према Сотину. У центру распореда дивизије налазила се 4. бригада према Грабову, док се 1. југословенска бригада налазила на левом крилу распореда дивизије од Грабова до железничке пруге према железничкој станици Грабово, наслањајући се улево на 8. бригаду 1. пролетерске дивизије.

У резерви 5. дивизије налазила се 10. бригада распоређена у селу Ловас, где се налазио и Штаб дивизије, док се Артиљеријска бригада налазила на положајима иза борбеног распореда 1. крајишке бригаде.

У центру борбеног распореда 1. армије налазила се 1. пролетерска дивизија с три бригаде у првој, једном бригадом у другој и једном бригадом у трећој линији.

На десном крилу распореда дивизије налазила се 8. бригада од железничке пруге Чаковци — Негославци па на југ, према друму Чаковци — Берак, ослањајући се десно на 1. југословенску бригаду 5. дивизије, а лево — на Бригаду „Италија“.

У центру распореда 1. пролетерске дивизије налазила се Бригада „Италија“ наспрам села Берка, док се јужно од ње, на левом крилу распореда дивизије, према Оролику до Босуца, налазила 3. крајишка бригада.

На другом дивизијском положају, као непосредна резерва, у Шидским Бановцима се налазила 1. пролетерска бригада, док се на трећем положају у Илачи, као општа резерва, налазила 13. пролетерска бригада.

Артиљеријска бригада 1. пролетерске дивизије била је распоређена на ватреним положајима у рејону Остојић — железничка станица Ђелетовци — Винковачки Бановци.

Тешки дивизион 1. пролетерске дивизије био је распоређен с две батерије на западној ивици Шидских Бановаца, док је једна батерија придата 8. бригади и налазила се у рејону Чаковаца.

Штаб 1. пролетерске дивизије од 2. јануара 1945. налазио се у Шидским Бановцима, око 6 км позади фронта.

На јужном крилу распореда 1. армије налазила се 6. пролетерска дивизија с три бригаде у првом борбеном ешелону и једном бригадом у резерви.

Према селу Комлетинцима налазиле су се 2. и 3. личка бригада, док је на линију Доње Ново Село — Подграђе распоређена 22. српска (космајска) бригада.

У Товарнику се, као дивизијска резерва, сместила 1. личка бригада.

МАРШ
АРТ. БРИГАДЕ
У КНОУ ДИВИЗИЈЕ

То-по-ви, на-ши пу-ца-ју гр-ме
нек др-хте ти-ра-ни и њи-хове слу-ге на-ше гран-ате зв-и-д-е
и зу-је из јед-не по-бе-де и-де-мо у дру-ге То-пов-ска
па-лба по-чи-ње сна-жна ар-ти-ље-ра-ц св-ак' у бор-бу х-и-та
зв-и-д-и-к гран-ате или-к је
или-к је

<p>То-по-ви на-ши пу-ца-ју, гр-ме - Нек др-хте ти-ра-ни њи-хове слу-ге! Не-го по-бе-де гран-ате и зу-је, Из јед-не по-бе-де и-де-мо у дру-ге.</p>	<p>Све ба-те-ри-је вр-ћа-ју сме-ло Ми-ло за-др-го из про-ш-лих да-на, Ми на-мо на-ше св-р-ши-ти де-ло У са-меј јед-ној г-ла-вој ти-ра-на</p>
<p>Стар-и ју-ри-ци и но-ви бор-ци Сла-ва бу- сна-га на-ше бри-га-де; То-пов-ска па-лба гро-м-ки је поз-драв Љо-ђе-ћу др-жа-ве мла-де.</p>	<p>То-пови на-ши из-д фа-ли-сте ту-ку, У ср-ци на-шем рад-ост и сре-ћа. Нек зна-ју до-бро по-га-ни сви: Сла-ва на-ше, ни-кад ни-је би-ла: в-о-д-а</p>

Ре-ф-рен: (п-ев се по-сле св-а-ке стро-фе)

То-пов-ска па-лба по-чи-ње сна-жна,
Ар-ти-ље-ра-ц св-ак' у бор-бу х-и-та,
Зв-и-д-и-к гран-ате или-к је гро-м-ки
За Ју-го-сла-ви-ју и за дру-га Ти-та.

Марш Артиљеријске бригаде 5. дивизије (из ратне штампе)

Група бораца и руководиоца 5. ударне дивизије окупљена око направљеног грба Демократске Федеративне Југославије, за време кратког предах у позадини фронта (из ратне штампе)

Артиљерија 6. пролетерске дивизије налазила се на простору Нијемци — Иванци — Шидски Бановци.

Дивизија је у међувремену поправила мостове на Босуту, код Нијемаца и Подграђа, док је трећи мост, између ова два места, завршаван. Истовремено су сви мостови минирани, пошто је предвиђено да, у случају повлачења јединица дивизије на леву обалу Босута, исти буду порушени.

Штаб дивизије се налазио у Илинцима.

У непосредној армијској резерви, на другом армијском одбрамбеном положају, налазила се 11. дивизија у следећем распореду:

У Шиду се налазила 5. крајишка бригада (на одмору), где је био и Штаб 11. дивизије.

Југозападно од села Ловас распоређена је 12. бригада са задатком да утврди други одбрамбени армијски положај на линији Оберсонов салаш — Матијевићев салаш.

У Товарнику се налазила 32. бригада са задатком да утврди други одбрамбени армијски положај од Матијевићевог салаша према Товарнику и железничкој прузи, до канала који води до Илинаца.

Артиљеријски дивизион је био распоређен у Товарнику.

У Бачинцима, Гибарцу и Адашевцима, као општа армијска резерва налазила се 21. дивизија са следећим распоредом: 4. и 31. бригада у Адашевцима, 5. бригада у Бачинцима, где се налазио и Штаб дивизије са приштапским јединицама, док се у Гибарцу налазила 21. бригада.

Прва коњичка бригада се налазила у Моровићу и Вишњићеву (Грк), одакле је упућивала патроле у

правцу Липовца, Врбање и Јамене и ка реци Сави. У јануару је радила и скела на Сави преко које је одржавана курирска веза између 1. и 2. армије.

МАРШАЛ ТИТО ОБИЛАЗИ СРЕМСКИ ФРОНТ

Дан уочи немачког напада, 16. јануара 1945, положаје 1. армије обишао је врховни командант НОВ и ПОЈ, маршал Југославије Јосип Броз Тито.

Присуство Врховног команданта на сремском фронту унело је велику радост међу јединицама 1. армије. Сви су желели да виде свог врховног команданта.

Врховни командант обишао је положаје 5. и 1. пролетерске дивизије, тј. дела фронта на тежишту одбране. Том приликом је одржао радне састанке са штабовима дивизија и Штабом 1. армије, а водио је и разговоре с борцима у рововима; интересовао се за услове живота на фронту и подсетио их да није далеко дан потпуног ослобођења земље.

У једном таквом разговору, према сећањима начелника Штаба 1. армије, Тито је упитао борца — новајлију да ли је тешко бити стално у рову. Борац је одговорио да није лако, али што се мора може се издржати. Тито му је рекао: „Ја ћу настојати да што прије кренемо у офанзиву а ви борци са своје стране заложите се да што прије стигнемо у Загреб, тамо ћете сигурно имати добар смијештај и одмор“.

Борци су се на то насмејали и изјавили да су спремни да одмах крену ка Загребу.

За време боравка на одсеку фронта 5. дивизије, Врховни командант је упозорио команданта на ње-

Маршал Тито у пратњи генерал-лајтнанта Пека Дапчевића и генерал-мајора Васа Јовановића (десно) и пуковника Сава Дрљевића (лево) на путу према положајима 1. пролетерске дивизије (Војни музеј у Београду)

Маршал Тито на ватреном положају Тешког артиљеријског дивизиона 1. пролетерске дивизије (Војни музеј у Београду)

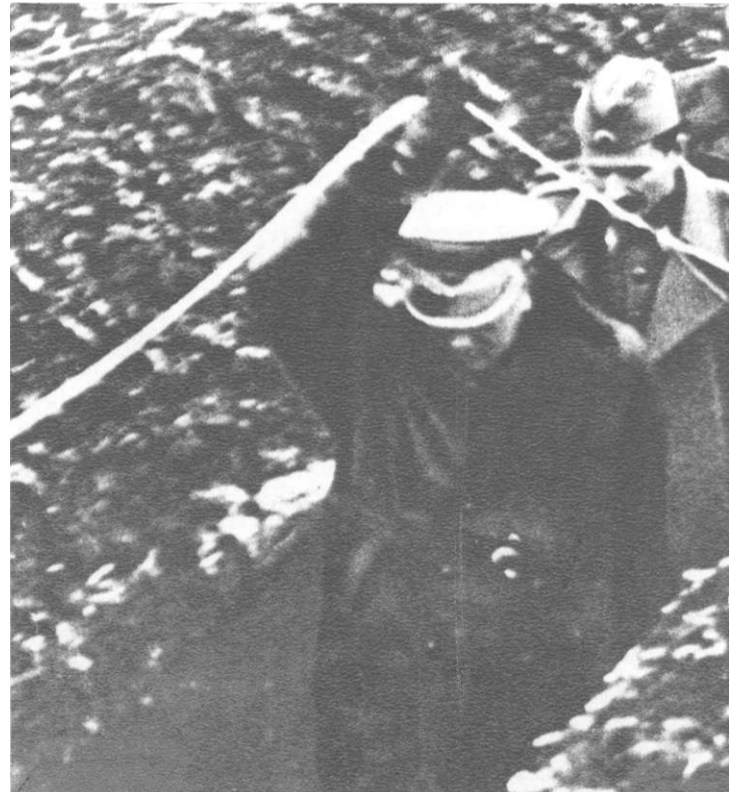
Маршал Тито с начелником штаба 1. армије пуковником Савом Дрљевићем пред једним ровом 1. пролетерске бригаде (Војни музеј у Београду)

Маршал Тито, у пратњи чланова Штаба 1. армије НОВЈ, обилази део фронта 1. пролетерске дивизије (Војни музеј у Београду)

Врховни командант НОВ и ПОЈ маршал Тито пред једним ровом 1. пролетерске дивизије; лево је командант 1. армије генерал-лајтнант Пеко Дапчевић (Војни музеј у Београду)

Маршал Тито и командант 1. армије генерал-лајтнант Пеко Дапчевић у једном од ровова 1. пролетерске дивизије (Војни музеј у Београду)

Маршал Тито, по завршеном обиласку положаја 1. армије напушта сремски фронт на путу за Београд (Војни музеј з Београду)

Маршал Тито у разговору са Загребчанком Анђелком Гермовшек-Мартич, чланом редакције армијског листа „За победу“ (Војни музеј у Београду)

гово десно крило, као врло погодно за евентуални немачки противудар, указујући при томе нарочито ш правац који од Сотина, преко Опатовца, Мохова \ Шаренграда води према Илоку.

Командант 1. пролетерске дивизије, генерал-мајор Васо Јовановић, сећајући се те посете Врховној команданта његовој дивизији, рекао је:

„Маршал је посетио ровове са којих су се добре видели непријатељеви положаји. Реферисао сам му (стању дивизије и о нашим могућностима да очувам линију фронта. Ту смо први пут применили систем дубоких заклона. Укопали смо не само оруђа, него и сваки аутомобил, пољске кухиње, чак и заклоне зг коње. Друг Тито је поред ровова обишао и заклон за оруђа, возила и муницију“.

НЕМЦИ ПРЕЛАЗЕ У НАПАД

Баш у то време док је Врховни командант врши инспекцију борбеног распореда 1. армије, Команда немачког 34. армијског корпуса завршавала је своје последње припреме за напад на сремском фронту који је био планиран за рану зору 17. јануара 1945

За извршење овог плана Команда 34. армијског корпуса груписала је своје снаге тако да јој главни правац удара буде дуж друма Сотин — Товарник с циљем да се дубоким клином продре у позадину наше 1. армије, расече борбени поредак, а потом на

У рововима на сремском фронту пре немачког напада 17. јануара 1945 (Војни музеј у Београду)

простору Шидски Бановци — Илача — Товарник опколи и уништи главнину армије.

Према томе плану, 7. СС дивизија „Принц Еуген“ требало је да буде уведена кроз борбени поредак 117. ловачке дивизије, изврши пробој одбране 5. дивизије код Сотина и продре у позадину армије до линије Товарник — Илинци — река Босут, где би пресекала одступницу главнини јединица првог борбеног поретка 1. армије.

У исто време 117. ловачка дивизија би направила продор правцем Берак — Шидски Бановци, док би 41. пешадијска дивизија правцем Комлетинци — Нијемци — Илача дејствовала фронтално против јединица 6. пролетерске дивизије, везујући њене снаге и не дозвољавајући јој да се извуче.

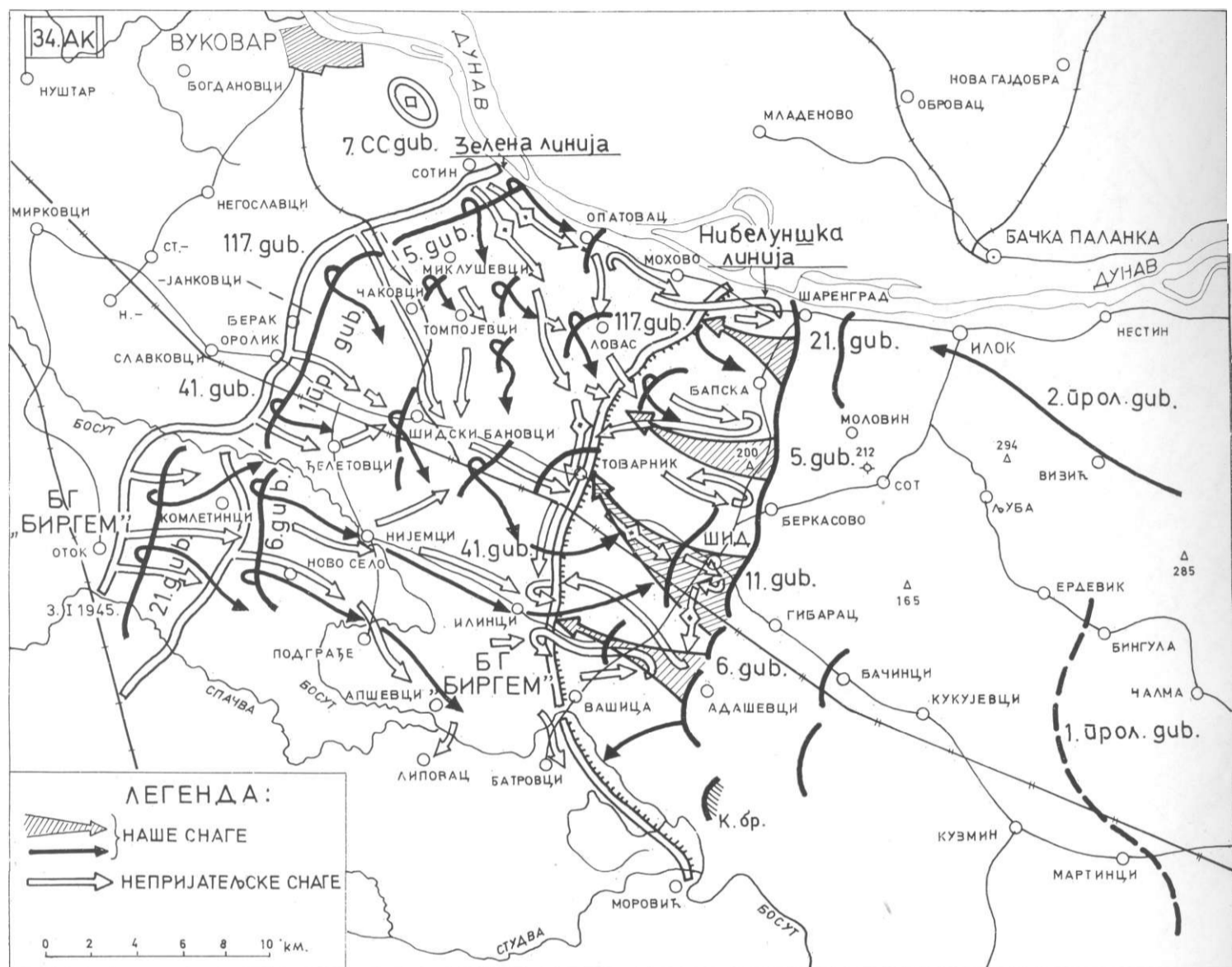
На тај начин, Немци су имали намеру не само да 1. армију поцепају него и да је по свом уходаном шаблону окруже у виду дуплих кљешта и доведу у тежак положај и тако остваре циљ операције: привремено неутралишу снаге НОВЈ на сремском фронту, обезбеде јужни бок Групе армија „Југ“, којасеборила

у Мађарској, задобију поново *Нибелуншке положаје*, као најпогодније одбрамбене положаје у Срему. На тај начин би створили повољне услове за извођење даљих офанзивних операција за ликвидирање вировитичког мостобрана и прелазак у велику офанзиву против јединица Црвене армије у јужној Мађарској.

У 4.30 часова 17. јануара 1945. немачки 34. армијски корпус прешао је у напад. Након кратке, али снажне артиљеријске припреме дуж целе линије фронта немачке јединице су се устремиле на положаје јединица 1. армије. Тиме је почела операција ^{КО}ЈУ ^{СУ} Немци шифровано назвали „Зимска олуја“.

Тежиште непријатељског напада било је на десном крилу 5. дивизије, на положајима које је држала 1. бригада.

У првој линији ровова 1. бригаде налазили су се 4. батаљон, који је затварао друм Сотин — Опатовац, и 3. батаљон на правцу Сотин — Товарник. Под заштитом артиљеријске ватре, припадници 7. СС дивизије „Принц Еуген“ привукли су се до положаја ова два батаљона и у првом и жестоком јуришу, после

Противудар немачког 34. армијског корпуса на сремском фронту (17 — 20. I 1945)

борбе прса у прса, избацили из ровова 4. и 3. батаљон.

Други батаљон, који се налазио у другој линији ровова, убачен је у борбу као помоћ 3. батаљону на левом крилу распореда бригаде. Истовремено је наређено 1. и 5. словеначком батаљону у Опатовцу да изађу на положаје. У међувремену Немци су потиснули 4. батаљон дуж Дунава и већ избили пред Опатовца, на трећу линију ровова, тако да су 1. и 5. словеначки батаљон примили борбу на југозападној ивици села, у 6 часова. У томе немачком продору учествовали су и немачки тенкови.

Трећи батаљон се већ повлачио према Товарнику, када је у 5.30 часова, код циглане, југоисточно од Сотина, ступио у борбу 2. батаљон и ту је пружио двочасовни врло жилав отпор Немцима, омогућавајући 3. батаљону да се извуче.

Због врло тешке ситуације код Опатовца, Штаб 5. дивизије убацио је у борбу јужно од села и дивизијску резерву (10. бригаду), како би спречио непријатеља да продре преко Ловаса, у правцу Товарника.

У центру распореда 5. дивизије, 4. бригада је држала одбрамбени одсек према Грабову с три линије ровова по дубини фортификацијски јако утврђених.

Немци су напали бочно 1. и 3. батаљон 4. бригаде у 5.30 часова после снажне артиљеријске ватре. Прве немачке нападне колоне одбијене су уз веће обостране губитке. Међутим, непријатељ је појачавао своје снаге убацивањем резерви, па је у другом јуришу из првих ровова избацио 1. и 3. батаљон и око 10 часова избио пред другу линију ровова коју су држали 2. и 4. батаљон.

Немци су надмоћнијим снагама успели да потисну 1. бригаду и, искористивши створени простор, устремили су се у бок 4. бригаде, која је била приморана да се делом снага повлачи према шуми Пањик.

Осматрач 5. ударне дивизије код Сотина (из ратне штампе)

Прва југословенска бригада, на одсеку према Грабову и јужно од железничке пруге, у првој линији ровова имала је 2. и 1. батаљон, док је 3. батаљон, налазећи се у бригадној резерви, посео другу линију ровова испред Миклушеваца.

По извршеном продору у борбени распоред 4. бригаде, непријатељ је ову бригаду напао бочно. Бочним нападом на 2. батаљон ове бригаде створена је врло тешка ситуација, јер је непријатељ јаким снагама, кроз мочвару, продирао у позадину батаљона. Чета која се налазила на десном крилу 2. батаљона била је, тако рећи, у безизлазној ситуацији. Али, у тим критичним тренуцима, једно митраљеско одељење се неустрашиво борило док и последњи митраљезац није погинуо. Чета је била спасена, а батаљон је у противнападу потиснуо непријатеља према Злопољу. У 7.55 часова бригада је успела да одбије још један снажан притисак извршен од села Гра-

бова према 1. батаљону. Батаљон је мировао све док се непријатељ није приближио рововима, а тада је отворена паклена ватра из свих аутоматских оруђа. Непријатељ се разбежао на све стране, оставивши већи број мртвих и рањених.

У међувремену је дошло до кризне ситуације на десном крилу 5. дивизије, тј. код 1. бригаде. Непријатељ је убацио у борбу око 20 тенкова и јуришних (самоходних) оруђа, успео да пробије положаје 1. и 5. словеначког батаљона и у 7 часова уђе у Опатовац. На тај начин му је био отворен пут према Мохову, као и према Ловасу — месту које је било главни циљ напада.

Пошто је заузео Опатовац, непријатељ је делом снага продужио према Мохову, а главнином, из Опатовца заобишао 10. бригаду и напао је с леђа.

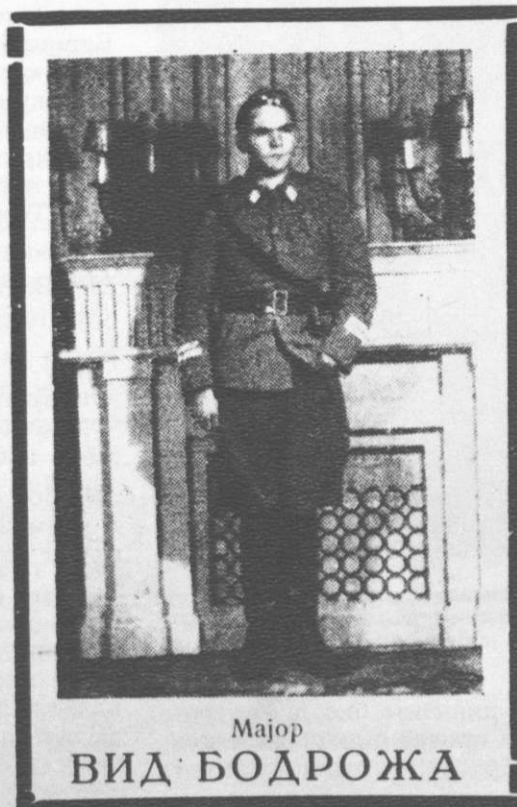
Обе бригаде 5. дивизије (1. и 10. бригада) нашле су се у тешкој ситуацији, јер је непријатељ свом жестином продирао према Ловасу и настојао да их опколи и уништи. Развила се врло оштра борба у којој су обе бригаде имале тешке губитке. Том приликом између Опатовца и Ловаса уништена су немачка 4 тенка.

Међутим, Немцима су убрзо пристигла појачања и бригаде су морале да се повуку према Ловасу, где су заузеле положаје на југоисточној ивици села.

Немци су до подне направили дубоки продор у виду клина управљеног у правцу Товарника, па је

Борац 1. југословенске бригаде НОВЈ

Мајор
ВИД БОДРОЖА

Крвави непријатељи наше земље отргли су из наше средине још једног дичног сина и јунака нашег народа, мајора Вида Бодрожу, бившег команданта IV Крајишке бригаде.

Рођен 1918. године у сиромашној сељачкој породици, у селу Каменици код Дрвара, друг Вицука у свом животу није осјетио његову лепоту. Још као дјечак морао је да помаже оцу и да ради теже сељачке послове. Да би што више помогао кућу, сам учи тесарски занат, и као тесар све се више усавршавао по творницама у Сарајеву и Дрвару. Као неквалификовани радник подносио је још више терета и његов млади живот био је пун горчине и тешког физичког рада.

Прва искра народног устанка планула је у Дрвару, да би се касније пренијела по цијелој Крајини и спојила се с искром на Козари. У првој борби Вицука је пушкомитраљецац и учествује у ослобађању Дрвара. Првим мјесецима из свога „Брна“ он се свети за крв мајки и нејачи, које су усташке звијери клале и бацале по крајишким и личким јамама. Када су италијански окупатори заузели Дрвар, Вицука је из засједа сијао смрт међу фашистима. Каменичка чета, у којој је Вицука био водник, претстављала је велику снагу у неравној борби с многобројним италијанским окупаторима.

Пун младалачке снаге и енергије, која се још више разгарала како је јачала Народно-ослободилачка борба, Вицука у лјето 1942. године

постаје командант омладинског батаљона V крајишког одреда и води борбе око Бихаћа. Формирањем IV Крајишке бригаде његов батаљон улази у бригаду и он ту, у бригади, почиње нови ударнички живот. За развој младе бригаде Вицука је већ тада дао много. Трећи батаљон, с којим је он командовао заједно с храбро палим друговима: Јолом Марићем његовим замјеником, Савом Граховцем политкомом и његовим помоћником Антоном Рукавином, био је најударнији батаљон у бригади. Само у једној борби у Меденом Пољу, 10. априла 1943. године, батаљон је уништио једну њемачку чету, због чега је похваљен од Штаба корпуса. Вицука је водио батаљон из побједе у побједу, његови борци немилосрдно су уништавали усташке и четничке изроде и светила попаљена села и градове Босанске Крајине.

Преласком наше Дивизије у Централну Босну настаје нови период у животу и раду и нашег Вицуке. Дивизија је водила борбе по великом дјелу наше земље. У тим борбама и честим даноћним маршевима видјели смо друга Вида, замјеника команданта бригаде, увијек расположеног и ведрог, из њега је стално избијала снага нашег борца, чврстина наше војске. Увијек вриједан на дужности, примјерно савјестан и тачан у вршењу задатака, Вицука је из дана у дан растао и развијао се у доброг војног руководиоца. У свакидашњем раду то се код њега изразито видјело. Код Куршумлаје Вицука при-

Факсимил некролога посвећеног погинулом команданту 4. крајишке бригаде Вида Бодрожи Вицуку објављен у листу 5. дивизије (Архив Војноисторијског института)

Минобачачлије Артиљеријске бригаде 1. пролетерске дивизије на положају (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

положај 5. и 1. пролетерске дивизије био јако угрожен. Непријатељ је успео до продре око 10 км у дубину борбеног распореда 1. армије, на њеном десном крилу.

Тиме су 4. крајишка и 1. југословенска бригада биле директно угрожене, јер се непријатељ налазио бочно у њиховој позадини. Свако повлачење на исток било им је онемогућено услед продора непријатеља у Ловас; за извлачење им је остао узани коридор на југоисток према Товарнику и Илинцима. Због такве ситуације обе бригаде су добиле наређење да се хитно извлаче, јер су се налазиле, тако рећи, у цепу.

Непријатељ је у 12 часова успео да потисне 1. батаљон 4. бригаде и заузме Миклушевце. То је утицало и на 2. и 3. батаљон, који су били приморани да се повлаче како се не би нашли окружени на брисаном простору. Штаб 4. бригаде је одмах интервенисао упућујући 4. батаљон према шуми Пањик, где су се већ налазили делови 12. бригаде 11. дивизије (која је у међувремену убачена у борбу) и делом 3. батаљон 1. бригаде. Штаб бригаде се одлучио на овај потез да би парирао непријатељу у његовом покушају да бочним нападом угрози главнину бригаде док се ова буде извлачила према Илачи, западно од Товарника.

У току покрета 4. батаљона према шуми Пањик, један батаљон 117. ловачке дивизије покушао је да изврши напад, али је 4. батаљон, после жестоке борбе, успео да одбаци непријатеља и да га десеткује.

За то време 3. батаљон 4. бригаде обезбеђивао је леви бок бригадног распореда и омогућавао извлачење 1. и 2. батаљона према Товарнику. Али, због слабе везе с 1. југословенском бригадом, која се у поподневним часовима свила у колону и извлачила према Илачи, једна групација Немаца успела је, ипак, да продре у позадину бригаде.

Командант 4. бригаде мајор Вид Бодирожа Вицука, неустрашиви Крајишник, стао је на чело 1. чете 1. батаљона и с пушкомитраљезом прешао у јуриш, али је одмах погинуо изрешетан метцима. Дмитар Баришић, омладински руководилац 1. батаљона, видећи како је погинуо његов командант, јурнуо је да га извуче са бојишта, али је и сам пао поред њега, смртно покошен митраљеским рафалом. Услед надмоћнијег непријатеља борци нису успели да извуку своје погинуле руководиоце, јер су Немци већ продрили у Томпојевце.

Борци 4. бригаде су касније причали да је мајор Вид Бодирожа (посмртно проглашен за народног хероја Југославије), узимајући пушкомитраљез у руке, рекао да само преко њега мртвог могу Швабе проћи за Београд. Тога дана је у 4. бригади погинуло 43 бораца и старешина, рањено 135, нестало 33, а заробљено 12 бораца.

Док је 5. дивизија водила борбу на живот и смрт с надмоћнијим непријатељем, ни остале дивизије у првом борбеном реду нису биле у лакшој ситуацији.

На свом помоћном правцу напада, Немци су (1230. гренадирски пук 41. пешадијске дивизије) наносили удар правцем Старо Село — Спајинске њиве — Оролик — Дубраве — Остојић, управљајући напад главнином снага на борбени поредак Бригаде „Италија“ 1. пролетерске дивизије, која се налазила северно од Оролика наспрам Берка.

Бригада је била потпуно изненађена нападом, па је дошло до панике и растројавања италијанских партизанских јединица.

Као и друге јединице, и Италијанска бригада није била довољно будна. Уморни од радова на уређењу положаја, које су свакодневно изводили, борци су спавали дубоким сном у склоништима када су их пробудиле експлозије граната. Онако буновни, нису успели ни да се прихвате оружја, а непријатељ је већ продро преко њихових положаја и избио иза леђа 8. бригади и 4. батаљону 1. пролетерске бригаде, који се налазио на споју између 3. крајишке бригаде и Бригаде „Италија“.

Изненађена, Бригада „Италија“ није била способна за озбиљнију борбу, па се, после слабијег отпора, почела у нереду повлачити ка железничкој стацији Бакшић, на прузи Шидски Бановци — Чаковци — Вуковар, не задржавајући се уопште на другој одбрамбеној линији. На тај начин ова бригада је омогућила Немцима да с мало напора и жртва овладају Спајинским њивама и тиме угрозе позадину двеју суседних бригада: 8. на десном крилу и 3. крајишке на левом крилу борбеног распореда 1. пролетерске дивизије.

Немци су тај продор одмах искористили и од Спајинских њива упутили једну групу према Чаковцима, а другу — према железничкој станици Ђелетовци.

Колона која је продирала на североисток, према Чаковцима, како би се спојила с деловима 117. ловачке дивизије, допрла је до самог села и ту је разбијена од резерве 8. бригаде. Али колона која је упућена према железничкој станици Ђелетовци успела

је да се пробије у позадину 1. пролетерске бригаде и нападне њене делове на простору Дубраве — Остојић, приморавши их да се извлаче под борбом уз тешке губитке.

Због брзог и неорганизованог повлачења Бригаде „Италија“ пред 1230. гренадирским пуком, Противтенковски дивизион и 2. батерија 2. дивизиона Артиљеријске бригаде 1. пролетерске дивизије остали су без икакве пешадијске заштите, тако рећи на цедилу.

Наиме, 1. противтенковски дивизион и 2. батерија 2. дивизиона Артиљеријске бригаде 1. пролетерске дивизије били су постављени за противтенковску одбрану на западној ивици шуме Дубрава према Оролику.

Услед повлачења Бригаде „Италија“ и 4. батаљона 1. пролетерске бригаде, артиљеријске јединице су остављене саме да се бране. Непријатељ се толико приближио батеријама да је послугу напао с леђа ручним бомбама. Артиљерци нису имали времена да употребе своја оруђа, а још мање да их извуку. Прихватили су неравноправну борбу и успели да са два противтенковска топа 45 мм скину ударне игле и лактасте полуге, а са 3 топа ЗИС-3 — нишанске справе. Сва остала оруђа пала су нештећена у руке непријатељу.

Трећи минобацачки дивизион Артиљеријске бригаде успео је, у последњем моменту, да се извуче са Спајинских њива, где се налазио на ватреним положајима, пошто је претходно краће време успешно дејствовао по непријатељским нападним колонама.

Да би спречили даље надирање Немаца, два батаљона 1. пролетерске и два батаљона 13. пролетерске бригаде прешли су у противнапад, истерали непријатеља из шуме Дубрава и потисли га на линију Остојић — Спајинске њиве — Пепељуга, где се ушанчио у рововима које су ископале јединице 1. пролетерске дивизије.

Штаб армије наредио је потом Штабу 1. пролетерске дивизије да извуче 13. пролетерску бригаду и да је распореди северно од Товарника како би зат-

Противавионско митраљеско одељење 6. пролетерске (личке) дивизије „Никола Тесла“ на положају (из ратне штампе)

Командант 3. крајишке (пролетерске) бригаде мајор Никола Пећанац издаје писмено наређење у току борбе (из албума пуковника Пера Трнинића)

ворила правац Ловас — Товарник, куда је непријатељ усмерио свој главни правац удара.

У 12 часова извучена је цела 13. пролетерска бригада и постављена северно од Илаче и Товарника, тако да је обустављен напад према непријатељу на линији Остојић — Спајинске њиве — Пепељуга.

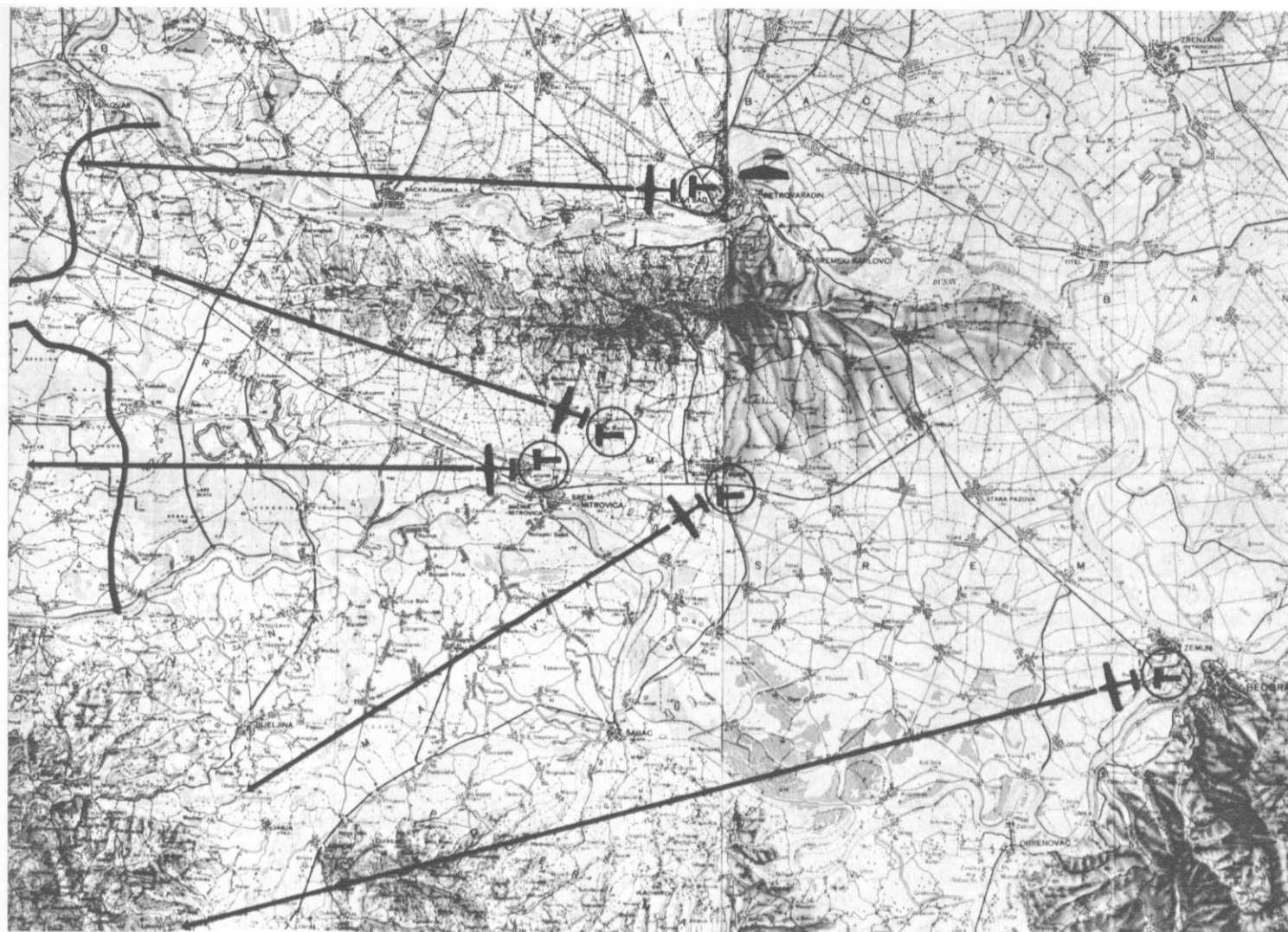
На левом крилу борбеног распореда 1. армије налазиле су се 3. крајишка бригада 1. пролетерске дивизије и 6. пролетерска дивизија.

У 6 часова ујутро непријатељ је извршио први напад на положаје ових јединица, који је одбијен. Око 9 часова ојачани 1232. гренадирски пук поново креће у напад из Комлетинаца на лево крило 2. личке бригаде, али и овога пута је непријатељ одбачен на полазне положаје снажном ватром из аутоматског оружја.

Трећи напад истог пука око 16 часова поново је одбијен, па је непријатељ морао опет да се повуче на своје полазне положаје. Јединице на јужном крилу 1. армије имале су ситуацију у својим рукама.

Међутим, ситуација на десном крилу 1. армије НОВЈ била је крајње неповољна. Непријатељ је, брзо маневришући оклопним снагама преко залеђених сремских поља, покушавао да исече борбене поретке 5. и 1. пролетерске дивизије и да им се забаци дубоко у позадину. Међутим, све те његове намере осујећене су херојским отпором борачког и старешинског састава 1. и 5. дивизије. Борбени поредак ових дивизија 1. армије, иако се повијао под ударом непријатеља, ипак се у целини одржао по цену великих жртава.

Због тешке ситуације, посебно код 5. дивизије, Штаб 1. армије наредио је Штабу 11. дивизије да својим јединицама поседне други армијски одбрамбени положај на линији Ловас — Товарник, а да јед-

Шематски приказ дејстава авијације НОВЈ у време заустављања немачке офанзиве на сремском фронту (Музеј Југословенског ваздухопловства)

ном бригадом потпомогне одбрану 5. дивизије у спречавању продора непријатеља од Миклушеваца ка Ловасу.

У вези с тим наређењем, Штаб 11. дивизије одмах је упутио своју 12. бригаду на линију Папугин салаш — Пањик (шума) — Томпојевци — Крчевине да би извршила прихват јединица 5. дивизије које су одступале и спречиле продор непријатеља ка Товарнику. На тој линији бригада је у 8 часова примила борбу с непријатељским снагама које су продрале ка Товарнику и Ловасу. Ту је, у садејству с деловима 1. и 4. бригаде 5. дивизије, вођена борба све до 12 часова, када је непријатељ, уз помоћ тенкова, успео да потисне јединице поменутих бригада према Оберсоновом салашу, југоисточно од Ловаса. Ту је 12. бригада држала положај све док се нису извукле јединице 5. дивизије, које су се од Миклушеваца и Томпојеваца повлачиле према Илачи и Товарнику (4. и 1. југословенска бригада).

У подне Немци су ушли у Ловас и одбацили снаге 12. и 1. крајишке бригаде на линију Кнеблов салаш — Салаш А. Сенца, где су створили фронт ослањају-

ћи се десно на 10. бригаду 5. дивизије, која се налазила према Новак-Бапској, а лево на 32. бригаду 11. дивизије.

Штаб 1. армије одмах је известио Врховног команданта о погоршању ситуације и затражио дејство авијације на уклињене непријатељске колоне. Појава авијације у поподневним часовима унела велико охрабрење и повратила самопоуздање борцима на главном правцу удара непријатеља. Јуришни авиони с црвеним петокраким звездама на трупцу и крилима обрушили су се на челне непријатељске јединице с тенковима, његову артиљерију на ватреним положајима и резерве које је довлачио из дубине борбеног распореда. Бомбама и ракетама авијација је успоравала још увек жесток напад уклињених јединица непријатеља.

Штаб армије је, због дубоког уклињавања 7. СС дивизије „Принц Еуген“ у борбени распоред 5. и 11. дивизије (која је у међувремену делом снага убачена у борбу), наредио Штабу 21. дивизије да се одмах упути из дотадашњег рејона распореда на правац

Мохово — Шаренград, где су се налазиле слабије снаге 5. дивизије. Усиљеним маршем дивизија је извршила покрет на одређени простор и увела у борбу: 31. бригаду на линији Теларовићев салаш — Грубановљев салаш, 5. бригаду позади 31. бригаде, од Дунава до греде Бабин дол са задатком да спречи продор непријатеља према Шаренграду, и 4. српску бригаду на линији Шид — шума Церје.

Напад 31. бригаде у касним поподневним часовима у правцу Мохова није успео, већ је одбачена на полазне положаје.

Око подне Штаб армије је издао наређење Штабу 1. пролетерске дивизије да извуче своје јединице с дотадашњих положаја, пошто се чело немачке колоне већ налазило у Ловасу и озбиљно угрожавало леви бок 1. армије, с претњом потпуног обухвата њених јединица које су се налазиле више од 10 км источно од тога места.

Штаб 1. пролетерске дивизије је одмах по пријему наређења од Штаба армије наредио у 13.30 часова да се 13. пролетерска бригада поставе на линији Лемнеров салаш — Рана јабука — Моров салаш, с ослонцем десно на јединице 5. дивизије а лево — на 8. бригаду; да се 8. бригада постави северно од линије Товарник — Илача организујући јаче одбрамбене положаје на линији Моров салаш — Крчевине (шума) — Бокшић (шума), с ослонцем десно на 13. пролетерску а лево на Бригаду „Италија“; да се Бригада „Италија“ постави према Чаковцима и Спајнским њивама ослањајући се десно на 8, а лево на 3. крајишку бригаду; да се 3. крајишка бригада постави западно од Шидских Бановаца истурајући предње делове према Ђелетовцима, и да се повеже десно с Бригадом „Италија“ а лево с јединицама 6. пролетерске дивизије.

Предузимајући све те мере, намера Штаба армије је била да се успостави фронт који би ишао западно од Шаренграда, југоисточно од Ловаса, северно од Товарника и Илаче и западно од Шидских Бановаца на Нијемце. На тај начин би се обезбедио прихват јединица 5. и 11. дивизије које су се с крајњим напрезањем бориле јужно од линије Ловас — Томпојевци, и спречио продор 7. СС дивизије „Принц Еуген“ према Товарнику, да не би добар део снага 1. армије био доведен у врло тешку ситуацију.

Међутим, сви ти маневри нису дали одговарајуће резултате, јер је непријатељ, убацујући у борбу друге ешелоне, непрекидно појачавао свој притисак. И поред жестоког отпора 1. и 10. бригаде 5. дивизије и 12. и 32. бригаде 11. дивизије, као и 13. пролетерске бригаде 1. пролетерске дивизије, предњи делови непријатеља ојачани тенковима и самоходним оруђима успели су да у 17.30 часова продру у Товарник и да га заузму до 19 часова 17. јануара. На тај начин је била пресечена одступница 1. југословенској и 4. бригади 5. дивизије и јединицама 1. пролетерске дивизије, а постојала је опасност и за одсецање 6. пролетерске дивизије.

Борбе за Товарник су биле врло драматичне. И док су јединице које су успоравале продирање непријатеља од Ловаса према Товарнику стварале време за извлачење осталих јединица 1. армије, предњи делови 7. СС дивизије „Принц Еуген“ избијали су у његов северни део. Главнина 1. пролетерске дивизије проби-

Механичар припрема авио-бомбу за монтирање на јуришни бомбардер ИЛ-2 пре полетања на борбени задатак на сремском фронту (Музеј Југословенског ваздухопловства)

јала се ипак јужно од Товарника, преко Илинаца, ка одсеку Беркасово — Шид, где је требало да пружи одсудну одбрану.

Прва југословенска и 4. бригада биле су, такође, у незавидној ситуацији. Међутим, 1. југословенска бригада је ипак успела да се без тежих борби и губитака правовремено извуче према Илачи, обиђе Товарник с јужне стране и без борбе избије у рејон Беркасова, где је приступила организацији положаја.

Четврта бригада је упала у Товарник и његовим јужним делом пробијала се кроз непријатељске редове, борбом прса у прса, а затим је наставила извлачење према Новак-Бапској, где је према заповести Штаба 5. дивизије од 17. јануара 1945. у 24.00 часа приступила организацији положаја јужно од Новак-Бапске према 1. југословенској бригади.

Шеста пролетерска дивизија успела је, без већег притиска, да се извуче према Илинцима и, поступајући по наређењу Штаба армије, извршила је следећи распоред јединица:

Трећа бригада добила је задатак да се повуче у Илинце, одакле би бочно дејствовала према Товарнику и вршила контролу терена према Нијемцима и Апшевцима, с тим да при повлачењу поруши све мостове на Босуту, што је и учинила.

Двадесет друга српска (космајска) бригада добила је задатак да се пребаци у Малу Вашицу и заповедне положаје до железничке пруге која од Товарника води за Сремску Митровицу, док је један батаљон требало да се избаци у Градину, на левој обали Босута, са задатком бочног осигурања од правца Саве.

Друга личка бригада имала је задатак да поседне Адашевце и образује фронт према непријатељу; исти је задатак добила и 1. личка бригада у Гибарцу.

Тако је 6. пролетерска дивизија заузела ешелонирани распоред с четири бригаде, једна позади дру-

Штаб 1. личке (пролетерске) бригаде (слева надесно): Димитар Заклан, командант, Милан Грбић, заменик политичког комесара, Јовица Грковић, политички комесар, и Милош Чанковић

ге, и требало је да обезбеђује јужни бок армијског распореда и спречи продор непријатеља између железничке пруге и реке Босуа.

Пробијање јединица 1. пролетерске и 5. дивизије на исток, после заузимања Товарника од стране 7. СС дивизије „Принц Еуген“, није било лако. Због тога је Штаб армије, да би олакшао извлачење 6. бригаде из ових дивизија, наредио Штабу 11. дивизије да изврши напад на Товарник и да га заузме по сваку цену. Слично наређење издао је и Штабу 1. пролетерске дивизије захтевајући од Штаба дивизије да, у садејству с јединицама 11. дивизије, заузме Товарник и омогући извлачење 1. југословенске и 4. бригаде, као и главнине 1. пролетерске дивизије.

За извршење овога задатка Штаб 1. пролетерске дивизије имао је на располагању само 13. пролетерску бригаду, али није успео да је ангажује у борби, јер је 5. бригада (у садејству с 32. бригадом) 11. дивизије, већ у 20 часова напала Товарник и успела да допре до саме цркве у центру села. Ту се бригада зауставила пошто се непријатељ утврдио и, уз подршку два тенка, успешно је одбијао њене нападе. Покушај јединица 5. бригаде да заобиђе тенкове, који су се налазили на раскрсници у центру села с јачим пешадијским деловима, није успео.

Немци су потом прешли у противнапад и успели да потисну обе бригаде на полазне положаје на источ-

ној ивици села, где су се батаљони 5. и 32. бригаде задржали до 4.30 часова ујутро 18. јануара, када им је наређено да се повуку на полазне положаје код Гибарца.

Захваљујући овим дејствима 5. крајишке бригаде, јединицама 1. југословенске бригаде успело је да се, тако рећи, без борби извуку према Беркасову. Четврта бригада, као што је већ речено, пробијала се јужним делом Товарника и у 20.30 часова стигла на нове положаје западно од Новак-Бапске. То је пошло за руком и јединицама 1. пролетерске дивизије.

У овим борбама 5. бригада је претрпела тешке губитке: погинуло је 20, рањено 102 и нестало 10 бораца.

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ВРХОВНОГ КОМАНДАНТА

Врховни командант НОВ и ПОЈ маршал Тито будно је пратио ситуацију и био редовно обавештаван од Штаба 1. армије о стању на сремском фронту. Он је уочио озбиљност ситуације на сремском фронту, па је наредио Штабу 2. пролетерске дивизије, која се налазила у Београду на одмору, да хитно крене на фронт и да се стави под команду 1. армије. Наиме, 2. пролетерска дивизија са 2. пролетерском, 3. српском и 4. пролетерском (црногорском) бригадом се налазила у резерви Врховног штаба НОВ и ПОЈ у Београду, док је њена 6. српска бригада са Ужичким НОП одредом водила борбе против Немаца на линији Заовине — Которани — Горње Вардиште, на правцу Ужице — Вишеград.

У депеши Штабу 1. армије Врховни командант је, у вези с тим, наредио:

„Одмах пошаљите два официра из вашег штаба да сачекају једну бригаду Друге дивизије, која је кренула камионима за Илок. Остале две бригаде Друге дивизије крећу вечерас возом до Инђије, а одатле пешке за Илок. Дивизија ће бити под вашом командом. Задатак ове дивизије зна генерал Приморац*“.

Одмах након тога маршал Тито је у вечерњим часовима упутио и другу депешу Штабу 1. армије у којој је стајало следеће:

„Организовати армијски положај на линији Илок — Љуба — Ердевик — Кузмин — ушће Босуа, држећи у склопу одбране и село Кукујевци. Тежиште одбране на десном крилу.“

Истог дана Врховни командант је депешом упутио и наређење 2. армији за дејства њених јединица.

„Непријатељ је успео да пробије 17. I. Сремски фронт на правцу Сотин — Товарник. Имали смо осветне губитке. Борбе су у току. Прва армија је у повлачењу на нове положаје, непосредно источно од Шида. Ради олакшања ситуације на сремском фронту и везивања што јачих снага за себе, појачајте притисак на сектору Бијељина — Брчко. Настојте ликвидирати Бијељину.“

* Генерал-лајтнант Рудолф Приморац Руди тада је био одређен за представника Врховног штаба НОВ и ПОЈ код 1. армије НОВЈ.

Политички комесар 2. пролетерске дивизије потпуковник Милија Станишић (из личног албума генерала Милије Станишића)

На правцу Брчког, обзиром на његову важност у односу на сремски фронт, испољите што јачи притисак. Јавите о предузетом."

Слично наређење упутио је Врховни командант и Штабу 3. армије наређујући да се 16. дивизија појача 51. дивизијом и предузму офанзивне акције према Нашицама и Доњем Михољцу, како би се непријатељске снаге везале за 3. армију и тиме се онемогућило извлачење снага с тога подручја у правцу сремског фронта.

Ово наређење је, међутим, примљено тек у јутарњим часовима 18. јануара.

ПРОБОЈ НЕМАЧКИХ ЈЕДИНИЦА КА ШИДУ

У међувремену, док је маршал Тито својим кратким наређењима усмеравао дејства 1, 2. и 3. армије, како би паралисао продор непријатеља на сремском фронту, јединице 1. армије успеле су до поноћи 17.

180
јануара 1945. да избегну све непријатељске покушаје обухвата и тиме, углавном, преброде кризну ситуацију.

Штаб 1. армије издао је тада, у касним вечерњим часовима 17. јануара, наређење свим потчињеним јединицама за заузимање новог распореда:

— 21. дивизији да са простора Илок — Шаренград офанзивно делује према Ловасу и Опатовцу;

— 5. дивизији да заузме распоред на простору Новак-Бапека — Моловин — Сот и офанзивно дејствује према Ловасу и комуникацији Товарник — Сотин;

— 1. пролетерској дивизији да организује положаје на простору Шид — Беркасово — Прњавор — Кукујевци, са задатком да предње делове задржи према Товарнику и дејствује комуникацијом према Сотину, као и према Илачи;

— 6. пролетерској дивизији да заузме положаје на простору Мала Вашица — Адашевци — Бачинци, задржавајући једну бригаду у Илинцима;

— 11. дивизији да се, као армијска резерва, распореди у Габарцу и западној половини Бачинаца, док је 1. коњичка бригада требало да се са 1. и 2. дивизијом задржи на дотадашњем простору Адашевци — Моровић — Вишњићево (Грк).

Све јединице требале су да буду на поменутим рејонима 18. јануара 1945. до 6 часова изјутра, држећи непрекидно контакт с непријатељем и предузимајући енергичне мере око утврђивања нових положаја.

У току ноћи 17/18. јануара јединице 1. армије успеле су, после врло драматичних и жестоких борби у току 17. јануара, да се повуку и организују одбрану на линији Шаренград — Новак-Бапска — Беркасово — Шид — Илинци — Градина с 21, 5, и 1. и 6. пролетерском дивизијом у првом борбеном ешелону и 11. дивизијом и 1. коњичком бригадом у армијској резерви, док је 2. пролетерска дивизија била у фази довођења.

У зору 18. јануара распоред јединица 1. армије НОВЈ био је следећи:

— 21. дивизија с 4, 5. и 31. бригадом налазила се западно од Шаренграда, од Теларовићевог салаша на Дунаву, па преко Грубановљевог салаша и Бабиног дола до Средњег брда северозападно од Новак-Бапске;

— 5. дивизија с 10, 1. и 4. крајишком и 1. југословенском бригадом се налазила северозападно од Новак-Бапске до северних кућа у Беркасову. Тежиште одбране 5. дивизије било је на одбрани Новак-Бапска ослонцем на западне падине Фрушке горе;

— 1. пролетерска дивизија са 8. црногорском, 1. пролетерском и 3. крајишком (пролетерском) бригадом се налазила јужно од северних кућа у Беркасову до Дачовог салаша. Ове три бригаде су имале задатак да организују први одбрамбени положај дивизије, с тим што је 8. бригада имала тежиште на одбрани Беркасова, док је 1. пролетерска и 3. крајишка бригада требало да бране Шид. Остале две бригаде дивизије: Бригада „Италија“ у рејону Прњавора и 13. пролетерска бригада на простору Селишта имале су задатак да организују другу дивизијску одбрамбену линију североисточно од пута

Полетање ловачког авиона ЈАК-1 са земунског аеродрома у правцу сремског фронта (Музеј Југословенског ваздухопловства)

Шид — Гибарац до пута Шид — Сот (источно од Беркасова);

— 6. пролетерска дивизија налазила се ешелонирана на већ раније поменутом правцу Илинци — Мала Вашица — Адашевци — Гибарац.

Немци су, такође, искористили ноћ за прегруписавање својих снага, довођење резерви и припреме за продужење напада у правцу Шида.

У току 18. јануара, на десном крилу 1. армије, тј. на фронту 21. дивизије, непријатељ није вршио неке јаче нападе. Четврта бригада је успела да овлада котом 98, док је непријатељ успео да заузме Средње брдо, које је бранила 31. бригада, и тиме са северо-запада угрози Новак-Бапску.

Заузимањем Средњег брда око 17 часова по подне, положаји 5. дивизије у рејону Новак-Бапске били су озбиљно угрожени, па су 10. и 1. бригада биле приморане да се повуку северно и североисточно од села, пошто им је непријатељ, заузимањем Средњег брда, избио на бок и у позадину. Немци су потом, подржавани јаком артиљеријском ватром и тенковима, успели у току 18/19. јануара да овладају и Новак-Бапском, чвором одбране 5. дивизије.

Истог дана, 18. јануара у 9 часова ујутро, Немци су главни напад на сремском фронту усмерили на централни део фронта, тј. према Шиду. На удару је била 1. пролетерска дивизија.

Пета и 32. бригада 11. дивизије водиле су борбе целу ноћ 17/18. јануара 1945. за Товарник, па су после

противнапада непријатеља морале да напусте део заузетог села да би ујутро 18. јануара, по добијеном наређењу, напустиле положаје и упутиле се према Гибарцу. На томе је простору требало да се распореди 11. дивизија као резерва 1. армије.

Затим су Немци, после краћег прегруписавања својих главних снага, прешли у одлучан напад према Шиду. Уз снажну артиљеријску подршку, они су с тенковима и пешадијом напали на фронт 8. и 1. пролетерске бригаде и делом 3. крајишке бригаде. Борци 1. пролетерске дивизије били су приморани да се повуку на западну ивицу Шида.

Осма бригада је упорно бранила сваки метар земљишта, спречавајући непријатеља да изврши продор у Беркасово, а нарочито на делу између ње и 1. пролетерске бригаде.

Прва пролетерска и 3. крајишка бригада бориле су се с непријатељем који је продро у северни део Шида и на његовим западним прилазима. Немци су покушавали да обухвате Шид са северне стране. Припадници 7. СС дивизије „Принц Еуген“ крваво су плаћали тај покушај обухвата 1. пролетерске и 3. крајишке (пролетерске) бригаде. Борба се водила за сваку кућу и за сваку улицу. Немачке тенкове су дочекивали борци са свежњевима бомби, флашама са бензином и противтенковским пушкама, док је немачку пешадију уништавала густа ватра из аутомата, пушкомитраљеза и митраљеза.

%

Преношење рањеника кроз мећаву на сремском фронту (из албума Драгоја Лукића)

Борбе у северном и северозападном делу Шида трајале су све до подне, тј. пуна три часа. Увидевши да се борба не развија по њиховом плану и да неће моћи да обухвате и овладају Шидом са северне стране, Немци су извршили прегруписавање снага и пренели тежиште напада на 1. и 2. батаљон 3. крајишке бригаде у рејону Дачовог салаша; надали су се да ће Шид моћи изманеврисати с југа и избећи уличне борбе. На тај начин, сву тежину борбе примила је на себе 3. крајишка бригада.

Поново су настале тешке борбе, које су се водиле најчешће прса у прса. Потпомогани артиљеријом и тенковима, Немци су покушали, без обзира на губитке, да пробију одбрану 3. крајишке бригаде и преко утрина Бармач и Чизовци заобиђу Шид с јужне стране. На тај начин би извршили продор на централном делу фронта и поново угрозили позадину 1. и 6. пролетерске дивизије.

Губици су се из часа у час увећавали. Свих пет батаљона 3. бригаде налазили су се у борби улажући крајње напоре да зауставе нападе непријатеља, који је у борбу уводио последње резерве. То је за бригаду био врло тежак дан. У предвечерје 18. јануара проређени стројеви 1. и 2. батаљона налазили су се пред железничком станицом на јужној ивици Шида, док

Пилот Смолић подноси извештај о извршењу задатка на сремском фронту команданту Ваздухопловне групе „Витрук“ гардијском генерал-мајору авијације Андреји Никифоровичу Витруку (Музеј Југословенског ваздухопловства)

Борци 6. пролетерске (личке) дивизије у борби за Шид (из албума генерал-пуковника Ђоке Јованића)

су Немци, продирући са севера, успели да овладају скоро целим Шидом.

Међутим, и немачки јуриши су малаксавали, па су јединице дивизије успеле да консолидију положаје на јужној ивици Шида. Ту су се привремено задржале до смене јединица 1. пролетерске од стране 11. дивизије. У вечерњим часовима 18. јануара напуштени су и ти последњи положаји, па су Немци у потпуности овладали Шидом.

Борбе за Шид спадају у најтеже борбе које је 1. пролетерска дивизија водила од свога формирања, 1. новембра 1942. Губици су били веома високи, а нарочито међу руководиоцима. Само 3. крајишка бригада је имала 36 погинулих и 95 рањених. Међу погинулима се налазио и легендарни јунак бригаде, командир 3. чете 2. батаљона Милан Зорић Гарача, који је због своје неустрашивости проглашен за народног хероја Југославије.

Док је 1. пролетерска дивизија водила тешке борбе за Шид, Штаб 1. армије, извршавајући наређење маршала Тита за организацију армијског положаја, одлучио је да из борбе извуче изморену 1. пролетерску дивизију ради организације и утврђивања одбрамбених положаја на линији Визић — поток

Милан Зорић Гарача, командир 2. чете 2. батаљона 3. крајишке (пролетерске) бригаде

Штаб 3. личке пролетерске бригаде с командантом Љубомиром Медићем Брзицом и политичким комесаром Гојком Милекићем

Баркут-Шидина—Кузмин. У вези е тим, Штаб 1. пролетерске дивизије је 18. јануара у 18 часова издао наређење за извлачење јединица и распоред на новодобијеном одбрамбеном одсеку.

Смена јединица извршена је до поноћи, када су јединице 1. пролетерске дивизије одмаршовале на други (армијски) одбрамбени положај, док је 11. дивизија заузела положаје на поменутој линији 5. и 32. бригадом у првом борбеном ешелону и 12. бригадом у резерви, у селу Бачинци, где се налазио и Штаб дивизије.

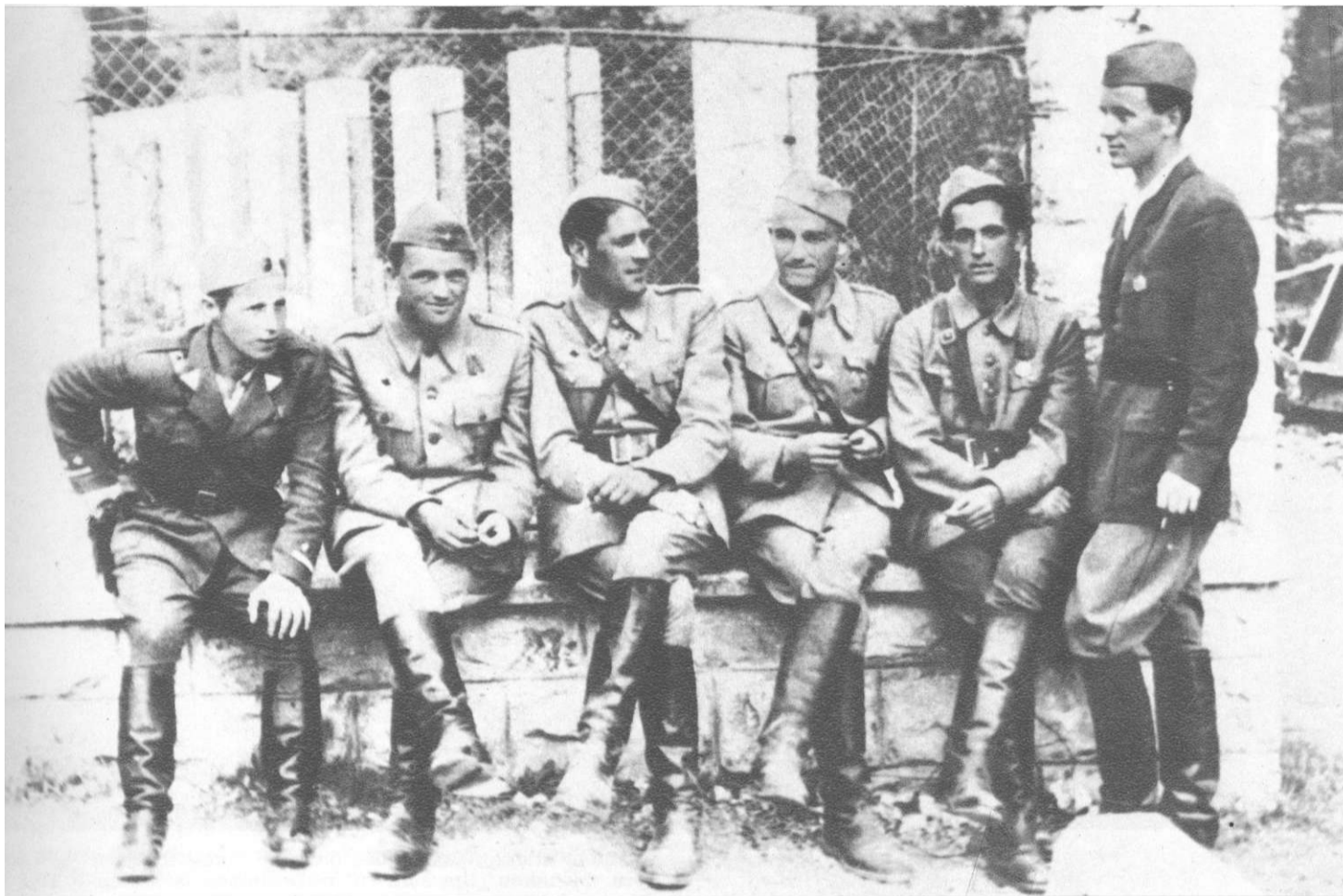
Прва пролетерска дивизија је у дводневним борбама претрпела тешке губитке. Имала је 243 мртва, 648 рањених и 1.638 несталих бораца, односно 2.529 бораца и руководилаца избачених из строја, или око 20% од укупног бројног стања дивизије у то време. Тако су губици у људству по јединицама дивизије били:

Назив бригаде	Мртвих	Рањених	Несталих
1. пролетерска	97	236	119
2. крајишка (пролетерска)	46	112	—
8. црногорска	47	97	65
13. пролетерска „Раде Кончар“	27	119	53
Бригада „Италија“	25	82	1.300
Артиљеријска бригада	1	2	101
Свега:	234	648	1.638

Губици у материјалу износили су: 181 пушка, 41 аутомат, 21 пушкомитраљез, 4 тешка митраљеза, 4 лака минобацача, 13 противтенковских топова 45 мм, 5 топова ЗИС-3 76 мм, 11 пиштоља, 59 кола, 7 двогледа и једна противтенковска пушка, као и већи број пушчане, аутоматске и артиљеријске муниције.

Док је 1. пролетерска дивизија водила тешке борбе за Шид, јужније од ње 6. пролетерска дивизија успешно је одолевала нападима немачке 41. пешадијске дивизије. Међутим, услед пада Шида, дивизија је била приморана да се извлачи и под борбом напусти Илинце, Малу Вашицу и Адашевце, распоређујући се на линији Гибарац — канал источно од Адашевца до Босута с главним задатком да затвори правац Шид — Сремска Митровица. Стога је Штаб 6. пролетерске дивизије, ради стварања потребне дубине одбране, пребацио 2. и 3. личку бригаду у рејон Кузмина. Дивизија је 18. јануара имала незнатне губитке: 23 погинула и 84 рањена борца.

Иако су у току 18. јануара заузели Шид и Беркасово и продрли у Новак-Бапску, Немци ипак нису успели нигде да изврше дубљи продор и пробију одбрану јединица 1. армије, већ су све то постигли у тешким фронталним борбама по цену високих губитака. Само пред фронтом 1. пролетерске дивизије

Штаб 1. пролетерске бригаде (слева надесно): Златко Вајлер, командант артиљерије, Божидар Шево, заменик политичког комесара, Војо Абрамовић, заменик команданта, Комнен Жугић, политички комесар, Миша Лековић, шеф пропагандног одсека, и Рако Дулетић (из албума пуковника Миша Лековића)

Пилоти на јуришним бомбардерима ИЛ-2 са совјетским инструкторима на земунском аеродрому (Музеј Југословенског ваздухопловства)

Немци су имали према процени Штаба дивизије, преко 1.000 погинулих војника, док су им уништена 3, а оштећена 2 тенка. Било је очито да су почели да губе дах и да више нису имали снаге за продужење офанзивних дејстава.

Насупрот таквом стању код јединица немачког 34. армијског корпуса, чији је темпо напада крајем 18. јануара био већ успорен, Штаб 1. армије имао је све чвршће ситуацију у својим рукама. Мада Штаб армије није био у могућности да реализује наређење Врховног команданта издато у поноћним часовима 18. јануара за овладавање комуникацијом Сотин — Товарник и поновним заузимањем Опатовца, Мохова и Ловаса, јединице 1. армије су ипак достигле значајан одбрамбени успех.

Пошто је ситуација на читавом фронту у извесном смислу већ била консолидована, без обзира на знатне губитке у људству, материјалу и терену, довођењем 2. пролетерске дивизије у рејон Илока створени су услови за прелазак у противнапад јединица 1. армије на читавом фронту. Штаб армије је свим силама настојао да заустави непријатеља и среди јединице.

У касним вечерњим часовима, на основу новонастале ситуације, врховни командант маршал Тито упутио је делегату Врховног штаба при Штабу 1. армије генерал-лајтнанту Рудолфу Приморцу наређење следеће садржине:

„Потребно је да због новонастале ситуације у најкраћем року предузмете општи напад на сремском фронту. Ради тога прикупите на лицу мјеста елементе оперативне ситуације: 1. Садашњи распоред наших јединица. 2. Борбени квалитет наших дивизија које би се могле употребити за пробој у првој линији. 3. Јачина и распоред непријатеља и слабија и осјетљивија мјеста у његовом распореду. 4. Стање нашег тешког наоружања, нарочито артиљерије и муниције. 5. Проходност босутских шума за лаке пешадијске делове за евентуално угрожавање Брчког. 6. Погодна мјеста за прелаз Босути. Са овим подацима врати се ноћас до поноћи.”

ПРОТИВУДАР ЈЕДИНИЦА 1. АРМИЈЕ НОВЈ

Штаб 1. армије је 19. јануара 1945. наредио потчињеним јединицама да активно дејствују испред својих одбрамбених линија ради задобијања изгуб-

љених положаја. Деветнаестог јануара јединице 1Ј армије већ су почеле да преузимају иницијативу у своје руке и изводе мање и успешније противнападе.

На десном крилу распореда 1. армије, 5. бригада 21. дивизије водила је веома тешке борбе с непријатељем који је, у први мах, успео да продре у југозападни део Шаренграда. После добро припремљеног противнапада, бригада је одбацила делове 117. ловачке дивизије на полазне положаје наневши им осетне губитке.

Јужније од 5. бригаде положаје на сеоском путу Шаренград — Моловин, од јужних кућа у Шаренграду до утрине Шевинац, држала је 31. бригада, која је успела да у противнападу одбаци непријатеља у правцу Мохова.

На левом крилу распореда дивизије налазила се 4. бригада држећи чврсто у својим рукама положаје од шуме Воћин до Пајзош пустаре, где се ослањала на 10. бригаду 5. дивизије. Бригада је 19. јануара у 2.30 часова извршила ноћни напад на Новак-Бапску, али због слабог садејства с јединицама 5. дивизије (10. и 1. бригадом) напад није успео.

Источно од Новак-Бапске, ослоном на западне падине Фрушке горе, па до јужно од Беркасова, положаје је држала 5. дивизија с три бригаде у првој и једном бригадом на другој одбрамбеној линији.

Команданти ваздухопловних ловачких пукова Миљенко Липовшчак, Сава Пољанац и Љубомир Попадић са совјетским командантима пукова испред ловачких авиона ЈАК-1 спремних за полетање у правцу фронта (Музеј Југословенског ваздухопловства)

Ситуација на сремском и суседним фронтима 20. јануара 1945.

Дечаци-ратници Пионирске чете 2. пролетерске бригаде; у предњем реду је, први слева, командир чете Божа Стојанац, борац од 1941 (фототека „Народне армије“)

Према Новак-Бапској налазиле су се 10. и 1. бригада, док се 1. југословенска бригада налазила на положајима према Беркасову. Четврта бригада се налазила, као дивизијска резерва, у ширем рејону села Сота.

Док напад 10. и 1. бригаде, у садејству с 4. бригадом 21. дивизије, на Новак-Бапску није успео, 1. југословенска бригада је успела да заузме део Беркасова. Међутим, Немци су у подне 19. јануара покушали да потисну 1. југословенску бригаду, нападајући с два правца: од шуме Церје — уз подршку три тенка и од Шида — са два тенка и пешадијом, али је бригада у противнападу успела да поново одбаци непријатеља на његове полазне положаје.

У тродневним борбама 5. дивизија је претрпела, такође, тешке губитке — и то углавном 17, а мање 18. и 19. јануара 1945. Дивизија је имала 434 погинула, 727 рањених, 490 несталих и 12 заробљених бораца, док је у материјалу изгубила 207 пушака, 124 разна пушкомитраљеза, 29 тешких митраљеза „максим“, 166 аутомата, 22 минобацача, 32 противтенковске пушке, 11 противтенковских топова 45 мм, 7 топова ЗИС-3 76 мм, 3 хаубице 122 мм, 5 противавионских митраљеза, као и више другог материјала и муниције.

Међу погинулима налазили су се и командант батаљона капетан Алекса Косановић, Ђуро Вукобрат, командир чете, и Јела Самарџија, референт санитета, док је рањен и политички комесар 1. југословенске бригаде мајор Александар Крајачевић.

Према сопственој процени, непријатељ је имао на фронту напада према 5. дивизији око 450 погинулих, већи број рањених и само 2 заробљена војника, док му је уништено 5, а оштећена 2 тенка, односно самоходна оруђа.

Високи губици 5. дивизије су, пре свега, резултат изненадног напада противника, и што је главни правац удара у овој непријатељској операцији ишао управо преко положаја које је 17. јануара 1945. држала 5. дивизија, тј. од Сотина до железничке станице Грабово.

Једанаеста дивизија, с 32. српском и 5. крајишком бригадом, с линије Беркасово — Шид, 19. јануара је одбила, после трочасовне борбе, уз садејство 42. јуришно-бомбардерске дивизије НОВЈ, напад непријатеља, који је почео у 9 часова ујутро уз подршку тенкова и јуришних оруђа и вратила га на његове полазне положаје.

Појава авиона с југословенском тробојком и петокраком звездом, који су ракетама и бомбама нападали непријатељске тенкове и самоходна оруђа, допринела је да је немачки план о брзом неутралисању главнине 1. армије на сремском фронту пропао, па се непријатељ морао задовољити само половицим успесима уз велике губитке.

Док су 21, 5. и 11. дивизија успешно држале своје положаје и местимично их чак и побољшале, 6. пролетерска дивизија на јужном крилу распореда 1. армије у току 19. јануара је, такође, успешно одбила један непријатељев напад у правцу 1. личке бригаде, која је држала положаје западно од Гибарца на простору утрине Крчевине.

Тога дана губици дивизије износили су 9 погинулих и 49 рањених бораца, док је убијено 25, а заробљено 7 непријатељских војника и оштећен 1 тенк.

У току 19. јануара Врховни командант је инсистирао код Штаба 1. армије да заузме Новак-Бапску.

„Обзиром да држите Шаренград и Беркасово врло је важно да повратите Новак-Бапску и тако успоставите целину десног крила. Јављајте се обавезно сваког часа.

У погледу пребацивања артиљеријског дивизиона јужно од Сремске Митровице, хитно поступите по достављеној вам депеши.“

Маршал Тито је, такође, у току 19. јануара упутио два наређења за постављање тешких артиљериј-

Политички комесар 2. пролетерске дивизије потпуковник Милија Станишић (у средини) обилази положаје 4. пролетерске (црногорске) бригаде у пратњи команданта бригаде мајора Вида Шошкића (из албума генерала Милије Станишића)

Командант 4. пролетерске (црногорске) бригаде мајор Видо Шошкић издаје наређење потчињеним јединицама из рова камуфлираног шашом (из албума генерала Вида Шошкића)

ских дивизиона на десној обали Саве према Сремској Митровици, и то једно 1. армији, а друго— 2. армији. Дивизиони су постављени на положај код села Равње, односно на простор Ноћајски салаш — Доња Засавица. Требало је да, у случају потребе, туку немачке колоне које би, евентуално, продирале из Шида ка Сремској Митровици.

У Сремску Митровицу је упућен и један батаљон 13. пролетерске бригаде ради заштите Тешког дивизиона 1. пролетерске дивизије. Појава артиљерије и јединица НОВЈ у Сремској Митровици изазвала је нелагодност и страх код грађана, па је дошло и до панике, због чега је Штаб 1. армије интервенисао код позадинских органа да се спрече те нежељене појаве у позадини армије, које су се могле негативно одразити и на дејства наших јединица.

У току 20. јануара јединице 21. дивизије наставиле су са активним дејствима на свом делу фронта. Пета бригада је чврсто држала у својим рукама Шаренград, где се налазио и Штаб дивизије, чијим се присуством, тако рећи, у првим борбеним редовима учвршћивао борбени морал јединица. У 22 часа 5. бригада, у садејству са 31. бригадом, прешла је у

ноћни напад на непријатеља и потиснула га на запад према Мохову.

Четврта бригада 21. дивизије истог дана у 20 часова, заједно с 10. и 1. бригадом 5. дивизије прешла је у напад на Новак-Бапску и заузела је, реализујући тиме наређење Врховног команданта. Гонећи непријатеља на запад према Мохову и Ловасу, 4. бригада 21. и јединице 5. дивизије избиле су на линију Грубановљев салаш — салаш Ф. Сенца — Кнеблов салаш — Церје, чиме је линија фронта на десном крилу 1. армије померена за око 5 км на запад. У међувремену је и 1. југословенска бригада успела да овлада југозападним делом Беркасова и протера непријатеља у правцу Шида.

У нападу на Новак-Бапску, поред Артиљеријске бригаде 5. дивизије, учествовали су 2. дивизион и једна батерија 3. дивизиона Артиљеријске бригаде 21. дивизије са ватрених положаја на утрини Шевинац.

Док су јединице 21. и 5. дивизије нападале на Новак-Бапску, врховни командант је захтевао од Штаба 1. армије да достави извештај о распореду и задацима дивизија, линији фронта и завршетку груписања за предстојећи противнапад.

На тај захтев Врховног команданта, командант 1. армије доставио је депешом следећи извештај:

„За сређивање и припрему јединица за општи напад требају нам 3 дана. Сад вршимо напад на Бапску. Борба је врло тешка. Мањим снагама вршимо сталне нападе.“

На фронту 11. дивизије њене јединице вршиле су притисак на непријатеља испред својих одбрамбених положаја. Покушај 5. бригаде да у 15 часова нападне непријатеља у Шиду и да га протера, остао је без успеха. Немци су, уз подршку тенкова, јуришних оруђа и артиљерије, пружили жилав отпор и бригада је била приморана да се повуче на полазне положаје. Овај напад је, у ствари, био више демонстративног карактера у коме је 5. бригада имала 18 рањених бораца.

На одбрамбеном одсеку 6. пролетерске дивизије, осим извиђачке делатности на одсеку 1. пролетерске бригаде, није било других важнијих догађаја.

За то време све три бригаде 2. пролетерске дивизије прикупиле су се у ширем рејону Илока, где су се припремале за предстојећи противнапад 1. армије ради поновног заузимања изгубљених положаја, док је 1. пролетерска дивизија утврђивала армијски одбрамбени положај на линији Визић — Кузмин.

У току 21. јануара, на појединим одсечима сремског фронта вршени су напади јединица 1. армије са ограниченим циљем, као и припремање јединица за предстојећи општи напад у вечерњим часовима 22. јануара 1945.

На десном крилу 1. армије, 2. пролетерска дивизија заузимала је, под заштитом 21. дивизије, полазне положаје за напад, западно од Шаренграда, док се Штаб дивизије сместио у Илоку.

Пета бригада 21. дивизије је у току целог дана вршила притисак на непријатеља, одбивши и један јачи противнапад непријатеља. Бригада је држала положаје од Дунава (Теларовићев салаш) до северо-западних падина Средњег брда.

Четврта бригада је после неуспелих напада на непријатеља, који се упорно бранио, у 18 часова смењена од стране 31. бригаде и тада је отишла у Шаренград, где се разместила као дивизијска резерва, док је 31. бригада посела положаје Средњег брда до Новак-Бапске.

Други дивизион Артиљеријске бригаде 21. дивизије преместио се у току дана на нове положаје у рејону утрине Луг, док је 8. батерија 3. минобачачког дивизиона заузела нове положаје на западној ивици Шаренграда, тј. код крста на друму Шаренград — Мохово.

На одбрамбеном одсеку фронта 5. дивизије, 1. бригада, у садејству с 1. југословенском бригадом, напала је непријатеља у шуми Церје, успела да га разбије и овлада шумом. У међувремену је 4. бригада, која се као резерва налазила у Соту, прешла у Новак-Бапску, где се сместио и Штаб дивизије, који се до тада налазио у Моловину. Четврта бригада се припремала да изврши смену 10. бригаде према Салашу Ф. Сенца и Кнебловом салашу.

Истовремено је и Артиљеријска бригада вршила промену ватрених положаја пребацујући се са старих на простору Моловин — Сот на нове ватрене положаје на линији Новак-Бапска — Беркасово.

Петар Ивановић Перица, заменик политичког комесара 3. батаљона 2. пролетерске бригаде

Пошто је непријатељ још увек држао већи део Беркасова, то су 1. југословенска бригада 5. дивизије и 32. бригада 11. дивизије прешле у напад 21. јануара у 10 часова, како би протерале непријатеља из овог насеља између Новак-Бапске и Шиде. Напад је био жесток и јединице су успеле да продру у село и заузму више кућа. Међутим, непријатељу су пристигла појачања, па је уз помоћ тенкова вратио бригаде на полазне положаје.

У нападу у 19 часова 32. бригада је поново одбијена у жестокој борби. Касније је извршила бочни маневар, напала непријатеља с леђа (са западне стране), заузела село и продужила гоњење према Товарнику, избивши пред само упориште. На тај начин је Шид био наткриљен са северне стране.

Док је 32. бригада у 19 часова нападала Беркасово, јужније од ње 5. крајишка бригада, ојачана једним батаљоном 12. бригаде, ирешла је у напад на Шид. Борбе су трајале од 19 часова 21. јануара до 4 часа 22. јануара, али се Шид није могао заузети услед врло упорне одбране јединица 7. СС дивизије „Принц Еуген“.

Јужније од 11. дивизије, 6. пролетерска дивизија је 2. личком бригадом извршила напад на Малу Вашицу и заузела је у току 22. јануара до 2 часа по поноћи, пошто се непријатељ претходно повукао из

Адашеваца. Прва коњичка бригада, под командом Штаба 6. пролетерске дивизије, добила је задатак да обезбеђује Малу Вашицу и одсече одступницу непријатељу између Мала Вашице и Илинаца.

Штаб 1. армије, пратећи ток борбе, одлучио је да у борбу уведе 1. пролетерску дивизију, па је 21. јануара око 9 часова наредио Штабу дивизије да изврши покрет са својим јединицама ка фронту, тј. да напусти други одбрамбени армијски положај. Око подне, усиљеним маршем, извршен је покрет свих јединица ка новим полазним рејонима за напад. Тако су 1. пролетерска бригада, из Старог Дивоша и Бингула, и 13. пролетерска бригада из Чалме, извршиле марш до Сота, где су стигле у току ноћи. Трећа крајишка бригада извршила је марш са сектора Ердевика (где се налазио Штаб 1. армије) до Прњавора, док је 8. бригада из Пиштинца прешла у Ердевик. Бригада „Италија“ извршила је марш од Бингуле до Чалме, а Артиљеријска бригада из Старог Дивоша у Љубу, где је заново и Штаб 1. пролетерске дивизије.

Уводећи у борбу 1. и 2. пролетерску дивизију, Штаб 1. армије је 22. јануара издао заповест број 36 за прелаз у општи напад на целом фронту. Према тој заповести, дивизије су добиле следеће задатке:

— 21. дивизија да ликвидира непријатељска упоришта у Мохову и Опатовцу и, по њиховом заузимању, продужи енергично гоњење према Сотину;

— 2. пролетерска дивизија (командант пуковник Средоје Урошевић, политички комесар потпуковник Милија Станишић, да са полазних положаја Бабин дол — Средњи потез изврши напад на непријатељске положаје испред Ловаса, заузме ово упориште обухватним нападом са северне стране и продужи енергично гоњење правцем Томпојевци — Миклушевци избијајући на линију село Грабово — железничка станица Грабово;

— 5. дивизија да садејствује с 2. пролетерском дивизијом при заузимању Ловаса са југозападне и западне стране, затим с две бригаде продре према друму Сотин — Товарник, затвори тај правац обезбеђујући Товарник (по његовом заузимању од 1. пролетерске дивизије) са северне стране и по заузимању Ловаса и Товарника, на том простору остане у армијској резерви;

— 1. пролетерска дивизија да напада Товарник, обухватајући га са западне стране, и уједно да се сопственим снагама обезбеђује према Сотину и Илачи, а по овладавању Товарником, да продужи с енергичним гоњењем непријатеља ради заузимања Илаче, Шидских и Винковачких Бановаца и избијања на раније положаје 1. армије на линији железничка станица Грабово — Берак — Оролик — река Босут (шума Брадарица);

— 11. дивизија да једном бригадом садејствује с 1. пролетерском дивизијом у заузимању Товарника, а да две бригаде задржи у рејону Шида као армијску резерву;

— 6. пролетерска дивизија да по заузимању Илинаца садејствује с 1. пролетерском дивизијом у заузимању Товарника, а главнином да пређе у енергично гоњење непријатеља, избије на Босут, онемогући рушење моста и избије на њене старе положаје од пре 17. јануара 1945;

— 1. коњичка бригада, под командом 6. пролетерске дивизије, да служи као бочно обезбеђење од Босутских шума и да се, по прелазу 6. пролетерске дивизије преко Босута, врати на простор Мала Вашица — Адашевци са задатком извиђања и обезбеђења према Босутским шумама и Сави.

До 14 часова 22. јануара 1945. сви потчињени штабови издали су своја наређења за извршење постављених задатака, док је напад требало да почне одмах по повезивању јединица на полазним положајима за напад, с тим што су јединице које су већ биле у контакту с непријатељем имале да продуже с даљим продирањем на својим правцима, како је то стајало у заповести Штаба 1. армије.

Команда немачког 34. армијског корпуса, увиђајући нецелесходност даљих напада услед великих губитака и неподвижног отпора јединица 1. армије, наредила је 19. јануара 1945. потчињеним јединицама да пређу у одбрану.

Сто седамнаеста ловачка и 41. пешадијска дивизија требало је да се, под заштитом 7. СС дивизије „Принц Еуген“ и Борбене групе „Бургемајстер“, извуку из борбе и поседну *Нибелунику линију*, и то 117. ловачка на одсеку Мохово — Ловас — Товарник, а 41. пешадијска дивизија од Товарника до Батроваца на Босуту. Борбена група „Бургемајстер“ требало је потом да буде извучена у корпусну резерву, позади 117. ловачке дивизије, док је 7. СС дивизија имала задатак да се у позадини сремског фронта одмори и попуни ради учешћа у ликвидацији вировитичког мостобрана.

Док су се борбе водиле, поменути положаји су уређени за одбрану од 18. до 22. јануара. За копање ровова ангажовани су усташко-домобранска милиција и становништво, под руководством немачких инжењеријских штабова.

Обе ове дивизије, 117 ловачка и 41. пешадијска, отпочеле су са извлачењем 19/20. јануара и у току 20/21. јануара запоселе *Нибелунику линију*.

Не знајући за ове мере Команде немачког 34. армијског корпуса, Штаб 1. армије је наредио да све дивизије пређу у општи напад и гоњење непријатеља ради поновног задобијања положаја које су јединице 1. армије држале пре немачког удара 17. јануара 1945.

На десном крилу, 21. дивизија је у току 22. јануара, после снажне артиљеријске припреме, извршила више узастопних напада на немачке положаје, али није успела да продре у правцу Мохова. Пета бригада је извршила јуриш на непријатеља и у првом налету га потиснула са његових предњих положаја. Међутим, непријатељ је у противнападу, после тешких борби, поново одбацио батаљоне 5. бригаде на њихове полазне положаје за напад. Слично је прошла и 31. бригада, зато је Штаб дивизије, да би ојачао напад пешадије, наредио да се Артиљеријска бригада пребаци на нове ватрене положаје у рејону утрине Пањевине, западно од Шаренграда, како би непосредним гађањем ефикасније подржала напад јединица дивизије. Међутим, све то није помогло, јер се непријатељ и даље упорно држао. Дивизија је 22. јануара имала 33 погинула и 157 рањених бораца, док је непријатељу избачено из строја преко 200 војника.

Лево од 21. дивизије нападала је 2. пролетерска дивизија с 2. и 4. пролетерском (црногорском) брига-

Болничарка 4. пролетерске (црногорске) бригаде за време кратког предаха превија рањеника код Новак-Бапске (из албума генерала Вида Шошкића)

дом (командант Видо Шошкић, политички комесар Бошко Брајовић) у првом ешелону и 3. српском бригадом у резерви у Новак-Бапској. Напад је отпочео из покрета тачно у 18 часова и трајао је целу ноћ 22/23. јануара. Међутим, напади и ове две бригаде ломили су се пред непријатељским главним одбрамбеним положајем; у њима је дивизија имала 43 погинула и 158 рањених бораца, док је непријатељу избачено из строја око 180 војника.

Међу погинулим и умрлим од задобијених рана налазили су се Петар Ивановић Перица, заменик политичког комесара 3. батаљона, кројачки ученик (посмртно је проглашен за народног хероја), Јово Њего, политички комесар 4. батаљона (рањен у ногу и потом умро од гасне гангрене) и Голуб Милачић, заменик команданта 5. батаљона. Све су то били борци 2. пролетерске бригаде који су се истицали својом храброшћу, да би на крају ратног пута погинули у Срему, на падинама Фрушке горе.

Пета дивизија прешла је у напад с 1. југословенском и 4. крајишком бригадом у првом ешелону и 1. и 10. крајишком бригадом у резерви. Међутим, напади ове две бригаде завршавали су се пред Нибе-

луншком линијом на одсеку Бановина — шума Церје. Дивизија је у тим борбама избацила из строја преко 200 и заробила 10 непријатељских војника.

Прва пролетерска дивизија је 22. јануара поново убачена у борбу на централном правцу, према најутврђенијем непријатељском упоришту у Товарнику, пошто је претходно у току дана извршила смену 32. бригаде 11. дивизије на положајима испред Товарника.

Борци 1, 3. и 13. пролетерске у првом ешелону и 8. црногорском и Бригадом „Италија“ у другом ешелону прешли су на јуриш из покрета. У току дана вођене су врло оштре борбе око Трунићевог, Грчићевог и Козјаковог салаша и појилишта Вртлог. После жестоких напада и јуриша, 1, 3. и 13. бригада успеле су да заузму Грчићев и Козјаков салаш и појилиште Вртлог, али су претрпеле тешке губитке. Тако је у 1. пролетерској бригади било 50 погинулих и 160 рањених, у 3. крајишкој (пролетерској) 20 погинулих, 96 рањених и 9 несталих и у 13. пролетерској 20 мртвих, 80 рањених и 12 несталих бораца. Тога дана дивизија је имала укупно 90 погинулих, 336 рањених и 21 несталих борца, више него ма која друга дивизија

Противавионско артиљеријско одељење из Противавионског дивизиона 1. пролетерске дивизије на положају између Шида и Товарника, јануара 1945; први слева је Миливоје Катић, политички комесар дивизиона (из албума потпуковника Миливоја Катића)

1. армије, док је убијено 418 и заробљено 20 непријатељских војника, а заплени су и два топа 75 мм и 1 минобацач.

Једанаеста дивизија је 5. бригадом прешла поново у напад на Шид 22. јануара у 19.30 часова и у снажном налету успела да га заузме после четворочасовних борби, продужавајући с гоњењем разбијеног непријатеља према Товарнику, где су је смениле јединице 6. пролетерске дивизије. После заузимања Шида 12. бригада је упућена на простор Орашје — Јасеник ради учешћа у нападу на Товарник, 5. и 32. бригада задржане су као армијска резерва у Шиду, а Штаб дивизије прешао је из Бачинаца у Гибарац.

Дванаеста бригада, садејствујући с јединицама 1. пролетерске дивизије, такође није успела у своме нападу на Товарник са југоисточне стране.

У борбама за Шид и Товарник, 11. дивизија је у току 21/22. јануара имала 31 погинулог, 152 рањена и 3 нестала борца.

Освајањем Шида и избијањем јединица 1. пролетерске и 11. дивизије пред Товарник омогућено је и 6. пролетерској дивизији да пређе у напад на правцима Шид — Товарник, Адашевци — Мала Вашица — Илинци и Мала Вашица — Градина. Трећа личка бригада, пошто је сменила 1. личку бригаду североисточно од Илинача, предузела је у поподневним часовима напад у правцу Товарника с тежиштем ка железничкој станици, док је 1. личка бригада извучена у дивизијску резерву. Трећа личка бригада је успела да се приближи железничкој станици, али није могла да је заузме нити да продре у Товарник с јужне стране. У овим борбама 3. личка бригада је имала 11 погинулих и 28 рањених бораца.

Док је 3. личка бригада нападала на Товарник, 2. личка бригада безуспешно је нападала у правцу Пасјих вјешала покушавајући да обухвати Илинце са северозападне стране, уз истовремен фронтални напад на источно ивицу села. Међутим, непријатељ

је чврсто држао у својим рукама већ раније припремљене положаје на источној ивици Илинача.

Напад 22. српске (космајске) бригаде, у правцу Апшеваца био је такође без успеха, као и демонстративни напад 1. коњичке бригаде у правцу Градине.

Тога дана, 6. пролетерска дивизија, и остале дивизије, није постигла успех услед упорне одбране противника на положајима који су водили од Апшеваца, преко Илинача до Товарника, док су губици дивизије износили 66 погинулих, 284 рањена и 2 коп тузована борца.

У току 23. јануара јединице 1. армије продужил су с нападима према непријатељским одбрамбеним положајима на додељеним правцима с тежиштем према Мохову, Ловасу, Товарнику и Илинцима. Так је 21. дивизија поново прешла у напад на положај непријатеља ојачавајући 5. и 31. бригаду деловим 22. бригаде. Напад је отпочео по мраку 23. јануара ; 18 часова и по веома хладном времену трајао готову целу ноћ. Осим неких мањих резултата, јединице ове дивизије нису у целини успеле да изврше ниједан озбиљнији продор у непријатељске одбрамбене положаје и поред жестоких напада у којима је дивизија имала 107 погинулих и 235 рањених бораца, а непријатељу је избачено из строја око 100 војника.

Слично је прошла и 5. дивизија, која је такође 23. јануара вршила безуспешне нападе на непријатеља, уз мање сопствене губитке (11 погинулих и 48 рањених), док је 2. пролетерска дивизија с 4. пролетерском (црногорском) бригадом и с два батаљона 2. пролетерске бригаде успела да овлада котом 141 (Бановина), уз сопствене губитке од 48 погинулих и 168 рањених бораца.

Прва пролетерска дивизија је у току 23. јануара водила врло тешке борбе с непријатељем, који је ; свитање предузео изненадан противнапад на положаје 13, 3. и 1. пролетерске бригаде. Трећа крајишка (пролетерска) бригада, која је претходног дана заузела Грчићев и Козјаков салаш, до те мере је изненађена да чак није била ни укопана на достигнуту линију 22. јануара. Такође није био организован ни ватрени систем, нити су биле постављене препреке, противтенковска оруђа нису била уопште привучена. Немци су, подржани с два тенка, енергично прешли у противнапад и приморали бригаду на повлачење под веома тешким околностима, тако да се нашао и потпуно брисаном простору и равници покривеном снегом, где су се силуете бораца још више оцртавале. Под унакрсном непријатељском артиљеријском и аутоматском ватром из пешадијског наоружања, бригада је принуђена да води борбу на живот и смрт; управо је тих дана била попуњена младим и неискусним борцима, који се у одступању нису најбоље снашли; када су тенкови упали у распоред бригаде, старешине нису могле задржати ни контролисати т борце. Настала је паника. У току 22/23. јануара и строја је избачено 236 бораца и старешина (41 погинуло а 9 је нестало).

У овом противнападу Немци су опет успели да овладају Козјаковим и Грчићевим салашом, као]

Група курира 4. пролетерске (црногорске) бригаде (из албума генерала Вида Шошкића)

Вртлогом, па су се тог јутра јединице дивизије поново кашле на положајима с којих су претходног дана прешле у напад на Товарник.

У 18 часова јединице 1. пролетерске дивизије, после сређивања и попуне муницијом, поново су прешле у напад на непријатеља и том приликом су Немци у првом налету избачени из прве линије рова. Тринаеста бригада на десном крилу, 3. бригада у центру и 1. бригада на левом крилу распореда дивизије прешле су у гоњење непријатеља, повратиле Грчићев и Козјаков салаш и Вртлог и заузевши Трунићев салаш продрле до гробља у Товарнику.

Међутим, иако су јединице дивизије у поноћним часовима 23. јануара успеле да се нешто више приближе Товарнику, заустављене су скоро испред истих положаја, као и претходног дана. Немци су поново искористили ноћ за прикупљање свежих снага, па су на истоветан начин као и у свитање 23. јануара, али сада 24. јануара, напали јединице 1. пролетерске дивизије на достигнутој линији. Овога пута је разлика била само у томе што је уместо 3, нападнута 13. пролетерска бригада, која се налазила на десном крилу распореда дивизије. Немци су се поново, уз подршку тенкова, муњевито пробали и избили у рејон Габрићевог салаша, иза леђа 3. крајишке (пролетерске) бригаде претећи да је одсеку. Истовремено су извршили притисак и на 1. пролетерску бригаду, која се налазила на левом крилу распореда дивизије пре-

ма источној ивици Товарника. Поново су се развиле борбе за сваки метар земље.

Тринаеста пролетерска бригада нашла се 24. јануара у сличној ситуацији као 3. крајишка бригада претходног дана. Бригада је трпела тешке губитке и морала је да напусти положаје које је дан касније у јуришу освојила, између осталог и Трунићев салаш. Непријатељ је успео да одбаци јединице бригаде за 3 км на исток све до линије источно Трунићев салаш — западна ивица шуме Калила — Станивуковићев салаш. На тој линији бригаду је, због високих губитака, 24. јануара у подневним часовима сменила 8. бригада, док је 13. пролетерска повучена у дивизијску резерву у Беркасово. Ту је бригада добила задатак да одмах приступи изradi друге дивизијске одбрамбене линије.

Док је 13. пролетерска бригада, због изненадног напада непријатеља, водила веома тешке борбе на десном крилу борбеног распореда 1. пролетерске дивизије, 3. крајишка бригада је била приморана да се под борбом повлачи на линију источно Крајцарев салаш — Кљештевица. У овим борбама њени губици су били далеко мањи него претходног дана. Погинуло је 15, а рањено 80 бораца. Међу погинулим налазио се комесар 1. батаљона Драган Радић, дрварски радник из Трубара и првоборац тога краја. Прошао је пут од борца, пушкомитраљесца, десетара, делегата вода до политичког комесара, да би оставио свој живот код Травника.

Штаб 22. српске (космајске) бригаде у Шиду, јануара 1945 (слева надесно) Радосав Маричић, командант бригаде, Ђуро Љуштина, политички комесар, Ђуро Кричковић, помоћник политичког комесара, и Миле Ђукић, официр ОЗН-е (из албума потпуковника Радосава Маричића)

И 1. пролетерска бригада је била приморана да се уз губитке повуче до линије Кљештевица — Коров, где је приступила изради друге одбрамбене линије на западној ивици Шида.

Завршавајући с борбама у јутарњим часовима 24. јануара 1945, обострани губици су били велики, чак већи него претходних дана. Прва пролетерска дивизија је имала 150 погинулих, 564 рањених и 12 несталих бораца, док је погинуло или рањено око 1.000 непријатељских војника, заплењено 14 пушкомитраљеза („шарац“), 4 аутомата, 51 пушка и разног другог ратног материјала.

У овим борбама Немци су имали двоструки циљ: прво, да нападом у свитање избегну дејства авијације НОВЈ, која им је наносила озбиљне губитке и, друго, да овладају групом салаша (Трунићевим, Грчићевим, Козјаковим, Нешковићевим и Крајцеровим салашом), који су се по свом положају налазили на првој немачкој одбрамбеној, тзв. *Нибелуничкој линији*, чије је држање обезбеђивало Товарник, главни непријатељски чвор одбране и упориште на централном делу сремског фронта. Због тога су Немци били врло упорни у овим борбама, без обзира на губитке. Ове салаше су потом задржали све до 12. априла 1945, тј. до пробоја сремског фронта од стране јединица 1. армије.

Док је 1. пролетерска дивизија у току 23. јануара водила борбе за Товарник уз сталне обостране нападе и противнападе у току целог дана и 23/24. јануара, 12. бригада 11. дивизије садејствовала је у нападима на Товарник са југоисточне стране.

Истовремено, док су се око Товарника водиле борбе, 6. пролетерска дивизија безуспешно је покушавала да овлада непријатељским упориштем у Илинцима, главним чвором одбране на његовом јужном крилу. У овим нападима учествовале су 2. и 3. личка бригада, док је 22. српска бригада безуспешно нападала од Мале Вашице ка Апшевцима на Босуту. У овим борбама 23. јануара 6. пролетерска дивизија имала је 66 погинулих и 286 рањених бораца, док је непријатељу изbacила из строја око 500 војника.

Прва коњичка бригада је 23. јануара 1945, по добијеним наређењима, упутила један дивизион у Вишњићево (Грк) са задатком да из Сремске Раче затвори прелаз преко Саве и контролише њену леву обалу све до села Јамене, док је други дивизион задржан на простору Адашевци — Моровић са задатком да одржава везу с 1. дивизионом у Вишњићеву (Грк), контролише све прилазе из Босутских шума и извиђа непријатеља у правцу Липовца и Батроваца на десној обали Босута (Батровци су заузети 26. јануара у садејству са извиђачким деловима 6. пролетерске дивизије). У току 23. јануара делови 2. дивизиона 1. коњичке бригаде заузели су и Градину, мало насеље на северној избочини Босута, јужно од Илинача.

Подносећи извештај о преподневним борбама и њиховој тежини 23. јануара 1945. Штаб 1. армије доставио је Врховном команданту следећу депешу:

„Напади и противнапади не престају од јутрос. Непријатељ се брани по сваку цијену прелазећи у противнапад. Ми сада вршимо снажан напад на десном крилу. Падом сумрака ћемо на читавом фронту са свим снагама извршити снажан напад.“

Пратећи развој општег напада 1. армије, Врховни командант је уочио слабости у њеном распореду и у вечерњим часовима 23. јануара 1945. одмах је интервенисао следећом депешом:

„Ваш распоред изразито кордонски — без резерви. Све сте бацили у прву линију. Ово морате најхитније исправити. Главне ваше снаге морају бити на вашем десном крилу у дубинском распореду са општом резервом од једне дивизије најмање, у свако доба операције.“

ПРВА АРМИЈА ПРЕЛАЗИ У ОДБРАНУ

Међутим, све је било касно. Прва армија с пет дивизија и једном бригадом у првој линији била је већ врло исцрпљена. Њен последњи покушај 23. јануара у 18 часова да пробије непријатељску одбрану код Ловаса и Товарника није успео. Јединице немачког 34. армијског корпуса врло су се жилаво браниле на *Нибелуничкој линији*, тако да дводневни противудар 1. армије није дао очекиване резултате. У вези с том ситуацијом, командант 1. армије известио је 24. јануара 1945. Врховног команданта.

„И поред упорности нисмо могли пробити непријатељску линију код Товарника и Ловаса. И непријатељски и наши губици су велики. Прелазимо у одбрану и напустићемо нешто терена због смјештаја и она-

Група бораца 1. армије у противнападу (из ратне штампе)

ко исцрпљених јединица. Наш распоред ће бити 3 дивизије у првој линији, а 3 дивизије у резерви на прихватној линији."

Истога дана, Штаб 1. армије је издао заповест за прелаз у активну одбрану на целом фронту. Прва армија, после тешких одбрамбених борби и одбијања противудара немачког 34. армијског корпуса, није имала више снаге да настави с противнападом и пробије већ врло солидно утврђену и поседнуту *Нибелутичку линију*. Велики замор јединица и тешки губици у седмодневним непрекидним борбама исцрпели су њену офанзивну моћ.

У току седмодневних борби јединице 1. армије су испољиле велику храброст и пожртвовање. Неке од њих су биле десетковане, али су наставиле да се боре против надмоћнијег непријатеља. У току пробоја Немци нису уопште успели да опколе и униште ниједну јединицу 1. армије. Без обзира на високе губитке које су претрпеле, нарочито 1. пролетерска и 5. дивизија, налазећи се на тежишту борбених дејстава непријатеља, морал јединица остао је на завидној висини.

Сада се фронт протезао *Нибелутичком линијом* на правцу Мохово — Ловас — Товарник — Илинци — Апшевци и даље према Сави. Сва ова места непријатељ је претворио у упоришта која су представљала кичму његовог одбрамбеног система, а непоуздано становништво је иселио из тих места.

У овим борбама највише су страдали Бригада „Италија“ и 5. батаљон (словеначки) 1. крајишке бригаде. У борбама код Опатовца, првога дана борбе, 17. јануара 1945, погинуло је 77 Словенаца, а рањен је далеко већи број у батаљону у коме је било преко 400 бораца.

Услед брзог продора тенкова и јуришних оруђа нарочито су страдале послуге противтенковских оруђа. У борбама су изгубљена 23 противтенковска топа 45 мм, 15 топова 76 мм (ЗИС-3) намењених за противтенковску борбу и 3 хаубице 122 мм. Већину састава у артиљеријским јединицама 1. пролетерске и 5. дивизије тада су сачињавали борци с подручја Великог Бечкереча (Зрењанина), Кикинде, Панчева и других крајева Баната.

Наиме, октобра 1944. у Великом Бечкереку формиран је Артиљеријски наставни центар, где су се

Дванаестогодишњи дечак-борац Пионирске чете 2. пролетерске бригаде Драгољуб Бекрић, родом из Александровца Жупског, ступио у 21. дивизију јула 1944. при продору Оперативне групе дивизија преко Копаоника, према Жупи (фототека „Народне армије“)

примала оруђа из СССР-а и формирале артиљеријске јединице за 1. пролетерску и 5. дивизију, као и неке друге. Попуна свих тих јединица борачким еставом вршена је с подручја Баната. У те артиљеријске јединице се укључивао након тога само ратни артиљеријски кадар поменутих дивизија, а њих је било знатно мање.

Те јединице су биле без икаквог борбеног искуства и стицале су га под врло неповољним условима на сремском фронту. Међутим, то није сметало њиховим припадницима да се у тим борбама врло храбро боре. Било је случајева да су целе послуге гинуле код оруђа, до последњег човека, или су борбом прса у прса и на нож браниле своје топове од покушаја непријатеља да их зароби.

Посебно су били тешки губици у кадровима, нарочито у 5. дивизији, која је изгубила Бидо Бодирожу, команданта 4. крајишке бригаде, једног команданта и једног политичког комесара батаљона, пет командира чета, већи број политичких делегата и омладинских руководилаца и других нижих старешина. Слично је било и у 1. пролетерској дивизији.

За време немачке нападне операције, од 17. до 24. јануара 1945, губици 1. армије по дивизијама су били следећи:

Назив дивизије	Губици		
	погинуло	рањено	нестало
1. пролетерска дивизија	483	1.548	1.666
2. пролетерска дивизија	91	326	—
5. крајишка дивизија	452	810	462
6. пролетерска дивизија	198	883	9
11. крајишка дивизија	130	454	96
21. српска дивизија	178	647	—
Укупно:	1.532	4.668	2.233

Другим речима, избачена је из строја скоро цела једна дивизија за само седам дана борби. Касније говорећи о тим губицима, генерал-потпуковник (тада пуковник и начелник Штаба 1. армије) Саво Дрљевић је написао:

„Може се замислити какав је то страхан судар морао да буде када је из једне дивизије за дан-два било избачено из строја преко две хиљаде бораца. А то је трећина бројног стања које је дивизија имала у београдској операцији. А скоро све дивизије имале су сличне губитке. Тачније речено, ми у току овог рата нисмо претрпели у току једне операције — па ни на Сутјесци — толико губитака колико за ово пар дана на сремском фронту. Али наше дивизије и наши борци су храбро издржали. Немачка офанзива је била сломљена.“

Непријатељ је такође претрпео тешке губитке. Из строја је, према процени, избачено око 9.000 нехријатељских војника. Вероватно, та процена непријатељских губитака од стране штабова дивизија 1. армије није тачна, као што нису сигурно тачни ни подаци изнети у Ратном дневнику немачке Врховне команде Вермахта према којима су Немци у операцији „Зимска олуја“ имали само 188 погинулих и 1.047 рањених војника.

Јединице 1. армије су извукле драгоцену искуства из ових тешких борби. У закључку свог извештаја упућеног Штабу 1. армије, Штаб 5. дивизије је врло реално описао узроке почетног неуспеха и великих губитака. У њему се каже:

„Наша одбрана на првом положају није била дубока и у томе лежи један од главних узрока нашег неуспеха на сремском фронту. Наша одбрана није била противтенковска; била је неспособна за преузимање кружне одбране и брзих и ефикасних противнапада и повратних напада. При томе је врло важну улогу играло непостојање концентрације ватре на угроженим секторима, као и прекид везе и некоординација дејстава између појединих бригада. Један врло важан узрок за наш неуспех лежи у ненавикнутости наших руководилаца и бораца за вођење фронтског рата, поготово у одбрани и осим тога на равном земљишту — као што је био овде случај.“

Штаб 1. армије НОВЈ с командантом и политичким комесаром (у средини) и руководиоцима армије (из ратне штампе)

АВИЈАЦИЈА НОВЈ У ДЕЈСТВИМА НА СРЕМСКОМ ФРОНТУ

Авијација НОВЈ је дала велик допринос одбрани 1. армије. У критичним тренуцима који су наступили на сремском фронту, када су немачки тенкови продирали кроз одбрамбене редове 1. армије, у помоћ је прискочила Ваздухопловна група дивизија „Витрук“.

У току 17, 18. и 19. јануара Група ваздухопловних дивизија извршила је 493 борбена лета нападајући непријатеља код Новак-Вапске, Шида, Товарника, Нијемаца, Чаковаца, Сотина и Оролика, док су од 20. до 23. јануара ловачки авиони (ЈАК) и јуришни авиони (ИЈ1-2) извршили 148 борбених летова, подржавајући јединице 1. армије у противнападу и заузимању Шида, Адашеваца и Мале Вашице.

У времену од 17. до 31. јануара авиони Групе ваздухопловних дивизија бацили су 1.640 фугасних бомби од 50, 100 или 250 кг, избацили 914 реактивних бомби калибра 82 мм (РЗ) и 2 ракетна зрна 132 мм, као и 1.842 противтенковске бомбе (ПТАБ), испалили 179.141 митраљеско зрно 7,62 мм, 24.368 зрна 12,7 мм, 179.141 топовских граната 20 мм (ШВАК) и 13.932 топовске гранате 23 мм.

За то време су уништили 19 тенкова и јуришних оруђа, 8 противавионских топова, 5 минобадача, 23 артиљеријска оруђа, 230 камиона, 231 кола с материјалом и 9 складишта муниције, док су бомбардовањем и митраљирањем убили 1.782 непријатељска војника.

НА НОВИМ ПОЛОЖАЈИМА

Двадесет четвртог јануара 1945. ујутро престала су сва офанзивна дејства на сремском фронту. И јединице 1. армије и немачког 34. армијског корпуса, претрпевши високе губитке и исцрпљене у седмодневним борбама, прешле су у одбрану на линији Мохово — Ловас — Товарник — Илинци — Апшевци.

Поступајући према заповести Штаба 1. армије бр. 49. од 24. јануара 1945, Двадесет прва дивизија затворила је правац који од Мохова води ка Шаренграду и организовала је одбрану од Дунава до коте 98.

Друга пролетерска дивизија затворила је правац који од Ловаса води према Новак-Бапској и организовала одбрану од коте 98 до шуме Калила.

Прва пролетерска дивизија организовала је одбрану лево од 2. пролетерске дивизије на линији

Командант Ваздухопловне групе дивизија „Витрук“ гардијски генерал-мајор авијације Андреј Никифорович Витрук, херој Совјетског Савеза и народни херој Југославије

шума Калила — Кљештевица — утрина Корови, јужно од Товарника.

Шеста пролетерска дивизија затворила је правац од Товарника и Нијемаца, обезбеђујући се од Босутских шума, и организовала је одбрану, ослонцем на 1. пролетерску дивизију, на линији утрина Корови — источно Мала Вашица — Градина.

Пета дивизија извучена је у армијску резерву и распоредила се на простору Илок — Љуба — Ердевик, где је приступила уређењу другог армијског одбрамбеног појаса од Илока до Ердевика.

Једанаеста дивизија извучена је, такође, у армијску резерву и распоређена на простору Бачинци — Кукујевци, са задатком да инжењерски уреди за одбрану положаје на другом армијском појасу од Ердевика до Кузмина.

Заузимањем наведеног распореда од јединица 1. армије НОВЈ, на сремском фронту је завладало релативно затишје.

Док су се у јануару 1945. на сремском фронту водиле тешке борбе, на суседним фронтима, тј. дравском фронту, односно вировитичком мостобрану и у североисточној Босни, на Дрини, такође су вођене борбе, али не са таквим интензитетом и жестином као што је то био случај у Срему.

Врховни командант маршал Тито није био задовољан с такврш развојем ситуације, посебно на Драви, па су, у вези с тим, уследиле интервенције, а нарочито после предузимања немачких офанзивних операција на сремском фронту, које су доводиле 1. армију у тешку ситуацију, и када је требало офанзивним дејствима 3. и 2. армије олакшати њен положај.

БОРБЕ НА ВИРОВИТИЧКОМ МОСТОБРАНУ

Почетком јануара 1945. јединице 3. армије водиле су мање борбе у ширем рејону вировитичког мостобрана, а посебно код Шпишић-Буковице и Питомаче, док су се 36. и 51. дивизија још увек налазиле на левој обали Драве чекајући на смену од стране јединица 1. бугарске армије.

Прва бугарска армија је у то време, крајем 1944. и почетком 1945, споро напуштала Срем, где су је на фронту смениле јединице 1. армије НОВЈ. Требало је да се бугарске јединице тада пребаце преко Дунава на одсек северно од Драве ради учешћа у борбама, у саставу 3. украјинског фронта Црвене армије, коме је 1. бугарска армија била потчињена у оперативном погледу.

Почетком 1945. на вировитичком мостобрану налазили су се 16. дивизија 3. армије, један пук совјетске 233. стрељачке дивизије, те 12. и 40. дивизија 6. корпуса, као и делови 10. корпуса НОВЈ.

Шестог јануара 1945. Врховни командант НОВ и ПОЈ је, у вези с насталом ситуацијом у Срему, одмах реаговао издавањем наређења Штабу 3. армије у коме је стајало:

БОРБЕ НА ДРАВСКОМ ФРОНТУ И НА ДРИНИ У ЈАНУАРУ 1945.

„У Срему непријатељ је јаким противнападом направио клин у наше положаје на правцу Оток — Нијемци. Непријатељ задржан. Вероватно да је циљ овог непријатељског противнапада одвраћање наше пажње и везивање наших снага на овај сектор од Подравине, где је управљено тежиште његове активности у циљу ликвидације наших мостобрана на десној обали Драве. Водите о овоме рачуна.“

Та процена маршала Тита, као што ће се видети касније, била је тачна.

Ноћу 7/8. јануара 1945. снаге НОВЈ поново су прешле у напад с циљем да овладају Питомачом. Два дана вођене су жестоке борбе за ово место, али напад није успео. Обе стране су претрпеле осетне губитке: непријатељ је имао око 300 војника избачених из строја, док су јединице 6. и 10. корпуса имале 36 погинулих и 255 рањених бораца.

На источном сектору мостобрана непријатељ је, такође, био врло упоран у нападима на положаје 16. дивизије, тежећи да продре ка Подравској Слатини користећи за то своја упоришта у Ђурђеновцу, Мославини, Виљеву и Доњем Михољцу, где су се, поред усташко-домобранских снага, налазиле јединице немачке 11. ваздухопловне дивизије и Борбене групе „Фишер“ (командант генерал-лајтнант Адолф Фишер).

Први снажан напад непријатељ је извршио 3. јануара 1945. на положаје 16. дивизије с циљем да продре према Подравској Слатини, који је одбијен. Али је у поновном нападу 5. јануара успео да потисне јединице 16. дивизије, овлада Новидравским каналом и 6. јануара заузме Чађавицу. У противнападу 7. јануара јединице 16. дивизије одбациле су непријатеља на Новидравски канал. Тада је до 13. јануара завладало релативно затишје, уз обострану извиђачку делатност. У овим борбама 16. дивизија имала је 50 погинулих, 192 рањена и 3 нестала борца, док је непријатељу уништено 11 тенкова и јуришних оруђа и две танкете и избачено из строја око 1.000 војника. Чети-

Врховни командант Југословенске армије маршал Јосип Броз Тито

ри бригаде 16. дивизије — 1, 2. и 4. војвођанска и 15. бригада „Шандор Петефи“ — као и Артиљеријска бригада, у тим борбама су храбро одолевале свим нападима непријатеља на њихове положаје. Од око 9.000 бораца, колико се налазило у дивизији, већином су били млади борци. Иако слабо одевени (у дивизији се налазило око 400 босих, 350 слабо обувених и око 1.500 слабо обучених) и по цичи зими, борци су све тешкоће стоички подносили и јуначки се борили против непријатеља, који је настојао да по сваку цену ликвидира вировитички мостобран.

Тринаестог јануара 1, 2. и 4. бригада 16. дивизије нападе су Чађавицу, где се непријатељ упорно бранио. Ту борбу је Штаб 16. дивизије овако описао:

„Батаљон I бригаде који је имао задатак да продире кроз село водио је врло жестоку борбу у самој Чађавици, успевши да постигне незнатне резултате и да потисне непријатеља из неколико кућа са оне стране моста.“

Три батаљона II бригаде који су нападали десно од I бригаде, т.ј. десно од цесте која води кроз Чађавицу, продирали су врло лагано под борбом до под сам канал, оријентишући се извесним својим снагама (батаљонима) према источном делу села Чађа-

Црвеноармејци и борци 6. војвођанске бригаде на вировитичком мостобрану (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

вице, у којем делу села непријатељ је јако био утврђен и очајнички се бранио. Непријатељ је осветљавао прилазе ка Својим положајима у току целе ноћи палећи сламу, држећи се најупорније у својим добро уграђеним рововима и кућама, тако да наше јединице после борбе која је трајала у току целе ноћи нису успеле постигнути пред њих постављени задатак."

У тим борбама губици дивизије су били незнатни. Погинуло је 8, а рањено 34 борца. Било је очевидно да се напад није изводио пуном жестином и да су борбе вођене почетком јануара оставиле трагове на јединицама 16. дивизије.

У међувремену, на западном сектору мостобрана непријатељ је био далеко агресивнији. Штаб немачког 69. армијског корпуса прикупио је немачку 1. козачку коњичку дивизију с две бригаде (шест пукова), 69. извиђачки батаљон, Пук „Енгелбрехт“, усташку 1. ударну дивизију и један пук Павелићевог тјелесног здруга (гардијске бригаде) и 10. јануара прешао у напад у правцу Гарешнице и Трновитице. Тада је успео да потисне слабије делове 10. корпуса и заузме Мале Зденце и Павловац, док је следећег дана без

већег отпора заузео Велики Грђевац и Велику Писаницу.

Штаб 10. корпуса, оцењујући опасност од овог продора у бок својих снага, 13. јануара је поврио фронт својих јединица на Било-гори, тако да је 33. дивизију оријентисао према Питомачи, 32. дивизију према непријатељу који је наступао од Велике Писанице, док је 40. дивизију задржао на фронту на Драви. Тако су снаге 10. корпуса биле развучене и фронт није могао да се стабилизује, што је непријатељу омогућило да заузме Грубишно Поље и Зрински. Намере непријатеља су биле очигледне: желео је да по сваку цену продре са југозапада у правцу Вировитице.

Борбе 14. и 15. јануара вођене су, често, прса у прса. Користећи своју надмоћност, непријатељ је 14/15. јануара успео да заузме села Вукосављевицу и Велико Брдо, док је 15. јануара заузео и Гарешницу. На тај начин се вировитички мостобран постепено сужавао.

Врховни командант НОВ и ПОЈ био је незадовољан развојем ситуације, а нарочито спорим ангажовањем јединица 12. корпуса 3. армије на вирови-

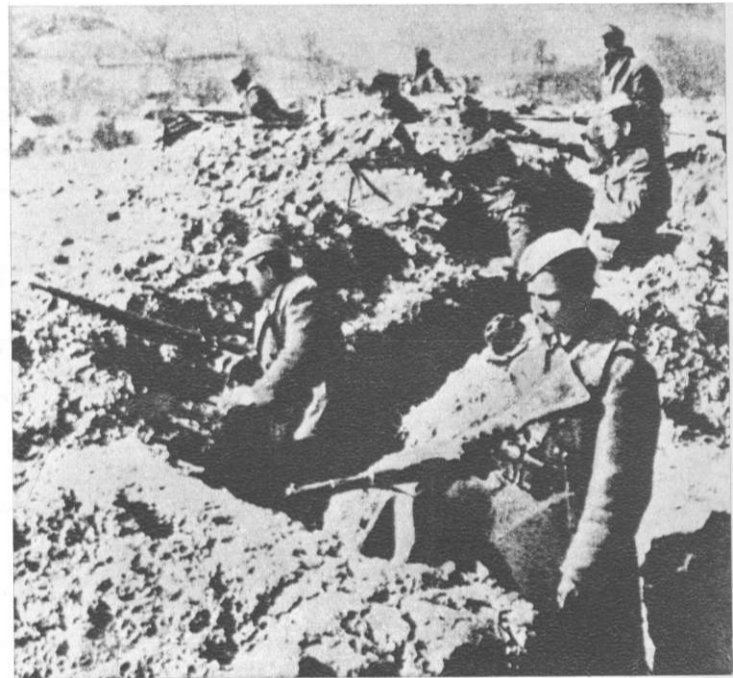
Борци 1. војвођанске бригаде на дравском фронту (из албума генерала Жике Стојшића)

Командант 1. војвођанске бригаде мајор Жика Стојшић на дравском фронту (из албума генерала Жике Стојшића)

тичком мостобрану. Непријатељев продор од Велике Писанице оценио је као врло опасан, па је 14. јануара 1945. упутио Штабу 3. армије наређење следеће садржине:

„Најхитније без одлагања отпочните с пребацивањем ваших дивизија на десну обалу Драве. Већ сте и до сада закаснили. Дубоки непријатељски продор од Банове Јаруге и Бјеловара у рејону Велике Писанице у ствари последица је тог закашњења. Имајте у виду да се непријатељ неће задржати на овом успјеху, већ ће вјероватно из подручја Писанице — Павловци једновремено са обновљеним нападима из Питомаче и од Мославине предузети нову концентричну офанзиву на наш мостобран Вировитица — Подравска Слатина у циљу његове ликвидације. Зато ова ситуација налаже најхитније преба-

Борци 12. славонске бригаде 12. дивизије у рововима на вировитичком мостобрану код Воћина

цивање ваших снага на десну обалу Драве. Да би убрзали ово пребацивање затражите помоћ од Руса за прелазак преко реке. Хитно одговорите у коме року ћете извршити пребацивање."

Штаб 3. армије је, додуше, још 10. јануара издао наређење за смену јединица 12. корпуса на левој обали Драве. Међутим, услед спорог пристицања бугарске 1. армије, 36. и 51. дивизија нису могле бити одмах убачене на вировитички мостобран, где је ситуација постајала све критичнија по јединице НОВЈ. После извршене смене 11/12. јануара јединица 36. и 51. дивизије на левој обали Драве, оне су се сувише дуго задржале у својим рејонима за прикупљање, тако је 36. дивизија прешла Драву код Барча 16. јануара и преко Вировитице усиљеним маршем је упућена према Спишић-Буковици, где је 17. јануара 1945.

Командант 3. армије НОВЈ генерал-лајтнант Коста Нађ с рањеницима на дравском фронту

Светозар Максимовић, заменик команданта Артиљеријске бригаде 36. дивизије, мајор Димитрије Шешеринац, командант артиљеријске бригаде 36. дивизије, мајор Лазар Мишковић, политички комесар бригаде, и мајор Воја Живановић, командант Артиљеријске бригаде 51. дивизије, непосредно пред прелаз артиљеријских јединица на десну обалу Драве (из албума пуковника Димитрија Шешеринца)

Извиђачи 3. армије НОВЈ на вировитичком мостобрану (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

сменила 33. дивизију 10. корпуса, која је после тога повучена у корпусну резерву на простору Цремушина — Сибеник.

Педесет прва дивизија, пошто је 12/13. јануара смењена од стране бугарских јединица на својим положајима, прешла је Драву тек 18/19. јануара, тј. у време када су се на сремском фронту водиле врло тешке борбе на које јединице 3. армије нису могле нимало да утичу, јер су биле блокиране офанзивним дејствима непријатеља на вировитичком мостобрану. После пребацивања на десну обалу Драве, 51. дивизија сменила је 20. јануара 16. дивизију, која се потом рокирала удесно од Адолфовца (Адолфовог Села) према Драви. Тако су 20. јануара 1945. снаге 3. армије биле груписане:

— у западном сектору (у ширем рејону Вировитице) налазиле су се 36. дивизија 12. корпуса, 40. дивизија и 12. бригада 12. дивизије 6. корпуса и 32. и 33. дивизија 10. корпуса, док су се на источном сектору према Чађавици, врло брањеном непријатељском упоришту, налазиле 16. и 51. дивизија;

— 6. корпус (без 40. дивизије и 12. бригаде) налазио се на најосетљивијим местима у простору између западног и источног сектора;

— јединице 3. армије, ради растерећења сремског фронта и самог вировитичког мостобрана, 12. јануара 1945, у 16 часова, прешле су у напад по наређењу Врховног команданта од 18. и 20. јануара 1945. Напад јединица је подржавала и артиљерија 1. бугарске армије с леве обале Драве, гађајући непријатељска упоришта у Чађавици, Носковцу, Шашеву и Адолфовом Селу.

На западном сектору снаге 3. армије прешле су у напад према Копривници и Бјеловару ради проширења вировитичког мостобрана на запад и успеле су, после оштрих борби, које су трајале до краја месеца, да непријатеља одбаце према Питомачи, Гарешници и Великом Грђевцу, док су на источном сектору 16. и 51. дивизија водиле врло тешке борбе око Чађавице и на Новидравском каналу под веома неповољним временским условима. Борбе су биле толико тешке да је само 7. бригада 51. дивизије у борбама 20. и 21. јануара за Адолфово Село имала 63 погинула, 254 рањена и 38 промрзлих бораца, док је 8. бригада из исте дивизије у борбама за непријатељско упориште у Сухомлаки имала 38 погинутих, 117 рањених и 10 несталих бораца.

Дубоки снег и врло ниска температура (чак до -25°C) осетно су утицали на ударну снагу дивизија 12. корпуса на источном сектору.

Ништа мањи нису били губици 16. дивизије на источном сектору. Њене јединице су у дводневним борбама имале 51 погинулог и 211 рањених бораца.

После ових борби, у којима јединице 16. и 51. дивизије нису имале успеха, дошло је до затишја које је трајало до 25. јануара 1945. Тога дана у 18 часова прешла је у напад Ударна група бригада састављена од 8. и 12. бригаде 51. дивизије и 1. бригаде 16. дивизије. Група је имала задатак да овлада Чађавицом и избије на Новидравски канал нападајући правцем Базје — Адолфово Село — Чађавица, док су остале снаге обеју дивизија у то време имале зада-

Штаб 16. ударне дивизије (слева надесно): Потпуковник Милош Пајковић, политички комесар, пуковник Марко Перичин Камењар, и мајор Едуард Ребула, начелник штаба

так да врше притисак на непријатеља на целом фронту како би му онемогућиле извлачење снага за одбрану Чађавице, тј. на главном правцу напада Ударне групе бригада.

После полчасовне артиљеријске припреме, Ударна група бригада је прешла у напад и заметнула врло тешке борбе у току 25/26. јануара 1945. И поред максималног залагања бораца, напад није успео. У 4 часа ујутро све јединице су се, по одлуци Штаба 12. корпуса, повукле на своје полазне положаје. У овим борбама јединице 16. дивизије имале су 75 погинулих и 153 рањена, а јединице 51. дивизије 50 погинулих, 117 рањених и 7 несталих бораца.

Крајем јануара све јединице 3. армије прешле су у активну одбрану на вировитичком мостобрану, с тим што је 51. дивизија преузела и положаје 16. дивизије која се скоро два месеца налазила непрекидно у борбама на вировитичком мостобрану, па је 16. дивизија повучена у корпусну резерву на простор Горње

Санитет 6. корпуса НОВЈ (из албума генерала Вељка Ковачевића)

Прелаз јединица 12. корпуса 19. јануара 1945, код Барча, на десну обалу Драве (Музеј социјалистичке револуције Војводине)

Базје — Сухопоље — Подравска Слатина — Будаковац. До краја месеца вировитички мостобран су напустили и делови 233. стрељачке дивизије Црвене армије ради ангажовања у јужној Мађарској, тако да су на мостобрану остале само снаге 3. армије, на које ће непријатељ 6. фебруара 1945. извршити врло снажан напад ради ликвидације вировитичког мостобрана.

У јануарским дејствима на вировитичком мостобрану цени се да су јединице 3. армије избациле из строја око 7.000 непријатељских војника. Али, ни губици 3. армије нису били мали: погинуло је 977, рањено је 3.123 и нестало 296 бораца. Највеће губитке је имао 12. корпус: 654 погинула, 1.792 рањена и 192 нестала борца, док је најмање губитке имао 6. корпус: 145 погинулих, 489 рањених и 61 нестало борац.

Крајем јануара 1945. завршена су сва настојања 3. армије да разбије непријатељски обруч око вировитичког мостобрана, који се све више стезао довођењем свежих снага из Босне и са сремског фронта. Трећа армија је покушала да својим офанзивним дејствима олакша положај 1. армије на сремском фронту везивањем непријатељских снага на правцима напада. Међутим, док је 1. армија водила жестоке борбе и на крају предузела и противудар, 3. армија није успела битно да утиче на сремски фронт за време извођења немачке операције „Зимска олуја“.

У међувремену, Немци су успели да прикупе знатне снаге према вировитичком мостобрану ради његове ликвидације и припрема за пролећну офанзиву северно од Драве.

БОРБЕ У ДОЛИНИ ДРИНЕ

Река Дрина или, тачније, њена долина од Зворника до ушћа у Саву заузимала је посебно место у немачким плановима за одбрану источног подручја НДХ, извлачење једног дела Групе армија „Е“ и обезбеђење јужног бока немачке 41. и 117. ловачке дивизије на сремском фронту.

Због тога су Немци на све могуће начине покушавали да одрже фронт на Дрини и да њену долину учине пролазном за своје трупе, ослањајући се првенствено на чврсто држање у својим рукама упоришта као што су били Зворник, Јања и Бијељина.

Бијељина је била посебно утврђена, ослонцем на исто тако брањено и утврђено непријатељско упориште у Брчком, на Сави.

Држањем Дрине у њеном доњем току и контролисањем њене леве обале, Команда Групе армија „Е“ је настојала да обезбеди, пре свега, довођење немачке ојачане 22. пешадијске дивизије (командант генерал-лајтнант Хелмут Фрибе): у североисточну Босну ради њеног ангажовања на том подручју и касније, делом снага, на сремском фронту.

Поред тога, држањем Дрине, односно упоришта у Бијељини и Брчком, обезбеђивана је већа стабилност на сремском фронту а тиме и држање целокупног југоисточног фронта, чији су скелет сачињавали дравски и сремски фронт и фронт на реци Дрини ослонцем на јака упоришта у Сарајеву и Мостару.

Због таквог значаја фронта на Дрини, немачка Команда Групе армија „Е“ одлучила је да истисне

Командант немачке 22. пешадијске дивизије генерал-лајтнант Хелмут Фрибе (из албума пуковника Милована Целебџића)

снаге 2. армије НОВЈ из долине Дрине и успостави чврћи фронт на том подручју, где су се почетком јануара на простору Бијељине и Брчког налазиле снаге 7. СС дивизије „Принц Еуген“ и Борбене (пуковске) групе „Скендербег“, не рачунајући усташко-домобранске и четничке јединице.

Немци су првобитно замислили да упуте из југоисточне Босне у долину Дрине две немачке дивизије: 22. и 181. пешадијску дивизију. Међутим, почетком јануара су одустали од те намере, задржавајући 181. пешадијску дивизију у ширем рејону Сарајева и на мостобрану код Вишеграда и југозападно према Горажду, одлучивши се да у долину Дрине убаци, правцем Сарајево — Соколац — Хан-Пијесак — Власеница — Зворник — Бијељина, 22. пешадијску дивизију ојачану 963. тврђавском пешадијском бригадом „Клоц“. Такође су имали у плану да на том правцу искористе и четнике Драже Михаиловића, који су се с Немцима повлачили из Србије и преко Санцака у југоисточну Босну у шири рејон Фоче и Горажда под командом генерала Трифуновића, четничког команданта за Србију.

С четницима је тада био постигнут споразум да се они, након што Немци овладају доњим током Дрине, пребаце у Србију, према Ваљеву, и отпочну дејства против НОВЈ, а делом снага продру и према

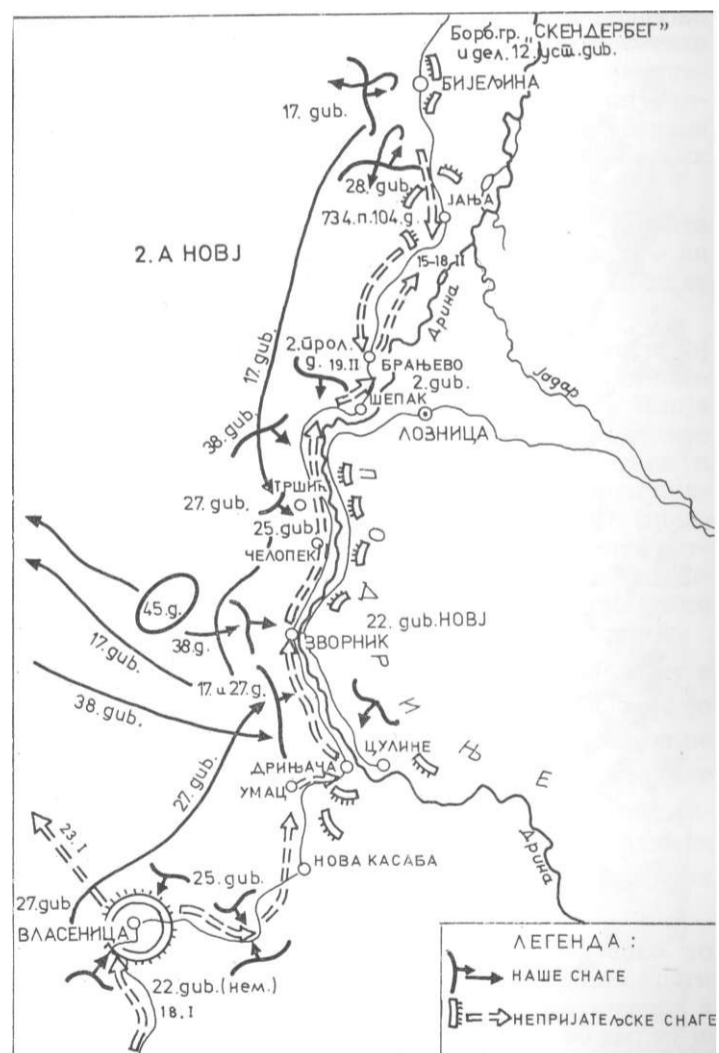
Тузли, где је требало да се споје с четницима Мајевичког четничког корпуса.

У претходници немачке групације налазила се 963. тврђавска пешадијска бригада „Клоц“, названа по имену њеног команданта пуковника Клоца.

Истовремено је и Штаб 2. армије НОВЈ не знајући за намере непријатеља, извршио прегруписавање својих снага како би затворио угрожене правце које воде према Тузли, економском и политичком центру у североисточној Босни и доњем току Дрине. Својом заповешћу од 5. јануара 1945, извршио је овакав распоред својих снага у источној Босни и западној Србији, тј. на десној обали Дрине:

— на простору Јања — Забрђе — Корај распоређена је 28. дивизија, са задатком да спречи непријатељски саобраћај на правцу Бијељина — село Челић и затвори правац евентуалног продора непријатеља из Бијељине на југ, према Зворнику;

— на правцу Тузла — Челић — Брчко постављена је 17. дивизија, са задатком да затвара тај правац и обезбеђује Тузлу са северне стране, као и да заузме непријатељска упоришта у Челићу и Пукишу

Борбе на комуникацији Власеница — Зворник — Бијељина > јануару и фебруару 1945.

Командант 6. корпуса НОВЈ генерал-мајор Вељко Ковачевић и политички комесар пуковник Отмар Креачић на вировитичком мостобрану

— према Градачцу, Добоју и планини Озрену распоређена је 23. дивизија 14. корпуса, с циљем да затвори све правце који с те стране воде ка Тузли;

— на правцу Власеница — Хан-Пијесак оријентисане су 25. дивизија, 14. и 27. дивизија 3. корпуса, са задатком да овладају Власеницом и затворе правце Хан-Пијесак — Власеница — Тузла и Власеница — Зворник;

— главнина 45. дивизије 14. корпуса постављена је на десној обали Дрине, са задатком да врши притисак на комуникацију Дрињаца — Зворник — Козлук — Брањево, организује одбрану десне обале Дрине од Дрињаче до њеног Ушћа оријентишући једну бригаду према Власеници, са задатком да спречи продирање непријатеља из Власенице према Зворнику;

— у ширем рејону Тузле распоређена је 38. дивизија 3. корпуса, као резерва и за непосредно обезбеђење Тузле и тузланског базена. У Тузли се тада налазио и Штаб 3. корпуса.

Бригада „Клоц“ се крајем децембра 1944. успела да пробије на правцу Соколац — Хан-Пијесак и 1. јануара 1945, после краће борбе, ушла је у Власеницу, где је остала блокирана све до 19. јануара 1945, када је ослобођена из обруча од стране немачке 22. пешадијске дивизије.

У североисточној Босни тада Шпје било тежих окршаја. Јединице 23. дивизије продрле су у босанску Посавину и ослободиле 16. јануара Градачац и око 50 села. Од 1. до 16. јануара 1945. јединице 23. српске НОУ дивизије избациле су из строја око 650 и заробиле 65 непријатељских војника, док су сопствени губици износили 27 мртвих, 116 рањених и 77 несталих бораца.

У међувремену је, 17. јануара 1945. уследио немачки напад на сремском фронту, па је Штаб 2. армије, примивши наређење Врховног команданта за растерећење сремског фронта, 18. јануара 1945. издао наређење 28. дивизији да нападне Бијељину 19. јануара, а 17. дивизији да нападне Брчко, док је осталим јединицама наређено да дејствују на својим одсесима.

Мада је непријатељ знатно ослабио своје снаге у рејону Брчког и Бијељине, извлачећи 7. СС дивизију „Принц Еуген“ за дејства на главном правцу напада на сремском фронту 17. јануара 1945, напад на Бијељину није успео, а Брчко није ни нападано, јер га је непријатељ ојачао усташко-домобранским јединицама. Оба гарнизона су била претворена у врло брањена упоришта са развијеним фортификацијским одбрамбеним системом с бројним бункерима и минским пољима, као и жичаном препреком. Бијељина је, поред тога, добрим делом била опкољена и каналима, који су, као водене препреке и дубоки ровови, били непрестива препрека за борце 2. армије; њу је бранила врло јака немачка Борбена група „Скендербер“, јачине око 8.000 војника.

Због тога јединице 2. армије нису много учиниле на олакшавању положаја 1. армије на сремском фронту, која је 17. јануара 1945. била изненада нападнута снагама готово четири комплетне немачке дивизије.

Друга армија је тада била развучена на фронту ширине од око 150 км; у ствари, њене јединице биле су концентрисане на три фронта: један према Дрини, други према Бијељини и Брчком, а трећи према Грачаници и Градачцу. Због свега тога напад на Бијељину једном дивизијом није могао ни дати очекиване резултате, нити ослабити непријатељске снаге на сремском фронту.

Врховни командант НОВ и ПОЈ маршал Тито је уочи слабости у борбеном распореду 2. армије, па је 23. јануара 1945. издао директиву њеном штабу за груписање и вођење операција у односу на постојећу ситуацију, указујући при том на слабости борбеног распореда и стално угрожавање бокова 2. армије од непријатељских гарнизона у Брчком и Бијељини. Тито је зато наредио да се заузме Бијељина.

Поступајући према примљеној директиви, Штаб 2. армије је истога дана известио депешом Врховног команданта о својим даљим намерама и плану операција, наводећи да Бијељина није до сада заузета јер није било довољно снага, да ће предузети ликвидацију Бијељине 17. и 28. дивизијом и да ће на сектору Власенице бити ангажоване 25. и 38. дивизија, главнина 27. дивизије и две бригаде 45. дивизије.

У међувремену, Немци су успели борбом да овладају целом комуникацијом од Соколца до Власенице,

па су 22. јануара 1945. отпочели да продиру од Власенице према Зворнику, ка долини Дрине. До 25. јануара су достигли Нову Касабу и на тај начин угрожавали и Зворник, док су борбе вођене под отежаним околностима.

Услови за вођење борбе са овом непријатељском групацијом, ојачаном 22. пешадијском дивизијом (са око 16.000 војника), били су веома тешки. Не само због тога што је ова дивизија била једна од најelitнијих немачких јединица и ванредно наоружана, већ и због других околности: владале су велике хладноће, комуникације су биле потпуно завејане високим снегом и сметовима дубине по неколико метара, а снабдевање 2. армије, преко Зворника, било је веома отежано; због неповољних метеоролошких услова само у 27. дивизији, на комуникацији Хан-Поглед — Крам, промрзло је 50 бораца.

Исхрана јединица је била веома тешка. Мале коморе и неухрањени коњи, који су падали од изнемоглости, нису могли да подмире потребе јединица. Део источне Босне, шири рејон Власенице, био је до те мере економски исцрпљен да се одатле готово ништа није могло добити за исхрану бораца и стоке.

Смештајни услови су такође били веома тешки. Села попаљена и разорена од окупатора и његових слугу пружала су минимум за егзистенцију јединица. У таквој ситуацији и оно мало кућа што је остало било је претрпано, па се услед вашљивости у јединицама појавио пегави тифус. Све је то ситуацију чинило још тежом и захтевало од старешина и бораца максимално залагање у извршавању постављених задатака.

И док је ситуација на јужном делу фронта 2. армије била крајње тешка, на северном делу — на фронту код Бијељине — 17. и 28. дивизија су прешле у напад 27. јануара 1945.

У првом нападу 17. дивизија је имала у жестокој борби 112 погинулих, 247 рањених и 15 несталих бораца. Међу погинулим налазили су се капетан Илија Јучић, командант батаљона 2. крајишке бригаде, као и више командира чета и политичких комесара и командира водова и водних делегата. Губици непријатеља нису тачно установљени. Овога пута 17. дивизија је нападала под командом новог команданта потпуковника Блажа Јанковића, пошто је њен дотадашњи командант генерал-мајор Глигорије Мандић Глиго примио дужност команданта 12. корпуса 3. армије.

Двадесет осма дивизија, нападајући Бијељину с јужне стране, прошла је као и 17. дивизија, која је нападала то место са југозападне стране. Јединице 28. дивизије, и поред жестоких борби које су водиле цео дан, нису успеле да пробију непријатељски одбрамбени положај код Пинцовог салаша и Агиних пучила. Дивизија је у том нападу имала 77 погинулих и 266 рањених бораца.

Пошто први напад на Бијељину није успео, то је 28. јануара у 0.30 часова по поноћи предузет други напад дуж целе линије фронта. Ноћ је била ведрена а снежни покривач местимично дубок и до 50 см; то је отежавало покрете бораца, чије су се силуете јасно оцртавале на снежној белини и представљале идеал-

Начелник штаба 2. армије НОВЈ генерал-мајор Љубо Вучковић (из ратне штампе)

не мете за непријатеља. Међутим, и поред свих тешкоћа и жестоке ватре непријатеља, борци 17. дивизије успели су да заузму његово упориште у Пашиним башчима и прве куће у делу града који се звао Циганлук. Борбе су се водиле целу ноћ све до 5 часова ујутро, када је непријатељ прешао у противнапад из Бијељине и упоришта у Патковачи и успео је да потисне на полазне положаје јединице 6. пролетерске (источнобосанске) и 15. мајевичке бригаде.

Поновљени напад 28. дивизије, такође, није имао успеха. Напади 21. и 25. бригаде били су сувише млади да би се могао постићи неки већи успех. То се, свакако, одразило на дејства 17. дивизије, која је те ноћи носила на себи главни терет борбе.

Бијељина се држала и после два дана борби иако су снаге Групе дивизија НОВЈ биле надмоћније од снага које су браниле Бијељину. Тада се у 17. и 28. дивизији налазило око 16.000 бораца, преко 100 минобацача, око 40 топова и 650 пушкомитраљеза и митраљеза.

Начелник штаба 2. армије генерал-мајор Љубо Вучковић, који је руководио операцијама за заузимање Бијељине, у своме извештају од 28. јануара 1945. Штабу 2. армије НОВЈ овако је образложио два неуспела напада на Бијељину:

„Разлог што нисмо до сада ликвидирали Бијељину по мом мишљењу је скоро једини тај што је Нијемаца у Бијељини било много више него што смо ми рачунали и што су заиста савршено организовали одбрану града на свим правцима. Скоро на свим правцима имају више узастопно утврђених линија а поред тога користе и сваку кућу.“

Пошто напади 17. и 28. дивизије нису имали успеха у току 28. јануара мада су понављани и у току дана, као и у вечерњим часовима, одлучено је да се Бијељина поново нападне у 1 час по поноћи 29. јануара 1945. Смењивали су се јуриши за јуришима, али непријатељ је и овога пута успео да одоли свим притисцима ове две дивизије 2. армије. Напади су се продужили до 3. фебруара, а вршени су и дању и ноћу, уз учешће авијације, али Бијељина није заузета. Непријатељ је, без обзира на жртве, чврсто држао ово упориште у својим рукама и на тај начин обезбеђивао стабилност фронта не само у долини Дрине већ и на сремском фронту.

Обе дивизије (17. и 28.) у борбама око Бијељине и Брчког у другој половини јануара 1945. имале су осетне губитке: 17. дивизија имала је 401 мртвог, 958 рањених и 295 несталих, а 28. дивизија 259 погинулих и 748 рањених бораца, укупно 660 погинулих, 1.706 рањених и 259 несталих бораца. Била је то висока цена у борбама са искуснијим непријатељем.

Изnoseћи своја запажања о борбама за Брчко и Бијељину, Штаб 17. дивизије у свом извештају од 1. фебруара 1945. Штабу 2. армије наводи:

„Непријатељ је утврђења (бункере и поједине зграде за становање) посео тако, да је из истих имао добру уздужну и унакрсну ватру. Терен испред линије одбране непријатеља био је потпуно отворен, што је омогућавало непријатељу добро осматрање. Видљивост по ноћи у моменту напада наших трупа била је добра, а дубоки снег отежавао је кретање нападних колона. Хладноћа (слаба обућа и одећа) није дозвољавала нашим борцима дуга задржавања на освојеном терену. Све ове чињенице, као и слаба извежбаност наших бораца, допринеле су неуспеху у овим акцијама, а такође и великим губицима. Залагање командног особља, односно старешина и бораца за извршење задатака је било одлично.

Што се тиче наше артиљерије, она је учинила све што је могла с обзиром на ограничену количину муниције која је била дозвољена за утрошак. Њено дејство, и поред неповољних атмосферских прилика, било је добро.“

Иначе, 2. армија је у борбама у источној Босни у јануару 1945. имала 1.420 погинулих, 3.875 рањених, промрзлих и контузованих и 799 несталих бораца; више од половине односи се на 17. и 28. дивизију, које су се јуначки бориле у североисточној Босни, око врло брањених непријатељских упоришта на сектору Бијељине и Брчког. Истовремено је непријатељу избачено из строја око 7.000 војника, рачунајући ту укупне немачке, усташко-домобранске и четничке губитке.

ПРВА АРМИЈА ПРЕЛАЗИ У ОДБРАНУ

Пошто је у току извођења противудара дошао до закључка да са расположивим снагама неће успети да поново изврши пробој положаја на *Нибелуншкој линији*, разбије снаге непријатеља у рејону Мохово — Товарник — Илинци и отпочне гоњење преко линије Сотин — Берак — Оролик — Комлетинци ка Вуковару и Винковцима, Штаб 1. армије је 24. јануара 1945. донео одлуку да свим снагама армије поново пређе у одбрану на линији коју су у последњим борбама достигле.

Водећи рачуна о примљеном наређењу Врховног штаба од 23. јануара, да тежиште у распореду снага буде на десном крилу између реке Дунава и пруге Београд — Загреб, Штаб 1. армије известио је 24. јануара Врховни штаб да са својим снагама прелази у одбрану и да ће њихов распоред бити: „3 дивизије у првој, а 3 на прихватној линији“.

На бази донете одлуке, Штаб армије је 24. јануара издао заповест овако дефинишући циљ преласка у одбрану:

„И поред наших вишедневних борби и упорних напада наше јединице нијесу успјеле разбити непријатељску одбрану на линији Мохово — Товарник — Илинци.

Ради тога, и да би јединице припремили за слиједеће офанзивне акције, извршићемо потребна помјерања јединица и организовати чврсту одбрану дејствујући офанзивно са потребним снагама.“

Да би остварио постављени циљ, Штаб армије је наредио да на положајима првог одбрамбеног појаса, у непосредном додиру са немачким јединицама, остану јединице 1, 2. и 6. пролетерске и 21. дивизије и 1. коњичке бригаде, а да јединице 5. и 11. дивизије предаду своје положаје јединицама 1, 2. и 6. пролетерске дивизије и одмаршују у рејон Илок — Луба — Ердевик — Кукујевци ради изградње положаја на другом одбрамбеном појасу. Смена јединица требало је да се изврши ноћу 24/25. јануара.

ПЕРИОД ЗАТИШЈА И ПРИПРЕМА ЗА ПРОЛЕЋНЕ ОФАНЗИВНЕ ОПЕРАЦИЈЕ

С циљем да се смена јединица и посудања положаја изврше непримећено од стране непријатеља, заповешћу је било предвиђено да 21, 2. и 6. дивизија са по једним батаљоном изврше „снажан притисак на непријатељске положаје на својим правцима“, и то после артиљеријске припреме и уз њену подршку како би непријатељ стекао утисак да су јединице 1. армије прешле у напад на целом фронту.

Поред тог, у заповести су били изложени задаци јединица на дужи рок. Њихов пуни текст гласи:

„9. — По извршеном новом распореду све јединице ће приступити најенергичније и изграђивању солидних одбрамбених положаја са што дубље истуреним предстражарским линијама и добро организованим прихватним линијама.

Нарочито чврсто затворити просторе на којима се јединице спајају (додирују). За чврсто затварање ових простора јединице морају имати на својим крилима по један батаљон у резерви.

На највероватнијим правцима продора непријатељске моторизације поставити противтенковске нагазне мине.

10. — Да би наша одбрана била што успјешнија, као и да би пронашли слабе тачке у непријатељској одбрани и упознали се са распоредом огњених тачака непријатеља, то чешће вршити са по једним или више батаљона снажне нападе на непријатељске положаје. Наша одбрана мора бити непрекидно активна.“

Истота дана, 24. јануара 1945, Штаб 1. армије, односно Артиљеријско одељење издало је заповест којом су одређени рејони ватрених положаја артиљеријских јединица сваке поједине дивизије и постављени ватрени задаци, а разрађени су и неки елементи противтенковске и противваздушне одбране, где су биле обавезне да учествују јединице земаљске и противавионске артиљерије дивизија.

Поступајући по заповестима Штаба 1. армије, сви штабови дивизија и артиљеријски одсеци дивизија издали су током 24. јануара своје заповести и наређења у којима су још детаљније предвидели и разра-

Команда 21. дивизије у фебруару 1945 (слева надесно): Владо Бајић, командант, Мирко Јовановић, политички комесар, и Миливоје Максимовић, начелник штаба (из породичног албума покојног генерала Љубе Вучковића)

дили поступке потчињених јединица за извршење добијених задатака.

Ноћу 24/25. јануара извршена је смена јединица и заузет нови борбени распоред код свих јединица 1. армије, који је овако изгледао:

— 21. дивизија је својом 4. српском бригадом посела део фронта од Дунава до коте 98 закључно, друге две бригаде је распоредила по дубини, 5. српску бригаду на положајима у рејону Шаренграда, 31. српску у рејону Илока, а Артиљеријска бригада је посела ватреће положаје у рејону Шаренграда;

— 2. пролетерска дивизија посела је део фронта од коте 98 па до пута који од Трунићевог салаша води за Бапску, и то 3. српском и 4. пролетерском бригадом у првој линији а 2. пролетерском бригадом на резервном положају у рејону Новак-Бапска. За подршку јој је придата Артиљеријска бригада 5. дивизије с ватрених положаја у рејону Новак-Бапска;

— 1. пролетерска дивизија посела је део фронта од шуме Калиле до железничке пруге Шид — Товар-

ник, тако да су на првом положају распоређене 8. црногорска, 3. крајишка и 1. пролетерска бригада, а на резервном, који се протезао од Беркасова до Шида, 13. пролетерска бригада; Италијанска бригада размештена је у Прњавору као дивизијска резерва а Артиљеријска бригада на ватреним положајима у рејону Беркасово — Крајцарев салаш — Шид;

— 6. пролетерска дивизија је са придатом 1. коњичком бригадом, посела део фронта од железничке пруге Шид — Товарник до Босуца и даље на југ до реке Саве; у првој линији су се налазиле 1, 3. и 4. бригада, на фронту од железничке пруге до Босуца код Градине. Одатле јужно до Саве била је развучена 1. коњичка бригада. На резервном положају, у рејону Адашеваца, налазила се 2. бригада, а њена Артиљеријска бригада посела је ватрене положаје у рејону Мала Вашица — Градина — Адашевци;

— 5. дивизија је, по извршеној смени својих јединица на фронту код Бапске, одмаршевала у рејон Илок — Ердевик, где ће да среди и одмори јединице, изводи обуку и као армијска резерва врши инжињеријско уређење другог армијског одбрамбеног појаса од Илока до Ердевика;

— 11. дивизија, по извршеној смени својих јединица на делу фронта западно од Шида, одмаршевала је у рејон Бачинци — Кукујевци где ће да продужи изградњу одбрамбених положаја од Кузмина до Визића на гребену Фрушке горе.

Два дана касније, 26. јануара 1945, Штаб 1. армије је у своме наређењу поставио детаљне задатке јединицама за извршење акција насилног извиђања и начин уређења положаја у зони одбране армије. Наре-

Команда 2. пролетерске дивизије (слева надесно): Милија Станишић, политички комесар дивизије, Средоје Урошевић, командант дивизије, и Бошко Брајовић, помоћник политичког комесара дивизије (из албума генерала Милије Станишића)

ђено је да све дивизије у првој одбрамбеној линији, сваке ноћи, са по једним батаљоном, врше снажне нападе на поједине секторе непријатељских положаја ради уништавања мањих одељења, заробљавања војника у циљу прикупљања података о непријатељу, узнемиравања непријатеља, детаљног упознавања са распоредом његових јединица, ватрених тачака као и насталим променама на положају.

Поред тога, циљ нападних акција био је да се оваквим начином дејства задржи стална иницијатива, присили непријатељ на пасивну одбрану и да се, упознавши његове снаге и распоред, када се у погодном моменту пређе у офанзиву, лако разбије одбрана непријатеља.

У циљу да све јединице узму учешће у акцијама насилног извиђања, наређењем је било предвиђено да се батаљони одређују по реду тако да, користећи при том и батаљоне бригада који су у дивизијској резерви, сваки од њих изврши напад једанпут у десет, односно петнаест дана.

Командант 1. пролетерске дивизије Васо Јовановић (лево) и политички комесар дивизије Владо Шћекић (из албума генерала Васа Јовановића)

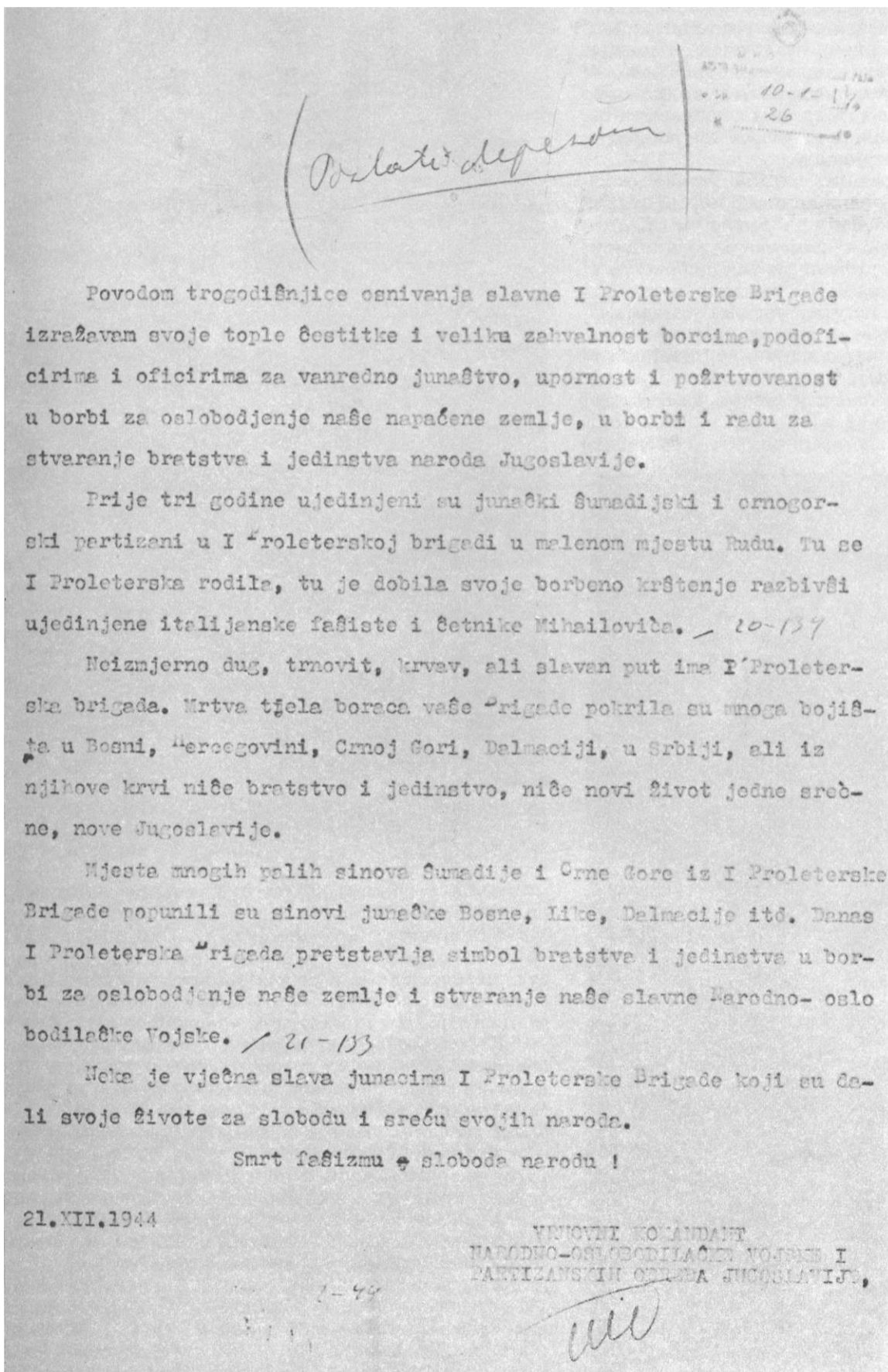
Тренутак одмора на заплениеном непријатељском тенку код Шаренграда 14. фебруара 1945 (слева надесно): Ново Матуновић, начелник штаба 5. дивизије, Мира Морача, члан Централног одбора АФЖ Југославије, и Милутин Мораче, командант 5. дивизије (из албума генерала Милутина Мораче)

Исто тако, било је наређено да се напади ради насилног извиђања врше сваке ноћи од 19 часова увече до 6 часова изјутра, с тим да се почетак напада за сваку ноћ одреди у различито време. Било је предвиђено да се насилна извиђања могу повремено вршити и дању, уз повремену употребу артиљерије.

Посебан део наређења Штаба односио се на инжињеријско уређење одбрамбене зоне у Срему. Био је уочен недостатак уређених положаја по дубини током борби 17. и 18. јануара, па је у поменутом наређењу наглашена потреба његовог отклањања како би систем одбране био правилно постављен по дубини са што више фортификацијски уређених одбрамбених линија. У том циљу, Штаб армије је наредио да све јединице у првом борбеном ешелону изврше што темељитије утврђивање прве одбрамбене линије која полази испред Шаренграда, Новак-Бапске, Шида и Мале Вашице, односно између Дунава и Босута, с тим да се испред ове линије израде што истуреније предстражарске линије и ровови за предстражарска одељења и да се позади главне одбрамбене линије приступи изградњи прихватних одбрамбених положаја.

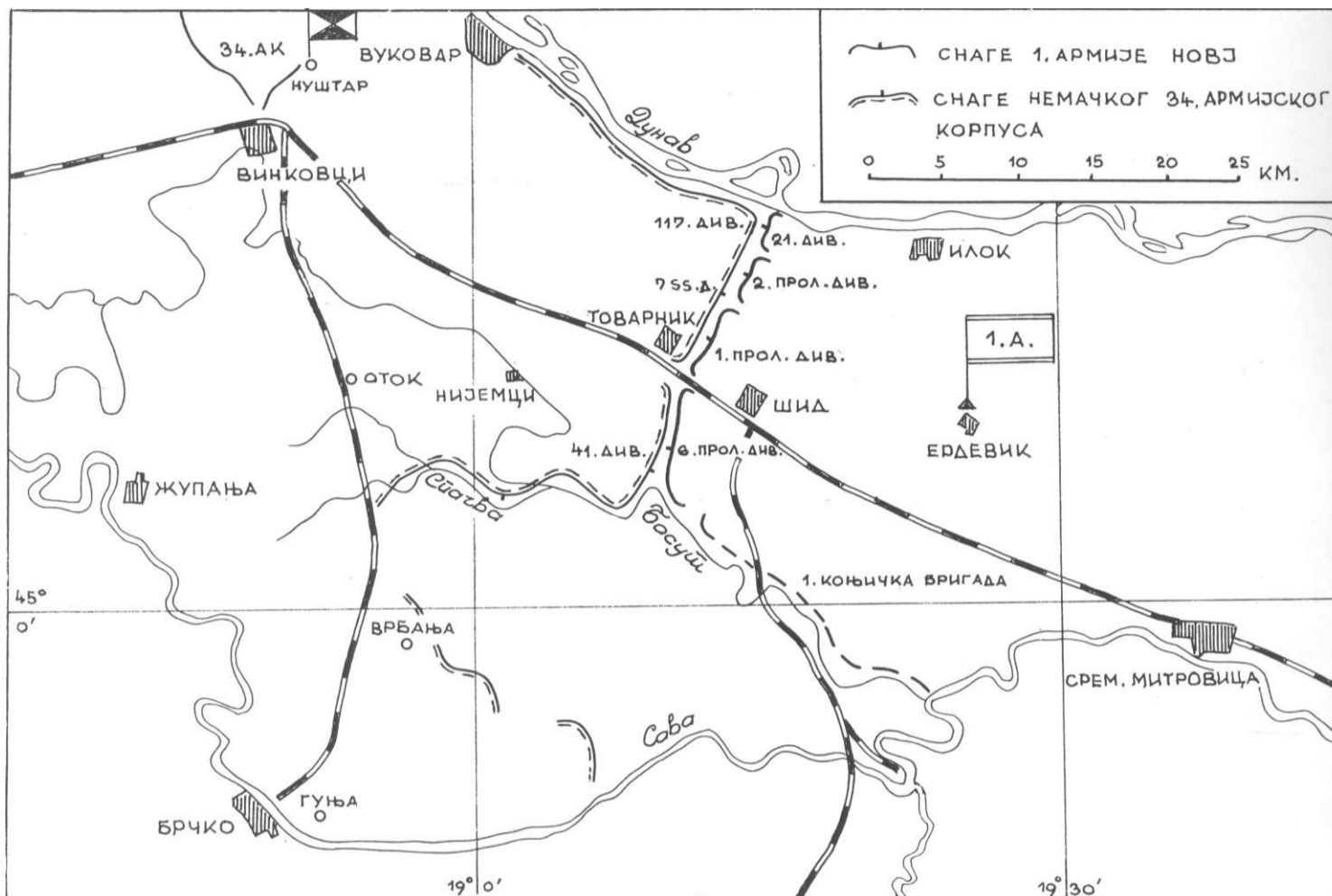
Поред фортификацијског уређења првог одбрамбеног појаса, на чијим положајима су се налазиле дивизије првог борбеног ешелона, наређењем је захтевано да се фортификацијски уреди и други одбрамбени појас, чији се предњи крај протезао западним ивицама Илока, ЈБубе, Ердевика и Кузмина. Задатак је требало да изврше јединице 5. и 11. дивизије, заједно са цивилним становништвом западног Срема.

Јединице 5. дивизије добиле су задатак да израде одбрамбене положаје на линији западно од Илока, ЈБубе и Ердевика, користећи до максимума топографско-тактичке погодности овог терена, а јединице 11. дивизије, заједно са Бригадом „Италија“ и цивилним становништвом, да изграде низ утврђених положаја између Кукујеваца и Шида и продуже даље утврђивање одбрамбене линије испред Кузмина према Ердевику и друге линије од Кузмина испред Бингуле према Визићу.

Факсимил депеше маршала Тита упућене Штабу 1. пролетерске бригаде поводом трогодишњице формирања. Прослава формирања 1. пролетерске бригаде је обављена свечано у

селу Адашевцима, где се бригада налазила на одмору, после тешких борби у децембарској офанзиви 1. пролетерског корпуса.

Обострани распоред снага у Срему крајем јануара 1945.

•Тедна јединица 1. армије одлази на положај у Срему фебруара 1945 (из листа 1. армије „За победу“)

Народ Срема је даноноћно помагао јединицама 1. армије да ископају што више ровова и уреде што више положаја између Дунава и Саве (из листа 1. армије „За победу“)

У исто време када је 1. армија прешла у одбрану на сремском фронту, у Врховном штабу су била готова два значајна документа у којима су била регулисана сва важнија питања извиђачке и обавештајне делатности. Први докуменат је „Привремено упутство о извиђању и осматрању непријатеља и земљишта“, који је израдио Обавештајно одељење Врховног штаба, а други докуменат, који је такође израдио Обавештајно одељење Врховног штаба НОВ и ПОЈ, јесте „План обавештавања и координације обавештајних средстава“. Оба документа су дата на употребу свим главним штабовима и штабовима армија.

^ Крајем јануара и почетком фебруара 1945, на бази ова два документа, у Обавештајном одељењу Штаба 1. армије разрађен је конкретан план извиђачке и обавештајне делатности за јединице 1. армије. Сагласно томе били су сачињени одговарајући планови у штабовима дивизија и бригаа, као и у артиљеријским штабовима — одсецима.

Готово у ово исто време, тачније 24. јануара, Врховни командант НОВ и ПОЈ издао је наређење о чувању војних тајни, које је, заједно са два напред наведена документа, представљало основу како за организовање извиђачке и обавештајне делатности тако и за организовање контраобавештајне службе у јединицама свих армија и на територији на којој су оне дејствовале.

ИЗВИЂАЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ И ДРУГЕ НАПАДНЕ АКЦИЈЕ ОД 24. ЈАНУАРА ДО 17. МАРТА 1945.

У периоду од 24. јануара до 9. фебруара вршене су акције насилног извиђања на читавом сремском фронту. У оквиру насилног извиђања вршене су и специјалне акције „хватања језика“, тј. акције заробљавања непријатељских војника. Ове акције су изводиле претежно извиђачке јединице.

У напред наведеном временском периоду, који је трајао 17 дана, јединице 1. армије извеле су 60 акција насилног извиђања и 50 акција „хватања језика“. У овом истом периоду непријатељ је извршио 15 акција „испада“. Током свих ових акција, чији укупан збир износи 125, претрпљени су и одговарајући губици на обе стране.

На фронту дивизије	Непријатељски губици		Сопствени губици	
	мртви и рањени	заробљено	мртви	рањени
1. пролетерска дивизија	око 330	—	20	105
2. пролетерска див.	„ 90	—	10	47
6. пролетерска див.	„ 450	4	34	187
21. дивизија	„ 65	—	19	44
I. коњичка бригада	5	—	—	1
УКУПНО	„ 940	4	83	384

П-реглед* обостраних губитака у периоду 24. I — 9. II 1945.

Извиђачка чета 5. дивизије по повратку из непријатељске позадине прима одликоваша у селу Љуби 1. фебруара 1945 (из албума генерала Милутина Мораче)

Једна митраљеска група је изашла из влажног бункера да се „огреје“ на фебруарском сунцу али, за сваки случај, припрема митраљез за дејство на непријатеља (из листа 1. армије „За победу“)

На овој фотографији су снимљена три немачка војника које је заробила извиђачка чета 6. пролетерске дивизије у рејону села Липовца 1. фебруара 1945 (из књиге „Шеста пролетерска дивизија“)

Борци 1. пролетерске бригаде провели су зиму између 1944. и 1945. године у рововима Срема. У предњем плану се види димњак пећи „бункерице“ (из књиге „Прва пролетерска од Београда до Загреба“)

У исто време, авијација НОВЈ извршила је на сремском фронту око 150 авио-полетања авиона ИЈ1-2 и ЈАК-1 и нанела непријатељу губитке од око 100 мртвих и рањених војника и уништила 20 железничких вагона, 30 аутомобила и 50 кола и убила или ранила око 100 коња. Изгубљен је само један авион ЈАК-1 са пилотом.

Када је на фронту 1. армије у Срему, наступио период релативног мира и затишја, немачка Група армија „Е“ отпочела је са припремањем и извођењем својих офанзивних операција „Вукодлак“ и „Папук“ против јединица 3. армије.

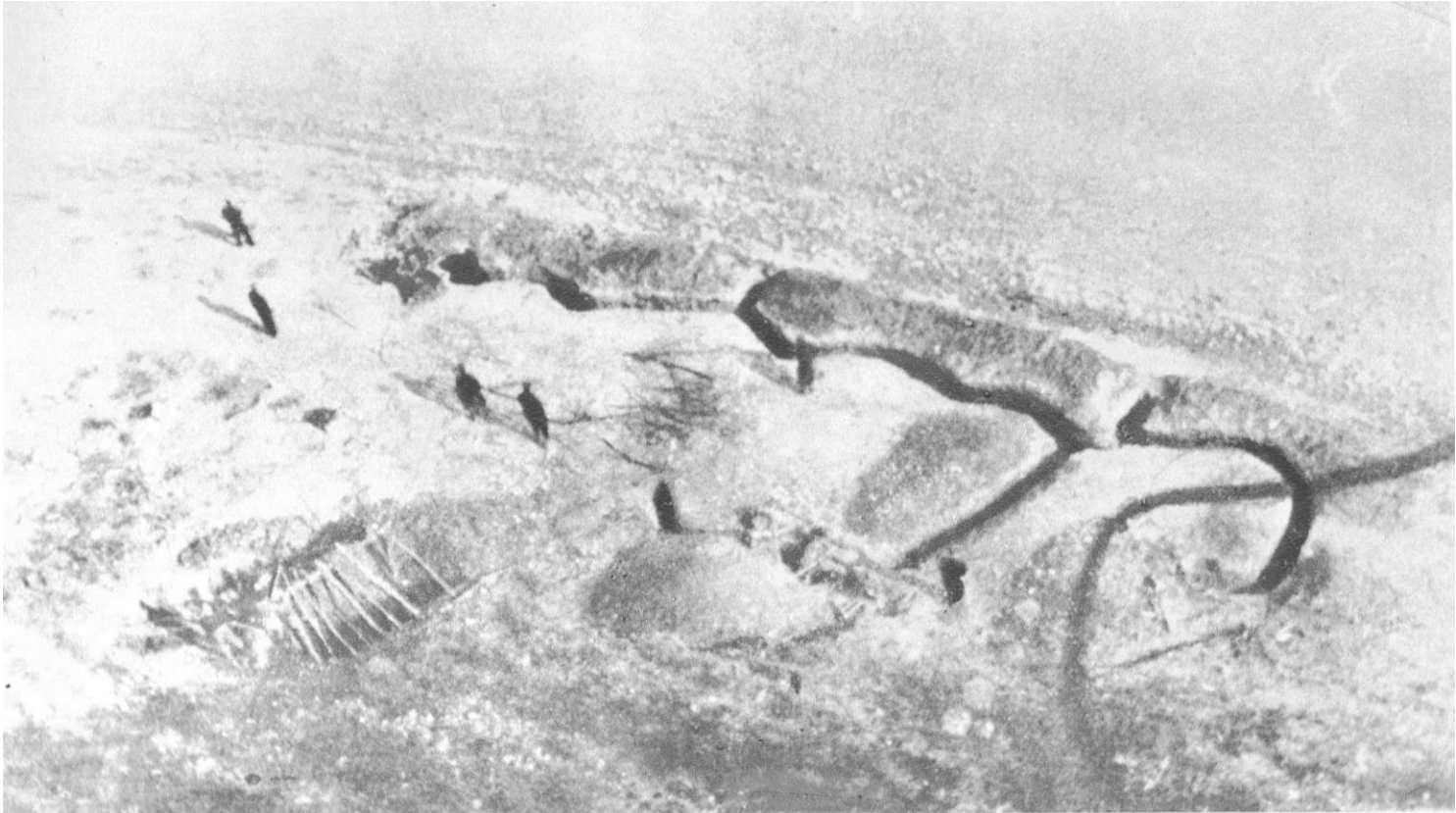
Исто тако, крајем јануара и почетком фебруара у долини Дрине, на левом крилу сремског фронта, биле су у току изузетно жестоке борбе јединица 2. армије са јединицама немачке групације коју је тамо упутила Група армија „Е“ ради успостављања и изградње непрекидног фронта на овој реци. Оцењујући да ове немачке офанзивне операције имају велики значај по развој стратегијске ситуације на југословенском ратишту, Врховни штаб је 7. фебруара упутио Штабу 1. армије депешу следеће садржине:

„Да би олакшали ситуацију код Косте и Коче (Коста Нађ, командант 3. и Коча Поповић командант 2. армије — примедба аутора), одмах предузмите испале јачим деловима на целом фронту нарочито према непријатељском сектору јужно од Товарника.“

Поступајући у духу добијеног наређења, Штаб 1. армије је наредио свим дивизијама у првој линији фронта да изврше напад на непријатељске положаје и да их током неколико наредних дана сваке ноћи понављају.

Између 7. и 9. фебруара јединице 1. и 6. пролетерске и 21. дивизије вршиле су, свака на свом делу фронта, снажне нападе уз артиљеријску припрему и подршку и нанеле озбиљне губитке немачким јединицама.

Дан касније, 8. фебруара 1945, Врховни штаб је, разматрајући ситуацију на фронту 2. армије у до-

На положају 1. пролетерске бригаде између Шаренграда и Мохова на десној обали Дунава били су ископани ровови за заштиту десног бока и позадине (из књиге „Прва пролетерска од Београда до Загреба“)

лини Дрине, дошао до закључка да на простор у доњем току Дрине, који има изузетно велики оперативно-стратегијски значај како за јединице 2. армије тако и за стабилност стратегијског фронта у целини, треба упутити нове снаге. Због тога је донео одлуку да са фронта у Срему повуче 2. пролетерску дивизију и упутити је у долину Дрине. У том смислу, Врховни штаб је тога дана послао депешу Штабу 1. армије:

„Одмах упутите Другу дивизију на простор Шабац — Богатић, гдје ће добити нови задатак. Диви-

Немци су на положају испред Товарника укопали тенк и из њега сејали смрт. Наши артиљерци су га уништили (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

зија да се пребаци код Сремске Митровице или код Шапца, Ово радите најхитније.“

Непосредно по пријему наведене депеше, Штаб 1. армије упутити је Штабу 2. пролетерске дивизије наређење да прикупи све своје јединице и крене на одређену просторију правцем Ердевик — Чалма — Сремска Митровица, с тим да у рејону Сремске Митровице организује прелаз дивизије у Мачву.

Одласком 2. пролетерске дивизије са сремског фронта на фронт у долини Дрине, 1. армија је остала у Срему са пет дивизија и једном (коњичком) бригадом. Због тога је Штаб 1. армије 8. фебруара 1945. издао наређење да се ноћу 9/10. фебруара изврши делимична смена јединица на фронту армије и њихов распоред у дубини одбрамбене зоне.

Извршавајући ово наређење, јединице 5. дивизије су ноћу 9/10. фебруара смениле јединице 21. дивизије, а јединице 11. дивизије смениле су и јединице 1. пролетерске дивизије.

После извршене смене јединице 21. дивизије одмаршевале су у рејон Илок — Љуба. Њен задатак је био да, као армијска резерва, продужи са уређењем другог одбрамбеног појаса на линији Илок — Љуба и буде употребљена на фронту 5. крајишке дивизије.

Исто тако, после извршене смене на фронту, јединице 1. пролетерске дивизије одмаршевале су у рејон Сот — Ердевик — Кукујевци — Бачинци. Њихов задатак је био да продуже са уређењем одбрамбених положаја на линији Кузмин — Ердевик и Куз-

Сахрана Анкице Катић, референта санитета 4. батаљона 3. крајишке бригаде, у Шиду 3. фебруара 1945 (из албума пуковника Пера Трнинића)

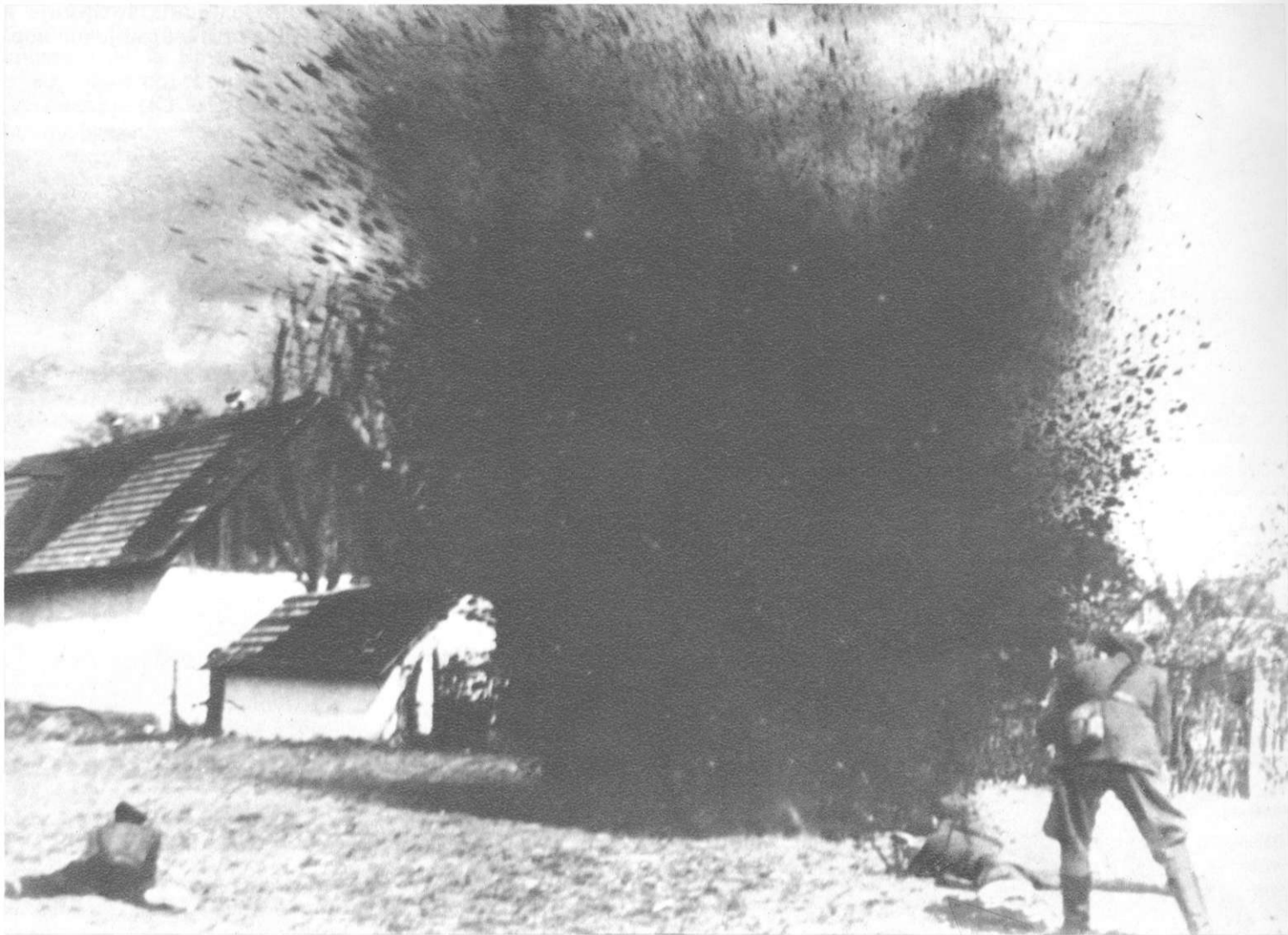
Сахрана капетана Николе Совиља, команданта 4. батаљона и Драгана Родића, политичког комесара 1. батаљона 3. крајишке бригаде у Беркасову 4. фебруара 1945 (из албума пуковника Пера Трнинића)

Митраљеска група на тешком митраљезу у дејству
сремском фронту (из албума генерала Ђока Јованића)

Једна противтенковска група, из 6. пролетерске дивизије са
противтенковском пушком на сремском фронту, код села
Батроваца, фебруара 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

Фоторепортери 1. армије имали су на сремском фронту прилику, као што је ова, да блиску борбу сниме са блиског одстојања (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

мин — Визић, као и положаја између Кукујеваца и Бачинаца. Поред тога, задатак дивизије је био да, као армијска резерва, буде употребљена на фронту 11. крајишке и 6. пролетерске и 11. дивизије. У том циљу, њена 13. пролетерска бригада била је смештена у Соту, као резерва 11. дивизије, а остале четири бригаде на просторији Ердевик — Кукујевци — Бачинци.

Артиљеријске јединице 1. пролетерске дивизије — Артиљеријска бригада и Тешки дивизион — остале су на дотадашњим положајима ради подршке јединица 11. дивизије. Противавионски дивизион 1. пролетерске дивизије посео је ватрене положаје у рејону Ердевика ради противваздушне одбране Штаба 1. армије и Штаба 1. пролетерске дивизије, који су се налазили у Ердевику.

Од 10. фебруара до 17. марта 1945. на сремском фронту није било значајнијих борбених акција. Овај период карактерише појачана извиђачка и обавештајна делатност непријатеља, на читавом фронту између Дунава и Саве. Она се изражавала у повећаном

броју нападних извиђачких акција у којима су учествовале не само извиђачке патроле састављене од малог броја војника него и већи извиђачки одреди јачине од једне чете до два батаљона. Овим акцијама, које су претежно извођене ноћу, готово увек је претходила краћа артиљеријска припрема.

С друге стране, активност јединица 1. армије била је такође изражена у извиђачко-обавештајној делатности, али је та делатност претежно била саткана од делатности извиђачких патрола и мањих извиђачких група које су биле усмерене на „ловљење“ непријатељских патрола постављањем заседа или на „крађу“ непријатељских војника у појасу борбеног обезбеђења, односно „ничије земље“.

Поред тих извиђачко-обавештајних акција патрола и извиђачких група, у овом периоду су извођени и напади већим јединицама чији је циљ био једновремено извиђање већине, ако не и свих циљева на већем делу фронта. Због тога су у акције упућивани већи извиђачки одреди које су сачињавале јединице јачине једне до две чете пешадије, па и ком-

Командно место 2. личке бригаде 6. пролетерске дивизије у покрету (слева надесно): Милан Павичић, политички комесар бригаде, Владо Мандарић (разговара телефоном), начелник штаба бригаде, курир и телефониста (из албума генерала Ђока Јованића)

Једно одељење противавионаца из 6. пролетерске дивизије са противавионским митраљезом на сремском фронту, код села Мала Вашица, почетком фебруара 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

плетни пешадијски батаљони заједно са извиђачким јединицама. Овим нападима су најчешће претходиле кратке артиљеријске припреме у којима су учествовале батаљонске, пуковске и дивизијске минобацачке и артиљеријске јединице. Исто тако, у току ових напада минобацачке и артиљеријске јединице вршиле су подршку пешадијских и извиђачких јединица, неутралишући и уништавајући ватрена средства непријатеља — митраљезе, минобацаче и артиљерију.

Осим наведених акција, у којима су учествовале и извиђачке јединице, сваког дана је долазило до обостране активности артиљеријских јединица. Врло често, оне су саме изводиле гађања за неутралисање или уништење откривених циљева, а нису били рет-

ки ни двобоји артиљеријских јединица 1. армије и артиљеријских јединица немачког 34. армијског корпуса.

На делу фронта	Немачке јединице	Јединице 1. ЈА
5. крајишке див.	12	4
П.	11	7
6. пролетерске дивизије	7	8
1. коњичке бриг.	1	6
Укупно:	31	25

Преглед обострано изведених већих нападних акција у периоду 10. II — 17. III 1945.

На делу фронта	Код немачких јед.	Код јединица 1. арм.
5, крајишке див:	707 мртвих и рањ.	55 мртвих 164 рањ.
П.	143	19 11 54
6. пролетер. „	539	52 „ 163 „
1. коњичка бриг.	48	1 „ 2 „
Укупно:	1437	127 383

Преглед обострано изведених већих нападних акција у периоду 10. II — 17. III 1945.

Поред наведених података, јединице 1. армије су у овом периоду заробиле 40 непријатељских војника.

Исто тако, за овај период затишја на сремском фронту карактеристично је да је непријатељ највећи број својих већих нападних акција, у којима су учествовале јединице јачине од једне чете до батаљона, извршио у времену од 6. до 17. марта 1945, тј. у време трајања његове операције у Мађарској и Барањи, позната као „Пролећно буђење“.

Непријатељ је током прве половине марта про- турао дезинформације о наводној концентрацији својих снага у рејону Борово — Вуковар са циљем да форсира Дунав и настави продирање ка Новом Саду и Сомбору. Ове гласине, као и остале мере оперативног маскирања које је непријатељ применио, вероватно су имале за циљ да одвуку бар део снага 3. армије из Барање у Бачку и 1. армије из Срема у Бачку. Тиме је непријатељ желео да ослаби одбрану 3. армије у Барањи и код Болмана и спречи евентуални удар 1. армије из Срема у позадину фронта на Драви. Очигледно се радило о његовој тежњи да развуче снаге 1. и 3. армије како би јединице немачког 91. армијског корпуса лакше формирале мостобран код Болмана и избиле на Дунав код Батине у Барањи, што је уосталом и био један од циљева 91. армијског корпуса у операцији „Пролећно буђење“. И управо због ових гласова, Штаб 1. армије је, у сагласности са Врховним штабом, наредио 6. марта у 14 часова Штабу 21. дивизије да једну своју бригаду упути у Бачку у рејон Бача.

Поступајући по овом наређењу од 6. марта 1945, 4. српска бригада је још истог дана била хитно пребачена у рејон Бача и Бачког Новог Села као помоћ 1. војвођанској бригади Корпуса народне одбране Југославије (КНОЈ). Ова бригада је држала фронт на левој обали Дунава од Шаренграда до Бачког Новог Села и тек 22. марта била смењена од јединица 1. војвођанске бригаде КНОЈ-а.

БОРБЕ ЗА СТРОШИНЦЕ И СОЉАНЕ

Поред нападних акција чији је циљ био извиђачко-обавештајног карактера, у овом периоду је, нарочито од 12. до 19. фебруара, извршен читав низ напада на сремском фронту чији је циљ био да се олакша ситуација код 2. и 3. армије. Особито је жестоко нападала 6. пролетерска дивизија на делу фронта између Илинаца и Батроваца, Врховни штаб НОВ и ПОЈ придавао је велик значај овим нападима на сремском фронту за олакшање ситуације код 2. армије. То се види и из поновљеног наређења 1. армији

Команда 22. српске (космајске) бригаде 6. пролетерске дивизије у фебруару 1945, стоје: Милош Чанковић (први слева) командант бригаде, и Ђуро Љуштина политички комесар бригаде; седе: Миле Ђукић, официр ОЗН-е (први слева), и Ђуро Кричковић, помоћник политичког комесара бригаде (из албума пуковника Ђуре Љуштине)

Једно одељење минобачачлија артиљеријске бригаде 6. пролетерске дивизије са минобачачем 120 мм М 38 на положају у Срему, фебруара 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

од 17. фебруара. У депеши коју је упутио 17. фебруара Штабу 1. армије написано је следеће:

„Непријатељ пребацује јаче снаге правцем Брчко — Бијељина, са намјером продора ка југу и састављања са опкољеном немачком групом која је на сектору Зворник — Брањево озбиљно угрожена дејством јединица Друге армије.

Ради спречавања непријатељског појачаног дејства на овом сектору и олакшања извршења задатка јединицама Друге армије, појачајте дејство и развијте највећу активност ваших јединица на целом фронту а нарочито на левом крилу.”

Извршавајући добијено наређење, Штаб 1. армије је у току 18. фебруара оформио један одред у који су ушле 1. бригада 6. пролетерске дивизије и 1. дивизион 1. коњичке бригаде.

Овај одред је имао задатак да ноћу 18/19. фебруара одмаршује из рејона Адашеваца у рејон Јамене на Сави и да током 19. фебруара овлада Страшинцима и Сољанима. Укупна дужина пута коју је на маршу требало да пређе овај одред износила је око 40 км. Његов следећи задатак је био да, продирући ка рејону Гуња — Брчко, угрози позадину немачких снага које су из рејона Бијељине кренуле на југ ка Зворнику да спасавају опкољену немачку групу у долини Дрине.

На извршење добијеног задатка прва је кренула 1. личка бригада. Она је 18. фебруара отпочела марш правцем Адашевци — Моровић — Вишњићево (Грк) — Сремска Рача — Јамена. У Вишњићеву њу је у 23 часа пристигао придати јој 1. коњички дивизион. Потом је овај одред упутио у претходницу 1. коњички дивизион, који је, осим обезбеђења, имао задатак да поправља порушене мостове на каналима.

После дуготрајног и напорног марша, одред је у току ноћи избио у рејон Јамене и у 4 часа 19. фебруара напао непријатељски гарнизон у Страшинцима који је бројао око 150 војника. После двочасовне бор-

Једно одељење пешадије 6. пролетерске дивизије на сремском фронту, почетком фебруара 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

бе сломљен је отпор непријатеља и одред је овладао овим селом, заробивши 37 непријатељских војника.

Истог дана у 13 часова одред је напао непријатељски гарнизон у Сољанима, али није могао да га савлада јер је из рејона Брчког непријатељ упутио јаке снаге у помоћ опкољеном гарнизону. Одред се потом повукао у Страшинце на одмор, а у 2 часа 20. фебруара кренуо је назад ка Адашевцима.

ДЕЈСТВА У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ МАРТА 1945.

Овај период је отпочео сменом јединица 5. дивизије од стране јединица 1. пролетерске дивизије. Смена ових дивизија на положајима извршена је по наређењу Штаба 1. армије издатог 15. марта 1945. Њен циљ је био да се јединице 5. дивизије реорганизују у духу наређења Генералштаба Југословенске армије. Наиме, почетком марта 1945. започета је реорганизација јединица Југословенске армије по новој формацији. Пошто је ова реорганизација била завршена у јединицама 1. пролетерске дивизије, Штаб 1. армије је наредио да њене јединице смене јединице 5. дивизије на фронту и тако им омогуће да у позадини на миру изврше реорганизацију у духу нових формација.

Према наређењу Штаба 1. армије од 15. марта, 1. пролетерска дивизија је добила задатак да по извршеној смени јединица 5. дивизије отпочне радове на изградњи положаја на десној обали Дунава од Шаренграда до главног положаја на првом одбрамбеном појасу. Овакав задатак је био постављен због тога што су били учестали продори непријатељских извиђачких група низ Дунав и њихово искрцавање у позадини фронта у Срему и у Бачкој. Постојала је бојазан да непријатељ не искрца тамо јаче снаге, нанесе удар на десном крилу 1. армије и, евентуално, присили њене снаге на повлачење.

Исто тако, тим наређењем био је постављен задатак 5. дивизији да одмаршује у рејон Љуба — Ердевик — Кукујевци и да, у својству армијске резерве, буде спремна за употребу у зони дејства 6. пролетерске и 11. дивизије, као и да по доласку у рејон Ердевика отпочне реорганизацију и обуку својих јединица.

Линија фронта 1. пролетерске дивизије протезала се од Дунава па на југ до шуме Калиле — око 6 км северно од Шида. Десно од ње, преко Дунава, у Бачкој, налазиле су се 4. српска бригада 21. дивизије и 1. бригада КНОЈ-а за Војводину. На левом крилу према Товарнику налазиле су се јединице 11. крајишке дивизије, које ће кроз четири дана бити смењене од јединица 21. дивизије.

Једна од земуница на сремском фронту (из фототеке „Борбе“)

Неколико дана касније, 20. марта 1945, Штаб 1. армије издао је наређење којим је регулисао смену јединица 11. дивизије од стране јединица 21. дивизије. Циљ смене јединица 11. дивизије био је такође реорганизација, преоружавање и извођење обуке. Задатак дивизије после смене био је да поседне рејон Кукујевци — Кузмин — Мартинци — Лаћарак и да, у својству армијске резерве, у случају потребе, буде употребљена у зони одбране 6. пролетерске и 21. дивизије. Овим наређењем је измењен задатак 5. дивизије: она је, у својству армијске резерве, могла да буде употребљена у зони одбране 1. пролетерске дивизије.

Исто тако, наведеним наређењем Штаба 1. армије било је предвиђено да 11. дивизија, уместо трофејног — немачког, италијанског и бившег југословенског наоружања, прими совјетско пешадијско наоружање. Преоружање артиљеријских јединица ове дивизије није тада могло бити извршено, јер артиљеријска оруђа до тада нису била примљена од Совјетског Савеза.

После смене 5. и 11. дивизије, распоред јединица 1. армије на сремском фронту био је следећи: три пешадијске дивизије и једна коњичка бригада на главном одбрамбеном појасу и две дивизије на другом појасу одбране. Али овакав распоред снага 1. армије потрајаће још врло кратко време, па ће доћи до прегруписавања снага за предстојеће офанзивне операције у априлу месецу 1945.

У претходном једанаестодневном периоду није било значајнијих борби и промена на сремском фронту. Испред снага 1. армије налазиле су се и даље снаге немачког 34. армијског корпуса Групе армија „Е“. На главном одбрамбеном појасу између Дунава и Саве налазиле су се 117. ловачка и 41. тврђавска дивизија, са више усташко-домобранских и белогардејских јединица. На положајима у дубини одбране налазиле су се разне немачке, усташко-домобранске, белогардејске и полицијске јединице. На левом крилу сремског фронта, јужно од Саве, налазили су се

остаји албанске квислиншке дивизије „Скендербег“ и потпуно попуњена и одморена 22. гренадирска дивизија, као и усташке, домобранске и четничке јединице.

У периоду од 18. до 28. марта јединице 1. армије извеле су 10 већих извиђачко-обавештајних нападаћих акција и у исто време одбиле 9 сличних акција противника. Од интересантнијих догађаја на фронту у овом периоду бележимо појачану активност немачких јединица на Дунаву. Оне су биле поселе острво Шаренград јужно од села Букина у Бачкој, али су их јединице 1. пролетерске бригаде протерале са њега 19. марта. Исто тако, немачке јединице су на брзим моторним чамцима у неколико наврата вршиле извиђање и нападне акције низ реку Дунав од Шаренграда према Илоку. У Штабу 1. пролетерске дивизије и у Штабу 1. армије владало је уверење да Немци, поред извиђања, врше убацивање извиђачких и обавештајних група у позадину фронта 1. армије. Због тога је Штаб 1. армије наредио 5. дивизији да 26. марта мањим снагама поседне леву обалу Дунава узводно од Бачке Паланке ка Шаренграду. Исто тако, Штаб армије је наредио 1. пролетерској и 5. дивизији да непрекидно контролишу десну обалу Дунава од Мохова до Илока.

У дивизијској болници 6. пролетерске дивизије хирурзи су непрекидно указивали стручну лекарску помоћ борцима (из албума генерала Ђока Јованића)

Ловорка Јурас-Зајић, апотекарски помоћник (из фото-архиве Института за војномедицинску документацију у Београду)

У овом периоду, запажена је и немачка пропагандна делатност на фронту у Срему. Поред позивања бораца 1. армије на предају преко гласоговорника, непријатељ је тзв. пропагандним гранатама великог калибра (105 мм до 152 мм) убацивао пропагандни материјал и пропуснице за прелаз линије фронта.

Ако саберемо све важније извиђачко-обавештајне и друге нападне акције изведене на сремском фронту од 24. јануара до 28. марта 1945, у којима су једновремено учествовале снаге јачине од једне чете до два батаљона, произлази да њихов укупан збир износи 200. Од овога броја јединице 1. армије извеле су 145 већих нападах акција. Остатак од 55 нападах акција отпада на немачке јединице. То, практично, значи да су јединице 1. армије у времену од 63 дана саме извеле 145 а одбиле 55 нападах акција, из чега произлази закључак да су сваког дана учествовале у 3,3 акције, уз једновремено ангажовање снага већих од једне чете. Поред тога, треба имати у виду да су сваког дана током свих 24 часа, поред набројаних већих акција у којима су учествовале веће јединице, извођене и друге многобројне извиђачке и обавештајне акције у којима су учество-

Командни кадар 6. пролетерске дивизије (слева надесно Никица Пејиновић, политички комесар дивизије, Ђоко Јованић, командант дивизије, Митар Заклан, командант 1. личке бригаде, Милош Чанковић, заменик команданта 1. личке бригаде, и Мирко Медић-Цукић, начелник Штаба 1. личке бригаде (из албума генерала Ђока Јованића)

Даница Росић, референт санитета 6. пролетерске дивизије (из фото-архиве Института за војномедицинску документацију)

вали стражари, патроле и мање извиђачке и друге борбене групе чији су задаци били разноврсни, од обезбеђења до тзв. акција „хватања језика“.

Истовремено, обе стране су претрпеле знатне губитке у мртвим, рањеним и заробљеним, односно несталим војницима и официрима. Према процени штабова јединица 1. армије, губици немачких и квислиншких јединица износили су око 2.650 мртвих и рањених и 44 заробљена војника и старешине. Губици јединица 1. армије износили су 241 мртвих, 839 рањених, 1 пребегао и 1 нестало. То значи да је из јединица 1. армије у просеку сваког дана гинуло око 4, а било рањено око 14 бораца.

Треба, такође, имати у виду да је током читавог периода затишја непрекидно била у току обострана делатност минобацачких и артиљеријских јединица, тако да је један део губитака са обе стране био проузрокован њиховим дејством.

Команданти батаљона 3. личке пролетерске бригаде на сремском фронту (слева надесно): Бошко Ђопић, Дане Угарковић и Драган Сијан (из албума генерала Рада Суше)

Исто тако, један део губитака (а за јединице 1. армије ови губици су били знатни) био је проузрокован од нагазних противпешадијских и противтенковских мина. Губици непријатеља проузроковани дејством Југословенског ратног ваздухопловства испред фронта 1. армије нису урачунати у напред наведене цифре.

ПРИПРЕМЕ ЗА ПРОЛЕЋНЕ ОФАНЗИВНЕ ОПЕРАЦИЈЕ

Поред веома живе извиђачко-обавештајне делатности чији је циљ био да се тачно утврди линија фронта, инжињеријско уређење непријатељских положаја, ватрени положаји тешких пешадијских, минобацачких и артиљеријских оруђа и систем ватре, линија протезања противпешадијских и противтенковских препрека — жичаних и минско-експлозивних, као и тачно утврђивање састава, јачине и распореда непријатељских јединица на фронту и у позадини, на сремском фронту су се у јединицама 1. армије вршиле веома обимне припреме за извођење пролетњих офанзивних операција. Те припреме су

Командант 31. српске бригаде Миодраг Нешић-Кеша (први слева) са командантима батаљона, март 1945 (из фототеке „Борбе“)

Група бораца 5 (македонског) батаљона 1. личке пролетерске бригаде у Адашевцима, почетком марта 1945 (из албума генерала Ламбеа Михајловског)

Пилот и стрељач на авиону ИЛ-2 врше припрему пред полетање на борбени задатак (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

биле веома разноврсне, а њихово извођење непрекидно и напорно. У њих су биле укључене све јединице и установе, команде и штабови, војници и старешине оперативних и позадинских јединица и установа. Поред тога, у те припреме су биле укључене све територијалне војне команде, народноослободилачки одбори свих степена, сви партијски комитети и партијске организације у Срему, сви комитети и организације СКОЈ-а и Уједињеног савеза антифашистичке омладине Војводине, организације Јединственог народноослободилачког фронта, организације жена, пионира, ОЗН-е и Народне милиције — једном речју, читаво становништво Срема, његове организације, установе и имовина.

Припреме за пролетње офанзивне операције јединица и установа 1. армије обухватале су: војну и политичку обуку војника, старешина, команди и јединица, партијско-политичку делатност, наоружавање, преоружавање и реорганизацију јединица и установа. Ми ћемо их укратко изложити наведеним редом.

ОБУКА ВОЈНИКА, СТАРЕШИНА, КОМАНДИ И ЈЕДИНИЦА

Ова обука је обухватала војну и политичку обуку. Она је програмирана од стране Врховног штаба

Маршал Југославије Јосип Броз Тито са др Гојком Николишем у посети Главној војној болници — Београд 1945 (из фото-архива Института за војномедицинску документацију У Београду)

(касније: Генералштаба ЈА), команди армија и команди дивизија. Планирање и извођење обуке одвијало се у командама дивизија, бригада и самосталних батаљона и дивизиона.

Будући да су око 80% састава 1. армије у тзв. оперативним, односно борбеним јединицама чинили борци млађих годишта који пре тога нису прошли кроз било какву темељитију војну обуку, осећала се потреба да се она изведе на фронту. Истина, било је предлога из јединица да се млади борци који су из Србије слати на фронт за попуну јединица, претходно обуче у неком од наставних центара.

Исто тако, највећи део старешинског кадра у јединицама није био у потребној мери обучен како би могао да решава сложене проблеме вођења борбе са искусним, добро обученим и добро наоружаним противником какав је био на сремском фронту.

Налазећи се пред оваквим проблемима, Генералштаб ЈА и Штаб 1. армије, уз залагање свих штабова дивизија и бригада, предузели су све што је било могуће да се повећа степен обучености војника и старешина и отклоне наведени недостаци.

Капетан Илија Рашета, начелник Штаба 3. личке пролетерске бригаде, и политички комесар 4. батаљона исте бригаде Вукмировић на сремском фронту, јануара 1945 (из албума генерала Рада Суше)

Особље економата и мензе Штаба 1. армије на сремском фронту, 1945 (из албума конобара Рада Марковића)

У свим пешадијским јединицама били су организовани и разни курсеви за обуку десетара, извиђача, снајпериста.

У јединицама осталих родова војске, поред обуке из пешадијског егзерцира, односно стројеве обуке, описа пешадијског наоружања, наставе гађања из пиштоља, аутомата и пушке, борбене и тактичке обуке, политичке наставе и хигијене, извођена је обука из описа њиховог-основног наоружања, а били су организовани и курсеви за извиђаче, топографе, послужоце на оруђима, минере, понтонире, везисте.

Цосле завршене обуке из описа пешадијског наоружања и наставе гађања, у свим јединицама и првог и другог ешелона вршена су школска и бојева гађања из пиштоља, аутомата, пушака и митраљеза. Ова гађања из пешадијског наоружања вршена су у свим јединицама кад су се налазиле у дивизијској или у армијској резерви. Минобацачке и артиљеријске јединице вршиле су гађања из својих оруђа у време када су се налазиле на фронту — по циљевима који су се налазили у непријатељевом распореду.

У оквиру тактичке обуке све су јединице закључно са четом, батеријом и ескадроном изводиле обуку на тему „Напад чете (батерије, ескадрона) на утврђену линију непријатељског положаја, заузеће линије, гоњење непријатеља и предаја рапорта по завршетку борбе“. Ова обука је извођена у свим је-

Поручник Руди Крајина (први слева), управник артиљеријске радионице 1. армије, и политички комесар радионице, поручник Добривоје Миловановић (трећи слева), са још два руководећа друга радионице (из албума пуковника Рудија Крајине)

Генерал др Ђура Мештеровић, заменик начелника Санитетске управе Југословенске армије (из фото-архиве Института за војномедицинску документацију)

Партијско-политички руководиоци Македонског батаљона 1. личке бригаде у Адашевцима, почетком марта 1945 (слева надесно): Ламбе Михајловски, политички комесар, Јовица Грковић, помоћник комесара 1. личке бригаде, и Салих Османбеговић, помоћник политичког комесара батаљона (из албума генерала Ламбеа Михајловског)

Команданти и политички комесари батаљона 3. личке пролетерске бригаде са начелником штаба бригаде (из албум; генерала Рада Суше)

Авио-механичари врше поправке на репу ловачког авиона ЈАК-1 који је оштетила непријатељска противавионска артиљерија на сремском фронту (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

диницама, али у време када су се налазиле у дивизијској или у армијској резерви. Поред тога, извођена је и обука на тему „Кретање под даљном, средњом и блиском пешадијском ватром, прелазак у стрелачки строј, напад на непријатеља и заузимање његовог положаја, гоњење непријатеља и предаја рапорта (извештаја), о извршеном задатку”.

Поред обуке војника и јединица, извођена је непрекидно и обука старешина. У том циљу су били организовани курсеви за командире водова, чета и команданте батаљона (нижи и виши официјерски курсеви).

У артиљеријским јединицама били су при штабовима артиљеријских бригада организовани курсеви за командире водова и батерија, а при артиљеријским одселима дивизија курсеви за ађутанте дивизиона, команданте дивизиона и начелнике артиљерије пешадијских пукова.

У инжењеријским јединицама су, такође, извођени курсеви са тежиштем на минирању и размињању, изradi противтенковских препрека разних врста, изградњи колонских путева и објеката на њима, као и уређењу прилаза на обалама река. Осим

тога, били су посебно организовани курсеви из по* тонирске обуке и извођени су практично на Дунав у рејону Илока.

У батаљонима за везу били су организовани курсеви за десетаре и командире водова и чет; курсеви за телефонисте, послужиоце на телефоским централама и курсеви за радиофонисте и радис телеграфисте. Поред ових, у батаљону за везу а[^] мије, били су организовани курсеви за шифранте.

Да би се на фронту, у непосредном додиру с непријатељем, непрекидно одвијао процес извођењ наставе и одржавали састанци и конференције, бил су изграђена два типа учионица: под „ведрим небом и укопане у земљу. Ове последње су служиле 2 склањање људства у случају да непријатељ отпоч гађање минобацачима и артиљеријом или изврш надлетање авионима.

ПАРТИЈСКО-ПОЛИТИЧКА ДЕЛАТНОСТ

Ова делатност се одвијала по упутствима и иг структурама Централног комитета КПЈ преко па{

Командант 1. армије генерал Пеко Дапчевић, (други слева) на положају једне батерије из Артиљеријске бригаде 1. пролетерске дивизије код Шида даје претпоставку да непријатељски тенкови врше напад из позадине. Командир ове батерије био је Ђуро Жарковић — други здесна (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

Артиљерци 1. пролетерске дивизије извлаче противтенковски топ (76 мм М 42-ЗИС-3) из склоништа на положају код села Беркасова, марта 1945 (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

Генерал-мајор Милутин Морача (лево) приликом предаје прелазне заставе најбољој јединици 5. дивизије. Заставу примио капетан Милан Салић, командант 3 (минобацачког) дивизиона Артиљеријске бригаде 5. дивизије (из албума генерала Милутина Мораче)

Провера обучености минобацачлија 120 мм Артиљеријске бригаде 1. пролетерске дивизије на положају код села Беркасова, марта 1945. На слици капетан Јанко Радуловић (други слева), командант бригаде, и мајор Љубивоје Пајовић (трећи слева), командант артиљерије дивизије (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

Стрелац на авиону ИЈ1-2 нишани митраљезом УБТ (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

Јединице 5. дивизије на прослави 27. годишњице Црвене армије код села Новак-Бапска, 23. фебруара 1945 (из албума генерала Милутина Мораче)

тијско-политичких органа, руководилаца и организација. Читава ова делатност одвијала се у духу Инструкције Централног комитета КПЈ од 14. јануара 1945, из које доносимо само неке поставке које, по нашем мишљењу, најбоље илуструју њен дух и суштину:

„Прелаз на фронтални начин ратовања и велики бројчани пораст захтевали су неодложно и брзо стварање модерне војне организације, способне за употребу и садејство свих родова оружја.

Ове видне промене у развоју народноослободилачког рата и посебно наше војске постављају пред нашом партијском организацијом у војсци крупне задатке:

Прво, васпитати масе нових војника у духу народноослободилачке борбе, упознавајући их систематски са развојем, циљевима и тековинама те борбе...

Друго, створити чврсту дисциплиновану војну организацију, обучити масу нових војника, овладати свим модерним оружјем и васпитати командни кадар за руковођење фронталним борбама. Прелазећи на фронталан начин ратовања наше јединице су се нашле пред крупним и сложеним организационим и оперативним задацима. Да би се ти задаци могли решити, нужно је завести гвоздену војну дисциплину, схватајући је као неопходно средство руковођења... Чланови Партије су дужни служити примером како у погледу изучавања војне вештине, извођења обуке, тако и у погледу извршавања постављених задатака. Нарочиту пажњу партијске организације треба да посвете подизању командног кадра, развијању упорности и офанзивности. За командни кадар, а нарочито виших јединица није довољан лични хероизам, него је нужно оспособити команданте да руководе јединицом тако, да она као целина извршава постављене задатке. Не сме се дозволити да команданти западну у положај да личном храброшћу надокнађују недостатке у командовању."

Поступајући у духу добијене Инструкције, у свим дивизијама 1. армије одржане су партијске конференције на којима су детаљно претресана сва питања партијског и политичког рада у јединицама.

У свим јединицама армије одвијао се и рад СКОЈ-а. У батаљонима су одржане конференције на којима је чланство СКОЈ-а упознато са закључцима партијских конференција дивизија. Организације СКОЈ-а на својим конференцијама преузеле су низ великих обавеза, једна од најважнијих је била да се батаљони, бригаде и дивизије подигну на степен савремених јединица. Да би то постигле, организације СКОЈ-а су организовале такмичење за мајсторско руковање оружјем, такмичење за ликвидацију неписмености, као и разна спортска такмичења. Поред тога, СКОЈ је примио обавезу да организује прославу Светске омладинске недеље.

У току спровођења у живот примљених обавеза постизани су и веома запажени резултати. Примера ради напоменимо „Извештај о стању и раду скојевске организације Прве пролетерске бригаде за месец март 1945. године" упућен руководиоцу СКОЈ-а 1. пролетерске дивизије. Из њега се види да је у оквиру прославе Светске омладинске недеље, на дан 21. марта, одржан митинг омладине бригаде и омладине приштабских јединица 1. пролетерске дивизије. Овом митингу, који је одржан у Шаренграду, присуствова-

Заједнички ручак бораца и старешина 5. дивизије и народа на прослави 27. годишњице Црвене армије код села Новак-Бапска, 23. фебруара 1945 (из албума генерала Милутина Мораче)

Сељанке из Новак-Бапске носе храну и дарове борцима 6. дивизије, фебруара 1945 (из албума генерала Милутина Мораче)

Командант 3. батаљона 3. крајишке бригаде капетан Милан Бодирожа изводи обуку у гађању из пушке, март 1945, код села Новак-Бапска (из албума пуковника Пера Трнинића)

Тренутак са другог саветовања организације СКОЈ-а 6. пролетерске дивизије. На говорници Гојко Дамјановић, руководиоц СКОЈ-а дивизије (из албума генерала Ђока Јованића)

Командант артиљерије 1. пролетерске дивизије мајор Љубивоје Пајовић (четврти здесна) са официрима свога штаба и командантима дивизиона изводи тактичку обуку у близини села Новак-Бапска, почетком априла 1945 (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

Командант 1. пролетерске дивизије генерал Васо Јовановић (први здесна) и политички комесар 3. крајишке бригаде мајор Петар Лазаревић у Шиду, 1. фебруара 1945 (из албума пуковника Пера Тринића)

Франц Жупанчић, руковалац технике за агитацију и пропаганду 3. крајишке пролетерске бригаде (из албума пуковника Пера Трнинића)

ло је око 300 омладинаца. После митинга одржана су предавања по четама о значају прославе Светске омладинске недеље.

Поред тога, у Извештају се наводи да је у свим батаљонима било организовано такмичење у познавању и руковању оружјем и да су постигнути добри резултати, са напоменом да и поред тога у батаљонима „има мали број другова који не знају руковати оружјем“. Борци који су постигли најбоље резултате били су похваљивани и награђивани јавно пред стројем јединице. Њихова имена су истицана у зидним новинама и батаљонским листовима.

Поред тога, у току прославе Светске омладинске недеље били су послати поздравни телеграми маршалу Титу, Штабу 1. пролетерске дивизије и омладини 3. украјинског фронта Црвене армије. Истовремено, било је написано неколико писама омладинцима у Совјетском Савезу, Сједињеним Америчким Државама и Великој Британији.

У јединицама се одвијао веома жив политички рад са војницима и старешинама, којим су руководили политички комесари јединица, уз свестрану помоћ политичких органа у армији, дивизијама и бригадама. Програм политичког образовања војника и старешина у јединицама и на курсевима био је веома богат и садржавао је низ тема у којима су обрађи-

Капетан Јован Томовић, командант дивизиона Артиљеријске бригаде 1. пролетерске дивизије, на положају код села Новак-Бапска, издаје наређење командиру батерије Тодору Дветићу пред пробој сремског фронта почетком априла 1845 (из албума потпуковника Тодора Цветића)

Прослава светске омладинске недеље у 3. крајишкој бригади. На говорници Светозар Иветић, лево седи политички комесар бригаде Петар Лазаревић Шваба а десно омладински руководиоцац 1. пролетерске дивизије (из албума пуковника Гера Трнинића)

Ка фронту у Срему, за време затишја, неписмени борци 6. пролетерске дивизије учили су да пишу слова, речи и реченице (из албума генерала Ђока Јованића)

вана разна питања. Поред тема у којима је излаган развитак људског друштва кроз историју, налазила су се разна питања текуће војне и политичке ситуације, као што су: појам и суштина фашизма, народно-ослободилачка борба народа Југославије, улога КПЈ, СКОЈ-а и масовних омладинских и антифашистичких организација у развоју народноослободилачке борбе.

Поред напред наведене тематике, у јединицама 1. армије одвијала се и веома жива политичка активност на објашњавању текућих политичких догађаја, као што су резултати договора три савезничке велике силе Велике Британије, САД и СССР на познатој конференцији у Јалти, на Криму, која је одржана од 4. до 12. фебруара 1945. Исто тако, велика пажња у политичком раду са војницима, старшинама и народом била је посвећена питању делатности Националног комитета ослобођења Југославије (НКОЈ), питању монархије и будућег друштвеног уређења.

Исто тако, у јединицама и у насељима где су биле смештене јединице које нису биле на положајима, одвијао се жив културно-просветни рад.

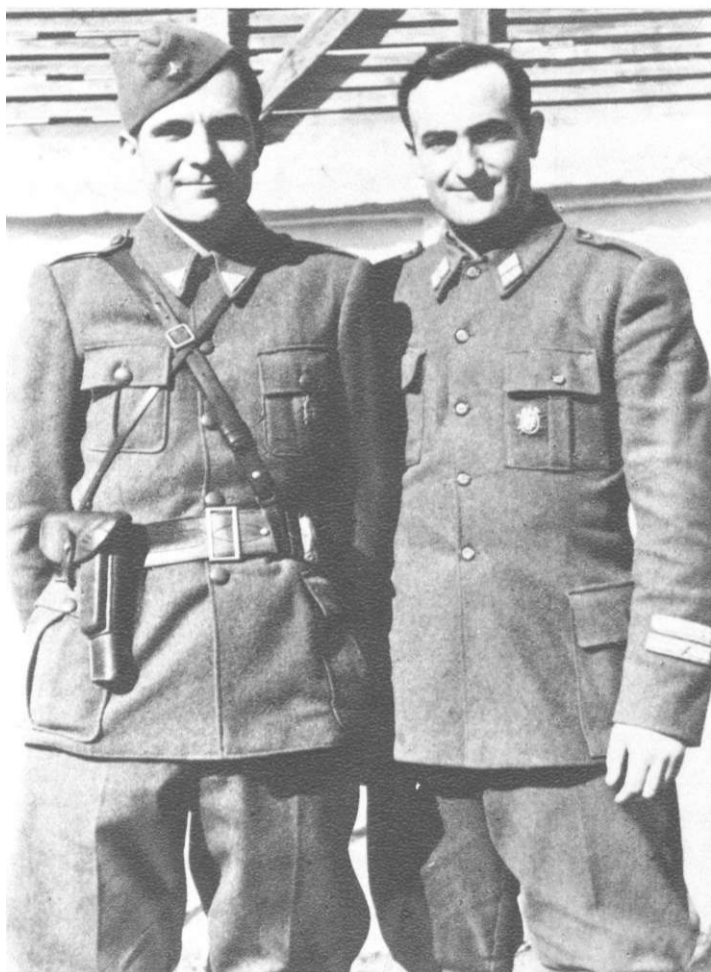
НАОРУЖАВАЊЕ И ПРЕОРУЖАВАЊЕ ЈЕДИНИЦА

Непосредно после ослобођења Београда створене су могућности да се наше јединице боље опреме оружјем запленим од немачких окупаторских јединица, као и оним из војне помоћи Совјетског Савеза.

Од дивизија 1. пролетерског корпуса, које су касније ушле у састав 1. армије, прве су биле преоружане јединице 1. пролетерске и 5. дивизије. (Зне су се у новембру 1944. у Београду наоружале оружјем примљеним од Црвене армије. Тако су ове дивизије крајем новембра стигле на сремски фронт са новим оружјем.

Ускоро потом, са сремског фронта је повучена 6. пролетерска дивизија и упућена у Београд ради преоружања. Њене јединице су децембра 1944. оставиле у Београду своје трофејно наоружање — претежно немачко и италијанско — и примиле ново оружје. Ова дивизија се почетком јануара вратила на сремски фронт.

Почетком 1945. године на сремском фронту је преоружана и 21. дивизија. И напослетку, у другој половини марта 1945. отпочело је преоружавање и 11. дивизије. Наоружавање дивизија 1. армије оружјем

Мајор Мирко Нововић (десно), партијски руководиоцац 1. пролетерске дивизије, и капетан Пера Трнинић, партијски руководиоцац 3. крајишке бригаде (из албума пуковника Пера Трнинића)

Иванка Вукотић, борац Космајског НОП одреда и Космајске бригаде и члан културне екипе 1. армије, у секцији за агитацију и пропаганду (из албума Јованке Михајловић, раднице НИГРО „Борба“)

За време предаха између две борбе, у рукама овог борца 1. армије нашле су се новине „Борба“ (из листа 1. армије „За победу“)

Положај Италијанске бригаде на десној обали Дунава код Шаренграда (из албума пуковника Јована Вујошевића)

Ров на положају 3. крајишке пролетерске бригаде код села Новак-Бапска, почетком априла 1945 (из албума пуковника Пера Трнинића)

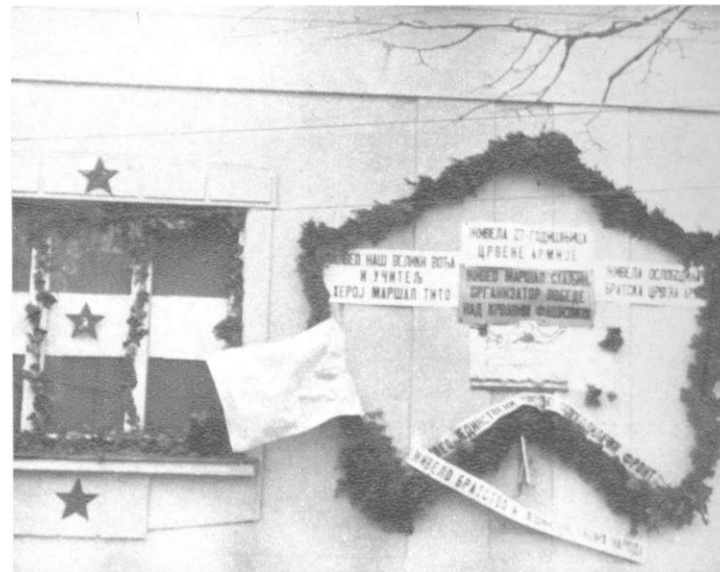
Загорка Алимпић Зорица, родом из Лознице, најмлађа партизанка у 21. дивизији (13 година). Снимљено у Бачкој Паланци 6. фебруара 1945 (из албума Загорке Алимпић-Стрике)

совјетске производње било је комплетно што се тиче пешадијског наоружања. Међутим, наоружавање артиљеријских јединица није било извршено у складу са потребама и задацима који су стајали пред дивизијама крајем другог светског рата.

Поред четири преоружане дивизије 1. армије, биле су преоружане и по три дивизије 2. и 3. армије. У 2. армији то су биле дивизије 14. корпуса: 23, 25. и 45. дивизије, а у 3. армији то су биле јединице 12. ударног корпуса: 16, 36. и 51. дивизија.

Дакле, на сремском фронту и на његовим крилима у 1, 2. и 3. армији било је укупно 10 дивизија наоружаних совјетским наоружањем. У поређењу са наоружањем тадашњих дивизија Црвене армије, у наоружању поменутих дивизија ЈА недостајало је око 60 оруђа батаљонске и 360 оруђа дивизијске артиљерије. При том истичемо да 1, 2. и 3. армија нису располагале својом органском армијском артиљеријом нити је Врховни штаб, односно Врховна команда имала артиљеријске јединице у својој резерви којима би ојачавала дивизије и армије.

У погледу муниције, треба истаћи само то да су јединице 1. армије пред почетак пролећних офанзив-

Једна зграда у Шиду украшена зимским зеленилом и паролма поводом прославе 27. годишњице Црвене армије, 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

На улазу у једно склониште под земљом артиљерци 1. пролетерске дивизије исписивали су разне пароле — на српско-хрватском језику (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

Једно одељење минобацача 82 мм прати своју пешадију и ватром и покретом, априла 1945 (из листа 1. армије „За победу“)

У Илоку је 3. марта 1945. комесар 21. дивизије Мирко Јовановић предао заставу Уједињеног савеза антифашистичке омладине Србије (УСАОС) 3. батаљону 4. српске бригаде 21. дивизије као најбољем обладинском батаљону Србије; стоје (слева надесно, у првом плану): Стево Адамовић, командант 4. српске бригаде, Мирко Јовановић, политички комесар 21. дивизије, командант 3. батаљона (са заставом), Миливоје Максимовић, начелник Штаба 21. дивизије и други руководиоци 21. дивизије (из породичног албума покојног генерала Мирка Јовановића)

Гроб Рајка Деспенића, Бањалучанина, једног од најбољих извиђача 1. дивизије, погинуо марта 1945. код Товарника (из албума Драгоја Лукића)

На сремском фронту је непрекидно извођена обука старешина. На овој фотографији је снимљен тренутак када командант артиљерије 1. пролетерске дивизије мајор Љубивоје Пајовић (први слева) прати излагање команданта дивизиона капетана Јована Томовића. Провери обучености присуствовали су командант и политички комесар Артиљеријске бригаде 1. пролетерске дивизије капетан Јанко Радловић (други здесна) и мајор Спасоје Пухало (трећи здесна) и други официри Артиљеријске бригаде (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

Спортско такмичење у надвлачењу у једној јединици 6. пролетерске дивизије у Адашевцима, марта 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

Пролеће у Срему 1945. Време је орању! Војници 1. армије номажу сељацима да поору и засеју житом питоме сремске њиве (из листа 1. армије „За победу“)

Тренутак са спортског такмичења у јединицама 6. пролетерске дивизије, марта 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

Фудбалски тимови 1. пролетерске дивизије (десно) и Баталјона за везу 1. дивизије пред утакмицу за првенство 1. дивизије, у Илоку крајем марта 1945 (из албума др Александра Петровића)

Фудбалски тим 3. крајишке пролетерске бригаде у Илоку 24. III 1945 (из албума пуковника Пера Трнинића)

них операција имале у просеку око један борбени комплет. Пракса рата је показала да је ова количина муниције била довољна само за пет ратних дана у току извођења офанзивних операција. Слаба снабдевеност муницијом била је главни узрок великим губицима бораца и старешина.

РЕОРГАНИЗАЦИЈА ЈЕДИНИЦА И УСТАНОВА 1. АРМИЈЕ

После готово четири године свога постојања оружане формације народноослободилачког покрета, руковођене Комунистичком партијом Југославије, нарасле су почетком 1945. године у бројно моћну, организационо снажну и релативно добро наоружану армију народа и народности Југославије. Док су све друге војне формације организоване на тлу Југославије биле компромитоване сарадњом са окупаторима, Народноослободилачка војска и партизански одреди Југославије постали су једина оружана сила Демократске Федеративне Југославије, армија братства и јединства њених народа и народности. Та моћна армија нове Југославије, очврсла и сазрела у многим бојевима, операцијама и биткама, обогатила је своје јединице и команде сопственим ратним искуством. Због свих ових и других квалитета, било је очигледно да је она својом снагом, местом и улогом у светском стратегијском фронту постала савремена армија. Сви ови војни и политички квалитети оружаних снага Демократске Федеративне Југославије наметнули су потребу за још једну промену назива и још једну ратну реорганизацију. И управо на бази тих нових војних и политичких потреба Повереник народне одбране и Врховни командант оружаних снага Демократске Федеративне Југославије донео је 1. марта 1945. одлуку да Народноослободилачка војска Југославије убудуће носи назив „Југословенска армија“, да морнарица Народноослободилачке војске Југославије носи назив „Југословенска морнарица“ и да се дотадашњи Врховни штаб Народноослободилачке војске и партизанских одреда Југославије реорганизује у Генералштаб Југословенске армије, као орган Повереништва народне одбране, и то за све оружане формације Демократске Федеративне Југославије.

Ускоро потом тек формиран Генералштаб Југословенске армије донео је почетком марта 1945. одлуку о увођењу нове организацијске структуре и новог формацијског састава.

ИЗРАДА ФОРТИФИКАЦИЈСКОГ СИСТЕМА ОДБРАНЕ

Поучене искуствима из немачких офанзивних операција у јануару 1945, команде свих степена, почев од команде 1. армије па до команди чета и водова свих јединица у њеном саставу, предузеле су крајем јануара 1945, веома опсежне мере на изградњи једног снажног фортификацијски потпуно уређеног система одбране. Тај велики и озбиљан посао текао је све до пробоја сремског фронта, тј. до 12. априла 1945.

У зону одбране 1. армије ширине око 30 км и на исто толикој дубини била су током јануара, фебруара, марта и априла изграђена три армијска одбрамбена појаса.

Једна мајка — партизанка из Срема пере рубље борцима 1. армије. Њен син је у 3. армији. Њему ће рубље да опере кека друга мајка или сестра у Славонији, Барањи или Бачкој (из листа 1. армија „За победу“)

Предњи крај првог одбрамбеног појаса протезао се испред следећих места на линији Шаренград — Бапска — Шид — Мала Вашица — Моровић — Вишњићево (Грк). Други одбрамбени појас протезао се линијом Илок — Јуба — Ердвик — Кукујевци. Трећи појас одбране протезао се на линији Нештин — Визић — Бингула — Кузмин.

На поменутој просторији величине око 1.000 км² ископано је око 600 км ровова и изграђено неколико хиљада дрвено-земљаних бункера и других разних положаја за артиљерију и минобацаче.

Поред овога, непосредно пред пробој сремског фронта, Штаб 1. армије издао је свим јединицама на главном одбрамбеном појасу наређење да допуне постојећи и изграде нови главни одбрамбени појас у простору између предњег краја непријатељског и предњег краја главног одбрамбеног појаса 1. армије.

Да би се извршила допуна постојећег одбрамбеног појаса на левој обали Босута, Штаб 1. армије издао је 16. марта наређење штабу 6. пролетерске дивизије да „приступи изградњи и утврђењу линије поред ријеке Босута на оностраној обали почев од села Градина па дуж ријеке низводно до железничке станице у селу Моровићу" и да на том делу фронта постави једну бригаду са једним батаљоном на обали реке, а са два у резерви. Поред тога, било је наређено да се западно од Босута на путевима у дубини шуме, у правцу Батровца и Липовца изграде „истурене ослоне тачке" с циљем да се непријатељу онемогући извиђање и, уједно, осигура лево крило армије од изненађења.

Ради што веће контроле над непријатељем и нашошења истоме што више губитака, као и појачане будности код наших јединица, Штаб 1. армије је 24. марта 1945. издао наређење да 6. пролетерска и 11. дивизија изврше померање главне борбене линије напред, поседну положаје на тој линији и отгшчну са радовима на изградњи главне борбене линије (израдом заклона нормалног профила).

Поред тога, овим дивизијама је било наређено да одмах отпочну са радовима на изградњи предстражних положаја, који морају бити добро изгра-

ђени, маскирани и повезани саобраћајницама са главном борбеном линијом. Исто тако, овим наређењем је 21. дивизији стављено у задатак да изради саобраћајнице с једне и с друге стране цесте Шид — Товарник, од главне борбене линије па до раније израђених саобраћајница.

Такође, наређењем је предвиђено да све пешадијске бригаде оних дивизија које су се налазиле на положајима, на своме делу фронта позади главне борбене линије израде осматрачнице; оне су морале бити добро маскиране и телефонски повезане са штабовима бригаде. На овим осматрачницама стално је морао да се налази по један члан штаба бригаде, чија је дужност да у свако време зна ситуацију како код својих јединица, тако и код непријатељских, да стално прати рад и покрете непријатеља.

Као што смо напред навели, у изградњи одбрамбеног система на сремском фронту било је ангажовано и становништво Срема. То се најбоље види из извештаја који су писани у време извођења тих радова или непосредно после њиховог завршетка. Тако, на пример, у извештају Округног комитета КПЈ за Срем за месец април 1945. упућеном Покрајинском комитету КПЈ за Војводину, између осталог, пише:

Механичари и руководећи састав Артиљеријске радионице 1. армије у Сремској Митровици, марта 1945 (из албума пуковника Рудија Крајине)

Топ 45 мм на оправци у армијској артиљеријској радионици у Винковцима (из албума пуковника Рудија Крајине)

„ . . . Како немамо тачних података о свим добровољним акцијама у Срему, наводимо један пример. На поправци аеродрома у Руми, која је трајала 15 дана учествовало је сваког дана по 5000 људи и 1500 кола. Од ослобођења до данас (мисли се на ослобођени део Срема до априла 1945. године — примедба аутора) само је омладина дала преко 1,000.000 радних дана, а Срем је дао сигурно на разним радовима (аеродроми, пруге, друмови, брања кукуруза, копање ровова, превоз рањеника и муниције) око 2,000.000 радних дана.”

Поред учешћа у копању ровова и положаја за разна оруђа, овде истичемо да је у разним радионицама израђено или поправљено на хиљаде комада разног ручног алата неопходног при копању ровова, уређењу положаја и изради разних препрека.

ФЕЛДМАРШАЛ АЛЕКСАНДЕР НА СРЕМСКОМ ФРОНТУ

Од значајнијих догађаја на сремском фронту у овом периоду је, свакако, посета високог савезничког команданта за Средоземље фелдмаршала Харолда Александра (Alexander, 5th Baron Kereke; У1з-кот-1; ОI Тишв). Овај бриљантни британски официр, генерал и фелдмаршал са успехом је руководио током другог светског рата савезничким армијама на разним ратиштима широм света. Прво, са успехом је повукао британски експедициони корпус код Денкерка преко Ламанша 1940. године. Потом је, такође са

Тренутак из посете фелдмаршала Александра 6. пролетерској дивизији 26. фебруара 1945. код Шида (здесьна налево): Мијалко Тодоровић, политички комесар 1. армије, генерал Руди Приморац, фелдмаршал Александер, Пеко Дапчевић, командант 1. армије, и остала пратња (из албума генерала Ђока Јованића)

Једно артиљеријско одељење из Артиљеријске бригаде 6. пролетерске дивизије са противтенковским топом 76 мм М 42-ЗИС-3 на положају у Срему у пролеће 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

успехом, извео операцију повлачења британских снага из Бурме ка Индији. Од августа 1942. Александер је командант британских снага на Средњем истоку. Године 1943. је командант 18. групе армија у Тунису и помоћник генерала Ајзенхауера где постиже велику победу над немачким снагама у Африци, којима је командовао генерал Ромел. Затим 1943, као помоћник генерала Ајзенхауера и командант 15. групе армија, побеђује Немце и Италијане на Сицилији и у јужној Италији. У децембру 1943. постављен је за команданта савезничких снага у Италији, а по освајању Рима, у јуну 1944, унапређен је у чин фелдмаршала. Од

Фелдмаршал Александер, савезнички командант Средоземља (улази у аутомобил), и Пеко Дапчевић, командант 1. армије (трећи здесна), у пратњи савезничких и југословенских официра приликом обиласка положаја 6. пролетерске дивизије 26. фебруара 1945, код села Товарника и Илинаца (из албума генерала Ђока Јованића)

Фелдмаршал Александер (у средини) и генерал Пеко Дапчевић са пратњом, снимљени у Илоку 26. фебруара приликом обиласка јединица 21. дивизије (из албума Бранке Јовановић)

Потпоручник Јосип Пенга (седи у средини), економ штаба 1. армије, на сремском фронту са конобарима штаба (слева надесно стоје): Загрепчанин, Раде Марковић Келнерче, Јовиша, Миша, Раде Поповић, Бора и још два конобара (из албума конобара Рада Марковића)

Официрл команде Артиљеријске бригаде 6. пролетерске дивизије у Малој Вашици код Шида, марта 1945 (стоје слева надесно — у првом плану): Илија Стојановић, шеф пропагандног одсека, Дако Бараћ, помоћник политичког комесара, Туро Љуштина, политички комесар, и Илија Палија, командант бригаде (из албума пуковника Туре Љуштине)

Испред улаза у једно батаљонско превјалиште била је исписана парола: „Буди чист бићеш здрав“ (из албума генерала Ђока Јованића)

Превожење 4. српске бригаде 21. дивизије преко Дунава ко/ Илока, фебруара 1945 (из фототеке „Борбе“)

новембра 1944. командант је савезничких снага у Средоземљу. У том својству је 21. фебруара 1945. дошао у Београд, где је са маршалом Титом водио разговоре о усклађивању завршних операција савезничких армија у северној Италији и Југословенске армије у Југославији према Аустрији.

Пошто су разговори завршени, фелдмаршал Александер је, према програму посете, требало да оде на сремски фронт. Око 18. часова 25. фебруара фелдмаршал Александер је стигао у Ердвик. У његовој пратњи су били југословенски генерали Рудолф Приморац и Владимир Велебит, британски генерал Ери, амерички генерал Лемницер, совјетски генерал Латоцкин и већи број савезничких официра. Њих су пред зградом, у којој је био смештен Штаб 1. армије, дочекали командант армије генерал Пеко Дапчевић и политички комесар армије пуковник Мијалко Тодоровић са официрима свога штаба.

Пошто је обишао почасну чету, фелдмаршал Александер је са својом пратњом провео краће време у Штабу 1. армије, где му је изложена ситуација на фронту. Потом су домаћини генерал Дапчевић и пуковник Тодоровић своје госте одвели на свечану вечеру приређену у њихову част. За време вечере генерал Пеко Дапчевић је одржао здравицу у којој је изразио задовољство што су командант савезничких снага за Средоземље и остали савезнички генерали и официри дошли у посету 1. армији на сремском фронту и наздравио за скору победу савезника над фашистичком Немачком. У одговору на здравицу генерала Дапчевића, фелдмаршал Александер се прво захвалио команданту 1. армије и његовим официрима на срдечном пријему. Потом је, како је објавила „Политика“ од 28. фебруара 1945, рекао:

„Ви сте пре три године умали на борбу онда када је ситуација била веома тамна и тешка за све нас. Када сам се искрцао у Италији с мојом победоносном армијом тек тада сам могао увидети колику помоћ пружа ваша војска општој савезничкој ствари. Студирао сам вашу историју у овом рату с највећим интересовањем. Сећам се све ваше јуначке борбе, а

Група ружоводилаца 3. крајишке бригаде на дан прослав 27. годишњице Црвене армије у селу Бачинцима: Перо Трнинић, партијски руководиоца бригаде, Мара Малбаши* референт санитета, и Драгутин Бего, политички комеса батаљона (здесна налево) (из албума пуковника Пер Трнинића)

27. годишњицу Црвене армије прославиле су и артиљеријске јединице 1. пролетерске дивизије, у Беркасову 23. фебруара 1945; здесна улево: Мирослав Павићевић, начелник штаба Артиљеријске бригаде, заставгош Мирјана Полексић, референт санитета у ПА дивизиону, Љубивоје Пајовић, командант артиљерије 1. дивизије, Мирјана Поповић, болничарка у ПА дивизиону, Миливоје Катић, политички комесар ПА дивизиона, и Стано Новаковић, обавештајни официр (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

Пуковник Мијалко Тодоровић Плави (први слева), политички комесар 1. армије, потпуковник Владо Бајић, командант 21. дивизије (у средини), и потпуковник Мирко Јовановић, политички комесар 21. дивизије, са осмехом прате програм „културне екипе“ на прослави 27. годишњице Црвене армије (из породичног албума покојног генерала Мирка Јовановића)

На прослави 27. марта 1945, у Беркасову, јединицама 21. дивизије говорио је политички комесар 1. армије Мијалко Тодоровић Плави (из породичног албума покојног генерала Мирка Јовановића)

нарочито се сећам јуначке Козаре која је херојеки издржала борбу против непријатеља који је ишао да је уништи. Познате су ми исто тако и ваше борбе у мају 1943. године, када је ваша изгладнела војска издржала неравну борбу са 11 дивизија.

Тешки дани стоје иза нас. Велики дани су пред нама. Ускоро ћемо се спојити северно од Јадрана и тако, као прави ратни другови, победоносно завршити ову борбу.

Од моје армије у Италији, којом имам част да командујем, ја вам носим топле поздраве. Поздрављам храбру борбу Југословена и Југославије и њеног вођу који води народе Југославије у срећан живот."

После вечере, око 22 часа, фелдмаршал Александер је у Ердравику присуствовао митингу приређеном у његову част.

У току ноћи између 25. и 26. фебруара на сремском фронту се одвијала уобичајена обострана делатност извиђачких патрола и група са појачаном минобацачком и артиљеријском ватром. Код јединица 1. армије на фронту био је појачан степен приправности.

Сутрадан, 26. фебруара 1945, фелдмаршал Александер је у пратњи генерала Дапчевића, савезничких — британских, америчких и совјетских официра, као и наших официра из Штаба 1. армије, посетио фронт 6. пролетерске и 21. дивизије у рејонима Шид — Адашевци — Мала Вашица и Илок — Шаренград. На фронту је владала нешто појачана извиђачка делатност уз обострану артиљеријску ватру. Непосредно по стицању на фронт, фелдмаршал Александер је у 7.15 часова дошао на осматрачницу команданта артиљерије 6. пролетерске дивизије, са које је кроз артиљеријске дурбине осматрао положаје немачке 41. тврђавске дивизије и положаје пешадијских јединица 6. дивизије. Потом је посетио неке одсеке фронта које су држале пешадијске јединице 2. и 3. бригаде 6. дивизије. Око подне је посетио јединице 4. српске бригаде 21. дивизије. Том приликом фелдмаршал Александер је, уз помоћ преводиоца, разговарао са више војника и официра.

По завршетку посете фелдмаршала Александра Југославији објављено је 27. фебруара 1945. следеће саопштење:

„Фелдмаршал, сер Харолд Александер, врховни савезнички командант на Средоземљу отпутовао је из Београда после посете маршалу Јосипу Броз Титу. Циљ његове посете био је да обнови лично пријатељство склопљено када је Маршал Тито био у посети код фелдмаршала Александра у његовом штабу прошлог лета, а тако исто и да би дискутовали о даљем заједничком вођењу рата на овом ратишту све до победоносног завршетка.

Нарочито је дискутовано о следећим питањима:

1) Координација будућих савезничких операција са операцијама Народно-ослободилачке војске Југославије.

2) Даље пружање материјалне помоћи Народно-ослободилачкој војсци Југославије од стране Савезника за борбу против заједничког непријатеља.

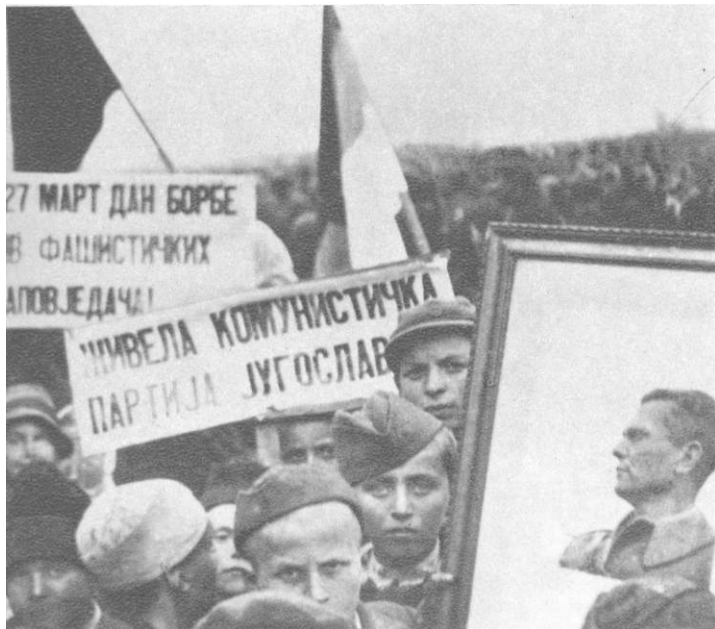
3) Административне мере које ће предузети оружане снаге маршала Тита и фелдмаршала Александра кад се буду састале.

Јединице 1. пролетерске дивизије прославице су 27. март код села Новак-Бапска (из албума пуковника Драга Марјановића)

Народ Срема долази на прославу 27. марта у Адашевцима (из албума генерала Ђока Јованића)

На митингу у селу Адашевцима, 27. марта 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

Народ Срема на једноме збору поводом прославе 27. марта 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

Борци 48. дивизије пред полазак из Тетова за сремски фронт, јануара 1945 (из албума Бора Чаушевског)

Ове разговоре који су били чисто војничког карактера вођени су у атмосфери највеће срдачности и споразум је постигнут по свим питањима."

ПРОСЛАВЕ И СВЕЧАНОСТИ

Током фебруара и марта 1945. у јединицама 1. армије одржано је низ значајних прослава, приредби, митинга и свечаности.

У свим јединицама 1. армије на веома свечан начин је 23. фебруара прослављена 27. годишњица формирања Црвене армије. Тога дана одржана су разна предавања о развоју Црвене армије, почев од 23. фебруара 1918, када је на позив совјетске владе „Социјалистичка отаџбина у опасности" отпочео масовни упис добровољаца у радничко-сељачку Црвену армију, па све до најновијих победа у Мађарској и северно до Балтичког мора на фронту ширине 1.200 км. Исто тако, овога дана су одржани и многи митинзи и приредбе на којима се говорило о Совјетском Савезу и његовим оружаним снагама, о нашој Југословенској армији и нашем заједничком рату против фашистичких армија у Европи.

Два дана касније, 25. фебруара, у Ердевнику је прослављена прва годишњица формирања 8. црногорске бригаде. Прослава је отпочела свечаном смотрам ове бригаде одржаном на фудбалском игралишту. Смотри бригаде су извршили начелник Оперативног одељења у Штабу 1. армије, политички комесар и начелник Штаба 1. пролетерске дивизије. Потом је начелник Штаба дивизије потпуковник Блажо Марковић, ранији командант ове бригаде, говорио о томе како је пре годину дана у граду Беране (сада Иванград) од бораца Ловћенског, Никшићског, Зетског, Дурмиторског, Комског и Колашинског НОП одреда формирана ова бригада, и како су њени борци на борбеном путу ове бригаде, у саставу 37. и 1. пролетерске дивизије, достојно оправдали поверење КПЈ и врховног команданта Јосипа Броза Тита. Том приликом, борци ове бригаде су дали свечано обећање Централном комитету КПЈ и Врховном команданту да неће пустити оружје из руку док се у Југославији буде налазио макар и један окупаторски војник са оружјем у рукама и све док макар и један војник квислиншких формација не буде разоружан и испитан да ли је чинио злочине над нашим људима, женама и децом.

На дан 3. марта 1945. у Илоку је на веома свечан начин предата застава Уједињеног савеза антифашистичке омладине Србије (УСАОС) 3. батаљону 4. српске бригаде 21. дивизије као најбољем омладинском батаљону Србије. Заставу је предао политички комесар 21. дивизије у присуству делегација свих бригаде ове дивизије и Дунавске флотиле Црвене армије. Заставу је примио командант овог батаљона, захвалио се на добијеном признању и дао обавезу да ће борци и руководиоци 2. батаљона заложити све своје снаге како би заставицу сачували и још једном оправдали поверење.

Прослава Дана жена је на веома свечан начин обележена у свим јединицама. У свим четама, батеријама и ексадронима и у свим селима одржана су предавања о 8. марту, значајном датуму у борби жена читавог света за равноправне односе у породици и

Команда 42. дивизије (слева надесно): Коста Јашмак, начелник штаба, Бено Русо, политички комесар, Миливоје Грозданић, командант, и Мирко Бурић, помоћник политичког комесара (из албума генерала Бена Руса)

Тихомир Милошевски (лево), командант, и Боро Чаушевски политички комесар 48. дивизије, у Батајници марта 1945 (из албума Бора Чаушевског)

Команда Артиљеријске бригаде 42. дивизије (слева надесно): начелник штаба, Петко Лаковић, политички комесар, Стјепан Златар, командант, Бранко Богдански, помоћник политичког комесара и оперативац у Штабу бригаде (из албума генерала Бена Руса)

Командант и политички комесар 15. корпуса Алекса Демидевић (десно) и Вујадин Поповић, врше смотру јединица 42. дивизије у Земуну, пред одлазак на сремски фронт (из албума генерала Бена Руса)

друштву. Исто тако, у свим селима су одржани митинзи на којима су говорили истакнути политички радници из састава 1. армије и партијско-политичких руководстава Срема. У поподневним часовима и увече овога дана у свим јединицама смештеним у селима биле су одржане приредбе са дригодним програмима у којима је истицана улога жена у народно-ослободилачкој борби, у обнови и изградњи порушене и недовољно развијене домовине.

Неколико дана касније, 13. марта, у 2. бригади 6. пролетерске дивизије одржана је пригодна свечаност и том приликом је командант ове бригаде предао заставицу 1. чети 3. батаљона, као чети која је током такмичења постигла најбоље резултате у војнострукној, идеолошко-политичкој, културној и спортској делатности и која је постигла највише поена у сарадњи са становништвом и у чувању имовине народа Срема.

Током прославе Светске омладинске недеље одржана су бројна предавања на којима је речено да је Светска омладинска недеља установљена 1943. године као смотра борбених снага земаља антихитлеровске коалиције и свих слободољубивих и антифашистички расположених омладинаца и омладинки читавог света. Наглашавано је да се трећа прослава Светске омладинске недеље одвија у условима када су учесници Кримске конференције — делегације Велике Британије, САД и Совјетског Савеза постигле споразум да на колена баце све фашистичке и наци-

стичке оружане снаге и њихове вође у Европи и свету. Посебно је наглашавано да омладина Југославије Светску омладинску недељу прославља у последњој етапи народноослободилачког рата и да треба мобилисати све снаге како би се рат што пре завршио и обезбедио трајан мир.

ДОЛАЗАК 15. КОРПУСА НА СРЕМСКИ ФРОНТ

После ослобођења Македоније Врховни штаб НОВ и ПОЈ издао је директиву да се изврши реорганизација тамо већ постојећих и формирање нових јединица НОВЈ. Овом директивом је, између осталог, било предвиђено да се формира 15. корпус НОВЈ и упуту на сремски фронт.

Спровodeћи у живот ову директиву, Главни штаб НОВ и ПО Македоније издао је 6. децембра 1944. наређење да се 2. корпус НОВ и ПО Македоније реорганизује у 15. корпус НОВЈ тако што ће у његов састав да уђу 42. и 48. дивизија, које је такође требало реорганизовати. У другој половини децембра корпус је добио назив „15. ударни корпус НОВЈ“.

У току децембра 1944, извршена је реорганизација јединица у рејону Тетово — Скопље — Куманово. Одлуком Главног штаба НОВ и ПО Македоније у састав 42. дивизије ушле су 3, 14. и 16. македонска бригада, а у 48 дивизију 1. и 2. македонска и 4. албанска бригада. Почетком јануара 1945, 4. албанска бри-

гада је била преименована у 7. албанску и ушла у састав 42. дивизије, а 14. македонска у састав 48. дивизије.

Крајем 1944. и првих дана јануара 1945. јединице 15. ударног корпуса, док су се налазиле у рејонима Тетова, Скопља и Куманова, вршиле су реорганизацију и попуњу људством, наоружањем и опремом. Истовремено је вршена обука и припрема људства за одлазак на сремски фронт. У првој половини јануара 1945. јединице овог корпуса превезене су железницом од Враћа до Београда, а одавде су одмаршевале у источни Срем.

Артиљеријске јединице 15. корпуса, 1. и 2. артиљеријска бригада, нису превезене тада у Срем, већ су остале у Скопљу да би у Артиљеријском центру извеле обуку бораца и старешина, чекајући да им преко Софије стигне совјетско наоружање.

Размештај јединица 15. корпуса у другој половини јануара 1945. био је следећи:

— Штаб корпуса са приштапским јединицама у Земуну;

— Штаб 42. дивизије са приштапским јединицама, такође, у Земуну;

— 3. македонска бригада (командант Коста Бољановић, политички комесар Минчо Балабурски) у Земуну;

— 7. албанска бригада (командант Чедо Ђукић, политички комесар Џафер Кодра) у Добановцима;

— 16. македонска бригада (командант Вељко Ивковић, политички комесар Стево Вукановић) у Бежанији и Сурчину;

— Штаб 48. дивизије са приштапским јединицама у Батајници;

— 1. македонска бригада (командант Тихомир Шарески, политички комесар Јаћим Спировски) у Старој Пазови и Војки;

Официри команде 7. албанске бригаде на сремском фронту (слева надесно): Нафи Сулејмани, заменик команданта, Чедо Ђукић, командант, Мичо Каламата, заменик политичког комесара, Таип Таипи, официр ОЗН-е, и још два командира чете (из албума Таипа Таипија)

— 2. македонска бригада (командант Душко Поповић, политички комесар Ристо Стојановски) у Новој Пазови;

— 14. македонска Омладинска бригада „Димитар Влахов“ (командант Димитар Мрљановски, политички комесар Пеца Пепељуговски) у Батајници, Старим и Новим Бановцима.

За команданта корпуса био је постављен Алекса Демнијевски Бауман, потпуковник Шпанске републиканске војске, а за политичког комесара Вујадин По-

Војници 48. дивизије играју коло на железничкој станици у Батајници, крајем марта 1945 (из албума генерала Бора Чаушевског)

Војници 48. дивизије се веселе пред одлазак на фронт у Срему, марта 1945 (из албума Бора Чаушевског)

повић, раније начелник Штаба Брегалничко-етрумичког корпуса. Командант 42. дивизије био је Миливоје Грозданић, а на дужност политичког комесара постављен је Бено Русо Коки. Начелник Штаба дивизије био је Коста Јашмак.

Дужност команданта 48. дивизије примио је Тихомир Милошевски, раније командант 2. корпуса НОВ и ПО Македоније, а политичког комесара — Боро Чаушев Странца. Начелник Штаба дивизије био је Дако Кундачина.

У току јануара и фебруара 1945. у касарнама, кантонманима и пољима источног Срема обављен је обиман посао на организационом учвршћењу јединица 15. ударног корпуса, као и на обуци и васпитању људства, јединица, команди и штабова. Поред тога, у свим јединицама корпуса одвијала се жива политичка, културно-просветна, спортска и забавна делатност у којој је, поред бораца и старешина, учествовало и становништво Београда, Земуне и села источног Срема. Тако се, уз непрекидну везу војске и народа, ковало и учвршћивало другарство, пријатељство и братство и јединство.

У другој половини фебруара 1945. Врховни штаб је одлучио да 1. и 2. артиљеријска бригада 15. удар-

ног корпуса не чекају у Скопљу, већ да пређу у Београд и Земун где ће примити ново наоружање. Превезене железницом у Београд, 1. бригада је смештена у касарне на Дедрхњу, а 2. у коњичку касарну у Земуну.

Почетком марта 1945, по одлуци Генералштаба ЈА, извршена је реорганизација и преоружање свих јединица 15. корпуса по новој формацији. Према тој одлуци 1. артиљеријска бригада ушла је у састав 42, а 2. у састав 48. дивизије. На дужност команданта Артиљеријске бригаде 42. дивизије био је постављен Стјепан Златар, а за политичког комесара Петко Лаковић. На положај команданта Артиљеријске бригаде 48. дивизије био је постављен Боро Милевски, а на положај политичког комесара ове бригаде Благо Стефановски,

Крајем марта 1945, сагласно одлуци Врховног команданта Југословенске армије, 15. ударни корпус је укључен у састав 1. армије, и то у Северну групу дивизија која је имала задатак да изврши пробој сремске утврђене зоне, а потом да гони непријатеља све до Корушке и Штајерске.

БОРБЕ НА КРИЛИМА И У ПОЗАДИНИ СРЕМСКОГ ФРОНТА

Као што смо већ раније рекли, немачка Врховна команда оружаних снага поставила је крајем 1944. године задатак пред своју Команду Југоистока да по сваку цену стабилизује фронт на Дрини, у Срему и на Драви. Од извршења тог задатка зависила је стабилност фронта у Италији и Мађарској, а и оперативни положај снага Групе армија „Е“ у Босни и Херцеговини. Поред тога, успостављање стабилног и непрекидног фронта на Дрини, у Срему, на Дунаву и Драви обезбеђивало је повољан бочни положај снага Групе армија „Е“ према снагама 3. украјинског фронта у Мађарској у већ припреманој „Великој операцији“, коју ће немачка Врховна команда предузети у марту 1945.

СИТУАЦИЈА ПОЧЕТКОМ ФЕБРУАРА 1945.

После низа нападних и одбрамбених бојева и операција изведених до краја јануара 1945, немачка Команда Југоистока није успела да у потпуности успостави фронт на Дрини и Драви и своје лево крило наслони на десно крило Групе армија „Југ“ у Мађарској. Она је успела да поседне и организује одбрану на Дрини од Горажда до Вишеграда и од Бијељине до ушћа у Саву, затим фронт у Срему на *Нибелутичкој линији* и даље на северозапад десном обалом Дунава од Мохора до ушћа Драве, као и на десној обали Драве од њеног ушћа у Дунав па узводно до Носковаца (око 25 км западно од Доњег Михољца). Западно од Носковаца па све до Старог Градаца (око 10 км северозападно од Вировитице), обе обале Драве у дужини око 45 км биле су у рукама Црвене армије и НОВЈ. Још даље на северозапад десна обала Драве била је поседнута од јединица немачког 69. корпуса Групе армија „Ф“. Према томе, на Дрини од Вишеграда па до Јање и Бијељине и на Драви од Носковаца па до Старог Градаца немачки фронт је био прекинут.

У северном и средишњем делу источне Босне, између Дрине, Саве и Босне и планина Мајевице,

Коњуха и Озрена, налазила се велика ослобођена територија коју су биле поселе јединице 2. армије.

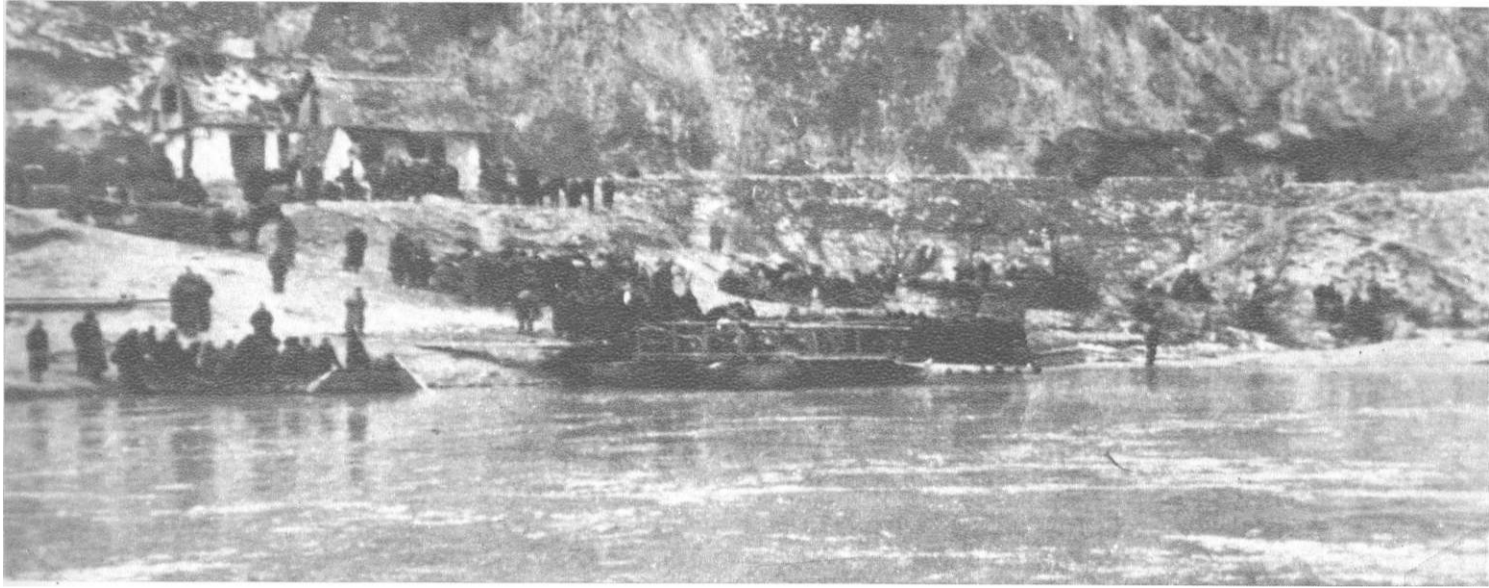
Почетком фебруара 1945. у источној Босни су се налазиле јединице 2. армије (3. и 14. корпус, 17. и 28. дивизија — укупно седам дивизија са око 50.000 војника) које су држале фронт према Бијељини, Брчком, Босанском Шамцу, Модричи, Добоју, Озрен-планини, Власеници и Дрињачи.

Јужно од Драве, више од половине територије Славоније било је ослобођено и поседнуто од јединица под командом 3. армије. Овај део територије Славоније у војноисторијској литератури познат је и као вировитички мостобран.

На ослобођеној територији Славоније, односно на вировитичком мостобрану почетком фебруара 1945. налазиле су се доста бројне снаге под командом 3. армије ЈА. То су били 6, 10. и 12. корпус са седам дивизија и неколико партизанских одреда, укупне јачине од око 50.000 бораца под оружјем.

Постојање слободне територије у источној Босни и непосредни део леве обале Дрине између Вишеграда и Бијељине представљали су троструку опасност за немачку Групу армија „Е“. Прва опасност је угрожаваће десног бока немачких снага у Срему са линије Бијељина — Брчко. Друга опасност је лежала у могућности пресецања везе између фронта немачког 21. брдског армијског корпуса и његове позадине — железничка пруга и пут Сарајево — Славонски Брод — Загреб. Трећа опасност је лежала у могућности слободног саобраћаја између фронта и позадине 2. армије путевима који из западне Србије воде у источну Босну. Овим путевима су могле стићи нове снаге на фронт 2. армије у долини Саве и Босне.

Постојањем слободне територије у централном и западном делу Славоније и њеним спајањем са вировитичким мостобраном, образованим у децембру 1944, створена је на левом боку и у позадини немачког фронта у Срему, на Дунаву и Драви бреша у оперативном распореду немачких снага у Југославији. Ова

Јединице 18. српске бригаде 25. дивизије прелазе Дрину на скелском месту код Зворника, децембра 1944 (из албума генерала Милоша Станировића)

Митинг јединица 25. дивизије у Зворнику на коме је изражена подршка АВНОЈ-у и упућена порука краљу Петру II да се не враћа у земљу (из албума генерала Милоша Станировића)

бреша, еа снагама 3. армије распоређеним у њој, представљала је сталну опасност не само за стабилност тек успостављеног и стабилизованог фронта Групе армија „Е“ на доњем току Драве, на Дунаву (од ушћа Драве до Шаренграда) и у Срему, већ и за фронт Групе армија „Е“ у Босни и Херцеговини.

Новообразовани фронт Југословенске армије у Славонији и постојање вировитичког мостобрана били су предмет озбиљног разматрања како у немачкој Врховној команди тако и у свим вишим немачким командама на југоистоку Европе. Наиме, у процени ситуације у немачкој Врховној команди оружаних снага, као и у немачкој Команди Југоистока и Команди Групе армија „Е“, бреша на Драви и снаге 3. армије на вировитичком мостобрану сматране су као реална опасност не само по стабилност немачког фронта у Југославији већ и по стабилност немачког фронта на југоистоку Европе. То се најбоље може видети из текста процене ситуације немачке Врховне команде оружаних снага у којој се каже: „Јака црвена група снага код Вировитице и јужније представља продужење руског фронта пред 2. оклопном армијом. Она може да постане активна како према југоистоку тако и према северозападу.“

Исто тако, ситуација створена формирањем фронта у Славонији од стране НОВЈ разматрана је у немачким вишим командама и као сметња за припреме и извођење „Велике операције“, не само са становишта потреба да се затвори „бреша на Драви“ и на њеној десној обали успостави непрекидан и стабилан фронт, већ и са становишта да се очисти територија Славоније од снага НОВЈ с циљем да се обезбеди позадина фронта у Срему, на Дунаву и Драви, слободно одвијање саобраћаја како долинама Саве и Драве, тако и између њих, и да се ослободе значајне снаге из Славоније за употребу на фронту у Мађарској или на фронту између Саве и Јадранског мора.

Као резултат процене ситуације по свим напред наведеним елементима, немачка Врховна команда је, на предлог Команде Југоистока и Команде Групе армија „Е“, донела одлуку да се пре извођења „Велике операције“ у Мађарској и Барањи припреме и изведу једна операција у источној Босни и две операције у Славонији.

Прва операција је требало да се изведе у долини Дрине с циљем да се успостави непрекидан фронт на њеној левој обали од ушћа реке Дрињаче до ушћа Дрине у Саву.

Друга операција је имала за циљ да затвори „брешу на Драви“ и да на њеној десној обали успостави непрекидан и стабилан фронт. Ова операција је имала шифрован назив „Вукодлак“ („^eћпуоИ“).

Трећа операција је имала за циљ да очисти територију Славоније од већих снага НОВЈ, како би обезбедила позадину немачких фронта у Срему, на Дунаву и Драви, неометано учешће у „Великој операцији“ у Мађарској и Барањи, сигурну везу између снага у Славонији и Срему са снагама у Босни и Херцеговини, као и неометан саобраћај кроз Славонију. Ова операција је имала шифрован назив „Папук“.

БОРБЕ У ДОЛИНИ ДРИНЕ

Пошто је 26. јануара избио на десну обалу Дрињаче код њеног ушћа у Дрину па до планинског виса

Штаб Јужне оперативне групе у Лозници, касније Штаб 2. армије, (слева надесно): пуковник Црвене армије Парамошкин, Коча Поповић, командант, Љубо Вучковић, начелник штаба, Радослав Ђурић, начелник Оперативног штаба и други (из албума пок. генерала Љуба Вучковића)

Мајор Димитрије Писковић, заменик команданта 25. дивизије (други слева) и политички комесар дивизије Милојица Пантелић (трећи слева), у пратњи команданта 18. бригаде Мика Јелића (први слева), врше смотру 18. бригаде, код Зворника, децембра 1944 (из албума генерала Милоша Станимировића)

Група бораца 18. српске бригаде 25. дивизије на положају код Власенице, јануара 1945 (из албума генерала Милоша Станимировића)

Једна јединица 18. бригаде 25. дивизије на положају између Дрињаче и Власенице, јануара 1945 (из албума генерала Милоша Станимировића)

Пуковник Радивоје Јовановић Брадоња, командант 14. корпуса, и пуковник Ђуро Лончаревић, политички комесар корпуса (из албума генерала Радивоја Јовановића Брадоње)

Удрћ, 65. гренадирски пук 22. немачке дивизије форсирао је Дрињачу истог дана и овладао јужним делом села Дрињаче, а наредна два дана овладао је и северним делом овог села и извршио неопходне припреме за продор од Дрињаче ка Зворнику.

После огорчених борби вођених током 29, 30. и 31. јануара, 65. гренадирски пук, подржан ватром 1 дивизиона 22. артиљеријског пука, успео је да одбаци јединице 25, 38. и 45. дивизије са положаја на левој обали Дрињаче од села Дрињача до села Лијешањ и да успостави довољно широк и дубок мостобран.

Последњег дана јануара линија фронта 2. армије НОВЈ у долини Дрине протезала се од планинског

Пушкомитраљеско одељење 18. српске бригаде 25. дивизије на положају код Зворника, јануара 1945 (из албума генерала Милоша Станимировића)

виса Удрћ па преко висова Обојник, Соколна и Велике Њиве до Дрине на улазу у теснац Просијек.

Утврдивши се на раније достигнутој линији и после кратког предаха и прегрписивања, 65. гренадирски пук је 1. фебруара прешао у напад. Правац главног удара усмерио је косама и брдима од Новог Села ка Зворнику. Кањоном Дрине упућене су слабије снаге са пионирима чији је задатак био да очисте пут од препрека и оправе порушене мостове и пропусте.

Током тродневних борби са јединицама 25, 38, и 45. дивизије на левој и 8. бригаде 22. дивизије на десној обали Дрине, јединице 65. гренадирског пука и делови артиљеријског пука 22. гренадирске дивизије успели су да овладају висовима Просијек, Влашиње и Млађевац, селима Ново Село и Кула Град и да избију на пут Зворник — Тузла. Јединице 2. армије биле су принуђене да напусте Зворник, у који су Немци убрзо затим ушли.

Избијањем претходнице 22. немачке гренадирске дивизије у рејон Зворника била је пресечена комуникација Ваљево — Зворник — Тузла и оперативни део 2. армије је био одсечен од своје армијске базе у рејону Зворник — Лозница — Ваљево, па је тиме онемогућено његово даље снабдевање храном, оружјем, муницијом, горивом и другим потребама и евакуација рањеника и болесника.

Команда 18. српске бригаде 25. дивизије (слева надесно): Витомир Лазаревић, помоћник политичког комесара, Милош Станимировић, политички комесар, Милош Ракочевић, члан политбироа 25. дивизије, Мика Јелић, командант бригаде, и Вера Кремић, референт санитета бригаде (из албума генерала Милоша Станимировића)

Стражар 18. српске бригаде на положају код Зворника, јануара 1945 (из албума генерала Милоша Станимировића)

Једна јединица 1. армије одлази на положај у Срему
фебруара 1945. (из листа 1. армије „За победу“)

Команде батаљона 18. бригаде 25. дивизије на положају код
Власенице, јануара 1945 (из албума генерала Милоша Ста-
нимировића)

ОПЕРАЦИЈА 2. АРМИЈЕ ЗА УНИШТЕЊЕ НЕМАЧКИХ СНАГА У ДОЛИНИ ДРИНЕ

Разматрајући ситуацију на фронту у источној Босни, Штаб 2. армије дошао је до закључка да постоји реална опасност продора немачких снага из рејона Власенице и Зворника у рејон Тузле, што би озбиљно могло да угрози читав оперативни поредак 2. армије. Због тога је, у сагласности са Врховним штабом, донео одлуку да обустави даље нападе на Бијељину, да на фронту према Бијељини и Брчком остави 28. дивизију, да 17. дивизију упути у рејон Зворника, да 23. дивизија и даље остане на фронту према Градачцу и Добоју, да регрупише јединице 25, 27, 38. и 45. дивизије на дринском фронту и по стицању 17. дивизије предузме операцију за уништење немачких снага прво у рејону Зворника, а потом у рејонима Дрињаче и Власенице.

Ради стварања потребног времена за регруписавање снага армије, наређено је 25, 27, 38. и 45. дивизији да не дозволе немачким снагама у долини Дрине даље продирање ни ка долини реке Спрече нити на север ка рејону Бијељине.

Истовремено, наређено је 17. дивизији да из рејона Бијељина — Брчко одмаршује у рејон Мечићи — Цапарди — Снагово.

Од 4. до 6. фебруара у рејону Дрињача — Зворник биле су привучене јединице 16. и 47. гренадирског пука са задатком да ојачају и побољшају положаје 65. гренадирског пука и да се припреме за продирање ка Бијељини.

Истовремено, у рејону Добој — Грачаница — планине Озрен, Требава и Мајевица биле су прикупљене следеће снаге: 724. пук 104. пешадијске дивизије у рејону Добоја, усташко-домобранске снаге 3. горског и 12. усташког здруга и четничке снаге Вальевског, Авалског, Тимочког, Озренског, Требавског и Мајевичког корпуса, Расинско-топличке, Млавско-смедеревске и Јужноморавске групе корпуса, Група

Артиљерци 25. дивизије на фронту у долини Дрине, крајем јануара 1945 (из албума генерала Милоша Станимировића)

четничких корпуса краљеве гарде, као и Црногорске и Санџачке четничке јединице, са задатком да наступају ка Тузли.

Крајем 3. фебруара распоред јединица 2. армије на дринском фронту био је следећи: 27. дивизија са једном бригадом на положајима северно од Власенице са задатком да спречи евентуалан продор непријатеља правцем Власеница — Шековићи, а са две бригаде у рејону Папраће; 38. дивизија је посела положаје западно од Зворника на линији Ђафин камен — Снагово — Ахметово брдо — брдо Лишина код села Глуштине — брдо Крш код села Лажете. Њен задатак је био да непријатељу не дозволи наступање

Артиљерци 25. дивизије на положају код Дрињаче, јануара 1945. На лафету седи Милош Станимировић, политички комесар 18. српске бригаде (из албума генерала Милоша Стагошировића)

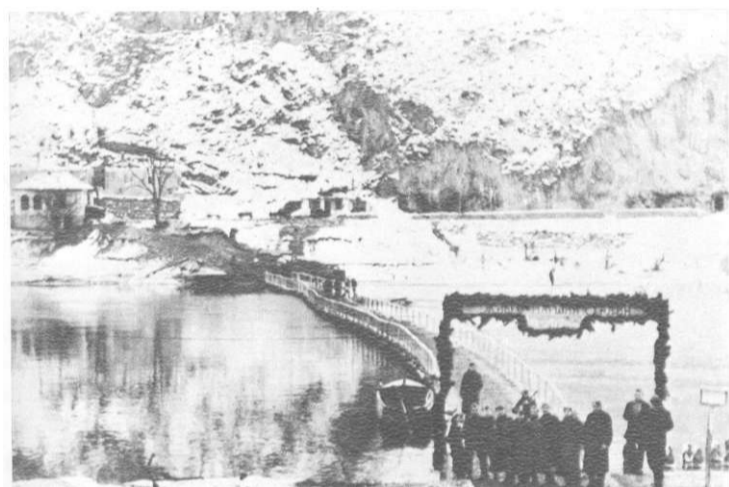
Авион ЈАК-1 полеће на борбени задатак, фебруара 1945 (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

Колона 18. бригаде 25. дивизије на маршу од Зворника ка Тузли, јануара 1945 (из албума генерала Милоша Станировића)

Јединице 18. бригаде 25. дивизије на маршу од Зворника ка Тузли, јануара 1945 (из албума генерала Милоша Станимигсовића)

Мост на Дрини код Зворника направљен од бензинских буради, снимљен са леве обале Дрине у јануару 1945. Овим мостом је 3. фебруара 1945. овладао немачка 22. гренадирска дивизија и пресекла пут дотура и евакуације са позадинским јединицама и установама у Србији (из породичног албума покојног генерала Љуба Вучковића)

Чета пионира 2. пролетерске бригаде на фронту у Бадовинцима, марта 1945 (из фототеке Народног музеја у Чачку)

Група официра 2. пролетерске бригаде на положају код Бање Ковиљаче, фебруара 1945 (из фототеке Народног музеја у Чачку)

правцем Зворник — Цапарди — Тузла; 25. дивизија посела је једном бригадом положаје северно од пута Зворник — Цапарди од засеока Стан до брега Вратоломац. Једном бригадом посела је положаје северно од Зворника у рејону Чолопека, а једну бригаду је извукла у дивизијску резерву у рејону Горња Баљковица — Муслимански Незук. Њен задатак је био да не дозволи непријатељу продор правцем Зворник — Бијељина и Зворник — Брчко; 22. дивизија својом 8. бригадом и Инжењеријским батаљоном посела је висове на десној обали Дрине од Малог Зворника до села Чулине наспрам ушћа Дрињаче у Дрину. Десета бригада ове дивизије посела је десну обалу Дрине од села Ковиљаче до Малог Зворника, док је 12. бригада са главнином била у Лозници, а мањим снагама на десној обали Дрине од села Ковиљаче до Лешнице. Њен задатак је био да спречи непријатеља да форсира Дрину од Дрињаче до Ковиљаче и да ватром преко Дрине спречи кретање непријатеља путем Дрињача — Зворник.

На фронту према Озрен-планини, у почетку само 23. бригада 45. дивизије, а од 8. фебруара цела 45. дивизија је имала задатак да не дозволи продор четничких снага ка рејону Тузле.

На фронту у Посавини налазила се 28. дивизија, са задатком да затвори правце који од Бијељине и Брчког воде на југ ка Тузли и Зворнику.

На фронту у долини реке Тиње и Спрече налазила се 23. дивизија, са задатком да затвара све правце који од Брчког, Босанског Шамца, Модриче и Добоја воде ка Тузли.

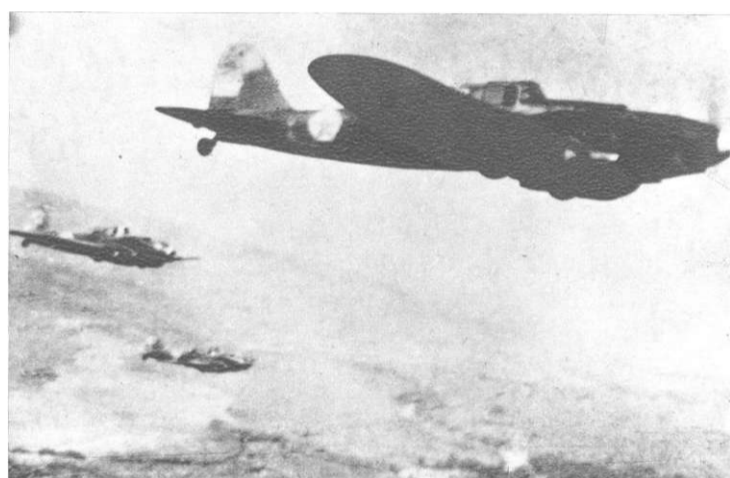
У периоду од 4. до 6. фебруара немачка 22. гренадирска дивизија прикупила је у рејону Дрињача — Зворник сва три своја пука (16, 47. и 65) и извршила одговарајуће припреме за наступање на север ка Бијељини.

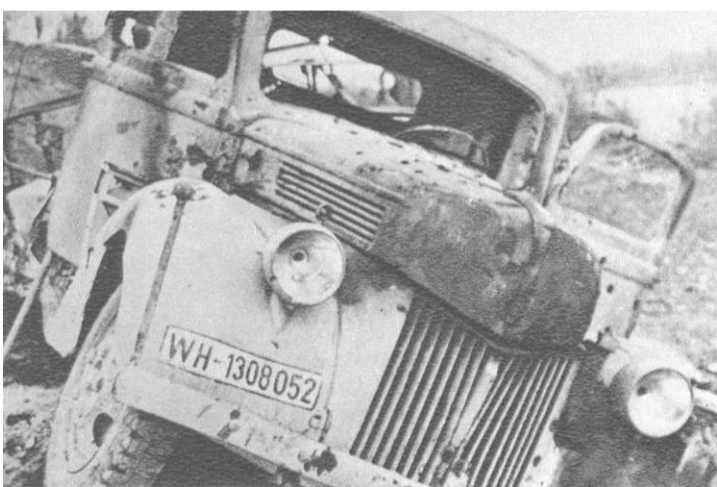
Група бораца 18. бригаде 25. дивизије у Горњој Тузли јануара 1945 (из албума генерала Милоша Станимировића)

Спортско такмичење бораца 2. пролетерске бригаде у Бадовцима 1945 (из фототеке Народног музеја у Чачку)

Јуришни авиони ИЈ1-2 за време вршења борбеног задатка на сремском фронту непосредно после пробоја фронта (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

У долини Дрине код села Шепак јединице 2. пролетерске бригаде уништиле су део немачке моторизоване колоне; на слици: уништен немачки камион (из фототеке Народног музеја у Чачку)

Група бораца 2. пролетерске бригаде на месту преласка преко Дрине код Љешнице, априла 1945 (из фототеке Народног музеја у Чачку)

Заставни вод 2. пролетерске бригаде у Бањи Ковиљачи, 1. марта 1945. Заставу носи Љубисав Жижовић (из фототеке Народног музеја у Чачку)

У овом периоду је на овај део фронта, Цапарди — Православно Снагово — вис Лишина, пристигла и 17. дивизија 2. армије.

Борбена делатност на дринском фронту била је незнатна. Обе стране су утврђивале своје положаје и развијале извиђачку и обавештајну делатност.

На делу фронта јужно од реке Спрече према планинском масиву Озрен, доста оштре борбе водила је 23. бригада 45. дивизије са јединицама Озренског четничког корпуса.

Јединице 22. гренадирске дивизије извршиле су 7. фебруара напад на положаје 17. и 25. дивизије северно и западно од Зворника и до пада мрака успеле да избију на десну обалу реке Хоча од села Каракаје до села Глумине и на висове Лишина и Ахметово брдо. Борба око Лишине вођена је читавог дана и неколико пута је прелазила из руке у руку. Око ње су се и наредних дана водиле веома жестоке борбе.

Ноћу 7/8. фебруара 47. гренадирски пук је форсирао Дрину код Будишића, а после је у великом степену растројио јединице 10. бригаде 22. српске дивизије; оне су биле тек поселе положаје на одсеку форсирања. Наиме, грешком Штаба 22. српске дивизије, са овог одсека је ноћу 7/8. фебруара смењена 8. српска бригада, која је имала организован ватрени систем. Јединице 10. српске бригаде биле су нападнуте пре него што су упознале своје положаје и организовале систем ватре. То је и условило да један вод 1. батаљона ове бригаде буде опкољен на вису Тезга и изгине бранећи се у окружењу.

На фронту према Добоју у току 7. фебруара стигла је у рејон Грачанице главнина 724. ловачког пука 104. ловачке дивизије са делом ојачања.

У току 8. фебруара претходничка Борбена група 22. гренадирске дивизије продужила је са надирањем на север и у току дана, стигавши јединице 25. дивизије, прешла реку Сапну и отпочела борбе за овлађивање њеним положајима у Чолопеку и Вјеначацу, у чему је делимично и успела.

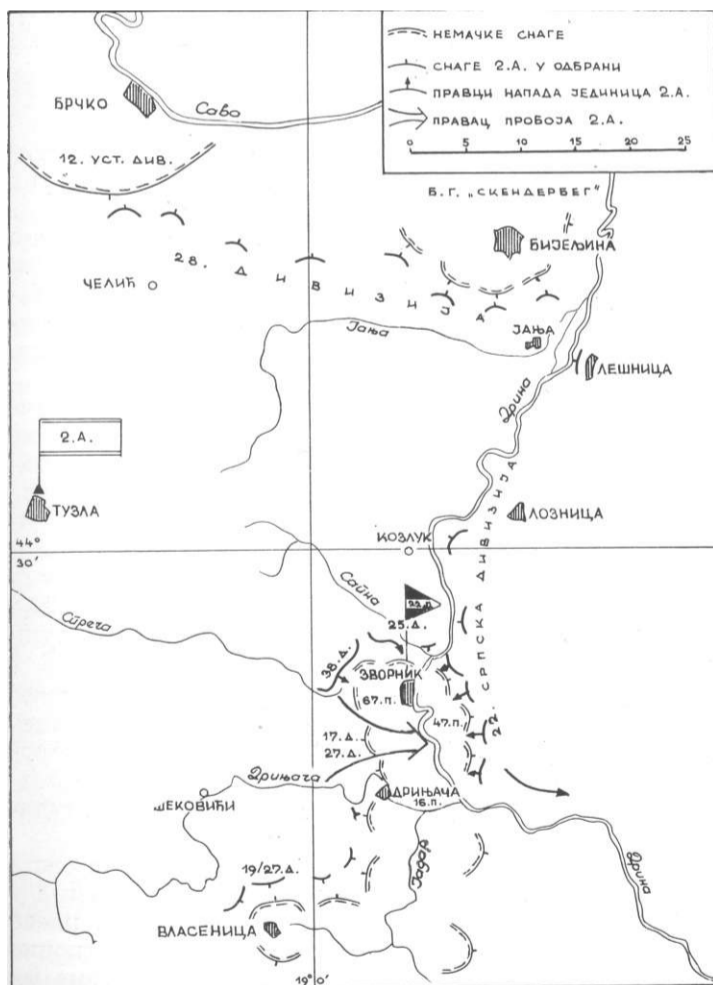
Пошто је проценом ситуације дошао до закључка да може приступити операцији уништења немачке групације у долини Дрине, Штаб 2. армије, у сагласности са Врховним штабом, издао је 8. фебруара заповест наредивши да јединице 17, 25, 27. и 38. дивизије изврше напад 9. фебруара у 3 часа ујутро и пробију непријатељски фронт на одсеку између река Каменице и Јошанице с циљем да се непријатељска групација развоји на две групе а „потом приступи уништењу челне групе“.

Такође, Врховни штаб је, ценећи обим и значај операције која се предузима у долини Дрине, донео одлуку да се са фронта у Срему повуче 2. пролетерска дивизија и упуту усиљеним маршем у рејон Лознице, са задатком да спречи пробој немачке групације из долине Дрине у Посавину и Срем.

Осмог фебруара завршено је и груписање снага 724. ловачког пука немачке 104. ловачке дивизије у рејону Грачанице. Његов штаб је тога дана издао заповест и наредио да 9. фебруара у 4 часа отпочне напад општим правцем Грачаница — Тузла, само један час касније од напада јединица 2. армије за пробој дринског фронта.

Командант 2. пролетерске бригаде Љубиша Веселиновић (лево) предаје рапорт Средоју Урошевићу, команданту 2. пролетерске дивизије, на прослави годишњице формирања 2. пролетерске бригаде, Бања Ковиљача, 1. марта 1945 (из фототеке Народног музеја у Чачку)

Замисао 2.А. за уништење немачких снага у долини Дрине у првој половини фебруара 1945.

Рано ујутро 9. фебруара јединице 2. армије напале су на фронту од реке Дрињаче па на север до Дрине код Чолопека. Исто тако, јединице 22. српске дивизије напале су на источном делу фронта (источно од Дрине). Развиле су се огорчене борбе. Бригаде 17. и 27. дивизије изводиле су јуриш за јуришем и ломиле систем одбране 22. немачке дивизије на одсеку пробоја између река Каменице и Јошанице. Али, упркос свим тим јуришима, Немци су имали снаге да у противнападима неколико пута поврате своје положаје на вису Велика њива.

У борбама вођеним 9, 10. и 11. фебруара, јединице 17. и 27. дивизије биле су у неколико махова на домак успеха. Међутим, немачка 22. дивизија није имала где да одступи и да је хтела. Водила је борбу за сопствени физички опстанак и борила се храбро. Јединице 2. армије, иако без довољно искуства у борбама за пробој добро утврђених и брањених положаја, показале су да имају довољно снаге и умешности да и таквом противнику, каква је била 22. немачка гренадирска дивизија, нанесу поразе и преотимају положаје.

Док су се на фронту у долини Дрине водиле огорчене борбе за уништење окружене немачке групације, у долини Спрече вођене су такође жестоке борбе са јединицама 724. ловачког пука и усташко-домобранских и четничких снага које су му биле потчињене. Иако је овај напад имао ограничен циљ, изгледало је дахш може да има теже последице. Због тога је Штаб армије, сагласно наређењу Врховног штаба од 11. фебруара, донео одлуку да обустави извршење операције уништења непријатеља у долини Дрине и да тежиште дејства пренесе у долину Спрече. У том смислу је Штаб армије 11. фебруара издао заповест:

„Наша армија донела је одлуку да предузме офанзивно дејство правцем Тузла — Добој, са задат-

ком уништења или одбацивања непријатељске групације у долини Спрече на леву обалу реке Босне. На фронту према Зворнику прећи у одбрану, дејствујући у исто време активно на бок и позадину непријатеља у циљу наношења губитака, ометања уредног повлачења ка северу и овлађивања Зворником као важном тачком за везу са Србијом."

Истом заповешћу је било наређено да 17. дивизија препусти своје положаје код Зворника јединицама 27. дивизије и одмаршује у рејон Тузле.

Исто тако, било је наређено да 3. корпус (27. и 38. дивизија), ојачан 25. дивизијом, батеријом пуковских топова и батеријом пуковских минобацача, остави мале снаге на фронту Соколац — Власеница, а главним снагама затвори правац Зворник — Тузла и, према ситуацији и груписању непријатеља, активним дејством на бок и позадину непријатеља наноси му што веће губитке, ометајући његово уредно пробијање ка северу, с тежњом да што пре овлада Зворником, ради успостављања везе са Србијом.

Прекид операције за уништење опкољене немачке групације у долини Дрине очигледно је био диктиран наступањем немачких, усташко-домобранских и четничких снага од Градачца, Добоја и са Озрен-планине ка Тузли. Али, из тога се не може извести закључак да је операција претрпела неуспех. Напротив, њено планирање и извођење, а нарочито жестина и упорност у борбама на одсеку пробоја и наношење великих губитака противнику, присилили су немачку Врховну команду да измени своју одлуку о образовању фронта на Дрини од Дрињаче до Бијељине и Команди Групе армија „Е" нареди да изведе операцију за спасавање своје опкољене групације у долини Дрине.

ОПЕРАЦИЈА ГРУПЕ АРМИЈА „Е" ЗА ИЗВЛАЧЕЊЕ НЕМАЧКЕ 22. ГРЕНАДИРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ИЗ ДОЛИНЕ ДРИНЕ

Немачке јединице су упућене у долину Дрине по нарочитом наређењу немачке Врховне команде оружаних снага с циљем да тамо успоставе непрекидан фронт и повежу га са снагама у Срему, на Дунаву и Драви и на тај начин створе повољније услове за извођење тзв. „Велике операције" у Мађарској и у Југославији, као и простор за мобилизацију људских и привредних потенцијала за даље вођење рата.

Суочена са могућношћу да јој у долини Дрине буду уништене снаге од преко 20.000 војника, немачка Команда Групе армија „Е", у сагласности са њеним вишим командама, донела је одлуку да све своје јединице у долини Дрине, од Дрињаче до Зворника, извуче у долину Саве, односно у рејон Бијељина — Брчко — Винковци.

Циљ ове операције био је да се за најкраће могуће време извуку ка рејону Бијељине све немачке јединице које су се под командом генерал-лајтнанта Хелмута Фриба (Helptil; Епеђе), команданта 22. гренадирске дивизије, налазиле у окружењу у долини Дрине од Дрињаче до Зворника.

Правац пробоја био је усмерен дуж пута који од Зворника води левом обалом Дрине ка Бијељини, уз постепену изградњу заштитничких положаја на оба бока.

Спортско такмичење бораца 2. пролетерске бригаде у надвлачењу конопца, Бадовинци 1945 (из фототеке Народног музеја у Чачку)

Једно минобацачко одељење из 17. дивизије за време једног гађања непријатељских положаја код Бијељине, марта 1945 (из фото-архиве Војног музеја у Београду)

Прослава годишњице формирања 7. српске бригаде у селу Горњи Рахић код Брчког, 7. фебруара 1945 (из албума генерала Миладина Ивановића)

Радојица Ненежић (лево), командант 28. дивизије, и Блажо Мраковић, политички комесар 28. дивизије (из албума генерала Николе Крајшића)

Штаб 28. дивизије, тренутак при одласку на нову дужност политичког комесара дивизије Ђура Кладарина (слева надесно): Ђуро Кладарин, Љубица Вукелић, куварица штаба дивизије, Анкица Максић, комесар Пратећег батаљона 28. дивизије, Звонко Луцић официр ОЗН-е 28. дивизије, Никола Крајшић, оперативац у штабу дивизије, и Блажо Мраковић, новопостављени политички комесар 28. дивизије (из албума генерала Николе Крајшића)

Штаб Бродске бригаде 28. дивизије (стоје слева надесно): Здравко Ускоковић, начелник штаба, Јован Милаковић Радован, командант, референт санитета, Иван Крмпотић, политички комесар и други (из албума генерала Николе Крајшића)

Команда 25. дивизије на смотри 18. српске бригаде (слева надесно): Рајко Танасковић, командант, Милојица Пантелић, политички комесар, и Анте Милић, командант 18. бригаде (из албума генерала Милоша Станимировића)

Целокупна територија северно од линије Зворник — Добој и на север до линије ушће Драве — Врпоље припадала је командном подручју 34. армијског корпуса, који је изводио одбрану на сремском фронту. Због тога је, после донете одлуке о извлачењу 22. гренадирске дивизије у Посавину, иста била потчињена 34. армијском корпусу.

Поступајући у духу донете одлуке, Штаб 22. гренадирске дивизије повукао је у току 11. фебруара и коћи 11/12. фебруара део својих снага са десне обале Дрине и формирао нову претходничку борбену групу. То је био ојачани 47. гренадирски пук, коме је дат задатак да продире ка Бијељини осигуравајући се према западу. Извршавајући добијени задатак, овај пук је 12. фебруара пробио фронт на одсеку 16. бригаде 25. дивизије и овладао Козлуком. Истовремено, немачке јединице су напустиле Дрињачу и све положаје јужно од Јошаничке реке. Наредног дана, 12. фебруара, повучене су све снаге са десне обале Дрине. Ноћу 12/13. фебруара из Зворника је извучен највећи део транспортних средстава, склоњен и маскиран по селима северно од Зворника.

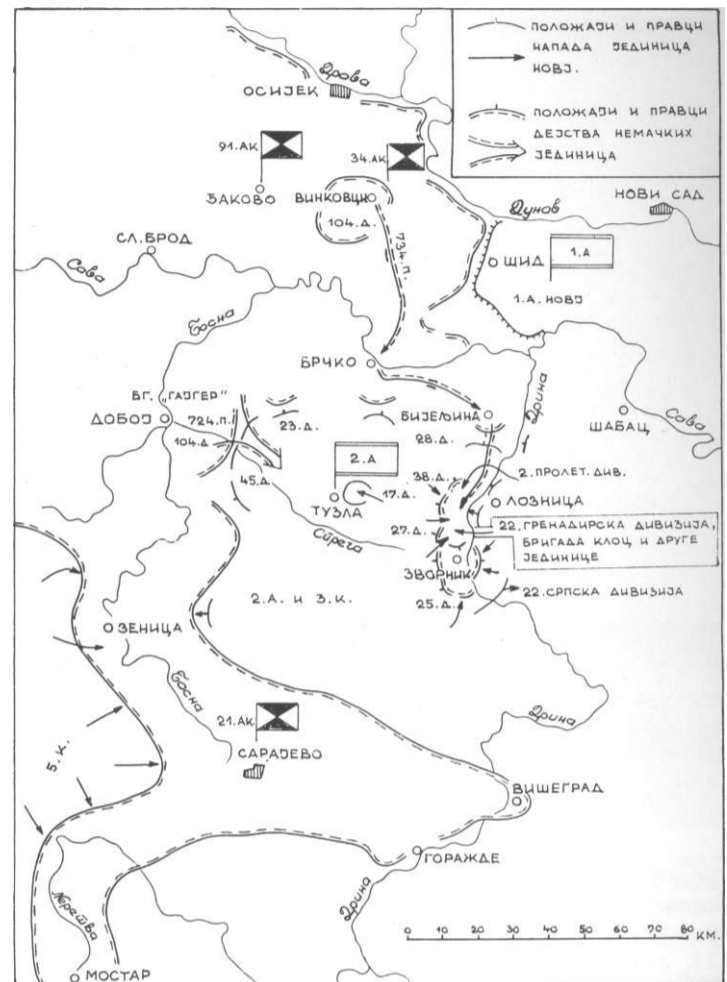
Јединице 2. армије су 12. фебруара извршиле прегруписање својих јединица, у духу заповести Штаба армије од претходног дана, и водиле оштре борбе на фронту 22. и 25. дивизије.

У току 13. фебруара 47. гренадирски пук је продужио са нападом у рејону Козлука и до краја дана гхродро до села Православни и Муслимански Шепак. Ево шта о томе пише Фридрих Аугуст фон Меч у својој књизи „Историја 22. пешадијске дивизије“:

„Предлог дивизије да повуче јужно крило са Дрињаче на Зворник одобрила је Група армија под утиском тешких губитака. По завршетку задатка на десној обали Дрине, 47. гренадирски пук био је спреман за даљи продор према северу. У Јањи и Бијељини налазила су се јака немачка упоришта албанских јединица 7. СС — брдске дивизије „Принц Еуген“. Пук је имао задатак да што пре продре до ових упоришта како би опет дошао до базе за снабдевање. Тако је 47. пук са 4. батаљоном баш као својевремено и 65. гренадирски пук био снабдевен храном, муницијом и дивизијским задњим резервама погонског горива, за самосталну борбу независно од дотура. Пук је наступио 12. 2. и водећи борбу достигао 13. увече планински масив код Мусл. Шепак — а и заузео само место. Пук је стално морао да раздваја снаге како би се бранио од противника који је нападао из западног правца.“

Ток догађаја од 12. и 13. фебруара коначно је отклонио претпоставку у Штабу 2. армије да ће немачка групација из рејона Зворника кренути на Тузлу. Постало је јасно да је она кренула правцем Зворник — Бијељина. Штаб армије је брзо реаговао и 13. фебруара издао наређење 2. пролетерској дивизији да пређе Дрину код Брањева и поседне положаје у рејону Муслимански Шепак — Православни Ројчевић, са задатком да опкољеној немачкој групацији не дозволи пробој ка Бијељини.

Исто тако, Штаб 2. армије издао је током 13. фебруара наређење јединицама 22, 25, 27. и 38. дивизије да поново отпочну нападе за уништење непријатељских јединица у долини Дрине. Том приликом је наређено да 8. бригада 22. дивизије напада непријатељску заштитницу на делу фронта код Зворника

Замисао Г.А. „Е“ за операцију извлачења немачких снага из долине Дрине

од брда Млађевца до села Марчићи, да 25. дивизија напада на фронту од Ахметовог брда до села Китовнице са задатком да, у садејству са 8. српском бригадом, ослободи Зворник, да 27. дивизија једном бригадом овлада путем Власеница — Соколац а са друге две бригаде поседне линију фронта од села Китовнице до села Малешаћа, са задатком да изврше напад правцем ка Тршићу и Хану, да 38. дивизија одмаршује на север и поседне линију фронта од Јусића до Јасенице и да у рејону Градаца ухвати везу са деснокрилном јединицом 2. пролетерске дивизије. Задатак ове дивизије био је да напада правцем Јасеница — Скочић.

У периоду од 14. до 18. фебруара биле су се разбуктале борбе од Зворника до Шепака, на фронту дугом око 40 км. Напади јединица 2. армије били су усмерени на пресецање борбеног поретка немачке групације у долини Дрине. Обе стране су у борбу убациле све своје расположиве снаге. Поново је 2. армија била на прагу великог успеха. Немачким јединицама је била понестала муниција. Осетивши да је близу успеха, Штаб 2. армије је на дрински фронт убацио и своју резерву из рејона Тузле — 17. дивизију; ово није било ризично из разлога што су јединице 14. корпуса у долини Спрече већ биле спречиле

Један одред 42. дивизије посео је положаје на доњем току Дрине, половина фебруара 1945 (из албума генерала Бена Руса)

продор непријатеља ка Тузли и разбиле четнике на Озрену. Међутим, успех је изостао: командант Групе армија „Е“ упутио је из рејона Винковаца ојачани 734. ловачки пук у долину Дрине. Истовремено, са овим пуком, за немачке јединице у долини Дрине камионима су упућени муниција, оружје, храна и лекови. Други узрок што 2. армија није успела да потпуно уништи окружену немачку групацију била је несташница муниције, како за пешадијско тако и за артиљеријско и минобацачко наоружање.

Током 14, 15. и 16. фебруара немачкој групацији у долини Дрине није пошло за руком да пробије фронт 3. српске и 4. пролетерске бригаде. Нарочито жестоке борбе вођене су 14. и 15. фебруара. Положаји јужно од Локањске реке прелазили су из руку у **руке**.

Увидевши да немачка групација уводи све расположиве снаге да би пробила положај 3. српске и 4. пролетерске бригаде у рејону села Шепак, Штаб 2. пролетерске дивизије донео је одлуку и 15. фебруара пребацио на леву обалу Дрине и 6. српску бригаду, код села Брањева, са задатком да поседне положај на линији Брањево — вис Дуга њива.

На свим осталим деловима фронта немачке јединице су успеле да одрже своје положаје, па и на делу фронта Скочић — село Трновица, где су непрекидно нападале јединице 38. дивизије.

Током 16. фебруара чело немачке групације у долини Дрине — 47. гренадирски пук — утврђивало је своје положаје на линији Шепак — Ројчевић — Градац и на њих доводило нове јединице. Током овог дана оне су једва одолеле нападима 3. српске и 4. пролетерске бригаде, које су продрле у немачке положаје, и то: 3. српска све до поља Шеница ада, 4. пролетерска до села Муслимански Ројчевић.

Исто тако, овога дана је из Бијељине кренуо у напад ка Јањи и Модрану ојачани 734. ловачки пук 104. ловачке дивизије. Овај пук је сломио отпор Бродске бригаде 28. дивизије, на положајима у рејону Јања — Чардачине — Букова Греда, и успео да овлада линијом Којчиновац — Модран. Бродска бригада је посела наредни положај на линији Јања — река Модран — село Зоховац. Шеста српска бригада добила је наређење да напусти положаје код села Брањева и крене ка Јањи, поседне нове положаје на десној обали реке Брезовице и Гловаче до села Докнића, са задатком да спречи даље продирање 734. ловачког пука ка Брањеви.

Поред тога, Штаб 2. армије издао је 16. фебруара наређење да 17. дивизија, без једне бригаде, одмаршује у рејон Зворника. Задатак јој је био да поседне положаје на линији брдо Перуника — Китовница и крене у напад да би овладала линијом Јардан — Кучић Кула. Једну бригаду имала је да упути преко Мајевице ка Брчком са задатком да поседне положаје у рејону Челића и не дозволи непријатељу да из Бијељине и Брчког продре ка Тузли.

Током 17. фебруара разгореле су се жестоке борбе на читавом фронту. Претходничка борбена група — 47. гренадирски пук 22. гренадирске дивизије — покушала је да пробије фронт 2. пролетерске дивизије код Шепка, али је наишла на отпор 3. српске и 4. пролетерске бригаде. Увиђајући опасност да 3. српска падне у окружење код села Брањева, Штаб 2. пролетерске дивизије наредио је овој бригади да пређе на десну обалу Дрине, што је она и извршила овог дана до 18 часова и посела положаје од Липнице до Лознице (Лозничко поље).

На делу фронта Јања — Модран 734. пук је 17. фебруара пре сванућа форсирао реку Модран, про-

Скелско место прелаза на реци Сави код Сремске Митровице где је првих дана априла 1945. извршено превозење јединица 22. дивизије из Мачве у Срем (из албума генерала Живка Живковића)

Превозење јединица 22. дивизије преко Босуа код села Батроваца 12. априла 1945 (из албума генерала Живка Живковића)

дужио надирање ка Ченгићу и Брањевићу и приморао Бродску бригаду да без борбе напусти положај код Јање и поседне нове положаје западно од пута Модран — Брањево.

Пробивши положај Бродске бригаде на реци Модран, 734. пук је 17. фебруара отпочео напад на положаје 6. српске бригаде 2. пролетерске дивизије. После више часова борбе 734. пук је тек пред мрак, уз подршку тенкова и артиљерије, успео да пробije фронт 6. бригаде Брезовица — Гловача и да је примора да се повуче на линију Шкулића ада — школа у селу Јаховац — Рухотине.

Током 17. фебруара, на осталим одсесима фронта у долини Дрине, није било значајнијих промена.

У току 18. фебруара настављене су борбе на читавом фронту од Зворника до Јање и Модрана. Особито су биле жестоке борбе на делу фронта 2. пролетерске дивизије. Јединице 6. српске и 4. пролетерске бригаде, изложене непрекидним нападима два ојачана немачка пука са севера и југа, одолевале су читавог дана и нису дозволиле њихово спајање. То је немачким јединицама успело тек код Брањева ноћу 18/19. фебруара. Штаб 2. пролетерске дивизије издао је наређење бригаама да поседну положаје западно од пута Зворник — Бијељина на линији вис Градац — Доња и Горња Пилица — село Кацевац

Као што се из изложеног види, тек после 35 дана непрекидних борби, од Соколца на Романији до Шепка (20 км северно од Зворника) немачка групација, која је била упућена у долину Дрине ради успостављања и изградње дринског фронта, успела је да успостави борбени додир са немачким јединицама на јужном крилу сремског фронта. Међутим, овај борбени сусрет није био онакав како га је планирала немачка Врховна команда.

Истог овог дана, 18. фебруара до 24 часа, под притиском јединица 8. српске бригаде 22. дивизије и 6. пролетерске бригаде 17. дивизије, немачки заштитнички одред — 65. гренадирски пук — био је присиљен да напусти Зворник и положаје северно од града до села Каракаја.

Ослобођењем Зворника поново је успостављена веза између оперативних и позадинских јединица и установа 2. армије. Оперативни поредак поремећен 3. фебруара поново је успостављен после веома тешких борби у непрекидном трајању од 15 дана.

После спајања јединица 734. ловачког пука са јединицама 22. гренадирске дивизије наступио је период борби са немачким заштитницама и побочницама. У овом периоду је било само неколико оштрих борби које су водиле јединице 17. дивизије ради ослобођења Козлука. Штаб 2. армије, 20. фебруара 1945. наредио је извлачење из борбе јединица 3. корпуса ради одмора, реорганизац[^]је и попуње. Три дана раније извучена је и 25. дивизија. Задатак „протеривања“ немачке групације од Козлука ка Бијељини Штаб армије је ставио у задатак 17. и 2. пролетерској дивизији.

После ослобођења Зворника јединице 6. пролетерске и 2. крајишке бригаде 17. дивизије продужиле су са нападима на заштитнички одред немачке групације код Козлука на линији Тршић — Малешин. И поред низа веома оштрих борби вођених читавих шест дана и шест ноћи, ове две бригаде, првенствено због несташнице муниције, нису успеле да ослободе

Прва помоћ рањеном борцу 5. српске бригаде 12. априла 1945 (из албума генерала Драгослава Радисављевића)

Козлук. Тек у току ноћне борбе 24/25. фебруара око 24 часа, немачки заштитнички одред био је присиљен да се повуче из Козлука и одступи ка Ројчевићу и Православном Шепку.

У току борби вођених 25. фебруара јединице 4. и 6. пролетерске и 2. крајишке бригаде успеле су да у 18 часова овладају рејоном Ројчевић — Муслимански Шепак и избију јужно од Брањева и Доње Пилице.

Наредног дана, 26. фебруара у 20 часова, јединице 2. крајишке и 6. српске бригаде наставиле су гоњење заштитничког одреда немачке Дринске групације и до јутра 27. фебруара избиле испред Јаховца, где су задржане веома добро организованом ватром.

Током 26. фебруара, по наређењу Врховног штаба, све јединице 2. пролетерске дивизије смењене су са положаја и враћене на десну обалу Дрине, а њихове положаје према Јањи преузеле су јединице 17. и 28. дивизије.

Наредна два дана јединице 17. и 28. дивизије продужиле су са борбама ради протеривања заштитница немачких снага из рејона Модрана и Јање ка Бијељини, али у томе нису успеле.

Према подацима узетим из књиге Фридриха Аугуста фон Меча, 22. гренадирска дивизија је у времену од 15. јануара до 25. фебруара 1945. водила са јединицама 2. армије 290 борби у којима је утрошила близу 100 тона пешадијске и исто толико тона артиљеријске муниције. За ово исто време инжењеријске јединице ове немачке дивизије уклониле су 164 mine и изградиле 143 моста.

Током извођења операције уништења опкољене немачке групације у долини Дрине, јединице 2. армије имале су скоро непрекидну подршку сопственог ваздухопловства коју су остваривале 42. јуришна и 11. ловачка дивизија.

Јединице су подржаване кад год је то временска ситуација дозвољавала. Особито напрезање сопствене борбене авијације било је 9. и 11. фебруара и касније

све до 22. фебруара. У току подршке јуришни бомбардери су извршили близу 500 авио-полета. Бомбардовањем и митраљирањем уништена су 2 тенка, уништено или оштећено око 300 моторних возила, око 200 запрежних кола, ућуткана су 24 топа земаљске и 14 топова противавионске артиљерије, изазвано је око 70 пожара и експлозија и убијено или рањено око 500 непријатељских војника.

Према немачким извештајима, оборена су два наша авиона. Међутим, према извештају 42. јуришне дивизије, 421. јуришни пук изгубио је само један авион Ил-2, који је погођен 22. фебруара у рејону Бијељине али се принудно спустио у рејону Православног Шепка. Ево шта је о дејству ЈРВ написао аутор књиге „Историја 22. пешадијске дивизије“ Фридрих Аугуст фон Меч:

„Упорни напади авиона, уз истовремено ангажовање од 8 до 12 јуришних авиона, наносили су нам тешке губитке пре свега код колоне извиђачког батаљона.“

У току 45 дана борби од Соколца на Романији до Јање код Бијељине, немачке јединице у саставу групације која се борила у долини Дрине имале су око 1.300 мртвих и рањених и око 700 промрзлих и болесних. Ове податке наводи Фридрих Аугуст фон Меч у својој књизи. По свему судећи, ови подаци се односе само на 22. гренадирску дивизију. Међутим, у саставу немачке групације били су још и 963. тврђавска бригада, 1004. и 1005. тврђавски батаљон и неке усташко-домобранске јединице. Због тога се ова цифра може повећати.

Према наводима Штаба 2. армије у извештају Врховном штабу НОВ и ПОЈ од 22. фебруара 1945. за период 1. до 20. фебруара, непријатељски губици су били 1.588 мртвих, 2.400 рањених и 11 заробљених војника. Губици 2. армије износили су 715 мртвих, 1.759 рањених и 54 нестала војника, подофицира и официра.

НЕМАЧКА ОПЕРАЦИЈА „ВУКОДЛАК“

Замисао за ову операцију, вероватно, датира још од децембра 1944, када су јединице 16. војвођанске и 233. дивизије Црвене армије прешле Драву код Чађавице и Вировитице, успоставиле мостобране и спониле се са јединицама 6. (славонског) и 10. (загребачког) корпуса на ослобођеној територији Славоније.

Пошто током децембра 1944. и јануара 1945. немачке јединице нису успеле да овладају долином Драве и ликвидирају успостављене мостобране на њеној десној обали, немачка Врховна команда је донела одлуку да се крајем јануара и почетком фебруара изведе операција за ликвидацију вировитичког мостобрана и успостављање непрекидног немачког фронта на Драви. Та операција је носила шифрован назив „Вукодлак“ („^ећптоК“).

Идеја маневра у операцији „Вукодлак“ састојала се у томе да се снажним ударима ра истока и запада разбију главне снаге 3. армије на вировитичком мостобрану, а потом да се поседне десна обала Драве и на њој изгради стабилан фронт који ће обезбедити леви бок и позадину снага Групе армија „Е“ на сремском фронту и у Босни.

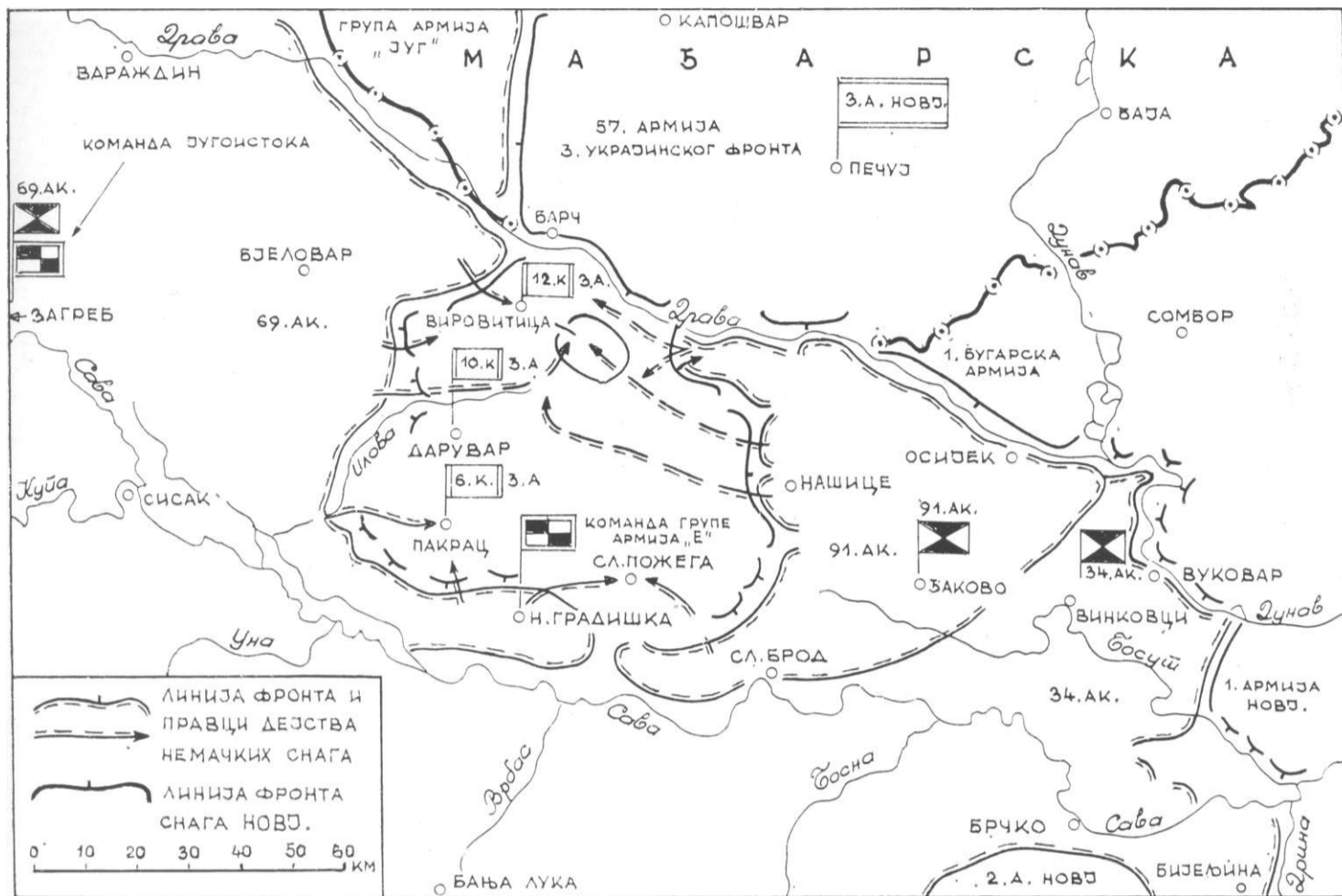

Миладин Ивановић, командант 23. дивизије (лево), и Војик Јовановић, командант 7. српске бригаде, у селу Горњи Рахић код Брчког, на прослави годишњице бригаде 4. фебруара 1945 (из албума генерала Миладина Ивановића)

За извршење операције „Вукодлак“ било је предвиђено да се ангажују снаге 69. и 91. немачког корпус јачине око шест дивизија. Снаге ова два корпуса требало је да се групишу јужно и западно од вировитичког мостобрана.

У Источној групи налазиле су се снаге 91. армијског корпуса којим је командовао генерал-лајтнаш Вернер фон Ердмансдорф. Овај корпус је имао у свом саставу Борбену групу „Фишер“, 297. пешадијску, 7. СС дивизију „Принц Еуген“ и Полицијску дивизију „Штефан“ — укупно око 30.000 војника. Његов задатак је био да брзим продором општим правцем Нашице — Вировитица расече снаге 3. армије и после спајања са Западном групом у рејону Вировитице ликвидира мостобран јужно од реке Драве. Полицијска дивизија „Штефан“ требало је да из рејона Славонског Брода продре ка Кутјеву и садејствује са 7. СС дивизијом. Распоред и задаци јединица корпус били су следећи:

Борбена група „Фишер“, којом је командовао генерал-мајор Адолф Фишер, имала је у свом саставу делове 264. дивизије, 11. пук 11. ваздухопловно-пешадијске дивизије, 18. полицијски пук и 68. оклопни извиђачки батаљон са око 20 тенкова. Њен задатак је

Замисао команде Југоистока за операцију „АхплгоИ“ — „Вукодлак“ фебруара 1945.

4

Командант Чехословачке бригаде „Јан Жишка“ Јосип Ружичка, погинуо у борби код села Горња Пиштана 6. фебруара 1945.

био да из рејона Чађавице продире главнином снага преко села Сенковац ка Подравској Слатини и на тај начин садејствује с 297. дивизијом а слабијим снагама да продире правцем Носковци — село Сопје — село Вашка, поседне обалу Драве и тиме штити десни бок 91. корпуса.

Двеста деведесет седма пешадијска дивизија, са 202. тенковским батаљоном, имала је задатак да из рејона Ђурђеноваца продире општим правцем Ђурђеновац — Чачинци — Подравска Слатина — Вировитица. Седма СС дивизија имала је задатак да из рејона Нашица продире правцем Нашице — Ораховица — Воћин — Пивница. Командно место 91. армијског корпуса у припремном периоду налазило се у Такову, а у току операције у Нашицама.

У Западној групи налазиле су се снаге 69. корпуса којим је командовао генерал-лајтнант Хелге Аулеб. У операцији „Вукодлак“ овај корпус је ангажовао 1. козачку, 1. усташко-домобранску јуришну, 7. усташко-домобранску брдску дивизију и Јуришну бригаду „Југоисток“ — укупно око 30.000 војника. Задатак ових снага био је да брзим продором правцем Бјеловар — Вировитица расече снаге 3. армије и избије у рејон Вировитице. Седма усташко-домобранска брдска дивизија имала је задатак да из рејона Капела — Батрина продире ка Пожешкој котлини и за себе

веже део снага 3. армије. Распоред и задаци јединица корпуса били су следећи:

Прва козачка бригада добила је задатак да из рејона Грубишно Поље напада општим правцем Грубишно Поље — Иваново Село — Пивница — Сухопоље, с тим да се у рејону Пивнице споји са 7. СС дивизијом.

Борбена група „Мошков“ (1. усташко-домобранска јуришна дивизија и 1. пук Павелићевог телесног здруга) имала је задатак да из рејона Бјеловар — Велика Писаница напада гребеном Било-горе општим правцем Бачковица — Вукосављевица — Шпишић Буковица — Вировитица. Друга козачка бригада и Јуришна бригада „Југоисток“ имале су задатак да из рејона Ђурђевац — Питомача изврше напад и продру ка Вировитици и Барчу и непрекидно садејствују с 91. армијским корпусом у ликвидацији вировитичког мостобрана. Командно место* 69. корпуса налазило се у Загребу и Бјеловару.

Из свега напред наведеног произлази да је Команда Југоистока у операцији „Вукодлак“ ангажовала три немачке, једну козачку и две усташко-домобранске дивизије са око 60.000 војника уз подршку два батаљона тенкова и око 200 артиљеријских оруђа разних калибара.

Операцијом су руководили командант Групе армија „Е“ генерал-пуковник Александер Лер и његов начелник штаба генерал-мајор Ерих Шмит Рихберг, са командног места у Новог Градишки.

Трећа армија, под командом генерал-лајтнанта Косте Нађа, политичког комесара пуковника Бранка Петричевића и начелника Штаба пуковника Вукашина Суботића, имала је у свом саставу 12. ударни корпус. У оперативном погледу били су јој потчињени 6. и 10. ударни корпус. Њихов распоред и задаци били су следећи:

Дванаести корпус, под командом генерал-мајора Глиге Мандића и политичког комесара потпуковника

Група војних руководилаца Славоније на Папуку (слева надесно): Владо Јањић, Милан Станивуковић, два енглеска официра — чланови енглеске војне мисије при команди 6. корпуса, Петар Драпшин, Мате Јерковић и Богдан Црнобрња (из албума генерала Вељка Ковачевића)

Јова Капичића, имао је у свом саставу 16, 36. и 51. дивизију, укупне јачине од око 28.000 бораца. Корпус је био распоређен на вировитичком мостобрану са задатком да организује одбрану мостобрана на источном и западном делу његове основице.

Тридесет шеста дивизија да организује одбрану на западном делу мостобрана од Драве код Новог Марофа па на југ до вуса Сијечица на гребену Било-горе. Педесет прва дивизија налазила се на источном делу мостобрана од пустаре Цигањуша код Великог Раствоца па преко Адолфовца и реке Чађавице до Горњег Предријева на Драви. Шеснаеста дивизија

Јединице 3. армије приликом повлачења преко Драве, код Барча, фебруара 1945 (из фото-архиве Војног музеја у Београду)

Јован Веселинов и Коста Нађ (трећи и четврти слева) са штабом 51. дивизије у селу Петловцу у Барањи, марта 1945 (из фото-архиве Музеја социјалистичке револуције Војводине)

Фудбалске репрезентације 6. и 10. корпуса уочи утакмице (слева надесно — окренути леђима): Богдан Црнобрша, Вељко Ковачевић и Иван Матанчић, политички комесар батаљона и познати међународни фудбалски судија (из албума генерала Вељка Ковачевића)

налазила се у другом ешелону 12. корпуса. Са две бригаде је организовала одбрамбене положаје на реци Чађавици и на каналу Југовац Прекоп а са једном бригадом одбрану рејона Бакића и Грабића. Прва бригада ове дивизије налазила се на ужем мостобрану код Барча, где је уређивала положаје за одбрану на линији села Нетеча — Горње Базје — Дијелка — Црни Затоњ. Командно место 12. корпуса налазило се у Подравској Слатини.

Шести корпус, под командом генерал-мајора Вељка Ковачевића и политичког комесара пуковника Отмара Креачића, имао је у свом саставу 12. и 40. ударну дивизију, Артиљеријску бригаду, Диљски и Пожешки НОП одред и Диверзантски одред — укупно око 12.000 бораца. Корпус је имао задатак да делом снага учествује у одбрани источног дела вировитичког мостобрана а осталим да организује одбрану слободне територије Славоније на источном и јужном делу фронта Нашице — Левањска Варош — јужне падине Диљ-планине и Пожешке горе. Распоред и задаци јединица корпуса били су следећи:

Дванаеста дивизија, без 4. бригаде, имала је задатак да организује одбрану источног дела вировитичког мостобрана од Зољана, код Нашица, па преко Горње Мотичине, Валеновца, Феричанаца, Зденаца и Баре до пустаре Цигањуша, где би се спојила са фронтом 51. дивизије.

Први и други батаљон 4. бригаде 12. дивизије и Диљски НОП одред имали су задатак да руше железничку пругу Београд — Загреб од Нове Капеле до Врпоља, као и железничку пругу Врпоље — Осиек, и да бране слободну територију Славоније са истока од Ђакова и са југа од Славонског Брода и Батрине.

Пожешки НОП одред имао је задатак да руши железничку пругу Београд — Загреб од Нове Капеле до Нове Градишке и да брани слободну територију Славоније од продора непријатеља са југа од Нове Капеле и Нове Градишке ка Славонској Пожеги.

Артиљеријска бригада 6. корпуса била је у формирању и са делом јединица подржавала је 12. и 40. дивизију.

Диверзантски одред 6. корпуса имао је задатак да руши железничке пруге Београд — Загреб и Врпоље — Осиек, као и објекте на свим путевима на неослобођеном делу Славоније.

Десети корпус, под командом генерал-мајора Владимира Матетића и политичког комесара пуковника Ивана Шибла, имао је у свом саставу 32. и 33. дивизију. У току борби за одбрану вировитичког мостобрана 10. корпусу је била потчињена 40. дивизија 6. корпуса, ојачана 4. бригадом (без 1. и 2. батаљона) 12. дивизије. Јачина корпуса без јединица које су му биле потчињене у тактичком погледу износила је око 9.000 бораца. Распоред и задаци јединица корпуса били су:

Тридесет друга дивизија организовала је одбрану слободне територије Славоније од левог крила 36. дивизије 12. корпуса па на југ до реке Грђевице код Горње Ковачице. Задатак дивизије био је да спречи продор непријатеља преко гребена планине Било-горе ка Вировитици.

Четрдесета дивизија 6. корпуса, са 4. бригадом 12. дивизије (без 1. и 2. батаљона), била је распоре-

Брдска артиљерија 6. корпуса са брдским топовима 75 шш М 15, заплена у Пакрацу септембра 1944, са послугом састављеном од домобрана који су прешли на страну НОВЈ (из албума генерала Вељка Ковачевића)

Тенковска јединица 6. корпуса са запленим тенком „Хочкис“ у Дарувару (из албума генерала Вељка Ковачевића)

Генерал Вељко Ковачевић (лево), командант 6. корпуса, и Богдан Црнобрња, заменик команданта корпуса за позадину, марта 1945, у Дарувару (из албума генерала Вељка Ковачевића)

ђена за одбрану слободне територије Славоније са тежиштем на правцима који из долине реке Илове воде преко Грубишног Поља ка Вировитици и Дарувару и од Банове Јаруге ка Пакрацу. Њени предњи положаји протезали су се од Грђевице код Велике Барне па на југ западно од Великих Зденаца, а одатле левом обалом Илове до Антуновца.

Операцијом за одбрану вировитичког мостобрана руководио је Штаб 3. армије, са командним местима у Барчу и Вировитици.

Операција „Вукодлак“ почела је 6. фебруара 1945. у 6.30 часова. Пешадијске јединице 297. и 7. СС дивизије кренуле су у напад уз снажну подршку артиљерије и тенкова. Отпочео је неравноправан бој јединица Осјечке и Чехословачке бригаде 12. дивизије са вишеструко надмоћнијим непријатељем. На фронту широком више од 15 км две партизанске бригаде са оскудном подршком малобројне артиљерије храбро су одолевале нападима двеју немачких елитних дивизија подржаваних артиљеријом и тенковима.

У току дана 6. фебруара немачки 91. армијски корпус ангажовао је у борби главнину својих снага и присилио две бригаде 12. дивизије да после жестоких окршаја и борби прса у прса напусте прво свој главни положај на линији Горња Мотичина — Валеновац — Феричанци — Зденци, а потом и свој резервни положај на линији Дузлук — Ораховица — поток Ораховица и поседну за одбрану положаје на линији Кокочак — Хумљани — Миклеуш. У току борби, на положају Чехословачке бригаде код Горње Пиштане погинуо је њен командант мајор Јосип Ружичка.

На фронту 51. дивизије Борбена група „Фишер“ није у току 6. фебруара вршила никакве нападе и у њеном борбеном распореду нису извршене веће промене. Међутим, због продирања 297. и 7. СС дивизије ка линији Чачинци — Ораховица, команда 51. дивизије наредила је да њена 14. бригада напусти дотадашње положаје и поседне нове на левој обали Воћинске реке. Исто тако, по њеном наређењу 8. бригада, која је тада била у дивизијској резерви, посела је положаје у рејону Буковице и Миклеуша. У истом рејону је посела ватрене положаје и Артиљеријска група за подршку 7. и 14. бригаде.

Шестог фебруара отпочеле су борбе и на фронту 69. немачког корпуса. Напад је извршила 1. козачка бригада из рејона Херцеговац — Велики Грђевац на положаје 32. дивизије 10. корпуса и 40. дивизије 6. корпуса НОВЈ. После борби вођених 6. фебруара, 1. козачка бригада је успела да на фронту наше 32. дивизије овлада Горњом Ковачицом, а на фронту 40. дивизије Великим Зденцима. Због оваквог развоја ситуације 32. дивизија је своје лево крило повукла на линију Зрињска — Мали Грђевац, а 40. дивизија на линију Велика Барна — Грубишно Поље — Пољани — рибњаци код Горњег Луга.

Другог дана операције у рано јутро 7. фебруара, јединице 297. и 7. СС дивизије 91. немачког корпуса отпочеле су, уз подршку артиљерије и тенкова, да нападају на положаје 8. бригаде 51. дивизије и на положаје Осјечке и Чехословачке бригаде 12. дивизије. На фронту ширине 10 км нападале су три немачке борбене групе. Једна борбена група 297. дивизије успела је да пробије одбрану 8. бригаде 51. дивизије код Миклеуша и овлада овом важном раскрсницом путева који воде ка Подравској Слатини, Воћину

Генерал Вељко Ковачевић, командант 6. корпуса, на железничкој прузи у ослобођеном Дарувару, фебруара 1945 (из албума генерала Вељка Ковачевића)

Генерал Вељко Ковачевић, командант 6. корпуса (лево), и Отмар Креачић, политички комесар 6. корпуса, на планини Папуку за време немачке операције „Папук“, фебруара 1945 (из албума генерала Вељка Ковачевића)

Командант 6. корпуса генерал-мајор Вељко Ковачевић (прв] здесна) у пратњи Ђура Дулића, команданта 12. дивизије обилази строј 12. дивизије, марта 1945. (из албума генерал Вељка Ковачевића)

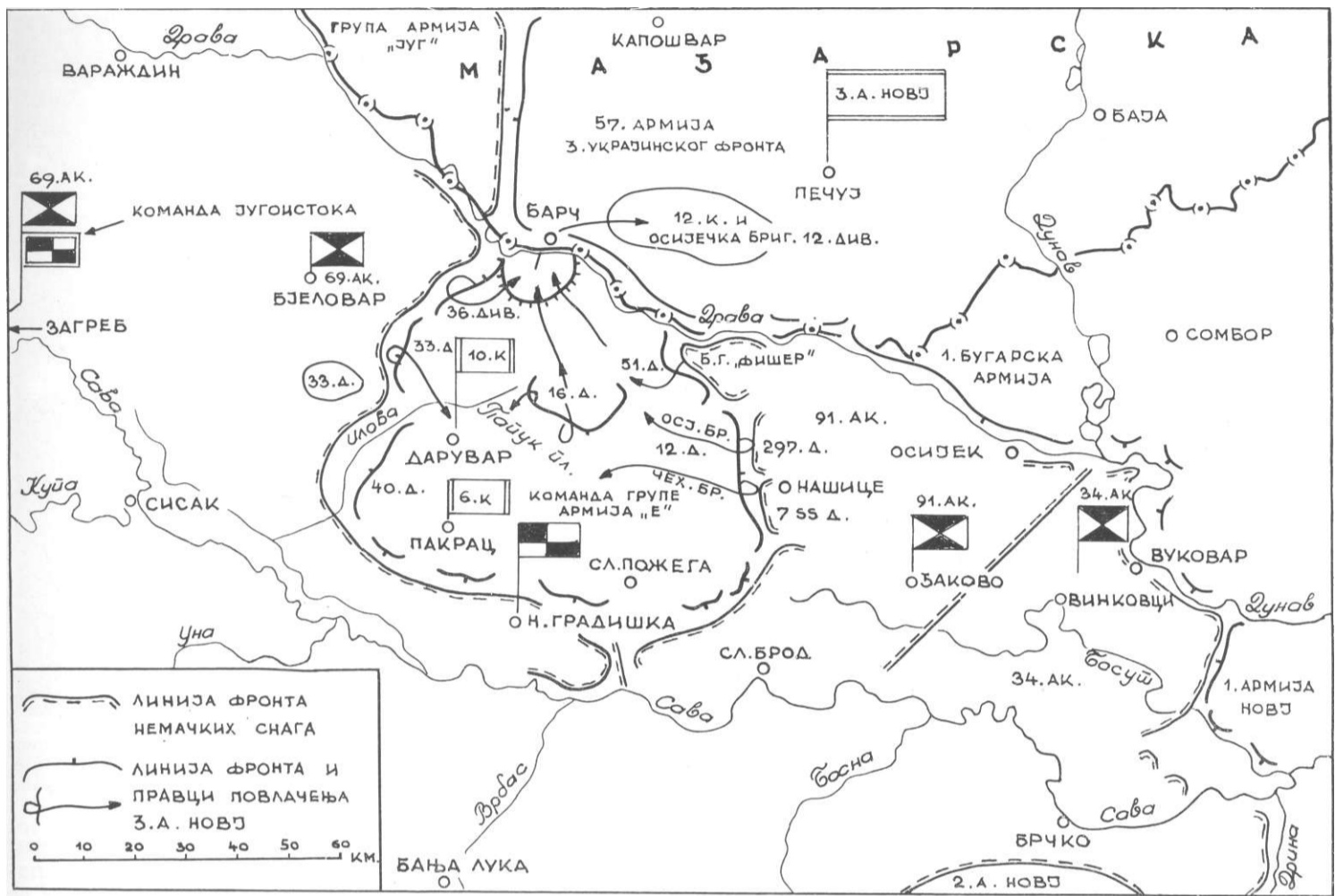

Генерал Вељко Ковачевић, командант 6. корпуса, са својим куриром Шебеком, пиониром из Кутјева; у Кутјеву почетком фебруара 1945 (из албума генерала Вељка Ковачевића)

и Слатинском Дреновцу. Пробојем фронта и падом Миклеуша у руке непријатеља били су угрожени положеји Осјечке бригаде код Хумљана. Бојећи с опкољавања, ова бригада се у журби повукла прав пем Хумљани — Четековац. Тако је почео да се осип фронт 12. дивизије, што је искористила једна борбен група 7. СС дивизије и ударом у бок Чехословачк бригаде присилила је исту на одступање уз падин Папука. Тиме је 7. СС дивизија себи створила услов да неометано отпочне брзо продирање долином Војловице, правцем Пушина — Слатински Дреновац - Горњи Мељани — Секулинци — Воћин. Она је тако учинила током дана и овладава Воћиним. Фронт 12. дивизије је био поцепан. Осјечка бригада се нашао у шуми Лужњаковац западно од Миклеуша, где је успоставила везу са 2. бригадом 16. дивизије, са којом ће се два дана касније повући преко Драве у Мађарску. Чехословачка бригада са једним батаљоном Осјечке бригаде повукла се у планину Папук.

После овладавања рејоном села Миклеуша, 294 дивизија је продужила са нападом дуж пута Миклеуш — Подравска Слатина, али је била задржан чврстом одбраном Осјечке бригаде, 2. бригаде 16. дивизије и 8. бригаде 51. дивизије на линији села Цералије — шума Лужњаковац — лева обала поток Добровина — село Топољак. У ово време Штаб 51. дивизије повукао је 14. бригаду са Воћинске реке на линију Топољак — Горње Виљево а 7. бригаду, као дивизијску резерву, у рејон села Бакић — Грабић.

Тридесет шеста дивизија требало је и даље да остане на положајима између Драве и гребена Било-горе.

Повлачење 12. корпуса из подравине у Мађарску у операцији „Вукодлак“ од 6. до 10. фебруара 1945.

Команда 10. корпуса на Песуњу, фебруара 1945, за време извођења немачке операције „Вукодлак“ (из албума генерала Влада Матетића)

Команда 6. корпуса на Папуку, фебруара 1945, за време извођења немачке операције „Вукодлак“ (из албума генерала Вељка Ковачевића)

Педесет прва дивизија добила је задатак да своју 6. бригаду повуче на југоисточну ивицу Подравске Слатине, а све остале јединице на леву обалу Чађавице од села Сладојевци па до ушћа у Драву.

На фронту 69. немачког корпуса у току 7. фебруара није било значајнијих борби. Јединице 1. козачке бригаде водиле су борбу с циљем да овладају положајима 40. дивизије 6. корпуса НОВЈ на линији Велика Барна — Грубишно Поље. Међутим, оне нису успеле да у потпуности остваре своје намере. Отпор јединица 40. дивизије био је веома јак па је 1. козачка бригада успела да овлада само положајима у рејону села Пољани.

Трећег дана операције 69. и 91. армијски корпус отпочели су усаглашен напад на читавом фронту око вировитичког мостобрана. На фронту 69. корпуса прешле су у напад све борбене групе, осим оне у рејону Питомаче.

У зони одбране наше 36. дивизије нападала је Борбена група „Мошков“, али је у току 8. фебруара постигла извесне резултате само на левом крилу дивизије.

У зони одбране 32. дивизије нападала је, такође, Борбена група „Мошков“, али су три њена јуриша била одбијена на положајима западно од села Бубањ и Зрињска.

У зони одбране 40. дивизије 6. корпуса, 1 козачка бригада је нападала ноћу 7/8. и у току дана 8. фебруара, а успела је да овлада селима Велика Барна, Грубишно Поље, Велика Ператовица, Иваново Село и Раствовац.

Увиђајући опасност од евентуалног спајања нападних клешта крилних јединица 69. и 91. корпуса, 1. козачке бригаде и 7. СС дивизије у рејону села Пивнице или Ђулавеца, Команда 10. корпуса је хитно довела своју 33. дивизију у рејон Малих и Великих Бастаја, давши јој задатак да спречи даљи продор јединица 1. козачке бригаде ка селу Пивници.

На источном делу фронта све јединице 91. армијског корпуса продужиле су надирање према Вировитици и у извесним моментима стварале драматичне ситуације.

У зони одбране 16. дивизије нападала је 7. СС дивизија са обе стране пута који из Воћина води ка Сухопољу и од Ћералија ка Подравској Слатини.

У току 8. фебруара 7. СС дивизија је, после веома жестоких борби, успела да до пада мрака пробије положаје 4. бригаде 16. дивизије, а неке њене јединице набаци на планину Папук, ка јединицама 6. славонског корпуса, где су и остале све до завршних операција 3. армије у априлу 1945, када су поново ушле у састав своје бригаде.

После пробоја положаја 4. бригаде северно од Воћина, једна борбена група 7. СС дивизије продужила је напад, ломећи отпор јединица 4. и 15. бригаде, и успела да се пробије у рејон Пивнице. Друга једна борбена група 7. СС дивизије водила је веома оштре борбе са јединицама 2. бригаде 16. дивизије на правцима који од села Ћералије и Мацуте воде ка Подравској Слатини и Сухопољу. У току 8. фебруара ова група је продрла све до линије Цабуна — Пивница.

Душан Вукасовић Диоген, командант 36. дивизије, врши смотру јединица 3. марта 1945, у селу Дарди, поводом годишњице формирања дивизије (из фото-архиве Музеја социјалистичке револуције Војводине)

Једна јединица 3. армије у Барањи, пролеће 1945 (из фототеке „Борбе“)

У селу Дарди, у Барањи, 3. марта 1945. прослављена је годишњица формирања 36. дивизије и том приликом предат орден Партизанске звезде 1. реда 6. војвођанској бригади. Бригада је одликована Указом Председништва АВНОЈ-а од 15. XI 1944. Предаји одликовања присуствовали су команданти и политички комесари 16. и 51. дивизије (из албума вицеадмирала Павла Капичића).

У зони одбране 51. дивизије нападе су продужиле 297. дивизија и Борбена група „Фишер“. После кратке борбе, оне су 8. фебруара одбациле јединице 8. бригаде и ушле у Подравску Слатину. Успевши да се уредно повуче, 8. бригада је посела нове положаје на левој обали реке Чађавице у рејону села Сладојевци.

У току 8. фебруара јединице 51. дивизије водиле су огорчене борбе на читавом фронту, а нарочито на правцу главног удара 91. армијског корпуса у захвату пута Подравска Слатина — Вировитица. Изузетно тешке борбе вођене су на положајима код села Сладојеваца, где су, у веома оштрој борби, јединице 91. корпуса заплениле неколико противтенковских топова 51. дивизије. Крајем дана 8. фебруара, јединице 51. дивизије поселе су за одбрану положаје на линији

Трешново Поље — Жирславље — Будаковац на Драви.

Овакав развој ситуације забринуо је Штаб 3. армије па је, у сагласности са Врховним штабом, издао 8. фебруара наређења штабовима корпуса у којима је регулисао: да се ноћу 8/9. фебруара на леву обалу Драве пребаци сва возећа артиљерија (осим брдске за коју постоје товарни коњи) и све возеће коморе и болнице. Тридесет шеста дивизија добила је задатак да поседне ужи мостобран на линији Драва — Нетеча — Горње Базје — Дијелка — Дпава, са задатком да исти брани по сваку цену док све јединице 12. корпуса не пређу на леву обалу Драве. Јединице 16. и 51. дивизије добиле су задатак да се током дана 9. и ноћу 9/10. фебруара пребаци на леву обалу Драве. Шести и 10. корпус остали су у Славонији, са задатком да се забаце у позадину и на бокове наступајућих колона 69. и 91. немачког армијског корпуса и потом, ослоном на планинске масиве Папука и Псуња, дејствују на комуникације — Шести корпус на комуникације у долини Драве од Ђакова до Вировитице, а 10. корпус од Пакраца до Славонске Пожеге.

Четвртог дана операције, 9. фебруара 1945, оба немачка корпуса отпочела су, уз подршку артиљерије и тенкова, усаглашен напад на читавом фронту од Драве код Питомаче па преко источних обронака Било-горе, Пивнице, источно од Сухопоља па све до Драве код Вашке.

У преподневним часовима 9. фебруара на свим правцима напада 69. и 91. корпуса, осим на правцу који од Подравске Слатине води ка Вировитици, вођене су, мање-више, лакше борбе са заштитницама 12. корпуса. Само су на правцу Цабуна — Сухопоље — Вировитица вођене оштре борбе са заштитницама 16. дивизије. О жестини тих борби говори и податак да су уништена 4 противтенковска топа 16. дивизије, а 2 тенка 91. корпуса била су оштећена. Јединице 297. дивизије успеле су да се око 10 часова пробију ка Вировитици и њоме овладају. Осим тога, на прав-

У селу Дарди у Барањи, почетком марта 1945, поводом предаје ордена Партизанске звезде 1 реда 6. војвођанској бригади одржан је велики збор народа и војске. На трибини су командант и политички комесар 36. дивизије 3. армије Душан Вукасовић (други слева) и Богдан Вујошевић први слева (из фото-архиве Војног музеја у Београду)

Митраљеско одељење 1. војвођанске бригаде у борби на болманском мостобрану марта 1945 (из албума генерала Жике Стојшића)

Овог борца 1. војвођанске бригаде, рањеног у току борби на болманском мостобрану марта 1945, носе у дивизијску болницу (из албума генерала Жике Стојшића)

цу напада 7. СС дивизије јединице 12. дивизије 6. корпуса водиле су веома оштре и упорне одбрамбене борбе на положајима који су се протезали линијом од Кузме до Клиса. Очигледно је да је циљ напада 7. СС дивизије био да омогући бржи продор 1. козачке бригаде и спајање са њом. Међутим, то јој није пошло за руком захваљујући снажном отпору јединица 12. дивизије. О тежини тих борби говори и податак да су, поред погибије команданта Чехословачке бригаде, били рањени командант и начелник штаба 22. бригаде и помоћник комесара 18. бригаде 40. дивизије, а више команданата и комесара батаљона и чета погинуло је или рањено. Губици 6. корпуса износили су 142. мртва и 219 рањених, док је непријатељ имао 1.300 мртвих и рањених.

На фронту немачког 69. корпуса у изворном делу реке Илове и на падинама Било-горе, снаге 6. и 10. корпуса сломиле су све покушаје борбених група под командом усташког генерала Мошкова и белогардејског генерала фон Панвица, да пробију фронт на линији од Бастаје до Велике Ператовице и да се споје са снагама 7. СС дивизије 91. корпуса.

Око подне 9. фебруара отпочело је убрзано повлачење јединица 12. корпуса и Осјечке бригаде 12. дивизије ка ужем мостобрану. При том су заштитнице 51. дивизије водиле доста оштре борбе код Градине и Рушана.

Око 14 часова јединице 69. и 91. армијског корпуса отпочеле су борбе на прилазима ужем мостобрану. Борбе су биле веома жестоке, али јединице 36. и 51. дивизије упорно су браниле мостобран и одбиле све нападе сем код села Дијелка. Међутим, то није пореметило уредно повлачење јединица 12. корпуса преко понтонског моста код Барча. Такође, није успео ни покушај немачке авијације да оштети мост на Драви јер је била одбијена снажном ватропротивавионске артиљерије.

Ноћу 9/10. фебруара настављено је повлачење преосталих јединица 12. корпуса и делова 16. и 51. дивизије и Осјечке бригаде 12. дивизије 6. корпуса, као и 36. дивизије. Све ове јединице су, до 1.30 часова 10. фебруара, уредно и неометано прешле Драву преко понтонског моста, који је затим расклопљен и извучен. Око 4.30 часова мостобран је чамцима напустила и последња заштитница 36. дивизије.

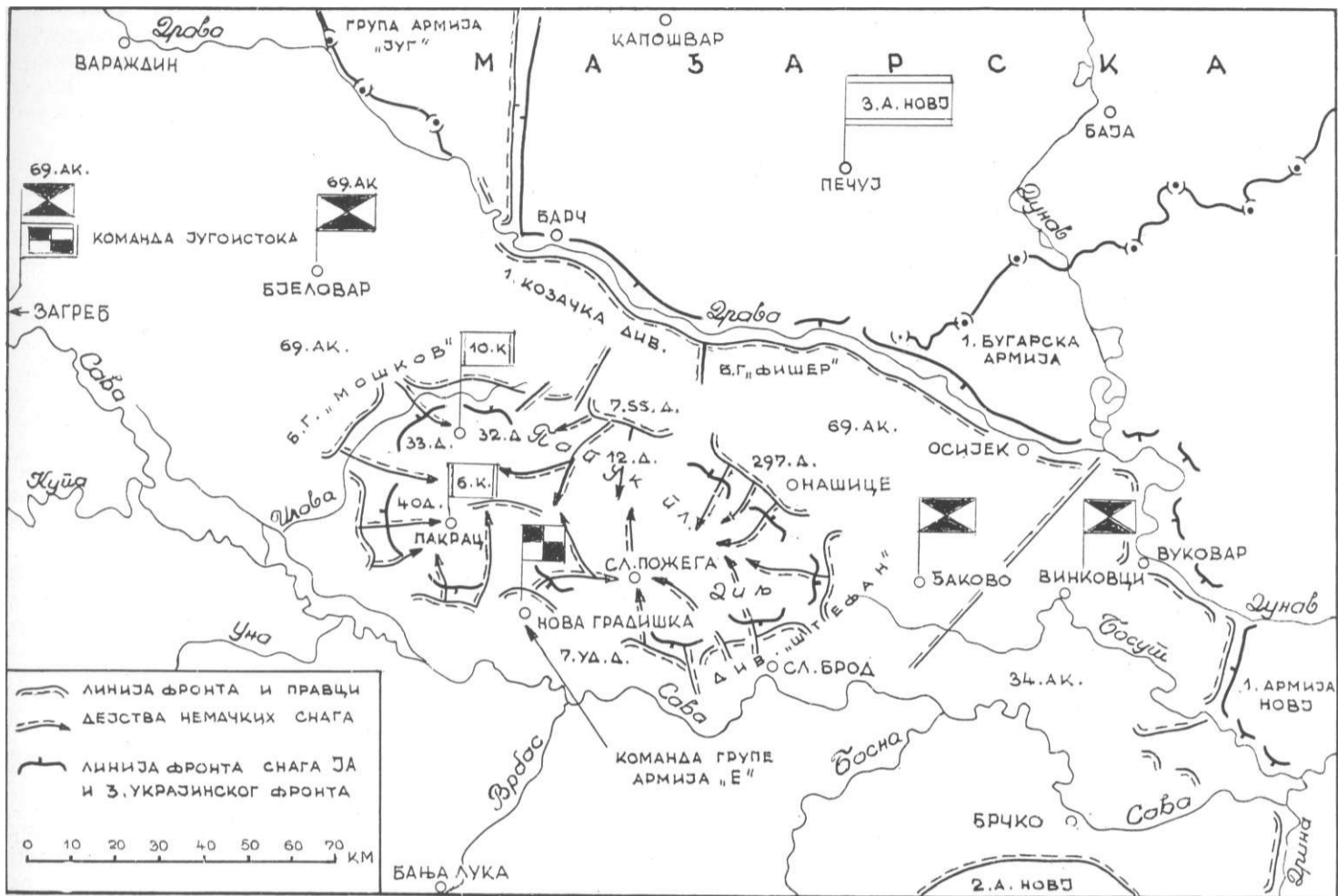
Преко понтонског моста код Барча евакуисани су рањеници 6. и 10. корпуса и више хиљада избеглица са окупираних територија Славоније.

Када су 10. фебруара око 8 часова тенковске јединице 91. армијског корпуса избиле на обалу Драве код Терезиног Поља, биле су дочекане ватром артиљерије 12. корпуса. Немачки тенкисти су одговорили ватром из својих топова и повукли се у заклоне.

Губици 3. армије за време операције „Вукодлак“, од 6. до 10. фебруара, износили су 347 погинулих, 656 рањених и 646 несталих. Губици непријатеља су процењени на око 3.500 мртвих и рањених војника, подофицира и официра.

НЕМАЧКА ОПЕРАЦИЈА „ПАПУК“

Као што је речено, немачка офанзивна операција „Папук“ имала је за циљ да очисти територију Славоније од снага НОВ и ПОЈ, како би обезбедила поза-

Замисао команде Југоистока за операцију „Папук“ — фебруара 1945.

дину немачких фронта у Срему, на Дунаву и на Драви, неометано учешће у планираној стратегијској операцији у Мађарској и северном делу Југославије, као и поуздану везу и саобраћај са својим снагама на фронту у Босни и Херцеговини.

Основна замисао офанзивне операције „Папук“ састојала се у томе да се снагама које су учествовале у операцији „Вукодлак“ и новодоведеним снагама, концентричним ударима са свих страна на слободну територију Славоније, униште све или већина јединица НОВ и ПОЈ у Славонији способних да изводе борбена дејства тактичког и оперативног карактера и заплене њихова ратна материјална средства ускладиштена по славонским планинама. А после уништења ових јединица у Славонији требало је успоставити гарнизоне са полицијским и оперативним јединицама способним да обезбеђују неометан саобраћај у свим правцима кроз Славонију.

У Подравини од Вировитице до Нашица, према северном делу преостале слободне територије у Славонији, биле су распоређене две немачке дивизије и разне немачке полицијске и усташко-домобранске јединице. Седма СС дивизија „Принц Еуген“ била је груписана на простору Вировитица — Воћин са задатком да очисти северне падине Папука, а потом да

главним снагама продре комуникацијом Воћин — Звечево — Каменско — Славонска Пожега а помоћним да наступа са обе стране ове комуникације.

Двеста деведесет седма пешадијска дивизија била је прикупљена на простору Подравска Слатина — Нашице, са задатком да очисти северне падине Папука и Крндије, а потом да продре дуж комуникација од Ораховице ка Кутјеву и од Нашица ка Славонској Пожеги.

Разне усташке и полицијске јединице под командом 7. СС и 297. дивизије наступале су и „прочешљавале“ Папук и Крндију, а потом остале као пасаде на свим важнијим местима од значаја за спровођење тоталне окупације „прочешљаног земљишта“.

Према источном делу слободне територије, у региону Ђакова, били су прикупљени један полицијски пук Дивизије „Штефан“, Полицијски одред „Михалсон“, 11. полицијска тенковска чета и 8. ловачки усташко-домобрански пук. Њихов задатак је био да очисте источне делове Крндије и Диљ-планине и источни део Пожешке котлине, оспособе за саобраћај комуникацију која води од Ђакова у Пожешку котлину, успоставе гарнизоне у важнијим местима и, у садејству са јединицама на северном и јужном фронту, уништавају јединице НОВ и ПОЈ.

Према јужном делу слободне територије, у рејону Славонског Брода, Нове Капеле и Нове Градишке, биле су груписане Полицијска дивизија „Штефан“ и 7. усташко-домобранска дивизија. Њихов задатак је био да очисте јужне и северне падине Дил-планине, Пожешке горе и јужне и источне падине Псуња, овладају Плетерницом и Славонском Пожегом и успоставе сталне гарнизоне и окупациони систем власти, као и да обезбеде несметан железнички саобраћај од железничке станице Капела — Батрина до Нашица.

Према западном делу слободне територије Славоније, у рејону Грубишно Поље — Гарешница — Банова Јаруга, биле су распоређене 1. козачка бригада и Борбена група „Мошков“, истог састава као и за операцију „Вукодлак“. Њихов задатак је био да овладају слободном територијом источно од Илове, „прочешљају“ западне падине Папука и Псуња и садејствују са 7. СС дивизијом при овладавању рејоном Каменско, а потом да успоставе гарнизоне у Дарувару, Пакрацу, Липику и другим већим местима западне Славоније и обезбеде несметан саобраћај железничком пругом Банова Јаруга — Сухопоље и на путевима у својој зони дејства.

Придржавајући се директива за даља дејства добијених од Штаба 3. армије у току 9. фебруара, јединице 6. и 10. корпуса водиле су то-

ком 9, 10. и 11. фебруара веома жестоке борбе са јединицама 7. СС дивизије „Принц Еуген“, 1. козачке бригаде и Борбене групе „Мошков“ на северним падинама Папука западно од Воћина и на источним падинама Било-горе у рејону села Бастаји на комуникацији Грубишно Поље — Тулавец. У току ових борби јединице 6. и 10. корпуса нанеле су непријатељу губитке од близу 200 мртвих и рањених војника.

У току 11. фебруара Врховни штаб НОВ и ПОЈ упутио је Штабу 3. армије нову директиву за даља дејства 6. и 10. корпуса, која гласи:

„X и VI корпус да обезбеде просторију: источни део Билогоре — Папук — Псуњ укључујући вароши Дарувар, Пакрац, Липик и да са ове просторије дејствују главним снагама у бок ове непријатељске групе која надире правцем Нашице — Слатина — Вировитица, а једним снагама према Слав. Пожеги на прузи Брод — Банова Јаруга против непријатељске групе у рејону Грубишно поље — Зденци — Гарешница.

Имајте у виду да непријатељске снаге које дејствују у офанзиви против вас одлазе према Вараждину и да ће за собом оставити мале посаде од квислинга. То треба да знају VI и X корпус и да према томе испоље највећу активност да би повратили изгубљено.“

Као што се из цитиране директиве види, Врховни штаб НОВ и ПОЈ није имао обавештења о пред-

Постројене јединице 3. југословенске армије и 133. корпуса Црвене армије у Белом Манастиру, 10 марта 1945, пред одлазак у борбу на болманском мостобрану.

стојећој непријатељској операцији за освајање и „чишћење“ слободне територије у Славонији.

Непосредно после пријема наведене директиве Штаб 3. армије наредио је да јединице 6. корпуса делом снага бране слободну територију у западној Славонији у ширем рејону Пакраца, а другим делом да продру у Пожешку котлину. Десетом корпусу је наредио да брани рејон Дарувара и напада јединице 69. немачког корпуса у Подравини, на источним падинама Било-горе и у рејону Грубишно Поље — Зденци — Гарешница.

Поступајући у духу добијених директива, Штаб корпуса је наредио 12. и 40. дивизији да прекину борбе у дотадашњим рејонима и одмаршују у рејон Дарувар — Пакрац, с тим да 12. дивизија крене ка Пожешкој котлини ради чишћења исте од непријатеља, а 40. дивизија да штити слободну територију фронтом према Бановој Јарузи и Окучанима.

Исто тако, Штаб 10. корпуса издао је наређење да се 32. и 33. дивизија прикупе у рејону Дарувар — Велики Рибњаци на реци Илови да бране слободну територију у Даруварској котлини и нападају јединице 69. немачког корпуса.

Немачка офанзивна операција „Папук“ извођена је у две етапе. У првој етапи, која је трајала од 14. до 16. фебруара, јединице 1. козачке бригаде 69. корпуса нападале су од Грубишиног Поља и Ивановог Села ка Дарувару, али су биле одбијене од јединица 10. корпуса. Јединице 7. усташко-домобранске дивизије нападале су са југа правцем Славонска Пожега — Велика, али су код Тренкова биле одбијене од јединица 12. славонске дивизије 6. корпуса, које су им нанеле губитке од 140 мртвих и 8 заробљених.

Јединице немачког 91. корпуса извршиле су напад на широком фронту од Вођина до Ораховице према гребену Папука и у току дана овлададе комуникацијама Вођин — Звечево — Каменско — Славонска Пожега и Ораховица — Кутјево — Славонска Пожега. Делови 12. дивизије, и поред жестоког отпора током 14. и 15. фебруара на северним и јужним падинама Папука, нису могли да спрече 7. СС дивизију и друге јединице 91. корпуса да овладају гребеном Папука и продру у Пожешку котлину са севера.

У току друге етапе операције, која је трајала од 17. до 22. фебруара, јединице 69. и 91. немачког корпуса (осим 297. дивизије, Борбене групе „Фишер“ и 2. козачке бригаде) извршиле су концентричан напад на јединице 6. и 10. корпуса у рејону Папук — Дарувар — Пакрац — пл. Псуњ.

После жестоких шестодневних борби јединице 69. корпуса — 1. козачка бригада, 1. усташко-домобранска дивизија и Павелићев телесни здруг — успеле су да овладају рејоном Дарувара. У оваквој ситуацији јединице 10. корпуса отпочеле су ноћу 18/19. фебруара извлачење из окружења на запад преко реке Илове и током наредних дана нашле се на просторији Мославине и Бјеловара. Јединице 6. корпуса нашле су се у окружењу у рејону Папука и Псуња. Вођене су даноноћно веома жестоке борбе у којима су јединице 6. корпуса успеле да вештим маневрима избегну уништење својих јединица. Покретљивост и маневар јединица у окружењу отежавали су дубок снег и мноштво људи, жена и деце у збеговима, као и

Штаб 2. војвођанске бригаде са штабом једног пука Црвене армије за време борби на болманском мостобрану, марта 1945 (из фототеке потпуковника Милована Целебџића)

рањеника ван база. То се види из телеграма Штаба 6. корпуса упућеног 22. фебруара Главном штабу Хрватске:

„Све установе и штабови налазе се у шумама. На Псуњу има око 7000 цивила, на Папуку и Равној Гори такође по неколико хиљада. Нарочито тежак проблем имамо са рањеницима. Имамо покретних рањеника са јединицама око 600, а остали су већ по десет дана у бункерима.“

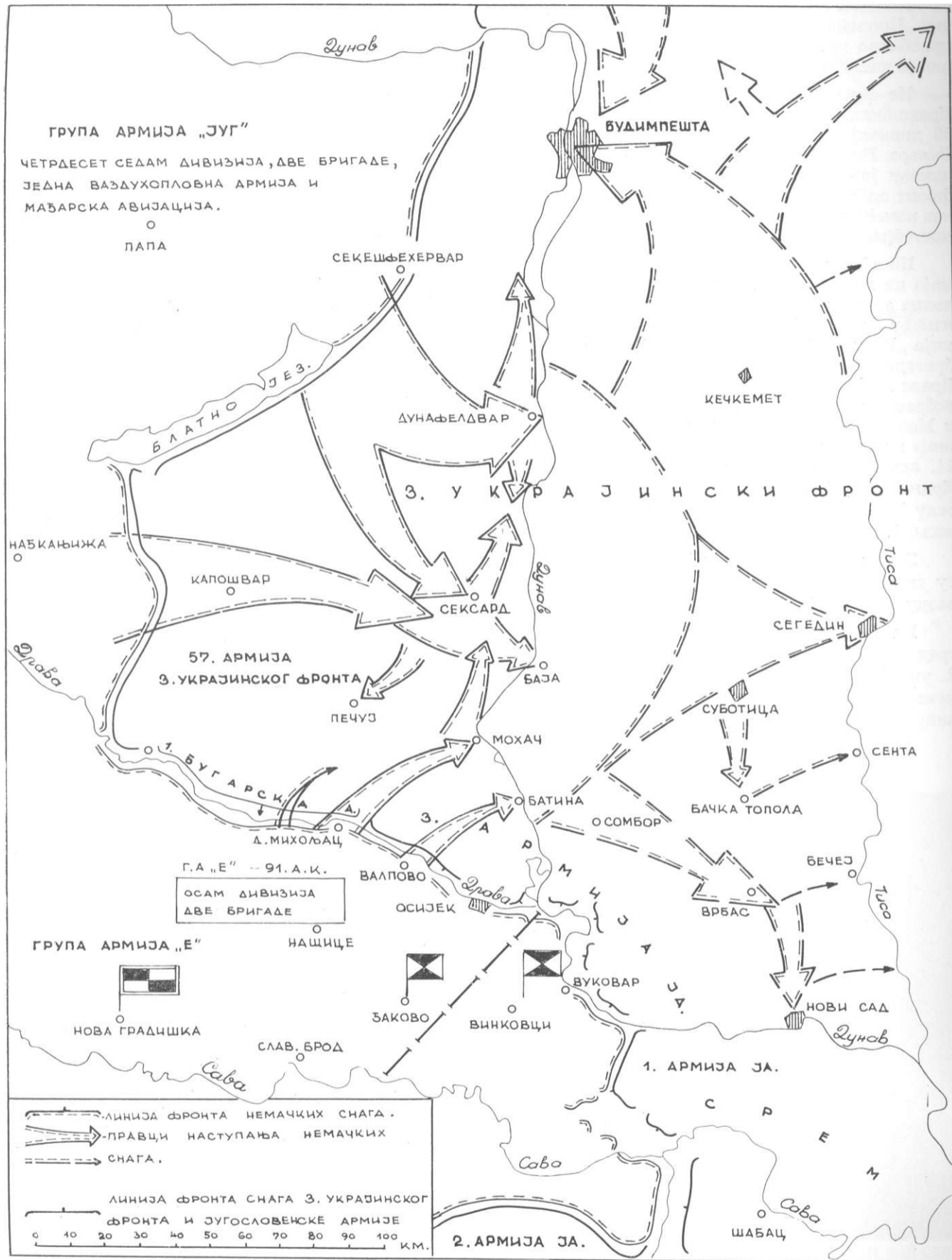
У току офанзивне операције „Папук“ јединице 69. и 91. немачког корпуса, заједно са квислиншким усташко-домобранским јединицама, успеле су да овладају највећим делом слободне територије у Славонији, да овладају и оспособе за саобраћај готово све комуникације. Међутим, оне нису успеле да униште јединице 6. и 10. корпуса.

Са оперативно-стратегијског становишта, немачке офанзивне операције у Славонији обезбедиле су немачкој Команди Југоистока и Групи армија „Е“ већу стабилност фронта у Босни, Срему, на Дунаву и Драви.

НЕМАЧКА ОПЕРАЦИЈА „ПРОЛЕЋНО БУЂЕЊЕ“

Као што је напред истакнуто ова операција је замишљена у немачкој Врховној команди као велика офанзивна операција од које су се очекивали и стратегијски резултати, па чак и преокрет у исходу другог светског рата.

Стратегијски циљ ове операције био је у томе да се на југоистоку Европе поврати под немачку контролу већи део изгубљеног Панонског базена ради обезбеђења извора хране и минералних сировина — угља, нафте, боксита, гвоздене руде и др., да се омогући опстанак фашистичких режима у Мађарској и Хрватској са њиховим оружаним формацијама, нанесу губици Црвеној армији и Југословенској армији и стабилизује немачки стратегијски фронт на југоистоку и југу Европе.

Замисао Немачке стратегијске офанзивне операције „ЕгипћинџегНасчен“ — „Пролетно буђење“ март 1945.

Почетак операције, која је имала шифрован назив „Пролећно буђење“ („ГгаћМп^зепагасћеп“), био је првобитно предвиђен за другу половину фебруара али је каеније померен за прве дане марта 1950.

На фронту између Кошица у Чехословачкој и Драве била је распоређена Група армија „Југ“ са око 50 дивизија, под командом генерала пешадије Ота Велера. Њен задатак је био да, носећи главни удар између језера Веленце и Блатног језера, пробије фронт одбране 3. украјинског фронта, избије на Дунав између градова Дунапентеле и Сексард и образује мостобран на левој обали реке.

Помоћне ударе имале су да изведу 8. немачка армија на левом крилу 2. украјинског фронта и 2. оклопна армија на левом крилу 3. украјинског фронта, између Блатног језера и Драве, и јединице група армија „Е“ и „Ф“ са осам пешадијских дивизија и две бригаде. Оне су имале задатак да, после форсирања Драве код Валпова и Доњег Михољца, образују мостобран а потом избију на Дунав у рејонима Батине и Мохача и тамо овладају мостовима. Све ове јединице на дравском фронту биле су потчињене Штабу 91. армијског корпуса под командом генерала фон Ердмандсдорфа, чије се командно место налазило у селу Шљивошевци (око 15 км јужно од Доњег Михољца).

За подршку немачких јединица из ваздуха биле су сконцентрисане ваздухопловне снаге немачке 4. ваздушне армије и мађарске ваздухопловне јединице.

На фронту Кошице у Чехословачкој — Дунав — град Тант у Мађарској биле су распоређене јединице 2. украјинског фронта са задатком да сломају немачких јединица, а потом пређу у противофанзиву.

На фронту Тант — Блатно језеро — Драва од Питомаче до села Торјанци код Доњег Михољца биле су распоређене јединице 3. украјинског фронта Црвене армије и 1. бугарске армије — са 37 совјетских и шест бугарских дивизија — под командом маршала Фјодора Толбухина. Оне су имале задатак да сломају немачке Групе армија „Југ“, а потом пређу у офанзиву правцем Секешфехервар — Папа — Шопрон.

На фронту од Торјанаца до ушћа Драве у Дунав биле су распоређене три дивизије 3. армије под командом генерал-лајтнанта Косте Нађа. Њихов је задатак био да бране фронт у Барањи и спрече да јединице 91. армијског корпуса из Групе армија „Е“ форсирају Драву и успоставе мостобран у Барањи.

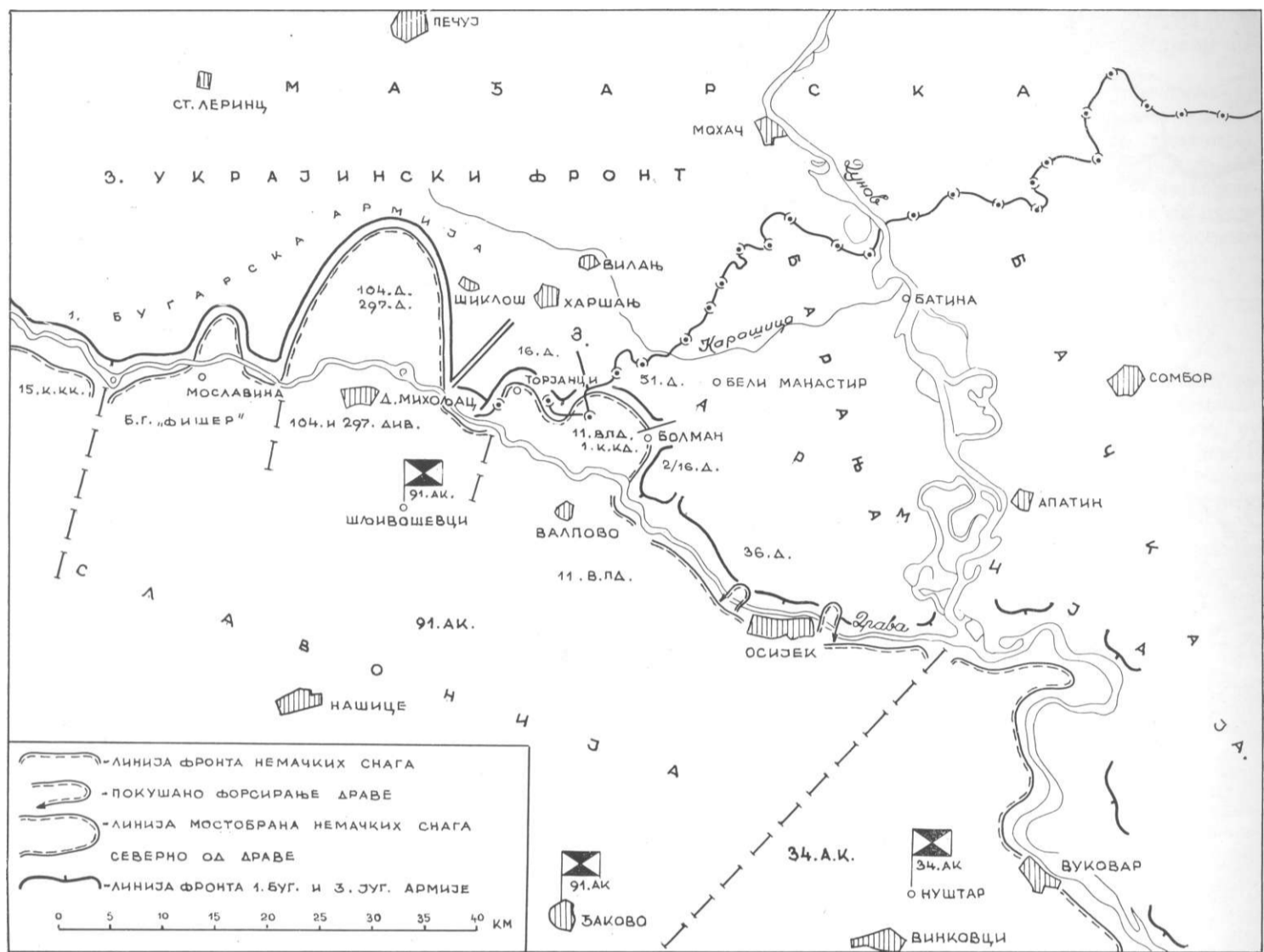
За подршку совјетских и бугарских јединица у саставу 3. украјинског фронта била је у Мађарској базирана 17. ваздушна армија, а за подршку 3. југословенске армије биле су у Срему и Бачкој базиране 42. јуришна и 11. ловачка ваздухопловна дивизија.

НЕМАЧКА ОПЕРАЦИЈА „ШУМСКИ ЂАВО“

Пошто је део немачких снага из састава група армија „Е“ и „Ф“ имао посебан задатак, немачка Врховна команда је планирање и извођење операције поверила Команди Југоистока. Ова команда је све снаге које су имале задатак да изведу операцију форсирања Драве, разбијања фронта који су на левој обали ове реке држале снаге 1. бугарске и 3. армије ЈА и избију на Дунав код Батине и Мохача, ставила у надлежност Групе армија „Е“, а ова команданту 91. армијског корпуса генералу фон Ердмандсдорфу, чији се штаб пре почетка операције налазио у рејону

Смотра јединица 15. војвођанске бригаде „Шандор Петефи“, у Петенду (Мађарска), пред одлазак у борбу на болмански мостобран, марта 1945.

Немачка офанзивна операција „АШЈенЛеГ“ — „Шумски ђаво“ од 6. до 21. марта 1945.

Ђаково — Нашице, а у току операције у селу Шљивошевици код Доњег Михољца.

Операција форсирања Драве на фронту 1. бугарске и 3. армије ЈА имала је шифровани назив „Шумски ђаво“ („АМ1еадМ“).

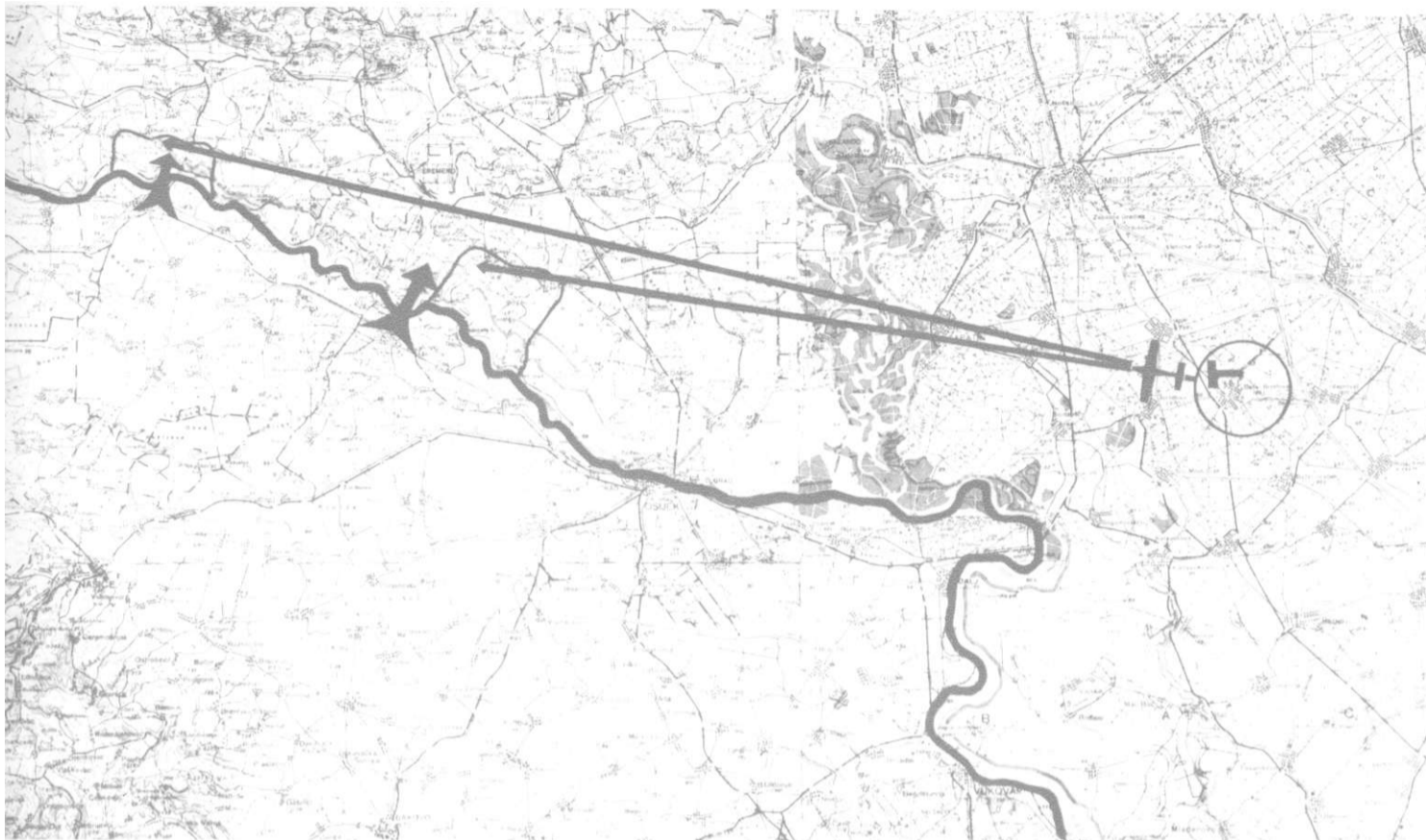
Првобитним планом ангажовања немачких јединица Групе армија „Е“ у операцији „Пролећно буђење“ било је предвиђено да у њој учествују 7. СС брдска, 11. ваздухопловна пешадијска 104. и 297. дивизија и Борбена група „Фишер“. Међутим, због неповољног развоја ситуације за немачке снаге у рејону Мостара и Сарајева, немачка Врховна команда је одлучила да у планираној операцији не учествује 7. СС брдска дивизија, већ да се употреби за стабилизацију ситуације у рејону Сарајева, Травника и Тузле и да се у Барањи уместо ње ангажује 1. козачка коњичка дивизија, која је тада била у формирању.

Извршавајући наређења немачке Врховне команде и Команде Југоистока, Команда Групе армија

„Е“ је наредила да се јединице 11. ваздухопловне пешадијске, 104. и 297. пешадијске дивизије, Борбене групе „Фишер“ и 1. козачке коњичке дивизије обједине у 91. армијски корпус и до краја фебруара прикупе у рејону Осијек — Ђаково — Нашице — Мославина код Доњег Михољца. Овај корпус је добио задатак да, под командом генерала фон Ердмандсдорфа, форсира Драву на одсеку Осијек — Валпово — Мославина, образује мостобране и споји их на линији Вилањ — Шиклош, а потом избије на Дунав код Батине и Мохача.

Једанаеста ваздухопловна пешадијска дивизија била је груписана испред фронта 3. армије на десној обали Драве од ушћа до Валпова. Она је добила задатак да форсира Драву на четири места прелаза: 11. допунским батаљоном код Осијека, 22. ловачким пуком код Нарда, 21. ловачким пуком код Белишћа а 11. пешадијским (физиљирским) батаљоном код села Бистринаца.

Остале снаге 91. корпуса груписане су тако што је немачка 104. и 297. дивизија требало да форсирају

Шема дејства југословенског ваздухопловства у току борби за уништење непријатељских мостобрана код Валпова и Доњег Михољца, марта 1945 (из Музеја Југословенског ваздухопловства).

Драву код Доњег Михољца, а Борбена група „Фишер“ код Мославине. Прва козачка коњичка дивизија је била у другом ешелону корпуса и њен задатак је био да прошири успех ка Батини и Мохачу.

После повлачења са вировитичког мостобрана, 12. корпус је био на краћем одмору у рејону између Барча и Сигетвара у Мађарској. У времену од 17. до 21. фебруара корпус је извршио марш и стигао у Барању, где је сменио јединице 1. бугарске армије и посео положаје на левој обали Драве од Торјанаца до њеног ушћа у Дунав; његов је задатак био да не дозволи непријатељу да сфорсира Драву.

Распоред 12. корпуса на дравском фронту био је следећи:

— 16. дивизија посела је положаје на левој обали Драве од Торјанаца до Старог Села са две бригаде на главном положају и две бригаде у резерви;

— 36. дивизија је са три бригаде посела положаје на левој обали Драве од Старог Села до ушћа, а једном бригадом положаје на левој обали Дунава од ушћа Драве до Вуковара;

— 51. дивизија налазила се у резерви корпуса у рејону Батина — Бели Манастир — Кнежеви Виногради.

И поред тога што су извиђачки и обавештајни органи 3. армије ЈА и 1. бугарске армије, као и 3. украјинског фронта Црвене армије, прикупили довољ-

но података из којих се могло закључити да немачка Врховна команда припрема офанзивну операцију у јужној Мађарској, ипак су немачке јединице успеле да 6. марта изненаде и југословенске и бугарске снаге, које су држале фронт на Драви.

Постигавши изненађење, немачке јединице су још у току 6. марта успеле да образују мостобране у Барањи северно од Валпова, Доњег Михољца и Мославине и на њих пребаце довољно јаке снаге које су продирале према Белом Манастиру и Печују.

На осталим деловима фронта у Мађарској Немци су истога дана отпочели офанзиву али, и поред ангажовања две оклопне и једне пешадијске армије, нису ни после 10 дана жестоких борби и бојева постигли значајније успехе.

Пошто је совјетска Врховна команда била већ раније испланирала и припремила своју чувену бечку операцију, наредила је командама 2. и 3. украјинског фронта да 16. марта пређу у офанзиву. Главни удар су нанеле јединице 4. и 9. гардијске армије 3. украјинског фронта. С њима су, ударом јужно од Дунава, садејствовале јединице 36. армије и 2. армијског моторизованог корпуса 2. украјинског фронта.

Током борби вођених од 16. до 22. марта пробијен је немачки фронт северно од Секешфехервара и окружена 6. СС оклопна армија, која се уз тешке губитке извукла из окружења 22. марта. Немачка „велика операција“ је била завршена још једним пора-

зом. Сличну судбину доживео је и напад 2. оклопне армије.

Такав развој ситуације на фронту северно и јужно од Блатног језера омогућио је да се 133. корпус 57. говјетске армије употреби као помоћ 1. бугарској армији. У тешким борбама вођеним од 8. до 15. марта, ове јединице су успеле да зауставе и сломају напад 104. и 297. немачке дивизије на мостобрану код Доњег Михољца.

На фронту у Барањи јединице одморене, попуњене и добро наоружане немачке 11. ваздухопловне пешадијске дивизије успеле су да 6. марта скоро неопажено форсирају Драву и, после пет дана изузетно оштрих борби, 10. марта образују мостобран на линији Болман — Мајска Међа — Барањско Петрово Село — Бистрински Луг, ширине око 10 км и дубине око 8 км.

Од 11. до 17. марта на болманском мостобрану владало је затишје. Као што ћемо касније видети, Немци су ноћу 15/16. марта на мостобран довели неке јединице 1. козачке дивизије с циљем да га прошире. Међутим, због неповољног развоја ситуације на осталим деловима фронта у Мађарској, немачка Врховна команда је 17. марта команданту Југоистока послала телеграм:

„На основу даљег погоршавања ситуације у 6. оклопној армији, Фирер наређује да се припреми повлачење мостобрана код Валпова.“

С обзиром на то да су у сламању ове немачке велике стратегијске операције учествовале и јединице 12. корпуса 3. армије ЈА (16, 36. и 51. дивизија), изложићемо нешто детаљније ток тих борби у којима су се калиле и учили ратне јединице војвођанских дивизија и расла њихова ударна снага за гредстојеће борбе у завршним операцијама за ослобођење наше домовине.

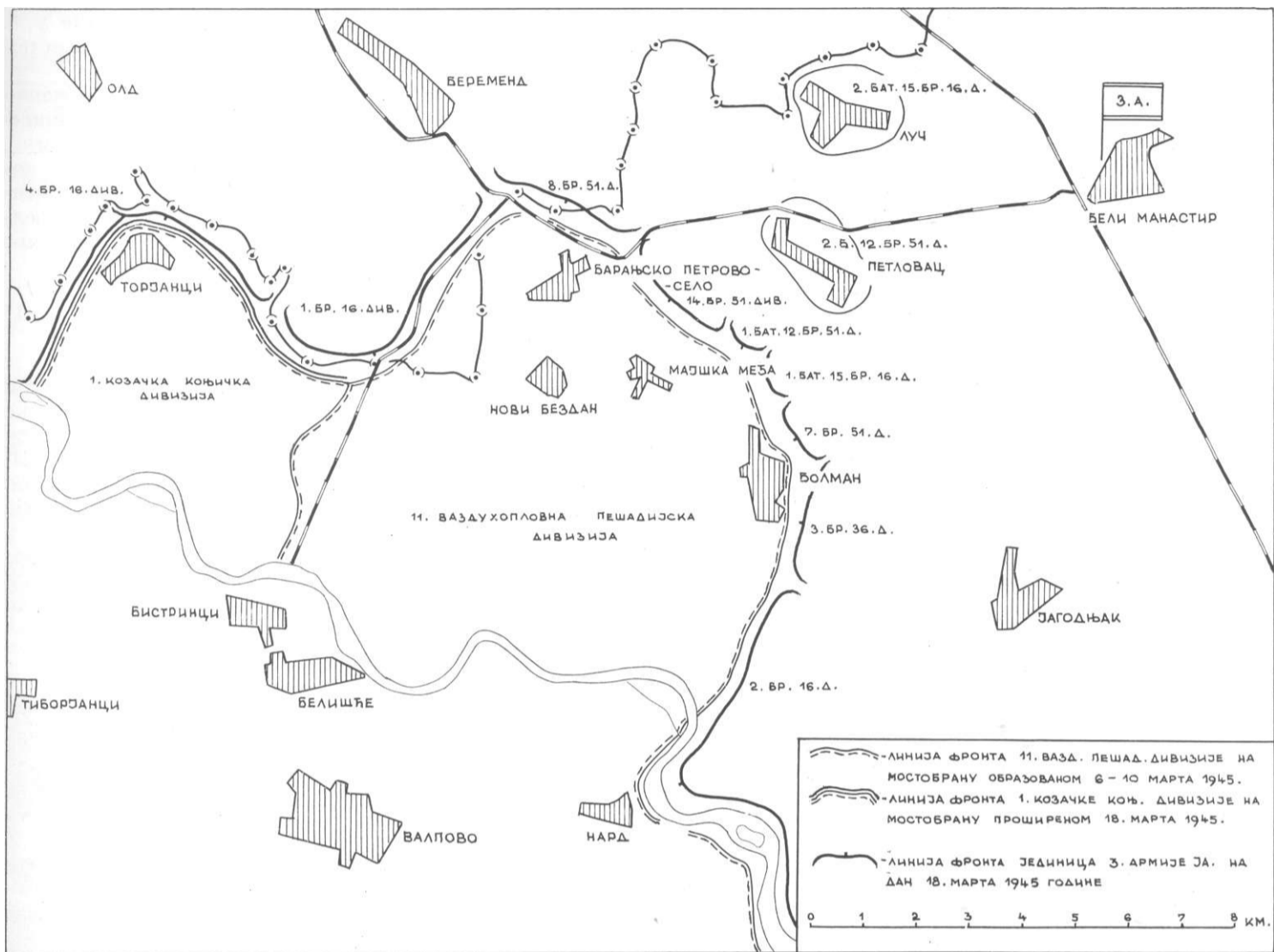
БОРБЕ НА БОЛМАНСКОМ МОСТОБРАНУ

У првим часовима 6. марта 1945. под заштитом мрака отиснуо се преко Драве први талас немачке 11. ваздухопловне пешадијске дивизије. Драву су неопажено форсирали 22. ловачки пук код Нарда, 21. ловачки пук код Белишћа и 11. пешадијски батаљон код Бистринаца. Међутим, 11. допунски батаљон није успео да форсира Драву код Осијека.

Исто тако, немачке јединице су готово неопажено успеле да избију и на Дравске насипе у Барањи и образују мостобран ширине око 10, а дубине око

Команданти савезничких армија Совјетског Савеза, Југославије и Бугарске после завршеног саветовања у Сигетвару (Мађарска), марта 1945, о плану извођења завршних операција на фронтима у Мађарској и Југославији (слева на десно): совјетски генерал Шорохин, југословенски генерал Коста Нађ, совјетски маршал Толбухин и бугарски генерал Стојчев

Обострани распоред снага на болманском мостобрану 18. марта 1945.

3—4 км. Са овог мостобрана оне су кренуле према Болману и Новом Бездану и заузеле их око 6 часова ујутро.

Током 6. марта вођене су жестоке борбе у којима су учествовале све јединице 16. дивизије и делови 36. и 51. дивизије. Током тих борби јединице 15. војвођанске бригаде успевале су два пута да на јуриш ослободе Болман, али су биле принуђене да га напусте.

Такође није успео ни покушај јединица 16. и 51. дивизије да у ноћном нападу 6/7. марта присиле немачке јединице на одступање ка Драви.

Наредна три дана, увођењем у борбу 11. ловачког пука и 11. физиљског батаљона, јединице 11. ваздухопловне пешадијске дивизије успеле су да овладају селима Стиљановићевим (Мајска Међа) и Барањским Петровим Селом. На тај начин је створен мостобран ширине и дубине око 8—9 км. Сви покушаји јединица 11. ваздухопловне дивизије да током

дана 10. марта прошире мостобран на правцу ка Белом Манастиру и Беременду били су сломљени од јединица 16. и 51. дивизије.

Од 11. до 17. марта на фронту код Болмана владало је затишје, уз обострану активност извиђачких јединица и артиљерије. Нарочиту активност испољила је млада авијација НОВЈ, која је непрекидно вршила нападе на непријатељску артиљерију и места прелаза код Нарда и Белишћа.

Пошто је немачка Врховна команда 16. марта издала наређење да се напусте мостобрани на Драви код Доњег Михољца, а наредног дана да се напусти мостобран код Валпова, немачки командант Југоистока одлучио је да прво евакуише јединице Борбене групе „Фишер“ са мостобрана код Мославине, као и јединице 104. и 297. дивизије са мостобрана код Доњег Михољца, па тек онда болмански мостобран.

С циљем да ослаби притисак совјетских и бугарских јединица на немачке снаге на мостобрану код

Доњег Михољца, генерал Лер је наредио да се на болмански мостобран убаци 1. козачка коњичка дивизија и изврши напад правцем Болман — Торјанци — Шиклош.

Напад 1. козачке коњичке дивизије отпочео је 18. марта у подне. После жестоких борби, у којима су учествовале јединице 1. донског и 4. кубанског коњичког пука, као и делови 21. и 22. пука 11. ваздухопловне пешадијске дивизије, непријатељ је успео да пробије фронт наше 16. дивизије и до зоре 19. марта овлада Торјанцима, проширивши основицу мостобрану за још 6 км. На тај начин, непријатељ је успео да на себе привуче снаге 133. пешадијског корпуса Црвене армије и 16. дивизије 1. бугарске армије.

Одмах после ликвидације немачког мостобрана код Доњег Михољца, штабови 3. армије ЈА и 57. совјетске армије направили су план за ликвидацију болманског мостобрана. Према овом плану, напад на немачке снаге требало је да изврше јединице 12. корпуса 3. армије ЈА — 16, 36. и 51. дивизија, 133. корпус Црвене армије и 16. дивизија 1. бугарске армије. Напад за уништење болманског мостобрана требало је да почне 22. марта ујутро. Међутим, непријатељ је наредио повлачење својих јединица преко понтонског моста на Драви код Валпова. Захваљујући прикривеном напуштању положаја на линији мостобрана, Немци су ноћу 20/21. марта неопажено повукли са мостобрана све снаге, сем четири батаљона који су, водећи заштитничке борбе 21. марта, успели да се иредне ноћи пребаце чамцима преко Драве. Тако је, готово без борбе, ликвидиран болмански мостобран.

У току петнаестодневних борби на болманском мостобрану обе стране су претрпеле знатне губитке у живој сили и техници. Тако, на пример, 16, 36. и 51. дивизија 12. корпуса 3. армије ЈА имале су 616 погинулих, 2.270 рањених и 129 несталих, што укупно износи 2.815 војника и старешина. Између осталих, погинули су командант 36. дивизије пуковник Душан Вукасовић Диоген (погинуо 20. марта 1945) и командант 423. ваздухопловног јуришног пука мајор Милан Малнарић (погинуо 21. марта 1945).

О непријатељским губицима располажемо само податком који је по завршетку рата дао заробљени командант 11. ваздухопловне пешадијске дивизије генерал Хенке. Према његовој изјави, ова дивизија је имала око 200 мртвих и 800 рањених војника и старешина. Према процени ратног команданта 51. дивизије генерала Срете Савића, непријатељу је, рачунајући и 1. козачку коњичку дивизију, избачено из строја око 1.500—2.000 војника и старешина.

Јединице 3. армије заплениле су у борбама на болманском мостобрану 8 минобацача, 29 митраљеза и аутомата, 77 пушака и другог ратног материјала и уништиле два противтенковска топа, три камиона, 18 разних борбених и рибарских чамаца и другог ратног материјала.

У борбама на болманском мостобрану јединице 12. корпуса 3. армије показале су изузетан хероизам, одважност и залагање. То им је признао и командант 3. украјинског фронта маршал Толбухин у телеграму упућеном 23. марта команданту 3. армије генерал-лајтнанту Кости Нађу и генерал-мајору Глиги Мандићу.

Авион ИЈ1-2 иред полетање на борбени задатак, пролеће 1945 (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

НЕМАЧКА ОПЕРАЦИЈА „МАЈСКА ОЛУЈА“

Неуспех немачке стратегијске операције у Мађарској и Барањи приморао је немачку Врховну команду оружаних снага да донесе одлуку о напуштању рејона Сарајева.

Разматрајући услове и могућности извлачења својих снага из долине реке Босне, Команда Групе армија „Е“ је дошла до закључка да мора да припреми и изведе једну офанзивну операцију с циљем да снаге 2. армије ЈА у источној Босни одбаци источно од Тузле и изгради један запречни положај између Озрена и Мајевице како би обезбедила неометано повлачење својих јединица из долине Босне ка Славонском Броду и отклонила угрожавање јужног бока сремског фронта, Ова операција је добила шифрован назив „Мајска олуја“ („Małše^Шег“).

Идеја маневра у операцији „Мајска олуја“ састојала се у томе да се снагама 21. брдског и 34. армијског корпуса јачине око четири немачке дивизије и квислиншким усташко-домобранским и четничким јединицама јачине 2 — 3 дивизије изврши концентричан напад на 2. армију ЈА у источној Босни, правцима који од Вареша и Озрена, Добоја, Босанског Шамца, Брчког и Бијељине воде ка Тузли.

Главне снаге требало је да дејствују долинама Спрече и Тиње ка Тузли.

Операција је требало да се изведе у две етапе: у првој етапи, у трајању од око десет дана, главнином снага овладати линијом Бановићи — гребен Озрена — Грачаница — Срнице — Челић — Корај, а у другој етапи извршити концентричан удар ка Тузли и овладати ширим рејоном овог града.

Почетак операције био је одређен за 15. март 1945.

Пошто се многе непријатељске јединице предвиђене да учествују у операцији „Мајска олуја“ нису налазиле у непосредном борбеном додиру са јединицама 2. југословенске армије, било је потребно да се оне претходно доведу у полазне рејоне за напад. Ови покрети су отпочели око 15. марта а трајали све до 27. марта 1945.

У рејонима Бијељина — Брчко налазиле су се јединице 22. гренадирске дивизије и 12. усташко-домобранске дивизије. Ове јединице су имале задатак да продиру на правцима Брчко — Градачац, Брчко — Срнице — Сребрник, Брчко — Челић и Бијељина — Корај — Челић.

У рејону Винковаца налазила се 117. ловачка дивизија у резерви Групе армија „Е“. Ова дивизија је транспортована железницом за Брчко и Славонски Шамац. Њен задатак је био да наступа правцима Брчко — Градачац и Босански Шамац — Градачац, а потом Градачац — Срнице — Грачаница.

У рејону Добоја налазила се Борбена група „Гајгер“, којом је командовао генерал-мајор Феликс Гајгер; била је састављена од разних немачких јединица и 15. усташко-домобранске дивизије. Ова групација је била ангажована да наступа правцем Добој — Грачаница — Тузла.

У ширем рејону Сарајева налазила се 7. СС брдска дивизија „Принц Еуген“. Она је 6. марта отпочела да се групише у рејону Вареша, одакле је једна борбена група (14. СС пук) требало да буде употребљена

Командант 423. ваздухопловног јуришног пука мајор Милан Малнарић испред авиона ИЛ-2; погинуо 21. марта 1945. при Ершењу борбеног задатка код Валпова (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

правцем Вареш — Рибница — Бановићи — Тузла. Међутим, она је убрзо морала бити упућена ка Романији ради деблокаде делова 181. пешадијске дивизије.

У рејону Добоја и Босанског Шамца налазили су се делови Требавског четничког корпуса, са задатком да нападају заједно са немачким и усташко-домобранским јединицама ка Тузли.

У рејону планине Мајевице налазио се Мајевички четнички корпус, са задатком да напада са севера ка Тузли и на север ка Лопарима и Челићу.

У рејону планина Озрена и Звијезде налазили су се Озренски, Зенички и Романијски четнички корпус и групе четничких корпуса из Црне Горе, Херцеговине и Санцака. Њихов је задатак био да нападају ка Тузли.

О задацима немачких јединица, генерал Лер у својој изјави наводи:

„Група армија „Е“ 23. III наредила је XXXIV армијском корпусу да концентрично нападају: 22 гренадирска дивизија од Бијељине и Брчког; 117. ловачка дивизија од Шамца на овамо, преко Челића и Сребрника, једна пуковска група 7 СС дивизије са југа преко Вареша, а њена главнина и група Гајгер од Добоја на исток.“

На фронту према Бијељини налазила се 17. дивизија, без 2. крајишке бригаде. Њен задатак је био да изврши извиђање и притисак на немачки гарнизон у Бијељини и затвара све правце који из рејона Бијељине воде у рејон Тузле.

На фронту према Брезовом Пољу и Брчком налазила се 28. славонска дивизија, са задатком да врши извиђање и притисак на немачки гарнизон у Брчком и затвара све правце који из рејона Брезовог Поља и Брчког воде ка Тузли.

На фронту Брчко — Градачац — Модрича — река Босна налазила се 25. дивизија, са задатком да чисти од четника Посавину и затвара све правце који од Брчког, Орашја и Босанског Шамца воде ка Градачцу и селу Православне Срнице.

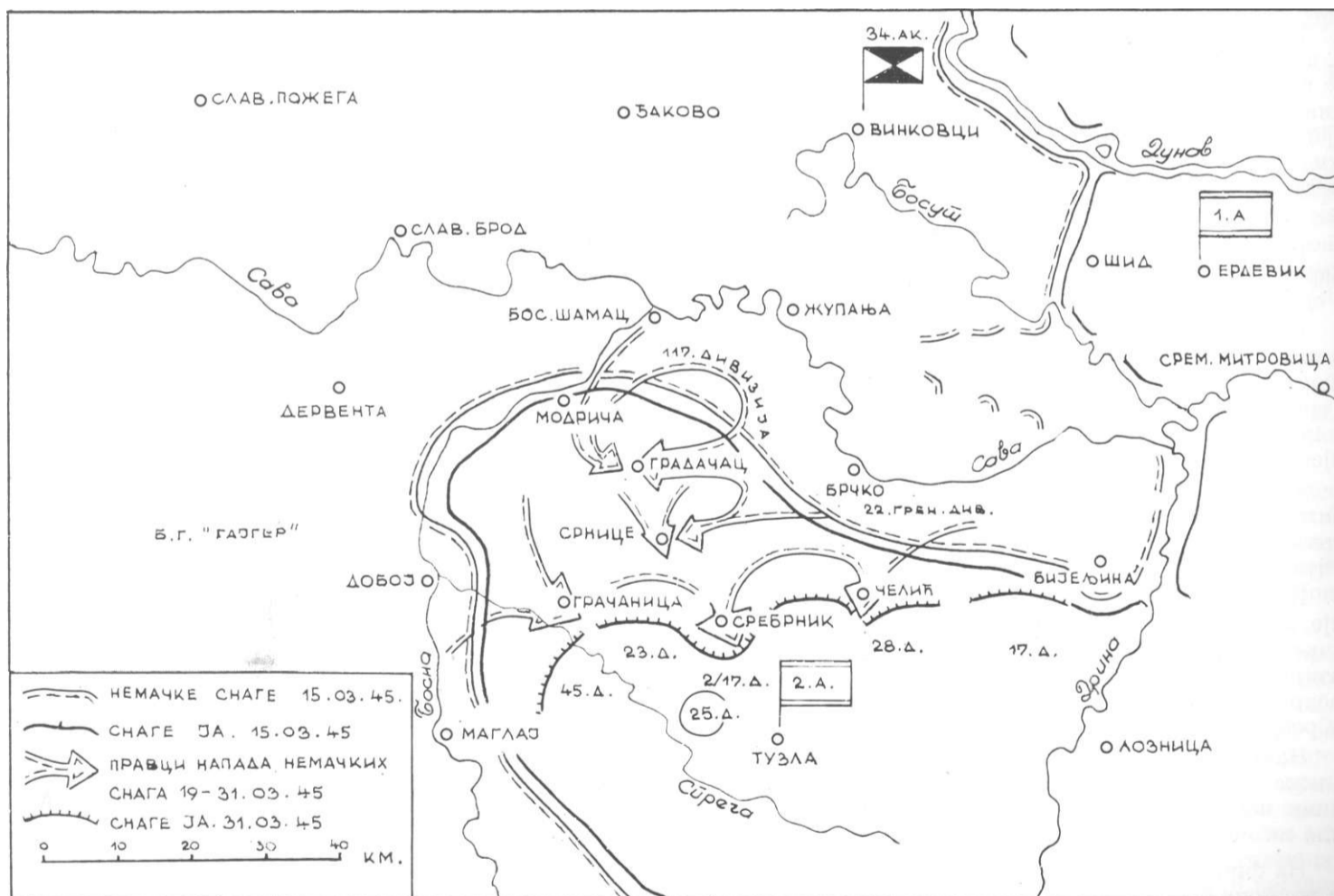
На фронту између планина Требава и Озрен, тј. у долини реке Спрече, налазила се 45. дивизија, чији је задатак био да врши извиђање ка Добоју и планини Озрен и не дозволи непријатељу продор правцем Добој — Тузла и Озрен планина — Тузла. Двадесет трећа дивизија, као резерва 2. армије, била је груписана у рејону Грачаница — Босанско Петрово Село; 2. крајишка бригада се, такође, налазила у резерви 2. армије у рејону Тузле.

У зору 19. марта у 4.30 часова отпочела је артиљеријска припрема. Ускоро потом отпочео је и напад ојачаног 16. гренадирског пука 22. гренадирске дивизије на положаје наше 18. бригаде 25. дивизије, који су се налазили западно од Горњег Жабара, са обе стране пута Брчко — Градачац. Са овом непријатељском борбеном групом наступали су 5. и 6. бригада Требавског четничког корпуса и делови 12. усташко-домобранске дивизије.

У исто време кренуо је у напад и немачки ојачани 749. пук 117. ловачке дивизије на фронту од Трамошнице до Милошевца у долини реке Босне. Са овом борбеном групом наступали су 7. бригада Требавског четничког корпуса и делови 12. усташко-домобранске дивизије.

Пошто је савладао слаб отпор два батаљона 18. бригаде на линији Дубрава — Блажевац — Четница — Водица — Доња Трамошница, 16. гренадирски пук је отпочео да брзо продире ка путу Градачац — Православне Срнице.

У оваквој ситуацији Штаб 25. дивизије, који се налазио у покрету из Градачца ка Добровцима, издао је наређење да 19. бригада без борбе напусти по-

Немачка офанзивна операција „Maifeuer — „Мајска олуја“ од 19. до 31. марта 1945.

ложаје еевеозападно од Градачца и поседне за одбрану положаје на линији Биберово Поље — Доња Медвеђа — Доња Зелиња, тј. јужно од пута Градачац — Православне Срнице. Штаб дивизије је, такође, наредио свим својим позадинским јединицама и установама да се преко Православних Срница повуку из Градачца ка Доборовцима.

У преподневним часовима 19. марта, немачке, усташко-домобранске и четничке јединице успеле су да брзим наступањем избију у рејон Модриче и Градачца и овладају делом пута Градачац — Срнице и при том у рејону Градачца одсеку, а делом униште или заробе неке артиљеријске јединице, болнице и комотзе 25. дивизије.

У борбама вођеним тога дана јединице 25. дивизије претрпеле су губитке од 22 мртва, 41 рањеног и 75 несталих бораца. Према тврђењу Штаба дивизије, губици непријатеља износили су 32 мртва и 45 рањених.

Поред тога, јединице ове дивизије су од оружја и опреме изгубиле: 4 минобацача 120 мм, 2 противтенковска топа, 1 минобацач 82 мм, 11 пушкомитраљеза, 4 аутомата, 145 пушака, 6 противтенковских пушака, 1.000 метака за пушку, 3.000 метака за стројницу, 380 метака за противтенковску пушку, 47 кола, 98 коња, 6 волова, целу дивизијску апотеку, сав хируршки материјал, сав болнички веш и ћебад и већу количину животних намирница.

Услед неповољног развоја ситуације на фронту 25. дивизије, Штаб 2. армије издао је наређење својој 23. дивизији да са главнином остане у рејону Грачанице као армијска резерва за фронт према Добоју, а једну бригаду упуту у рејон Срнице као армијску резерву за фронт према Брчком и Градачцу. Због претрпљеног пораза 25. дивизије код Градачца смењен је са дужности командант 25. дивизије.

Наредног дана, 20. марта, Борбена група „Гајгер“ извршила је напад на фронту 45. дивизије, али напад је одбијен после веома жестоких борби.

На фронту 25. дивизије непријатељ је 20. марта овладао рејоном Православне Срнице и вршио врло живу извиђачку делатност. У таквој ситуацији, Штаб 2. армије издао је тог дана наређење 25. дивизији да са 14. бригадом 23. дивизије изврши напад и овлада рејоном Срнице.

У току 21. марта 25. дивизија је својом 16. и 19. бригадом и 14. бригадом 23. дивизије напала непријатељске положаје код Срнице, постигавши мале резултате.

Пошто су одбиле напад јединица 25. и 23. дивизије, немачке борбене групе 22. гренадирске и 117. ловачке дивизије истог дана су напале положаје 25. дивизије и 14. бригаде 23. дивизије, али су током дана продрле само 3 км јужно од Срнице према Грачаници и Сребрнику.

На фронту 45. дивизије, у долини Спрече, два батаљона 24. бригаде сломила су 21. марта један локални напад делова Борбене групе „Гајгер“ и вратила их на полазни положај.

На фронту 28. дивизије вођене су 21. марта веома жестоке борбе са 47. пуком 22. гренадирске дивизије, деловима 12. усташко-домобранске дивизије и деловима Руског заштитног корпуса. На положајима

који су се од Горње Брке протезали на север до Буковца, крајем овог дана непријатељ је задржан на десној обали Велике Тиње испред села Доње Скаковице.

Разматрајући оперативну ситуацију на фронту, Штаб 2. армије дошао је до закључка да је, продором непријатеља са севера у рејон Срнице — Биберово Поље, фронт 45. дивизије западно од Грачанице сувише истурен и да снаге ове дивизије треба повући источно од града Грачанице на линију село Карановац — висови Стражевица — Стражба.

Исто тако, Штаб армије је донео одлуку да 23. дивизија смени јединице 25. дивизије на фронту према селу Срнице.

Током 22. марта на фронту 2. армије није било значајнијих борби. Немачке, усташко-домобранске и четничке јединице ушле су без већих борби у Грачаницу и село Сокол. Наредног дана, 23. марта, вођене су веома жестоке борбе на фронту 23. и 45. дивизије. Јединице 23. дивизије успеле су да поврате вис Бандра и заселак Купреси код Доброваца, а јединице 45. дивизије да овладају положајима источно од Грачанице и делом овога града, али су биле принуђене да се врате на полазне положаје.

Од 24. до 27. марта вођене су локалне борбе, уз обострану веома живу извиђачку и обавештајну делатност. У овом краткотрајном периоду затишја, 34. армијски корпус је довео свеже снаге и прегруписао их за наредну етапу операције. У зору 28. марта јединице 22. гренадирске и 117. ловачке дивизије, потпомогнуте четницима и усташама, отпочеле су напад јаким снагама на делу фронта Бијела — Срнице, правцем Бијела — Сребрник — Тузла. Користећи се непажњом јединица на споју 23. и 28. дивизије, једна јака немачка група се пробила и, избивши широким фронтом на западни гребен Мајевице од Окресанице до Липика и Голог брда, овладао Сребрником и отворила пут у изворни део реке Тиње.

У тој ситуацији Штаб 2. армије је донео одлуку да изврши противудар ангажујући 2. крајишку бригаду правцем Букиње — Тиња — Лисовићи — Сребрник; 21. славонску бригаду 28. дивизије правцем Маоча Каравлашка — вис Хајдучко брдо — вис Лепик 3 км источно од Сребрника, а 23. дивизију, ојачану једном бригадом 25. дивизије, правцима који са југа и запада воде ка Сребрнику.

Поступајући по одлуци и наређењима Штаба 2. армије, 2. крајишка брагада је крајем дана 28. марта извршила силовит напад на вис Лепик, који је бранило око 600 немачких војника, и овладао њиме. А јединице 23. дивизије су истог дана и ноћу 28/29. марта водиле веома жестоке и огорчене борбе, тако да је сваки положај прелазео по неколико пута из РУке у руке.

На осталом делу фронта 28. марта није било значајнијих борби.

Сутрадан, 29. марта, јединице 34. армијског корпуса отпочеле су са више колона да нападају на фронту 28. дивизије од Брезовог Поља источно од Брчког до Буквика западно од Брчког. Фронт напада је био широк око 30 км. Јединице 28. дивизије, без 21. славонске бригаде, водиле су упорне борбе и крајем дана задржале противника на линији Хан Миладија (10 км јужно од Брчког) — село Зовик.

Истог дана јединице 34. армијског корпуса продужиле су са нападом у зони одбране 23. дивизије. Сва настојања непријатеља да прошири брешу на фронту ове дивизије била су онемогућена жилавом одбраном свих јединица 23. и 25. дивизије.

ПРОТИВУДАР 2. АРМИЈЕ

Овога дана је по пристизању 21. славонске бригаде на гребен Мајевице отпочео противудар у коме су учествовале све јединице 23. дивизије, 16. бригада 25. дивизије, 2. крајишка бригада 17. дивизије и 21. славонска бригада 28. дивизије. Свих шест бригада, подржане ватром артиљерије, кренуле су у силовитан напад и одбациле непријатеља на линију вис Панике — село Зуберово Брдо — село Хуреми — Сребрник — вис Карахум.

Док је на осталим деловима фронта 2. армије током 29. марта вођена жива извиђачка делатност, у немачкој Врховној команди донета је одлука која ће директно утицати на даљи ток операције „Мајска олуја“, односно на ситуацију на фронту 2. армије. Према тој одлуци, команданту Југоистока — односно Команди Групе армија „Е“, наређено је да хитно упутити једну дивизију Групе армија „Југ“, у Мађарску. Текст телеграма који је по наређењу Хитлера потписао Јодл гласи:

„Напуштањем простора Сарајева упутити хитно преко команданта Југоистока једну дивизију Групе армија „Југ“.

Принцип за одабирање дивизије мора бити тај да она што брже стигне на јужно крило 2. оклопне армије.

Осим тога, упутити према потреби једну дивизију из рејона северно од Тузле, пошто попуна снагама из простора Сарајева треба, по могућству, да стигне без ризика да остане одсечена од стране трупа ангажованих у источној Хрватској.

Даљи развој ситуације може на то приморати да се и сремски фронт помери до десног крила 2. ок-

Душан Вукасовић Диоген, командант 36. дивизије, у ковчегу пред сахрану. 21. марта 1945

лопне армије. Извршити одговарајуће припреме по претпоставком да се рејон Бања Лука и рејон Би хаћ држе.

Поднети, затим, хитан предлог о упућивању предвиђене дивизије са подацима о времену које је за то потребно и предлог о намерама за даље вођење операција."

Следећег дана, 30. марта 1945. године, 34. армијски корпус је отпочео са нападом на целом северном делу фронта 2. армије од Дрине па закључно до планине Требаве. На фронту од 70 км вођене су многе тешке и огорчене борбе. Крајем дана стање на фронту 2. армије било је следеће:

На фронту од Бијељине до Тутњеваца јединице 17. дивизије успеле су да одбију све нападе противника. На фронту од Тутњеваца па преко Кораја Пукиша до Вражића јединице 28. дивизије су пружале 30. марта жесток отпор и крајем дана задржал линију јужно од наведених села. На фронту у долини реке Тиње фронт је био стабилизван, а у долини Спрече владала је и даље само извиђачка делатност.

Крајем дана 30. марта 1945. начелник штаба Команде Групе армија „Е“ (која је уједно била и Команда Југоистока) генерал-мајор Ерих Шмит-Ризберг упутити је телеграм немачкој Врховној команди у коме извештава да је припремљено повлачење 17. ловачке дивизије и да ће полазак првог транспорт уследити вероватно 1. априла увече.

Операција „Мајска олуја“ се ближила крају. Јединице 117. дивизије су морале бити извучене и борбе и упућене ка Винковцима одакле су упућен на фронт у Мађарску, односно Аустрију.

У току 31. марта вођене су веома жестоке борбе на фронту 28. и 23. дивизије. Снаге 34. армијског корпуса продужавале су са нападима у рејону Сребрника, где су овладале Доњим Сребрником, као и селима јужно од Пукиша и избиле на леву обалу реке Шибошице.

У току 31. марта Штаб 2. армије, страхујући да противник поново не продре на споју између 28. и 21. дивизије, извукао је и своју резерву 25. дивизије које су две бригаде оријентисале ка изворном делу реке Тиње.

Овога дана је Штаб 2. армије издао и наређење да јединице 17, 28. и 23. дивизије ноћу између 31. марта и 1. априла изврше противудар на непријатељске положаје. Том приликом су овладале Корајско Сребрником, Голим брдом и Муслиманском Шпицом.

На тај начин је криза преброђена и поново преузета иницијатива. Борбе су продужене, али се може сматрати да је са 31. мартом операција „Мајска олуја“ била завршена, односно прекинута. У овој операцији обе стране су претрпеле губитке у људству и материјалу: губици јединица немачког 34. армијског корпуса нису тачно познати, али према проценама штабова дивизија 2. армије, они износе око 1.200 мртвих и рањених и 22 заробљена; губици јединица 2. армије износе 241 мртв, 686 рањених и 76 несталих и заробљених. Међу погинулима је и командант 16. бригаде 25. дивизије мајор Мирко Зец.

СИТУАЦИЈА НА ЕВРОПСКОМ
РАТИШТУ У ПРОЛЕЋЕ 1945.

Ситуација на европском ратишту крајем марта 1945. била је зрела да се напори савезника у антихитлеровској коалицији заврше победом.

На совјетско-немачком фронту Црвена армија је била спремна да крене ка Берлину, Прагу, Бечу и са истока продре у тзв. „Хитлерову тврђаву“.

На западном фронту америчке, британске и француске армије биле су, такође, спремне да пређу Рајну и продру у „Хитлерову тврђаву“ са запада.

На фронту у Италији 5. америчка и 8. британска армија чекале су наређење да разбију фронт и преко Болоње крену ка Трсту, Бренеру, Милану и Ђенови.

Југословенска армија завршавала је припреме да крене у завршне операције за ослобођење своје земље и присили на капитулацију немачку Групу армија „Е“, која је под својом командом имала, рачунајући и све наоружане квислиншке формације, око 800.000 војника; а само у немачким јединицама било је око 500.000 војника.

Према договору сила антихитлеровске коалиције, било је предвиђено да у другој половини марта и почетком априла 1945. отпочну пролећне стратегијске офанзивне операције с циљем да се продре у „Хитлерову тврђаву“ и немачке армије присиле на безусловну капитулацију.

Општа ситуација на европском ратишту имала је одраза и на ситуацију у Југославији. Пре свега, неуспех немачке стратегијске операције у Мађарској и Барањи и успешан развој совјетске офанзивне операције ка Бечу и југословенске у Лици и Хрватском приморју присилили су немачку Врховну команду оружаних снага да донесе низ целисходних, али непријатних одлука.

Неуспех Групе армија „Југ“ да спречи пробој фронта у западној Мађарској и продирање Црвене армије ка Бечу и Грацу и неуспех 15. брдског армиј-

ОПЕРАЦИЈЕ 1, 2. И 3. АРМИЈЕ ЗА ПРОБОЈ ФРОНТА У СРЕМУ У ПРОЛЕЋЕ 1945.

Капетан Драгољуб Моравчић, интендант 1. армије (први здесна) са командантом и политичким комесаром пристаништа на реци Сави у Сремској Митровици почетком априла 1945. (из албума генерала Драгољуба Моравчића)

Група артиљеријских руководилаца 1, 2. и 3. армије упућених крајем јануара 1945. са фронта на школовање у Артиљеријску официрску школу у Београду. У првом реду седе (трећи и четврти слева): политички комесар школе Бранко Савићевић и командант школе мајор Мирко Матковић (из албума потпуковника Милована Целебџића)

ског корпуса Групе армија „Е“ да спречи пробој фронта код Бихаћа и у Лици и продирање 4. армије ЈА ка Госпићу, Ријечи и Трсту — створили су веома опасну ситуацију у оперативно-стратегијском распореду немачких оружаних снага у Мађарској, Југославији, Италији и Аустрији. Групе армија „Е“ и „Ф“ у Југославији биле су поцепане и сувише истурене, док је Група армија „Ц“ у Италији била угрожена на левом боку и у позадини.

У овако неповољној оперативно-стратегијској ситуацији, немачка Врховна команда оружаних снага донела је следеће одлуке:

Прво, да реорганизује командовање код групе армија „Е“, „Ф“ и „Ц“ на тај начин што је Команду Групе армија „Ф“, са генерал-фелдмаршалом фон Вајксом, повукла из Загреба у Немачку.

Друго, Команду Групе армија „Е“ наименовала је за Команду Југоистока и потчинила јој све снаге Групе армија „Ф“ јужно од Драве, тј. 15. коњички козачки и 69. резервни армијски корпус. Нешто касније, новоименованој Команди Југоистока потчињене су снаге 97. армијског корпуса и утврђеног ре-

јона Пуле из Групе армија „Ц“ у Истри, све полицијске, четничке и недићевске трупе које су се тада налазиле у Истри и Словеначком приморју под командом вишег вође СС и полиције Јадранског приморја Одила Глобочника, све полицијске и СС јединице — 14. СС (1. украјинска) дивизија — под командом вишег вође СС и полиције Алпског предгорја СС генерала Ервина Резенера, као и јединице квислиншке НДХ.

Треће, да новоименована Команда Југоистока хитно упути две дивизије у састав 2. оклопне армије. Ове две дивизије — 117. ловачка са сремског и 297. са дравског фронта — биле су крајем марта и почетком априла упућене железницом у Мађарску и Аустрију.

На тај начин, све немачке и квислиншке оружане формације између Драве на истоку и Јадранског мора и Соче на западу биле су потчињене новоименованом команданту Југоистока генерал-пуковнику Александер Леру, који је свој штаб из рејона Нове Градишке преместио у Загреб. Под његовом командом биле су следеће немачке и квислиншке јединице: 15.

Група бораца и руководиоца 2. крајишке бригаде са Миланом Згоњанином командантом и Владом Бајићем, политичким комесаром на Крањској гори јуна 1945. (из албума пуковника Душана Узелца)

Интендантура 1. пролетерске дивизије у Товарнику јануара 1945. (слева надесно): војник месар, Блажо Родић, интендант дивизије, Владо Пејаковић, политички комесар Команде позадине 1. армије, Мирко Кеџман, заменик интенданта дивизије и манипулант одељка армијске базе у Илоку (из албума генерала Драгољуба Моравчића)

брдски армијски корпус, 15. коњички козачки корпус, 21. брдски армијски корпус, 34. армијски корпус, 69. армијски корпус за нарочиту употребу, 91. армијски корпус, 97. армијски корпус, полицијске и СС јединице Истре и Словеначког приморја, полицијске и СС јединице Алпског предгорја, полицијске и СС јединице Хрватске, усташко-домобранске јединице НДХ, Српски добровољачки корпус генерала Милана

Изградња утоварне рампе на пристаништу у Сремској Митровици марта 1945. Трећи слева је интендант 1. армије Драгољуб Моравчић (из албума генерала Драгољуба Моравчића)

Недића, сепаратистичке црногорске четничке јединице Павла Ђуришића, четници Драже Михаиловића и словеначко домобранство — укупно око 800.000 војника.

Крајем марта и почетком априла 1945. оператив-но-стратегијску ситуацију на југословенском ратишту карактеришу завршне борбе у последњим немачким офанзивним операцијама, као што су „Мајска олуја“ у источној Босни и „Брдски ветар“ у Славонији, Мославини, Банији, Горском котару и Словенији (Бела крајина и Похорје).

Дошавши до закључка да је њена офанзивна операција у Мађарској и Југославији „Пролећно буђење“ завршена без успеха, немачка Врховна команда оружаних снага је 20. марта издала наређење Ко-

Професор др Чернозубов, главни епидемиолог Југословенске армије, др Јова Бијелић, в. д. начелник санитета 1. армије и санитетски пуковник Црвене армије др Казански, главни хирург 3. украјинског фронта (из албума др Јове Бијелића)

Др Јова Бијелић (други здесна) в. д. начелника санитета 1. армије приликом прегледа кухиње и хране код 3. личке бригаде 6. пролетерске дивизије на дан 30. 3. 1945. (из албума др Јове Бијелића)

Утовар стокe за клање у марвеном депоу у Сремској Митровици почетком априла 1945. (из албума генерала Драгољуба Моравчића)

манди Југоистока да припреми повлачење 21. брдског корпуса из рејона Сарајева у Славонију.

Девет дана касније, 29. марта 1945, немачка Врховна команда оружаних снага наредила је Команди Југоистока да изврши све припреме да сремски фронт повуче до десног крила 2. оклопне армије, под претпоставком да се рејони Бањалуге и Бихаћа налазе у немачким рукама. Поред тога, овим наређењем је било предвиђено да Команда Југоистока хитно упути једну дивизију на јужно крило 2. оклопне армије у Мађарској и да достави предлог одлуке за даље вођење операција.

Поступајући по напред наведеном наређењу, Команда Југоистока је телеграмом од 30. марта обавестила Врховну команду оружаних снага да је припремила повлачење 117. ловачке дивизије (ова дивизија се тога дана налазила у рејону Срнице — Градачац, прим. аутора), чији ће први транспорт кренути „вероватно 1. априла увече“, и изложила свој предлог за даље вођење операција. Њиме је било предвиђено да се прекине даље извођење офанзивне операције „Мајска олуја“ према Тузли, напусти рејон Бијељине, задрже мостобрани у рејонима Добоја и Брчког и спречи продор јединица Југословенске армије преко линије Грачаница — Брчко, било према северу било према западу, као и да 21. армијски корпус што пре напусти рејон Сарајева, с тим да поседне за одбрану прихватне положаје код Зенице, а да батаљоне тврђавске пешадије и батаљоме за обезбеђење упути као помоћ 15. брдском армијском корпусу. И, најзад, Команда Југоистока је предложила да Врховна команда оружаних снага одобри повлачење 34. армијског корпуса „најпре на међуположај источно од Брода — источно од Доњег Михољца“.

Неповољан развој ситуације крајем марта у Мађарској приморао је Команду Југоистока да, ради обезбеђења незаштићеног левог бока на Драви услед повлачења 2. оклопне армије, образује нову Борбену групу „Фишер“ од следећих јединица: Јуришнебригаде „ЈугоИсток“, 68. извиђачког батаљона, 202. тенковског батаљона, једне артиљеријске групе, 18. полицијског пука, два пионирска батаљона и других мањих јединица.

Исто тако, крајем марта 1945. ради стабилизације фронта на Уни, у рејон Карловца су премештене команда 91. армијског корпуса и делови 104. ловачке дивизије. Овде су команданту 91. корпуса били потчињени 20. ловачки пук, 4. полицијски пук и 13. усташко-домобранска дивизија. Овим јединицама је генерал Ердмансдорф стабилизовао фронт јужно од Карловца,

На сремском фронту Команда Групе армија је на место извучене 117. ловачке дивизије убацила 963. тврђавску бригаду, под командом пуковника Клоца (К1012), и још неке мање јединице.

С циљем да олакша извлачење 21. брдског армијског корпуса из долине Босне, генерал Лер је тамо задржао 7. СС дивизију. Са овако прегруписаним снагама, немачка Група армија „Е“ дочекала је пролећну офанзиву Југословенске армије на сремском фронту.

Офанзивна дејства Оперативне групе ударних корпуса (2, 3. и 5) у долини реке Босне, 4. армије и 4. корпуса у Лици, Кордуну и Банији, као и осталих корпуса, диверзантских одреда и ЈРВ у позадини

Руководећи кадар санитарске службе 1. армије са референтима санитета дивизије пред пробој сремског фронта (из албума др Јове Бијелића)

На осматрачници команданта артиљерије 1. пролетерске дивизије 12. априла 1945. слева надесно: мајор Љубивоје Пајовић, командант артиљерије, пуковник Васо Јовановић, командант дивизије и потпуковник Блажо Марковић, начелник штаба дивизије (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

непријатељског фронта, задавала су велике бриге немачкој Врховној команди и Команди Југоистока. Ево неких примера који о томе речито говоре.

Током фебруара и марта 1945. године, Група диверзантских одреда, под командом Главног штаба Хрватске, извела је 151 акцију од којих 75 или 50% на железничким пругама, због којих су железничке пруге биле прекинуте на 524 места и при том оштећено или уништено 70 возова и 15 мостова, а рањено или убијено око 1.000 непријатељских војника.

У исто време, ЈРВ и савезничко ваздухопловство извршили су 181 напад на саобраћајне чворове и комуникације и приморали немачку Групу армија „Е“ да улаже ванредне напоре како би обезбедила саобраћај макар и са нужним прекидима.

Посебно треба истаћи да је код немачких официра у командама свих степена, од Врховне команде оружаних снага па надолу, бадга стално присутна идеја да се свим силама настави са пружањем отпора. Тежило се да ниједан немачки, а ни квислиншки војник не падне у заробљеништво јединица Југословенске армије. С тим циљем су планиране и извођене све операције одступања Групе армија „Е“ за време пролећне офанзиве Југословенске армије 1945. године. Слична мисао је била присутна и код официра свих квислиншких формација. Илустрације ради, наводимо неколико одломака из књиге „Крај на

Балкану" генерала Ериха Рихберга, начелника Штаба Групе армија „Е“.

„Стајао је задатак да се грчка армија (Група армија „Е“ — примедба аутора) и преузете немачке трупе у Хрватској доведу . . . до немачке групације на Алпима, и да се трупе и јужни део домовине сачувају од предаје комунистима. . .

Са друге стране Команди Групе армија „Е“ било је познато да је хрватска влада одржавала везе са Ватиканом и преко њега са западним силама. Код млађег официрског кадра била је на више места изражена жеља да се промени став према немачким трупама које су се повлачиле, како би за себе створили алиби за будућност. Дакле, било је потребно да се ова колебања пажљиво контролишу, да се то предупреди и да се једновремено са повлачењем преко „положаја Звонимир“ изврши „безболна“ ликвидација хрватске државе. . .

У овој ситуацији поново су постале од значаја све старе везе из времена Аустријске монархије. Нико није био подеснији на немачкој страни да их искористи боље од команданта Групе армије „Е“, који је некад као потпоручник служио у пограничном гарнизону у Вишеграду. Његова личност и његове речи које су подсећале на некадашње другар-

Штаб Космајске (22. српске) бригаде у Шиду јануара 1945. (слева на десно): Радосав Маричић, командант бригаде, Ђуро Љуштина, политички комесар бригаде, Ђуро Кричковић, помоћник политичког комесара бригаде и Миле Ђукић, официр ОЗН-е бригаде (из албума потпуковника Радосава Маричића)

Превожење јединица 3. армије приликом форсирања Драве 12. априла 1945. (из албума пуковника Душана Узелца)

ство у војсци, код хрватског шефа државе и код хрватског генералитета и високих хрватских чиновника постигле су више, него што се могло постићи ауторитетом власти, који Команда Група армија „Е“ није имала у односу на њих. Поглавник је наредио премештање своје владе у подручје Алпа, а хрватске оружане снаге примиле су наређење да одмаршују са Немцима и оне су се расформирале."

Исто тако, из једног извештаја обавештајне службе НДХ из Мађарске од 19. јануара 1945, види се да је Ватикан уверавао квислиншке владе Мађарске, Хрватске и Словачке о могућем примирју између Немачког Рајха и западних савезника који ће заштитити ове земље од Совјетског Савеза.

Посебно је карактеристичан извештај папског легата Марконија (Магсоне) упућен влади и клеру НДХ од 31. марта 1945, добијен од специјалног курира из Ватикана, да руске трупе неће прелазити границе НДХ.

Говорећи о покушајима савезничких обавештајних служби да генерала Лера, као Аустријанца, приволе на отказивање послушности Хитлеру и нежачкој Врховној команди и да своје трупе, које су

биле састављене претежно од Аустријанаца, стави на страну савезника, генерал Рихберг каже следеће:

„Генерал-пуковник Лер био је један од многих Аустријанаца који су у почетку били привржени националсоцијалистичкој идеологији али најдубље разочарани држањем партије у њиховој домовини после прикључења Хитлеровом Рајху. На једну личност, која се одликовала трезвеношћу, јасноћом и политичком далековидошћу, а истовремено била лично једноставна и скромна, као Лер, морали су управо одбијајуће да делују облици јављања национализма. Савлађивање унутрашњег конфликта, који је произлазио због тога, произошло је код Лера из његовог великонемачког става. Њему је изгледало немогуће, упркос свих сазнања која су га разочарала, да изневери концепцију Рајха. Он се није осећао као војник и војсковођа Аустрије, већ уједињеног немачког Рајха, па је ову идеју желео да спасе преко заједнички претрпљене несреће и преко заједничких гробова. Лер је волео поштовања заслужни Беч и старе источне жупе као сваки од његових земљака. Аустрија је за њега била завичај. Отаџбину је видео већу — на територији где живе сви Немци."

Штаб 3. личке бригаде приликом једне приредбе у Адашевцима марта 1945. У првом реду седе (слева надесно): Гојко Милетић, политички комесар, Љубомир Медић-Брзица, командант бригаде, и Јуре Брмболић, помоћник политичког комесара бригаде (из албума генерала Ђока Јованића)

Представа „Биде“ у Шиду 27. фебруара 1945. увече после одржане партијске конференције 6. пролетерске дивизије. У првом реду седе (слева надесно): Марко Перић, уредник листа 6. пролетерске дивизије, Лазо Радаковић, начелник штаба дивизије, Никица Пејиновић, политички комесар дивизије, Дане Ђујић, помоћник политичког комесара дивизије и остали (из албума генерала Ђока Јованића)

Улазак јединица 21. бригаде 28. дивизије у Шабац приликом ослобођења — 3. новембра 1944. (из албума генерала Николе Крајшића)

И, најзад, неколико речи о сарадницима окупатора.

Влада и клер НДХ, као што је већ речено, преко Ватикана током 1944. и почетком 1945. ступили су у везу са англо-америчким савезницима и тражили њихову заштиту. Али упркос томе, они су и даље остали у савезу са хитлеровском Немачком. Чак је, по угледу на немачке јединице и по упутствима немачког генерала Ханса Јупеа, крајем 1944. и почетком 1945. извршена реорганизација усташких и домобранских јединица. Биле су формиране тзв. хрватске дивизије и корпуси којима су командовали усташки генерали Мошков, Лубурић Бобан и други. Међутим, ови ће се корпуси распасти под ударцима јединица Југословенске армије током априла и првих дана маја 1945.

Четници Драже Михаиловића су, такође, извршили реорганизацију своје „војске у отаџбини“. Од десет србијанских корпуса, који су се повукли из Србије у источну и средњу Босну, формирано је шест корпуса. Штаб Драже Михаиловића налазио се на Вучјаку, близу Добоја, све до 15. априла 1945, где је уживао помоћ и заштиту немачких команди и јединица.

Четничке јединице Драже Михаиловића формиране на територији источне и средње Босне и Босанске крајине — Мајевички, Требавски, Озренски, Зенички, Романијски, Дрински, Средњобосански и Босанскокрајишки корпус — налазиле су се свака на својој територији и тесно сарађивале са усташко-домобранским и немачким јединицама, од којих су

добијале не само помоћ у муницији и санитетском материјалу већ и у болничком лечењу својих рањеника.

Црногорске и санџачке четничке формације под командом Павла Ђуришића и Николе Радовића, по наговору црногорског сепаратисте Секуле Дрљевића, одвојиле су се од Драже Михаиловића и признале врховно вођство Анте Павелића. Ова групација је бројала око 8.000 четника.

Укупне снаге свих домаћих формација које су сарађивале са немачким окупаторима бројале су око 250.000 војника. Од тога је било око 200.000 усташа и домобрана, 40.000 четника, 7.000 недићеваца и око 12.000 словеначких домобрана.

РАСПОРЕД НЕМАЧКОГ 34. АРМИЈСКОГ КОРПУСА

Као што је речено, тежиште одбране немачке Групе армија „Е“ на југословенском ратишту било је на сремском фронту. Његова одбрана је била поверена немачком 34. армијском корпусу, којим је командовао ваздухопловни генерал Хелмут Фелми.

Према гледишту немачких високих команди, сремски фронт је обухватао географски простор Срема а касније и источну Славонију и северни део источне Босне. Одбрамбена зона овог корпуса имала је следеће границе:

— предња граница: Мохово на Дунаву — Ловас — Товарник — Илинци — Босут — Дрина до ушћа реке Дрињаче; лева граница: Дунав од Мохова до

Борци 1. пролетерске бригаде заједно са народом Срема на прослави 27. марта 1945. (из књиге „Прва пролетерска од Београда до Загреба“)

ушћа реке Драве и Драва од њеног ушћа у Дунав па узводно до Виљева (искључно); десна граница: Дрињача од ушћа до Шековића — гребени Коњуха и Озрена — искључно рејон Маглаја или, грубо речено, Зворник — Тузла — Добој (све закључно за 34. армијски корпус); задња граница: Доњи Михољцац — Ораховица — Плетерница — Капела — Батрина — Прњавор — Теслић — све закључно за 34. армијски корпус.

Линија фронта протезала се десном обалом Драве и Дунава до села Мохова, а потом на југ источно од Ловаса, Товарника и Илинаца до Босуца код Градине, затим источна ивица Батроваца па преко непосредних мочвара у Босутским шумама ка ушћу Дрине у Саву и Дрином низводно до Јање; од Јање на запад рекама Модран и Гњицом ка Челићу и Зовику а потом на југозапад источно од пута Срнице — Грачаница и од Грачанице преко реке Спрече и гребена Озрена до села Трбук између Добоја и Маглаја. Укупна дужина линије фронта почетком априла 1945. износила је око 300 км.

Укупна јачина свих непријатељских снага под командом 34. армијског корпуса износила је: око 120.000 војника, око 700 топова, велики број тешког и лаког наоружања и преко 700 вучних и транспортних моторних возила.

Распоред снага немачког 34. армијског корпуса почетком априла 1945. био је следећи:

Део фронта на Драви и Дунаву од Доњег Михољца до Даља била је посела 11. ваздухопловна пољска дивизија, ојачана са 606. пуком за осигурање, два полицијска батаљона, једним пионирским батаљоном и пуком усташке милиције „Барања“. Задатак ових снага био је да одбраном на десној обали Драве и Дунава штите леви бок сремског фронта. Планом одбране корпуса било је предвиђено да у случају повлачења ове снаге поседују за одбрану наредни појас на линији Валпово — Ђаково.

Од Даља до Вуковара посела је за одбрану Борбена група „Шнајдер“, састављена од 86. пука за осигурање, италијанског артиљеријског дивизиона „Сани“ од три батерија топова и пука усташке милиције „Вука“. Ова група се налазила под непосредном командом 34. армијског корпуса и имала је задатак да брани свој део фронта на десној обали Дунава и не дозволи продор јединица Југословенске армије у позадину фронта на Драви и у Срему.

Између Дунава и реке Спачве налазила се 41. тврђавска дивизија, ојачана 963. тврђавском бригадом „Клоц“, Борбеном групом „Бренер“, Борбеном групом „Пфлум“, 843. немачко-кавказским батаљоном, 845. немачко-арапским батаљоном и два батаљона усташа.

Задатак свих јединица био је да упорном одбраном спрече пробој фронта у Срему, потом да се повлаче ка Ђакову и Врпољу с циљем да поседују наредни појас одбране на линији Ђаково — Сава и бране га док се снаге 21. брдског корпуса не повуку из долине реке Босне у рејон Дервента — Босански Брод — Славонски Брод, а затим да се повлаче на положаје источно од Славонског Брода док јединице 21. брдског корпуса не пређу Саву код Славонског Брода и Дубочца.

Део фронта између реке Спачве и Саве и јужно од ове у рејонима Бијељине, Брчког, Срнице, Гра-

Народ Срема са својом војском на једном митингу поводом прославе 27. марта 1945. (из албума генерала Ђока Јованића)

дачца, Модриче, Босанског Шамца и Орашја бранила је 22. гренадирска дивизија, ојачана 12. усташко-домобранском дивизијом, пет батаљона усташке милиције и јединицама Мајевичког и Требавског четничког корпуса.

Задатак ових јединица био је да воде одбрану северно и јужно од Саве с циљем да спрече продор јединицама Југословенске армије ка Брчком, Орашју и Босанском Шамцу, форсирају Саву и ударе у бок и позадину снага 34. армијског корпуса у Срему и код Винковаца. Сагласно плану одбране корпуса, ове снаге се повлаче и поседују положаје на десној обали Саве и левој обали Босне, са задатком да их бране док се снаге 21. армијског корпуса не повуку из рејона Сарајева у рејон Добој — Дервента — Славонски Брод.

Јужно крило сремског фронта на линији искључно Срнице — Грачаница — Озрен — Трбук јужно од Добоја бранила је Борбена група „Гајгер“, у чијем су се саставу налазили: два батаљона 7. СС дивизије, 1002. гренадирски батаљон, 186. ландесшitzen батаљон, 967. тврђавска бригада, група од шест србијанских четничких корпуса под непосредном командом Драже Михаиловића, део Требавског, Озренски и 2. средњобосански четнички корпус, 15 усташко-домобранска дивизија и пет батаљона усташке милиције.

Задатак ових јединица је био да бране рејон Добоја све док се снаге 21. брдског корпуса не повуку из долине реке Босне ка Дервенти и Босанском Броду, а потом, водећи заштитничке борбе, одступају ка Босанском Броду, образују и бране мостобран св(дотле док јединице 21. брдског и 34. армијског корпуса не пређу у Славонију код Славонског Брода I Дубочца.

У дубини одбране 34. армијског корпуса на линији Осијек — Винковци — Жупања налазиле су следеће јединице: Штаб 34. армијског корпуса ? Нуштару, Штаб 2. корпусног подручја НДХ и Штаб 3. усташко-домобранске дивизије у Винковцима, 13 усташка бригада, 576. батаљон за осигурање, главни на 117. ловачке дивизије спремне за одлазак ; Аустрију, 5. ловачки домобрански пук и два пук

Противавионски дивизион 1. пролетерске дивизије на положају код Шаренграда априла 1945. (из албума потпуковника Миливоја Катића)

усташке милиције „Барања“ и „Посавје“. У Винковцима се налазио 475. противавионски дивизион, као и прва батерија 804. противавионског дивизиона.

На другом појасу одбране 34. армијског корпуса, који се протезао линијом Валпово — Баковичка Сатница — Баково — Стриживојна — Врпоље — Беравци — Јаруга на Сави, налазили су се: домобрански 8. ловачки пук, 2. усташка бригада, 3. усташко-домобранска дивизија, 594. противавионски дивизион и друге позадинске јединице и установе немачког 34. армијског корпуса. Благовремено уређен и делимично поседнут, овај појас одбране требало је да се брани до потпуне евакуације немачких снага из долине реке Босне.

Ради обезбеђења позадинских јединица и установка корпуса и саобраћајних чворова у рејонима Нашица, Плетернице и Славонског Брода од дејстава јединица 6. славонског корпуса, 34. армијски корпус је наредио Полицијској дивизији „Штефан“ да око 1. априла 1945. запоседне све важне тачке на превојима Папука и Диљ-планине између Славонског Брода и Подравске Слатине, поделивши зону обезбеђења дивизије на два дела.

У северном делу зоне обезбеђења налазили су се 1. полицијски добровољачки пук, 9. полицијски батаљон и 1. полицијска противтенковска чета. Овим снагама запоседнута су упоришта у рејонима Чачинаца, Ораховице, виси Каповац на превоју између планина Папука и Крндије, Кутјева и Ветова. У рејону Подравске Слатине и Ђералија налазила се

Борбена група „Лангхајм“, јачине два полицијска батаљона, под командом 11. ваздухопловне дивизије, а у рејону Миклеуша усташке снаге јачине једног батаљона.

У јужном делу зоне обезбеђења налазили су се: 3. полицијски пук, 3. и 10. самостални полицијски батаљон, Полицијски одред „Михалсон“, 501. жандармеријски мото-батаљон, 2. полицијска батерија, 11. тенковска полицијска чета и 8. ловачка домобранска бригада. Ове снаге су поселе следећа упоришта: Градиште, Бектеж, Цаглин, Рушево, Градац, Плетерница, Слободна власт, Подвиње, Баково, Андријевци и Стриживојна.

У ширем рејону Славонског Брода налазиле су се разне јединице Групе армија „Е“, на задатку или у пролазу, којима је руководила Фелдкомандантура 605, као и два противавионска дивизиона за одбрану моста на Сави.

На прузи Брод — Винковци — Осиек и Брод — Добој железнички саобраћај обезбеђивали су немачки 5, 13. и 22. железнички батаљони, а одржавање пруге обезбеђивали 10. и 517. железнички инжењеријски батаљони.

Пругу Винковце — Врпоље обезбеђивао је 3. полицијски пук дивизије „Штефан“.

Поред наведених снага 34. армијског корпуса, у његову зону одбране постепено су пристизале и снаге 21. брдског армијског корпуса, под командом генерала фон Лејзера (Егпб! **МП** Беузер), које су биле ангажоване за одбрану како на јужном крилу срем-

Пуковник Перо Косорић, командант 3. корпуса и капетан Душан Узелац, обавештајни официр корпуса, посматрају ток борбе са немачком 22. гренадирском дивизијом 18. фебруара 1945. (из албума пуковника Душана Узелца)

ског фронта у рејону Добоја, тако и у рејону Славонског Брода. Штаб корпуса са приштапским деловима, 7. СС дивизија „Принц Еуген“, 369. легионарска дивизија, 181. пешадијска дивизија, 909, 964. и 969. тврђавска бригада, 639. пук за осигурање, Борбена група „Берлин“, Борбена група „Кениг“, 81. ландесшицен пук, Полицијски пук „Нагел“, 19. противавионска дивизија, једна батерија 865. лаког железничког противавионског дивизиона, Руски заштитни корпус са два пука и више самосталних батаљона и чета — укупно око 55.000 војника.

Под командом 21. брдског армијског корпуса налазило се 3. корпусно подручје (генерал Маркуљ), са 8, 9. и 17. усташко-домобранском дивизијом, 3. резервни домобрански пук, усташка милиција и усташка полиција на подручју корпуса — укупно око 25.000.

Бројно стање и наоружање свих непријатељских снага на оперативном подручју 21. брдског корпуса било је: око 80.000 војника са око 550 артиљеријских оруђа и минобацача, 18 оклопних аутомобила, 700 камиона и великом количином другог тешког и лаког пешадијског наоружања.

Када се саберу снаге 21. брдског и 34. армијског корпуса, произлази да је требало да се јединице 1, 2. и 3. армије ЈА боре против 200.000 војника наоружаних са око 1.250 топова, 50 тенкова и оклопних аутомобила и великим количинама тешког и лаког наоружања и великим количинама муниције. Ова два корпуса су располагала са преко 1.500 разних вучних и транспортних камиона и више стотина локомотива и вагона.

СРЕМСКА УТВРЂЕНА ЗОНА

Појам „сремска утврђена зона“ појавио се још у току рата одмах по образовању сремског фронта. То је сасвим разумљиво будући да се у Срему налазило тежиште одбране немачке Групе армија „Е“.

Из ранијег излагања познато је да је Команда немачке 2. оклопне армије, односно немачка Команда Југоистока још у лето 1944. наредила изградњу низа узастопних „утврђених линија“ од Тимока па до јужних и источних падина Алпа. У склопу тих „утврђених линија“ у Срему се налазило седам „утврђених линија“ које су, повезане у једну целину, чиниле „Сремску утврђену зону“.

У директиви Генералштаба Југословенске армије, од 9. априла 1945. године, за коначно ослобођење Југославије, изричито се каже: „Кроз јако утврђену сремску зону упутити минимум дивизија“, или „Избећи фронтални напад свим снагама кроз јако утврђену и минирану сремску зону“.

Имајући у виду ове чињенице, биће укратко изложено како је непријатељ фортификацијски уредио два јака утврђена и одбрамбена појаса у сремској утврђеној зони и указано на величину задатка који је са успехом решила Југословенска армија у априлу 1945. Остали одбрамбени појасеви или „утврђене линије“ неће се описивати јер су јединице 1. пролетерског и 12. корпуса њима овладале током борби у јесен 1944.

Непосредно по завршетку операције „Зимска олуја“ (Д/А/Г/егделл/Шег), од 17. до 23. јануара 1945, Команда немачког 34. армијског корпуса предузела је све мере да новопоседнуте положаје на *Нибелуншкој линији* фортификацијски тако уреди и утврди да представљају озбиљну препреку за било ког нападача.

Изградња положаја на новопоседнутој *Нибелуншкој линији* отпочела је око 20. јануара 1945. Њено фортификацијско уређење трајало је све до дана пробоја сремског фронта.

Минери у јединицама 1. армије уклањали су минско-експлозивне препреке и крчили пут пешадији кроз минска поља у Срему (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

Група официра 3. корпуса са својим командантом пуковником Пером Косорићем (шести слева у првом реду) у Хан Краму 6. марта 1945. (из албума пуковника Душана Узелца)

ПИБЕЛУНШКА ЛИНИЈА

Предњи крај *Нибелушке линије* протезао се од Дунава код Мохова па салашима источно од Мохова, Ловаса, Товарника и Илинаца до окуке Босута код сеопета Градина. Одавде је предњи крај одбране обухватао са истока и југа Батровце и Липовац на десној обали Босута и Спачве.

Инжињеријско уређење предњег краја непријатељске одбране сачињавали су положаји борбеног обезбеђења изграђени у рововском и групном систему утврђивања. Испред свих положаја биле су постављене жичане и минско-експлозивне препреке.

Инжињеријско уређење главног положаја састојало се из три до четири реда ровова са бункерима изграђеним од дрвета и земље, бетонских елемената или армираног бетона.

Поред ровова за пешадију, били су изграђени и противтенковски ровови или су у ту сврху били уређени канали иригационог система којима је обиловао Срем.

Испред или дуж ровова за пешадију, као и испред или дуж противтенковских ровова, биле су постављене разне противпешадијске и противтенковске препреке — жичане, минско-експлозивне и стубови.

Сва села и салаши које су бранили пукови прве линије били су уређени за кружну одбрану. Таква упоришта била су изграђена у рејонима Мохова, Ловаса, Товарника, Илинаца, Батроваца и Липовца. Положаји артиљерије били су, такође, уређени за кружну одбрану.

На сличан начин уређени су и положаји дивизијских резерви на линији Опатовач — шума Јелаш — Илача — Нијемци — Подграђе.

ЗЕЛЕНА ЛИНИЈА

Предњи крај *Зелене линије* протезао се од Дунава код Сотине па на југозапад источно од пустаре Грабово, Берка, Оролика, Комлетинаца, Спачванске шуме.

Овај појас одбране био је, такође, добро уређен у фортификацијском смислу и имао је своју дубину све до линије Вуковар — Стари и Нови Јанковци — Привлака — Оток — Спачванске шуме. На њему су немачке јединице 34. армијског корпуса успеле, у децембру 1944, да зауставе продирање на запад 1. пролетерског корпуса НОВЈ и 68. стрељачког корпуса (београдског) Црвене армије. Као што је познато, на овом појасу одбране био је, крајем децембра, слоњен и покушај пробоја фронта од стране јединица нашег 1. пролетерског корпуса и 1. бугарске армије.

ПОЛОЖАЈИ У ДУБИНИ ОДБРАНЕ 34. АРМИЈСКОГ КОРПУСА

Поред положаја на напред наведеним одбрамбеним појасима, односно на *Нибелушкој линији* и *Зеленој линији*, била су уређена још два појаса у зони одбране немачког 34. армијског корпуса. То су тзв. винковачки и ђаковачки положаји.

Винковачки положаји протезали су се од Вуковара ка Винковцима, а потом на југ ка Жупањи, обухватајући са истока села Роковце, Церну и Градиште, као и град Жупању. На ову линију се надовезивао појас одбране који се протезао од Осијека до Винковаца ослонцима на села Тење, Ласлово, Корог, Тординце и Острово, као и на један део тока реке Вуке.

И, најзад, ђаковачки положаји били су пројектовани и изграђени током зиме и пролећа 1945. Предњи

крај овог појаса одбране протезао се између Драве и Саве на линији Валпово — Ђаково — Стриживојна — Врпоље — Јаруга на Сави. Наређење за изградњу одбрамбених положаја на поменутој линији издала је Команда немачке Групе армија „Е“ у складу са планом одбране на сремском фронту. Намме, одбраном на овој линији и њеним продужењем долином реке Босне обезбеђивало се повлачење немачког 21. брдског армијског корпуса.

Сви напред наведени појасеви одбране били су у целини или делимично поседнути. Само по себи се разуме да је први одбрамбени појас, односно *Нибелушка линија*, био у целини поседнут. Његов јужни наставак у Спачванским шумама и у селима између реке Спачве и Саве био је такође поседнут, али не непрекидно, већ по систему упоришта од којих су најважнија била она у рејону железничке станице Спачва и јужно у селима Врбањи, Сољанима, Стршинцима, Јамени, Рачиновцима, Дреновцима и Гуњи.

На осталим одбрамбеним појасима били су поседнути само поједини одсеци по систему упоришта.

Процењује се да је у читавој дубини сремске утврђене зоне било ископано на хиљаде километара разних ровова, изграђено неколико стотина километара жичаних и других препрека и „посејано“ на стотине хиљада противпешадијских и противтенковских мина. Поред тога, било је припремљено за рушење неколико стотина објеката на комуникацијама, каналима и у насељеним местима.

Из онога што је напред изложено, произлази закључак да је сремска утврђена зона заиста била утврђена и да је била сасвим умесна одлука Генералштаба ЈА да се „кроз јако утврђену зону“ упути што мање дивизија и да се напори за пробој фронта остваре „у пуној сарадњи са што моћнијом техником, на што ограниченијем простору“.

ПРИПРЕМАЊЕ ПЛАНОВА ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Припремајући операције за коначно ослобођење Југославије, Врховни штаб НОВ и ПОЈ предузео је почетком 1945. мере да се са савезницима (САД, В. Британија и Совјетски Савез) и њиховим оружаним снагама у Мађарској и Италији постигне споразум о зонама дејства и ускладе дејства оружаних снага у завршним операцијама.

На састанцима одржаним у Београду од 21. до 25. фебруара 1945. маршал Тито је са фелдмаршалом Александером, командантом савезничких снага за Средоземље, постигао одговарајући споразум за усклађивање дејстава Југословенске армије у завршним операцијама у Хрватској, Словенији и Аустрији. Између осталог, са фелдмаршалом Александером био је постигнут споразум да до 30. марта отпочну операције у Лици, Горском котару, Словеначком приморју и Корушкој, како би се везале оперативне резерве немачке Групе армија „Ц“ на том простору и олакшале операције у северној Италији.

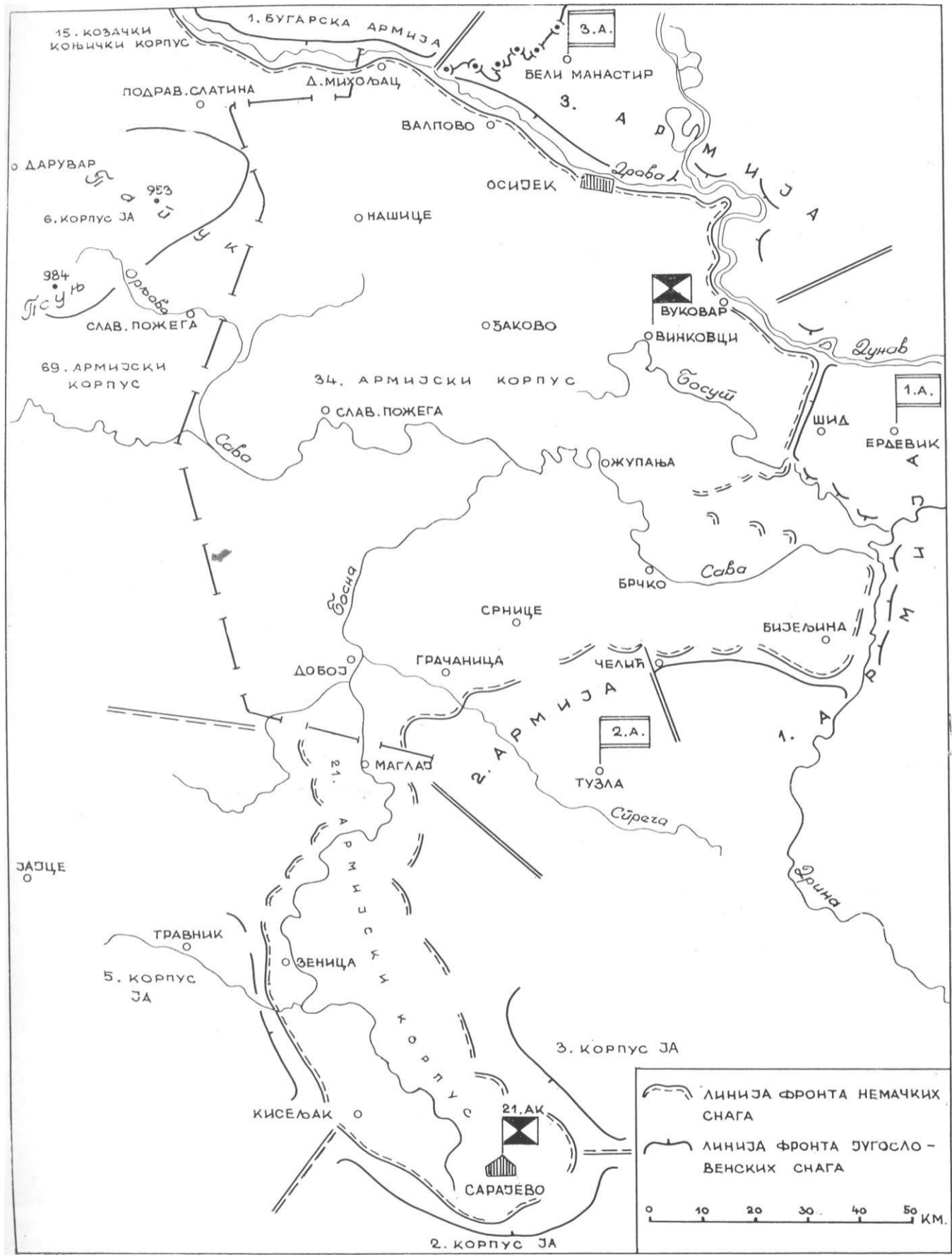
Поред тога, био је постигнут споразум и са маршалом Толбухином о садејству совјетских и бугарских јединица у операцијама у западној Мађарској и Аустрији и југословенских јединица у граничним областима северно од Драве и Муре — у Међумурју, Прекмурју и Штајерској.

Насловна страна другог броја илустрованог месечника листа 1. армије „За победу“. Уредник листа је био Јован — Лола Вујошевић (из архивске грађе генерала Љубивоја Пајовића)

Радиофонисти противавионског дивизиона 1. пролетерске дивизије успостављају радио-везу са командантом артиљерије дивизије на дан 12. априла 1945. Први здесна је Миливоје Катић, политички комесар дивизиона (из албума потпуковника Миливоја Катића)

Обострани распоред немачких и југословенских снага у Славонији, Срему и Босни почетком априла 1945.

Пошто су током фебруара и марта са успехом завршени договори са савезницима о припремама, циљевима и начину извршења завршних стратегијских операција на мађарском, југословенском и италијанском ратишту, Врховни штаб НОВ и ПОЈ (Генералштаб ЈА) разрадио је током марта план стратегијских операција за ослобођење Југославије.

Ради упознавања команданта оперативно-стратегијских јединица са пројектованим планом операција, Врховни командант Југословенске армије маршал Тито имао је два састанка са командантима армија у Београду — један од 25. фебруара до 4. марта и други од 25. до 27. марта 1945.

На састанку одржаном 25. до 27. марта 1945. команданти армија су детаљно упознати са пројектованим планом стратегијских операција за ослобођење Југославије. Том приликом утврђени су сви основни елементи плана операција, као што су подела и груписање снага и задаци јединица током операција армија, корпуса, Главног штаба Хрватске и Главног штаба Словеније.

На овом састанку је одлучено да се пробој стратегијског фронта у Срему изврши комбинованим маневром: двоструким обухватом са оба крила и пробојем сремске утврђене зоне. Овај задатак су добиле јединице 1. 2. и 3. армије.

Исто тако, на овом састанку је одлучено да се почетни удар за разбијање сремског фронта нанесе на фронту Моровић — Сремска Рача — Јања — Корај — Челић — Сребреник — Грачаница с циљем да се брзим продором кроз слабије поседнуту и слабије утврђену зону избије на бок и у позадину непријатељских снага које су браниле добро утврђени део фронта између Дунава, Босута и Спачве, привуче на себе један део снага из Срема и Славоније и на тај начин олакша пробој фронта у Срему, форсирање Дунава, Драве и Саве, спајање левокрилних групација 1. и 3. армије, опкољавање и уништење снага које буду браниле „сремску утврђену зону“.

У првој етапи операције у трајању пет до шест дана било је предвиђено да се разбију снаге непријатеља јужно од Саве у источној Босни и овлада рејонима Бијељина — Брчко — Срнице — Модрича — Босански Шамац — Орашје и Строшинци — Врбања — Гуња, између Спачве и Саве.

У другој етапи операције у трајању три до четири дана било је предвиђено да се главним снагама једновремено форсирају Драва у рејону Валпова и Сава у рејону Жупање, образују мостобрани и брзим продирањем ка рејону Винковаца споје кракови оперативних клешта у рејону Старих и Нових Микановаца, као и да се изврши пробој утврђене сремске зоне између Дунава и Босута и продре у рејон Винковаца.

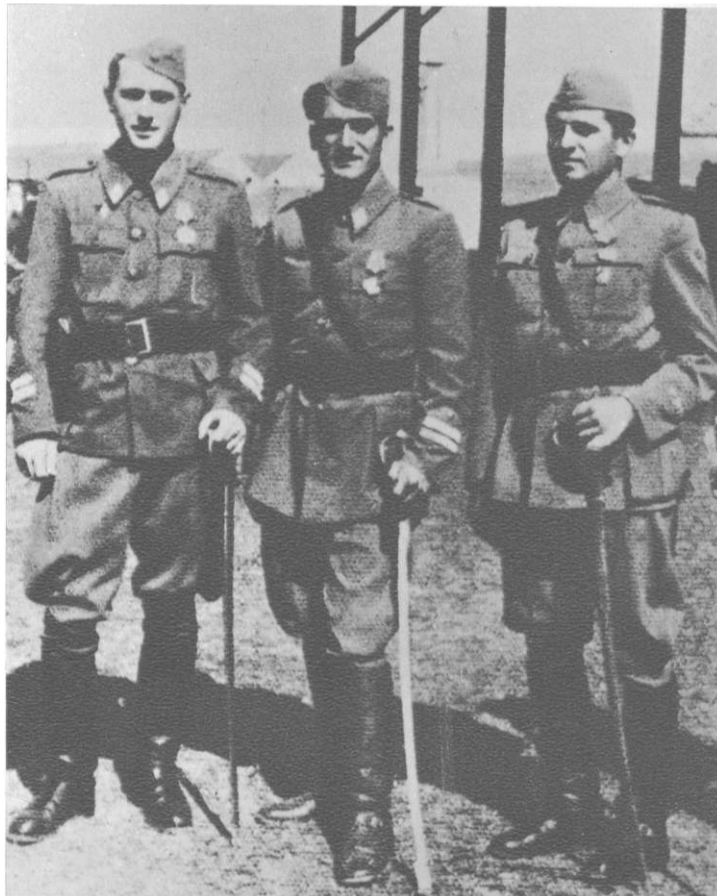
У овој етапи снаге 2. армије и 3. корпуса овладале су рејоном Добој — Жепче и обезбеђивале леви бок снага 1. армије у Срему.

У трећој етапи операције у трајању два до три дана било је предвиђено да се, обезбеђујући се према западу, изврши напад за уништење опкољених непријатељских снага источно од линије Валпово — Жупања.

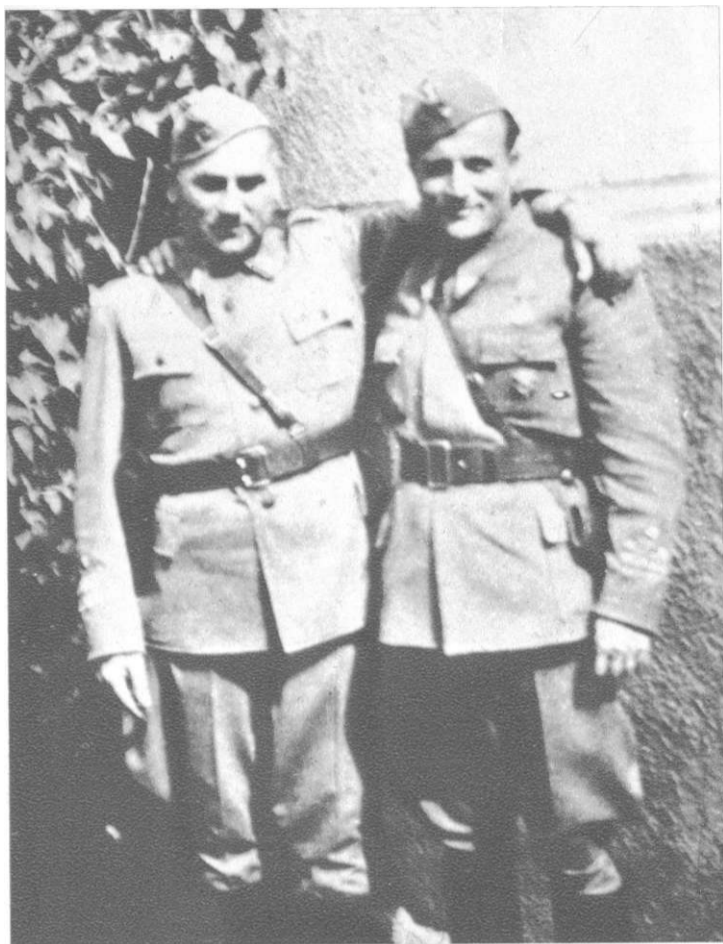
У овој етапи 2. армија би овладала рејоном Дрвента — Босански Брод.

Прва македонска бригада у строју пред полагање заклетве код Илока у априлу 1945. У првом плану стоје командант бригаде Тихомир Шарески (лево) и политички комесар бригаде Јаким Спиоровски (из албума генерала Тихомира Шареског)

Командни кадар 1. коњичке бригаде (слева надесно): мајор Карло Шуман, политички комесар бригаде, мајор Срећко Стојадиновић, командант бригаде, и капетан Ђуро Шајиновић, помоћник политичког комесара бригаде (из албума Карла Шумана)

Потпуковник Воја Радић, командант 2. тенковске бригаде (лево) и капетан Милован Ивковић, начелник артиљеријско-техничког снабдевања 1. армије у Ердевику почетком априла 1945. (из породичног албума покојног генерала Воје Радића)

По извршењу задатка у првој операцији, све три армије отпочеле су операције гоњења, и то: 3. армија правцем Осиек — Нашице — Вараждин, 1. армија правцем Винковци — Брод — Загреб и 2. армија правцем Добој — Бања Лука — Карловац.

ЗАДАЦИ 1, 2. И 3. АРМИЈЕ

Сагласно основној замисли за пробој стратегијског фронта у Срему, Генералштаб ЈА извршио је поделу расположивих снага и средстава 1, 2. и 3. армије и снага и средстава која су се налазила под његовом непосредном командом и одредио им следеће задатке:

Трећа армија, са три дивизије (16, 36. и 51) на фронту у Барањи на левој обали Драве од Торјанаца до ушћа у Дунав а помоћне снаге од једне бригаде (8. бригада 51. дивизије) код села Војска у Бачкој, имала је задатак да главним снагама форсира Драву код Валпова и Осиека а помоћним Дунав код Даља.

После извршеног форсирања Драве и Дунава и образовања мостобрана, задатак 3. армије је био:

— у првом случају, ако армија не отвори пут из сремске утврђене зоне за Славонију, да продире ка југу с циљем да ударом у позадину сремског фронта

садејствује с 1. армијом у уништавању непријатеља у рејону Винковаца. Задатак 6. корпуса је био да штити десни бок 3. армије;

— У ДРУГОМ случају, ако 1. армија изврши пробој сремске утврђене зоне, да продире у Подравину општим правцем Нашице — Подравска Слатина — Копривница — Вараждин; у овом случају корпус је требало да садејствује 3. армији у ослобођењу Нашица.

Шести корпус, који је у свом саставу имао 12. и 40. дивизију, стављен је под команду 3. армије и имао је задатак да наступа правцем Папук — Крндија како би у време форсирања Драве и образовања мостобрана код Валпова спречио интервенцију непријатељских снага од Нашица ка Валпову, а потом да садејствује с 3. армијом при овладавању рејоном Нашица.

Прва армија, са десет дивизија, једном коњичком и једном тенковском бригадом (1, 2. и 6. пролетерска, 5, 11, 17, 21. и 22. дивизија, 15. корпус са 42. и 48. дивизијом, 1. коњичка и 2. тенковска бригада) требало је, сагласно плану операције за пробој сремског фронта, да групише своје снаге у две групе дивизија приближно исте јачине.

Северна група дивизија, коју су сачињавали 15. корпус са 42. и 48. дивизијом, 1. пролетерска и 21. и 22. дивизија и 2. тенковска бригада без једног батаљона, требало је да групише своје снаге и средства у Срему између Дунава и Липовца на Босуту. Њен задатак је био да изврши пробој утврђене зоне на своје десном крилу са циљем да што пре избије на линију Вуковар — Винковци и споји се са левим крилом 3. армије.

Јужна група дивизија, коју су сачињавале 2. и 6. пролетерска и 5, 11. и 17. дивизија, 1. коњичка бригада и један тенковски батаљон 2. тенковске бригаде, без једне тенковске чете, требало је да групише своје снаге у две оперативне групе: Босутску оперативну групу између Спачве и Саве и Босанску оперативну групу јужно од Саве.

Босутска оперативна група, коју су сачињавале 6. пролетерска и 11. дивизија и 1. коњичка бригада, требало је своје снаге да групише у Срему у рејону Моровић — Босут. Њен задатак је био да продире између Спачве и Саве ка Жупањи и Брчком, овлада рејоном Врбања — Јамена — Гуња, пресече железничку пругу Брчко — Винковци и споји се са Босанском оперативном групом дивизија у рејону Брчког, а потом да наступа правцем Врбања — Оток — Винковци с циљем да привуче на себе што више непријатељских снага и на тај начин створи што повољније услове Северној групи дивизија да изврши пробој фронта између Дунава и Босута.

Босанска оперативна група дивизија, коју су сачињавале 2. пролетерска и 5. и 17. дивизија и један батаљон тенкова 2. тенковске бригаде, требало је да почетно груписање својих снага изврши у рејону Јања — Модран — Корај — Челић. Њен задатак је био да напада на фронту Јања — Модран — Корај — Челић — Зовик, уништи или зароби непријатељске снаге у рејону Бијељина — Брчко — Орашје — Босански Шамац, форсира Саву на одсеку Брчко — Орашје а потом продужи наступање правцем Жупања — Церна — Иванково како би што пре избила у

рејон Винковаца с циљем да пресече одступницу снагама 34. армијског корпуса у Срему, опколи их и, у садејству са осталим јединицама 1. и 3. армије, уништи или принуди на предају.

После овладавања сремском утврђеном зоном и избијања на линију Габош — Иванково — Ретковци, 1. армија је имала задатак да предузме енергично гоњење општим правцем Винковци — Славонски Брод — Загреб.

Друга армија, коју су сачињавале 23, 25, 28. и 45. дивизија, требало је да почетно груписање својих снага изврши тако да јој се главне снаге нађу на фронту Сребрник — Сокол, а помоћне на фронту Грачаница — Сочковац — гребен Озрена. Ова армија је имала задатак да у првој етапи операције садејствује с Босанском оперативном групом дивизија 1. армије, с тим да крене у напад један дан раније, изврши пробој фронта у долини реке Тиње код Срница, овлада путевима Грачаница — Срнице — Брчко и Градацац — Брчко, као и рејонима Срнице и Градацац, и на тај начин, раздвојивши снаге непријатеља, у рејонима Брчког и Добоја, обезбеди леви бок Босанске оперативне групе дивизија 1. армије за време напада на снаге непријатеља у рејону Бијељина — Брчко — Орашје — Босански Шамац.

У следећој етапи операција 2. армија је требало да прегрупише своје снаге тако да јој се главне снаге усмере за пробој фронта у долини реке Спрече, тј. на фронту Грачаница — Озрен. Њен задатак је био да разбије непријатељске снаге на мостобрану источно од Добоја, овлада десном обалом реке Босне од Модрича до ушћа реке Пакленице (14 км јужно од Добоја), форсира реку Босну код Модриче и Добоја и овлада рејоном Добоја, остварујући на тај начин садејство са 1. армијом.

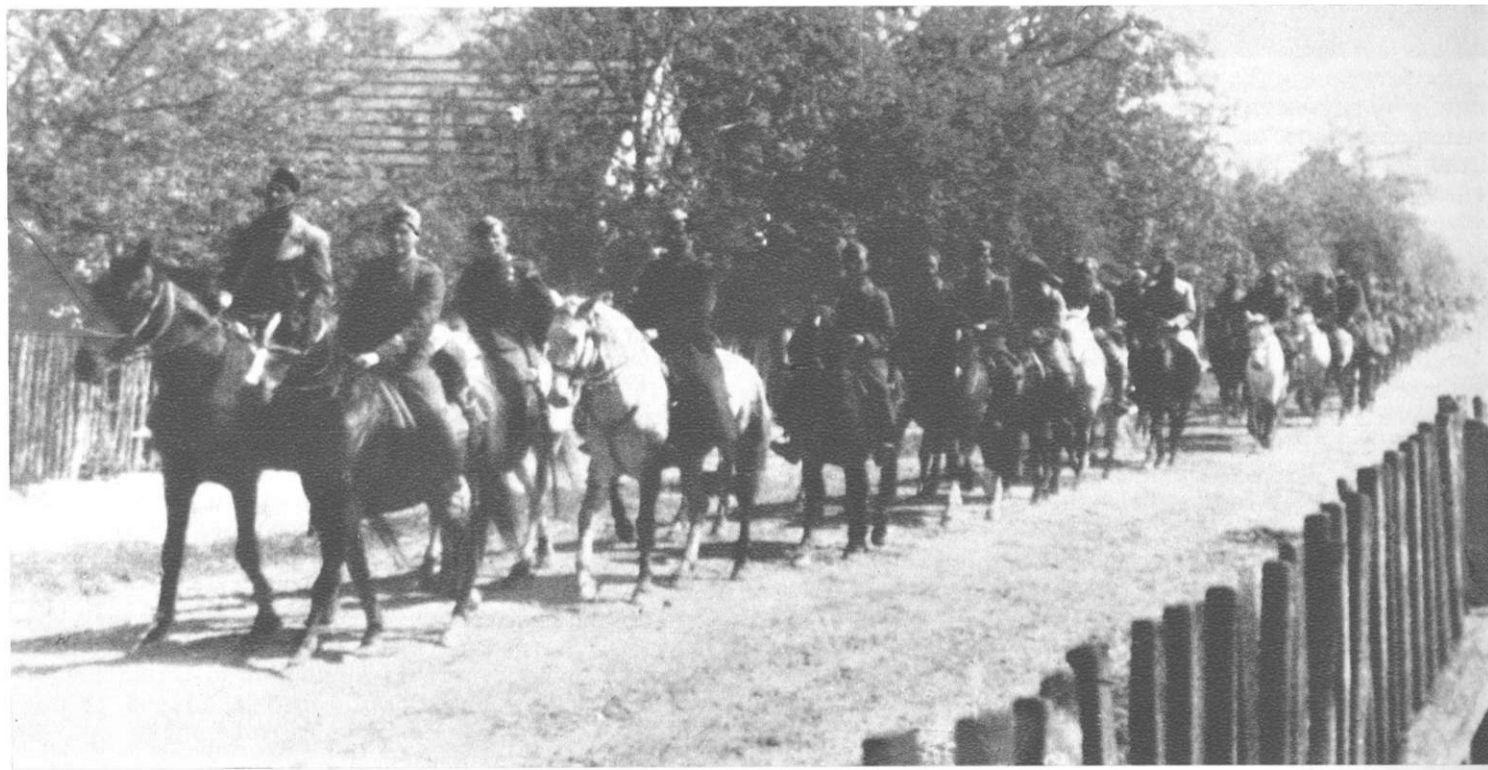
Наредни задатак 2. армије био је ослобођење Дервенте и Босанског Брода.

Совјетска Дунавска ратна флотила, која је базирала у рејонима Нови Сад, Илок и Шаренград, имала је задатак да спречи непријатељским речним чамцима пловидбу Дунавом низводно од Шаренграда, увежба јединице 5. српске бригаде 21. дивизије у извођењу десантних борбених радњи, превезе ову бригаду Дунавом узводно ка Сотину ради извршења десанта код Сабадошевог салаша, ватром своје артиљерије учествује у артиљеријској припреми и подршци пробоја и подржи јединице 5. српске бригаде при образовању мостобрана и овладавању рејоном Опатовца.

Група ваздухопловних дивизија, коју су сачињавале 11. ловачка и 42. јуришна дивизија, требало је да изврши базирање својих јединица на аеродромима у Бачкој и Срему, и то: 111. ловачки и 421. јуришни пук на аеродрому Купусина код Сомбора, 113. ловачки и 423. јуришни пук на аеродрому Бачки Брестовац и 112. ловачки и 422. јуришни пук на аеродрому Кленак код Шапца. Задатак Групе ваздухопловних дивизија био је да врши извиђање и подршку трупа на земљи и противваздушну одбрану у зони операција 1, 2. и 3. армије.

КОНЦЕНТРАЦИЈА СНАГА 1, 2. и 3. АРМИЈЕ

Као што је већ речено, на саветовању команданата армија са Врховним командантом, одржаном у Београду од 25. до 27. марта 1945, између осталих донета је и одлука о расподели и груписању снага 1, 2. и 3. армије за извршење операције разбијања сремског фронта.

Колона 1. коњичке бригаде на сремском фронту у априлу 1945. (из албума Карла Шумана)

Колона 1. коњичке бригаде на маршу од Љига ка Ваљеву непосредно после формирања у селу Славковици септембра 1944. (из албума Карла Шумана)

Пошто тада постојеће груписање снага 1, 2. и 3. армије, Сарајевске групе корпуса, 6. и 15. корпуса, 2. пролетерске и 22. дивизије и 2. тенковске бригаде није у потпуности одговарало замисли о почетном распореду снага за предстојеће операције, Генералштаб ЈА издао је одговарајућа наређења поменутиим јединицама о њиховом препотчињавању. Тада је наређено да 15. корпус, 2. пролетерска и 17. и 22. дивизија и 2. тенковска бригада уђу у састав 1. армије и да се ставе под команду њеног штаба. Исто тако, било је наређено да се 6. корпус стави под команду 3. армије.

Доношењем одлуке о подели снага и њиховом почетном распореду на саветовању команданата армија код Врховног команданта и издавањем наређења за препотчињавање команди и јединица био је отпочео један замашан посао како у штабовима армија, тако и у штабовима корпуса, дивизија и бригада и командама нижих јединица. Било је потребно не само извршити велике организационе послове у издавању наређења већ и уложити огромне напоре да се јединице из рејона у којима су се затекле доведу у рејоне концентрације или у очекујуће рејоне.

Од јединица које су ушле у састав 1. армије само 1. пролетерска и 21. дивизија и 1. коњичка бригада нису имале потребе да врше покрете да би стигле у рејоне концентрације или у очекујуће рејоне. Све остале јединице су морале да врше краће или дуже маршеве ради стицања у ове рејоне.

Јединице 15. корпуса, које су ушле у састав Северне групе дивизија 1. армије, а на дан 28. марта налазиле се у рејону Земун — Стара Пазова — Добановци — Сурчин, имале су да изврше марш дужине од око 100 км да би стигле у рејон концентрације Сусек — Илок — Ердевик — Чалма. Поред тога, јединице овог корпуса имале су да превале још око 20 км да би извршиле развој и смену јединица 6. пролетерске и 21. дивизије.

Двадесет друга дивизија, која је ушла у састав Северне групе дивизија 1. армије, налазила се 28. марта у рејону Лознице, где је вршила реорганизацију и преоружање својих јединица. У току 30. и 31. марта дивизија је сменила јединице 2. пролетерске дивизије на положајима дуж десне обале Дрине од Лешнице до ушћа у Саву. Тек 4. априла она је наређењем Генералштаба стављена под команду 1. армије, која јој је наредила да изврши марш до рејона Батровци — Липовац и смени јединице 6. пролетерске дивизије. Укупна дужина маршруте од Лознице до Батроваца износила је око 120 км.

Пета дивизија, која је ушла у састав Јужне групе дивизија, требало је да маршем преко Шапца и Зворника превали пут од Ердевика до Бијељине дужине око 200 км. Дуг марш морао је, такође, да превали и Хаубички дивизион Артиљеријске бригаде 6. пролетерске дивизије.

Друга пролетерска дивизија, која је ушла у састав Јужне групе дивизија 1. армије, требало је да

из рејона њене дотадашње употребе у Мачви одмаршује преко Лознице и Зворника у рејон Корај — Челић како би сменила на положају јединице 28. дивизије. Дужина те марш-руте износила је око 160 км.

Седмнаеста дивизија, која је ушла у састав Јужне групе дивизија 1. армије, налазила се крајем марта и почетком априла на положајима у рејону Бијељина — Модран. Она је у свом рејону била смењена од јединица 5. дивизије и одмаршевала у рејон Поточара код Брчког. Дужина ове марш-руте износила је око 30 км.

Друга тенковска бригада, која је ушла у састав Северне групе дивизија 1. армије, требало је да крајем марта и почетком априла пређе пут од рејона Београда до рејона Шида, у дужини од око 120 км.

Шести корпус, који је био стављен под команду 3. армије, налазио се крајем марта 1945. у рејону Папука, а добио је задатак да се вођењем тешких борби пробије у рејон Нашице — Подгорач, у дужини од око 80 км.

Остале јединице 1, 2. и 3. армије требало је да изврше прегруписавања мањег обима из рејона дотадашње употребе до очекујућих рејона и полазних положаја за напад.

ПРЕГРУПИСАВАЊЕ И РАЗВОЈ 1. АРМИЈЕ

Непосредно по повратку команданта 1. армије из Београда у Ердевик, где се налазио Штаб 1. армије, отпочело је ужурбано издавање наређења и упутстава за прегруписавање имајућих и довођење новододељених јединица у рејоне концентрације и очекујуће рејоне, као и њихов развој у борбене поретке на полазним положајима за напад.

Ова ужурбаност је била диктирана сагледавањем низа објективних тешкоћа које је требало савладати у процесу припрема предстојећих операција за коначно ослобођење земље.

Једна од тих објективних тешкоћа била је у томе што наша армија није располагала са довољно транспортних средстава, а још мање горивом за њих. Због тога је највећи број јединица био приморан да своје покрете у току прегруписавања изврши пешке.

Друга објективна тешкоћа се састојала у томе што наша армија није имала на располагању довољан број превозних средстава за прелаз река. Због тога су покрети јединица из Срема и Србије у источну Босну морали да се врше преко јединог моста у доњем току Дрине код Зворника.

Трећа објективна тешкоћа коју је требало савладати на дугим и заморним маршевима, била је слаба опремљеност војника добром и удобном одећом и обућом. Због тога је велики број бораца стотине километара препешачио бос или у врло слабој об^ћи.

Имајући у виду да је операција 1. и 2. армије за разбијање непријатељског десног крила на сремском фронту требало отпочети најкасније 5. априла 1945. и да се довођење јединица 5. дивизије са ојачањима из Срема и јединица 2. пролетерске дивизије из Мачве у рејон Бијељине морало извршити путем Ердевик — Сремска Митровица — Шабац — Лозница — Звор-

Воја Радић, командант 2. тенковске бригаде (из породичног албума покојног генерала Воје Радића)

ник — Бијељина, Штаб 1. армије одлучио је да покрет јединица из Срема отпочне још у току ноћи 27/28. марта 1945. Исто тако одлучено је да се у току ноћи 27/28. и у току 28. марта издаду неопходна наређења за довођење јединица.

Пошто су земљишни услови, као што су река Сава и Спачванске шуме и веома слаби саобраћајни услови, фронт напада 1. армије поделили на северни и јужни део, Врховни командант је, на предлог Генералштаба ЈА, донео одлуку да се почетно груписање јединица 1. армије изврши у две групе: северну и јужну.

Исто тако, пошто је јужни део фронта 1. армије реком Савом био подељен на босански и босутски део, на саветовању код Врховног команданта донета је одлука да се Јужна група дивизија 1. армије подели на две оперативне групе: Босанску и Босутску оперативну групу.

С обзиром на све наведене услове, донета је одлука да се почетно груписање јединица 1. армије изврши у следећим рејонима концентрације:

— Северна група дивизија у рејону Шаренград — Шид — Ердевик — Илок;

— Јужна група дивизија имала је два рејона концентрације, и то за Босанску оперативну групу у рејону Зворник — Јања — Бијељина, а за Босутску оперативну групу у рејону Батровци — Моровић.

Исто тако, 28. марта 1945. у Штабу 1. армије, у Ердевику, донета је одлука да се изврши подела Штаба армије с циљем да се обезбеди што непосредније командовање јединицама Северне и Јужне групе дивизија. У групу за командовање Јужном групом дивизија — у почетку 2. пролетерска и 5. и 17. дивизија, а касније и 6. пролетерска и 11. и 1. коњичка бригада дивизија — поред команданта армије генерала Дапчевића, ушли су начелник оперативног одељења из Штаба армије и начелник Штаба артиљерије 1. армије са другим помоћним органима и особљем, као и једна чета за везу.

ГРУПИСАЊЕ И РАЗБОЈ СЕВЕРНЕ ГРУПЕ ДИВИЗИЈА 1. АРМИЈЕ

Пошто је 15. корпус, који се још од 15. јануара 1945. налазио у источном Срему на просторији Земун — Стара Пазова — Добановци — Сурчин, ушао у састав Северне групе дивизија 1. армије, било је неопходно да се његове јединице благовремено доведу ближе линији фронта, прво у рејон прикупљања, а потом у очекујуће рејоне и на полазне положаје за напад. У том циљу, Штаб 1. армије издао је 28. марта наређење Штабу 15. корпуса да са својим јединицама изврши покрете — делом железницом а делом камионима и пешке — из дотадашњег рејона, у рејон Илок — Ердевик — Чалма — Сусек.

Поступајући по добијеном наређењу, јединице 15. корпуса извршиле су наређене покрете у времену од 28. марта до 1. априла и нашле се у рејону прикупљања у следећем распореду: Штаб 15. корпуса у Ердевику; 42. дивизија у рејону Чалма — Стари Дивош — Ердевик — Јбуба; 48. дивизија у рејону Сусек — Нештин — Илок.

У току 3. априла Штаб 1. армије издао је наређење Штабу 15. корпуса да 42. дивизија смени јединице 6. пролетерске дивизије. Извршавајући добијено наређење, Штаб 42. дивизије је 3. априла упутио своју 16. бригаду ка фронту 6. пролетерске дивизије; бригада је преноћила у Адашевцима. Наредног дана, 4. априла, по заповести Штаба 42. дивизије, извршена је смена јединица 6. пролетерске дивизије тако што је 3. бригада 42. дивизије сменила 2. бригаду 6. пролетерске дивизије од железничке пруге Шид — Товарник до пута Мала Вашица — Илинци. Исто тако, 16. бригада 42. дивизије сменила је 3. бригаду 6. пролетерске дивизије на фронту од пута Мала Вашица — Илинци до Босућа код Градине. У дивизијској резерви 42. дивизије налазила се 7. бригада у рејону Адашеваца. Дивизија је у овом распореду остала све до 9. априла.

Пошто је одлуком Генералштаба ЈА у састав Северне групе дивизија 1. армије ушла и 22. дивизија, очекивало се да ова дивизија добије наређење за покрет у Срем. Међутим, Генералштаб је 29. марта наредио овој дивизији да у току 30. и 31. марта смени јединице 2. пролетерске дивизије на десној обали Дрине до њеног ушћа у Саву, што је она и извршила.

Командни кадар 13. корпуса и 22. дивизије на прослави дана Октобарске револуције — 7. новембра 1944. у Нишу. У првом реду седе Ратко Софијанић, командант 22. дивизије (први слева), Љубо Вучковић, командант 13. корпуса (трећи слева), и Василије-Васо Смајевић, политички комесар 13. корпуса (четврти слева), (из албума генерала Живка Живковића)

Тек 4. априла 22. дивизија је добила наређење да се стави под команду Штаба 1. армије.

Петог априла Штаб 1. армије издао је наређење Штабу 22. дивизије да до 7. априла са јединицама пређе Саву код Сремске Митровице, а потом изврши покрет у рејону Батровци — Липовац — Моровић, са задатком да смени јединице 1. бригаде 6. пролетерске дивизије на фронту код Липовца.

Извршавајући добијено наређење, 22. дивизија је ноћу 6/7. априла превезла преко Саве своју 10. бригаду, која се потом укрцала у воз и превезла до железничке станице Кукујевци. Бригада је затим одмаршевала до Батроваца, где је почетком ноћи 7/8. априла сменила јединице 1. бригаде 6. пролетерске дивизије на фронту Батровци — Липовац.

Током 7. априла Саву су прешле 8. и 12. бригада 22. дивизије. Потом је 8. бригада превезена железницом до Кукујеваца, а одатле је одмаршевала до Моровића, док је 12. бригада одмаршевала до Кукујеваца.

Наредног дана је 8. бригада сменила јединице 2. батаљона 10. бригаде на десној обали Босућа код Батроваца, а смењени батаљон 10. бригаде посео је положај испред Липовца. На тај начин, крајем дана 8. априла на фронту у Срему од Батроваца до Спачве западно од Липовца налазиле су се две бригаде 22. дивизије. У току 9. априла стигла је у Батровце и 12. бригада, па се цела 22. дивизија нашла на овом делу фронта у Срему.

Друга тенковска бригада, без 2. тенковског батаљона и 2. чете Мотодесантног батаљона, била је сопственим ходом упућена у Ердевик, где је стигла 7. априла. У очекујући рејон у Беркасову ова бригада је стигла 11. априла.

ГРУПИСАЊЕ И РАЗВОЈ БОСАНСКЕ ОПЕРАТИВНЕГРУПЕ ДИВИЗИЈА

Ноћу 27/28. марта у раним јутарњим часовима, Штаб 1. армије издао је наређење дивизијама и команди позадине армије којим их обавештава да ће, ради извођења операција на јужном крилу сремског фронта, један део снага 1. армије бити повучен из Срема и упућен у источну Босну. У вези с тим је било наређено да 5. дивизија упути сву своју артиљерију, осим Противавионског дивизиона, за Сремску Митровицу, да 4. крајишка бригада одмаршује истог дана из села ЈБубе у Чалму и да 1. југословенска бригада истог дана до 20 часова стигне из Кукујеваца у Ердевик.

Истим наређењем било је регулисано да 1. пролетерска дивизија 28. марта пре зоре скине са ватрених положаја и упути у Сремску Митровицу Топовски дивизион 76 мм М 42 из састава Артиљеријске бригаде. Такође, било је наређено да 6. пролетерска дивизија у исто време пошаље свој Хаубички дивизион 122 мм у Сремску Митровицу.

Поред тога, било је наређено да командант позадине армије изда 5. дивизији пушке за наоружање нових бораца, да дивизију снабде довољном количином муниције и све камионе прикупи у Сремској Митровици и стави их на располагање 5. дивизији ради превозења њених јединица и материјалних средстава.

Два дана касније, 30. марта 1945, командант 1. армије издао је наређење за „концентрацију снага“ којим је било наређено да 2. пролетерска дивизија, по извршеној смени од јединица 22. дивизије, крене из Мачве и преко Лознице и Зворника одмаршује у рејон Козлук — Трновица — Брањево, с таквим прорачуном да у наведени рејон стигне 2. марта 1945. до 20 часова и по доласку ухвати везу са 17. дивизијом, која се тада налазила на положајима у рејону Бијељина — Јања — Модран.

Истим наређењем је било регулисано да 5. дивизија продужи покрет својих јединица из рејона Шабац — Сремска Митровица са таквим прорачуном да 2. марта 1945. стигне у рејон Зворник — Каракаја — Јардан — Чолопек — Тршић.

Телефонисти Чете за везу 22. дивизије постављају телефонску линију између штаба дивизије и јединица у првој борбеној линији (из албума генерала Живка Живковића)

Генерал-лајтнант Велимир Терзић, заменик начелника Врховног штаба НОВ и ПОЈ, односно Генералштаба ЈА

Поступајући по добијеним наређењима, јединице 2. пролетерске и 5. дивизије маршевале су крајем марта и почетком априла долином Дрине од Шапца ка мосту код Зворника, а потом левом обалом Дрине од Зворника ка Бијељини. Маршевање је трајало непрекидно око седам дана и ноћи. Људи и стока падали су од умора. И борци и старешине су били свесни да се ови покрети врше с циљем да коначно разбију непријатељске формације на сремском фронту и крену у последње борбе за коначно ослобођење своје домовине. И, коначно, у току 4. и 5. априла јединице 2. пролетерске и 5. дивизије стигле су у рејон Брезово Поље — Корај — Челић, из кога су 6. априла кренуле у борбу за ослобођење Брчког и других места у Посавини.

Јединице 1,7. дивизије, без 2. крајишке бригаде, налазиле су се у Семберији, између Ратковца и Драгаљевца, у додиру са јединицама немачке 22. гренадирске дивизије.

Тако су, после осмодневних напорних и бесаних маршева, јединице Босанске оперативне групе дивизија, са изузетком јединица 2. батаљона 2. тенковске бригаде, стигле 5. априла на југоисточне прилазе

ЧУВАТИ ДО КРАЈА 1950

248

ПОВЕРЛИВОСТ НАРОДНЕ ОДБРАНЕ
ДЕМОКРАТСКЕ ФЕДЕРАТИВНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Број: 255/1945 г.
1 марта 1945 г.

ВОЈНО-ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ, ИА
Архива Народне ослободилачке војске
Бр. Рег. 231/10
К. 21/10

Fl. 700
2345

Наша Народно-ослободилачка војска, рођена у ослободилачкој борби наших народа, извршујући дело ослобођења наше отаџбине, постала је стварна и једина оружана сила Демократске федеративне Југославије.

Наша војска изграђена је на братству и јединству наших народа и претставља моћан фактор за даље учвршћивање тога братства.

По својој зрелости, ратном искуству и вештини, наша војска остварује улогу једне савремене регуларне армије.

На основи овога,

О Д Л У Ч У Ј Е М:

1.-Да наша Народно-ослободилачка војска Југославије, од сада носи назив "Југословенска армија".

2.-Да морнарица Народно-ослободилачке војске Југославије, носи назив "Југословенска морнарица".

3.-Да се досадашњи Врховни штаб Народно-ослободилачке војске и партизанских одреда Југославије реорганизује у генералштаб, као непосредни орган Повећеништва Народне одбране, за ову оружану војну силу.

ПОВЕРЛИВОСТ НАРОДНЕ ОДБРАНЕ
ВРХОВНИ КОМАНДАНТ
Маршал Југославије

2.3.45
ПОВЕЋЕНИШТВО НАРОДНЕ ОДБРАНЕ
КОМАНДА ПОЗАДИНЕ

Бр. 248
2.3. 1945 год.

Факсимил одлуке Врховног штаба команданта ЈА о промени назива у Југословенској армији

Врховни командант Југословенске армије маршал Јосип Броз Тито

Брчком, спремне да отпочну борбе за разбијање јужног крила сремског фронта.

Други батаљон 2. тенковске бригаде, без једне тенковске чете, ојачан 2. четом Мотодесантног батаљона, ушао је у састав Босанске оперативне групе дивизија. Он је превезен до Шапца пловним средствима Ратне речне флотиле, одатле сувим делом преко Зворника а делом скелом преко Ковиљаче и Козлука у рејон Брчког, где је једна чета тенкова стигла тек 10. априла.

ГРУПИСАЊЕ И РАЗВОЈ БОСУТСКЕ ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ДИВИЗИЈА

Као што је напред истакнуто Босутска оперативна група дивизија била је формирана с циљем да продором из рејона Батровци — Моровић — Босут кроз Босутске и Спачванске шуме и мочваре избије на линију Врбања — Сољани — Страшинци — Јамена и овлада рејоном Спачва — Врбања — Гуња — Страшинци — Јамена. На тај начин, ова група дивизија је најтешње садејствовала с Босанском оперативном групом у овладавању ширим рејоном Брчког и мостобранима на Сави код овог града.

Поред тога, Босутска оперативна група дивизија је овладавањем просторије јужно од Спачве и Босуа непосредно угрожавала непријатељски десни бок сремске утврђене зоне.

Сагласно плану операција за разбијање сремског фронта, у састав Босутске оперативне групе дивизија ушле су 6. пролетерска и 11. дивизија и 1. коњичка бригада. Било је предвиђено да непосредно јединицама ове борбене групе командује Штаб 6. пролетерске дивизије. Исто тако, предвиђено је да издвојена група официра из Штаба 1. армије, са командантом армије на челу, обједини команду над свим јединицама Јужне групе дивизија 1. армије. Према томе, обједињено командовање јединицама и Босанске и Босутске оперативне групе требало је да врши командант 1. армије са групом официра издвојеном из Штаба армије. Међутим, јединицама Босутске оперативне групе дивизија командовао је у почетку Штаб 1. армије са командног места у Ердевику. Касније, тек 8. априла, команду над свим јединицама Босутске оперативне групе дивизија преузео је Штаб 6. пролетерске дивизије. Још касније, 12. априла 1945, непосредну команду над свим јединицама Јужне групе дивизија преузео је командант армије. Овакве слабости у систему командовања биле су проузроковане неопремљеношћу и неразвијеношћу органа и јединица за везу.

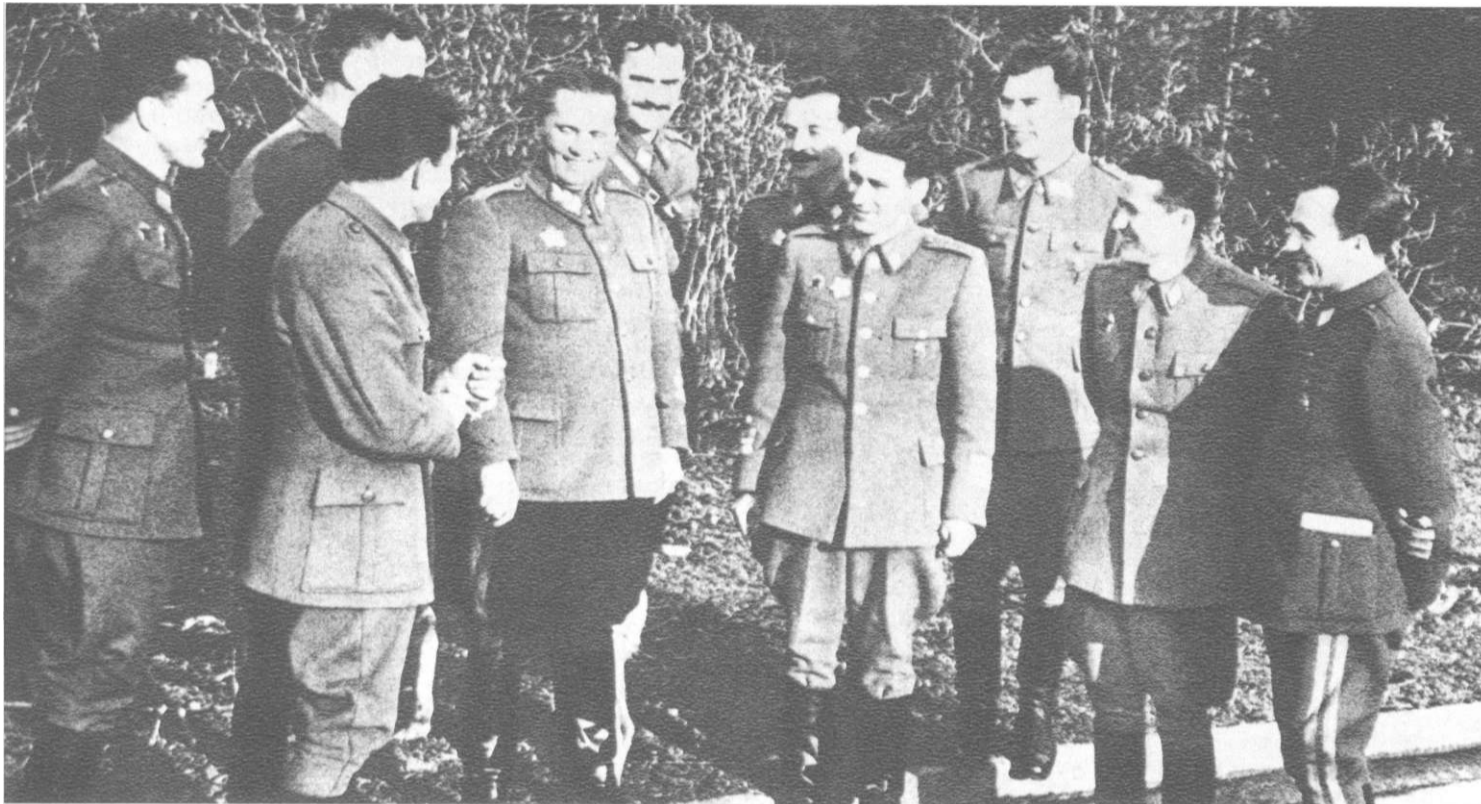
Груписање јединица Босутске оперативне групе дивизија отпочело је 3. априла а завршено је тек 8. априла. Како је текао тај процес видеће се из даљег излагања.

Пошто телефонске и радио-везе нису биле благовремено успостављене између издвојеног дела Штаба 1. армије у источној Босни и дивизија Босутске оперативне групе, то је, сходно замисли за дејства Јужне групе дивизија, Штаб 1. армије са свог командног места у Ердевику издавао сва наређења команданта армије непосредно 6. пролетерској и 11. крајишкој дивизији.

Поступајући у духу добијених директива од Генералштаба ЈА и свог команданта, Штаб 1. армије издао је 3. априла заповест којом је наређено 11. дивизији да са 1. коњичком бригадом, која јој је била потчињена, крене кроз Босутске шуме ка Јамени и Страшинцима ради садејства с Босанском оперативном групом у нападу ка Бијељини и Брчком. Исто тако, овом заповешћу је регулисано и питање смене јединица 6. пролетерске дивизије од стране јединица 42. дивизије како би и она била ослобођена дотадашњих задатака ради упућивања кроз Босутске шуме ка рејону Брчко. У поменутој заповести било је, између осталог, наређено да 11. дивизија изврши покрет 3. априла пред вече из рејона Сремска Митровица — Мартинци — Кузмин — Кукујевци, пређе Босут код Моровића и села Босуа и ноћу 3/4. априла стигне до западне ивице Босутске шуме, где је требало да припреми јединице за напад на непријатељска упоришта у Јамени и Страшинцима.

Такође, поменутом заповешћу Штаба 1. армије од 3. априла било је наређено да 42. дивизија, ноћу 4/5. априла, са две бригаде смени јединице 6. пролетерске дивизије између реке Босуа и железничке пруге Шид — Товарник, а да ова по извршеној смени јединица прикупи своју 2. бригаду у Адашевцима и 3. бригаду у Моровићу.

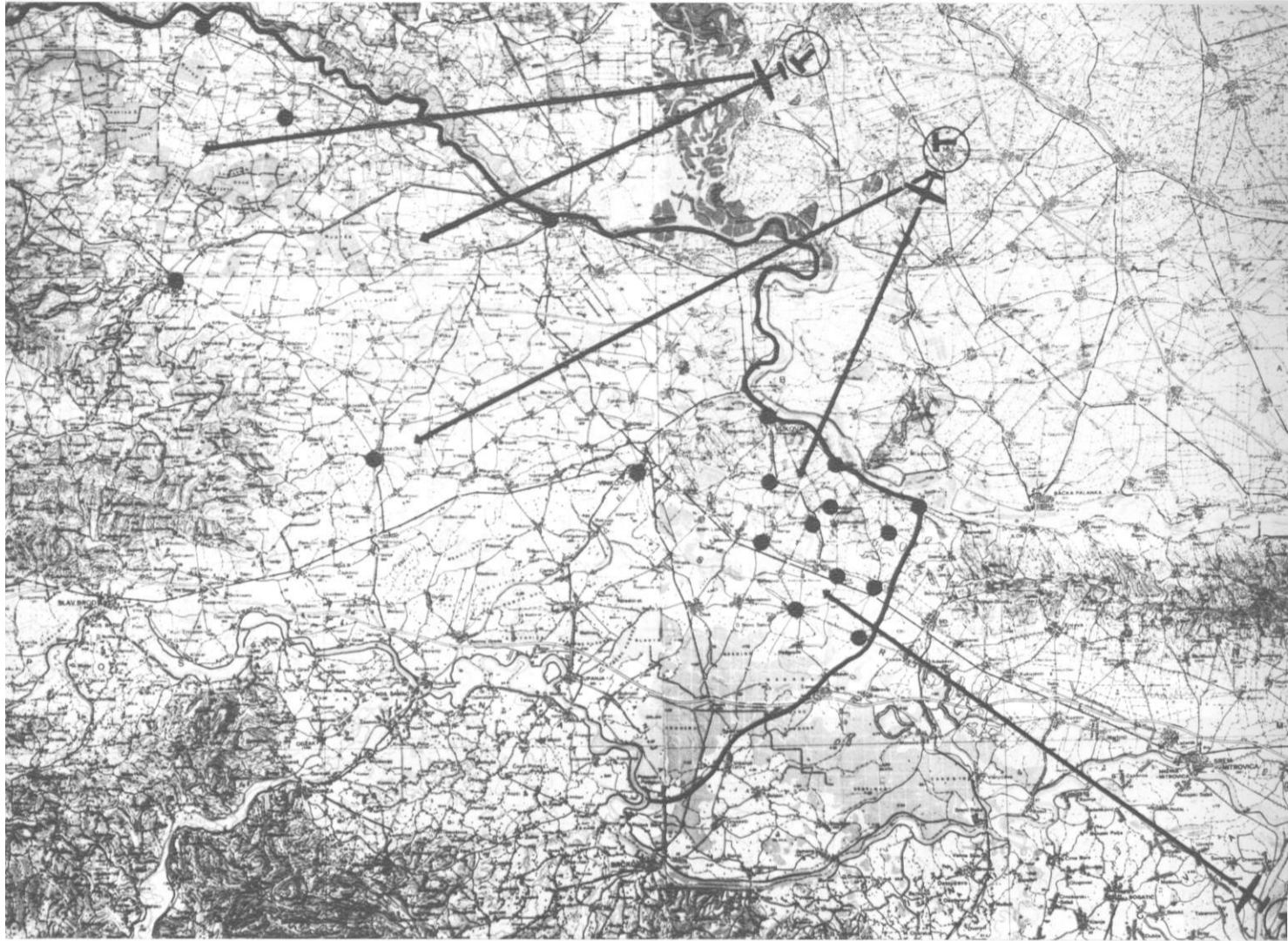
Поступајући по добијеним наређењима, јединице 11. дивизије и 1. коњичке бригаде кренуле су из рејона с. Моровић — с. Босуа у две колоне ка Страшинцима и Јамени. У десној колони, тзв. Филипо-

Брховни командант Југословенске армије маршал Тито са командантима армија и својим најближим сарадницима у Генералштабу ЈА приликом доношења одлуке за пробој сремског фронта и извођење завршних операција за ослобођење Југославије у марту 1945. (из фото-архиве Војног музеја у Београду)

Група официра Штаба југословенског ваздухопловства испред зграде Команде ваздухопловства у Земуну на завршетку рата 1945. године — у белој блузи у средини потпуковник Милан Симовић в. д. политичког комесара Југословенског ратног ваздухопловства (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

Шема дејства 11. и 42. ваздухопловне дивизије 12. април 1945. при пробоју сремског фронта (из Музеја Југословеског ваздухопловства)

вим путем маршевале су јединице 11. дивизије, без 8. црногорске бригаде, и јединице 1. коњичке бригаде ојачане једним мешовитим артиљеријским дивизионом. У левој колони су маршевале јединице 8. црногорске бригаде насипом на левој обали Саве од села Босут до села Јамена.

Пошто су мостови на бројним каналима били порушени, покрети јединица одвијали су се веома споро, тако да су у рејон Страшинци — Јамена стигле тек у поподневним часовима 4. априла.

Покрет 6. пролетерске дивизије отпочео је 5. априла. Из Моровића кренула је 3. бригада ове дивизије Филиповим путем ка рејону Врбање, где је стигла 6. априла у преподневним часовима. Њена 2. бригада је 5. априла одмаршевала из Адашеваца у Моровић где је преноћила као дивизијска резерва. Њена 1. и Артиљеријска бригада налазиле су се у нападном борбеном поретку код Батроваца и Липовца.

Наредног дана, 6. априла 1945, из рејона Моровића ка рејону Врбање кренула је левом обалом реке

Студве и 2. бригада 6. пролетерске дивизије. Међутим, наишавши на порушен мост, бригада је пренесла у Спачванској шуми и тек у поподневним часовима стигла у шуму Свено, код Врбање.

Поред тога, Штаб 1. армије упутио је из рејок Шида ка Страшинцима два дивизиона артиљерије; из састава Артиљеријске бригаде 48. дивизије кр ојачање 11. дивизији. Ове јединице су крајем да* стигле у састав 11. дивизије.

И напoкoн, ноћу 7/8. априла, пошто су биле см^к њене од јединица 22. дивизије, из рејона Липовг кроз Спачванске шуме ка Сољанима кренуле су ј< динице 1. личке и Артиљеријске бригаде 6. прол< терске дивизије и у рејону шуме Бусевине код С< љана стигле 8. априла ујутро.

Тако су тек 8. априла 1945, у рејону Врбања - Сољани — Страшинци — Јамена, биле прикупље* све јединице Босутске оперативне групе. На жалос овако поступно и споро груписање јединица ове гр;

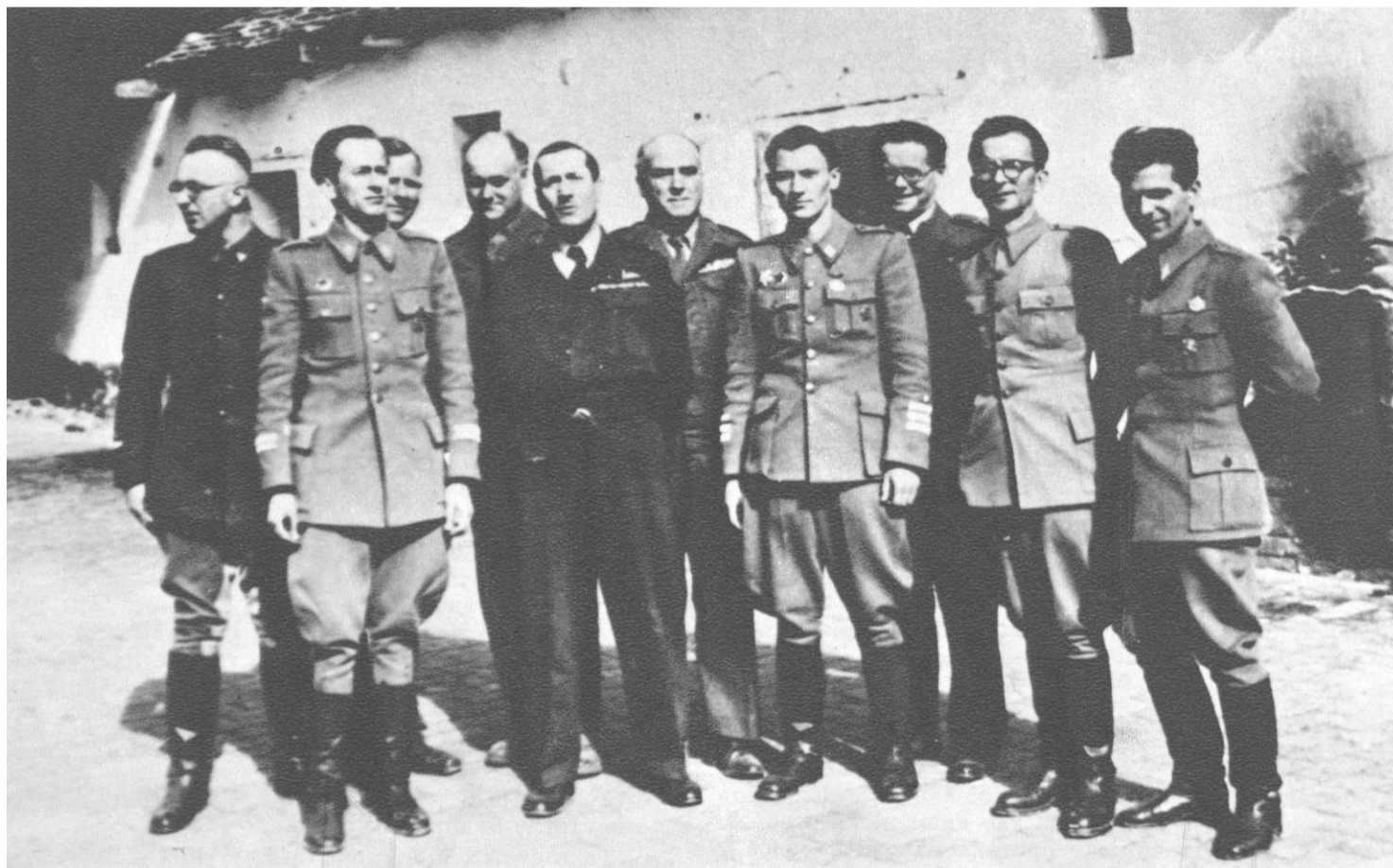
Штаб Групе ваздухопловних дивизија (у првом реду слева надесно): генерал-мајор авијације Зденко Улепич, совјетски ваздухопловни генерал Андреј Никифорович Витрук, један совјетски ваздухопловни пуковник и генерал-мајор авијације Божо Лазаревић са групом југословенских и совјетских ваздухопловних официра (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

пе није пружио могућност њеног једновременог увођења у борбу, одложивши за неколико дана овладавање рејоном Врбања — Гуња, што је био један од задатака ове оперативне групе.

ГРУПИСАЊЕ И РАЗВОЈ ЈЕДИНИЦА 2. АРМИЈЕ

Као што је већ речено, планом операције за разбијање непријатељских снага на јужном крилу сремског фронта било је предвиђено да се јединице 2. армије групишу у рејону Срнице — Грачаница, пробију непријатељски фронт код Срница и овладају рејонима Срнице — Градачац — Модрича и Сокол — Грачаница. На тај начин, биле би раздвојене снаге непријатеља у рејону Добоја од његових снага у рејону Брчког и обезбеђен леви бок Босанске оперативне групе дивизија у току борбе за овладавање рејоном Брчко — Орашје — Босански Шамац.

Имајући у виду наведене оперативне захтеве, Штаб 2. армије је првих дана априла груписао и развио снаге 23. и 25. дивизије и 2. бригаде 17. дивизије у рејону Сребрник — Срнице, тако да су се

Вицemarшал Ли са члановима пратње у Штабу 1. армије, у Ердевику, почетком априла 1945. (из албума генерала Милутина Мораче)

оне 4. априла нашле на полазним положајима за напад.

Остале јединице 2. армије, 17. и 28. дивизија, налазиле су се у одбрамбеном борбеном поретку на делу фронта од Бијељине до Челића и Зовика на северним падинама Мајевице. Као што је познато, одлуком Генералштаба ЈА јединице 17. дивизије ушле су у састав Босанске оперативне групе дивизија 1. армије, док су јединице 28. дивизије биле смењене на положајима код Челића од јединица 2. пролетерске дивизије тек 5. априла, када су по наређењу Штаба 2. армије одмаршевале у рејон Тузле, где су се задржале у својству армијске резерве.

Јединице 45. дивизије налазиле су се на делу фронта у долини Спрече од Сокола до гребена Озрена, да би 4. априла заузеле нападни борбени поредак.

Овако брзо груписање и брз развој у нападни борбени поредак јединица 2. армије било је могуће извршити захваљујући чињеници што су се главне снаге ове армије већ налазиле у изворном делу реке Тиње, где су биле ангажоване на сламању непријатељске офанзивне операције „Мајска олуја“.

ГРУПИСАЊЕ И РАЗВОЈ ЈЕДИНИЦА 3. АРМИЈЕ

Сагласно одлукама на саветовању команданта армије код Врховног команданта у Београду и директиви Генералштаба ЈА, 3. армија је требало да

Наступање делова 11. дивизије према Беркасову (из ратне штампе)

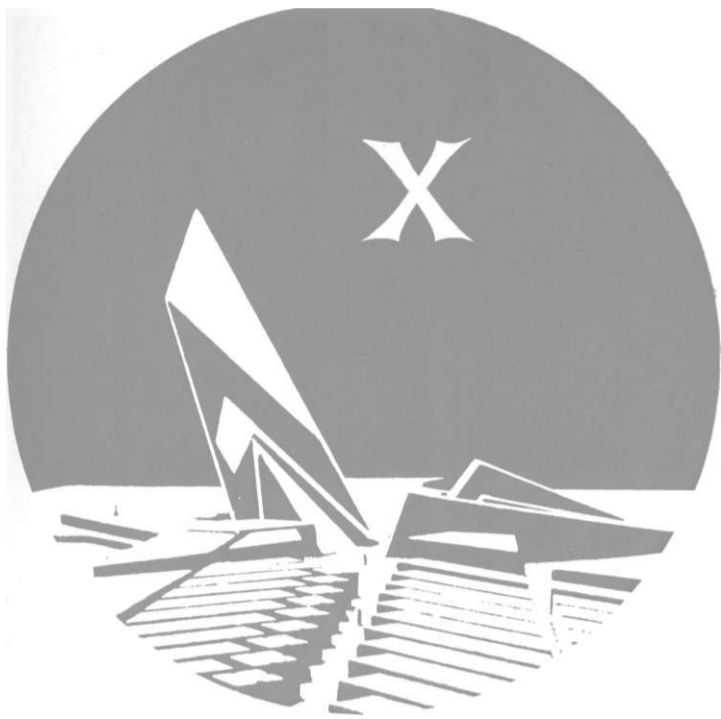
Генерали Пеко Дапчевић (десно), командант 1. армије, и Милутин Морача, начелник Штаба 1. армије, припремају план операције за пробој сремског фронта (из листа 1. армије „За победу“)

групише главне снаге у Барањи у рејону Торјанци — Болман — Јагодњак, а помоћне у рејонима Дарда — Биље у Барањи и Каравуково — Бач у Бачкој.

Пошто су се јединице 3. армије — 16, 36. и 51. дивизија, осим 8. бригаде 51. дивизије — још одраније налазиле на фронту у Барањи на десној обали Драве, било је потребно да се изврше само мања прегруписавања јединица, што је и извршено у времену од 4. до 6. априла.

Пошто је одлуком Генералштаба ЈА 6. корпус са 12. и 40. дивизијом стављен под команду 3. армије и пошто је његова употреба у операцији за разбијање непријатељског сремског фронта била предвиђена у рејону Нашице — Подгорач, било је потребно да се до почетка форсирања Драве јединице 6. корпуса из рејона Папука доведу у напред наведени рејон. Овакав задатак 6. корпуса био је изводљив уз непрекидно вођење борби на дубини од око 80 км. Наиме, после немачких операција „Вукодлак“, „Папук“ и „Планински ветар“, извршених током зиме и пролећа 1945, територија источне и централне Славоније била је покривена веома густом мрежом гарнизона и упоришта. Непријатељ је непрекидно настојао да своју позадину стратегијског фронта у Срему темељито очисти од већих оружаних формација Југословенске армије.

Поступајући по наређењу Генералштаба ЈА, 6. корпус је после тешких борби успео да се пробије кроз Пожешку котлину и тек током 14. и 15. априла стигне у рејон Бучје — Разбојиште — Подгорач — Нашице и узме учешћа у борбама које је 3. армија водила за ослобођење Нашица.

ДРУГА АРМИЈА У ДОБОЈСКОЈ ОПЕРАЦИЈИ

Као што је већ речено, на предлог Генералштаба ЈА, Врховни командант је, на саветовању са командантима армија, донео одлуку да се почетни удар, у операцији разбијања непријатељских снага на сремском фронту, нанесе на његовом јужном крилу у источној Босни.

Исто тако, била је донета одлука да, у оквиру тог почетног удара, 2. армија отпочне са нападом раније, с циљем да пробије фронт у долини Тиње, овлада рејоном Срнице — Градачац — Модрича, раздвоји непријатељеву групацију у рејону Добоја од групације у рејону Брчко — Орашје — Босански Шамац и на тај начин обезбеди леви бок Босанске оперативне групе дивизија 1. армије и уједно оствари тесно садејство с 1. армијом у разбијању непријатељских снага у источној Босни.

С обзиром на овакав задатак, 2. армија је, у складу са добијеним наређењима и упутствима, припремила и 5. априла отпочела офанзивну операцију с циљем да пробије непријатељски фронт у долини Тиње и Босне и ослободи рејон Градачац — Модрича — Добој — Грачаница.

Према основној замисли, армија је ову операцију требало да изврши у три етапе: у првој етапи, која би трајала два дана, да пробије фронт у долини Тиње и Спрече, овлада линијом Турић — Градачац — Зелњско брдо — Српска земља — Живковићи — Прњавор — Бријесница — Орашје — Конопљиште — вис Крчмарица на Озрену и ослободи градове Градачац и Грачаницу; у другој етапи да избије на десну обалу Босне од Модриче до ушћа Пакленице јужно од Добоја, образује мостобран на левој обали Босне и ослободи Модричу; у трећој етапи да, у садејству с јединицама 3. корпуса, овлада ширим рејоном Добоја, уништи снаге непријатеља у долини Босне и ослободи Добој.

Почетак операције је одређен за 5. април у 5 часова.

БОРБЕ НА ЈУЖНОМ КРИЛУ СРЕМСКОГ ФРОНТА

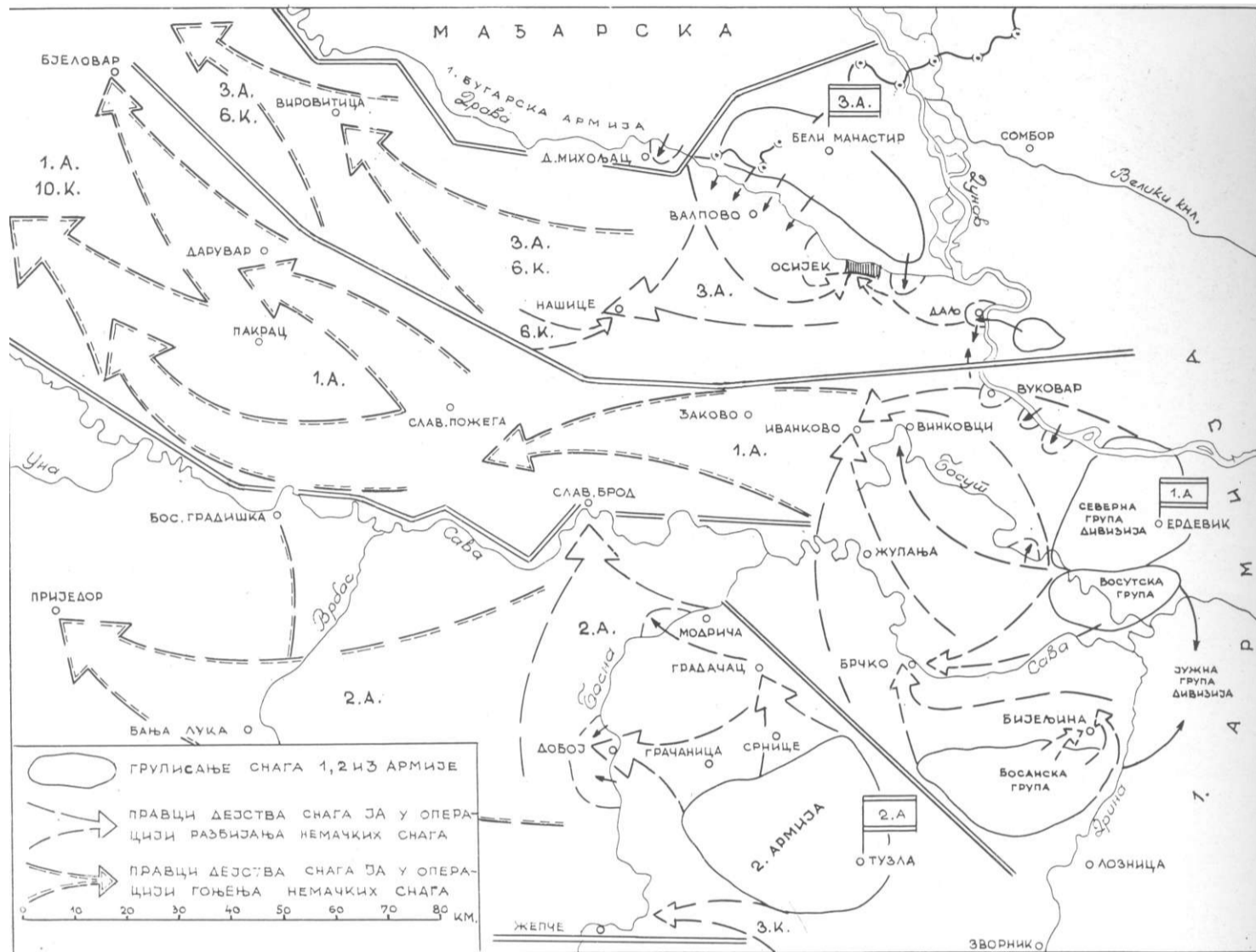
ОБОСТРАНИ РАСПОРЕД СНАГА

Пошто је почетком априла непријатељ прекинуо своју офанзивну операцију „Мајска олуја“, распоред његових јединица на фронту 2. армије био је следећи:

- на делу фронта Муслиманска Маоча — Православни Рашљани — Горњи Хргови два батаљона усташке милиције 3. горског здруга и четничке јединице Мајевичког корпуса — укупно око 2.000 војника;
- на делу фронта Горњи Хргови — Тутњевац — Купреси један пук немачке 22. гренадирске дивизије;
- на делу фронта од села Купреси до села Сокол 16. усташки пук;
- У Р^е3^{ОН}У Градачац и у Посавини Посавско-требавски четнички корпус;

Вицемаршал Ли са члановима пратње у Штабу 1. армије, у Ердевику, почетком априла 1945 (из албума генерала Милутина Мораче)

Замисао стратегијске операције за разбијање немачких снага у источној Славонији, Срему и источној Босни и њихово гоњење ка аустријској граници — априла 1945.

— на левој обали Босне и у рејону Вучјака шест четничких корпуса под командом Драже Михаиловића;

— на делу фронта од Сокола до реке Спрече два батаљона 7. СС дивизије „Принц Еуген“ и разне усташке јединице;

— на фронту од реке Спрече до гребена Озрена Озренски четнички корпус;

— у рејону Добоја 16. пук 15. усташко-домобранске дивизије, два немачка ландеслицен батаљона, 308. противавионски дивизион и разне друге јединице.

Укупна јачина свих наведених снага била је око 30.000 војника. Међутим, треба имати у виду да је у рејону Добоја увек била присутна по нека пролазећа немачка или усташка јединица из састава 21. армијског корпуса, тако да се реално може рачунати да је пред фронтом 2. армије немачки 34. армијски корпус, односно његова Борбена група „Гајгер“, располагао

још увек и снагом око једне дивизије. Према томе борбена јачина непријатељских снага износила је н фронту 2. армије најмање 40.000 војника, са великих количинама муниције свих врста.

Снаге 2. армије у почетку априла 1945. биле с; смањене за једну дивизију, зато што је њена 17. дивизија, по наређењу Генералштаба ЈА, ушла у саста Босанске оперативне групе. Овоме треба додати и т да је, по наређењу Генералштаба ЈА, отпочела ре организација и преоружање 28. дивизије, па је он 7. априла, после презимања њеног фронта од стран јединица Босанске оперативне групе дивизија 1. армије, повучена у рејон Тузле и практично није узел учешћа у добојској операцији.

Поред тога, из Артиљеријске бригаде 23. дивизије узет је Тешки дивизион и укључен у саста Артиљеријске групе („Главнина артиљерије“) Босанске оперативне групе дивизија 1. армије.

Распоред остале три дивизије, тада већ расформираног 14. корпуса, био је следећи:

Угоститељи, кувари, конобари и месари при Штабу 1. армије на сремском фронту 1945 (слева надесно — стоје): месар Виоле, Италијан, кувар Душан Шкрба, кувар Душан Миковић и конобар Раде Марковић Келнерче; седе: куварица Пепца, помоћник економа Зарија и куварица Босанка (из албума конобара Рада Марковића)

Кувари 4. српске бригаде 21. дивизије припремали су добру и укусну храну својим борцима у рововима (из фототеке „Борбе“)

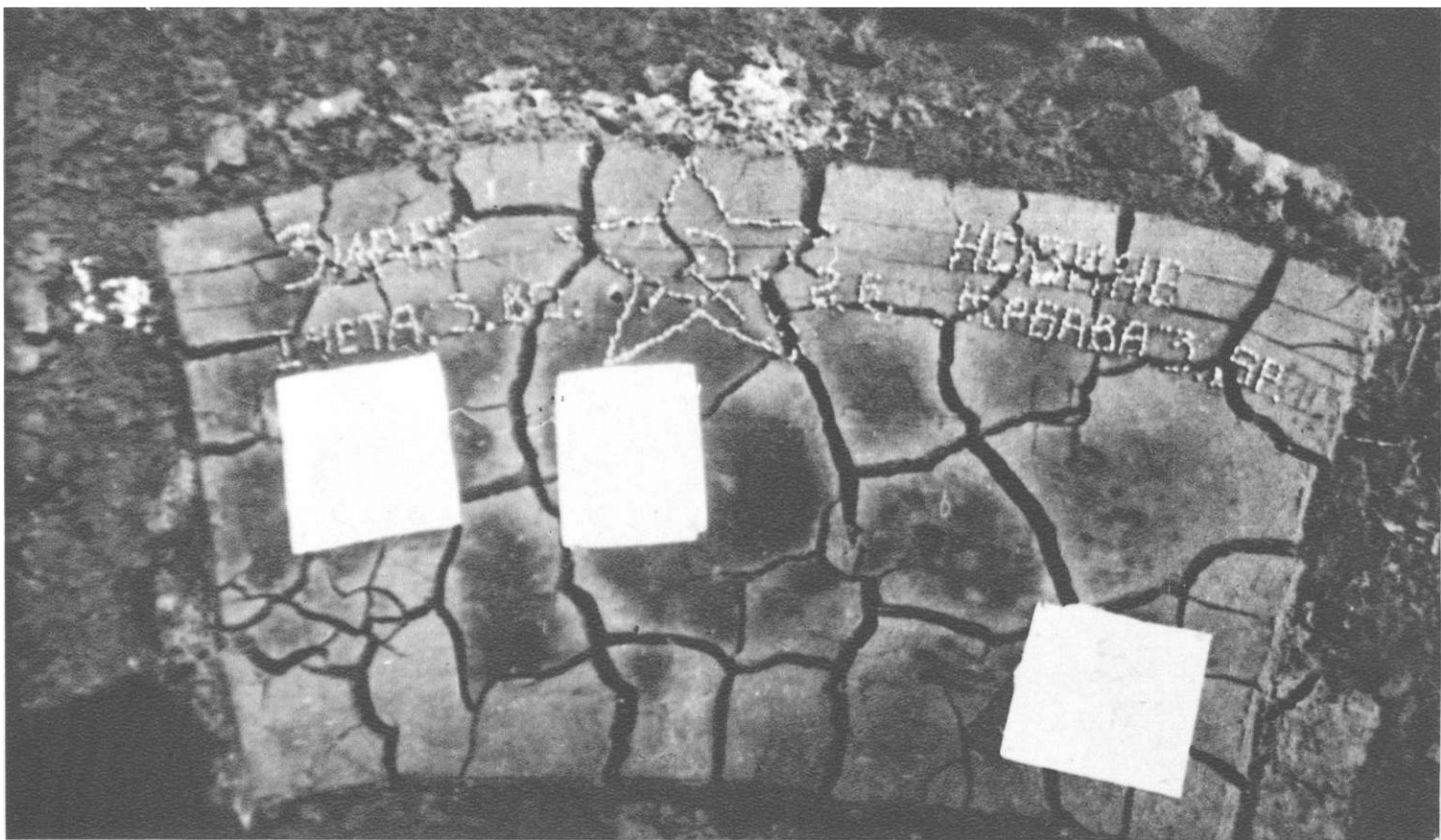
Борац 3. крајишке бригаде брије се у рову недалеко од села Новак-Бапска почетком априла 1945 (из албума пуковника Пера Трнинића)

У рововима 1. пролетерске бригаде у време затишја између две борбе, друг „брица“ је зналачки обављао свој посао под ведрим небом заштићен високим грудобраном (из књиге „Прва пролетерска од Београда до Загреба“)

Инжињеријске јединице 1. армије биле су опремљене минодетекторима за откривање непријатељских минских поља (из фототеке „Борбе“)

Редак снимак „зидних новина“ 1. чете батаљона „Крбава“ 3. личке пролетерске бригаде (из албума генерала Ђока Јованића)

— 25. дивизија, ојачана 2. крајишком бригадом 17. дивизије, распоређена је на фронту између река Шобошице и реке Тиње, са главним снагама између села Маоча и села Шпионица;

— 23. дивизија налазила се на делу фронта између реке Тиње и Сокола, са главним снагама између реке Тиње и виси Бандра;

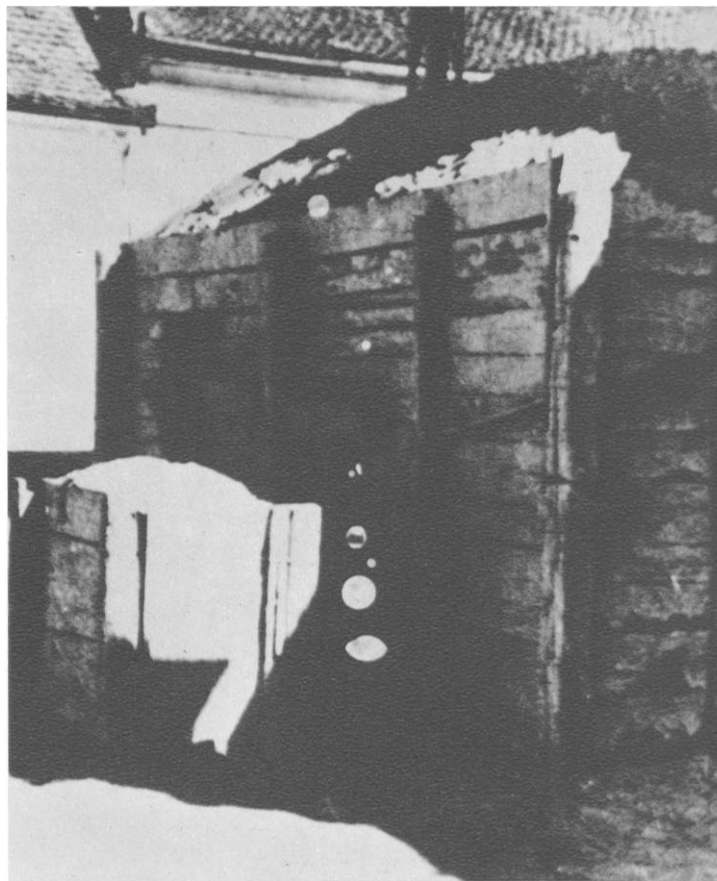
— 45. дивизија је посела део фронта између Сокола и гребена Озрена, са главним снагама између Сокола и Грачанице.

Када се све ово узме у обзир, произлази да је 2. армија располагала само са око 70 артиљеријских оруђа и минобацача пуковске и дивизијске артиљерије са скромним количинама муниције.

Ради извршења добијеног задатка, Штаб 2. армије је 4. априла у 1 час издао заповест у којој је детаљно изложио циљ операције, идеју маневра, етапе операције, груписање снага, задатке јединица и трајање операције.

Према овој заповести, јединице 2. армије требало је да садејствују с Босанском оперативном групом дивизија 1. армије на тај начин што ће 5. априла ујутро извршити напад на читавом фронту од Мајевце до Озрена с циљем да у току дана овладају непријатељским положајима на главном одбрамбеном појасу, а наредног дана да избију на линију Турић — Градачац — вис Зелињско брдо — Српска Земља — Живковићи — Брусница — Орашје — Конопљишта — вис Крчмарица.

Првог дана операције, 5. априла, било је предвиђено да главни удар нанесу 25. дивизија правцем Маоча — Каравлашка — Бијела — Аврамовина, а 23. дивизија правцем вис Бандра — Биберово Поље

Немачки бункер у Рибарској улици у Вуковару непријатељ је напустио 12. априла 1945. под ватром бораца 1. пролетерске бригаде (из албума пуковника Душана Узелца)

Официри Команде 48. дивизије у Земуну фебруара 1945 (из албума пуковника Дака Кундачине)

Људство 1. ескадриле 422. ваздухопловног јуришног пука испред авиона ИЈ1-2 на аеродрому Кленак, марта 1945. (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

Отац је дошао да посети сина на сремском фронту код Илока и да, у друштву са начелником штаба 48. дивизије мајором Даком Кундачином (други слева) попуши цигарету дувана, почетком априла 1945. (из албума пуковника Дака Кундачине)

Почетком априла 1945. у Илоку су јединице 48. дивизије положили заклетву; на челу су начелник штаба Дако Кундачина (први слева) и политички комесар дивизије Боро Чаушевски (други слева) (из фототеке „Борбе“)

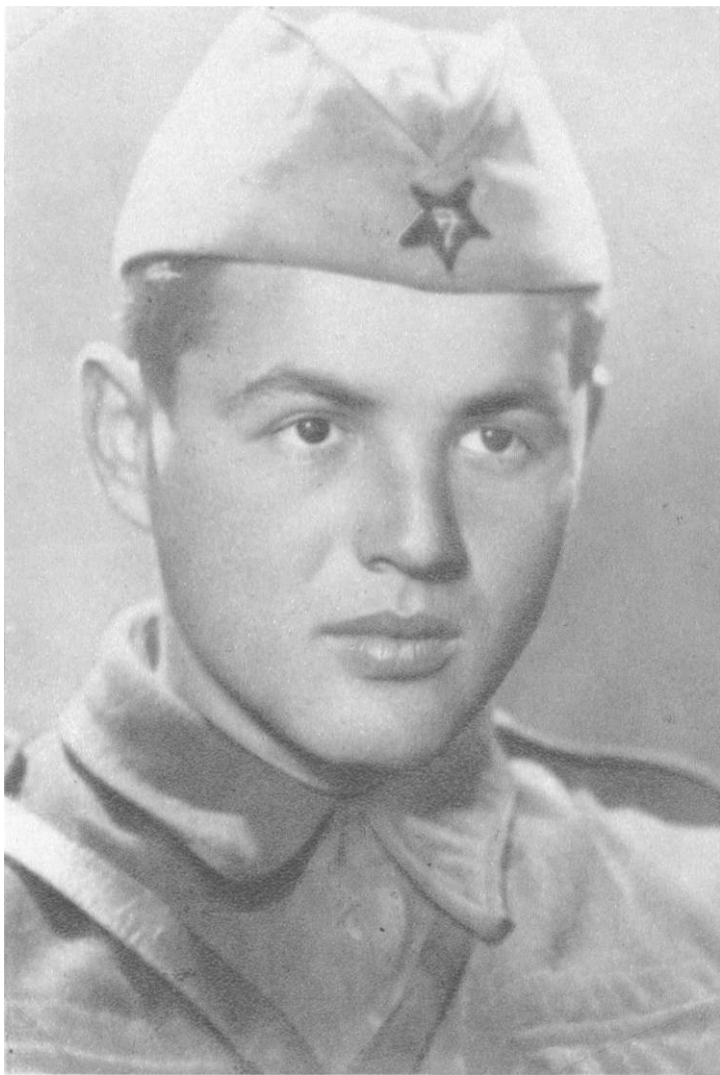
Команда 112. ваздухопловног ловачког пука испред авиона ЈАК-1 на аеродрому Кленак, марта 1945 — у средини командант пука капетан Сава Пољанец (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

Начелник Штаба 48. дивизије Дако Кундачина предаје одликовања борцима код Илока, почетком априла 1945 (из албума Дака Кундачине)

Сретко Ступар, курир у Штабу 3. крајишке бригаде (из албума пуковника Пера Трнинића)

Миливоје Д. Спасојевић, курир 2. батаљона 3. личке пролетерске бригаде на сремском фронту (из албума генерала Рада Суше)

Ружди Мечити, курир у Штабу 7. албанске бригаде (из албума Таипа Таипија)

— Доњи Лукавац с циљем да окруже снаге непријатеља у рејону Срнице и униште их или заробе.

Наредног дана, било је предвиђено да се правац главног удара пренесе у долину Спрече. Главни удар требало је да нанесу 23. и 45. дивизија унутрашњим крилима, и то: 23. дивизија правцем брдо Врањевац (тг 459) — брдо Сиједи крш — брдо Вис — Прњавор, а 45. дивизија долином Спрече ка Добоју.

Задаци дивизија 2. армије били су следећи:

Двадесет пета дивизија, ојачана 2. бригадом 17. дивизије и батеријом пуковских топова, имала је задатак да 5. априла у 5 часова изврши напад на фронту Бијела — река Тиња код села Православна Шпионица, наносећи главни удар правцем Маоча — Каравлашка — Бијела — Аврамовина, и у току дана овлада десном обалом Велике и Мале Тиње, ослобађајући села Бијела, Горњи Хргови, Гуште и Срнице, а потом, ослоном на достигнуту линију, продужи продирање правцем шума Јаковица — брдо Медниц?

Наредног дана, 6. априла, 25. дивизија имала је задатак да преузме део фронта 23. дивизије од Краљића па на запад до брда Борик и, по избијању јединица Босанске оперативне групе дивизија 1. армије у рејон села Буквик, продужи са нападом правцем Православне Срнице — Градачац са задатком да овлада линијом Турић — брдо Хумка — Горњи Лукавац, избије у рејон Градачац и ослободи овај град.

Двадесет трећа дивизија имала је задатак да 5. априла у 5 часова изврши напад на фронту од реке Тиње у рејону Православне Шпионице па на запад до тврђаве и насеља Сокол, наносећи главни удар правцем брдо Бандра — Биберово Поље — Јеловче Село — Доњи Лукавац и у току дана 5. априла, у садејству с јединицама 25. дивизије, окружи и уништи снаге непријатеља у рејону Срница а потом овлада линијом Доњи Лукавац — Ћосић — брдо Петровац — Камењани — Горња Међеђа — Јелово брдо — Сокол.

Наредног дана, 6. априла, ова дивизија је требало да пренесе тежиште напада на своје лево крило и продужи напад правцем брдо Врањевац — брдо Сиједи крш — брдо Вис — Прњавор, са задатком да овла-

Петко Лаковић, политички комесар Артиљеријске бригаде, и Коста Бољановић, командант 3. македонске бригаде 42. дивизије (из албума генерала Чеда Ђукића)

Пилоти ловци 111. ваздухопловног ловачког пука поручници Александар Јанковић и Момчило Кукољ (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

Генерал-мајор Радомир Бабић, командант 5. дивизије од марта 1945 (из албума генерала Радомира Бабића)

Пуковник Жарко Видовић, командант 11. дивизије од марта 1945 (из албума генерала Жарка Видовића)

Штаб 5. дивизије у марту 1945, приликом одласка генерала Милутина Мораче са дужности команданта 5. дивизије на дужност начелника штаба 1. армије (слева надесно): Ново Матуновић, начелник штаба, Радомир Бабић, командант дивизије, Милутин Морача, начелник Штаба 1. армије, Илија Матерић, политички комесар дивизије, и Мирко Турић, помоћник политичког комесара дивизије (из албума генерала Радомира Бабића)

да линијом Зелињско брдо — Живковићи — Прњавор — Бијели Поток и садејствује с јединицама 45. дивизије при ослобађању Грачанице.

Четрдесет пета дивизија имала је задатак да 5. априла у 5 часова изврши напад на фронту од Сокола до виси Велики бријег на гребену Озрена (к. 782) с циљем да за себе веже снаге непријатеља на фронту од села и тврђаве Сокол па на југ до гребена Озрена и, евентуално, овлада селом и тврђавом Сокол.

Наредног дана, 6. априла, дивизија је имала задатак да продужи напад носећи главни удар правцем Доња Лохиња — Грачаница — Бријесница — Клокотница и, у садејству с 23. дивизијом, ослободи Грачаницу а потом продужи напад на фронту брдо

Мотка — брдо Самарић — Орашје — Доње Конопљиште — вис Крчмарица (на Озрену).

Пошто 2. армија није располагала јединицама артиљерије, овом заповешћу је било наређено да 23. дивизија упути једну батерију пуковских топова 25. дивизији коју је требало да употреби као пратећу артиљерију.

Исто тако, заповешћу Штаба 2. армије и заповешћу Команде артиљерије 2. армије од 4. априла, било је предвиђено да артиљеријске јединице артиљеријских бригада 23. и 45. дивизије врше артиљеријску подршку напада својих јединица само на циљеве који се буду могли добро да осматрају, и то са минималним утрошком муниције који само у изузетним случајевима сме прећи једну петину борбеног комплекта.

Старешине јединица 11. дивизије на испраћају пуковника Милоша Шиљеговића, команданта дивизије, на нову дужност, у Срему марта 1945 (из албума Драгоја Лукића)

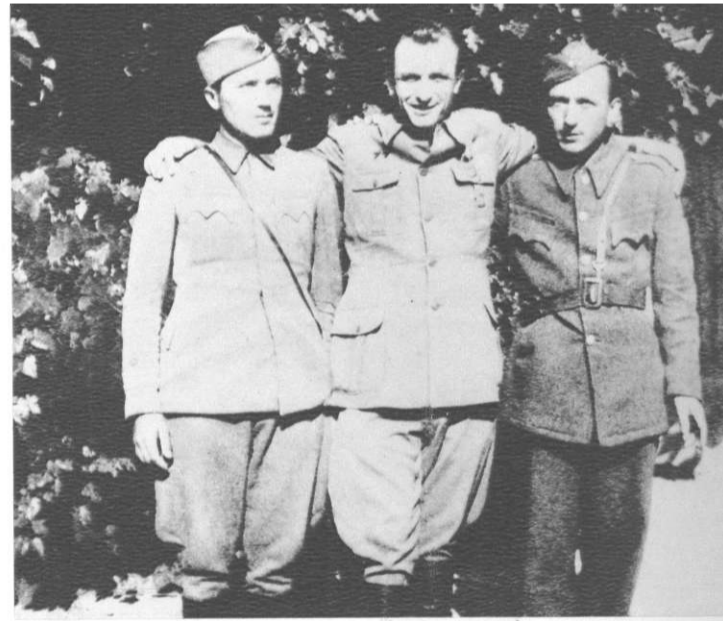
Превожење позадинских јединица 11. дивизије преко реке Босута, 4. априла 1945 (из албума Драгоја Лукића)

Јединице 5. дивизије на превозењу од Шапца ка Зворнику
(из фототеке „Борбе“)

Колона хаубичке батерије 122 шш из Артиљеријске бригаде
42. дивизије на маршу 13. априла 1945, после пробоја сремског фронта (из албума генерала Бена Руса)

Руководиоци 22. дивизије (слева надесно): Бранко Вуковић,
командант 10. српске бригаде, Живко Живковић, политички
комесар 22. дивизије, и Миодраг Стошић Шуча, омладински
руководилац 22. дивизије (из албума генерала Живка Жив-
ковића)

Командно место 2. пролетерске бригаде у току борби за ослобођење Брчког 7. априла 1945. Први слева је Војин Ђурашиновић Костја, а други здесна је командант бригаде Љубиша Веселиновић (из фототеке Милована Целебџића)

ТОК И РЕЗУЛТАТИ ОПЕРАЦИЈЕ

Напад јединица 2. армије отпочео је 5. априла у 5 часова.

Јединице 16. и 19. бригаде 25. дивизије и придата јој 2. бригада 17. дивизије успеле су да до краја дана ослободе Рашљане, Пашане, Периће, Врела, Горње и Доње Хргове, Бијелу и Церик. Непријатељ, који је у току дана бранио сваки педаљ земљишта, повукао се у току ноћи делом ка Градачцу, а делом ка Брчком.

Јединице 7. и 14. бригаде 23. дивизије успеле су да после веома жестоких борби у току дана овладају непријатељским главним положајем од Капетанове Бине и Купреса до брда Врањевац и Моњ северно од Добороваца. Непријатељ, који је читав дан пружао изузетно жилав отпор, повукао се у току ноћи ка Градачцу.

Јединице 20. и 24. бригаде 45. дивизије успеле су да ослободе Горњу и Доњу Пискавицу и овладају висовима Стражба и Стражевац у непосредној близини Грачанице. Јужно од Спрече, јединице 23. бригаде ове дивизије успеле су да ослободе Карановац и висове Гребље брдо, Велику Остравицу и Малу Остравицу на Озрену.

Наредних дана, 6, 7. и 8. априла, јединице

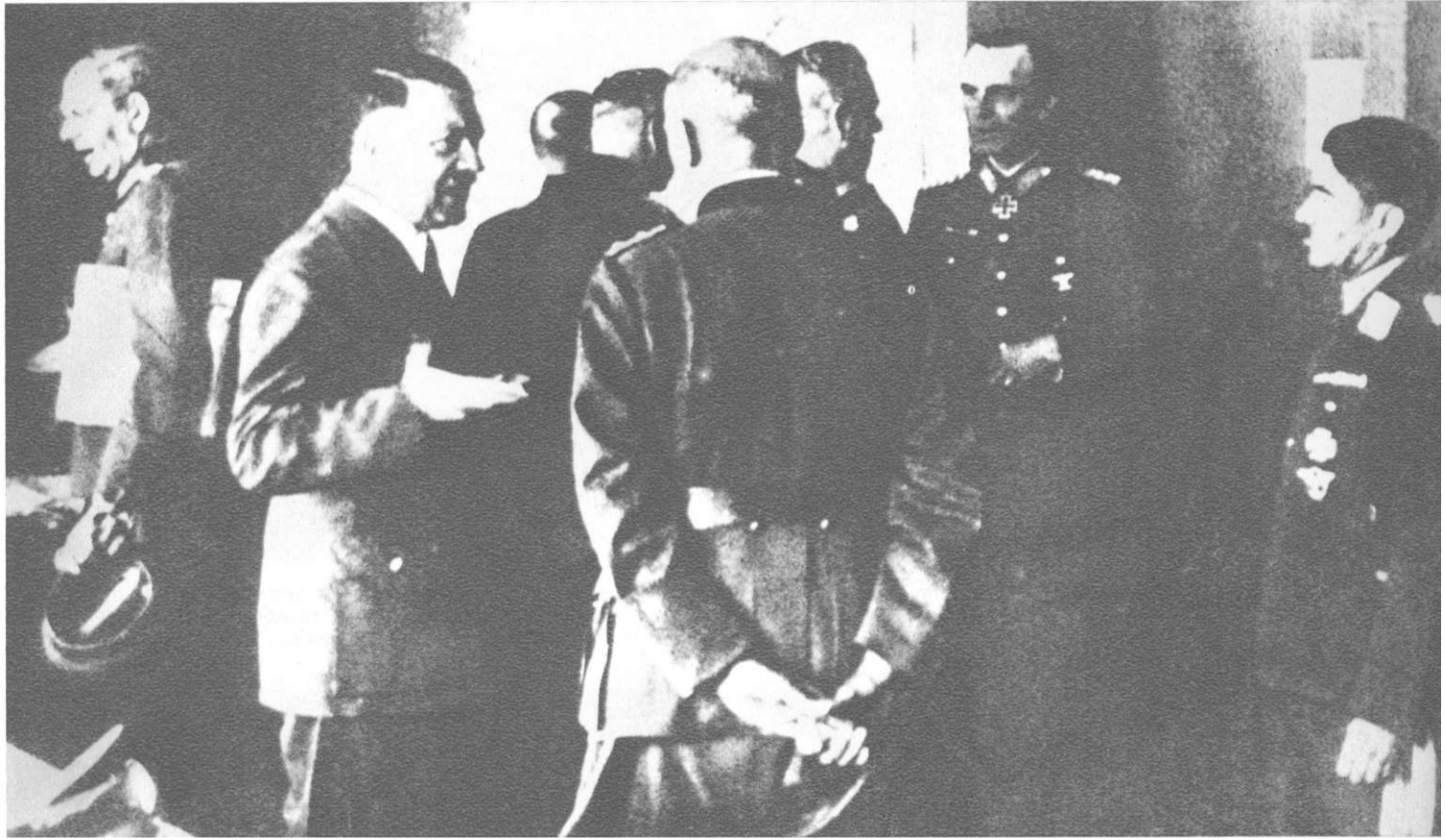
2. армије продужиле су напад на читавом фронту са нешто измењеним груписањем снага.

Јединице 25. дивизије, ојачане још и 2. крајишком бригадом 17. дивизије, продужиле су напад и већ у току 6. априла без отпора избиле на линију Турић — Градачац — Горњи Лукавац — Доња Зелиња.

На правцу Грачаница — Добој непријатељ је пружио далеко јачи отпор, па су јединице 23. и 45. дивизије водиле читав дан веома жестоке и, местимично, драматичне и упорне борбе. У току тих борби јединице ове две дивизије извршиле су успеле обухватне нападе, па су јединице непријатеља биле принуђене да се у свитање 7. априла повуку из Грачанице ка Прњавору. Јединице 23. и 45. дивизије успеле су да до краја дана 8. априла избију на линију Брђани — Прњавор — Доња Бријесница — Орашје — Доње Конопљиште — Липовци — Масловаре — вис Округли гај — вис Крчмарица.

Као што се из тока борби да закључити, 2 армија је од 5. до 8. априла готово у потпуности извршила задатке који су планом били предвиђени за прву етапу операције.

Деветог априла јединице 2. армије су се задржале на достигнутим положајима, вршећи обимну извиђачку и обавештајну делатност.

На једном састанку немачке Врховне команде оружаних снага. Други слева је Адолф Хитлер, а први здесна генерал-пуковник Александар Лер (из фототеке Милована Цељевића)

У ослобођеном Градачцу 18. марта 1945. одржано је саветовање политичких комесара бригада 25. дивизије (из албума генерала Милоша Станимировића)

Штаб 5. ерпске бригаде 21. дивизије (слева надесно): Драгослав Радисављевић, помоћник политичког комесара, Јулијан Миљевић, командант, Мргуд, политички комесар, и Теодосије Парезановић, заменик команданта (из албума генерала Драгослава Радисављевића)

Борци 5. српске бригаде приликом копања рова на положају у Срему у пролеће 1945. (из албума генерала Драгослава Радисављевића)

Телефониста 5. српске бригаде у тек ископаном рову успоставља везу штаба батаљона са штабом бригаде (из албума генерала Драгослава Радисављевића)

Пушкомитраљеска група 5. српске бригаде на положају приликом пробоја сремског фронта (из албума генерала Драгослава Радисављевића)

Колона немачких војника које су заробили борци 5. српске бригаде код Опатовца 12. априла 1945. (из албума генерала Драгослава Радисављевића)

Осмог априла Генералштаб ЈА одобрио је предлог одлуке за даља дејства 2. армије. На основу тога, 9. априла у 22.15 часова Штаб 2. армије издао је заповест својим дивизијама у којој је наредио следеће:

Двадесет петој дивизији, да продужи напад правцем Градачац — Модрича, са задатком да 10. априла до пада мрака избије на десну обалу Босне од Модриче до Копривне а потом форсира Босну и образује „чврст мостобран као ослонац“ за даља дејства западно од реке Босне.

Двадесет трећој дивизији, да 10. априла у 5 часова отпочне напад на фронту брдо Циганиште — вис Кркоје — Клокотница, са задатком да овлада непријатељским мостобраном на десној обали Босне између река Лукавице и Спрече и избије на десну обалу Босне.

По избијању на реку Босну, ова дивизија је имала задатак да је форсира „што ближе Добоју“, образује мостобран на левој обали и обезбеди његову одбрану до преласка јачих снага које ће образовати шири мостобран и извршити напад на непријатељске снаге у Добоју.

Четрдесет петој дивизији, да 10. априла у 5 часова продужи напад на фронту брдо Главица на левој обали Спрече — Вртлићи — Придјел — вис Брдице — вис Бреснато брдо — вис Стражба — Радићи — Божићи — вис Њивице — Пакленица, са задатком да овлада непријатељским мостобраном на десној обали Босне између Спрече и Пакленице, избије на Босну од ушћа Спрече до железничке станице Трбук, овлада мостобраном на левој обали Босне од колског моста код Добоја до железничког моста код Усоре и обезбеди његову одбрану.

Поред тога, овом заповешћу Штаба 2. армије извршена је подела и груписање артиљерије по дивизијама и постављени задаци које она има да изврши у току ове етапе операције.

Поступајући по заповести Штаба 2. армије, јединице 25. дивизије избиле су 10. априла на десну обалу

Борци 5. српске бригаде 21. дивизије украни на монитору (броду) Дунавске ратне флотиле Црвене флоте (армија СССР) 12. априла 1945 (из албума генерала Драгослава Радисављевића)

Сељаци су радосно дочекивали своје ослободиоце — борце 5. српске бригаде (из албума генерала Драгослава Радисављевића)

Бошко Бањац, командант 4. батаљона 20. српске бригаде, и Душан Петровић-Златко, политички комесар 4. батаљона на положају код Грачанице марта 1945 (из албума генерала Душана Петровића)

Раде Зорић (трећи слева), командант 45. дивизије, са официрима и куририма на фронту 1945 (из албума генерала Душана Петровића)

Улазак једне колоне 5. српске бригаде 21. дивизије у Винковце (из албума генерала Драгослава Радисављевића)

Босне од Гаревца до Копривне, уз веома скромне резултате у разбијању јединица усташке милиције и четника.

На фронту 23. и 45. дивизије напад је, такође, отпочео 10. априла, уз подршку артиљерије, али су током дана постигнути мали успеси. Тако је 7. бригади 23. дивизије тек падом мрака успело да овлада висом Кркоје. Исто тако, јединицама 45. дивизије пошло је за руком да у току дана, после веома огорчених борби, овладају непријатељским положајима у рејонима Вароша, Липе и Православног Придјела. Поред тога, јединице 45. дивизије успеле су да после борбе прса у прса овладају висом Кардовац и селом Шеварлије.

Током наредна три дана, од 11. до 13. априла, снаге непријатељског 21. брдског корпуса по стицању у рејон Добоја извршиле су низ напада подржане изузетно снажном артиљеријском и минобацачком ватром, успеле су да одбаци јединице 45. дивизије од комуникација у долини Босне и присиле их да напусте изванредно јаке положаје између потока Јазовац и реке Босне и пређу у одбрану на линији Јовак — Јошева — Тополовићи — Масловаре.

Исто тако, код деснокрилне 25. дивизије вођене су оштре и тешке борбе у рејону Гаревца и Модриче.

Увидевши да нема снага да на овако широком фронту форсира Босну, јединице 2. армије биле су принуђене да крајем дана 13. априла пређу у одбрану

на линији река Босна до села Бушлетић — Ријека — вис Кркоје — Клокотница — Јошева — Тополов^ћм — Масловаре — вис Округли гај — вис Крчмарица.

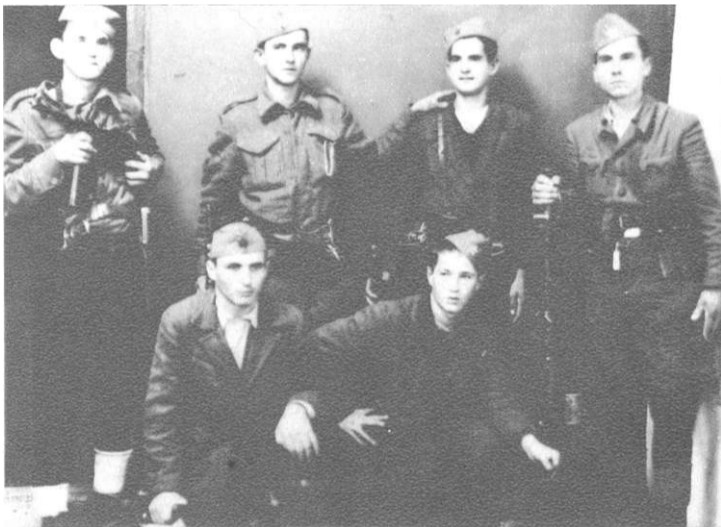
ЈУЖНА ГРУПА ДИВИЗИЈА 1. АРМИЈЕ У БОРБАМА ЗА РАЗБИЈАЊЕ ЈУЖНОГ КРИЛА СРЕМСКОГ ФРОНТА

Као што је већ наведено, задатак Јужне групе дивизија 1. армије био је да, у садејству с јединицама 2. армије, изврши почетни удар у операцији разбијања непријатељских снага на сремском фронту, разбије снаге непријатеља у источној Босни, овлада рејоном Бијељина — Орашје — Врбања — Јамена, а потом, продирући ка рејону Винковци, у садејству с јединицама 3. армије и Северне групе дивизија 1. армије, учествује у разбијању, уништавању или заробљавању снага непријатеља у Срему источно од линије Валпово — Жупања.

Поступајући по одлуци немачке Врховне команде оружаних снага, Команда Југоистока је почетком априла наредила Команди 34. армијског корпуса да прекине офанзивну операцију „Мајска олуја“ у источној Босни и да ангажовањем 7. СС дивизије „Принц Еуген“ и 22. гренадирске дивизије, као и квислиншких снага, организује одбрану мостобрана на Сави и Босни код Брчког и Добоја, са задатком да

Укрцавање 5. српске бригаде на монитор (брод) Дунавске ратне флотиле Црвене флоте (армија СССР) 12. априла 1945. (из албума генерала Драгослава Радисављевића)

Курири Штаба 45. дивизије (из албума генерала Душана Петровића)

јединицама Југословенске армије не дозволи продор на север и запад преко линије Брчко — Грачаница — Озрен.

Примивши напред наведено наређење, Команда 34. армијског корпуса је наредила извлачење 117. дивизије из источне Босне и напуштање Бијељине, Кораја и Челића ради прикупљања снага за одбрану мостобрана у рејону Брчког.

Сагласно оваквим одлукама и наређењима, Команда 22. гренадирске дивизије наредила је 2. априла

своје 65. гренадирском пуку да са осталим својим и квислиншким јединицама напусти одбрану рејона Бијељине, Кораја и Челића и повуче се у рејон Брчког.

Истовремено, део квислиншких снага био је упућен у рејон Гуња — Врбања ради ојачања тамошњих посада.

Обострани распоред снага крајем дана 3. априла био је следећи:

Шеста пролетерска дивизија налазила се на својим ранијим положајима од Товарника до Батроваца и Липовца у очекивању смене од јединица 22. и 42. дивизије.

Једанаеста дивизија је превозила своје јединице преко Босуца код Моровића и села Босуца.

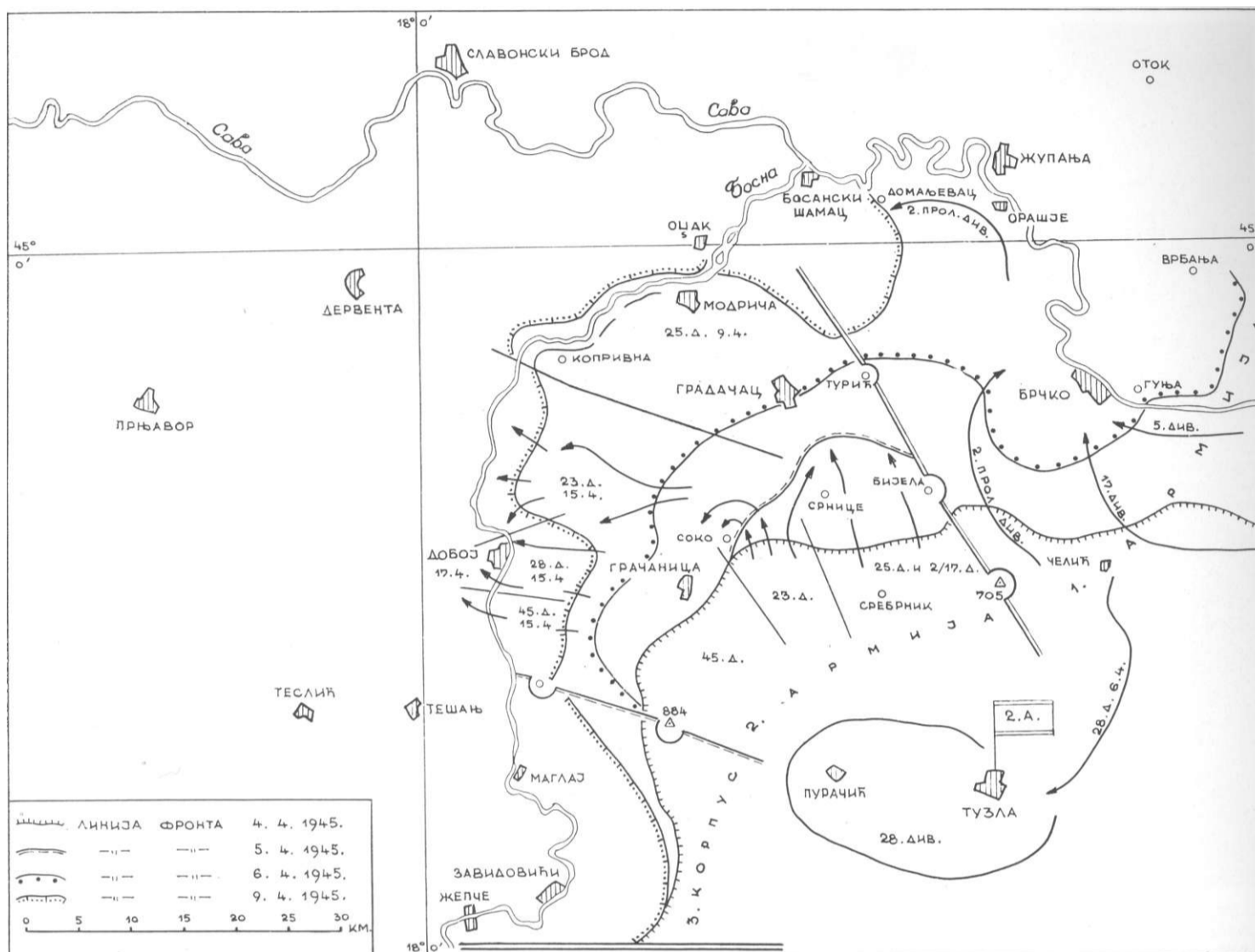
Прва коњичка бригада налазила се на истом задатку као и 11. дивизија.

У рејону села између Спачве и Саве налазиле су се разне јединице усташке милиције, 12. усташко-домобранске дивизије и два батаљона Руског заштитног корпуса — укупне јачине око 4.000 војника. Касније, између 5. и 8. априла, у овај рејон су биле доведене јединице 22. гренадирске и 41. тврђавске дивизије, и то 16. и 65. гренадирски пук ојачани артиљеријом и 41. физиљирски батаљон.

У рејону Брчког налазила се 22. гренадирска дивизија, део јединица 12. усташко-домобранске дивизије и четничког Мајевичког корпуса.

Друга пролетерска дивизија налазила се на маршу из рејона Козлук — Табанци у рејон Доња Трнова — Мезграја, где је увече стигла на преноћиште.

Пета дивизија је, после седмодневних маршева,

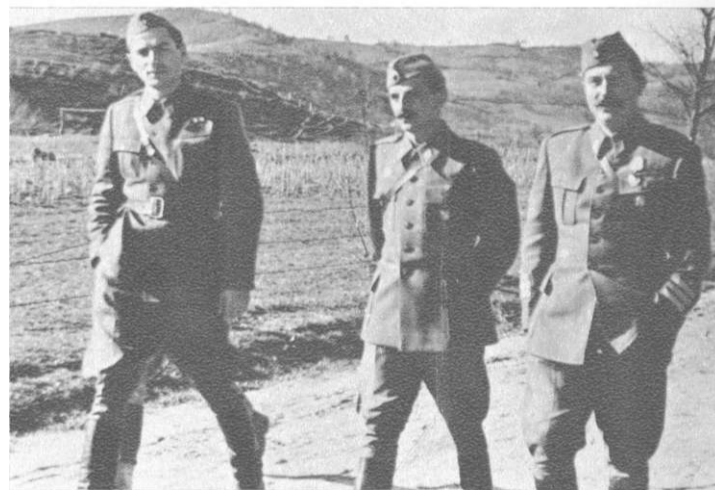
2. армија ЈА у добојској операцији од 5. до 17. априла 1945.

успела да стигне у рејон Јања — Бијељина, где се задржала на преноћишту.

Седмнаеста дивизија, без 2. крајишке бригаде, пошто је утврдила да јединице 22. гренадирске дивизије напуштају Бијељину, отпочела је борбе и ослободила овај град, а потом, 3. априла ујутро, отпочела гоњење непријатељевих заштитница ка Брезовом Пољу и крајем дана избила на линију Вршани — Буквари — Православно Брезово Поље.

БОРБЕ БОСАНСКЕ ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ОД 4. ДО 11. АПРИЛА

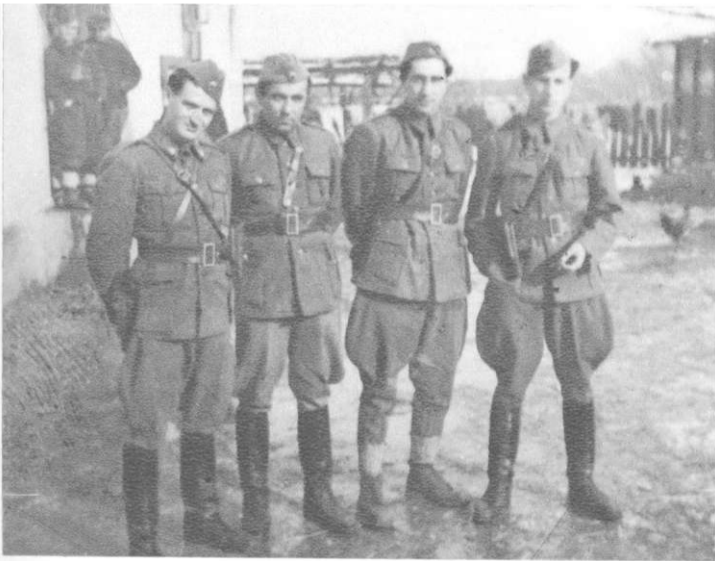
Пошто је командант 1. армије са делом свога штаба стигао у Бијељину, још у току 3. априла извршио је анализу ситуације и донео одлуку да 6. априла ујутро нападне непријатељске положаје у рејону Брчког. У том циљу, он је 4. априла издао заповест дивизијама Босанске оперативне групе да у току 5. априла поседну полазне положаје за напад на непријатељско упориште у рејону града Брчког. Овом заповешћу било је наређено:

Део команде 2. армије у Тузли половином марта 1945 (слева надесно): Блажо Ломпар, политички комесар армије, Коча Поповић, командант армије, и Љуба Вучковић, начелник Штаба 2. армије (из породичног албума покојног генерала Љуба Вучковића)

Официри Команде 2. армије на једној приредби у Тузли половином марта 1945 (из породичног албума покојног генерала Љуба Вучковића)

Група официра 28. дивизије у источној Босни, марта 1945 (слева надесно): Никола Крајшић, оперативни официр 28. дивизије, Јован Милаковић-Радован, командант Бродске бригаде, Иван Крмпотић, политички комесар Бродске бригаде, и Звонко Луцић, официр ОЗН-е 8. дивизије (из албума генерала Николе Крајшића)

Вера Кремић, референт санитета 18. српске бригаде 25. дивизије (из албума генерала Милоша Станимировића)

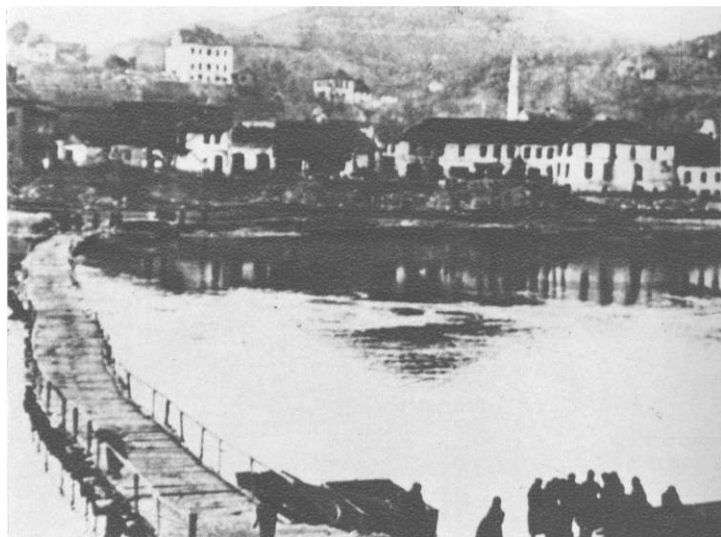
Кецман, командант батаљона у 23. српској бригади 45. дивизије, погинуо у борби за ослобођење Добоја априла 1945. (из албума генерала Душана Петровића)

— 5. дивизији да продужи покрет из рејона Бијељина — Јања ка Брезовом Пољу, смени јединице 17. дивизије, изврши напад на непријатељске положаје у рејону Ново и Старо Брезово Поље, ослободи ова места и 5. априла до подне избије на линију Грдица — Кобелић Њиве — Сандић;

— 17. дивизији да, после предаје својих дотадашњих положаја јединицама 5. дивизије, рокира своје јединице на запад и најкасније 5. априла до подне избије на линију Поточари — Горње Бодериште, повезујући се десно са 5. дивизијом а лево са 2. пролетерском дивизијом;

— 2. пролетерској дивизији да продужи покрет правцем Корај — Челић и 5. априла до подне избије на линију Горња Брка — Доња Брка — Хан Јабучик, повезујући се лево са јединицама 2. армије а десно са јединицама 17. дивизије.

По избијању на напред наведену линију, све јединице су имале задатак да изврше насилно извиђа-

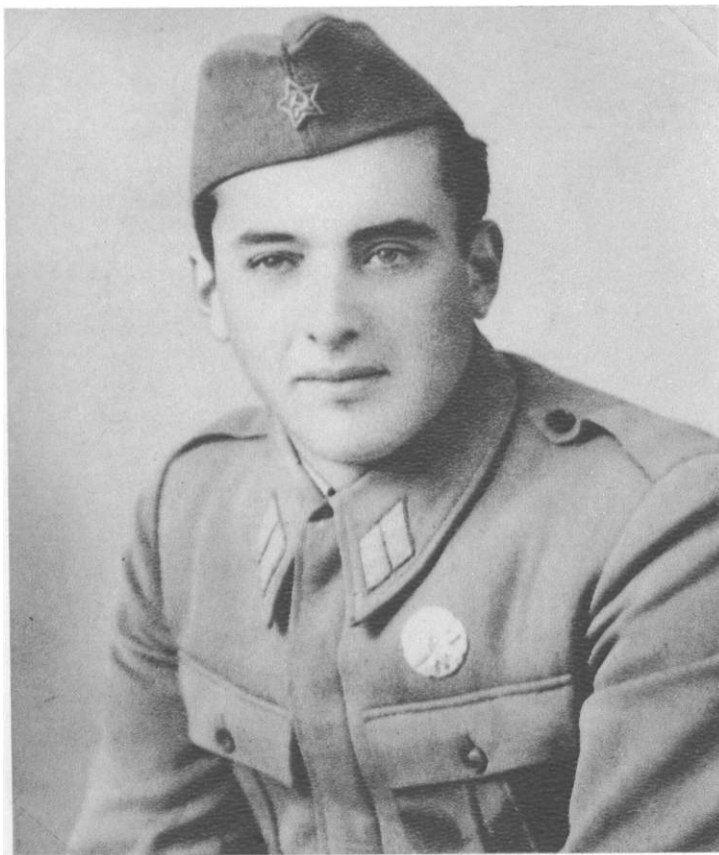
Мост на реци Дрини код Зворника, направљен од бензинских буради и понтона, снимљен са десне обале реке, априла 1945 (из породичног албума покојног генерала Љуба Вучковића)

Штаб 17. славонске бригаде 28. дивизије (стоје слева надесно): Радован Марковић, начелник штаба бригаде, Милан Јока, командант бригаде, Јован Милаковић-Радован, командант Бродске бригаде; чучи Крсто Босанац, политички комесар 17. бригаде (из албума генерала Николе Крајшића)

Једна десетина из 2. крајишке бригаде 17. дивизије у борби код Сребрника, крајем марта 1945 (из породичног албума покојног генерала Љуба Вучковића)

Лазар Инђић, политички комесар 20. српске бригаде 45. дивизије (из албума генерала Душана Петровића)

ње у правцу Брчког с циљем да утврде распоред и јачину непријатељских снага и прикупе потребне податке за предстојећи напад на мостобран у рејону Брчког.

Исто тако, било је предвиђено да, у случају ровлачења непријатеља из Брчког, 5. и 17. дивизија пређу у „снажан напад на град Брчко“ а 2. пролетерска дивизија са две бригаде изврши напад и пресече комуникацију Брчко — Горњи Жабар — Градачац, остављајући једну бригаду у рејону Горње и Доње Брке ради обезбеђења Босанске оперативне групе дивизија са праваца који од Градачаца и Срница воде ка рејону Брчког.

Поред тога, овом заповешћу је било предвиђено да начелник Штаба артиљерије 1. армије мајор Ешреф Вражалић Рагиб, заједно са командантима артиљеријских бригада, изврши концентрацију артиљерије, с тим да главнину моторизоване артиљерије постави на правцу 17. дивизије, а артиљерију са коњском вучом на правцу 5. дивизије ради потпомагања извршења напада на Брчко.

Поступајући по тој заповести, све дивизије су 4. априла кренуле на извршење добијених задатака.

Пета дивизија је 5. априла и ноћу 5/6. априла извршила нападе на непријатељске положаје код Новог и Старог Брезовог Поља и после жестоке борбе, сломивши отпор непријатеља, 6. априла ујутро ослободила ова места. Одмах потом дивизија је продужила са продирањем ка Брчком и крајем дана избила на линију Сава — Гредице — Кобелић Њиве.

Седамнаеста дивизија, после смене од стране јединица 5. дивизије, одмаршевала је 6. и 15. брига-

дом ка Горњем Бодеришту и прешла у напад на непријатељске положаје на јужној ивици Горњег Бодеришта и Поточара. Подржаване ватром артиљерије, јединице дивизије ослободиле су после жестоке борбе оба наведена села и крајем дана 5. априла избиле на линију Чађевац — Омербеговача.

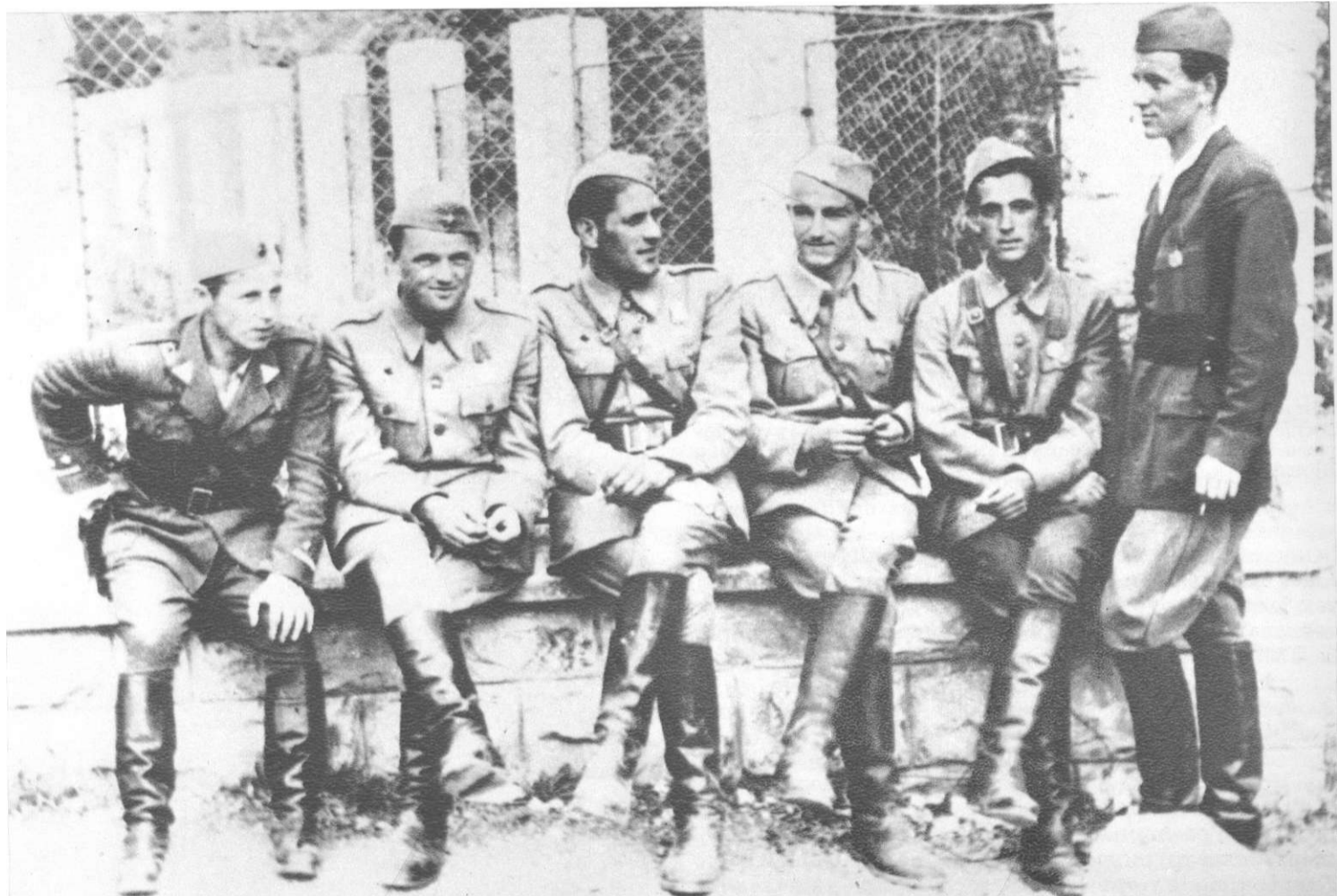
Друга пролетерска дивизија извршила је ноћу 4/5. априла марш правцем Корај — Челић, сменила јединице 28. дивизије на положајима од Челића до Зовика, а потом, потиснувши јаче снаге непријатеља, избила крајем дана 5. априла на Горње Бодериште Горња Брка — Буквик, ослобађајући ова села.

Артиљеријска група Босанске оперативне групе дивизија, састављена од моторизованих артиљеријских јединица 5, 6. и 23. дивизије, распоређена је дуж друма Пукиш — Брчко. Она је подржавала нападна дејства 5. и 17. дивизије.

Други батаљон 2. тенковске бригаде налазио се у ово време код Бање Ковиљаче, где је један батаљон 3. инжињеријске бригаде ЈА изводио радове на уре-

Три другарице: Славка, Драгица и Жижа, борци 45. дивизије (из албума генерала Душана Петровића)

Штаб 1. пролетерске бригаде пред пробој сремског фронта (слева надесно): Златко Вајлер, начелник артиљеријске бригаде, Божидар Шево, помоћник политичког комесара, Војо Абрамовић, заменик команданта, Комнен Жугић, политички комесар, Миша Лековић, шеф пропагандног одсека, и Рако Дулетић, официр у пропагандном одсеку (из албума пуковника Миша Лековића)

Вршилац дужности начелника санитета 1. армије др Јован Бјелић (први слева), и интендант 1. армије Драгољуб Моравчић у Вуковару 13. априла 1945 (из албума др Јована Бјелића)

ђењу скелског места прелаза преко Дрине између Бање Ковиљаче и Козлука. Ови радови су завршени тек 7. априла око подне, када је отпочело превозење тенкова преко Дрине. Тек ноћу између 8/9. априла батаљон је кренуо ка Бијељини.

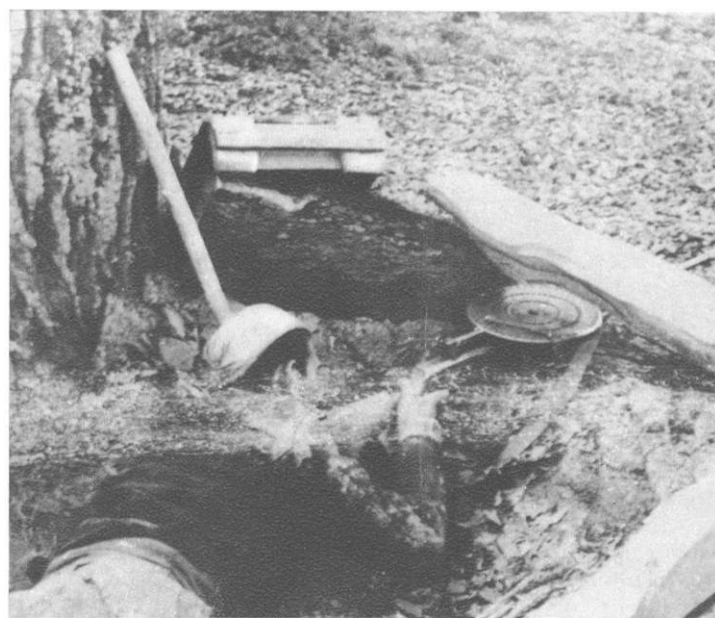
БОРБЕ ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ БРЧКОГ

Пошто је 2. армија прешла у напад ујутро 5. априла и до краја дана избила на комуникацију Добој — Грачаница — Срнице — Брчко, Босанској оперативној групи дивизија 1. армије био је заштићен леви бок, па је готово све снаге усмерила на напад на само упориште Брчко.

Положаји за одбрану мостобрана јужно од Саве код Брчког протезали су се 6. априла на линији Сава — Брезик — Грчица — Брод — Доњи Рахић — Горице — Сава. Ове положаје браниле су јединице 22. гренадирске дивизије, домобранске 3. брдске бри-

Станко Васиљевић, политички комесар Инжињеријске бригаде 1. армије (из албума пуковника Станка Васиљевића)

Пушкмитраљезац из 5. српске бригаде на положају у Срему (из албума Драгослава Радисављевића)

Момчило-Мома Дугалић, начелник Одељења заштите народа (ОЗНА) 1. армије (из албума генерала Момчила Дугалића)

Одељење тешког митраљеза 5. српске бригаде на положају (из албума генерала Драгослава Радисављевића)

У тренутку затишја на фронту борци 5. српске бригаде се брију, шишају и пишу писма (из албума генерала Драгослава Радисављевића)

гаде и група мајевичких четничких бригада ојачана са три дивизиона артиљерије 22. артиљеријског пука и Противтенковским дивизионом 22. дивизије. Осим ових снага, у рејону Брчког налазиле су се и команде 22. гренадирске и 12. усташко-домобранске дивизије са приштабским јединицама.

Шестог априла ујутро све три дивизије Босанске оперативне групе отпочеле су напад на непријатељске положаје јужно од Саве у рејону Брчког.

На правцу напада 5. дивизије непријатељ је пружио веома снажан отпор на линији Сава — Брезик. После борбе 5. дивизија је, крајем дана 6. априла, потисла непријатеља на југоисточну ивицу града, где је посео за одбрану раније уређене положаје на линији Сава — Грчица.

Јединице 17. дивизије водиле су 6. априла и ноћу 6/7. априла веома огорчене борбе на линији Диздаруша — Брод. Борбе за село Брод водиле су заједнички јединице 2. пролетерске и 17. дивизије. Ово непријатељско упориште било је заузето тек пред зору 7. априла.

Јединице 2. пролетерске дивизије такође су водиле 6. априла веома огорчене борбе за село Брод и пошто су крајем дана сломиле жесток отпор непријатеља, избиле су на линију Брод — Доњи Рахић — Горице. На тај начин дивизија је, избијањем у рејон Горица, успела да пресече комуникацију Брчко — Орашје и са запада затвори обруч око Брчког, одбијајући напад неколико тенкова.

Крајем дана 6. априла, непријатељ је, водећи упорне одбрамбене борбе, успео да задржи положаје на ужем мостобрану код Брчког. Упркос жестоким борбама, командант 22. гренадирске дивизије извукао је крајем дана свој 16. гренадирски пук из рејона Брчког и упутио га на фронт код Врбање, где су избиле јединице 3. бригаде 6. пролетерске дивизије из састава Босутске оперативне групе. Тако су, падом ноћи 6. априла, на десној обали Саве у рејону Брчког остали домобранска 3. бригада, 22. инжињеријски батаљон, 22. оклопни извиђачки батаљон и 47. пук 22. гренадирске дивизије. Истовремено, упркос јаком притиску Босутске оперативне групе дивизија, јединице 34. армијског корпуса северно од Саве успеле су да одрже у својим рукама пут и железничку пругу

Вршилац дужности начелника санитета 1. армије др Јово Бјелић (други слева) са америчким и енглеским новинарима приликом обиласка војних болница 1. армије у Сремској ТУГипровици марта 1945 (из албума др Јова Бјелића)

Ружица Милетић (у средини), политички комесар чете у Бродској бригади 28. дивизије са још два борца на фронту код Црне Баре у Мачви (из албума Ружице Милетић)

Брчко — Винковци и олакшају одбрану мостобрана јужно од Саве. Јединице Босутске оперативне групе дивизија биле су задржане снажном и организованом одбраном на линији Врбања — Сољани — Дреновци — Ђурићи. Због тога оне нису биле у могућности да тешње садејствују с Босанском оперативном групом у нападу на ужи мостобран код Брчког.

Седмог априла јединице Босанске оперативне групе продужиле су нападе на непријатељске положаје на самој периферији Брчког. При том ваља имати у виду да су се атмосферски услови овога дана побољшали и да је наша авијација била у могућности да непосредно подржава напад наших јединица, тукући отпорне тачке непријатеља у центру Брчког, мост на Сави, железничку станицу Гуња, Рајево Село и Дреновце северно од Саве. Продирући концентрично, јединице 2, 5. и 17. дивизије ломиле су 7. априла отпор непријатеља, кога је подржавала снажна ватра артиљерије из рејона села Гуња северно од Саве. Непријатељ је, све до мрака, пружао снажан отпор на јужној ивици града. Штаб армије је наредио да се до 20 часова припреми одлучан напад на непријатељске положаје у Брчком.

Тачно у 20 часова, после краће артиљеријске припреме по непријатељским одбрамбеним положајима на ивици града, отпочео је последњи напад на њих. У борбу је уведено пет бригада: 1. крајишка и 1. југословенска са истока, 6. пролетерска и 15. маје-

Једна јединица 5. дивизије у току борбе за ослобођење Брчког, 6. априла 1945 (из фото-архиве Војног музеја у Београду)

Једна јединица 1. југословенске бригаде 5. дивизије у току борбе за ослобођење Брчког, 6. априла 1945 (из фото-архиве Војног музеја у Београду)

На улици у Брчком после његовог ослобођења, априла 1945
(из фото-архиве Војног музеја у Београду)

Превозење јединица 5. дивизије преко Саве код Брчког,
11. априла 1945 (из фото-архиве Војног музеја у Београду)

вичка са југа десном обалом Криваје, а 2. пролетерска са северозапада десном обалом Саве.

После кратке борбе, наведене јединице Босанске оперативне групе у силовитом јуришу сломили су отпор непријатеља на спољној ивици града и почеле да продиру у његов центар. Коначно, немачке јединице су отпочеле ужурбано али и организовано да се извлаче на леву обалу Саве преко моста који су пре стицања наших јединица успеле да поруше. У граду су остале да пружају отпор само усташко-домобранске јединице. Но, пошто су биле опкољене са свих страна, њихов отпор је био сломљен око 21 час.

Остатак ноћи 7/8. априла јединице Босанске оперативне групе провеле су у сламању усамљеног и неповезаног отпора појединих усташких група и прикупљању ратног плена. Заробљена је скоро цела 3. брдска домобранска бригада са око 1.000 домобрана и 700 четника и усташких милиционера. Заплењени су 1 тенк, 2 топа, 1 минобацач, 100 аутоматских оруђа, 2.300 пушака, 4 камиона, доста муниције и друге опреме.

Наше снаге су овог дана имале 99 мртвих и 236 рањених, од чега само 5. дивизија 88 мртвих и 202 ра-

њена, док су за сва три дана борбе за Брчко губици Босанске оперативне групе износили 173 мртва и 506 рањених. Међу мртвима и рањенима налазио се и низ истакнутих бораца, митраљезаца, минобацачлија, командира и политичких комесара, као што су Миле Дукић, Лука Ковачевић, Томислав Штрбачки, Живо Перуновић из 2. пролетерске бригаде, Ређо Голић из 6. источnobосанске пролетерске бригаде и многи други из осталих бригада 2, 5. и 17. дивизије. Савесно вршећи дужност инструктора у Артиљеријској бригади 5. дивизије, погинуо је приликом извиђања и артиљеријски гардијски мајор Иван Минович Ворона, официр Црвене армије.

Изгубивши мостобран у рејону Брчког, непријатељ је изгубио један изузетно снажан и изузетно важан ослонац јужно од Саве. Десни бок 34. армијског корпуса на сремском делу фронта био је озбиљно угрожен.

У борбама за Брчко испољено је ванредно залагање и упорност јединица. Јаке артиљеријске групе успешно су подржавале нападе пешадије. Авијација је, због лоших метеоролошких услова, била мање активна. Закашњење тенковског батаљона да узме учешће у борбама негативно се одразило на темпо напада. То је омогућило команданту 22. гренадирске дивизије да своје снаге довољно уредно евакуише и за собом поруши мост на Сави.

ПРЕЛАЗ ЈЕДИНИЦА БОСАНСКЕ ОПЕРАТИВНЕГРУПЕДИВИЗИЈА ПРЕКО САВЕ

Неуспех да се овлада мостом на Сави код Брчког и снажан отпор непријатеља на фронту испред Босутске оперативне групе ставио је Босанску оперативну групу пред нове тешкоће. Требало је да се изврши форсирање Саве. Међутим, јединице нису имале довољно средстава за прелаз ове широке и дубоке реке. Поред тога, непријатељ је снажном ватром бранио прелаз на леву обалу Саве.

Форсирање тако велике реке као што је Сава, без одговарајућих средстава, није било лако изводљиво. Зато је командант 1. армије, генерал Дапчевић, 8. априла послао Генералштабу ЈА телеграм обавештавајући га да се на левој обали Саве воде борбе и да јединице Босанске оперативне групе дивизија неће моћи да пређу Саву још за три до четири дана.

Тражећи излаз из наведене ситуације, командант Г армије је 8. априла издао наређење 2. пролетерској дивизији да овлада десном обалом Саве од Брчког до Шамца.

Извршавајући добијено наређење, јединице 4. пролетерске бригаде разбиле су 8. априла једну усташку бојну и једну бригаду четника и заузеле варошицу Орашје.

Наредног дана, 9. априла 1945, командант 1. армије послао је телеграм Генералштабу ЈА извештавају-

Омладинке из Брчког дошле су са цвећем и храном да обиђу рањене борце Југословенске армије, у Брчком 9. априла 1945 (из фото-архиве Војног музеја у Београду)

Јединице 1. југословенске бригаде 5. дивизије прелазе Саву код Брчког, 11. априла 1945 (из фото-архиве Војног музеја У Београду)

ћи га да ће 2. и 17. дивизијом наставити продирање узводно уз Саву ка Орашју и Босанском Шамцу и да ће потражити „место за прелаз Саве“. По свему судећи, очекивао је да ће узводно од Брчког наћи непосредну леву обалу ове реке. Истом депешом је предложио Генералштабу ЈА да 1. армија не полази у пробој сремског фронта док Босанска оперативна група не форсира Саву, а 3. армија Драву,

Генералштаб ЈА је усвојио овај предлог, али је сматрао да општи напад треба да отпочне 9, а најкасније 10. априла. Изгледа да је Генералштаб ЈА сматрао да је могуће брзо прећи Саву и овладати непријатељским упориштима у Врбањи и Гуњи. Генералштаб ЈА није имао све елементе ситуације како испред Босутске оперативне групе дивизија, тако и испред читаве Јужне групе дивизија 1. армије. Суштински проблем је лежао у недостатку обучених понтонирских јединица и одговарајућих средстава како за прелаз река, тако и за њихово форсирање.

У току 9. априла 2. пролетерска дивизија је продужила гоњење усташа и четника ка Шамцу, наступајући у две колоне: у десној колони, јединице 2. и 4. пролетерске бригаде, а у левој 3. српска бригада.

У борбама вођеним 9. априла 2. пролетерска дивизија је, после оштрих окршаја, разбила усташке и четничке снаге у рејону Орашја и овладала овим рејоном. Поред тога, дивизија је овог дана овладала и рејоном Домањевац — Оштра Лука. У овим рејонима јединице дивизије су преноћиле.

Наредног дана, 10. априла, 2. пролетерска дивизија је продужила са продирањем ка Босанском Шамцу. Савлађујући отпор усташке милиције и четника,

Чланови културне екипе 2. пролетерске бригаде на маршу око Брчког, 16. априла 1945 (из фототеке Народног музеја у Чачку)

4. пролетерска и 3. српска бригада избиле су крајем дана пред Босански Шамац. Овде су биле дочекане снажним отпором једне доста бројне групације усташа и четника. Јединице 2. пролетерске бригаде водиле су овог дана борбу са једном групом усташа јужно од Босанског Шамца.

Борба за Шамац отпочела је 10. априла увече и трајала је целу ноћ 10/11. априла и скоро целог наредног дана. Пошто су се делови неких усташких јединица пребацили на леву обалу Саве и Босне, у Шамцу је остало око 600 усташа које су пружале веома огорчен отпор. Заједничким напорима 3. српске и 2. пролетерске бригаде сломљен је око 17 часова отпор усташа. Тако је Босански Шамац био ослобођен.

У току једнодневних борби у рејону Босанског Шамца убијено је око 300 и заробљено 12 усташа, а изван број се удавио у Сави. Заплењено је 15 аутоматских оруђа, 85 пушака и 1 минобацач. Губици 2. пролетерске дивизије били су 11 погинулих и 39 рањених.

Још у току планирања операције разбијања сремског фронта, било је јасно да јединице Босанске оперативне групе могу да се суоче са проблемима око прелаза или форсирања Саве. Због тога се још у процесу припрема операције отпочело са прикупљањем чамаца, скела, понтона и других потребних средстава. То се види и из депеше Штаба 1. армије од 4. априла којом се командант 1. армије обавештава да 1. армији у Сремској Митровици стоји на располагању б моторних чамаца и 3 скеле за транспорт материјала уз Саву и да у Сремској Рачи нема никаквих превозних средстава.

У оваквој ситуацији, Штаб 1. армије и њен командант су тражили помоћ од Генералштаба ЈА. Тако је командант 1. армије једним телеграмом од 6. априла тражио да Генералштаб ЈА, преко Команде позадине 1. армије у Сремској Митровици, упути 20 гумених чамаца.

Пошто је примио наведене захтеве, Генералштаб ЈА је још 6. априла издао наређење да се један инжењеријски батаљон са Дрине хитно упути генералу Дапчевићу ради израде понтона, упутивши истог дана у 19 часова генералу Пеку и телеграм следеће садржине:

„У току седмога априла биће у Брезову Пољу два већа шлепа. Они могу пребацивати и тенкове. Стављамо их вама на располагање за време предстојећих операција. Упутите им задатак у Брезово Поље.

Кроз два дана стићи ће вам у Брезово Поље и око 20 гумених чамаца.

Чамци остају у вашем саставу.”

Међутим, у рату се често догађа да извршење наређења буде одложено. Тако је било и са слањем напред наведених средстава Босанској оперативној групи за форсирање Саве у рејону Брчко — Орашје. То се види из телеграма који је командант армије примио 9. априла ујутро од Штаба армије у Ердевику:

„Тешки шлеп за тенкове закаснио због квара. Преко реке доћи ће у Митровицу деветог у подне. Одмах чим стигне послаћемо га за Брезово Поље. Са њим ћемо послати 15 гумених чамаца са понтонским материјалом који су стигли у Митровицу. Морача.”

Као што се из наведеног телеграма може закључити, гумени чамци и шлепови за превоз тенкова могли су стићи у рејон Брезово Поље — Брчко тек

Група бораца 2. пролетерске бригаде прелази рукавац Саве код Брчког, априла 1945 (из фототеке Народног музеја У Чачку)

Други батаљон 2. пролетерске бригаде на положају у околини Брчког, 1945; стоји Лазар Шевкушић (из фототеке Народног музеја у Чачку)

10. априла, тј. у време кад је, на инсистирање Генералштаба ЈА, командант армије морао да донесе одлуку о форсирању Саве у рејону Брчко — Посавски Подгајци.

Отпор непријатеља на правцу Брчко — Орашје — Босански Шамац и сазнање да је лева обала Саве поседнута од јединица 47. пука 22. гренадирске дивизије, уверили су команданта 1. армије да ни у рејону Босанског Шамца нема повољних услова за форсирање Саве. Генералштаб ЈА је упозоравао да цела Јужна група дивизија касни и својим закашњењем кочи почетак операција на осталим деловима сремског фронта. Зато је командант 1. армије 10. априла одлучио да још истог дана увече отпочне са форсирањем Саве у рејону Брчког. У вези са овом одлуком, он је 10. априла издао заповест за „нашпш прелаз“ Саве код Брчког и спајање с јединицама Босутске оперативне групе дивизија. Овом заповешћу било је наређено:

Пета дивизија, која се налазила у рејону Брчког, добила је задатак да падом мрака 10. априла отпочне

форсирање Саве у рејону Брчког, с циљем да брзо овлада положајима непријатеља на железничкој станици у Гуњи и Рајевом Селу, а потом продужи с продирањем правцем Посавски Подгајци — Бошњаци. Исто тако, овом заповешћу је било наређено да 17. дивизија пређе Саву на месту прелаза 5. дивизије. Друга пролетерска дивизија добила је задатак да се прикупи у рејону Видовице — Човић Поље — Доњи Жабар, а потом пређе Саву — после прелаза јединица 17. дивизије — и у својству резерве поседне рејон Гуња — Рајево Село.

Ради извршења добијеног задатка, Штаб 5. дивизије издао је заповест у којој је било предвиђено да 1. југословенска бригада, са Инжињеријским батаљоном 5. дивизије и Минерском четом 1. армије, форсира Саву на одсеку од срушеног моста код Брчког па узводно до рејона Рајевог Села, са задатком да овлада рејоном Гуња — Рајево Село — железничка станица Гуња и образује мостобран на линији Гуња — Рајево Село.

Арсен-Аца Ћукић, командант инжењерије 1. армије на сремском фронту (из албума пуковника Арсена Ћукића)

Поред тога, заповешћу је било предвиђено да 4. крајишка и Артиљеријска бригада 5. дивизије обезбеде ватрену припрему и подршку 1. југословенске бригаде током припрема и форсирања Саве.

Под ватреном заштитом јединица 1. крајишке и Артиљеријске бригаде, 1. југословенска бригада је главнином снага прешла Саву код моста у Брчком, а једним батаљоном око 4 км узводно код Прњатовићевог стана.

Пошто су 10. априла, падом мрака, непријатељске јединице под командом 22. гренадирске дивизије напустиле рејон моста на Сави код железничке станице Гуња, јединице 1. југословенске бригаде нису наишле ни на какав отпор преко Саве, па је ова бригада образовала ужи мостобран и утврдила се у ширем рејону Рајевог Села. Потом је настављено превозење осталих јединица 1. југословенске бригаде и једног дела Артиљеријских јединица 5. дивизије.

Превозење јединица 5. дивизије завршено је око 17 часова 11. априла. Потом је отпочело превозење јединица 17. дивизије које је, због оскудице у средствима за превозење, трајало целу ноћ 11/12. априла и завршило се тек око подне 12. априла.

Тринаестог априла настављено је са превозењем артиљеријских, тенковских и позадинских јединица

и установа Босанске оперативне групе. Како се споро одвијало превозење, илуструје и следећи текст из телеграма који је командант 1. армије упутио Генералштабу ЈА 14. априла:

„Пребацивање ишло слабо због немања средстава. Тенкови се још нису пребацили.“^а

Непосредно по образовању ужег мостобрана, јединице 1. југословенске бригаде кренуле су према Гуњи и у 4 часа 11. априла успоставиле везу са јединицама 8. црногорске бригаде 11. дивизије. Тиме су била завршена дотадашња посебна дејства Босутске и Босанске оперативне групе дивизија 1. армије. Овога дана је командант 1. армије преузео команду над обе групе, обједињене под називом „Јужна група дивизија 1. армије“ и наставио са продирањем правцем Гуња — Жупања — Винковци.

У преподневним часовима 11. априла, пошто су образовале и учврстиле шири мостобран у рејону Гуње, јединице 5. дивизије отпочеле су са наетупањем од Гуње ка Жупањи, ослободиле Рајево Село и око подне наишле на организован отпор непријатеља јужно од Посавских Подгајаца на линији Сава — јужна ивица Посавских Подгајаца — Турјаци — Окућићев стан — Турудићев стан.

Такође, јединице 6. пролетерске дивизије биле су овог дана око 7 часова заустављене организованим отпором непријатеља на источној и јужној ивици Врбање.

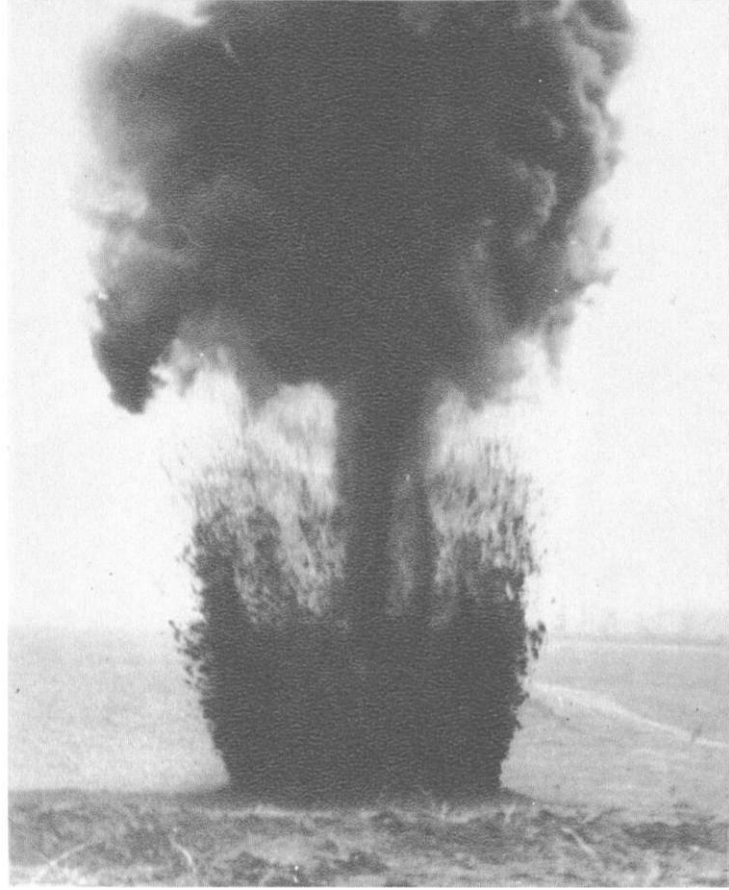
БОРБЕ БОСУТСКЕ ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ОД 4. ДО 11. АПРИЛА

Поступајући по заповести Штаба 1. армије од 3. априла, јединице 11. дивизије кренуле су 3. априла на извршење добијеног задатка.

Пета козарачка бригада кренула је усиљеним маршем из Мартинаца у 19 часова правцем Мартинци — Кузмин — Кукујевци — Моровић, где је стигла 4. априла у 4 часа. Одмах је отпочела прелаз реке Босута али веома споро, јер су преко постојећег моста могли да прелазе само пешаци на одстојању

Митраљеско одељење из 6. пролетерске дивизије на сремском фронту својом ватром штити напредовање сопствене пешадије (из албума генерала Ђока Јованића)

Инжињерци Прве армије радили су даноноћно на уређењу положаја и чишћењу минских поља у Срему (из албума пуковника Арсена Ђукића)

Официри команде Артиљеријске бригаде 6. пролетерске дивизије на сремском фронту крајем марта 1945 (слева надесно): Богдан Влаисављевић, персоналац бригаде, Илија Палија, командант бригаде, Ђуро Љуштина, политички комесар бригаде, Стево Гргеџ (пети) и курири бригаде (из албума пуковника Ђуре Љуштине)

Једно топовско одељење са топом 45 мм из 6. пролетерске дивизије, на положају у Срему 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

Једна десетина (одељење) 1. личке бригаде 6. пролетерске дивизије у нападу на село Липовац, 7. априла 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

Радио-телеграфиста Симо Наранчић Брацо, за време рада радио-станице команданта 6. пролетерске дивизије у селу Адашевцима, марта 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

Једна од многих девојака радио-телеграфиста на кратком застанку успоставља везу командовања (из албума генерала Ђока Јованића)

Колона једне јединице 1. армије на пролазу кроз Спачванске шуме, априла 1945 (из листа 1. армије „За победу“)

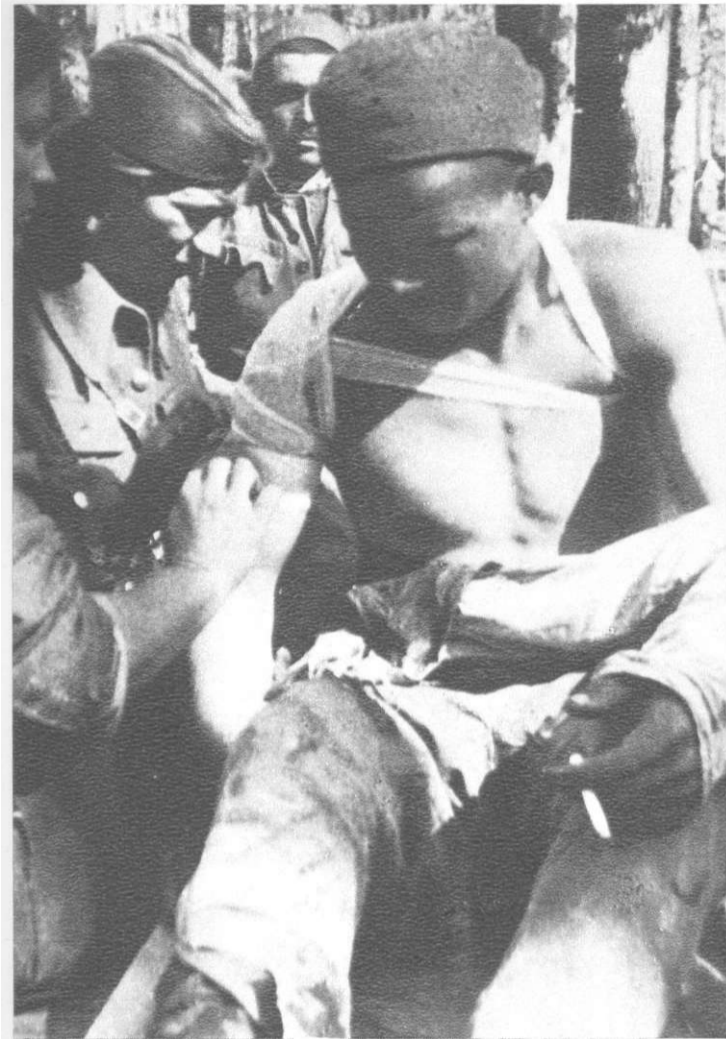
Колона 6. пролетерске дивизије на застанку у Спачванским шумама, априла 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

Извиђачи 5. козарачке бригаде на свом задатку у Спачванској шуми, почетком априла 1945 (из албума Драгоја Лукића)

Колона једне јединице 6. пролетерске дивизије кроз Спачванске шуме, априла 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

Прва помоћ у Медицинско-санитарном батаљону 6. пролетерске дивизије (из албума генерала Ђока Јованића)

Командант и политички комесар 1. батаљона 3. личке пролетерске бригаде Бошко Ђокић и Раде Суша у ослобођеним Сољанима, 9. априла 1945 (из албума генерала Рада Суше)

2 — 4 м. Коњи и кола су у почетку превожени једном, а потом са две скеле.

По преласку реке Босута бригада је продужила марш Филиповим путем према Павловића стану и Сољанима. После веома напорног марша бригада је стигла до Сољана и 4. априла у 20 часова напала непријатељске положаје у Сољанима, које су бранили Допунски батаљон 22. гренадирске дивизије и месна усташка милиција. После краће борбе непријатељ је био протеран, а јединице бригаде су запоселе положаје за одбрану на линији Филиповића стан — западна ивица Сољана — Галовића стан.

Осма црногорска бригада кренула је усиљеним маршем из Кузмина у 19 часова правцем Кузмин — Босут — Сремска Рача. По стицању у село Босут приступила је оправци моста на Босуту, прешла реку а потом продужила марш правцем Босут — Сремска Рача — Јамена. Маршујући насипом поред Саве, бригада је тек око 17 часова избила пред Јамену, одакле је једним батаљоном напала положаје 1. пука белогардејског Руског заштитног корпуса у Јамени, а другим батаљоном положаје непријатеља у рејону Страшинаца. Наступајући даље на запад, ова бригада је наишла на јачи отпор непријатеља испред Рачиноваца који је сломила тек у 8 часова ујутро 5. априла. Бригада је потом посела положаје на линији Рапов стан — западна ивица Рачиноваца — Сава.

Дванаеста крајишка бригада налазила се у Страшинцима као дивизијска резерва.

Коњичка бригада је имала задатак да обезбеди десни бок 11. дивизије са правца Липовца. Један дивизион је садејствовао с 5. козарачком бригадом у нападу на непријатељске положаје у Сољанима, а други дивизион је извиђао Босутске шуме и пут Липовац — Врбања.

Као што се види, 11. дивизија је била развучена на фронту од 20 км. Њен десни бок према Врбањи није био заштићен. Распоред дивизије 5. априла ујутро у 8 часова био је следећи: 5. козарачка бригада на фронту Филиповићев стан — западна ивица Сољана — Галовићев стан, а 8. црногорска бригада на фронту Рапов стан — западна ивица Рачиноваца — Сава. Простор између ових двеју бригаде обезбеђивала је 12. бригада.

Ноћу 4/5. априла 1. бригада 6. пролетерске дивизије напала је непријатељска упоришта у Батровцима и Липовцу. Но, и поред више узастопно поновљених напада 5. априла, овој бригади није пошло за руком да сломи отпор непријатеља и ослободи ова села.

Појава 11. дивизије североисточно од мостобрана Брчко принудила је Команду 22. гренадирске дивизије да хитно интервенише како би отклонила опасност одсецања рејона Брчког са севера. У том циљу наредила је 65. гренадирском пуку да ноћу 4/5. априла пређе Саву и одмаршује у рејон Дреноваца и Врбање.

Овај пук, ојачан Допунским батаљоном 22. гренадирске дивизије и усташком милицијом, извршио је 5. априла око 10 часова обухватни напад на положаје 5. козарачке бригаде у рејону Сољана. Недовољно опрезни и повезани, батаљони 5. козарачке бригаде прихватили су борбу доста неорганизовано, тако да су се брзо нашли у полуокружењу. Остав-

У ослобођеним Сољанима 9. априла 1945, слева надесно: Раде Суша, политички комесар 1. батаљона 3. личке бригаде, командир и водник Минобацачке чете 3. личке бригаде, а чучи другарица Чанади из Лудбрега, болничарка 1. батаљона 3. личке бригаде (из албума генерала Рада Суше)

љени усташки делови отворили су ватру из кућа, па су батаљони морали водити уличне борбе и пробијати се ка источној ивици села. Око 12 часова бригада је била потпуно опкољена, јер су непријатељске јединице успеле да затворе клешта око села. Отпочеле су жестоке борбе. Непријатељ је настојао да уништи бригаду. Водећи с времена на време и борбе прса у прса, бригада је око 15 часова отпочела пробој из окружења правцем ка%зума Јасенова. У току пробоја њу су прихватили делови 12. бригаде и једног дивизиона 1. коњичке бригаде. Пробијајући се из Сољана преко брисаног простора, бригада је претрпела тешке губитке од 80 мртвих и 150 рањених бораца и старешина. Погинуло је 11 командира и политичких комесара чета и водова који су у строју бригаде били од њеног формирања на Козари 1942. године. Погинули су командири чета Васо Кајтус, Срђо Балабан, Милорад Вукмировић и Мирко Тубић; политички комесари чета Драган Ђурђевић, Милан Шљоковица, Мишо Перовић и Душан Срдић; командири водова Душан Грујић, Вицо Којић и Милан Стевић.

Истог дана, непријатељске јединице 1. белогардејског пука Руског заштитног корпуса, заједно са усташким јединицама, нападе су јединице 8. црногорске бригаде које су се налазиле на положајима источно од Ђурића. После веома жестоких борби, бригада је успела да одбаци непријатеља до источне ивице Ђурића претрпевши веома осетне губитке.

Да би успоставио непрекидни фронт и отклонио могућност нових изненађења, Штаб 11. дивизије донео је одлуку да у простор између 5. козарачке и 8. црногорске бригаде убаца 12. крајишку бригаду. Наредног дана, 6. априла, јединице 5. козарачке и 12. крајишке бригаде извршиле су неколико напада на непријатељске положаје у рејонима Сољана и Ђурића. Међутим, сви ти напади били су одбијени без већих резултата. Обе бригаде су претрпеле велике губитке.

Сумирајући резултате борби 5. и 6. априла, може се извести закључак да јединице 11. дивизије нису успеле да у потпуности изврше постављене задатке. Очигледно је да су снаге непријатеља биле знатно јаче него што се процењивало. Због тога је дивизија претрпела губитке од 137 мртвих и 467 рањених. Крајем дана 6. априла 11. дивизија је била распоређена на линији: 5. козарачка бригада источно и јужно од Сољана на каналу Видина струга, 12. крајишка бригада источно од Дреноваца, од Галовићевог стана до Гргиног стана, а 8. црногорска бригада источно од Ђурића, од Гргиног стана па на југ до Јокићевог стана недалеко од Саве.

Рано ујутро 6. априла у рејон Врбање пристигла је 3. бригада 6. пролетерске дивизије. Она је у 8 часова напала упориште непријатеља у Врбањи и после три часа борбе сломила његов отпор и ослободила село. Бригада је потом упутила један батаљон ка насељу Спачва, са задатком да спречи интервенцију непријатељских резерви из рејона села Отока и Комлетинаца, а једну чету у помоћ 5. козарачкој бригади код Сољана. Остале снаге бригаде водиле су мање борбе на западној ивици Врбање.

Као што се из досадашњег излагања види, од јединица 6. пролетерске дивизије, која је одлуком Генералштаба ЈА ушла у састав Босутске оперативне групе, прispела је само 3. бригада. Остале јединице ове дивизије налазиле су се 6. априла у рејону Моровић — Батровци — Липовац.

У току 6. априла 1. бригада 6. пролетерске дивизије, уз подршку артиљеријске бригаде 6. дивизије и Тешког дивизиона 42. дивизије, продужила је напад на непријатељска упоришта у Батровцима и Липовцу ломећи отпор делова 1230. гренадирског пука, 843. севернокавказког батаљона и једног батаљона усташа. Током дана бригада је, трпећи велике губитке од непријатељске ватре и на минским пољима, освајала ров по ров и крајем дана око 18 часова сломила последњи отпор непријатеља, ослободивши Батровце. Међутим, бригади није пошло за руком да у току овог дана сломи отпор непријатеља и у рејону Липовца.

Друга бригада 6. дивизије налазила се током преподнева 6. априла у рејону Моровића, одакле је, према наређењу Штаба дивизије, у 12 часова кренула уз реку Студву ка рејону Сољана. Пошто у току ноћног дела марша није успела да нађе прелаз преко реке, бригада је зановила у Спачванским шумама и тек

Немачки војници које су заробиле јединице 11. дивизије почетком априла 1945. у рејону села Јамена и Сољани (из албума Драгоја Лукића)

сутрадан, 7. априла после подне, стигла у шуму Свено (3 км североисточно од Врбање).

Увиђајући неопходност организованог садејства јединица Босанске и Босутске оперативне групе дивизија у борби за ослобођење рејона Брчког, Штаб 1. армије, са командног места у Ердевику, издао је 6. априла заповест 6. пролетерској и 11. ударној дивизији поставивши им задатак да овладају рејоном Дреновци — Гуња.

Задатак 11. дивизије био је да ноћу 6/7. априла продужи напад правцем Дреновци — Гуња, тежећи да обухватом раздвоји непријатељеве гарнизоне у свим селима и да их ликвидира.

Шестој пролетерској дивизији наређено је да једном бригадом овлада железничком пругом Брчко — Винковци и јачим патролама обезбеди десни бок са праваца који од Нијемаца, Отока и Бошњака воде ка Врбањи, а да једном другом бригадом помогне 11. дивизији у разбијању и ликвидирању непријатељских снага у Дреновцима.

Поред тога, у поменутој заповести Штаба 1. армије, било је наређено да јединице 22. дивизије 7. априла увече смене јединице 6. пролетерске дивизије на положајима код Липовца.

Задатак 1. коњичке бригаде био је да врши „извиђачку службу на путевима кроз шуму“.

Исто тако, овом заповешћу је било наређено, ради бољег усклађивања операција и јединствене команде, да се 11. дивизија и 1. коњичка бригада ставе под команду генерал-мајора Ђоке Јованића, с тим да

11. дивизија и даље одржава радиовезу са Штабом 1. армије у Ердевику.

Овладавање рејоном Врбање од стране 3. бригаде 6. пролетерске дивизије поново је забринуло команданта 22. гренадирске дивизије, принудивши га да у току ноћи између 6/7 априла у рејону Врбање прикупи два батаљона 65. гренадирског пука, Физилирски батаљон 41. тврђавске дивизије и два батаљона усташа. Са ова три немачка и два усташка батаљона извршен је 7. априла у 9 часова обухватни напад на положаје 3. бригаде 6. пролетерске дивизије. После 20 часова непрекидних борби немачке јединице су успеле да 3. личку бригаду избаце из Врбање. О томе је у операцијском дневнику 6. пролетерске дивизије за 7. април 1945. записано следеће:

„Непријатељ је у 9 часова почео да напада Врбању са три стране: са сјевера, сјеверозапада и југа, са свјежим снагама које су дошле као појачање са правца Оток. Јачина непријатеља три батаљона. Непријатељ је упорно и огорчено нападао и пет пута вршио је јуриш. Борба је трајала у току цијеле ноћи и наше снаге су се повукле из Врбање и сконцентрисале се код Гвоздићева стана, сјевероисточно од Сољана.“

У току првих десетак часова борби код Врбање учествовале су само јединице 3. личке бригаде. Тек у 18 часова кренуо је 2. батаљон 2. личке бригаде ка Врбањи, где је ноћу 7/8 априла учествовао у борбама у рејону Врбање заједно са јединицама 3. бригаде 6. дивизије. Један други батаљон 2. личке бригаде учествовао је у нападу на непријатељско упориште у Сољанима заједно са 5. козарачком бригадом 11. дивизије.

Прва бригада 6. пролетерске дивизије налазила се током 7. априла још увек у рејону Липовца, где је извршила неколико неуспелих напада на ово непријатељско упориште.

Артиљеријска бригада 6. пролетерске дивизије, без једног дивизиона, налазила се 7. априла на ватреним положајима у рејону шуме Свено. У саставу артиљеријске бригаде 6. пролетерске дивизије налазио се и Тешки дивизион 42. дивизије.

У борбама вођеним 7. априла јединице 6. пролетерске дивизије су претрпеле губитке од 73 мртва и 222 рањена. Између осталих, погинули су команданти 3. личке пролетерске бригаде Љубомир Медић Брзица и Артиљеријске бригаде Илија Палија. Љубомир Медић Брзица је погинуо на западној ивици шуме Свено, око 3 км источно од Врбање, а Илија Палија на северној ивици шуме Напречава, недалеко од салаша Оштарје — око 1 км југозападно од Врбање. Оба команданта погинула су на командним осматрачницама од непријатељских артиљеријских граната.

У току 7. априла јединице 11. дивизије водиле су борбе на прилазима непријатељским упориштима у рејонима Сољана, Дреноваца и Ђурића, али без успеха.

Јединице 1. коњичке бригаде вршиле су у току 7. априла извиђачку делатност у рејону Босутских и Спаљванских шума, обезбеђујући на тај начин десни бок и позадину Босутске оперативне групе дивизија.

Крајем дана 7. априла испред Босутске оперативне групе дивизија налазили су се 65. пук 22. гренадирске дивизије, 1. пук Руског заштитног корпуса,

ШТАБ
ПРВЕ АРМИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Оп. 125

Бр. 5
10. априла 1945. г. у _____ часова.

СТРОГО ПОВЈЕРЉИВО!

ВОЈНО-ИСТОРИСКИ ИНСТИТУТ ЛП
Архива Народноослободилачког рата
Бр. Рег. 41-4/16
К. 251

ЗА П О В И Ј Е С Т

(Секција Вуковар, Винковци, 1 : 100000)

Испред фронта наше Армије налази се 41. њемачка дивизија, која је распоређена од с. Мохово до с. Илинци. На овоме сектору налазе се и дијелови 12. и 13. домобранско-устанке дивизије – око осам батаљона и један батаљон Белогвардејаца. У даљој непријатељској позадини, источно од линије Даљ – Борзово – Винковци – Купања, налазе се: 440. пук, 543. и 548. батаљон, 3. батаљон 523. пука и дијелови 11. њемачке дивизије.

Непријатељ располаже артиљеријом јачине до три дивизиона распоређена у рејонима: Мохово, Ловас, Рана Јабука, Товариш и Илинци.

На линији Сотик – Бродик – Нијемци непријатељ има другу одбранбену линију.

Наше јединице јужно од Саве врше успјешне офанзивне операције и заузеле су Брчко и Орашје и наступају према Ламцу.

На јужном крилу наше Армије VI и XI Дивизија воде борбе са непријатељским снагама на сектору Врбања – Гуња.

Наша Армија добила је задатак да изврши пробој непријатељске линије на сремском фронту, да разбије непријатељску одбрану на правцу: Винковци – Вуковар и да у снажном налету овлада Винковцима и Вуковаром.

Операције наше Армије ефикасно ће потпомагати наша вјештачија.

За извршење овог задатка, Штаб Армије је одлучио да главни правац удара буде на отсјеку фронта: досадашње лијево крило I Дивизије (Безимена ко шума источно од Трукићев салама – Средњи потез). Продор на главном правцу удара извршиће I и XXI Дивизија, а помоћне правце удара извршиће све јединице на положају.

За извршење предлог,

Н а р е ђ у ј е м о :

I ДИВИЗИЈА.
ојачана батаљоном тенкова

На главном правцу удара, на отсјеку Средњи Потез – к. 141 извршиће пробој непријатељске линије са једном бригадом, уз помоћ артиљеријске ватре.

На пробоју непријатељске предње линије, убаћиће своју резерву и снажним налетом, уз подршку тенкова, прећи у наступаче општим правцем између Ловаса и Опатовца према Сотину. Са малим снагама блокира Мохово и Опатовца, гдје помаже десантној бригади у заузимању ових села главнином снага наставити напредовање на правцу: Сотик – Грабово, дејством са сјеверозапада заузети Сотик, а малим снагама Грабово.

41. физилерски батаљон, Борбена група „Бургемајстер“, делови 12. усташко-домобранске дивизије и Усташка милиција. Ове непријатељске снаге одолевале су непрекидним нападима јединица Босутске оперативне групе дивизија 1. армије и успоставиле фронт на линији: источна ивица села Врбање — источна ивица Сољани — Галовићев стан — Марчићев стан — Јакобчев стан — источна ивица Ђурића — Сава. На овој линији вођене су током 7. априла борбе уз обостране нападе и противнападе.

Пошто је у току ноћи 7/8. априла 22. дивизија сменила 1. личку бригаду код ЈТиповца, створени су напакон услови да и ова бригада 6. пролетерске дивизије узме учешћа у борбама у рејону Врбање и Сољана. Јединице ове бригаде, одмах по свом смењивању са положаја код Липовца, кренуле су кроз Спачванске шуме ка рејону Сољана, где су стигле 7. априла по подне.

У току дана 8. априла на читавом фронту Босутске оперативне групе дивизија настављени су напади на непријатељска упоришта од Врбање до Саве.

Јединице 2. личке бригаде водиле су читавог дана борбе за ослобођење Врбање, али без успеха.

Истог дана, у 16.30 часова, 3. личка бригада је уз подршку артиљерије отпочела напад на непријатељско упориште у Сољанима. Бригада је после десет и по часова тешких борби, у садејству са јединицама 5. козарачке бригаде, сломила отпор непријатеља тек 9. априла у 3 часа ујутро. Село Сољани је дефинитивно било ослобођено.

Јединице 11. дивизије водиле су читавог дана борбе код Сољана, Дреновца и Ђурића, док су јединице 1. коњичке бригаде са једним дивизионом биле у борби са непријатељем на фронту Врбања — Сољани, а са једним другим дивизионом водиле су доста тешке борбе у рејону шуме Љубањ са деловима немачке Борбене групе „Флум“.

Тако се 9. априла ујутро линија фронта Босутске оперативне групе дивизија протезала источним ивицама Врбање, Дреноваца, Ђурића, Старе Гуње и Савом.

Да би убрзао ток операције код Јужне групе дивизија 1. армије, Генералштаб ЈА је 9. априла упутио начелника Оперативног одељења генерала Рада Хамовића код команданта 1. армије, наредивши истовремено Штабу 1. армије да изврши све припреме за пробој фронта у Срему за 11. април ујутро. После обиласка фронта и упознавања са стварном ситуацијом код Јужне групе дивизија 1. армије, Генералштаб ЈА је поново, за још један дан, одложио почетак операције Северне групе дивизија 1. армије у Срему и 3. армије на Драви и Дунаву.

У току 9. априла Босутска оперативна група дивизија извршила је неколико неуспелих напада на утврђене положаје непријатељских упоришта на линији Врбања — Дреновци — Ђурићи. Штабови 6. и 11. дивизије били су свесни значаја уништења ових упоришта за прелазак дивизија Босанске оперативне групе преко Саве у Срем, па нису жалили напоре. Међутим, ни у току борби вођених 9. априла нису постигнути жељени резултати.

У тек ослобођеним Сољанима, 9. априла 1945, слева надесно: Раде Суша, политички комесар 1. батаљона 3. личке бригаде, командир и водник Минобачке чете 3. личке пролетерске бригаде (из албума генерала Рада Суше)

С циљем да дефинитивно сломи одбрану непријатеља у рејону Ђурића и Гуња, и на тај начин омогући јединицама Босанске оперативне групе прелаз Саве у рејону Брчког, Штаб 6. пролетерске дивизије донео је 10. априла одлуку да тежиште напада пренесе на лево крило. У вези с тим, издао је заповест јединицама 6. пролетерске и 11. дивизије наредивши да јединице 1. личке и 5. козарачке бригаде нападну непријатељско упориште у Дреновцима, а остале јединице 11. дивизије да групишу своје снаге у рејону источно од Ђурића и главни удар нанесу правцем Ђурићи — Гуња.

Поступајући по добијеној заповести, јединице 1. личке и 5. козарачке бригаде кренуле су ка Дреновцима у 19.30 часова и у 23 часа ушле у ово село без борбе и ослободиле га. Исто тако, јединице 8. црногорске и 12. крајишке бригаде 11. дивизије кренуле су у напад у 21 час на непријатељско упориште у Ђурићима и у 24 часа, са малим отпором непријатељских заштитница, ушле у Ђуриће. Потом су продужиле наступање ка Гуњи и у 4 часа ујутро 11. априла ушле у ово село без борбе. Тамо су се среле са јединицама 5. дивизије.

Тако се фронт 1. армије у рејону Брчког, рано ујутро 11. априла, протезао на линији Врбања — Посавски Подгајци. Ноћу 10/11. априла извршен је прелаз једног дела јединица 5. дивизије преко Саве код Брчког, без борбеног додира са непријатељем.

ПЛАН ПРОБОЈА СРЕМСКЕ УТВРЂЕНЕ ЗОНЕ

Сагласно плану стратегијске операције за разбијање, уништење и гоњење непријатељских снага на сремском фронту, Северна група дивизија 1. армије имала је задатак да изврши пробој непријатељског фронта у Срему између Дунава, Босута и Спачве с циљем да, у садејству са јединицама 3. армије и Јужне групе дивизија 1. армије, разбије и уништи снаге непријатеља источно од линије Осијек — Винковци — Жупања.

Да би се остварио циљ операције требало је да Северна група дивизија главни удар нанесе на десном крилу, разбије непријатељев фронт кроз сремску утврђену зону и брзо продире правцем Новак — Бапска — Вуковар — Винковци како би се у рејону Даља спојила са левим крилом 3. армије, а потом приступила уништењу непријатељских снага и овлада рејоном Вуковар — Винковци.

Помоћне ударе ова група дивизија требало је да нанесе на правцима Шид — Товарник — Оролик — Мирковци — Винковци и Батровци — Оток — Привлака — Винковци.

Планом операција било је предвиђено да се овлада линијом Сотин — Свињаревци — Шидски Бановци — Товарник — Илинци — Подграђе — Липовац.

Другог дана операције требало је овладати линијом Вуковар — Бршадин — Нуштар — Мирковци — мост на Босуту код Привлаке — Комлетинци.

Трећег дана операције било је предвиђено да се овлада линијом Борово — Трпиња — вршковци — Привлака — Оток, с напоменом да је линија којом је Северна група дивизија имала да овлада трећег дана операције узета као „евентуална могућност“.

Наредних дана, по уништењу снага непријатеља у сремској утврђеној зони, спајања са Јужном групом дивизија и избијања на линију Габош — Иваново — Ретковци, 1. армија је имала задатак да предузме енергично гоњење општим правцем винковци: — Стриживојна — Славонски Брод — Градишка — Иванић Град — Загреб.

Почетак напада био је предвиђен најкасније Ј ноћи 11/12. априла 1945.

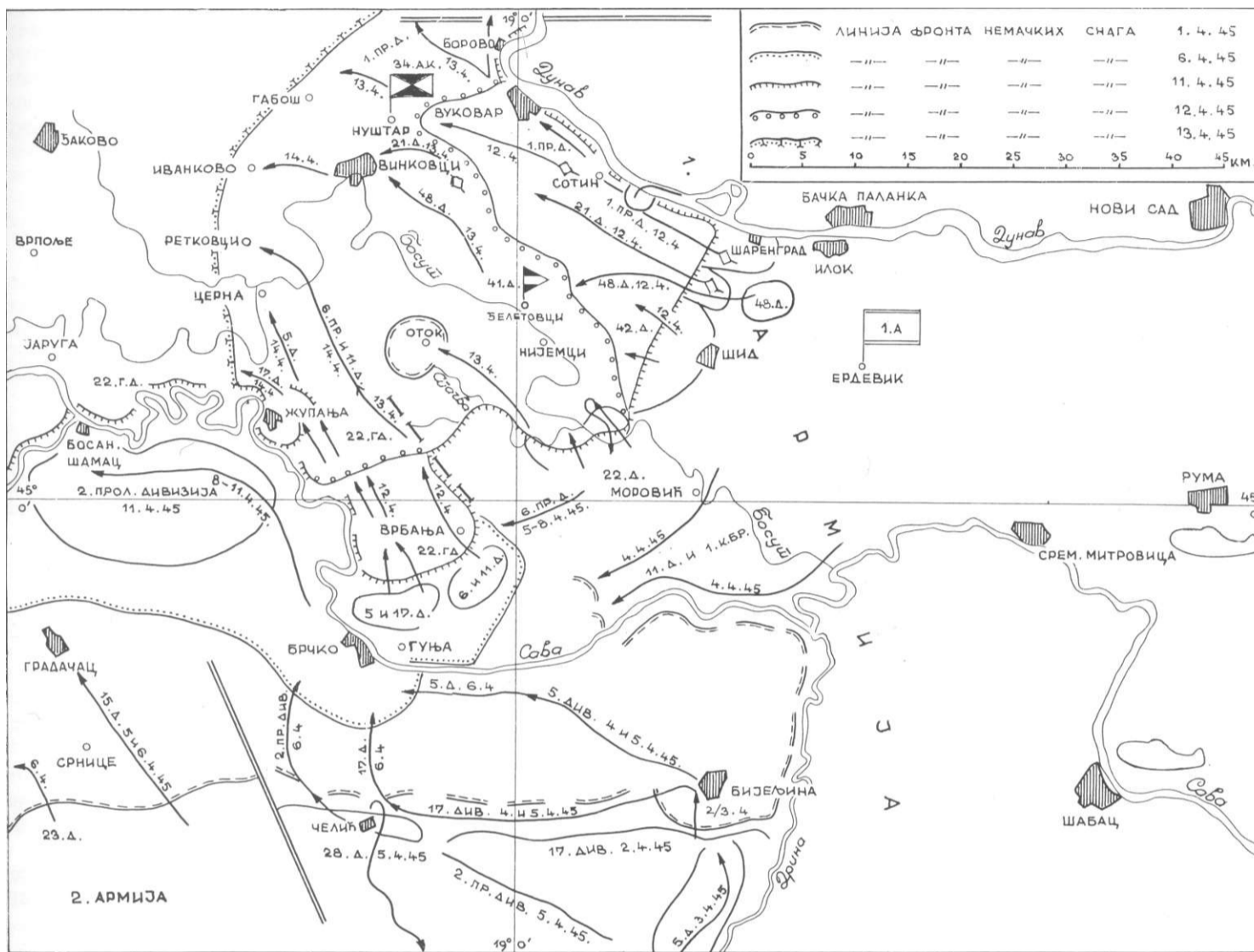
ПРИПРЕМЕ ЗА ПРОБОЈ СРЕМСКЕ УТВРЂЕНЕ ЗОНЕ

Непосредно после повратка команданта армије с саветовања у Београду, у свим јединицама 1. армије отпочеле су веома опсежне и садржајне припреме војника, старешина, команди и јединица.

Између осталог, биле су предузете опсежне мере да се још једанпут провере извиђачки и обавештајни:

Арtilерци су имали осматрачнице и на крововима сремске кућа, стаја и других зграда, април 1945 (из листа 1. армр „За победу“)

1. Армија ЈА у борбама за разбијање немачког фронта у Срему од 3. до 14. априла 1945.

подаци о непријатељским снагама на фронту 1. армије, а нарочито на делу фронта између Дунава и Босута. У том циљу, Штаб 1. армије издао је 2. априла заповест 1. и 6. пролетерској и 21. дивизији да до 5. априла увече изврше припреме за предузимање нападних акција с циљем да се помогну операције 2. армије и Босанске оперативне групе дивизија 1. армије. На тај начин, привезале би се снаге непријатеља за фронт Северне групе дивизија. Истовремено, требало је да се 1. армији створи повољнији положај за шире офанзивне операције и да се дође до тачних података о јачини снага непријатеља на делу фронта између Дунава и Босута.

Поред тога, овом заповешћу било је наређено да 42. дивизија, током 3. априла, смени 1. бригаду 6. пролетерске дивизије, која се у то време налазила на положајима на левој обали Босута од Градине до Моровића, како би иста могла да се припреми за напад на непријатељска упоришта у Батровцима и Липовцу.

Исто тако, у прилогу наведеног наређења Штаб 1. армије доставио је свим јединицама и „Упутство за припрему — вјежбање за предстојеће операције које ће извршити јединице наше армије“, у коме су били прецизирани поступци како треба извршити припреме јединица за предстојеће задатке.

Наредног дана, 3. априла, Штаб армије издао је заповест у којој је прецизирао задатке 1. пролетерске и 21. српске дивизије у извршењу насилног извиђања на дан 5. априла. Овом заповешћу било је предвиђено да напад ојачаних батаљона из поменутих дивизија отпочне 5. априла у 5 часова, с тим да им претходи артиљеријска припрема у трајању од 10 минута и „артиљеријски препад“ у трајању од 5 минута.

Пред јединице Северне групе дивизија 1. армије постављени су следећи задаци:

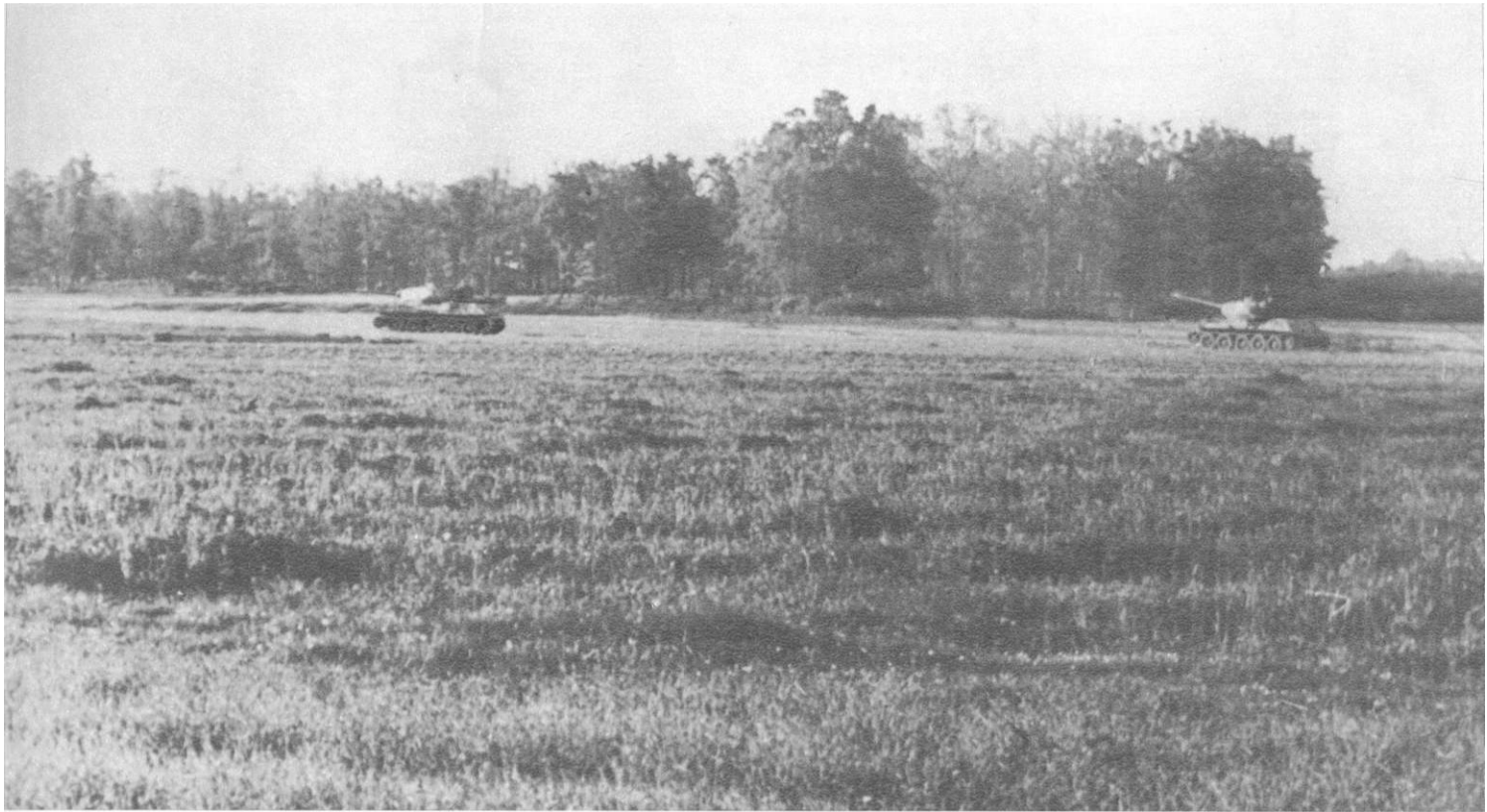
Прва пролетерска дивизија требало је да једним ојачаним батаљоном изврши насилно извиђање на делу фронта између двеју кота 141 западно од Бапске, са задатком да овлада рејоном безименог салаша западно од коте 141 (Себауров салаш) и задржи га

Радио-станица Штаба 3. крајишке бригаде у раду, 12. априла 1945 (из албума пуковника Пеоа Трнинића)

На једној артиљеријској командној осматрачници 12. априла 1945, у Срему (из листа 1. армије „За победу“)

Тенкови 2. тенковске бригаде излазе на полазни положај 12. априла 1945. код шуме Калиле, недалеко од Товарника (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

Центар везе 1. пролетерске дивизије у Шаренграду, 11. априла 1945; на слици Александар Петровић, руководиоцац СКОЈ-а батаљона за везу 1. пролетерске дивизије (из албума др Александра Петровића)

Нишанција на пуковском топу 76 мм М 27 заузима елементе за гађање, априла 1945 (из листа 1. армије „За победу“)

Тенк број 303 из састава 2. тенковске бригаде у покрету ка линији развоја 12. априла 1945, пред пробој сремског фронта (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

у својим рукама као ослонац за даља офанзивна дејства дивизије.

Поред тога, заповешћу команданта артиљерије армије било је наређено да батаљон у насилном извиђању подрже две батерије топова пуковске артиљерије, две батерије минобацача 120 мм и четири борбена чамца совјетске Дунавске флотиле са 4 топа 76 мм М. 42 ЗИС-3.

Двадесет прва дивизија имала је задатак да једним ојачаним батаљоном изврши насилно извиђање

на делу фронта код Грчићевог салаша, овлада његовим рејоном и да га задржи у својим рукама као ослонац за даља офанзивна дејства дивизије.

Шестој пролетерској дивизији је наређено да једном бригадом изврши напад на непријатељска упоришта у Батровцима и Липовцу јужно од Босута и Спачве и да их задржи у својим рукама као ослонац за касније офанзивне акције према Апшевцима, Подграђу и Илинцима.

На фронту 1. пролетерске дивизије напад је извршио 3. батаљон 3. крајишке бригаде, ојачан Четом аутоматичара, четири лака минобацача и једним противтенковским топом. Поред тога, овај батаљон су подржавале минобацачке јединице и батерије пуковских топова 3. крајишке и 13. пролетерске бригаде, једна батерија топова 76 мм и две батерије минобацача 120 мм из састава Артиљеријске бригаде, као и четири топа 76 мм М. 42 са борбених чамаца из састава Сулинске бригаде совјетске Дунавске ратне флотиле.

У одређено време, 3. батаљон 3. крајишке бригаде извршио је напад на непријатељске положаје у рејону Себауеровог салаша али, упркос ванредним напорима и веома тешкој борби, није успео да постигне успех претрпевши губитке од 49 погинулих и 96 рањених.

Истог дана, на свом делу фронта између Дунава и коте 136 код Бабиног Дола, напад су извршила и два батаљона 1. пролетерске бригаде. После жестоких борби, јединице ових батаљона су продрле до жичаних препрека и пред њима биле заустављене жестоким отпором немачких јединица, претрпевши при том губитке од 35 мртвих и 72 рањена. Укупни губици 1. пролетерске дивизије били су 84 мртва и 168 рањених.

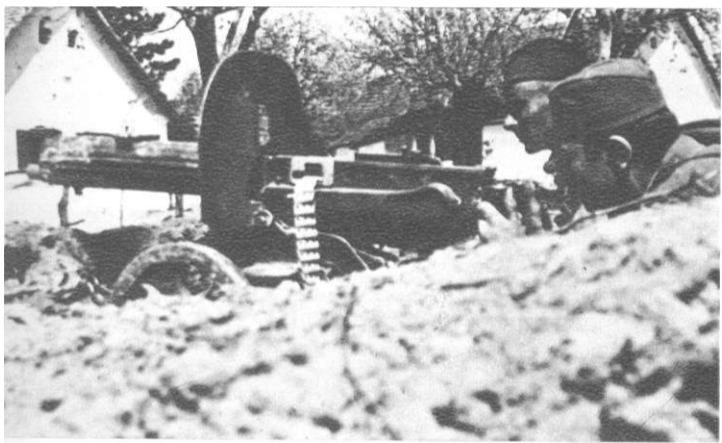
На фронту 21. дивизије напад на Грчићев салаш извршио је 1. батаљон 5. српске бригаде, али ни он није постигао жељени успех. Губици ове дивизије током 5. априла износили су 16 мртвих и 88 рањених.

Једно одељење тешког митраљеза „максим“ из 1. пролетерске бригаде на положају у Срему, марта 1945 (из књиге „Прва пролетерска од Београда до Загреба“)

Једно одељење противавионског митраљеза из 1. пролетерске бригаде на положају у Срему, марта 1945 (из књиге „Прва пролетерска од Београда до Загреба“)

Митраљесци 2. македонске бригаде 48. дивизије у борби за ослобођење села Илаче, 12. априла 1945 (из албума пуковника Дака Кундачине)

Борци 1. македонске бригаде 48. дивизије заузели су немачке ровове код Товарника 12. априла 1945. и воде борбу за његово ослобођење (из албума пуковника Дака Кундачине)

Такође, у два часа 5. априла отпочео је, уз подршку Тешког дивизиона 42. дивизије, напад 1. бригаде 6. пролетерске дивизије на непријатељска упоришта у селима Батровци и Липовац али, и поред више пута поновљених напада током дана, није постигнут никакав успех. Бригада се повукла на полазне положаје претрпевши губитке од 33 мртва и 149 рањених.

Поред напред описаних акција насилног извиђања у времену између 1. и 11. априла, у јединицама Северне групе дивизија извршен је и низ других припрема неопходних за успешно извршење борбених и других задатака у току пробоја сремског фронта. Између осталог, у оквиру припрема јединица за извршење пробоја сремског фронта, у свим јединицама је изведена обука у уклањању минско-експлозив-

Минобачачлије 42. дивизије дејствују за време пробоја сремског фронта, 12. априла 1945 (из албума генерала Бена Руса)

них препрека и начину савлађивања разних других препрека. Посебна пажња је посвећена томе да све јединице на главном положају, у непосредном додиру са непријатељем, израде приближнице „сапирањем“, тј. копањем саобраћајница директно према рововима непријатеља. На тај начин, јединице су савлађивале минско-експлозивне и друге препреке испред непријатељевих положаја — заправо, испред првог рова главног положаја.

ОДЛАГАЊЕ ДАНА ПРОБОЈА СРЕМСКОГ ФРОНТА И ФОРСИРАЊА ДУНАВА И ДРАВЕ

С обзиром на то да је планом стратегијских операција за ослобођење Југославије било предвиђено да напад Северне групе дивизија 1. армије за пробој сремског фронта и форсирање Саве и Дунава отпочне тек када Јужна група дивизија овлада непријатељским мостобранима јужно од Саве, форсира ову реку и избије у рејон Жупање, Генералштаб ЈА непрекидно је ургирао да се темпо операција код Јужне

Борци 1. македонске бригаде 48. дивизије у борби код села Товарника, 12. априла 1945 (из албума пуковника Дака Кундачине)

Хаубица 122 мм М 38 из Артиљеријске бригаде 42. дивизије, на ватреном положају 13. априла 1945 (из албума генерала Бена Руса)

Пуковски топ 76 мм М 43 из 42. дивизије, на положају у Срему (из албума генерала Бена Руса)

групе дивизија повећа како би наредио почетак друге етапе операције — пробој сремске утврђене зоне и форсирање Драве и Дунава.

Још 6. априла, у току борби за ослобођење Брчког, начелник Оперативног одељења Генералштаба ЈА, генерал Хамовић, упутио је команданту 1. армије, генералу Дапчевићу, телеграм у коме га извештава да је у Срему све спремно за пробој фронта, само се чека пад Брчког и покрет јединица 1. армије ка Жупањи.

Одмах по пријему овог телеграма, генерал Дапчевић је 7. априла упутио Генералштабу ЈА овакав одговор:

Мајор Арсеније Бољевић (десно), командант 11. ваздухопловне ловачке дивизије, издаје наређење једном пилоту пред полетање на борбени задатак на сремском фронту (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

„Послије тридесет сати тешке и упорне борбе успјели смо продријети у источни дио града. Жестоке борбе се продужавају за град" (текст се односи на Брчко — прим. аутора).

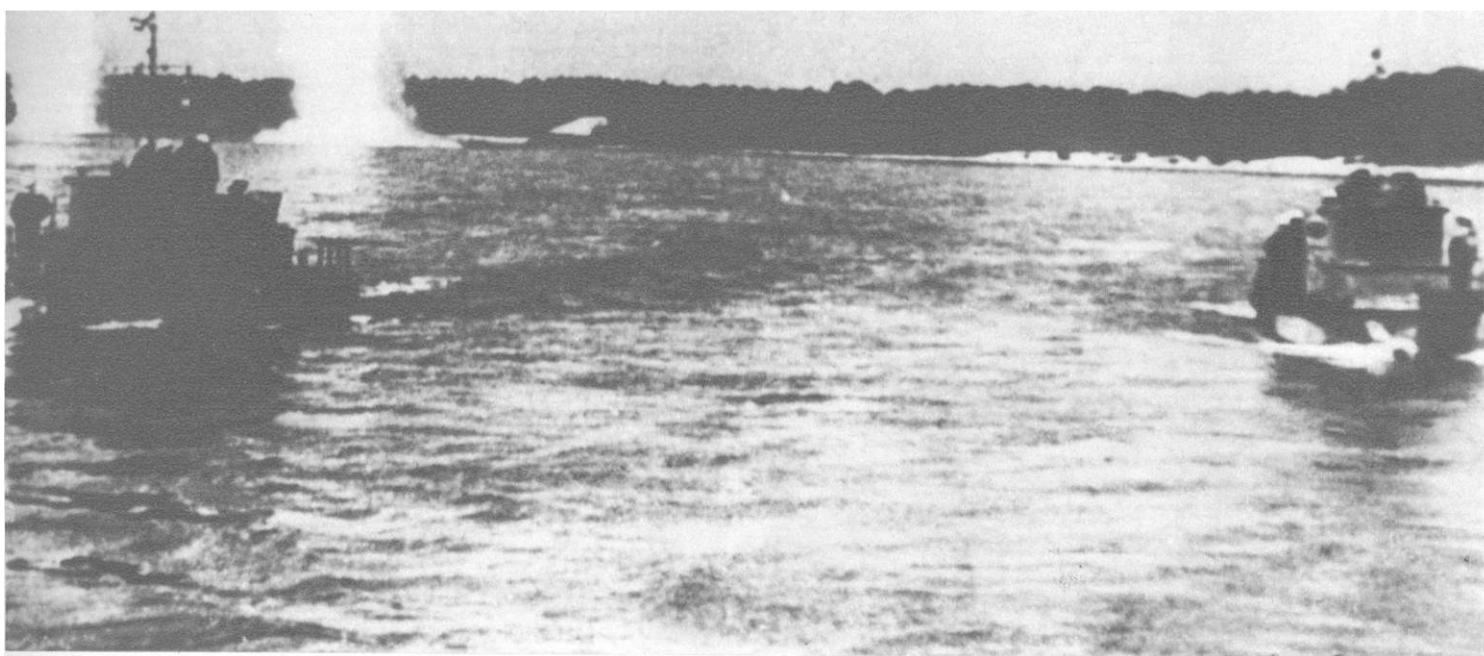
Као што се из наведеног телеграма види, Генералштаб ЈА је планирао да напад за пробој фронта у Срему и форсирање Драве отпочне 8. априла ноћу. Међутим, непријатељ је врло упорно бранио рејон Брчког.

Наредног дана, 8. априла, пошто је добио извештај команданта 1. армије да су јединице Босанске оперативне групе дивизија успеле да слома отпор непријатеља и ослободе Брчко, Генералштаб је послао генералу Дапчевићу телеграм следеће садржине:

„Обзиром на пад Брчког и створене услове за Ваше брже напредовање преко Саве ка Жупањи и позадини Сремске утврђене зоне, сматрамо да би Коста и све остале Ваше снаге из Срема требале прећи у општи напад деветог априла око 20-ог часа ноћу. Јавите нам обратном везом да ли се слажете."

Авиони Ил-2 у лету при извршавању борбеног задатка на сремском фронту (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

Бродови Дунавске ратне флотиле Црвене армије на задатку код Илока, у пролеће 1945 (из фототеке „Борбе“)

Командант 11. ваздухопловне ловачке дивизије мајор Арсеније Бољевић у авиону пред полетање на борбени задатак, априла 1945 (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

Примивши овај телеграм Генералштаба, командант 1. армије одговара још истог дана:

„Мост у Брчком срушен. Јединице са оне стране Саве (реч је о 6. и 11. дивизији и 1. коњичкој бригади — примедба аутора) воде борбу до Гуње. Ми се нећемо моћи пребацити још за три до четири дана.”

Као што се из наведених телеграма види, очекивања Генералштаба нису се остварила. Због тога је Генералштаб још једанпут одложио почетак напада и наредио Штабу 1. армије да јединицама Северне

групе дивизија изда авизо заповест за пробој, с тим да се у току 9. и 10. априла заврше све припреме како би напад могао да отпочне 11. априла ујутро.

АВИЗО ЗАПОВЕСТ ЗА ПРОБОЈ СРЕМСКЕ УТВРЂЕНЕ ЗОНЕ

Поступајући по добијеном наређењу Генералштаба ЈА, Штаб 1. армије је 8. априла издао заповест јединицама Северне групе дивизија 1. армије за извршење припреме напада за пробој фронта. Овом заповешћу било је, између осталог, наређено:

Четрдесет другој дивизији да 7. бригадом смени јединице 21. српске дивизије на фронту од железничке пруге Шид — Товарник до Трунићевог салаша, и истовремено прошири фронт своје 3. и 16. бригаде на североисток и смањи ширину фронта 7. бригаде.

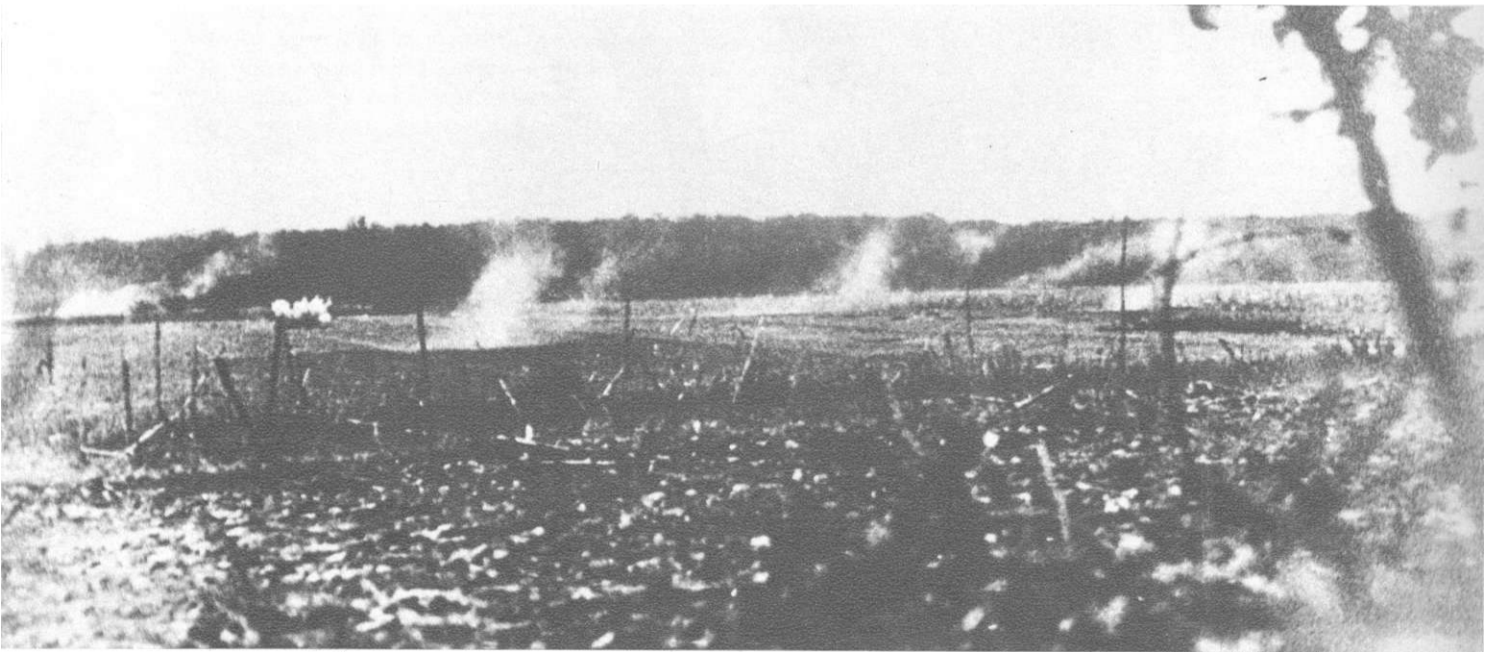
Двадесет првој дивизији да једном бригадом смени јединице 1. пролетерске дивизије од Трунићевог салаша до закључно Безименог салаша.

Штабу 15. корпуса да 48. дивизија 9. априла изврши покрет из дотадашњег рејона размештаја у рејон Беркасово — Сот — Моловин.

Смена артиљеријских јединица и поседање нових ватрених положаја требало је да се изврши ноћу 9/10. априла, сагласно заповести команданта артиљерије армије.

Исто тако, овом заповешћу је наређено да у току 9. и 10. априла Штаб 15. корпуса, штабови јединице 1, 21. и 48. дивизије, команданти и командири тенковских јединица изврше рекогносцирање земљишта по следећим задацима:

Прва пролетерска дивизија, једном бригадом, вршиће пробој на делу фронта од натписа Средњи

Пробој сремског фронта отпочео је артиљеријском припремом 12. априла у 04.45 часова. Први плотун је испален. Гранате су експлодирале на непријатељском положају код села Ловас. Снимак на фронту 1. пролетерске дивизије (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

Борци 1. армије су у трку гонили одступајућег непријатеља
(из листа 1. армије „За победу“)

Пешадинци 1. пролетерске бригаде јуришају на непријатељске положаје приликом пробоја сремског фронта, априла 1945 (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

Порушена зграда у Товарнику; слично су изгледале и зграде у другим селима дуж линије фронта у Срему (из фототеке „Борбе“)

потес до Безименог салаша западно од коте 141 (која се налази око 3 км западно од села Новак-Бапска).

Двадесет прва дивизија вршиће пробој са једном бригадом на делу фронта од Безименог салаша (закључно) па до Безимене шуме код коте 141 (која се налази око 700 метара североисточно од Трунићевог салаша) и да једну бригаду припреми да изврши десант Дунавом узводно између Сотина и Опатовца.

Друга тенковска бригада кренуће са полазних положаја у напад одмах по пробоју непријатељских положаја на правцу главног удара и то једним батаљоном на правцу напада 1. пролетерске, а једним другим батаљоном на правцу напада 21. дивизије.

Да се 5. српска бригада припреми да изврши десант преко Дунава између Сотина и Опатовца у исто време када јединице армије отпочну напад са фронта.

Да артиљеријске јединице на правцу главног удара изврше коректуру у току 10. априла.

Да у току 9. и 10. априла старешине свих јединица на правцима помоћних удара изврше рекогносцирање земљишта.

Да се све наведене припреме заврше 10. априла до 18 часова.

И, најзад, било је наређено да се у највећој тајности изврши снабдевање јединица муницијом, сигналним ракетама, сувом храном и другим материјалним потребама.

Поступајући по добијеној заповести, извршена је смена јединица на фронту 1. пролетерске и 21. српске дивизије. Трећа македонска бригада проширила је свој фронт од железничке пруге Шид — Товарник до закључно са путем Шид — Товарник, а 7. македонска је сменила 4. и 31. српску бригаду 21. дивизије.

Борци 1. пролетерске бригаде 1. пролетерске дивизије у јуришу на немачке положаје код села Мохова 12. априла 1945 (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

Исто тако, ноћу 9/10. априла 4. српска бригада из 21. дивизије сменила је 13. пролетерску бригаду 1. пролетерске дивизије.

На тај начин, напред наведеним сменама и посудањем положаја ноћу 9/10. априла, било је завршено основно груписање снага Северне групе дивизија 1. армије.

Поред тога, Штаб 1. армије издао је у току 8. априла и посебно наређење 22. дивизији. Њен главни задатак био је да једном бригадом форсира Босут код Батроваца и да са створеног мостобрана изврши напад у позадину непријатеља јужно од Илинаца, ради садејства с 42. дивизијом. Истовремено, ова дивизија је имала задатак да делом снага изврши напад кроз шуме Драгановце и Дубовица ка Апшевцима и,

Борци 4. српске бригаде 21. дивизије кренули су у напад за пробој сремског фронта 12. априла 1945 (из фототеке „Борбе“)

Тенк из 2. тенковске бригаде у току подршке 4. српске бригаде 21. дивизије приликом пробоја сремског фронта, 12. априла 1945 (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

Пешадија 4. српске бригаде 21. дивизије напушта ровове и креће на јуриш, 12. априла 1945. у 05.00 часова

убацујући нове снаге, прошири мостобран и сломи отпор непријатеља у рејону Илинци — Апшевци — Подграђе.

Помоћни задатак дивизије био је да окружи снаге непријатеља у рејону Липовца, нападне их и уништи. За извршење наведених задатака дивизији је било стављено на употребу 10 чамаца. Готовост за извршење добијених задатака била је одређена за 9. април увече.

Наредног дана, 9. априла, Штаб 1. армије је издао посебну заповест Штабу 5. бригаде 21. дивизије. Наиме, она је била одређена да се као десантна јединица искрца у позадину непријатељског главног одбрамбеног појаса, и, својим дејством из позадине, садејствује с 1. пролетерском дивизијом у пробоју дела непријатељског фронта у Срему.

Задатак 5. српске бригаде био је да ноћу 11/12. априла изврши десант између Сотина и Опатовца у висини Сабадошевог салаша и образује мостобран, а потом, обезбедивши мостобран према Сотину снагама једног батаљона, главним снагама нападне непријатељско упориште у селу Опатовцу и да, по ослобођењу Опатовца, у садејству с јединицама 1. пролетерске дивизије ослободи село Мохово а затим да се прикупи на пристаништу у Опатовцу; одакле ће бродовима совјетске Дунавске ратне флотиле бити превезена на леву обалу Дунава, у Бачко Ново Село.

Следећи задатак 5. српске бригаде био је да ноћу 11/12. априла изврши десант између Вуковара и Сотина, како би садејствовала с 1. пролетерском дивизијом у ослобађању Сотина. Овај задатак бригада је имала да изврши у случају да 1. пролетерска дивизија не ослободи Сотин у току 11. априла. Уколико би, гхак, 1. пролетерска дивизија ослободила Сотин 11. априла, ова бригада је имала задатак да ноћу 11/12. априла изврши десант између Борова и Вуковара, пресече комуникацију која повезује ова два града, и да нападне непријатељска упоришта у Вуковару и Борову.

После ослобођења Вуковара бригада је имала задатак да се прикупи на пристаништу у Вуковару, превезе преко Дунава на леву обалу а потом крене узводно ка Даљском рити и ноћу 12/13. априла изврши десант између Даља и Борова, пресече комуникацију која повезује ова два места и, обезбеђујући се према Даљу, садејствује с 1. пролетерском дивизијом у борби за ослобођење Борова.

После ослобођења Борова, стављајући се под команду 1. пролетерске дивизије, 5. српска бригада је имала задатак да се прикупи у рејону поља Шанац — Селишће ради образовања фронта према Даљу.

У заповести је посебно било наглашено да 5. српска бригада, „за време бављења њених јединица на борбеним чамцима и мониторима, као и у погледу одређивања мјеста прелаза Дунава... потпада под команду команданта бригаде бродова, хероја Совјетског Савеза, капетана II ранга, друга Державина". Све припреме за извршење добијеног задатка требало је да изврши до 10. априла увече, по упутствима капетана II ранга Державина и оперативног официера из Штаба 1. армије, капетана Војина Ћоровића.

Исто тако, у току 9. априла, Штаб 1. армије доставио је свим својим јединицама „План садејства авијације са трупама на земљи, артиљеријом и тен-

Тенк број 101 са „укупним десантом“ на дан пробоја сремског фронта код Сотина, 12 априла 1945 (из албума пуковника Пера Трнинића)

На овом тенку из састава 2. тенковске бригаде види се десантна пешадија из састава 3. крајишке бригаде 1. пролетерске дивизије, 12. априла 1945. приликом пробоја сремског фронта (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

Једно пушкомитраљеско одељење 1. пролетерске бригаде у нападу на непријатеља преко „брисаног простора“ — у Срему 12. априла 1945 (из књиге „Прва пролетерска од Београда до Загреба“)

Пилоти 112. ваздухопловног ловачког пука на аеродрому Кленак априла 1945, после извршења борбеног задатка (слева надесно): Јосип Грабар, Сава Пољанец, Рус и Ненад Ковачевић (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

Непријатељ је ватром зауставио наше борце и они се журно укопавају на „брисаном простору“ (из листа 1. армије „За победу“)

ковима“. Упутством је предвиђено да ће авијација, за време извођења артиљеријске припреме „масовним и ешелонираним нападима“, дејствовати по предњем крају непријатељске одбране у рејонима Опатовца, Мохова, Ловаса, Товарника и Илинаца, и да пешадијске, артиљеријске и тенковске јединице обележавају места свога налажења серијом од 3 до 5 зелених ракета испалених у правцу непријатеља.

Исто тако, упутством је предвиђено да све јединице, у току напада кроз дубину непријатељских по-

ложаја, обележавају места свог налажења серијом зелених ракета. Поред тога, у времену од 10. до 20. априла, да на куполама тенкова белом бојом буду нацртани троуглови. Са авионима у ваздуху била је предвиђена и радио-веза од момента прелетања линије фронта. Ову су везу одржавали ваздухопловни официри за навођење и команданти и командири тенковских јединица.

ЗАПОВЕСТ ЗА ПРОБОЈ СРЕМСКОГ ФРОНТА

Упознавши се са ситуацијом на фронту Јужне групе дивизија 1. армије, Генералштаб је 9. априла дошао до закључка да ће се њихово продирање у рејон Жупање остварити најраније 12. априла. Ради спровођења свог плана о одсецању и уништењу снага 34. армијског корпуса у Срему, Генералштаб ЈА донео је 9. априла одлуку да и по трећи пут одложи почетак напада Северне групе дивизија 1. армије у Срему и 3. армије на Драви и Дунаву. Почетак „општег напада“ био је одређен за 12. април ујутро. У том смислу, Генералштаб ЈА је издао наређење штабовима 1. и 3. армије да изврше све припреме и рхздаду своје заповести.

У заповести Штаба 1. армије од 10. априла и изменама и допунама те заповести од 11. априла 1945, циљ операције 1. и 3. армије био је овако формулисан:

Борци 48. дивизије продиру ка Винковцима, 13. априла 1945
(из албума пуковника Дака Кундачине)

Митраљезац 42. дивизије са митраљезом на леђима прелази
газом један од многих канала на сремском фронту (из
албума генерала Бена Руса)

Једно одељење телефониста из 1. пролетерске бригаде жури за пешадијом да би успоставило везу штаба бригаде са командом батаљона 12. априла 1945 (из књиге „Прва пролетерска од Београда до Загреба“)

„Основна замисао ових операција је да се пресјече непријатељска групација на сремском фронту, да се одвоји од своје позадине и брзим дејством са свих праваца да се уништи.“

Задатак 3. армије био је да своје главне снаге после форсирања Драве усмери ка Старим Микановцима и Винковцима ради спајања с јединицама Јужне групе дивизија 1. армије.

Задатак Северне групе дивизија 1. армије био је да изврши пробој непријатељског фронта на десном крилу сремске утврђене зоне, разбије његову одбрану на правцима ка Вуковару и Винковцима, да у „снажном налету“ овлада рејонима Вуковара и Винковаца, споји се с јединицама 3. армије код Даља, а потом нападима с фронта и из позадине, убрза уништавање непријатељских снага на сремском фронту.

Задатак Јужне групе дивизија 1. армије није био у овим заповестима детаљније излаган, јер је још раније био утврђен, а и због тога што је њоме непосредно командовала група официра са командантом армије на челу. Као што је раније речено, задатак ове групе дивизија био је да форсира Саву на одсеку Брчко — Орашје, а потом да брзо продире на север ка рејону Винковци — Стари Микановци ради спајања са десним крилом 3. армије. По спајању са 3. армијом ова група дивизија, обезбеђујући се према западу, учествује са осталим јединицама 1. армије и 3. армије у уништавању окружене непријатељске групације у Срему.

Ради извршења наведеног задатка, Штаб 1. армије донео је одлуку да Северна група дивизија нанесе главни удар на делу фронта између Дунава и Товарника, с тим да се пробој фронта изврши на одсеку од Безимене шуме код коте 141, око 700 метара северо-источно од Трунићевог салаша па до Безименог салаша на Средњи потес. Пробој фронта имале су да

Једно одељење 1. пролетерске бригаде у наступању ка Опатовцу 12. априла 1945. (из фототеке „Борбе“)

изврше 1. пролетерска и 21. дивизија, ојачане са по једним батаљоном тенкова из састава 2. тенковске бригаде.

Помоћне ударе имале су да изврше 42. и 22. дивизија свака на свом делу фронта.

Задаци јединица Северне групе дивизија били су:

Прва пролетерска дивизија имала је задатак да 12. априла, једном бригадом, уз подршку артиљерије, изврши пробој непријатељског главног положаја на делу фронта Средњи потес — кота 141 а потом да, уводећи свој други ешелон, уз подршку 1. батаљона 2. тенковске бригаде, наступа правцем који између Опатовца и Ловаса води ка Сотину. Са осталим снахама дивизија је имала да врши напад на фронту између Дунава и Средњег потеса.

У току продирања између Опатовца и Ловаса дивизија је имала задатак да, обезбеђујући се према Ловасу, одвоји мање снаге и упуту их ка Мохову и Опатовцу како би, у садејству са 5. бригадом 21. дивизије, ослободила ова села. Дивизија је имала задатак да главним снагама продужи напад ка линији Сотин — пустара Грабово, да се пробије између ових места и јачим снагама са северозапада нападне непријатељево упориште у Сотину а мањим, са североистока, упориште у пустари Грабово ради њиховог заузимања.

У току ноћи 12/13. априла дивизија је имала задатак да се прикупи у рејону Сотин — пустара Грабово и да се припреми да 13. априла продужи ка Вуковару.

Наредног дана, 13. априла, дивизија је имала задатак да продире западно од Вуковара ка Бршадину, овлада њиме, а потом, обезбеђујући се према Трпињи и насељу фабрике обуће „Бата“ (данас „Борово“), нападне непријатељске снаге у рејону Вуковара, уништи их и ослободи овај историјски град.

По ослобођењу Вуковара дивизија је имала задатак да се ноћу 13/14. априла припреми и 14. априла продужи са продирањем ка Борову и Трпињи.

Пета бригада 21. дивизије имала је задатак да се ноћу 11/12. априла укрцанаречне ратне бродове 1. бригаде Дунавске речне флотиле Црвене армије, изврши десант између Опатовца и Сотина код Сабадошевог салаша и, уз подршку артиљеријске ватре са речних монитора, образује мостобран. По образовању мосто-

брана бригада је имала задатак да једним батаљоном наступа ка Сотину до линије Дунав — циглана код Нотиног салаша, ради обезбеђења од дејства непријатеља од Сотина, а главнином снага ка непријатељском упоришту у Опатовцу, које рано ујутро треба да напада из позадине и овладава њиме. Пошто ослободи Опатовца бригада је имала задатак да нападне непријатељско упориште у Мохову из позадине и да, у садејству са снагама 1. пролетерске дивизије, које су такође имале задатак да нападају ово упориште са фронта, сломи отпор непријатеља и ослободи Мохово.

По ослобођењу Мохова 5. српска бригада је имала задатак да се прикупи на дунавском пристаништу у Мохову, укрца у бродове Дунавске речне флотиле и превезе преко Дунава у Бачко Ново Село. У току дана 12. априла и ноћу 12/13. априла бригада је имала задатак да изврши покрет правцем Бачко Ново Село — Округла Млака — Бођанска пустара и, по потреби, а по наређењу 1. пролетерске дивизије, изврши десант између Вуковара и Борова, код фабрике обуће „Бата“, пресече пут Борово — Вуковар и делом снага нападне са севера непријатељске снаге које буду браниле Вуковар.

Двадесет прва дивизија имала је задатак да у току 12. априла, једном бригадом, уз подршку артиљерије, изврши пробој непријатељског главног положаја на делу фронта између коте 141 и безимене шуме источно од Трунићевог салаша. Пошто изврши пробој, дивизија је, ојачана 14. бригадом 48. дивизије,

Пуковски топ 76 мм М 43 из 42. дивизије на положају код Товарника, 12. априла 1945, извршио је свој задатак и спрема се за марш и посудање новог положаја (из албума генерала Бена Руса)

Батерија 76 мм 1. пролетерске бригаде у стопу је пратила „своју“ пешадију и ватром јој крчила пут после пробоја сремског фронта (из књиге „Прва пролетерска од Београда до Загреба“)

имала задатак да, уз подршку 3. батаљона 2. тенковске бригаде, продужи са продирањем правцем Рана јабука — Томпојевци — Берак — Свињаревци.

У току продирања дивизија је имала задатак да мањим снагама нападне непријатељево упориште у Ловасу са југозападне и западне стране и овлада њиме, а главним снагама да продужи наступање и ослободи Томпојевце, Миклушевце, Чаковце, Берак и Свињаревце. У току ноћи 12/13. априла дивизија је имала задатак да се прикупи у рејону Берак — Свињаревци и припреми за напад наредног дана.

Током дана 13. априла, дивизија је имала задатак да продужи наступање правцем Петровци — Нуштар, ослободи села Негославце, Петровце и Церић, а потом, обезбеђујући се мањим снагама према Винковцима, Маркушици и Боботи, главним снагама нападне непријатељске снаге у Нуштару, разбије их и ослободи ово село. У току ноћи 13/14. априла дивизија је имала задатак да се прикупи у рејону села Нуштар и припреми да 14. априла, обухватом са североистока, нападне непријатељске положаје у рејону Винковаца и, у садејству са снагама 48. дивизије, ослободи овај град.

Четрдесет осма дивизија, без 14. македонске бригаде, имала је задатак да 12. априла, по извршеном пробоју главног положаја у зони дејства 1. пролетерске и 21. дивизије, прође кроз брешу на фронту пробоја, а затим упути мање снаге са севера и запада ка Товарнику ради садејства с 42. дивизијом у нападу на непријатељско упориште у рејону овог села и ради обезбеђења свога левог бока. Главнином снага дивизија је имала задатак да брзо продире на запад и обухватом са севера нападне непријатељске снаге у ре-

јону Илача — Шидски Бановци, разбије их и ослободи ова села.

У току 13. априла дивизија је имала задатак да продужи са наступањем правцем Оролик — Слаковци — Сремске Лазе — Стари и Нови Јанковци — Мирковци и да, уништавајући непријатељске снаге на правцу наступања, главним снагама избије у рејон Мирковаца а мањим снагама овлада мостом на Босуту 1,5 км североисточно од Привлаке како би онемогућила непријатеља да пребацује своје снаге од Отока ка рејону Мирковци — Винковци. У току ноћи 13/14. априла дивизија је имала задатак да се прикупи у рејону Мирковаца и припреми да 14. априла нападне Винковце са југоистока и, у садејству с јединицама 21. дивизије, овлада рејоном Винковаца и ослободи овај град.

Четрдесет друга дивизија имала је задатак да 12. априла ујутро изврши напад на фронту између Трунићевог салаша и Градине на Босуту, с тим да пробије фронт на правцима Шид — Товарник и Мала Вашица — Илинци. У току 12. априла, делом снага, ради пробоја, треба да нападне положаје непријатеља у рејону Товарника и, у садејству с јединицама 48. дивизије, овлада овим рејоном и ослободи Товарник. Такође, истог дана делом снага, а у садејству с јединицама 22. дивизије, треба да напада ради пробоја код Градине на Босуту, а потом бочним ударом са југа да ослободи Илинце. У току ноћи 12/13. априла дивизија је имала задатак да се прикупи у рејону Товарник — Илача.

Наредног дана, 13. априла, дивизија је, као армијска резерва, требало да одмаршује у рејон Нови Јанковци — Стари Јанковци — Петровци и да, у слу-

чају потребе, садејствује с 1. пролетерском дивизијом у борбама за ослобођење Вуковара и Борова.

Двадесет друга дивизија имала је задатак да ноћу 11/12. априла главнином снага изврши форсирање Босута између Липовца и Батроваца.

У току дана 12. и ноћу 12/13. априла ова дивизија је требало да изврши следеће задатке:

Прво, да 12. априла ујутро нападне непријатељско упориште у рејонима Апшеваца и Подграђа, овлада мостом на реци Босут у с. Подграђе, и образује мостобран с циљем да створи што повољније услове за даља дејства ка Нијемцима.

Друго, да мањим снагама нападне из позадине положаје непријатеља на левом крилу 42. дивизије код Градине.

Треће, да мањим снагама одсече снаге непријатеља у рејону Липовца, изолира их и уништи нападом с фронта и из позадине од Апшеваца.

Четврто, да нађе могућност убацивања лаких јединица кроз Спачванске и Босутске шуме, које би с леђа нападе снаге непријатеља у рејонима Подграђа и Нијемаца.

У току 13. априла дивизија је требало да наступа правцем Нијемци — Комплетинци и да, обезбеђујући се од Отока, уништи снаге непријатеља у рејонима ових села.

Ноћу 13/14. априла дивизија је требало да се припреми за напад на непријатељске снаге у рејонима Отока и Привлаке.

Наредног дана, 14. априла, дивизија је требало да изврши напад на снаге непријатеља у рејонима Отока и Привлаке, овлада њиховим положајима, ослободи ова села а затим продужи са наступањем ка селу Роковцима и ослободи га од непријатеља.

Друга тенковска бригада требало је да 11. априла увече изврши покрет из рејона Беркасова у полазни рејон за напад: шума Калиле — шума Церје око 2 км југозападно од села Бапска, а у току 12. априла ова бригада је требало да изврши више задатака.

Први тенковски батаљон имао је задатак да по извршеном пробоју непријатељских положаја на правцу главног удара 1. пролетерске дивизије наступа кроз отворену брешу и подржава напад ове дивизије правцем Средњи потез — салаш Ф. Сенца и даље између Опатовца и Ловаса ка Сотину. У току продирања овај батаљон ће се спојити са 5. бригадом 21. дивизије код Опатовца и подржавати јединице 1. пролетерске дивизије и 5. српске бригаде приликом ослобођења Мохова, Опатовца, Сотина и пустаре Грабово. По овладавању линијом Сотин — пустара Грабово, батаљон је имао задатак да се прикупи у рејону Сотина и пустаре Грабово и припреми за борбу у току 13. априла, када је требало да подржава јединице 1. пролетерске дивизије при продирању ка Бршадину и у борбама за ослобођење Вуковара. По ослобођењу овог града батаљон је до краја дана, 13. априла, имао задатак да се прикупи на зборно место у Бршадину и припреми за борбе наредног дана ка селима Борову и Трпињи.

Трећи тенковски батаљон имао је задатак да по извршеном пробоју на правцу главног удара 21. ди-

Борци 1. пролетерске бригаде у селу Мохову непосредно по ослобођењу, 12. априла 1945 (из албума пуковника Душана Узелца)

визије, наступа кроз створену брешу и врши подршку напада ове дивизије при ослобођењу Ловаса, Томпојеваца, Берка и Свињареваца. По избијању 21. дивизије у рејон Свињареваца, батаљон би се прикупио у рејону источно од Свињареваца. Наредног дана, 13. априла, батаљон је имао задатак да подржава наступање јединица 21. дивизије правцем Петровци — Церих — Нуштар, садејствујући с њом при ослобођењу поменутих села. По ослобођењу Нуштара требало је да се прикупи на зборном месту у рејону пустаре Хенриковци и припреми да наредног дана подржава 21. дивизију у борбама за ослобођење Винковаца.

Напад Северне групе дивизија требало је да почне 12. априла у 04.45 часова артиљеријском припремом у трајању од 15 минута. Било је предвиђено да за време артиљеријске припреме авијација изврши удар по непријатељским положајима у рејонима Мохова, Ловаса, Товарника, Илинача и другим местима у ближој дубини његове одбране, а инжињеријске јединице су имале задатак да створе пролазе у минским пољима на предњем крају непријатељске одбране; пешадијске јединице у првом борбеном ешелону да у то исто време крену у напад подилазећи непријатељском првом рову како би, по престанку артиљеријске припреме, кренуле на јуриш и ускочиле у непријатељске ровове.

ДЕСАНТ ПРЕКО ДУНАВА И ФОРСИРАЊЕ
БОСУТА И СПАЧВЕ

Сагласно плану стратегијске операције за разбијање сремског фронта, у операцији пробоја сремске утврђене зоне узела је учешћа и Дунавска ратна флота Црвене армије. Она је ноћу 11/12. априла 1945. својим ратним бродовима превезла јединице 5. српске бригаде од Букина и Бачког Новог Села до Сабадошевог салаша, а потом вршила ватрену подршку јединица ове бригаде док су оне извршавале своје задатке.

Други батаљон 5. српске бригаде укрцао се у Букину 11. априла у 22 часа. Овај батаљон, под командом поручника Љубише Катанића, имао је 570 бораца и био је у првом таласу десанта. Њему су у Бачком Новом Селу придати два противтенковска топа, један противавионски митраљез и чета батаљонских минобацача 82 мм. На задатак су кренули око 23 часа. Седам совјетских оклопних чамаца, са по 80 бораца, непримећено су се приближили десној обали Дунава код Сабадошевог салаша. Десант је извршен без артиљеријске припреме. Кад су бродови прилазили обали, непријатељ је отворио веома снажну ватру из аутоматских оруђа. Батаљон се брзо искрцао на стрму обалу, савладао препреке од жица, разминирао пролаз у једној ували и узварао се уз обалу. Непријатељски бункери које су држали војници Борбене групе „Бренер“ били су заузети на јуриш. Други батаљон је наступао веома енергично и већ око 2 часа по поноћи 12. априла избио на пут између Опатовца и Сотина код коте 115 и посео положај фронтом према Сотину.

Остала два батаљона укрцана су у Бачком Новом Селу и превезена на десну обалу Дунава. Око 1.000 бораца 5. српске бригаде било је 12. априла искрцано на десну обалу Дунава. Савладавши стрму обалу Дунава источно од Сабадошевог салаша, оба батаљона су до 3 часа ујутро избила на линију пустара Липовац — пустара Фридриховац — Феђверов

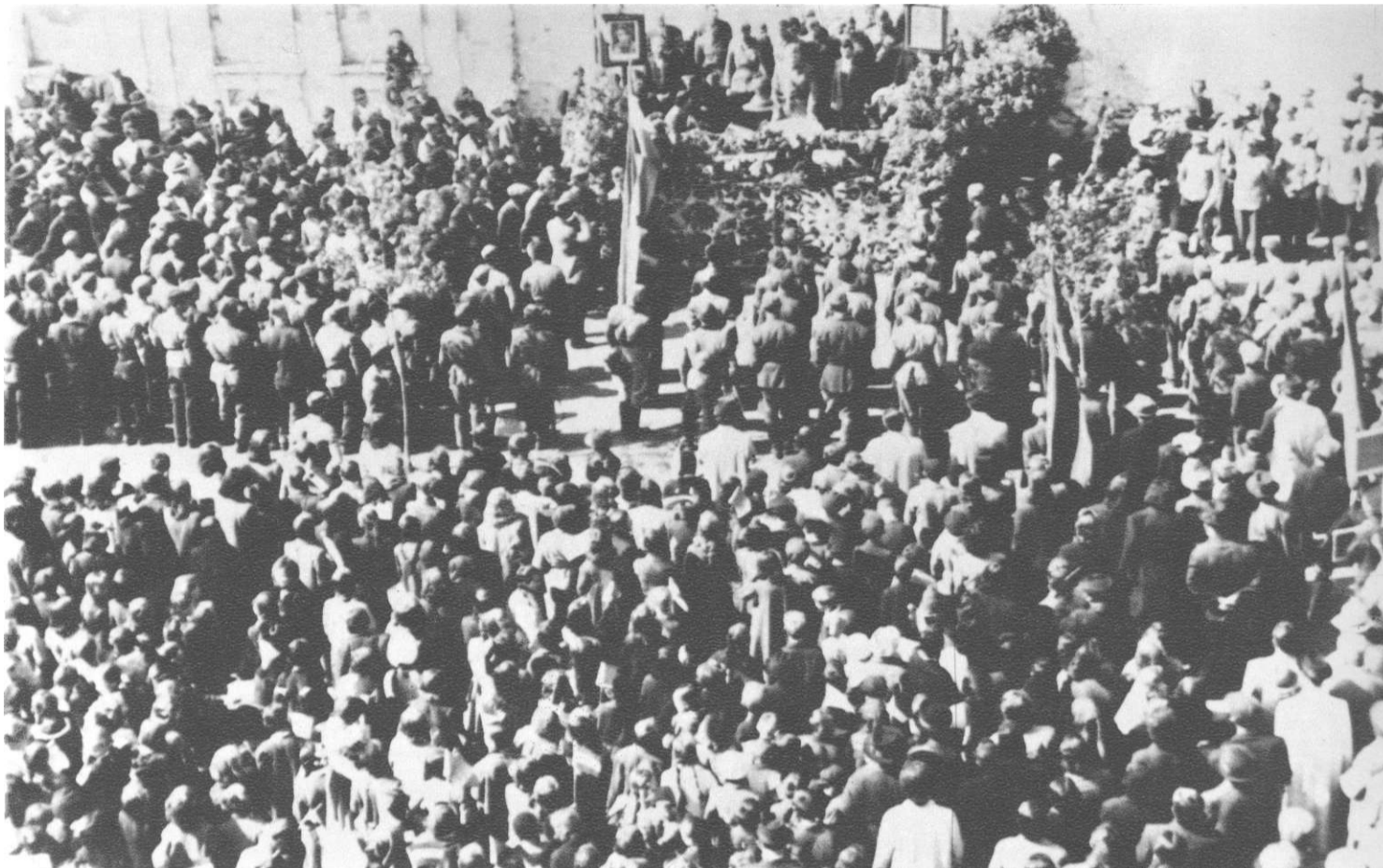
ПРВА АРМИЈА У ПРОБОЈУ СРЕМСКЕ УТВРЂЕНЕ ЗОНЕ

салаш — кота 118. Тиме је одбрамбени фронт немачке Борбене групе „Бренер“ био раздвојен на два дела. Према томе, 5. српска бригада је успела да, пре почетка општег напада на сремском фронту, образује мостобран ширине око 2 и дубине око 1,5 км. Оклопни чамци и монитори из рејона Букина подржавали су батаљоне 5. српске бригаде на заузетом мостобрану. Отпор кордонски распоређеног непријатеља, није био снажан. Тек око 6 часова он се средио и прешао у противнапад. Међутим, 5. српска бригада је изградила солидан положај и одбила напад непријатељских резерви. Убрзо је био успостављен борбени додир са тенковима 1. батаљона 2. тенковске бригаде и батаљонима 13. пролетерске бригаде 1. пролетерске дивизије.

Уз подршку артиљерије са совјетских монитора „Азов“ и „Керч“, у преподневним часовима 12. априла сломљен је отпор непријатеља у рејону Опатовца и ослобођено је ово село на десној обали Дунава. Пета српска бригада је сјајно извршила свој задатак.

Исто тако, ноћу 11/12. априла јединице 8. српске бригаде 22. дивизије форсирале су Босут и Спачву.

После краће ватрене припреме, у којој су учествовали минобацачи и митраљези, у 23 часа 11. априла у понтоне су се укрцали 1. вод 1. чете 1. батаљона и Вод аутоматичара 1. батаљона, форсирали Босут и искрцали се на његову леву обалу. Непријатељски митраљесци су отворили ватру, али су ућуткани ватром митраљеза и минобацача 1. батаљона који су подржавали искрцавање првог таласа и њихов напад. Вод аутоматичара је на јуриш освојио прве ровове и бункере на самој обали реке и у њима убио 22, а заробио 5 немачких војника. Бежећи из бункера у паничном страху, у Босуту се удавило 6 немачких војника. Успешна дејства првог таласа на левој обали Босута омогућила су осталим таласима првог батаљона да без губитака форсирају реку. Пошто је 1. батаљон 8. бригаде врло брзо образовао мостобран на левој обали Босута, отпочело је превозиње осталих јединица 2. и 3. батаљона ове бригаде. Мостобран

У ослобођеном Вуковару одржан је митинг 14. априла 1945
(из албума пуковника Душана Узелца)

С циљем да успори напредовање 1. пролетерске дивизије,
Немци су 12. априла око 13 часова порушили бетонски мост
у Вуковару (из албума пуковника Душана Узелца)

На кратком застанку, уморни борци 1. армије искористили
су да мало „дремну“ (из листа 1. армије „За победу“)

Инжињерци 42. дивизије граде прелаз преко једног од многих канала на сремском фронту, 1945 (из албума генерала Бена Руса)

Инжињерци 1. пролетерске бригаде оспособљавају мост на реци Вуки, у Вуковару, 12. априла 1945 (из књиге „Прва пролетерска од Београда до Загреба“)

Група партијских и политичких руководица при Штабу 1. пролетерске дивизије у Вуковару, 13. априла 1945 (из албума пуковника Вељка Совиља)

се проширио на запад до шуме Дубовица, а на исток и север до шуме Драгановце. До свитања 12. априла на мостобрану су се нашли цела 8. српска бригада и 3. батаљон 12. српске бригаде. Непријатељ се повукао на свој главни положај на јужној ивици шуме Драгановце и са њега пружио веома жесток отпор. Борбени поредак 8. српске бригаде био је обасут снажном артиљеријском ватром. Бригада је због тога морала да пређе у одбрану на брисаном простору, изложена изузетно жестокој митраљеској, минобацачкој и артиљеријској ватри.

Исто тако, ноћу 11/12. априла, западно од Липовца, у рејону капеле Свети Лука и пашњака Вукотине извршила је форсирање реке Спачве 10. српска бригада 22. дивизије. На десној обали на положајима су се налазили Допунски батаљон 41. тврђавске дивизије и један батаљон усташа под командом мајора Хорста.

После жестоке борбе која је отпочела око 3 часа ујутро 12. априла, батаљони 10. српске бригаде образовали су мостобране и успели да непријатељске јединице одбаце у шуму Нарача, између Спачве и Босуца. Даљи продор 10. српске бригаде био је заустављен снажним отпором непријатеља.

СЕВЕРНА ГРУПА ДИВИЗИЈА У ПРОБОЈУ СРЕМСКЕ УТВРЂЕНЕ ЗОНЕ

У 4.45 часова 12. априла, отпочела је снажна артиљеријска припрема из свих артиљеријских и минобацачких оруђа Северне групе дивизија 1. армије. Предњи крај непријатељске одбране на одсеку пробоја, на потесу Средњи потес — Бановина, био је потпуно разорен. Друга линија ровова и ровови по дубини били су преорани и обавијени димом и прашином. Од снажних експлозија земља је подрхтавала.

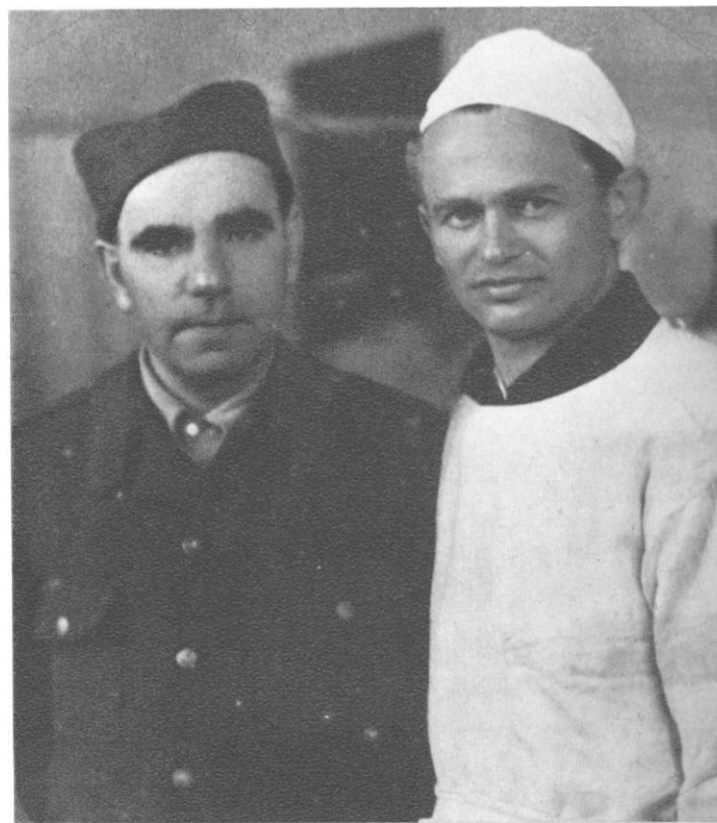
После петнаест минута ураганске ватре по непријатељским рововима, оруђа дивизијске артиљерије пренела су своју ватру на другу линију ровова. Тачно у 5 часова јединице првог ешелона кренуле су на јуриш. Ошамућени непријатељски војници у првој линији ровова пружили су слаб отпор. После 10 минута борбе, јединице првог ешелона већ су ускочиле у непријатељске ровове, разоружавале немачке војнике и одводиле их у заробљеништво ка селу Баска.

На одсеку пробоја 1. пролетерске дивизије напад је извршила 3. крајишка бригада са првим и другим батаљоном у првом ешелону. Уз поклике „јуриш“ и „ура“, оба батаљона су незадрживо упала у немачке ровове. Кратки рафали аутомата и тресак бомби сломили су последњи отпор непријатеља. Већ у 5.10 часова прва линија ровова била је заузета. У борбу је уведен и 1. тенковски батаљон. Настављено је наступање правцем Кнеблов салаш — поље Брзовац — поље Крагино воће — Сотин. Непријатељ је пружао отпор, али никако није могао да заустави продирање 3. крајишке бригаде. Ево како је у једној књизи описао пробој фронта Никица Пилиповић, ратни обавештајни официр 3. крајишке бригаде.

„Освитао је прекрасан пролетњи дан. На положајима је владала тишина. Бригада је била упокана у плодне сремске њиве и чекала да топови најаве

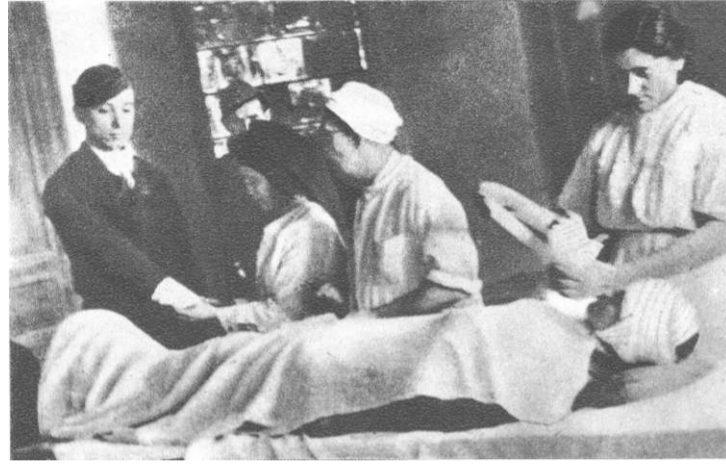
Болничарке 13. пролетерске бригаде превијају рањеника на сремском фронту, 12. априла 1945 (из фото-архиве Института за војномедицинску документацију у Београду)

Управник болничког центра у Сремској Митровици (март 1945) др Петар Чакуљевић и др Ђорђе Лукић, окулиста (из фото-архиве Института за војномедицинску документацију у Београду)

Пружање прве помоћи рањеном борцу 3. крајишке бригаде, 12. априла 1945 (из албума пуковника Никице Пилиповића)

Санитет 1. армије — у сваком превијалишту се радило даноноћно (из листа 1. армије „За победу“)

Први рањеник 21. дивизије при пробоју сремског фронта, 12. априла 1945 (из фото-архиве Института за војномедицинску документацију у Београду)

Санитет 1. армије — снимак једне од многих хируршких интервенција (из листа 1. армије „За победу“)

Санитет 1. армије — пружање прве помоћи на бојишту, април 1945 (из листа 1. армије „За победу“)

Грађани Срема носе рањеног борца 1. пролетерске бригаде у болницу, април 1945 (из књиге „Прва пролетерска од Београда до Загреба“)

нестрпљиво очекивани почетак. Тачно у 4.45 часова фијукнуле су прве гранате изнад наших глава и сручиле се на њемачке положаје. Потом је све узаврило. У року од неколико минута дим и прашина су обавиле њемачке положаје . . .

Након неколико минута појавили су се и авиони и почели тући по дебелом тепиху од дима и прашине. Онда смо сви изишли из склоништа и уживали у до тада невиђеном призору. Перо Трнинић је све чешће погледао на казаљку свог сата, као да се плашио да ће интензитет паљбе ослабити, да ће муниције понестати. Лука Аћић, начелник везе бригаде, чекао је са припремљеним сигналним пиштољем да би кад дође вријеме испалио 2 бијеле ракете и дао сигнал за полазак на јуриш, док је Раде Зорић Распућин, економ штаба, нудио ракију . . .

Протутњали су и тенкови, а артиљерија и минобацачи су се утишали, па смо и ми са нашег командног мјеста кренули ка непријатељским положајима, са којих су се полако почели разилазити облаци дима и прашине. Након 5 минута, у вријеме кад је по плану требало тек кренути у напад, батаљони су овладали главним положајем непријатеља. Нијемци нијесу успјели ни изићи из својих склоништа у која их је натјерала артиљерија и авијација, а ручне бомбе су им сручиване право у њедра . . .

Тринаеста пролетерска бригада уведена је у борбу у 5.10 часова. Прошавши кроз брешу коју је, уз подршку артиљерије, пробила 3. крајишка пролетерска бригада, на јуриш је овладала другом линијом ровова и отпочела гоњење непријатеља источно од 3. крајишке бригаде правцем салаш Ф. Сенца — кота 129 — кота 125 — Опатовца. Непријатељ је пружио јачи отпор на прилазу салашу Ф. Сенца. У јуришу на ово упориште погинули су командант и комесар 3. батаљона 13. пролетерске бригаде Никица Дамјановић и његов комесар Брежњак.

Истовремено, пробијен је фронт и на десном крилу 1. пролетерске дивизије. Италијанска бригада је по извршеном пробоју на правцу Бабин дол — Грубановљев салаш наступала ка Лежимир долу и Опатовцу, а 1. пролетерска бригада дуж пута Шаренград — Сотин ка Теларовићевом салашу и Мохову.

Рањеног борца 42. дивизије носе у дивизијску болницу (из албума генерала Бена Руса)

Факсимил насловне стране „Фронтовог билтена“ 48. дивизије (из Архива Војноисторијског института у Београду)

Сломивши отпор непријатеља на главном положају, ове две бригаде су продужиле са продирањем и око 8 часова избиле на линију Мохово — Опатовца. За то време совјетски монитори „Азов“ и „Керч“ тукли су непријатељске положаје у рејону Опатовца.

За време док су вођене борбе за пробој фронта код Мохова, Опатовца, Ловаса, Товарника и Илинаца, напад јединица 1. армије подржавале су ескадриле ловачких и бомбардерских пукова. Оне су из ниског лета нападале одређене циљеве у дубини непријатељске одбране. Напад авијације је у великој мери паралисао непријатељску одбрану, а јединицама 1. армије обезбедио заштиту из ваздуха и снажну подршку у току борби за пробој непријатељских положаја на првом и другом појасу одбране.

Увођењем у борбу 1. тенковског батаљона 2. тенковске бригаде, и користећи други налет авијације, напад јединица је добио пун замах. У тежњи да се што пре споје са 5. српском бригадом, јединице 1. пролетерске дивизије ломиле су отпор непријатеља. Трећа крајишка бригада избила је на пут Товарник — Сотин, док је 1. пролетерска бригада водила борбу за село Мохово. Истовремено је 21. дивизија избила пред Ловас. Разбијени делови 963. тврђавске бригаде „Клоц“ и Борбене групе „Бренер“ покушали су да пруже отпор у Мохову, Опатовцу и Сотину, али је

Артиљерци 1. пролетерске дивизије на ватреном положају код Ловаса заробили су овог немачког војника 12. априла 1945 (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

Овај немачки војник се сакрио у кукурузницу али су га борци 13. пролетерске бригаде пронашли и заробили (из књиге „Три године борбе 13. пролетерске“)

он био брзо сломљен. Ево шта је о пробоју фронта написано у извештају Штаба 1. пролетерске дивизије:

„Ова дивизија извршила је напад на непријатеља у току 12 т. мј. на линији Мохово — Ловас — кота 141. Нападу је претходила снажна артиљеријска припрема, која је трајала од 4.45 до 5 часова. Изненадним и успешним дејством наше артиљерије, отпор непријатеља је био много ослабљен.

Потпомагана дејством артиљерије авијације и батаљоном борних кола, наша пјешадија кренула је у напад у 5 часова и у року од 10 минута овладао је предњом непријатељском линијом. По овлађивању ове линије, јединице првог борбеног реда продужиле су напад и до 8 часова непријатељ је разбијен и протеран са његовог главног положаја.“

Око 9 часова јединице 1. пролетерске и Италијанске бригаде сломиле су отпор непријатеља и ослободиле село Мохово, а потом су продужиле са продирањем ка Опатовцу где су, у садејству с 5. српском бригадом 21. дивизије, око 10 часова отпочеле борбу за сламање непријатељског отпора. То им је пошло за руком и после два и по часа борбе Опатовца је ослобођен.

Непосредно после пробоја непријатељског главног положаја, јединице 3. крајишке и 13. пролетерске бригаде, подржане од 1. батаљона 2. тенковске бригаде и два дивизиона пуковске артиљерије из састава Артиљеријске бригаде 1. пролетерске дивизије, наставиле су продирање између Опатовца и Ловаса ка Сотину и пустари Грабово. Сламајући отпор непријатеља, ове две бригаде су успоставиле борбени додир са 5. српском бригадом 21. дивизије западно од Опатовца и продужиле да продиру ка Сотину.

Трећа крајишка бригада, подржана од 1. батаљона 2. тенковске бригаде и 3. дивизиона Артиљеријске бригаде, продирао је правцем Брзовац — Крагино воће — Папугин салаш — Дудашев салаш — Злопоље — пустара Грабово, где је избила око 12.00 часова.

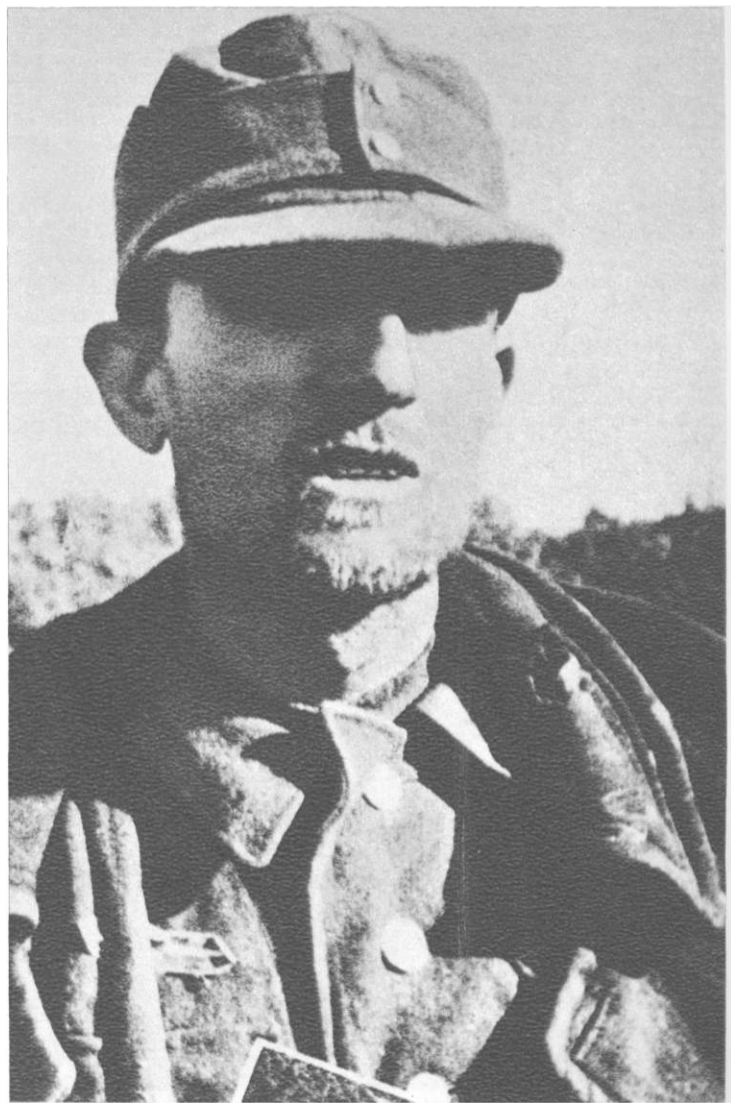
Тринаеста пролетерска бригада, подржана једним дивизионом топова Артиљеријске бригаде, продирао је правцем салаш Ф. Сенца — кота 125 — капелица Св. Илија западно од линије Опатовца — пустара Фридриховац — пустара Липовац — село Сотин, где је избила око 12 часова.

После избијања 3. крајишке и 13. пролетерске бригаде у рејон Сотина, напад на ово непријатељско упориште је извршен тако што је 3. крајишка бригада нападала са запада а 13. пролетерска с југа. Отпор непријатеља је брзо сломљен и у 13 часова Сотин је био ослобођен. У исто време, део снага 3. крајишке бригаде овладао је и пустаром Грабово. На тај начин 1. пролетерска дивизија је овладао делом положаја на другом одбрамбеном појасу непријатељске одбране. Ослобођењем Мохова, Опатовца и Сотина, и делимичним разбијањем левог крила немачког фронта у Срему, снагама 1. пролетерске дивизије на правцу главног удара био је попутно отворен пут ка Вуковару.

Пошто су јединице 1. пролетерске дивизије продужиле наступање ка Сотину, 5. српска бригада 21. дивизије прикупила се у Опатовцу. Око 16 часова бродовима је превезена на леву обалу Дунава, одакле је пешице продужила марш узводно ка Вуковару.

Овај немачки војник је морао да дигне руке увис и да се преда борцима 1. пролетерске бригаде (из књиге „Прва пролетерска од Београда до Загреба“)

Овај немачки војник се под борбом повлачио од сунчаног Пелопонеза до равнога Срема, где је заробљен у априлу 1945 (из листа 1. армије „За победу“)

Немачки војници из 41. тврђавске дивизије заробљени код Илаче, 12. априла 1945, одлазе у заробљенички логор (из албума пуковника Дака Кундачине)

Борци 3. македонске бригаде 42. дивизије спроводе заробљене немачке војнике код села Илинаца, 12. априла 1945 (из албума генерала Бена Руса)

Јуриши јединица 1. армије били су жестоки па немачки војници нису имали времена да се повуку на нове положаје и били су заробљени. Наши борци их спроводе у своју позадину (из листа 1. армије „За победу“)

У поподневним часовима 12. априла, после овладавања рејоном Сотин — пустара Грахово, Штаб 1. пролетерске дивизије, у сагласности са Штабом 1. армије, наредио је јединицама дивизије да продуже напад правцем Сотин — Вуковар. Око 15 часова дивизија је, југоисточно од Вуковара, наишла на отпор 606. немачког пука за осигурање и делова усташког пука „Вука“. После краће борбе, уз подршку артиљерије и 1. тенковског батаљона, сломљен је отпор непријатеља и на овој линији. Јединице 1. пролетерске бригаде продрле су у Вуковар и до 17.30 часова ослободиле овај историјски град. Истовремено, јединице 3. крајишке бригаде, уз подршку тенкова и артиљерије, ослободиле су села Богдановце и Маринце. На тај начин 1. пролетерска дивизија избила је крајем дана 12. априла на линију Вуковар — Богдановци — Маринци и тиме, практично, у својој зони дејства сломила отпор непријатеља и на првом и на другом одбрамбеном појасу.

У току 12. априла, јединице 1. пролетерске дивизије продрле су нешто више од 30 км у дубину одбране 34. армијског корпуса и извршиле задатак планиран за 12. и 13. април.

У току једнодневних борби претрпљени су обострано велики губици. Према подацима узетим из извештаја Штаба 1. пролетерске дивизије упућеног Штабу 1. армије 12. априла 1945. године, види се да су јединице ове дивизије претрпеле губитке од 161 мртвих, 375 рањених и 3 нестала војника и официра. Губици непријатељеви су пребројани и процењени на 3.496 мртвих и 1.743 заробљена војника и официра. Заплењено је 44 топа разних калибара, 89 минобацача 81 мм, 118 лаких минобацача, 277 разних митраљеза, 2.127 пушака, 168 аутомата, 64 пиштоља, 3 тенка, 15 разних камиона, 12 мотоцикла, 21 бицикл, 11 радио-станица, 22 телефона и већа количина разне муниције, више коња, кола, санитетског и другог ратног материјала. На бојишту су остали уништени 2 тенка, 4 топа и 14 камиона.

На одсеку пробоја 21. дивизије напад се, такође, развијао успешно. Четврта српска бригада извршила је јуриш у 5 часова и овладава првом линијом ровова између салаша Церје и коте 141, тачно на споју немачке 963. тврђавске бригаде „Клоц“ и 1232. пука 41. дивизије. Потом је бригада, брзо продирући, овладава и другом линијом ровова. Нешто јачи отпор пружио је један батаљон 1232. пука 41. дивизије, али је 3. батаљон 4. српске бригаде, у садејству с четом аутоматичара, савладао тај отпор. У овој борби погинуо је изванредан број млађих старешина, међу њима и заменик команданта 4. бригаде Милан Чубриловић „Ђић“. Одмах после тога уведен је у борбу и 3. батаљон 2. тенковске бригаде. Брзим продором 4. српске бригаде и 3. тенковског батаљона, разбијена је одбрана 963. тврђавске бригаде „Клоц“ и левог крила 41. тврђавске дивизије, и заробљено око 100 немачких војника. У брешу је уведена 31. српска бригада, а позади ње, као дивизијска резерва, и 14. македонска (омладинска) бригада 48. дивизије. Непријатељ није издржао снажан напад пешадије и тенкова, па је отпочео да се повлачи.

После сламања отпора на првој и другој линији ровова, јединице 21. дивизије продужиле су наступање, и то 4. српска бригада правцем салаш Церје — салаш А. Сенца — Ловас, а 31. српска бригада прав-

Командант 422. ваздухопловног јуришног пука капетан Крсто Лакићевић и стрелац Јанко Михаиловић испред авиона ИЛ-2 којим су принудно слетели на пашњак код села Микановаца, 14. априла 1945 (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

цем салаш Церје — Рана Јабука. После пробоја главног положаја јединице дивизије су продужиле са продирањем и око 8 часова избиле на пут Товарник — Вуковар. Отпор непријатеља био је сломљен свуда сем у Ловасу, где је борба вођена све до 16 часова.

Остављајући делове 4. српске бригаде и 3. тенковски батаљон код Ловаса, 21. дивизија је са главним својих снага продужила да продира на запад у две колоне: десна колона, 4. српска бригада, без једног батаљона, и део 3. тенковског батаљона, продира је правцем Ловас — Миклушевци — Негославци и до краја дана ослободила ова села; лева колона, 31. српска и 14. македонска бригада са делом 3. тенковског батаљона, продира је правцем Рана Јабука — шума Јелаш — Томпојевци — Чаковци — Берак — Свињаревци и до мрака 12. априла избила у село Свињаревци.

Избијањем на линију Негославци — Свињаревци, јединице 21. дивизије су у својој зони дејства разбиле отпор непријатеља и на првом и на другом одбрамбеном појасу.

У току 12. априла 21. дивизија је нанела непријатељу губитке од око 350 мртвих и рањених и 480 заробљених. Њени губици су били 45 мртвих и 300 рањених. Заплењена су 4 топа, 14 митраљеза, 30 моторних возила и други ратни материјал.

На делу фронта од Трунићевог салаша до Липовца на Босуту темпо напада био је много спорији. Ту се бранила комплетна 41. немачка дивизија, ојачана са неколико усташко-домобранских јединица.

Четрдесет друга дивизија, подржана само једним дивизионом топова 76 мм, отпочела је напад у 5 часова на фронту ширине преко 15 км.

Ђена 7. бригада имала је задатак да пробије фронт између Трунићевог и Грчићевог салаша а потом, обухватом са севера, да ослободи Товарник. Она је тај задатак, после жестоке борбе, успела да изврши тек око 14.30 часова у садејству са 1. бригадом 48. дивизије, која је нападала са севера и северозапада, и два батаљона 3. македонске бригаде и Дисциплинског батаљона армије који су нападали са југа. Трећа

бригада дивизије, са два батаљона и Дисциплинским батаљоном армије, напала је Товарник са југа а једним батаљоном Илинце са севера. Шеснаеста бригада и 2. батаљон 3. македонске бригаде, после огорчених борби, успели су да ослободе Илинце око 16 часова.

Дванаестог априла 42. дивизија је нанела непријатељу тешке губитке, али је и сама имала 150 мртвих и 449 рањених. На њеном фронту су се тога дана одвијале веома драматичне и тешке борбе.

Процењујући да успех 22. дивизије, постигнут форсирањем Босутом и Спачве, веома негативно утиче на стабилност одбране 41. тврђавске дивизије у Срему јужно од Босутом и на стабилност одбране 22. гренадирске дивизије од села Врбање до Саве, командант немачког 34. армијског корпуса издао је наређење команданту 41. дивизије да са својом резервом, уз подршку главнине дивизијске артиљерије, изврши противнапад на положаје 8. бригаде 22. дивизије на мостобрану северозападно од села Батроваца.

Противнапад 1230. гренадирског пука почео је око 8.30 часова. Подржан веома снажним минобацачком и артиљеријском ватром, пук је вршио јуриш за јуришем. Након двочасовне борбе, у којој је 8. српска бригада изгубила велики број руководилаца, наступила је криза. Јединице ове бригаде отпочеле су повлачење ка Босуту, претрпевши при том велике губитке, јер је непријатељ артиљеријском ватром тучао њене одступајуће делове све до Босутом.

Сабијена на уску мостобран на Босуту, 8. српска бригада се бранила и истовремено вршила евакуацију рањеника. До 11 часова, главнина бригаде је била пребачена на десну обалу реке док је један део остао на левој. Кад је око 11 часова непријатељ почео да се повлачи, бригада је поново прешла у наступање. Ево шта је о овој борби записано у Операцијском дневнику 22. дивизије за 12. април 1945:

„8. бригада: пошто се је непријатељ пребацио у своје следеће ровове, који су били јако утврђени, наше јединице почеле су са укопавањем покрај ивице шуме и после своје концентрације и прикупљања снага извршиле су јуриш на непријатељска утврђења, делимично били су заузети непријатељски ровови. Но јака непријатељска минобацачка, митраљеска и артиљеријска ватра омогућила је непријатељу да опет заузме ове ровове.

У току целе борбе вршена су четири јуриша и контрајуриша од стране наших јединица и непријатеља.

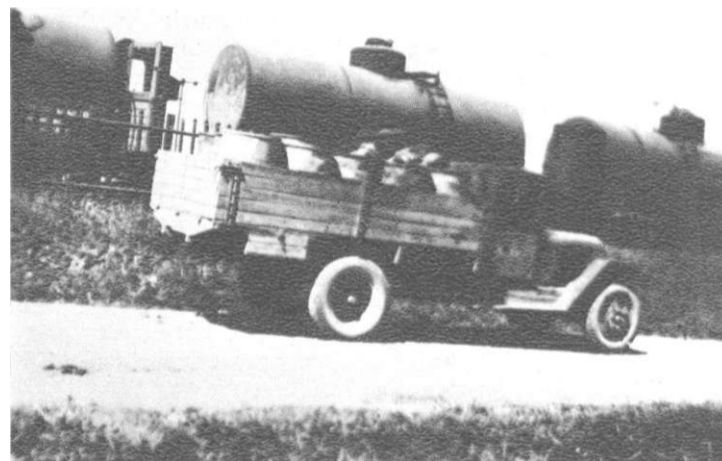
Услед рањавања и погинулих руководилаца, јединице нису могле више да се одупру непријатељском нападу и биле су приморане да се пребаце поново на десну обалу р. Босутом услед дејства јаке непријатељске артиљеријске ватре.“

У току ових борби 8. српска бригада је претрпела велике губитке: 67 мртвих, 384 рањених и 10 несталих војника, подофицира и официра. Од тог броја погинуло је 18, а рањено 105 подофицира и официра, Губици непријатеља су били знатно мањи: 60 мртвих и непознат број рањених.

Дванаеста бригада ове дивизије извршила је напад на непријатељско упориште у Липовцу али, упркос жестоком борбама и знатним губицима, није успела да ово село ослободи до 11 часова, када је непријатељ одступио ка Апшевцима.

Артиљеријска радионица 1. армије у покрету из Сремске Митровице ка Вуковару, 13. априла 1945 (из албума пуковника Рудија Крајине)

Снабдевање бензином у ослобођеним Винковцима, половином априла 1945 (из албума пуковника Рудија Крајине)

Радне бригаде из Срема пратиле су „у стопу“ јединице 1. армије и поправљале путеве и железничке пруге (из албума пуковника Рудија Крајине)

Десета бригада ове дивизије водила је током читавог дана веома жестоке борбе у шуми Нарача. непријатељ је пружао отпор све до 22 часа, када се пукао ка Нијемцима.

Пошто је на правцу главног удара извршен пробој непријатељског главног одбрамбеног положаја, у борбу је уведена и 48. македонска дивизија. Сходно добијеном задатку, ова дивизија је у 8.20 часова у еволуционом поретку кренула кроз брешу на одсеку пробоја. У десној колони је наступала 2. македонска бригада у правцу Ј. Раков салаш, а у левој 1. македонска бригада правцем салаш Церје — потес Бановина — Лемнеров салаш. Јединице 2. бригаде наишле су око 11 часова на снажан отпор непријатељских резерви у рејону Ф. Раков салаш — поље Кундровац. После жестоких борби, око 13 часова, бригада је извршила јуриш и у борби прса у прса овладава овим положајима. Она је сломила отпор непријатеља и око 15 часова, одбивши један противнапад, продрла у село Илачу, и око 15.30 ослободила ово село.

Истовремено, кроз брешу на одсеку пробоја 21. дивизије прошле су и јединице 1. бригаде 48. дивизије и наишле на отпор непријатељских резерви у рејону Лемнеров салаш — поље Клештевице. Бригада се развила за борбу и 1. батаљоном пружила помоћ 7. бригади 42. дивизије у нападу на Трунићев и Грчићев салаш, а 2. и 3. батаљоном напала положаје непријатеља у рејону Товарника са северне и североисточне стране. После жестоких борби, јединице ове бригаде, у садејству с јединицама 7. и 3. бригаде 42. дивизије, ослободиле су Товарник.

После ослобођења Илаче јединице 2. бригаде 48. дивизије продужиле су напад на положаје непријатеља у рејону Шидских Бановаца и око 17.30 часова ослободиле ово село, а до 18 часова избиле на линију шума и поља Бокшић — Кључ — Реновац — Језерац, где су зановиле.

Као што се види из тока борби вођених 12. априла, Северна група дивизија 1. армије извршила је пробој првог — главног и другог одбрамбеног појаса на сремском фронту и на тај начин разбила непријатељски систем одбране у тактичкој дубини.

Продором 1. и 21. дивизије преко 30 км у дубину распореда непријатеља, систем његове одбране јужно од железничке пруге Београд — Загреб био је угрожен. Претила је опасност да ове две дивизије, избегањем у рејон Винковаца, одсеку одступницу делу снага 34. армијског корпуса источно од линије Винковци — Жупања. Пошто је 34. армијски корпус претрпео озбиљне губитке у људству и техници, његов штаб је издао наређење да се све снаге корпуса источно од поменуте линије повуку на трећи појас одбране, на линији Осијек — Винковци — Жупања.

Начелник Штаба Групе армија „Е“ генерал Ерих Шмит Рихберг, у својој књизи „Крај на Балкану“ о пробоју фронта у Срему пише:

„У свитање 12. априла уследио је тада очекивани главни напад. Овај је био у првом реду усмерен на 41. дивизију, на одсеку између главне жељезничке пруге и Дунава. Ударни клин је погодио спој између 1232. гренадирског пука и бригаде „Клоц“, чији је 3. батаљон 440 пука био прегажен. Упркос ангажовању дивизијске резерве, батаљон 1231. пука, Ловас је изгубљен, а непријатељ је кренуо са око 70 тенкова и јаком пешадијом према југу па је на тај на-

И овако су сељаци Срема и Славоније дочекивали своје ослободиоце, априла 1945 (из листа 1. армије „За победу“)

чин присилио фронт на одступање. При томе је борбеним средствима за блиску борбу било уништено 20 тенкова. Пошто није било на располагању никаквих резерви ни код 41. дивизије, а ни код неке друге команде, 41. дивизија се од 13 часова почела да повлачи на припремљене положаје на источној ивици Винковаца и јужно од тог града. У току ноћи је био поседнут овај положај. Од бригаде „Клоц“ је преостао свега један батаљон. 41. дивизији је потчињена 3. хрватска дивизија под командом генерала Мифека, коме је била поверена одбрана Винковаца."

БОРБЕ ЈУЖНЕ ГРУПЕ ДИВИЗИЈА 12. АПРИЛА 1945.

Пошто су сви напади јединица 5. и 6. пролетерске дивизије на непријатељска упоришта у Врбањи и Посавским Подгајцима током 11. априла завршили без успеха, командант 1. армије је 12. априла увео у борбу и 17. дивизију. После кратке артиљеријске припреме јединице 5. и 17. дивизије кренуле су у напад на Посавске Подгајце 12. априла у 18 часова и до 21 час ослободиле село.

Ноћу 12/13. априла јединице 6. пролетерске и 11. дивизије напале су непријатељско упориште у Врбањи и ослободиле ово место.

БОРБЕ СЕВЕРНЕ ГРУПЕ ДИВИЗИЈА 1. АРМИЈЕ 13. АПРИЛА 1945. И ОСЛОБОЂЕЊЕ ВИНКОВАЦА

Као што је речено, снаге немачког 34. армијског корпуса поселе су, ноћу 12/13. априла, трећи појас одбране на линији Осијек — Тења — Корог — Тординци — Острово — источна ивица Винковаца — Босут — Градиште — Жупања — Сава до ушћа Босне. На овом појасу одбране биле су распоређене следеће снаге 34. армијског корпуса: остаци 963. бригаде „Клоц“ и 606. пука за осигурање и јединице

После пробоја фронта у Срему народ је са срцима пуним радости и рукама пуним цвећа, хране, пића и дарова дочекивао своје ослободиоце, април 1945 (из листа 1. армије „За победу“)

41. тврђавске дивизије, и то 1232. гренадирски пук на линији од Острова до Винковаца. Винковце су бранили 13. усташки здруг, ојачан 576. ландесшицен батаљоном, два батаљона усташке пуковније „Вука“, 594. противавионским дивизионима и једна батерија 804. противавионског дивизиона.

Јужно од Винковаца до Градишта налазил су се на положајима 1230. и 1231. гренадирски пук.

На положајима од Градишта до Чалића биле су распоређене борбене групе „Флум“ и „Бургемајстер“. Артиљеријски пук 41. дивизије је посео ватрене положаје у рејону Винковци — село Роковци.

На делу фронта од Чалића до Саве и од Саве до Славонског Шамца били су распоређени 22. гренадирска дивизија и остаци 12. усташко-домобранске дивизије.

У резерви корпуса, у рејону Винковаца, налазили су се 2. батаљон 47. гренадирског пука и 22. противтенковски дивизион.

Поседањем трећег одбрамбеног појаса на линији Осижек — Винковци — Жупања, Штаб 34. армијског корпуса је желео да заустави наступање 1. армије и створи време за поседане четвртог одбрамбеног појаса на линији Валпово — Таково — Стриживојна — Врпоље — Јаруге на Сави, који је био благовремено уређен за одбрану.

Анализирајући извештаје и резултате првог дана операције на сремском фронту, Штаб 1. армије закључио је да се систем одбране непријатеља налази пред расулом и катастрофом и да ради потпуног разбијања и уништавања његових снага треба „без предах наставити са гоњењем“, како би се потпуно искористио успех постигнут у току првог дана операције. У том циљу, Штаб 1. армије издао је 12. априла увече заповест којом је поставио нове задатке јединицама за 13. април.

Првој пролетерској дивизији, да мањим снагама овлада фабриком обуће „Бата“ и насељем Борово и ступи у везу с јединицама 8. бригаде 51. дивизије 3. армије, која је имала задатак да ноћу 12/13. априла форсира Дунав код Даља. Поред тога, ова дивизија је требало да део снага упуту према Трпињи и Боботи ради извиђања и хватања додира са јединицама 3. армије, а да главним снагама ослободи Бршадин и буде у приправности да са њима крене у напад ради ослобођења града Винковаца и, најзад, да 5. српску бригаду 21. дивизије пребаци из Бачке преко Дунава у Вуковар и са 1. тенковским батаљоном упуту у састав 21. дивизије где је требало да стигну до 13 часова.

Двадесет првој дивизији, да настави гоњење према Нуштару и из покрета ослободи ово село, а потом да се, обезбеђујући се према Маркушици добро утврди на полазним положајима за напад на Винковце.

Четрдесет осмој дивизији, без 14. македонске бригаде, да 13. априла рано ујутро крене усиљеним маршем правцем Оролик — Мирковци, овлада мостом на Босуту североисточно од Привлаке и утврди се на полазним положајима за напад на Винковце.

Четрдесет другој дивизији, да као армијска резерва крене 13. априла рано ујутро правцем Илача — Нови Јанковци и једном бригадом обезбеди леви бок Северне групе дивизија с правца Нијемци — Комлетинци на тај начин што ће посети положај на линији Оролик — Белетовци и на њима остати све док не стигну јединице 22. дивизије.

Двадесет другој дивизији, да наступа правцем Подграђе — Нијемци — Комлетинци.

Другој тенковској бригади, да подржава 21. дивизију у борбама за ослобођење Винковаца.

Штабовима дивизија је наглашено да постоји могућност да се напад на снаге непријатеља у рејону Винковаца изврши одмах по избијању на линију Бршадин — Нуштар — Мирковци. У вези с тим, штабовима 1. пролетерске, 21. српске и 48. македонске дивизије наређено је да будно прате развој операција у односу на непријатеља и прикупљају податке о јачини његових снага у Винковцима.

У наведеној заповести Штаба 1. армије наглашено је да напад на Винковце мора почети организовано. Због тога је Штаб 1. армије обавестио штабове 21. и 48. дивизије да му најхитније достављају ток операција према Винковцима и податке о ситуацији у Винковцима.

На крају заповести, Штаб армије је замерио свим штабовима потчињених једрица што у току 12. априла нису уредно одржавали радио-везу и последњи пут их упозорио да ће, ако им не буду на време слали све извештаје не само радио-везом већ и другим средствима, сносити пуну одговорност. Подвлачећи колики значај има одржавање веза за планско руковођење операцијом, у овој заповести је било написано и следеће:

„Да би се наше операције развијале војнички и према предвиђеном плану, неопходно је нужно да сви штабови одржавају редовну радио-везу са нама.“

Поступајући према заповести Штаба 1. армије од 12. априла, јединице Северне групе дивизија продужиле су у току 13. априла наступање с циљем да

Овако је народ неослобођеног Срема и Славоније дочекивао борце 1. армије, април 1945 (из листа 1. армије „За победу“)

окуже снаге непријатеља у рејону Винковаца и у 21 час изврше напад.

Прва пролетерска дивизија је, са 1. пролетерском бригадом, 13. априла ујутро кренула из Вуковара и у преподневним часовима овладаола фабриком обуће „Бата“, а потом и насељем Борово. Затим је делом снага кренула ка Даљу и успоставила везу с 8. војвођанском бригадом, која је ноћу 12/13. априла форсирала Дунав код Даља.

Трећа крајишка бригада је у преподневним часовима ослободила Бршадин, а 13. пролетерска бригада Трпињу и Боботу.

У поподневним часовима 13. априла јединице дивизије кренуле су ка селима Острову и Габошу, како би ноћу 13/14. априла учествовале у нападу на снаге непријатеља у рејону Винковаца. Међутим, пошто су јединице 21. и 48. дивизије и 2. тенковске бригаде ослободиле Винковце око 17.30 часова, дивизија је од Штаба 1. армије добила нову заповест да ноћу 13/14. априла продужи наступање ка Осијеку и Бакову.

Двадесет прва дивизија, са 3. тенковским батаљоном, продужила је 13. априла наступање ка Винковцима. Сламајући отпор непријатељских заштитница она је у јутарњим часовима ослободила Петровце, а после жестоких борби, у којима су учествовали и тенкови, ослобођени су Церић и Нуштар.

Око 11 часова отпочео је напад на Винковце у следећем распореду: 4. бригада је нападала правцем Нуштар — Винковци, 31. бригада правцем Церић — Винковци, а 14. македонска бригада дуж железничке пруге од Ланцошевог салаша ка Винковцима. Дивизија је у поподневним часовима, уз подршку јединица 2. тенковске бригаде и артиљерије, ломила веома

жесток отпор непријатеља на северним и источним прилазима граду.

Четрдесет осма дивизија, без 14. бригаде, кренула је 13. априла у 5 часова из рејона Шидских Бановаца РЈ без отпора маршевала правцем Оролик — Славковци — Мирковци. Бригаде ове дивизије заузеле су полазни положај за напад на Винковце у следећем распореду: 2. бригада је нападала северно, а 1. јужно од пута Мирковци — Винковци. Дивизију је подржавао дивизион топова 76 мм.

Друга тенковска бригада подржавала је напад 21. и 48. дивизије, и то првим батаљоном правцем Нуштар — Винковци, а 3. батаљоном правцем Церић — Винковци.

Немачке и усташке снаге пружале су веома жестоко отпор. Међутим, одлучним нападом јединица 21. и 48. дивизије, подржаних од јединица 2. тенковске бригаде, сломио је отпор на прилазима граду. Због тога је Штаб 34. армијског корпуса схватио да даља одбрана није целисходна, претила му је опасност обухвата левог крила и пресецање одступнице, па је наредио да се главне немачке снаге повуку на следеће положаје. После петочасовне борбе, јединице 21. дивизије продрле су у град са севера и североистока, а 48. дивизија са југоисточне стране. Винковци су били ослобођени око 17.30 часова.

У борбама вођеним 13. априла за ослобођење Винковаца заробљено је око 500 непријатељских војника и заплео један топ 122 мм и око 20 моторних возила, као и више складишта са ратним материјалом. Губици јединица 1. армије износили су 40 мртвих и 150 рањених.

Двадесет друга дивизија је у току 13. априла, без додира са непријатељем, извршила покрет правцем

Подграђе — Нијемци — Комлетинци — Оток, где је заноћила.

На тај начин, крајем дана 13. априла, Северна група дивизија 1. армије избила је на линију Бобота — Тординци — Габош — Јармина — Винковци — Роковци — Привлака — село Оток.

БОРБЕ ЈУЖНЕ ГРУПЕ ДИВИЗИЈА 13. АПРИЛА 1945.

Током дана 13. априла јединице 5. дивизије ослободиле су Бошњаке. Непријатељ је организовао отпор на линији Жупања — Градиште — Церна.

Ноћу 13/14. априла јединице Јужне групе дивизија напале су и ослободиле Жупању, Градиште и Церну и 14. априла ујутро 6. пролетерска и 11. дивизија избиле су на линију Ретковци — Церна; 5. дивизија село Церна — село Градиште; 17. дивизија Градиште — Штитар; 2. пролетерска дивизија је остала у рејону Орашја на располагању, Генералштабу ЈА; 1. коњичка бригада у рејону Роковаца.

На тај начин, Јужна група дивизија 1. армије успела је да, после десетодневних тешких и веома напорних борби, избије на линију Винковци — Жупања. Овој групи дивизија 1. армије, и поред великог залагања бораца и старешина, није пошло за руком да разбије снаге непријатеља на јужном крилу сремског фронта и обухвати и одсече његове снаге источно од линије Винковци — Жупања. Али и поред тога, непријатељу су нанети губици од око 7.500 мртвих и рањених и 2.500 заробљених. Заплењена су 3 топа, 2 минобацача, око 180 аутоматских оруђа, 2.500 пушака и више другог ратног материјала. У току борби јединице 1. армије имале су 855 погинулих и 2.992 рањених; на Босанску оперативну групу дивизија отпада 340 мртвих и 1.211 рањених, а на Босутску 515 мртвих и 1.718 рањених.

Током операција пробоја сремског фронта у западном Срему између Дунава и Босута, Северна група дивизија 1. армије нанела је осетне губитке немачком 34. армијском корпусу, што се види из извештаја Штаба 1. армије од 14. априла 1945. године.

„У току офанзиве 12. и 13. априла о. год., наше јединице на сремском фронту (сјеверна група дивизија) потпуно су разбиле и већим дијелом уништиле слиједеће непријатељске јединице:

41. њемачку тврђавску дивизију, 963. тврђавску бригаду, 141. артиљеријски пук и дијелове других дивизиона, 141. јуришни њемачки батаљон, 3. батаљон 440. пука, 3. батаљон 523. пука 297. дивизије, 845. батаљон, 843. бјелогвардејски батаљон, 862. батаљон трећег позива, Пионирски батаљон 141, 2. батаљон пучко-усташке пуковније „Вука“, дијелове 3. хрватске дивизије.”

У извештају је, такође, наведено да је непријатељ у току 13. и 14. априла претрпео губитке од 5.187 мртвих и 2.044 заробљених војника и официра.

Поред тога, од непријатеља је заплењена велика количина разног ратног материјала: 2 авиона, 3 тенка, 73 топа, 351 минобацач, 444 разна митраљеза, 2.777 иушака, 188 аутомата, 15 радио-станица, 135 камиона, аутомобила и мотоцикла, 3 складишта муниције, а уништено му је 5 тенкова и 11 топова.

Губици јединица 1. армије у људству износили су 606 мртвих, 2.200 рањених и 4 нестала. Поред тога, из састава 2. тенковске бригаде непријатељ је уништио 8 тенкова и 24 митраљеза.

Четрнаестог априла, поред извештаја Генералштабу ЈА, Штаб 1. армије је Централном комитету КПЈ послао следећи телеграм:

„После пробијања Сремског фронта наше јединице су у брзом налету ослободиле град Вуковар. Из ослобођеног Вуковара, гдје је одржан први оснивачки конгрес наше партије, шаљемо своје ватрене поздраве Вама мудрому руководству наших народа и наше Партије, која од Вуковарског конгреса до данас води непомирљиву борбу за слободу и бољи живот наших народа. Ми вам из овог историјског мјеста шаљемо поздраве захвалности за велике победе наших народа у народноослободилачкој борби, за побједу и славу оружја наше Југословенске армије, за снагу и углед наше ПАРТИЈЕ.

Ми Вам обећавамо да нећемо успорити своје јурише до потпуног ослобођења целе наше домовине, да ћемо кроз сву борбу још више ојачати своју убојност и спремност да свом народу обезбедимо независност, слободу и све тековине ове борбе.”

У току десетодневних борби вођених јужно од Саве и у Срему, јединице 1. армије успеле су да пробију сремски фронт и овладају непријатељским главним и два наредна појаса одбране. Тиме је била савладана одбрана непријатеља у фортификацијски добро организованом сремској утврђеној зони. Међутим, армији није пошло за руком да, спајањем кракова оперативних клешта 1. и 3. армије у рејону Стари Микановци — Иванково западно од Винковаца, окружи и уништи снаге 34. армијског корпуса источно од линије Осижек — Винковци — Жупања.

Укупни обострани губици у току операције пробоја сремског фронта од 3. до 13. априла били су велики: 1. армија је имала 1.713 мртвих, 5.948 рањених и 53 нестала бораца и старешина, а непријатељ је имао 9.520 мртвих, 3.273 рањених и 5.427 заробљених војника и официра. Губици непријатеља у мртвим и рањеним војницима и официрима делимично су пребројани а делимично процењени, док су подаци о његовим заробљеним војницима и официрима тачни.

ТРЕЋА АРМИЈА У ПРОБОЈУ ФРОНТА НА ДРАВИ И ДУНАВУ

Задатак 3. армије био је да изврши пробој дела стратегијског фронта на Драви и Дунаву и да потом, у случају да 1. армија не успе да пробије фронт у Срему, ударом са севера из рејона Валпово — Осијек ка Ђакову, у садејству с Јужном групом дивизија 1. армије, одсече снаге непријатеља у Срему од позадине и уништи их источно од Винковаца. У другом случају, ако 1. армија изврши пробој дела стратегијског фронта у Срему, 3. армија је имала задатак да, у садејству с 6. славонским корпусом, продире на заград правцем Осијек — Нашице — Вировитица — Копривница — Вараждин — Марибор.

Припреме за пробој фронта на Драви отпочеле су непосредно по доласку јединица 3. армије у Барању, после напуштања вировитичког мостобрана, а нарочито после уништења непријатељског мостобрана код Болмана.

Поступајући по директиви Врховног команданта, Штаб 3. армије је по доласку у Барању отпочео са израдом чамаца и понтона и с прикупљањем грађе за мостове. На том послу су ангажовани и инжењеријски органи. У Штабу армије и штабовима дивизија као и инжењеријски батаљони дивизија. Примера ради, наводимо податак да је од 23. фебруара до 9. марта израђено 130 чамаца, 34 понтона носивости 12 т, 800 весала и више другог потребног алата и прибора неопходних при форсирању река. Поред тога, извођени су радови на изградњи рампи за силазак у Драву и градњу моста преко Драве носивости 12 т.

Почетак непосредних припрема команди и јединица 3. армије за форсирање Драве и Дунава и пробој дела стратегијског фронта у Срему и источној Славонији уследио је по повратку команданта 3. армије са саветовања код Врховног команданта ЈА крајем марта 1945.

Једна од првих мера била је одлука Штаба армије да штабови дивизија могу, према потреби, ради обезбеђења тајности, да изврше исељавање ци-

вилног становништва у појасу поред Драве дубине 10 па и више километара.

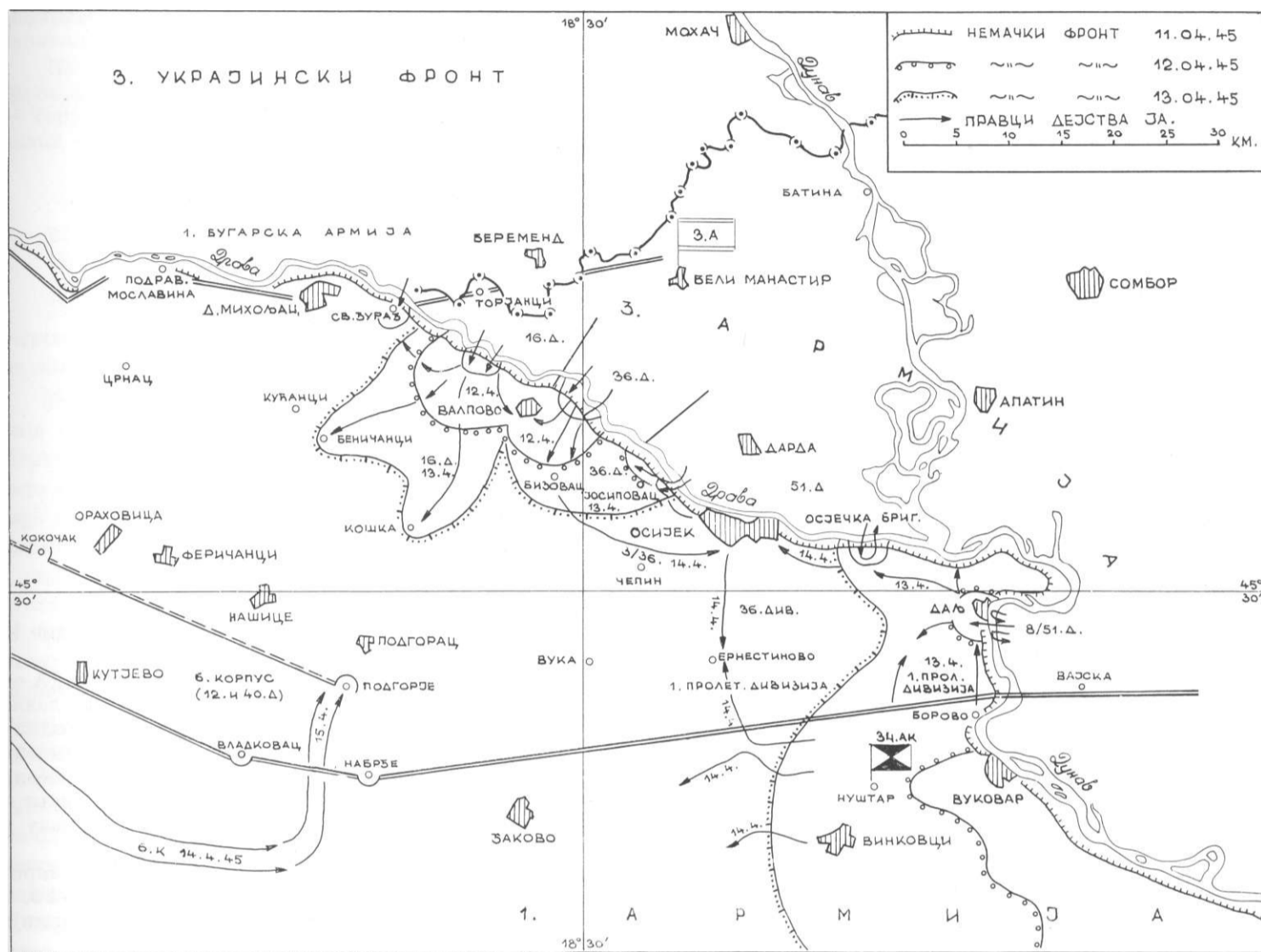
Пошто је примио директиву Генералштаба ЈА од 3. априла, Штаб 3. армије је донео одлуку да главне снаге армије групише у рејону Торјанци — Болман — Јагодњак и да с њима форсира Драву у рејону Валпова. Помоћне снаге према, овој одлуци, требало је да буду груписане у рејонима Дарда — Биље и Каравуково — Бач и да са њима форсира Драву у рејону Осијека и Дунав у рејону Даља.

У духу донете одлуке, Штаб 3. армије је 4. априла издао заповест којом је наредио да се ноћу 4/5. и 5/6. априла изврши прегруписавање јединица армије ради извршења предстојећег задатка.

Шеснаеста дивизија имала је задатак да једном бригадом поседне леву обалу Драве од коте 88 код Подгајачког рида па закључно до коте 89 код шуме Вучје топоље, а са две пешадијске бригаде. Артиљеријском бригадом и Штабом дивизије да се групише у рејону Торјанци — Нови Бездан ради припремања јединица за форсирање Драве.

Тридесет шеста дивизија имала је задатак да једном бригадом поседне леву обалу Драве од коте 89 код шуме Вучје топоље па до коте 88 код ловачке куће Будвај, а са две пешадијске бригаде, Артиљеријском бригадом и Штабом дивизије да се прикупи у рејону Болман — Јагодњак ради припремања за форсирање Драве.

Педесет прва дивизија добила је задатак да једном бригадом поседне леву обалу Драве од коте 88 код ловачке куће Будвај па закључно са Стевкином адом, а једном другом бригадом од Стевкине аде па закључно са селом Подрављем код Осијека. Једна пешадијска бригада, Артиљеријска бригада и Штаб дивизије требало је да се прикупе у рејону Дарда — Јагодњак ради припремања за форсирање Драве. Осма војвођанска бригада, која се налазила у Бачкој на левој обали Дунава од ушћа Драве па закључно до Плавне, имала је задатак да се припреми за форсирање Дунава.

3. армија у форсирању река Драве и Дунава и разбијању немачког фронта 11—14. априла 1945.

Поступајући по напред наведеној заповести, све дивизије 3. армије су од 4. до 6. априла поселе своје одсеке на левој обали Драве и разместили јединице по селима Барање, како је било предвиђено заповешћу Штаба армије.

Штабови дивизија, са својим командантима бригада, извршили су 5. априла командантско извиђање Драве с циљем да утврде најпогоднија места прелаза — десантна, скелска и мостовна, као и да прикупе све податке потребне за доношење одлука и форсирање реке. При том је утврђено да је Драва широка између 200 и 300 м, да су јој обе обале пошумљене, да је брзина протицања воде 1,5 м у секунди, да је дубока до 6 м и да су јој обале стрме и подлокане.

Све дивизије су на својим одсечима отпочеле са непрекидним извиђањем непријатеља с циљем да се тачно утврди систем одбране непријатеља на десној обали Драве и Дунава. У том циљу вршене су акције насилног извиђања.

У току 6. априла, у Петловцу код Белог Манастира начелник инжењерије 3. армије одржао је предавање официрима штабова дивизија, бригада и батаљона о форсирању река. После овога предавања у свим пешадијским батаљонима одржани су састанци са командирима чета, водова и одељења на којима су им разјашњена сва питања о току форсирања река и задацима који их очекују на другој обали.

Увече 6. априла, на једном рукавцу Драве извршена је са две пешадијске бригаде вежба у форсирању реке, где је практично показано како се врши прилажење реци, укрцавање, превожње, искрцавање и продирање ради образовања мостобрана.

У току 7. априла и наредних дана дивизијама су била распоређена пловна средства за форсирање река, како она која су израђена у радионицама, тако и она која су добијена на послугу од јединица 3. украјинског фронта Црвене армије.

Превожење јединица 1. војвођанске бригаде приликом форсирања Драве, 12. априла 1945 (из албума генерала Жике Стојшића)

Седмог априла, командант 3. армије обавестио је команданта 3. украјинског фронта о предстојећим операцијама 1. и 3. армије и предложио му да, ради што бољег садејства 3. армије и 3. украјинског фронта, Драву код Доњег Михољца форсирају и јединице 1. бугарске армије и да образују мостобран у рејону Свети Ђурађ — Подравски Подгајци и на тај начин садејствују с 3. армијом у извршењу њеног задатка. Овај предлог је прихваћен, па је одлучено да 24. пешадијски пук 3. бугарске дивизије форсира Драву код Светог Ђурђа, недалеко од Доњег Михољца. У вези са оваквом одлуком, Штаб 3. армије је 7. априла обавестио Штаб 16. дивизије да ће два батаљона 24. пешадијског пука, у исто време кад и јединице 16. дивизије, форсирати Драву ради успостављања мостобрана у рејону Светог Ђурђа и сппечавања снага непријатеља да из рејона Доњег Михољца угрозе бок 16. дивизије. Поред тога, Штабу 16. дивизије било је наређено да при форсирању Драве и успостављању мостобрана, а и касније у току борби у рејону Доњег Михољца, одржава тесну борбену везу са 24. пешадијским пуком.

На поменутом састанку код команданта 3. украјинског фронта командант 3. армије је, такође, тра-

жио помоћ у муницији и бензину и подршку једног пука ракета БМ-13 („каћуше“) или, уколико то није могуће, да дивизион ових оруђа, који је до тада подржавао 3. армију, снабде са 3 — 4 борбена комплекта ракетних пројектила. По овом питању командант 3. украјинског фронта се сагласио и наредио да се 3. армији пружи извесна помоћ у муницији и бензину и подршка једног дивизиона „каћуша“ приликом форсирања Драве.

ОБОСТРАНИ РАСПОРЕД СНАГА И ЗАДАЦИ ЈЕДИНИЦА

После повлачења са мостобрана код Болмана, немачка 11. ваздухопловна пешадијска дивизија је 21. и 22. марта посела за одбрану десну обалу Драве. Њен распоред почетком априла 1945. био је следећи: 111. ловачки пук од Жестиловца, код Доњег Михољца, до Чрнковаца; 21. ловачки пук од Чрнковаца до Валпова; 22. ловачки пук од Валпова до Адолфовца; 111. артиљеријски пук: један дивизион у рејону Јабука (Аљмаш) — Даљ, други дивизион у рејону Осијека а трећи дивизион у рејону Валпова; 111. противтенковски дивизион у рејону Бизовца; 111. про-

Укрцавање јединица 6. бригаде 51. дивизије у чамце приликом форсирања Драве, 12. априла 1945 (из фото-архиве Војног музеја у Београду)

Борци 1. батаљона 12. војвођанске бригаде 51. дивизије приликом форсирања Драве, код Јосиповца, 12. априла 1945 (из фото-архиве Војног музеја у Београду)

Борци 1. батаљона 12. војвођанске бригаде 51. дивизије приликом форсирања Дунава, код Батине, 11. новембра 1944 (из фото-архиве Војног музеја у Београду)

тивавионски дивизион у рејону Чепина; 111. физилирски батаљон у рејону Ернестинова; 111. допунски батаљон у рејону Трпиње; 111. инжињеријски батаљон у рејону Бијелог Брда; 111. пук за снабдевање у рејону Маркушице.

Поред јединица 11. ваздухопловне пешадијске дивизије, пред фронтом 3. армије налазиле су се и јединице 2. усташког стајаћег здруга од пет батаљона који је бранио фронт на Драви од Адолфовца (сада Вишњевац) па до ушћа Драве у Дунав, затим јединице 606. пука за осигурање које су браниле фронт на Дунаву од ушћа Драве до Вуковара и територијални пук усташке милиције „Барања“ у рејону Осијека.

Укупна јачина ових снага износила је око 15.000 војника са око 150 артиљеријских и минобацачких оруђа и једном четом тенкова.

Штаб 3. армије је 10. априла у 23.50 часова издао заповест у којој су задаци 3. армије и њених јединица били одређени на следећи начин:

„Наша армија има задатак да са главнином снага форсира Драву а са мањом снагом Дунав, разбије непријатељску одбрану у рејону Валпово — Осијек, потом продужи даље надирање ка југоистоку у циљу обухватања Осијека са јужне стране и брзог продирања ка линији Винковци — Стари Микановци, на којој се повезати са левим крилом I армије, а на простору између Осијека и Вуковара са десним крилом I армије. При томе обезбеђивати се од Ђакова и Нашица.

По извршењу тог задатка наша Армија свим снагама окреће фронт и предузима брзо продирање ка западу општим правцем Д. Михољца — Вировитица — Вараждин уз подршку тенкова ширећи се улево до линије Стриживојна — Пакрац — Чазма (искључно), а у десно до Драве. Лево од нас продираће I Армија општим правцем Брод — Н. Градишка.

Западно од нас једновремено, форсирање Драве на свом сектору врше јединице I бугарске армије.”

Истом заповешћу Штаба 3. армије задаци дивизија одређени су на следећи начин:

Шеснаеста дивизија једном бригадом форсира Драву код Гатског рида, а другом бригадом Свете Ане, око 5 — 7 км северозападно од Валпова, са задатком да у „брзом налету“ ослободи Бистринце и Белишће, потом главним снагама продире на југ и са запада напада положаје непријатеља у рејону Валпово, а једном бригадом успоставља везу са 24. пулш 3. бугарске дивизије и обезбеђује десни бок дивизије на мостобрану. По овладавању линијом мостобрана Гат — Мачковац пустара — поље Шимановци — шума Зверињак јужно од Валпова, дивизија треба да продире на југ правцем Харкановци — Кошка ради спајања са јединицама 6. корпуса.

Тридесет шеста дивизија с једном бригадом форсира Драву код Нардске скеде а другом бригадом источно од Нарда, и „у брзом налету“ ослобађа Нард а потом, уводећи на мостобран и 3. бригаду, продужава напад главним снагама — са две бригаде ка Валпову, спаја се с јединицама 16. дивизије јужно од Валпова и у садејству са њима ослобађа Валпово, а помоћним снагама продире ка Шагу, штити леви бок дивизије и успоставља борбену везу с јединицама 51. дивизије.

По ослобођењу Валпова и избијању на десну обалу реке Карашице, 36. дивизија продире на југо-

Борци 36. дивизије после преласка Драве одлазе на положај код Валпова, 12. априла 1945 (из фото-архиве Војног музеја У Београду)

исток правцем Бизовац — Чепин — Тењски Антуновац, са југа напада положаје непријатеља јужно од Осијека и, у садејству с јединицама 51. дивизије, ослобађа овај град.

По ослобођењу Осијека, 36. дивизија треба да наступа правцем Осијек — Ернестиново — Иванково западно од Винковаца, где ће се спојити с јединицама Лужне групе дивизија 1. армије и затворити оперативна клешта ради окружења и уништења дела снага немачког 34. армијског корпуса источно од линије Осијек — Винковци — Жупања.

Педесет прва дивизија са две бригаде форсира Драву на одсеку ушће реке Карашице у Драву — ката 88 на десној обали Драве јужно од Стевкине аде, са задатком да ослободи Јосиповац а потом, обезбеђујући се ка Осијеку, главним снагама врши напад на положаје непријатеља у рејону Петријеваца и ослобађа ово село.

По ослобођењу Петријеваца, Јосиповца и Кравица, 51. дивизија успоставља мостобран на јужним ивицама ових села а потом, обезбеђујући се према Бизовцу, главним снагама продире ка Осијеку, ослобађајући Вишњевац и Ретфалу и, у садејству с јединицама 36. дивизије, слама отпор непријатеља на западној ивици Осијека и ослобађа овај град.

Осјечка бригада, без једног батаљона, форсира Драву северно од села Бијело Брдо, ослобађа ово село и спаја се са јединицама 8. бригаде, а потом заједно са њима наступа ка Осијеку и у садејству с јединицама 36. дивизије ослобађа Осијек.

Осма војвођанска бригада форсира реку Дунав између Даља и Борова, ослобађа Даљ, Веру и Јабуку (Аљмаш), и спаја се код Борова с јединицама 1. армије, а потом са Осјечком бригадом код Бијелог Брда. Бригада по извршењу ових задатака, заједно са Осјечком бригадом продире ка Осијеку, успоставља везу с јединицама 36. дивизије и у садејству са њима ослобађа град.

Шести корпус продире правцем Папук — Крдија — Подгорач — Кошка, са задатком да мањим снагама спречи придолазак непријатељских резерви из рејона Нашица ка Валпову, а главним снагама продире правцем Кошка — Харкановци, с циљем растројавања позадине непријатеља који се брани код Валпова и ради спајања с јединицама 16. дивизије.

Поред тога, у заповести Штаба 3. армије били су одређени задаци авијације, артиљерије, инжињерије и везе, као и рокови за извршење припрема и почетак форсирања Драве. Готовост јединица за извршење задатка била је одређена за 22 часа, а почетак форсирања за 23 часа 11. априла.

Група бораца 36. дивизије на кратком одмору после форсирања Драве, 12. априла 1945.

ТОК И РЕЗУЛТАТИ ОПЕРАЦИЈЕ 3. АРМИЈЕ

У ноћи 11/12. априла у 23.00 часа на фронту 3. армије отпочело је, без артиљеријске припреме, форсирање Драве са шест пешадијских бригада на шест места прелаза, а Дунава једном бригадом на једном месту прелаза. У исто време Драву су форсирале и јединице 2. батаљона 24. пука 3. бугарске дивизије у рејону Светог Ђурђа.

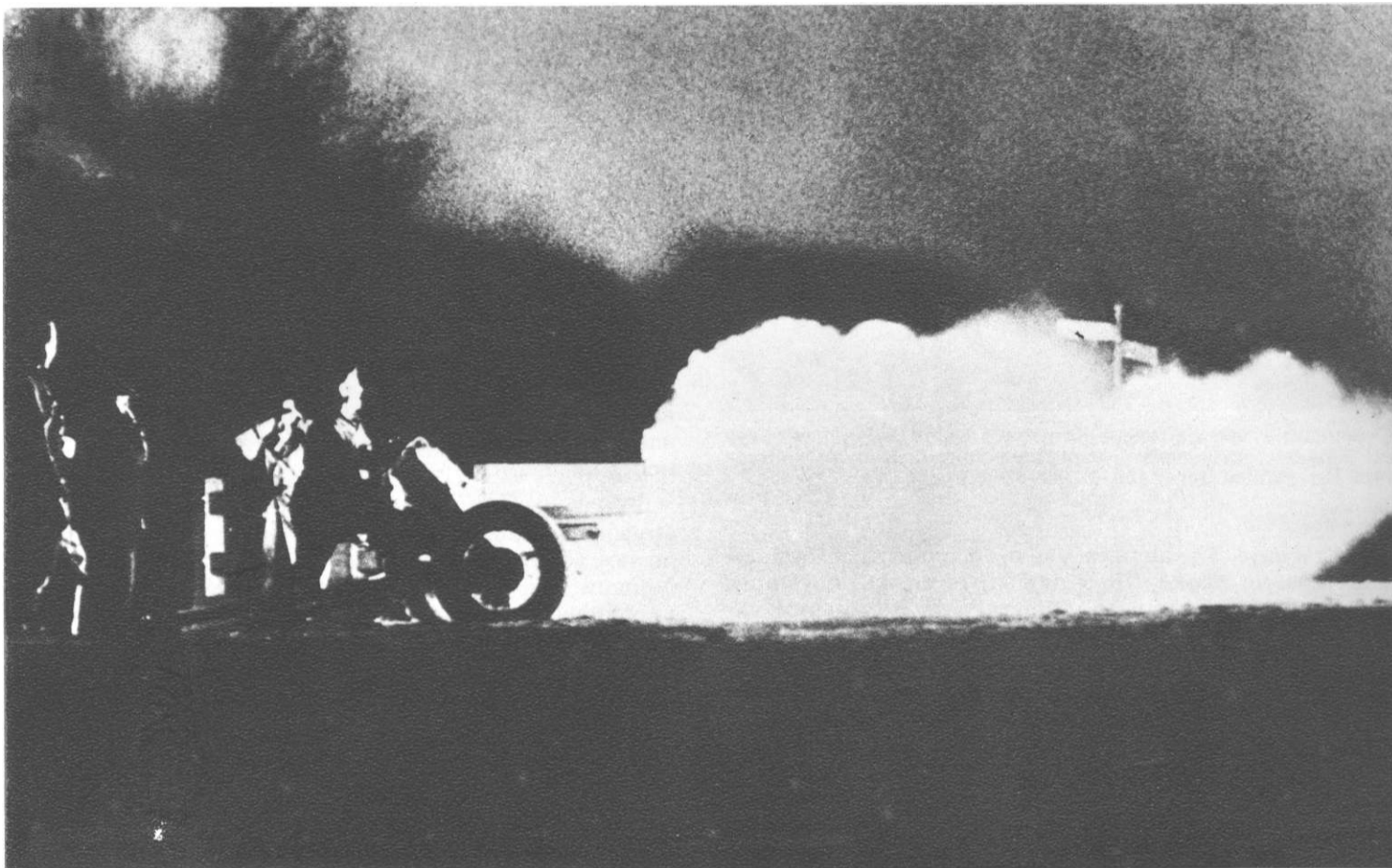
На одсеку прелаза 16. дивизије први талас је без борбе прешао Драву. Међутим, непријатељ је отворио ватру из митраљеза на други талас али је и он, уз подршку артиљерије, успео да се искрца на десну обалу. На тај начин, јединице из прва два таласа омогућиле су да се до 2.30 часова превезу и остали делови 1. и 2. војвођанске бригаде и отпочне са превожем дивизијске артиљерије.

Пошто је у току ноћи 11/12. априла превезла преко Драве све своје борбене јединице, 16. дивизија је 12. априла око 6 часова ујутро образовала мостобран ширине 4 а дубине 3 км. Њен задатак је био да 2. бригадом продире на запад ка Светом Ђурђу а 1. и 4. бригадом да отпочне борбе за ослобођење Белишћа, што јој је и успело око 14 часова. Потом је, у садејству с јединицама 36. дивизије, отпочела борбе за ослобођење Валпова које је са успехом окончала око 23 часа.

Крајем дана, 12. априла, јединице 16. дивизије су у борбама које су трајале око 24 часа успеле да овладају мостобраном ширине око 12 и дубине око 7 км и избију на линију Чрнковци — Велишковци — Тиборјанци — Виноградци — Валповачка Горица — Валпово.

После форсирања Драве, 12. априла 1945, ово митраљеско одељење из 6. војвођанске бригаде 36. дивизије жури на нови положај у Славонији (из фототеке „Борбе“)

Противтенковска батерија 1. војвођанске бригаде у борби са немачким тенковима на фронту у Подравини, априла 1945 (из албума генерала Жике Стојшића)

На одсеку прелаза 36. дивизије непријатељ је отворио снажну ватру на први талас, али није успео да спречи његово искрцавање на десну обалу и јуриш на своје бункере и положаје. Током борби прса у прса борци 3. и 5. бригаде су овладали непријатељским предњим положајима на обали Драве и омогућили осталим таласима неометано превозење преко реке. У току борби вођених ноћу 11/12. априла, јединице 3. и 5. бригаде успеле су да образују своје мостобране, да крену у напад на положаје непријатеља у рејону Нарда и око 11 часова 12. априла ослободе ово село.

У поподневним и ноћним часовима 12. априла јединице 3. бригаде су садејствовале са 16. дивизијом у борбама за ослобођење Валпова, а јединице 5. и 6. бригаде успеле су да ослободе Шаг и Ладимировце. На тај начин, после 24 часа борбе, био је образован мостобран ширине и дубине око 8 км.

На одсецима прелаза 51. дивизије форсирање је, такође, отпочело без артиљеријске припреме. Јединице 7. војвођанске бригаде успеле су да се под жестоком непријатељском ватром искрцају на десну обалу Драве код ушћа Карашице и да на јуриш заузму положаје непријатеља. На тај начин били су створени услови за превозење осталих јединица 7. и 12. бригаде, које су током дана 12. априла, водећи веома жестоке и напорне борбе, успеле да образују мостобран ширине око 5, дубине око 2 км. У току

ноћи 12/13. априла, ове две бригаде су продужиле са нападом на положаје непријатеља у рејонима Петријеваца и Јосиповца, али нису успеле да ослободе ова села.

На месту прелаза Осјечке бригаде, северно од Сарваша, био је у току ноћи извршен неопажен прелаз свих јединица бригаде, које су потом ослободиле ово село. Међутим, непријатељ се брзо опоравио од изненађења и противнападом присилио ову бригаду да напусти Сарваш и да се, сем неких мањих јединица, повуче преко Драве.

На месту прелаза 8. војвођанске бригаде, јужно од Даља, није успео покушај форсирања Дунава. Непријатељ је снажном ватром принудио први талас да се врати на леву обалу реке. Исто тако, ни наредни покушаји јединица ове бригаде да у току ноћи 11/12. априла форсирају Дунав нису успели. Тек у 19 часова 12. априла њима је пошло за руком да се искрцају на десну обалу реке и после жестоке борбе образују мостобран, подиђу непријатељевим положајима у рејону Даља, али нису успеле и да га ослободе.

Јединице 6. корпуса нису успеле да у току 10. априла разбију делове немачке Полицијске дивизије „Штефан“ у рејону Ветова и превоја између Папука и Крндије. Наредног дана 11. априла, 6. корпус је, услед напада оклопних снага непријатеља у рејону Ветова, био принуђен да пређе у одбрану и да се повуче у рејон Бискупци — Торањ — Тренково. Два

Командант 3. армије генерал-лајтнант Коста Нађ у разговору са једним заробљеним непријатељским војником, априла 1945 (из албума генерала Жике Стојшића)

дана касније, 13. априла увече, 6. корпус је без комора кренуо преко Пожешке котлине ка источним обронцима Крндије и 15. априла у преподневним часовима избио у рејон Паучје — Дрењски Слатник — Подгорје.

Током једнодневних борби јединице 3. армије успеле су да форсирају Драву и Дунав и да на десној обали образују, мање-више, солидне мостобране за наставак операције. Највећи успех ове армије је у томе што је успела да овлада рејоном Валпова и да у великом степену већ првог дана борби озбиљно наруши оперативни поредак немачког 34. армијског корпуса на фронту 11. ваздухопловне пешадијске дивизије.

Наредног дана, 13. априла, јединице 3. армије продужиле су да са образованих мостобрана наступају ка Доњем Михољцу, Нашицама и Осијеку.

Шеснаеста дивизија је 13. априла продужила да 2. бригадом води борбе за ослобођење Подравских Подгајаца и Бачкинаца, док је 4. бригадом ослободила Боцањевце, Зелчин, Лацић и Беничанце. Јединице 1. бригаде су током борби овог дана ослободиле Маријанчанце, Ивановце и Харкановце, избивши до краја дана у рејон Кошке.

Тридесет шеста дивизија је током 13. априла јединицама 5. бригаде ослободила Ладимировце и Сатницу а у садејству с 51. дивизијом Петријевце, Јосиповац и Кравице. Трећа и 6. бригада ове дивизије водиле су огорчене борбе са непријатељем у рејону Бизовца и Саматоваца, које је успела да ослободи тек око пола ноћи између 13/14. априла.

Педест прва дивизија је 13. априла водила огорчене борбе за ослобођење Петријеваца, Јосиповца и Кравице. Њена 12. бригада је, у садејству с 5. бригадом 36. дивизије, ослободила Петријевце у 13.45 часова, а 7. бригада, такође у садејству с јединицама 5. војвођанске бригаде, Јосиповац и Кравице, а потом продужила надирање ка Осијеку правцем Вишњевац — Ретфала — Осијек.

ОСЛОБОЂЕЊЕ ОСИЈЕКА

Пошто су у првим часовима 14. априла успеле да савладају веома жесток отпор у рејону Бизовца

и Саматоваца, јединице 3. бригаде 36. дивизије продужиле су са продирањем ка Осијеку обухватајући град са јужне стране.

Исто тако, пошто су приближно у исто време ослободиле Јосиповац и Кравице, 7. и 12. бригада 51. дивизије, после жестоких борби, савладале су отпор непријатеља у рејонима Адолфовца (Вишњевац) и Ретфале и око 4.30 часова 14. априла ушле са запада у Осијек.

Такође, у нападу на положаје непријатеља источно од Осијека узеле су видног учешћа и јединице Осјечке и 8. војвођанске бригаде. Оне су у поподневним часовима 13. априла овладале Јабуком, Сарвашом, Вером, ноћу 13/14. априла разбиле спољну одбрану непријатеља источно од Осијека и 14. априла у 2 часа ујутро продрле у Доњи град а у 3 часа и у центар Осијека, када је престао даљи отпор непријатеља. Осијек је ослобођен.

У току операције форсирања Драве и Дунава, 3. армија је успела да разбije одбрану непријатеља на десној обали ових река од Валпова до Даља, овлада рејоном Осијека и онемогући непријатељу посудање предвиђеног и благовремено уређеног дела фронта у источној Славонији између Валпова и Ђакова.

Током двоиподневних борби 3. армија је, уз подршку ЈРВ, нанела непријатељу озбиљне губитке и постигла крупан оперативни успех. Због тога је врховни командант маршал Тито својом наредбом од 14. априла похвалио јединице 1. и 3. армије за постигнуте успехе у пробоју сремског фронта. У похвали је написано:

„После тродневних огорчених борби наше трупе пробиле су јако утврђене непријатељске положаје на сремском фронту, форсирале реку Драву и Дунав на сектору од Борова до Подравских Подгајаца — западно од Валпова, и реку Саву на сектору од Брчког до Орашја, сломиле отпор непријатеља и напредујући на запад више од 50 километара на јуриш заузеле и ослободиле градове: Винковце, Осијек, Вуковар, Валпово и Жупању. Осим тога ослобођено је више насељених места, међу којима Товарник, Даљ, Оток, Борово, Церна, Стари и Нови Микановци, Чепин и Кошка.

Гоњење разбијеног непријатеља наставља се на широком фронту долином Саве и Драве према западу.

У овим борбама потучене су 41. и 11. немачка дивизија, 3. и 12. Павелићева дивизија и већи број самосталних немачко-усташких формација. У руке наших трупа пао је велики број заробљеника и огромне количине оружја и ратног материјала.

За извођење ових победа нарочито су се истакле пешадијске, артиљеријске, тенковске, инжињеријске и коњичке јединице под командом генерал-лајтнанта Пеке Дапчевића, генерал-лајтнанта Косте Нађа и генерал-мајора Милутина Мораче. Изванредну помоћ трупама на земљи пружила је наша авијација својим одличним садејством у току целог трајања операција.

Изражавам своју захвалност свима борцима и руководиоцима јединица, које су извојевале ове сјајне победе.

Нека је слава палим јунацима за ослобођење наше отаџбине."

ОД СРЕМА ДО АУСТРИЈЕ

Избијањем 3. 1. и 2. армије на линију Валпово — Винковци — Жупања — деена обала Босне (од њеног ушћа до Добоја) створени су повољнији услови за даље продирање на запад. Тиме је озбиљно угрожено извлачење снага немачког 21. брдског армијског корпуса из долине реке Босне у Славонију.

Процењујући новонасталу ситуацију, штабови 1. и 3. армије су сматрали, сагласно директиви Генералштаба ЈА од 9. априла 1945, да непријатељ неће бити у могућности да настави са пружањем организованог отпора као раније и да ће настојати да се што брже извуче ка Алпима и у Аустрију. Због тога су штабови ових двеју армија издали заповест својим јединицама да пређу у „енергично гоњење“.

Нашавши се у напред описаној ситуацији, командант Југоистока, који је уједно био и командант Групе армија „Е“, генерал-пуковник Лер издао је још 13. априла увече наређење 34. армијском корпусу (командант генерал Хелмут Фелми) да ноћу 13/14. априла напусти одбрану Осијека, Винковаца и Жупање и да са снагама корпуса поседне нове, благовремено припремљене положаје на линији Валпово — Ђаково — Врпоље — Јаруге на Сави — лева обала Босне — мостобран код Добоја, с циљем да се борбама на овом појасу одбране створи време за извлачење снага немачког 21. армијског корпуса из долине Босне ка Славонском Броду и даље на запад ка Загребу. Поред тога, на снази је и даље било наређење генерала Лера да 11. ваздухопловна дивизија поново овлада рејоном Валпова.

Истовремено, разматрајући оперативну ситуацију на фронту 34. армијског корпуса у источној Славонији, Команда Групе армија „Е“ дошла је до закључка да 11. ваздухопловна пешадијска дивизија неће моћи да изврши два тешка задатка: да поново овлада рејоном Валпова и да поседне и организује одбрану од Валпова до Ђакова. Због тога је овај штаб издао наређење 34. армијском корпусу да извуче своју 22. гренадирску дивизију са фронта код Жупање и на Сави и да је упути у рејон Ђакова са за-

датком да пређе у напад правцем Ђаково — Валпово, успостави везу са 11. ваздухопловном пешадијском дивизијом и образује с њом фронт на линији Валпово — Ђаково.

Генерал Лер је рачунао да ће на тај начин успети да поново успостави стабилан и непрекидан фронт у источној Славонији који ће са фронтом на реци Босни чинити једну целину и обезбедити неопходно време за извлачење снага 21. армијског корпуса из долине Босне у Славонију преко моста на Сави између Босанског и Славонског Брода.

Током борби вођених 14. и 15. априла немачким јединицама није пошло за руком да успоставе непрекидан фронт између Валпова и Ђакова, па је план Групе армија „Е“ и 34. армијског корпуса пропао. Но, оне ће успети да на брзину организују отпор на линији Доњи Михаљац — Нашице — Ђаково и да поседну за одбрану још раније припремљене положаје на линији Ђаково — село Јаруге — река Босна до Добоја. Због тога ће се на овој линији развити веома жестоке борбе, па ће јединице 3. армије тек 16. априла овладати рејоном Доњи Михаљац — Нашице и ослободити оба града. Истог дана, јединице 1. армије ослободиле су Рушево, Ђаково, Стриживојну и Врпоље, а јединице 2. армије су наредног дана ослободиле Добој.

Пошто су биле принуђене да престану са пружањем отпора на линији Доњи Михаљац — Нашице — Подгорач и Ђаково — Јаруге — Добој, снаге Групе армија „Е“ су поселе положаје за одбрану на линији Нови дравски канал — Воћински поток — Ораховица — Кутјево — Плетерница — Капела — Батрина — река Врбас, као и на мостобрану код Славонског и Босанског Брода.

После ослобођења Ђакова и Добоја јединице 1. и 2. армије водиле су тешке борбе за овладавање рејоном Славонског и Босанског Брода. Тек после жестоких борби 2. армија је 19. априла ослободила Дервенту. Наредног дана јединице 1. армије ослобо-

Команданти 1. и 3. армије генерали Пеко Дапчевић (други слева) и Коста Нађ (трећи слева) разматрају ситуацију насталу после пробоја сремског фронта половином априла 1945; први здесна је начелник Штаба 3. армије пуковник Вукашин Суботић (из фото-архиве Војног музеја у Београду)

дигле су Славонски Брод, а јединице 2. армије Босански Брод.

Борбе јединица 2. армије за ослобођење Добоја, Дервенте и Славонског Брода биле су изузетно тешке. Ценећи њихове напоре и залагање у борбама за ослобођење поменутих градова, Врховни командант ЈА, својом наредбом од 22. априла, похвалио је те јединице. У тој наредби пише:

„У вишедневним жестоцим борбама јединице Друге армије опколиле су и уништиле јаку непријатељску групацију између река Босне, Саве и Врбаса, ослободивши градове Маглај, Добој, Дервенту, и Босански Брод. Том приликом у руке наших трупа пао је велики број заробљеника и огромне количине ратног материјала.

У овим борбама истакле су се јединице под командом генерал-лајтнанта Коче Поповића, генерал-мајора ЈБуба Вучковића и пуковника Блажа Ломпара.

Изражавам своју захвалност свима борцима и руководиоцима јединица, које су извојевале ове победе.

Нека је слава палим јунацима за ослобођење наше отаџбине!"

Ослободивши Славонски Брод, јединице 1. армије су после тешких борби ослободиле Плетерницу 20. априла, Славонску Пожегу 21. априла, а Капелу и Батрину 22. априла. Јединице 3. армије су 20. априла ослободиле Подравску Слатину, а јединице 2. армије, два дана касније, Бањалуку.

Крајем априла јединице Групе армија „Е" покушале су да организују озбиљнији отпор од Драве па на југ преко Питомаче и Седларице на реке Илову и Уну, али после вишедневних борби око 1. маја 1945. овај отпор су сломили јединице 1, 2. и 3. армије. Затим је продужено продирање на северозапад ка Вараждину, Загребу и Карловцу. Јединице 3. армије ослободиле су Вировитицу 26. априла. Ђурђевац 2. маја. Јединице 1. армије су 5. маја ослободиле Чазму а наредног дана Иванићград. Јединице 2. армије су 1. маја ослободиле Босански Нови и Двор на Уни, 2. маја Дубицу, а онда продужиле ка Загребу и Карловцу.

Последњи организован отпор, пре капитулације, Група армија „Е“ покушала је да пружи на тзв. „Звонимировој линији“, која се протезала од Драве па на југозапад преко Копривнице и Крижеваца на Врбовец и Дуго Село и даље ка Карловцу.

На овој линији су вођене последње жестоке борбе. После борби од 4. до 9. маја сломљен је отпор непријатеља, па су јединице 3. армије 5. маја ослободиле Копривницу, 6. маја Лудбрег, а наредног дана Вараждин. Јединице 1. армије су, сломивши отпор непријатеља код Врбовца и Дугог Села, 8. маја избиле пред Загреб, а наредног дана и у сам град. Јужно од Саве јединице 2. армије су 7. маја ослободиле Карловац, а наредног дана са југа продрле у Загреб и у току ноћи 8/9. маја потпуно ослободиле овај град.

Као што је познато наследник Адолфа Хитлера адмирал Дениц је још 7. маја издао наређење команданту „Јужног простора“, коме је била потчињена и Група армија „Е“, да обустави непријатељства против енглеских и америчких јединица, а да се испред јединица Црвене армије и Југословенске армије убрзано повлаче на тле Аустрије и предаду енглеским и америчким трупам. Због тога рат за Југословенску армију није завршен ни 7. ни 9, већ 15. маја 1945. године.

После ослобођења Вараждина, Загреба и Карловца јединице 1, 2. и 3. армије и део јединица под командом Главног штаба Словеније принудили су на предају главнину снага Групе армија „Е“ у рејону Марибор — Дравоград — Зидани Мост — Цеље.

Исто тако, јединице 4. армије и део јединица Главног штаба Словеније ослободиле су Трст, принудиле на предају 97. армијски корпус и низ других јединица.

Као што се из свега изложеног види, јединице 1, 2. и 3. армије биле су, после сламања непријатељског фронта на Драви, у Срему и источној Босни, принуђене да воде тешке и крваве борбе још читав месец дана док нису присиле непријатеља на предају.

175 ДАНА РАТА НА СРЕМСКОМ ФРОНТУ

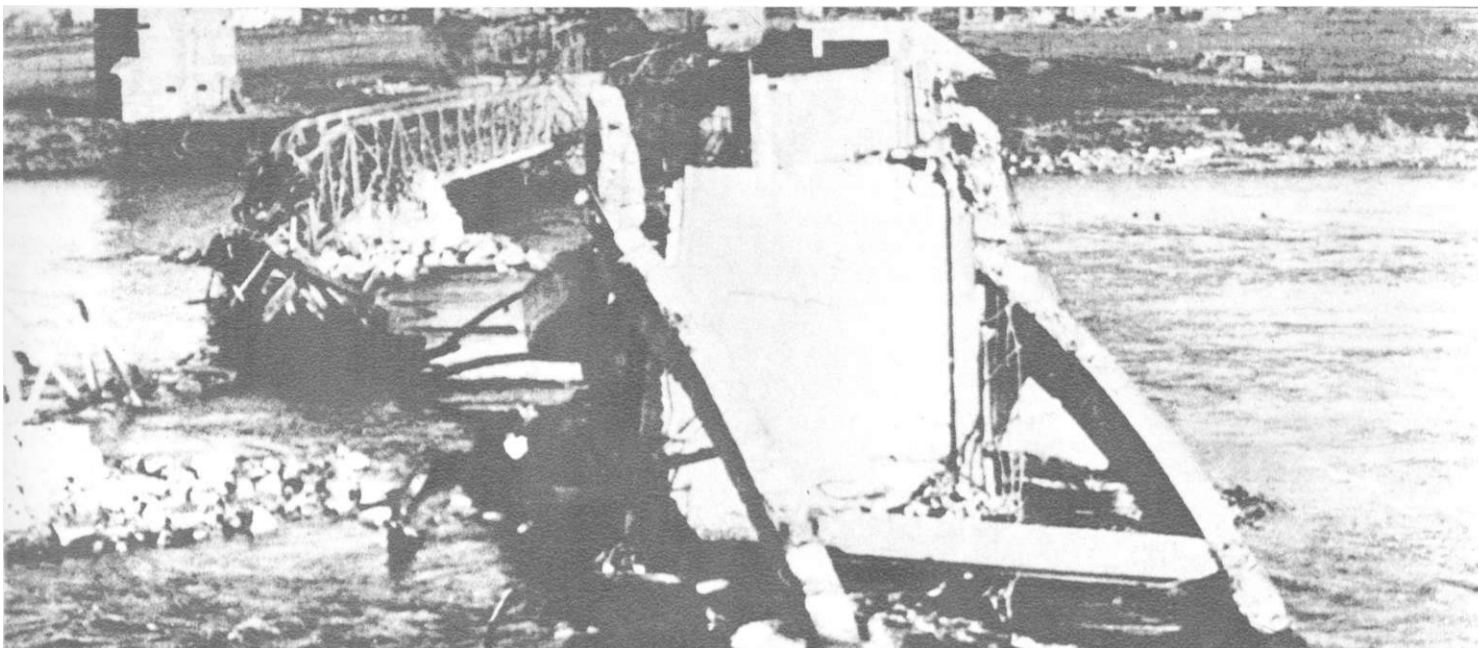
Пробојем фронта на Драви и Дунаву и на сремској утврђеној зони, као и пробојем фронта јужно од Саве у источној Босни, јединице 1, 2. и 3. армије успеле су да после 10 дана напорних борби избију пред линију Доњи Михољац — Нашице — Баково — лева обала Босне. На тај начин, оне су 14. априла ујутро, ослобађањем градова Осијек, Винковци и Жупања, окончале дуготрајно хрвање у Срему и избиле у источну Славонију и на праг северног дела средње Босне.

У току шестомесечних борби јединице 1. пролетерског и 6, 10, 12. и 14. корпуса НОВЈ, а касније јединице 1, 2. и 3. армије и 6. и 10. корпуса Југословенске армије, извојевале су низ значајних победа.

У многим бојевима и операцијама, вођеним од 21. октобра 1944. до 14. априла 1945, током напорних

Приликом напуштања Добоја половином априла 1945, Немци су порушили све фабрике и велики број јавних и приватних зграда (из фото-архиве Војног музеја у Београду)

Немци су половином априла 1945. срушили мост преко реке Босне, код Добоја, са циљем да успоре наступање јединица 2. армије (из фото-архиве Војног музеја у Београду)

175 дана рата, сви војници и старешине, команде и штабови, као и све јединице и установе у саставу двадесет и једне дивизије, једне коњичке, једне тенковске и једне инжењеријске бригаде, све корпусне и армијске позадинске јединице и установе — артиљеријскотехничке, интендантске, санитарске, саобраћајне и ветеринарске службе, као све јединице и установе под непосредном командом Врховног штаба (касније Генералштаба ЈА) — ваздухопловне, речне ратне флотиле и инжењеријске јединице — учили су сурову ратну школу. Током многобројних борби и других акција изучаване су разне вештине за фронтални рат на дуже време. Школа је плаћана не само материјалним губицима већ и бројним људским животима. Знање се стицало и у пракси проверавало на фронту, у борби. Учило се врло често на сопственим успесима и неуспесима. Учило се на смрти својих другова.

Поред тога, треба истаћи не само да нисмо имали добро обучене војнике и старешине, команде, штабове и јединице за тада најсавременији рат, већ и да у довољним количинама нисмо имали обуће, одеће, оружја и оруђа и машина — пешадијских, артиљеријских, инжењеријских, тенковских и ваздухопловних. Такође, јединице нису биле снабдевене ни довољним количинама муниције; биле су, за свих шест месеци рата на сремском фронту снабдевене само са око два борбена комплета, а у другом светском рату, са тако малом количином муниције, није изведена готово ниједна корпусна или армијска операција. Исто тако, није било довољно ни горива за ЈРВ. Авијација, због несташице бензина, није могла да извршава своје задатке, па су многи дани пролазили како без ваздухопловне подршке трупа на земљи тако и без ваздушне заштите. Полетање авијације ради извиђања било је, такође, сведено на минимум. Слична ситуација је била и у погледу снабдевености горивом и мазивом за тенкове и друга борбена вози-

ла, као и за моторизоване артиљеријске и саобраћајне јединице.

Ситуација код противника је била неупоредиво боља и лакша. Пре свега, ваља рећи да су јединице хитлеровске армије биле изузетно добро припремљене за рат. Војнички и старешински састав био је одлично обучен. То је био састав који је за собом имао пет година ратног искуства. Штабови дивизија, корпуса и армија били су попуњени завидним бројем генералштабних официра.

У погледу бројне попуњености, немачке и квислиншке усташко-домобранске јединице нису биле слабије од јединица југословенских преоружаних дивизија. Исти је случај и са наоружањем, како по количини тако и по квалитету. Штавише, може се рећи да су пукови из састава немачких јединица били боље наоружани не само пешадијским већ и артиљеријским наоружањем. Јединице дивизијске артиљерије су биле супериорније како по броју оруђа тако и по калибру. Што се тиче муниције, треба рећи само то да су је немачке јединице имале у изобиљу. Оне тај проблем нису осетиле. Транспортне могућности непријатељских јединица биле су знатно изнад могућности јединица ЈА.

Укупно узевши, противник је на сремском фронту имао и бројну и техничку надмоћност. Због свега тога може с правом да се каже да је сремски фронт за младу Југословенску армију био једна велика ратна школа, али и фронт на коме је она постигла низ значајних успеха и где је, по своме доприносу општој ствари победе над фашизмом, стајала раме уз раме са савезничким армијама и дала значајан допринос у ранијим операцијама против хитлеровске Немачке и наношењу пораза њеним оружаним снагама.

Сремски фронт представља величанствен доказ братства и јединства свих наших народа и народности у борби за ослобођење Југославије од фашизма.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Архив Војноисторијског института, Документациони фонд НОР-а и документациони фондови немачких, усташко-домобранских и четничких јединица, штабова, команди и установа.*

Антић Гаврило, *Јужноморавци (Четврта српска народноослободилачка ударна бригада)*, Народна армија, Београд, 1969.

Антић Гаврило, *Од Јастрепца до Цеља (Пета српска народноослободилачка ударна бригада)*, Народна армија, Београд, 1973.

Атанацковић Жарко, *Друга војвођанска НОВ бригада*, БИЗ, Београд, 1978.

Атанацковић Жарко, *Војводина у борби 1941 — 1945*, Форум, Нови Сад, 1959.

Атанацковић Жарко, *Срем у народноослободилачком рату и социјалистичкој револуцији*, Месна заједница — Месни одбор СУБНОР-а Шимановци, у штампи Београдског графичког завода, Београд, 1968.

Боројевић Љубан и др., *Пета козарачка бригада*, ВИЗ, Београд, 1972.

Броз Јосип Тито, *Војна дјела, II*, Војноиздавачки завод ЈНА „Војно дело“, Београд, 1961.

Вет УЈед слег 118. Јаедет-БШзгон, Аи§з1зиг§.

Ђге Отоззе АЂзеГђегоедид ги Зие&озГеп, Наир1-диагИег, Јануар 1945.

Дрљевић Саво, *Тито у првој линији фронта*, Борба, 16. април 1965.

Рпеззпег Напз, *Уегалене ЗсШасШеи, Ко1б1еп-Уег1а§*, Хамбург, 1956.

Грујић Периша, *Шеснаеста војвођанска дивизија (Борбена дејства од формирања до ослобођења земље)*, Војно дело, Београд, 1959.

Група совјетских и југословенских аутора, *Београдска операција*, Војноисторијски институт, Београд 1964.

* Архив и Зборници Војноисторијског института су били основни извори за израду ове књиге.

Група аутора, *Ослободилачки рат народа Југославије 1941 — 1945*, књ. II (друго издање), Војноисторијски институт, Београд, 1965.

Група аутора, *Друга пролетерска (Зборник сећања)*, Војно дело, Београд, 1965.

Група аутора, *Други светски рат*, књ. 5, Војноисторијски институт, Београд, 1970.

Група аутора, *Четврта пролетерска црногорска бригада (Зборник сећања)*, Војноиздавачки завод, Београд, 1969.

Група аутора, *Прва пролетерска (Борбени пут I. пролетерске бригаде од 22. XII 1941 — 9. V 1945)*, Војно дело, Београд, 1963.

Група аутора, *Сећања команданта војвођанских бригада*, Институт за изучавање историје Војводине, Нови Сад, 1975.

Група аутора, *Шеста пролетерска дивизија*, Епоха, Загреб, 1964.

Група аутора, *Трећа крајишка пролетерска бригада (Зборник сећања)*, Војноиздавачки завод, Београд, 1969.

Група аутора, *Тринаеста пролетерска у народноослободилачкој борби (Зборник докумената од 4. XI 1942 — 12. V 1945)*, „27. српањ“, Загреб, 1957.

Група аутора, *Три године борбе Тринаесте пролетерске*, Вјесник, Загреб, 1948.

Група аутора, *Завршне операције за ослобођење Југославије 1944 — 1945*, Војноисторијски институт, Београд, 1957.

Гласило Словенског батаљона I. крајишке бригаде, Одбор Словенског батаљона I. крајишке бригаде, бр. 1 и 2, Љубљана, 1972.

Нићег! Еапг, *СеБггдзјаедег (Вге I. СеБггдзсIт~81071) 1935 — 1945*, УегIа§ Напб-Неппт§ РоЉип, ВаЗ Кеићеп, 1954.

НпШска КагI, *Баз Епне аиј сIет ВаГкап 1944 — 1945*, Миб^егзсћтМ!, СоеШп§еп, Зиепсћ ипе! Ггапк-ИпI, 1970.

локтионов, *Дунавска флотила у великож отаџинском рату* (превод), Војноиздавачки завод, Београд, 1966.

Мандић Глиго, *17. источнбосанска дивизија*, Војноиздавачки завод, Београд, 1976.

МеIзсћ ГпесМсћ-Аидиз!; УОИ, *Бге СезсћсШе сIег 22. ИпјанIегге-Вг^шои*, УегIа§ Напз-Непшпд РоЉип, КIеI, 1952.

Митровски Боро, Глишић др Вјенцеслав и Ристовски Томо, *Бугарска војска у Југославији 1941 — 1945*, „Међународна политика“, Београд, 1971.

Нађ Душанка, *Коста Нађ — војник три армије*, „Пролетер“, Бечеј, 1971.

Нађ Коста, *Ратни сусрети с Титом*, „Дечје новине“, Горњи Милановац, 1977.

Морача Милутин, *Чета храбрих извиђача*, Народна армија, 3. април 1975, Београд.

Николић Живојин Брка, *22. српска дивизија*, Војноиздавачки завод, Београд, 1972.

Ог<Iег ој ВаШе ој Ине Сегшаи Агту, МШпагу IпIеП§епсе ВМзтп \^аг БерагIтепI; \7\азћт§Iоп, 1945.

Пантелић Милојица, *25. дивизија*, ВИЗ, Београд 1977.

Савић Срета, *Борбе у Срему 1941 — 1944*, Савез удружења бораца НОР СР Србије за Војводину, Нови Сад, 1967.

Савић Срета, *Срем у народноослободилачкој борби*, Војно дело, Београд, 1963.

Савић Срета, *51. војвођанска дивизија*, Војноиздавачки завод, Београд, 1974.

Смодлака Јосип, *Партизански дневник*, Нолит, Београд, 1972.

8Iе§Iег УОИ Рпе^г ГгеШегг уоп, *Оге хоћетеи ВгензГ&еИеп &ег &еиГ8сћеп У/ећтасШ 1933 — 1945*, БеиIбсће УегIа§з-АпзIаIИ, бIиI§агI, 1953.

5сћтМI;-Шсћћег§ Епсћ, *Ваз Еи(Iе аиј сIет ВаХкап*, Киг! Уо^ткел УегIа§, НелсIеЈег§, 1955.

Штеменко С. М., генерал-мајор, *Генералитаб у годинама рата*, Војноиздавачка установа Министарства народне одбране СССР-а, Москва, 1974.

Стрезовски Владо и Милан Андрић, *Трећа српIска бригада*, ВИЗ, Београд, 1976.

Зсћгатт Регсу Егпз!, *КггедзШдеЋисћ б,ез ОБегкоттап(Iо8 &ег МУећтасШ (ШећтасМјиећундззШћ)*, Вапе! IV¹ ип(I IV², Вегпагс! ип<I СгаеIе УегIа§ Ииег Уећгшезеп, ЕгапМиг! ат Мат, 1961 и 1963.

Узелац Душан, *Грмечке бијеле ноћи* (Друга крајишка ударна бригада), Народна армија, Београд, 1969.

Зрилић Коста, *Крајишници пред бункерима (I. крајишка ударна бригада)*, Народна армија, Београд, 1969.

Шијан Милан, *Трећа личка бригада*, Војноиздавачки завод, Београд, 1970.

Славонија у борби 1941—1945 (Албум фотографија), Издавачко подuzeће Главног одбора Савеза бораца НОР-а. Хрватска „27. српањ“, Загреб, 1952.

Војноисторијски гласник бр. 1 и 2 (1975) и бр. 2 — 3 (1977), Војноисторијски институт, Београд.

Вукотић Јово, *Друга пролетерска дивизија*, Војноиздавачки завод, Београд, 1972.

УЈоИ КеШ§, *Оаз аеиГзсће Неег 1939 — 1945*, Ро<I-2лш УегIа§, Вас! Кеићеп, 1956.

Зборник докумената и података о народноослободилачком рату југословенских народа, том I, књ. 8, 10, 14, 15 и 18, том II (Билтен), том IV, књ. 30, 31, 32, 33 и 34, том V, књ. 36, 37 и 38, том X, књ. 1 и 2, том XI, књ. 1, 2 и 3 и том XII, књ. 4, Војноисторијски институт, Београд.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР — — — — —	5	Пробој Црвене линије — — — — —	103
I ПРЕГЛЕД СИТУАЦИЈЕ КРАЈЕМ ЛЕТА И ПОЧЕТКОМ ЈЕСЕНИ 1944. — — —	7	Пробој Нибелуншке линије — — —	105
Ситуација на балканском ратишту — —	8	Ослобођење Шида — — — — —	106
Ослобођење Београда — — — — —	8	Пробој ка Сотину, Оролику и Отоку —	108
Титова директива за дејства у Срему —	10	Десант на Вуковар — — — — —	114
Ослобођење Земуна и Бежаније — —	11	Борбе на Зеленој линији — — — — —	121
Стратегијски значај Срема и еремског фронта — — — — —	13	Општи напад на Зелену линију — — —	125
Седам немачких одбрамбених линија у Срему — — — — —	18	Смена и прегруписавање јединица на сремском фронту — — — — —	131
Ситуација у Срему уочи успостављања сремског фронта — — — — —	20	Прегруписавање немачких јединица —	135
Евакуација фолксдојчера из Срема — —	25	Борбе код Отока и Привлаке — — —	135
II УСПОСТАВЉАЊЕ СРЕМСКОГ ФРОНТА И БОРБЕ У СРЕМУ ДО КРАЈА 1944.	27	Смена 1. бугарске армије — — — — —	140
Ослобођење источног Срема — — —	28	На крају децембра 1944. — — — — —	140
Ослобођење Руме — — — — —	35	III ДЕЈСТВА НА СУСЕДНИМ ФРОНТОВИМА — — — — —	142
Реорганизација немачког командовања на сремском фронту — — — — —	40	Борбе за вировитички мостобран — —	142
Борбе за Сремску Митровицу — — —	41	Дејства у долини реке Дрине крајем 1944.	146
Ослобођење Сремске Митровице — —	47	IV НА КРАЈУ РАТНЕ 1944. — — — — —	149
Борбе у првој половини новембра 1944.	51	Формирање армије НОВЈ — — — — —	152
Противнапад немачке 118. дивизије код Манђелоса — — — — —	59	V НЕМАЧКЕ ОФАНЗИВНЕ ОПЕРАЦИЈЕ НА СРЕМСКОМ ФРОНТУ У ЈАНУАРУ 1945. — — — — —	154
Пред Црвеном линијом — — — — —	62	Немачки противнапад код Отока 3. јануара 1945. — — — — —	154
Битка за латински мостобран — — —	70	Кратко затишје на фронту — — — — —	161
Затишје на сремском фронту — — —	76	Немачка операција „зимска олуја" — —	165
Хватање „живог језика" — — — — —	82	Распоред 1. армије уочи немачког напада	166
Борци су гинули јуначки без заклетве	85	Маршал Тито обилази сремски фронт —	168
Недоумице у немачкој команди Југоистока — — — — —	85	Немци прелазе у напад — — — — —	171
Борбе у позадини сремског фронта — —	86	Интервенције Врховног команданта —	180
Припреме за децембарску офанзиву јединица НОВЈ и Црвене Армије на сремском фронту — — — — —	88	Пробој немачких јединица ка Шиду —	181
Офанзива је почела — — — — —	94	Противудар јединица 1. армије НОВЈ —	187
Десант код Опатовца — — — — —	100	Прва армија прелази у одбрану — —	196
		Авијација НОВЈ у дејствима на сремском фронту — — — — —	199
		На новим положајима — — — — —	199
		Борбе на вировитичком мостобрану — —	200

VI БОРБЕ НА ДРАВСКОМ ФРОНТУ И НА ДРИНИ У ЈАНУАРУ 1945. — — — —	201	Груписање и развој северне групе дивизије 1. армије — — — — —	320
Борбе у долини Дрине — — — — —	206	Груписање и развој Босанске оперативне групе дивизија — — — — —	321
VII ПЕРИОД ЗАТИШЈА И ПРИПРЕМА ЗА ПРОЛЕЋНЕ ОФАНЗИВНЕ ОПЕРАЦИЈЕ	211	Груписање и развој Босутске оперативне групе дивизија — — — — —	323
Прва армија прелази у одбрану — —	211	Груписање и развој јединица 2. армије	326
Извиђачко-обавештајне и друге нападне акције од 24. јануара до 17. марта 1945. године — — — — —	216	Груписање и развој јединица 3. армије —	327
Борбе за Строшинце и Сољане — —	223	X БОРБЕ НА ЈУЖНОМ КРИЛУ СРЕМСКОГ ФРОНТА — — — — —	328
Дејства у другој половини марта 1945. —	224	Друга армија у Добојској операцији —	328
Припрема за пролетње офанзивне операције — — — — —	227	Обострани распоред снага — — — — —	328
Обука војника, старешина, команди и јединица — — — — —	228	Ток и резултати операције — — — —	340
Партијско-политичка делатност — —	232	Јужна група дивизија 1. армије у борбама за разбијање јужног крила сремског фронта — — — — —	345
Наоружавање и преоружавање јединица	239	Борбе Босанске оперативне групе дивизија од 4. до 11. априла — — —	347
Реорганизација јединица и установа 1. армије — — — — —	244	Борбе за ослобођење Брчког — — —	352
Израда фортификацијског система одбране — — — — —	244	Прелаз јединица Босанске оперативне групе дивизија преко Саве — —	357
Фелдмаршал Александер на сремском фронту — — — — —	246	Борбе Босутске оперативне групе од 4. до 11. априла — — — — —	361
Прославе и свечаности — — — — —	253	XI ПЛАН ПРОБОЈА СРЕМСКЕ УТВРЂЕНЕ ЗОНЕ — — — — —	371
Долазак 15. корпуса на сремски фронт	254	Припрема за пробој сремске утврђене зоне	371
VIII БОРБЕ НА КРИЛИМА И У ПОЗАДИНИ СРЕМСКОГ ФРОНТА — — — — —	257	Одлагање дана пробоја сремског фронта и форсирања Дунава и Драве — —	376
Ситуација почетком фебруара 1945. год.	257	Авизо заповест за пробој сремске утврђене зоне — — — — —	379
Борбе у долини Дрине — — — — —	259	Заповест за пробој сремског фронта —	384
Операција 2. армије за уништење немачких снага у долини Дрине — —	263	XII ПРВА АРМИЈА У ПРОБОЈУ УТВРЂЕНЕ ЗОНЕ — — — — —	390
Операција Групе армија „Е“ за извлачење немачке 22. гренадирске дивизије из долине Дрине — — — — —	269	Десант преко Дунава и форсирање Босута и Спацве — — — — —	390
Немачка операција „Вукодлак“ — —	275	Северна група дивизија 1. армије у пробоју сремске утврђене зоне — —	393
Немачка операција „Папук“ — — — —	285	Борбе јужне групе дивизија 1. армије 12. априла 1945. — — — — —	401
Немачка операција „Пролећно буђење“	288	Борбе северне групе дивизија 1. армије 13. априла 1945. и ослобођење Винковаца — — — — —	401
Немачка операција „Шумски ђаво“ —	290	Борбе Јужне групе дивизија 1. армије 13. априла 1945. — — — — —	404
Борбе на Болмгнском мостобрану — —	293	XIII ТРЕЋА АРМИЈА У ПРОБОЈУ ФРОНТА НА ДРАВИ И ДУНАВУ — — — — —	405
Немачка операција „Мајска олуја“ —	296	Обострани распоред снага и задаци јединица — — — — —	407
Противудар 2. армије — — — — —	299	Ток и резултати операције 3. армије —	410
IX ОПЕРАЦИЈЕ 1, 2. и 3. АРМИЈЕ ЗА ПРОБОЈ ФРОНТА У СРЕМУ У ПРОЛЕЋЕ 1945. — — — — —	300	Ослобођење Осигјека — — — — —	412
Ситуација на европском ратишту у пролеће 1945. — — — — —	300	XIV ОД СРЕМА ДО АУСТРИЈЕ — — — —	413
Распоред немачког 34. армијског корпуса	308	175 ДАНА РАТА НА СРЕМСКОМ ФРОНТУ — — — — —	415
Сремска утврђена зона — — — — —	311	ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА — — — —	417
Нибелуншка линија — — — — —	312		
Зелена линија — — — — —	312		
Положаји у дубини одбране 34. армијског корпуса — — — — —	312		
Припремање планова за ослобођење Југославије — — — — —	313		
Задаци 1, 2. и 3. армије — — — — —	316		
Концентрација снага 1, 2. и 3. армије —	317		
Прегруписавање и развој 1. армије —	319		

НАПОМЕНА

Приликом припремања овог издања дошло је до замене текста испод горње фотографије на стр. 208. Текст испод ове фотографије треба да гласи: „Командант 2. армије генерал-лајтнант Коча Поповић, с начелником штаба генерал-мајором Љубом Вучковићем, за оперативном картом (из ратне штампе)”